MIHAIL SADOVEANU

OPERE

ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ Ș[illegible] R[illegible]

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

1

POVESTIRI ★ ŞOIMII
DURERI ÎNĂBUŞITE
CRÎŞMA LUI MOŞ PRECU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Portretul a fost executat
după o fotografie din anul 1897

Cu prilejul tipăririi operelor mele complecte, mi-am cetit din nou povestirile scrise acuma mai bine de jumătate de secol.

Cele patru volume tipărite la editura Minerva, în semestrul al doilea al anului 1904, cuprindeau lucrări ale unui răstimp de şapte ani (1897—1904). Am ieşit la lume dintr-o dată, cu această geantă plină, mai mult din îndemnul altora. Atitudinea naivă şi puţintel comică pe care am avut-o la primul meu contact cu comerţul de cărţi literare am arătat-o în „Anii de ucenicie".

Aceste povestiri ale începuturilor mele, scrise, unele, la şaptesprezece ani, se ocupau de o lume puţin cunoscută, oameni simpli de la ţară cei mai mulţi, cu care petrecusem în peisagiile încîntătoare ale Moldovei de miazănoapte. Ceteam cu uşurinţă în sufletul lor; îmi erau dragi; sufeream şi mă bucuram cu dînşii. Natura o vedeam prin ei. Pămîntul şi soarele, codrii şi apele le asociam cu viaţa acestor fraţi, pe care îi simţeam venind spre timpurile nouă din cel mai adînc trecut, purtînd povara persecuţiilor şi exploatării.

Limba în care îmi scriam povestirile o învățasem de la ei. Din instinct cătam să dau o semnificație dramelor ce înfățișam. Nu vorbeam și nu istoriseam fără scop. Vîrsta și experiența au adîncit aceste însușiri care mi se par și astăzi necesare la temelia artei noastre.

Cît m-am întors în trecut, am fost împresurat de umbrele prietine ale personagiilor mele. Le-am ascultat din nou durerile fără alinare, nădejdile fără izbăvire, mîniile înăbușite.

— Pace vouă, le-am zis; pace vouă, jertfe nemîngîiate. Deasupra mormintelor voastre a răsărit soarele lumii nouă; suferința și durerea voastră au răscumpărare în bucuria luminată a nepoților și strănepoților voștri. Suferința și durerea voastră au rodit floarea roșie a dreptății și a iubirii de oameni.

M. S.

POVESTIRI

1904

RĂZBUNAREA LUI NOUR

I

Stăpînea în Moldova Bogdan Încrucișatul, care moștenise de la tatăl său — după cum spun bătrînii — vitejia la război și credința în biserică. Țara, înălțată și întinsă sub Ștefan cel Mare, stătea încă tare. Războinicii albiți în furtunile bătăliilor își odihneau ciolanele trudite și priveau cum popoare nouă de viteji trec pe pămîntul strămoșesc, ducînd foc și sabie la dușman.

Pe atunci dușmanul neîmblînzit era Leahul. Bogdan-Vodă, plecînd în pețit în Polonia, ceruse o prințesă de la curte, să-i fie doamnă. La început purtat cu făgăduinți, apoi respins, pregătirile de nuntă se preschimbară în pregătiri de război: paloșul și focul intrară în țara vrăjmașă.

Atunci, între cele două țări, nu mai fu hotar. Sîngele curse șiroaie și în pămînt străin, și pe pămîntul Moldovei. Flacările încingeau zările, mistuind sate și codri; bejeniile porneau la munte; leșii se năpusteau șuvoaie, prădînd și arzînd. Și voinicii strîngeau în mîni paloșele, porneau, secerau dușmanii, în ciocniri aprige, îi alungau dincolo, — și acolo, în pă-

mînt dușman, focul înnegrea ținuturi întregi și săbiile deschideau izvoare de sînge care înroșeau rîurile.

În vremea aceea, boierul Pavel Nour, fost hatman al lui Ștefan-Vodă, retras în cuibul lui, aproape de hotar, se trezi împresurat de cetele leșilor.

Bătrînul, în calea focului, rămăsese neclintit; numai își ceruse de la vodă feciorul: cu el, se simțea în stare să ție piept oricui. Și feciorul, Alexandru, venise; mai ales că la curțile bătrînului îl aștepta și o jupînească tînără, cu ochii negri.

Pavel Nour era boier foarte aspru și foarte mîndru. Aspru cu sine, cu fiul său, cu locuitorii de pe pămîntul lui, aspru și neguros; mîndru de neamul lui vechi, de isprăvile unui trecut glorios și de singuru-i fecior, viteaz și vrednic, pe care-l iubea cu sălbătăcie, dar fără să-i arate asta vreodată. Omul acesta fusese în tinereță uragan nedomolit. Acuma, de și bătrîn și nins, în trupu-i drept și falnic ardea un suflet de flacără, sub sprîncenele mari scînteiau ochi de jaratec, și pletele cărunte, încununîndu-i capul, aminteau înfățișarea zimbrului.

Ștafeta care vestea șuvoiul leșesc căzu la curte într-o noapte de primăvară, pe cînd ograda încinsă de zidul de piatră începea să se liniștească și boierul Pavel Nour își murmura, în iatacul lui, rugăciunile de sară.

Glasul oșteanului care striga la portar, pintenii de fier care sunară apoi pe scările de piatră deșteptară îndată pe oamenii curții.

Bătrînul Nour chemă pe fecioru-său în iatac; apoi, după o jumătate de ceas de sfătuire, — amîndoi ieșiră în ograda largă. Lumina faclelor rumeni palatul mare, negru, morman de piatră, acareturile care se întin-

deau de jur împrejur pline de frămîntarea oamenilor, şi livezile întinse, bătute de ninsoarea florilor.

Pavel Nour sta în mijlocul ogrăzii, cu Alexandru lîngă dînsul, amîndoi brăzdaţi în răstimpuri de pîlpîirile fugare ale luminilor.

— Aveţi să vă duceţi în Silişte, zicea bătrînul, rar şi apăsat, cîtorva călăreţi care stăteau neclintiţi înaintea lui ; acolo, să vă suiţi drept la boierul Ionică şi să-i spuneţi aşa : mare cumpănă ! repede să se pregătească şi, în zori-de-zi, să fie gata ! Aţi auzit ? — Pe urmă, să vă împrăştiaţi şi, într-o întinsoare, să vă abateţi în toate părţile, unde veţi vedea cu ochii, să treziţi pe boieri, să strigaţi la norod şi să puneţi să se sune clopotele de primejdie... Plecaţi !

Oamenii încălecară tăcuţi, îşi sîngerară fugarii cu pintenii şi porniră, ieşiră ca un vîrtej pe poarta deschisă.

— Bine, murmură boierul Pavel ; apoi se întoarse spre fecioru-său : domnia ta, Alexandre, vezi să se pregătească totul, trimete înştiinţare înainte, la mănăstire, şi pe urmă porneşte de-ţi du mai curînd nevasta la adăpost.

— Pînă dimineaţă, se face totul ! răspunse Alexandru, repezindu-se în umbră.

Iar bătrînul începu a-şi purta trupul înalt şi drept prin întuneric şi lumină, — prin acareturi, prin palat, dînd porunci cu vocea aspră, cu sprîncenele încruntate.

Alexandru rîndui să se încarce carăle cu lucrurile cele mai de trebuinţă. Faţa lui bărbătească, împresurată de barba neagră, ochii vii şi adînci aveau nelinişti trecătoare, cînd se îndreptau spre o ferestruică

luminată din colțul palatului, după perdelele căreia treceau umbre, ca bătute de vînt.

Apoi, într-un tîrziu, cînd carăle fură pline și boii înjugați, jupîneasa Dochia scoborî, între femeile ei, scările largi de piatră. Pe fața albă, sticleau ochii în bură de lacrimi.

— Alexandre, Alexandre! vorbi ea, cu glas moale; unde mă duci? Ce se întîmplă? De cînd stau singură și aud atîta zvoană în jurul meu, mă întreb și nu înțeleg...

— Nu e nimica, răspunse Alexandru, o să te petrec pînă la mănăstirea Precista. Acolo are să fie mai bine decît aici.

Dochia își lăsă capul pe umărul lui și începu să plîngă cu duioșie.

— Of-of! sărmana de mine! iar urgie! iar am să rămîn singură, iar te duci... și cine știe dacă te vei mai întoarce!

Alexandru se uita țintă înaintea lui, fără să răspundă. Dar în ochii lui, durerea, dragostea tînără ardeau. Murmură, strîngîndu-și soția fragedă la piept:

— Cum a vrea Dumnezeu!

In jurul lor carăle porneau, în glasurile oamenilor și pocnetele bicelor.

Dochia începu a plînge mai tare; apoi voi să vorbească iar, să spuie cuvinte duioase, își ridicase ochii plini de lacrimi spre tînăr, — cînd glasul bătrînului izbucni din întuneric:

— Iar bocete și lacrimi? Nu ți-e rușine, băiete? Nu știi dumneata că muierile așa sînt? Altceva nu știu: să toarcă, să ofteze și să plîngă! — Haide, porniți, că e tîrziu!

Dochia se suí în rădvan înăbuşindu-şi suspinele cu năframa înflorită ; Alexandru încălecă, — şi porniră. Sufletul ei tînăr, necontenit zbuciumat în acele vremuri de restrişte, ar fi vrut mai multă mîngîiere, mai multe vorbe de dragoste, care să-i mai ogoaie durerea. Acuma plîngea, în legănările rădvanului, pe cînd Alexandru, călare, îşi ducea prin întuneric mîhnirea-i mută.

Şirurile de cară scîrţîiau în noapte ; se auzeau răcnetele oamenilor izbucnind din vreme în vreme. Apoi, în tăcerea cîmpiilor, începură a trece glasurile clopotelor de departe, de mai aproape, din toate părţile zării, fioroase, întristate, umplînd de spaimă noaptea de primăvară.

Tîrziu, Alexandru, întorcîndu-se singur de la Precista, întîlnea prin întunericul drumurilor cete de oameni, unii pe jos, alţii călări, mergînd spre curtea boierului Nour de la Slobozie. Prindea ca din zbor, dus pe gînduri, vorbele lor rare şi potolite, în noaptea limpede şi calul îl ducea în galop prin lumina slabă a unui patrar de lună.

Jupîneasa Dochia rămăsese în lacrimi, la mănăstire. El, acuma, se gîndea la vorbele ei : «Cine ştie dacă te vei mai întoarce...». I se părea că prea curînd s-a despărţit de ochii negri şi de trupul mlădios ; singurătatea îi umplea sufletul de jale ; pornirile de bărbăţie mergeau vultureşte înainte ; dragostea, ca o pasere sfioasă, zbura înapoi spre mănăstire ; şi neliniştea, înaintea necunoscutului ce-l aştepta, îi deschidea o noapte mare, în faţa căreia inima cea mai oţelită bate cu teamă.

Îşi iubea nevasta. Îşi aducea aminte de toate zilele luminoase ale primăverii trecute ; de plimbările pe sub

merii înfloriți, a căror floare era tot așa de rumână ca și obrajii Dochiei ; de vorbele care sunau așa de dulce la auz ; își aducea aminte de multe clipe în care sufletul lui intrase în lumi nebănuite, — și iar se gîndea la vorbele ei : «Cine știe dacă te vei mai întoarce !»

În zori de ziuă, cînd intră în curtea largă, găsi un freamăt mare de oameni. Bătrînul Nour era călare și glasul lui trecea ca un vînt mînios printre rînduri.

Boiernași de prin împrejurimi, pe cai încordați, cu paloșele la coapsă și cu suliți, răzăși cu arcuri mari și grele, norod cu ghioage ghintuite și cu coase — furnicau prin rumeneala zorilor.

Din cînd în cînd călăreți veneau, aducînd vești : Un pîlc de leși s-a arătat lîngă pădurea Negreștilor ; alt pîlc a dat foc, peste noapte, Plopenilor și a tăiat și prunci și femei ; din toate părțile dușmanii se arată ca niște haite de fiare... Și grămezile de oameni, furnicînd, murmurau, pe cînd din depărtări veneau dangătele clopotelor și, pe alocuri, zarea se însîngera de flacări.

Bătrînul Nour dădu porunca de plecare și cetele de oameni se urniră, cu Alexandru în frunte.

Cîmpiile, dealurile, văile erau pline de un murmur surd. Pe drumuri depărtate se vedeau pîlcuri de oameni goniți ; pe zări de deal treceau grabnic umbre încovoiate ; izbucneau din cînd în cînd, fără să se știe de unde, vuiete înăbușite.

Și iată că, dintr-o dată, un sunet de arme și de glasuri umplu văzduhul și, dintr-o vălcea, izvorî un furnicar întins de oameni străini la chip și la port, pe cai mari, frumoși, și cu arme lucii. Din două părți, se prăbușiră grămezile într-un avînt sălbatic, într-un

vîrtej furtunos. Şi totuşi, din vîrtejul sunător, glasul bătrînului Nour se ridică mai presus, cumplit, înfiorător :

— Taie ! ucide ! şi braţul lui în care fulgera paloşul, rotindu-se, prinse a deschide poieni în pădurea de arme duşmane. In altă parte, Alexandru îşi purta calul furtunatic şi, urmat de o roată de călăreţi, răsturna în ţărînă rînduri întregi.

— Taie ! ucide !

Răzăşii dădeau drumul la stoluri şuierătoare de săgeţi ; coasele şi ghioagele se ridicau şi se lăsau neîntrerupt, răcnetele de durere, de mînie, de moarte, ascuţite, răsunătoare, răguşite, umpleau dimineaţa luminoasă, şi sîngele izbucnea din multe piepturi, căzînd ca o ploaie caldă, purpurie, pe pămîntul umed. Cădeau leşi, cădeau moldoveni şi se zvîrcoleau în mîzga roşă. Tresăriri mari zguduiau vîrtejul şi bubuitul lui asurzitor ; roate întregi se prăvăleau într-o furnicare repede şi sîngeroasă. Şi răcnetele şi zăngănirile de arme deodată se împrăştiară. Grămezi de leşi fugeau alungate.

Soarele răsărea mare, înfocat, şi crîngurile şi cîmpiile pline de rouă se umpleau de fulgere de lumină. Ca într-un vis de groază, totul trecuse. Şi bătrînul Pavel Nour sta îngenuncheat între morţi şi răniţi şi ţinea pe braţe capul palid, stropit cu sînge, al lui Alexandru.

II

Cîmpul era plin de răniţi şi de morţi. Se auzeau vaiete încete, se auzeau blesteme, se auzeau plînsete, — şi cei răniţi tresăreau, se zvîrcoleau în noroiul de

sînge; numai morţii nu ziceau nimic, unii stăteau răsturnaţi pe o coastă, cu capetele-n piept, parcă dormeau; alţii, pe spate, încremeniţi cu feţele întoarse spre cerul strălucit, — toţi parcă erau zvîrliţi de întîmplare şi zdrobiţi, printre arme împrăştiate şi cai ucişi.

In jurul bătrînului Nour, erau strînşi roată cîţiva credincioşi care stăteau tăcuţi în faţa durerii lui. Soarele vărsa pulbere de aur peste întinsele şi rodnicele cîmpii bucovinene.

Bătrînul ridică fruntea şi privi rătăcit pe cei din juru-i. Obrajii lui erau neclintiţi şi albi ca varul; numai ochii erau plini de focul unei dureri nemărginite. Şi iar se uită lung spre faţa palidă a mortului; apoi se ridică încet, cu mişcări cumpănite. Stătu un răstimp cu privirile în zarea luminoasă, unde fumegau incendiile şi alergau umbre ca mînate de spaimă. Un freamăt surd de durere umplea depărtările.

Bătrînul se îndreptă spre cei din jurul lui şi deodată strigă aspru:

— Ce staţi şi vă uitaţi la mine? Luaţi-l cîţiva şi-l duceţi la curte; şi să se ducă unul la Precista să aducă pe jupîneasa Dochia... Ceilalţi, — după mine!

Încălecă, trase paloşul şi porni, cu călăreţii după el.

Ziua aceea a fost pentru bătrîn un vis sîngeros. Cetele de leşi răzleţe erau alungate ca haite de lupi, sfărîmate şi risipite.

Cei prinşi erau spînzuraţi de toţi copacii, ori tăiaţi fără milă. O goană nebună prin văi, pe dealuri, pe cîmpii, pe marginea satelor încinse de flacări. Şi de pretutindeni oameni încălecau, se alăturau de ceata aceasta care rătăcea, gonind în toate părţile, — şi în mijlocul nechezărilor de cai, a răcnetelor, cetele de leşi surprinse se topeau, se mistuiau în sîngele care

şiroia umplînd pămîntul. Iar bătrînul parcă nu mai era om. Nu rostea nici un cuvînt, privea numai zările, cu capul ridicat, ca şi cum ar fi căutat să mîroase urmele vrăjmaşilor, îşi întorcea calul, pornea furtună, ajungea, şi paloşul lui bătea repede în rînduri, cu sălbătăcie şi cu sete; trecea înainte, ieşea în larg şi iar se ridica în scări, adulmecînd vîntul.

Pînă într-amurgul, a fost o goană neîntreruptă; iar sara, bătrînul intră tăcut în palat.

Alexandru sta întins în odaia cea mare, pe masa de stejar, între flori de primăvară. Peste obrazul ca de marmură, lumînările de ceară din sfeşnice îşi tremurau văpăile. Şi era o tăcere de biserică şi o jale neînchipuită în odaia plină de miros de tămîie şi smirnă. Un preot murmura la căpătăi rugăciuni încete, aşa de încete, încît de abia se auzea picurul lor. Şi jupîneasa Dochia pe covor, la picioarele mortului, îngenuncheată, cu faţa-n palme plecată pînă la pămînt, despletită, stătea nemişcată, tăcea şi părea şi ea moartă.

Bătrînul îşi făcu cruce, sărută iconiţa de argint de pe pieptul feciorului său, se îndreptă cu ochii la icoanele din părete, îşi făcu iar cruce şi începu să se închine în muţenia camerei.

Apoi păşi pînă la un jîlţ din colţul odăii şi se aşeză în el. Tocmai atunci Dochia înălţă capul.

Cum văzu pe bătrîn, izbucni cu o durere nebună:

— Tătucă, tătucă! s-a dus! ni l-au ucis duşmanii! Îl punem de-acuma în pămînt şi n-am să-l mai văd şi n-am să-l mai strîng în braţe! Of-of! sărmana de mine! sărmana de mine! cît îmi era de drag, cît era de tînăr şi cît era de frumos! Şi n-am să-l mai văd, tătucă, n-am să-l mai văd!

097615

Şi începu a plînge cu hohote, desnădăjduită. În plîngerile ei, amesteca vorbe duioase de dragoste, chemări dulci şi ţipete înfiorătoare; şi lacrimile-i curgeau pîrău pe obraz, şi părul negru despletit împresura faţa albă ca ceara, şi ochii negri şi mari aveau luciri de nebunie.

Bătrînul tăcea în jîlţul lui şi privea încruntat înainte. Şi Dochia plîngea disperată, se tîrî în genunchi pînă la picioarele lui, îi îmbrăţişă cizmele pline de pulbere şi straiele stropite de sînge, — dar bătrînul tăcea, tăcea neclintit: nici nu oftă, nici nu suspină şi din ochi nu-i izvorî nici o lacrimă.

Şi noaptea aceasta, şi încă o zi şi o noapte, o petrecură aşa. Bătrînul tăcea ca şi mortul din raclă. Dochia îşi vărsa în lacrimi tot sufletul; în răstimpuri izbucnea în vorbe nebune, care umpleau palatul cu furtuna lor desnădăjduită. Preotul murmura psalmii morţii. Cîteodată contenea el, se oprea şi Dochia, — curtea se umplea de o tăcere de mormînt; şi în tăcerea aceasta veneau, ca de departe, vibrările melodioase ale clopotelor. Apoi se auzeau sunete de pinteni; boieri bătrîni, vechi tovarăşi ai bătrînului, sau tineri, prietini ai mortului, veneau să sărute iconiţa de argint de pe pieptul aceluia care intra în necunoscut, acolo unde nu-i bucurie, nici întristare. Cum îi vedea, Dochia iar îşi începea plîngerile. Ei căutau s-o mîngîie cu vorbe bune, îi potoleau suspinele; apoi înfăşurau pe bătrîn cu vorba şi cu prietinia lor caldă, dar bătrînul sta ca de piatră în jîlţul lui.

Apoi veniră preoţi mulţi şi cîntăreţi. Odaia se umplu de glasurile lor şi de fumul mirodeniilor. Veniră boieri îmbrăcaţi în haine strălucite, cu săbii grele la coapsă; deasupra mortului pluteau şoapte, murmure şi cîntece. Şi îl luară încet, îl coborîră pe scările

de piatră, în lumina primăverii. Popor mult, oameni tăcuți care răzbătuseră prin multe furtuni, cu capul gol, împresurară coșciugul plin de flori de primăvară. Și se urniră în cîntece, prin soarele luminos. Prapurele, crucea, făcliile se legănau deasupra capetelor; și un aprod mergea înainte ducînd arcul și paloșul bătut cu pietre scumpe ale mortului; și calul de lupte venea după aceea, cu frîul, cu șaua ferecate cu argint și cu ochii lăcrimînd.

Clopotele cîntau adînc. Se opreau la răspînteni și popii își ridicau glasurile; și iar porneau, în melodia sfîșietoare a bocetelor. Soarele cernea lumină de primăvară și, din cînd în cînd, pe vîntul ușor, veneau fulguiri albe din livezile înflorite.

Apoi, la cimitir, îl coborîră în patul rece de humă, îi puseră paloșul și arcul, tovarășii vitejiilor, alături; puseră capacul peste fața frumoasă în somnul morții și peste trupul în care bătuse o inimă vijelioasă; roibul-prietin trecu peste groapă; bulgării căzură sunînd gol; bocetele umplură văzduhul, clopotele umplură zările cu jalea lor; și preoții își înălțară glasurile iar, cîntînd celui ce se ducea și celor care rămîneau: Veșnica pomenire... veșnica lui pomenire...

III

Dochia se întoarse de la groapă ca o umbră rătăcită și se închise în iatac, ca într-un mormînt.

Bătrînul veni tăcut, fără să asculte mîngîierile nimănui, intră în odaia unde zăcuse mortul și, acolo, strașnicul suflet se topi la flacăra durerii. Se uită bătrînul cu uimire la toate din jurul lui, la locul unde zăcuse trupul fără suflare, la florile care căzuseră din

jurul chipului palid ; se trezi ca dintr-un vis năprasnic ; şi puterea care-l ţinuse neînduplecat trei zile şi două nopţi se frînse dintr-o dată într-un răget sfîşietor, — şi trupul se prăvăli fulgerat, în jîlţul unde stătuse zile şi nopţi neclintit.

Lacrimi mari începură să curgă pe barba lui cărunţă, şi vorbe jalnice umplură odaia plină încă de mirosul morţii. In vîrtejul de gînduri şi de vorbe neînţelese, un gînd şi o vorbă treceau necontenit, se întorceau, rătăceau, în durerea lui.

— Fără urmaş... am rămas fără urmaş.

Boierul mîndru de neam şi de trecut se socotea acum mai prejos decît cel din urmă rob al lui. Ce-i folosea zbuciumul unei vieţi întregi ? Ce folosea şirul din urmă de strămoşi plini de slavă ? De ce mai trăia el pe lume ? Îşi iubise feciorul cu asprime neînduplecată ; în el se iubea pe sine, iubea un şir întreg de străbuni din urmă, — iubea neamul din care ieşise el şi care *trebuia* să rămîie în picioare în trai şi în veac.

— Ş-acuma am rămas singur, să duc viaţă ticăloasă, fără lumină, fără zîmbet ! Sfarmă-te, suflete, să închid ochii pe veci şi să nu-mi mai văd nemernicia !

Şi lacrimile curgeau, pîrău fierbinte.

Într-un tîrziu, uşa odăii se deschise cu fereală şi preotul Sofronie intră încet, adus de spate şi cu barba albă. Bătrînul păru că nici nu-l vede. Vorbea înainte, în disperarea lui nebună, adăogind la tînguiri blesteme cumplite.

Preotul se aşeză alături şi zise cu glas de mîngîiere:

— Boierule, măria ta... nu blăstăma ! Aşa a fost voia Celui-de-sus. Cotite şi neînţelese sînt căile Domnului ! Nu blăstăma, boierule, că păcătuieşti! Pleacă-ţi fruntea şi, ca Iov, mulţămeşte lui Dumnezeu... Dacă

l-ai prăpădit în lumea aceasta, Dumnezeu ţi-l va da în cealaltă...

Boierul tăcu, mirat. Apoi, cu ochii aprinşi de mînie, izbucni:

— Să mulţămesc pentru că l-am prăpădit? Afară, boaită, că nu ştii ce vorbeşti! Du-te dracului cu toţi sfinţii şi cărţile tale! *Aici,* aici trebuia să-l am, nu pe ceea lume! Afară, că acuşi te trimet pe tine să vezi ce-i acolo!

— Nu-l asculta, Doamne, că durerea îi întunecă mintea! zise preotul, făcînd semnul crucii asupra boierului. — Am să vin mai tîrziu, măria ta, adăogi el; cînd Domnul se va milostivi să-ţi trimeată liniştea!

Preotul ieşi. Pavel Nour rămase iar singur cu disperarea lui.

Tîrziu sara, chemă pe logofăt şi-i vorbi apăsat:

— Simioane, s-asculţi bine şi să bagi în cap, că de nu, unde-ţi stă tidva au să-ţi stea picioarele! Mă vezi tu? Cît oi mai trăi, aici am să stau. Dumnezeu a vrut aşa, să nu mă mai pot ridica pe picioare. Dar cît oi mai avea zile, nu-mi trebuie să văd pe nimeni. Poate să vie şi vodă de la Suceava, — să spui că aşa mi-i voia: pe nimeni, pe nimeni, pînă ce-oi intra în mormînt! Ai înţeles?

— Înţeles, stăpîne! vorbi Simion, cu glas înăbuşit.

— Ai înţeles? Bine! Numai jupîneasa Dochia poate veni în chilia asta... atît... Acu poţi să te duci.

Dar bătrînul Simion nu se mişcă din loc. Boierul Pavel încruntă din sprîncene.

— Stăpîne, zise logofătul, cu teamă; m-a rugat părintele Sofronie să întreb dacă poate cuteza să te vadă iar.

Boierul rămase gîndindu-se. Apoi după un răstimp, rosti:

— Du-te. Poți să-i spui să vie.

Cînd intră preotul, boierul părea liniștit.

— Părinte, zise el răspicat; iartă-mă, că prea mi-i sufletul bîntuit. Să nu mai vorbim de altă lume. Așa a vrut Dumnezeu, să rămîn singur aici pe pămînt, facă-se voia lui. El a dat, el a luat, fie numele lui binecuvîntat! — Părinte, rogu-te de iertare.

Preotul Sofronie se așează alături de boier și zise, mîngîindu-și barba albă:

— Dumnezeu e mare. El pedepsește de multe ori pacate cu voie și fără voie; dar tot el răsplătește pe cel ce crede în el. Boierule, poate Dumnezeu va vrea ca neamul Nour să nu se stîngă și să fi rămas sămînță care rodește... Încă nu s-a împlinit anul de cînd am cununat pe răposatul boier Alexandru, Dumnezeu să-l ierte, cu jupîneasa Dochia... Să așteptăm în pace și să credem; și, de va vrea el, seminția lui Nour nu se va stînge!

Boierul Pavel se cutremură în jîlțul lui și ochii i se aprinseră.

— Părinte, rosti el, facă-se voia Domnului. Dumnezeu a vrut să rămîn încremenit în scaunul meu, ca să nu-mi mai pot purta brațul la vrăjmaș, — Dumnezeu, de va vrea, îmi va da urmaș care-mi va ostoia sufletul. Părinte! mare întuneric și mare mînie s-a lăsat în sufletul meu!

Preotul șopti, cu sfială:

— Domnul nu se bucură de mînie și de răzbunare.

— Lasă! lasă! părinte, zise boierul, aspru; — să vii să mă spovedești și să-mi dai iertarea pentru necredințile mele. Apoi să ai în grijă să se facă panahidele de nouă și de patruzeci de zile și rugăciuni regulate. Să se facă praznic pentru săraci și să se

deie de pomană, — am să vorbesc eu cu logofătul, să deie el tot ce va trebui. Iar sfinției tale, pentru osteneală, ți se va da două merțe de grîu și cinci galbeni. Acu, lasă-mă, părinte, căci sînt foarte trudit; de patru zile nu dorm.

A doua zi dimineață, bătrînul Simion, logofătul, intră în vîrful picioarelor în odaia boierului. Măria sa se sculase și dăduse poruncă slugilor să-l așeze în jîlțul lui și acuma sta drept, încruntat, gîndindu-se. Bătrînul Simion se închină, tuși încet și-și încrucișă mînile pe piept.

— Ce-i, Simioane? întrebă Nour.

— Stăpîne, rosti bătrînul cu teamă, milostivește-te pentru cele ce am a spune.

Boierul își încruntă sprîncenele:

— Ce este?

— Stăpîne, nimeni nu-i vinovat. A fost o urgie, — ce să facem? Așa a vrut Dumnezeu!

— Vorbește odată! strigă boierul.

— Curtea Negreștilor, stăpîne, au ars-o leșii. Lanurile de grîu de la Plopeni, stăpîne, sînt pîrlite pînă la pămînt; cirezile din imașul Ermoliei s-au mistuit, au fost tăiate, au umplut lumea! — Ochii bătrînului Nour se umpleau, din ce în ce mai tare, de flacări mînioase. — Leșii, stăpîne, au prăpădit și au ars tot; și coșarele din Zănoaga, și cele din Halm; caii din Belcești i-au luat... tot au potopit; îndură-te, stăpîne, nu-i nimeni vinovat; cînii de dușmani, stăpîne, au adus foc și urgie!

Bătrînul se zvîrcoli în scaunul lui; apoi scrîșni cu răutate:

— Cum nu-i nimeni vinovat, cine? Am să vă jupoi de vii... am să vă dau la cîni! Auzi! tot, tot! și herghelii, și cirezi, și lanuri, și coșare! — Adă

buzduganul din părete, ticălosule! — şi ochii lui zvîrleau fulgere de mînie.

— Stăpîne, stăpîne, cruţă-mă, pentru numele lui Dumnezeu! De ce să cad eu sub buzdugan, cînd duşmanii au făcut paguba?... Cad în genunchi, stăpîne, şi mă rog ca lui Dumnezeu! Am copii, stăpîne, am slujit cu credinţă treizeci de ani.

— Buzduganul! tună boierul cu ochii crunţi.

Iar bătrînul Simion se tîra în genunchi şi-i săruta tălpile picioarelor, gemînd.

— Stăpîne! bogăţiile tale sînt nemărginite. Au rămas lanurile din Valea Vişinului, cele din Cîmpeni, cele din Roşcani; au rămas pădurile neatinse pînă în munţi; au rămas şapte coşare pline; herghelii şi cirezi sînt atîtea cît şi măria sa vodă ar putea să se fălească cu ele... Pentru pagube numai leşii sînt de vină, măria ta.

Bătrînul Nour, încet-încet, se potolise... Acuma sta privind înainte, cu ochii plini de întuneric.

— Leşii... Leşii!... scrîşni el. De ce m-ai ţintuit, Dumnezeule, în scaun, de ce m-ai ţintuit! Mi-au ucis feciorul, mi-au ars satele, mi-au răpit averile... Dumnezeule-Doamne! un munte îmi stă pe suflet... Trăi-voi ca să mă adăp cu venin o viaţă? — De-ar fi ce gîndesc eu! adăogi el, c-un suspin, după un răstimp. Fă, Doamne, să fie adevărat: fă, Doamne să se nască barbat din sîngele meu!...

IV

Bătrînul Nour, fulgerat de dambla, nu mai ieşi decît foarte rar din odaia lui, ca să-şi încălzească mînia şi durerea la soare. Zilele şi le petrecea în jîl-

ţul lui cel vechi, gîndindu-se. Jupîneasa Dochia, de obicei, îi ţinea tovărăşie. Dreaptă, albă la faţă, îmbrăcată în haine cernite, sta în scaun, lîngă fereastra deschisă. Ochii ei mari, în care plutea o melancolie adîncă, erau întunecaţi şi mai mult de umbra genelor lungi ; părul negru, pieptănat cu colţuri linse, încadra obrajii palizi, străvezii, cărora durerea le dăduse o gingăşie mare ; mîinile albe, cu degete fine, petreceau pe pînzeturi acul cu lînuri colorate ; subţire şi mlădioasă, părea aşa de uşoară, încît parcă plutea, — şi era frumoasă, în durerea ei, ca o sfîntă.

Amîndoi, — bătrînul întunecat şi aspru, ea tristă, — stăteau în odaia veche, în faţa ferestrei deschise. Mai mult tăceau, gîndindu-se. Din cînd în cînd începeau a vorbi cu glasuri domoale despre cel dus pentru totdeauna. Chemau, în lumina limpede, trecutul depărtat, aduceau umbra dispărutului în tăcerea şi în jalea odăii vechi.

Pe fereastră se vedeau în fund, departe, munţii sinilii ai Bucovinei, ca într-un painjeniş uşor ; mai aproape, pădurile întunecoase, apoi cîmpiile mănoase, presărate de sate. Prin lumina văzduhului, treceau vulturi... Era o pace în întinderi, o tăcere de sihăstrie, — şi ei vorbeau despre mort cu glasuri încete.

Foarte des, bătrînul se uita cu luare-aminte la Dochia. Voia parcă să-i spuie ceva, ori s-o întrebe, şi ochii şi faţa lui *cereau* un lucru mare, aşteptat de mult. Cîteodată mînii grozave îl cuprindeau, de la lucruri de nimic : se deslănţuia în vorbe cumplite asupra duşmanilor care-i uciseseră nădejdea şi mîndria lui ; dădea porunci să fie bătuţi robii, cu vergi, pînă la moarte ; îi plăcea să audă ţipete de durere şi să vadă sîngele curgînd. Dochia fugea îngrozită, se

închidea în iatacul ei, la tăcere şi melancolie, şi nu ieşea de-acolo decît cînd da poruncă bătrînul.

Dar, într-o zi, jupîneasa dintr-o dată se îngălbeni şi închise ochii, cuprinsă de ameţeală. Vorbele i se stînseră pe buzele pălite deodată ; lăsă capul pe speteaza scaunului şi rămase aşa, cu mînile atîrnate.

Faţa bătrînului se lumină ca la o veste fericită ; pentru întăia dată, de la moartea lui Alexandru, zîmbetul îi trecu prin ochii întunecoşi, ca şi cum soarele ar fi pătruns în afundul lor.

Dochia sta ca moartă în leşinul ei ; şi bătrînul nu făcu nici un semn, nu chemă pe nimeni ; sta cu faţa încreţită de o bucurie sălbatică, — şi, cu ochii ficşi, părea că o priveşte. Dar ochii lui treceau înainte ; vedeau, într-un vis neguros, ceva care-i umplea sufletul de căldură. Aşa stătură amîndoi multă vreme, apoi bătrînul oftă adînc, îşi întoarse capul spre icoane şi începu să murmure încet o rugăciune.

Dochia se deşteptă, galbenă şi slăbită. Bătrînul o întrebă domol, — cu o părere de zîmbet :

— Ce-i, fata tatii ?

Obrajii jupînesei se rumeniră.

— Am simţit pruncul, tată, vorbi ea, cu glas moale. S-a mişcat o dată la dreapta, o dată la stînga... parcă m-a tăiat cu ceva... Apoi lacrimile începură a-i curge. — Tată, tată, de-acuma n-aş mai vrea să mor ! — Şi Dochia se sculă şi-i acoperi mîna cu lacrimi şi cu sărutări. — L-am simţit, l-am simţit, tătucă... şi m-a cuprins o bucurie, parcă s-ar fi întors Alexandru al meu dîn mormînt... Of ! cît am aşteptat, cît am aşteptat, cît m-am îndoit, cît am plîns ! Dar acum *ştiu !* are să vie şi are să fie aşa de frumos şi de voinic, şi are să-mi fie aşa de drag... tătucă...

Şi, grămădită într-un jîlţ, iar începu a plînge lacrimi de bucurie, o bucurie fierbinte care parcă-i topea întreaga fiinţă.

Iar bătrînul Nour zîmbea.

— Da... zise el; frumos şi voinic... flăcău... nici nu se poate să nu fie flăcău... Doamne-Doamne! şi bătrînul iar oftă adînc şi rămase cu ochii pironiţi în visul pe care-l vedea întruchipîndu-se încet-încet şi izvorînd ca o flacără din cumplitul întuneric al sufletului său.

Sara, bătrînul Nour chemă preotul, îl puse să facă o leturghie şi-l dărui cu un galbăn şi c-o vacă cu viţel; şi ridică şi pedepsele cu vergi pe care le poruncise în ziua aceea.

Zilele începură a curge mai luminoase şi mai liniştite pentru Dochia. In scaunul ei, la fereastra deschisă, de multe ori îşi oprea mînile albe din lucru şi, cu ochii pironiţi înainte, visa. Iar bătrînul, tăcut, visa şi el; dar el visa prăpăstii şi cumpene.

In odaia largă, era linişte. Pe fereastra deschisă, veneau mîngîierile verii. In amurguri purpurii, cirezile mari se întîrnau de la imaş, treceau printr-o pulbere de aur şi sunetele de tălăngi adiau limpezi şi dulci prin liniştea cuprinsului. Văcarii împresuraţi de cîni umblau călări, alergau înainte, se întorceau, ghioagele şi arcanele zburau prin rumeneala înserării şi aduceau la cîrduri vitele fugare. Apoi treceau oamenii care se întorceau de la lucru şi cîntecele lor umpleau amurgitul.

Bătrînul Nour şi jupîneasa tăceau. Sara venea; întunericul umplea odaia. Din umbră se auzea oftatul Dochiei. Boierul Pavel atunci lăsa să cadă cîteva vorbe care parcă spăriau tăcerea. Incepeau să vorbească cu glasuri domoale despre Alexandru, care

se odihnea, cu sabia și cu arcul alături, sub brazdele de flori; dar acum, în vorbele lor, pătrundea o nădejde mare; din disperarea lor cumplită nu rămăsese decît o palidă mîhnire de toamnă.

Așa trecea vremea. Și-n luna lui brumar, într-o sară, Dochia se simți rău. Femeile veniră, vrură s-o ia pe brațe, s-o ducă în iatacul ei.

— Nu! zise bătrînul Nour, cu ochii licăritori; aduceți patul aici, subt ochii mei, și trimeteți repede după moașă; dar acu să vie, într-o clipă!

Patul fu adus, moașele veniră pe cai goniți cu harapnicele, și chinurile facerii începură.

Prin noaptea de toamnă, sufla un vînt iute care cînta cu glasuri triste prin livezile mari. Dochia se zvîrcolea pe patul de durere, suspina, gemea, — și vîntul de afară suspina, plîngea și gemea cu dînsa, cu aceeași duioșie, cu aceeași jale, înfiorînd noaptea.

Moașele o sfătuiau cu șoapte sfioase, îi dădeau să bea fierturi de buruiene, se învîrteau, galbene de grijă, în jurul patului; iar Pavel Nour, în jîlțul lui, privea și aștepta.

Cîteodată bolnava avea undoieri adînci, ca de val, și scotea cîte un țipăt de moarte; atunci moașele șopteau mai repede și se învîrteau, grăbite și spărioase, în jurul ei. Apoi chinul cel mare, răcnetele cele de pe urmă, — porniră lungi, sfîșietoare, ca în gura morții.

Bătrînul tăcea. Numai o dată glasul lui izbucni:

— Intîmple-se orice, — numai copilul să trăiască! Copilul!... să nu-mi scoateți copilul mort, că vă ucid ca pe niște cățele!

Apoi tăcu, cu fața încrețită, cu ochii arzători și toată vremea nu mai rosti nici o vorbă.

Cînd țipătul nou, nehotărît și slab, care cerea viață, umplu odaia, bătrînul întrebă scurt :

— Ce-i ?

Una din moașe răspunse :

— Băiet !

— E voinic ?

— Băietul e voinic.

— Bine.

Moașa adăogi, cu teamă :

— Mămucă-sa e în primejdie... facere grea...

Bătrînul nu răspunse. Oftă, ca într-o mare ușurare, apoi rămase gîndindu-se, și fața lui sălbatică zîmbea. Într-un tîrziu, se întoarse încet spre icoane și își făcu o cruce mare.

V

Copilul, Alexandru, era voinic și rumăn și creștea ca din apă. Vremea trecea repede ; pruncul fu de-un an, de trei și de zece. Dragostea Dochiei îl încălzea și el se dezvălea ca o floare. Bătrînul Nour, în jîlțul lui, privea cum crește lăstarul și aștepta. Îl săruta dimineața, îl săruta sara, binecuvîntîndu-l, — îl ținea pe genunchi și-i spunea cu glas muiat basme străvechi, cu feți-frumoși și balauri înaripați. Copilul asculta cu ochii duși, visa la calul năzdrăvan care mînca jaratic, și la pădurile de aur și de argint, și la palatele care scînteie ca niște pietre scumpe. Se gîndea și el la paloșul și la zalele mîncate de rugină ale bunicului cu barba albă, la hamurile uitate într-un colț, în pod, — și cînd hergheliile treceau prin pulberea aurie a amurgului, căuta din ochi calul cel urît și slab care trebuia să întinerească, după ce va mînca obișnuita dimerlie de jar.

Apoi, — lăsat în voie, după porunca bătrînului, — copilul rătăci printre sălaşurile de robi, printre cetele de argăţime şi, în sufletul lui crud, rămase dragostea de noapte, de focuri roşii pîlpîind şi fumegînd prin întunecime; şi poveştile misterioase ale ţigăncilor tinere, cu ochii de diamant negru, îi aţîţau sufletul.

Dochia îl iubea cu tot sufletul ei de fiinţă singuratică, care n-avea altă mîngîiere. Cît fu copilaş, la sînul ei îl încălzi, îl ţinu lipit de dînsa, îl adăpă din nemărginita ei bunătate. Dar, de la zece ani, cum începu băiatul a se zburătăci, bătrînul puse pe el neînduplecată stăpînire. Îi făcu pat în odaia lui, îi aduse meşteri de arme şi de călărie şi începu a-l socoti flăcău.

Biata maică simţea că iar va rămînea singură şi uitată, că puiul se înstrăinează şi se schimbă în apropierea bătrînului Nour.

Şi chiar aşa a fost. Deprins cu trudă, cu vînturi, ploi şi osteneli, sufletul tînăr se înăspri; sălbătăcia bătrînului începu a se arăta şi în apucăturile nepotului.

Şi anii treceau. Alexandru ducea viaţă zvînturată de boier tînăr.

Întovărăşit de doi flăcăi ţigani, cărora le înfiera mustaţa şi le dădea puful pe obraz, rătăcea, călare, prin tîrguri şi sate, drept ca o făclie, cu ochii negri plini de foc, cu frumuseţă şi mîndrie de voievod tînăr.

Cunoştea toate pădurile, toate văgăunile, toate băteliştile sălbătăciunilor. Ochii lui ageri şi trupu-i mlădios răsăreau în toate părţile: la morile negre, plecate pe unde, în preajma apelor răsunătoare, la casele pădurarilor, — mergînd în trapul calului, cu

capul sus și c-o mînă în șold, sau în goană viforoasă, plecat pe oblînc, cu arcul trecut prin mîna stîngă.

Și cînd cobora de pe cal în curtea boierească, răcnind cu glasu-i limpede; cînd suia scările de piatră sunînd pintenii de argint, bătrînului Nour îi creștea inima.

Numai jupîneasa Dochia vărsa lacrimi în ascuns. Copilul ei nu mai era al ei; nu mai năvălea gălăgios și cu ochii aprinși, ca să-și îngroape obrazul la pieptul ei; — îi săruta mîna și obrajii în treacăt, îi zvîrlea rîzînd cîteva vorbe și intra la bătrînul Nour.

Așa trecură anii. Dochia se ofilea pe zi ce merge și fire de argint îi răsăreau în păr; singurătatea și tăcerea îi învăluiau tot mai mult sufletul: rătăcea ca o umbră dureroasă prin palat.

Dar bătrînul Pavel Nour parcă întinerea. I se aprindeau ochii cînd nepotul intra, umplînd de primăvară umbra odăii. Asculta cu luare-aminte isprăvile de vînătoare, rătăcirile prin locuri sălbatice și neumblate; privea trupul mlădios și tare cum e crița, ofta și simțea în adîncul sufletului o nădejde de izbăvire.

Aștepta.

Într-un rînd, primăvara, pe sub sară, intră în odaie logofătul Simion, bătrîn-bătrîn și gîrbov acum. Boierul Nour dormita în jîlțul lui, în miresmele de primăvară care umpleau odaia. Logofătul era foarte încurcat și cam spăriat. Avea de spus ceva greu.

Tuși încet și rămase așteptînd, lîngă ușă.

Pavel Nour deschise ochii.

— Ce este? zise el, uitîndu-se țintă la logofăt. Ce stai așa de încurcat și privești în pămînt?

— Stăpîne, aş avea ceva de spus, dar mi-i oarecum...

— Aici n-ai venit să taci. Vorbeşte.

Bătrînul Simion începu a grăi, căutînd cuvintele:

— Iată ce-i, stăpîne... A venit, azi, Nichita pădurarul de la Stînca şi a spus că... nu ştiu cum să spun, stăpîne... a spus că are un mosafir în casa cea nouă...

— Vra să zică, Nichita şi-a făcut casă nouă. Prea bine. Ei, pe urmă?

— Stăpîne, mosafirul e o jupîniţă, — fata dumnealui boierului Sandu din Mărgineni... stăpîne... a adus-o astă-noapte, în goana calului...

Boierul Nour îşi aţinti urechea, cu ochii aprinşi.

— Ci vorbeşte, Simioane, nu mă supăra. Cine-a adus-o?

— Boierul nostru cel tînăr, măria ta. Nu te supăra, stăpîne. Nichita nu-i de vină: boieraşul nostru Alexăndrel e iute şi putea să-l omoare, dacă zicea o vorbă de împotrivire. A primit pe jupîniţă şi a tăcut. Pe urmă, s-a gîndit că e bine să vie şi la curte...

Boierul tăcea şi zîmbea. Se gîndi un timp. Apoi întrebă:

— Spune drept, Simioane... aceasta e întăia pradă a crăişorului?

Simion tăcu.

— Spune, Simioane, fără sfială! rosti Nour mai tare. Mi se pare că tu mai ştii ceva.

— Dă, stăpîne... au mai fost prăzi, nu-i vorbă... dar nu erau fete de boier...

— Ei? îndemnă stăpînul, mulţămit.

— S-au mai întîmplat aşa lucruri de multe ori, boier Alexandru e mîndru şi fetelor le curg ochii după el... Şi cît cu voie, cît fără voie... Tinereţă!

ce să-i faci? Şi-i aprins nevoie mare! I-a plăcea lui una, s-a sfîrşit!

— Se repede ca un vultan, nu-i aşa? rosti Nour, rînjind.

— Ca un vultan, stăpîne, tocmai aşa!

După un răstimp, boierul Pavel întrebă iar:

— Şi e frumoasă fata lui Sandu?

— Ruptă din soare, măria ta.

— Hm! Bine! rosti deodată boierul; îi dai cinci galbeni lui Nichita, — şi nici o vorbă, m-aţi înţeles? Muţi ca mormîntul! Du-te.

După ce ieşi logofătul, Nour începu a vorbi şi a rîde singur.

— Bine, nepoate, foarte bine. Ce-i dreptul, straşnic flăcău! Auzi, dumneata? a şi început a fura fete... Eu am început mai tîrziu...

Apoi obrazul i se înăspri şi ochii i se posomorîră. Se întuneca; un vînt uşor sufla prin livezile înflorite.

Bătrînul Nour tăcea, cufundat în gînduri mari. Noaptea-l învălui cu negura ei, ca într-o taină, noaptea neagră umplu odaia străveche, şi adierile uşoare de vînt intrau, rătăcind, ca răsuflările umbrelor celor duşi.

Bătrînul tăcea. Nedomolitul lui suflet ardea, mistuit de ura veche. Într-un tîrziu, glasu-i aspru izbucni din întuneric:

— A venit vremea! şi iar tăcu, în întunericul netulburat.

VI

Cîteva zile, bătrînul stătu mut în odaia lui şi nu primi pe nimeni, nici pe Dochia, nici pe Alexandru.

Apoi, deodată, într-o sară, dădu poruncă să vie şi nepotul şi nora la el.

Întăi intră Alexandru, mîndru, drept ca un brad, — şi pintenii lui de argint sunară vesel în odaia veche.

Bătrînul, cu cotul rezemat de jîlţ şi cu bărbia în palma dreaptă, era cufundat în gînduri grele. Ridică ochii, aţintind pe fecior.

Apoi intră şi Dochia, cu pas domol. Obrazul ei palid se lumină cînd dădu cu ochii de băiat; apoi privirile i se îndreptară neliniştite spre bătrîn.

Pavel Nour păru a se scutura de gîndurile lui. Vorbi cu un glas de hotărîre, în care jupîneasa Dochia simţea ceva neliniştitor.

— Băiete, peste patru zile se împlinesc douăzeci de ani de cînd leşii au omorît pe tatăl tău... Tu ştii bine că leşii l-au omorît...

— Ştiu... murmură boieraşul.

— Prea bine. Douăzeci de ani. Tu nu erai pe lume, băiete. Tatăl tău era un boier falnic, şi viteaz, fără păreche în ţara Moldovei; chiar măria sa răposatul Bogdan-Vodă îl ţinea de-a dreapta sa... Ş-au venit pe vremurile acelea, băiete, cumpene grele asupra Moşiei. Ascultă ce spun eu şi bagă bine în cap!

— Ascult! murmură iar Alexăndrel.

— Ei! în cumpăna ceea, leşii, s-au abătut asupra pămînturilor noastre; ne-au ars satele, ne-au luat oamenii în robie, ne-au ucis turmele! Atuncea, băiete, duşmanii au omorît pe tatăl tău!

Bătrînul gemu: tăcu un răstimp, apoi urmă cu glas greu, care vibra jalnic în întunericul serii de primăvară:

— Băiete, băiete! eram bătrîn atuncea, dar braţele mele uscate multe lifte au spîrcuit! Dar să fi ridicat munţi de stîrvuri, şi tot nu mi s-ar fi potolit

sufletul! Douăzeci de ani, băiete, sînt de cînd am rămas ţintuit aici, unde mă vezi! Douăzeci de ani, băiete! dar în fiecare clipă sufletul meu a gemut neostoiat şi a cerut răzbunare! O veşnicie să fi stat, — n-aş fi uitat cumplirea care s-a prăbuşit asupra sufletului meu. N-am înţeles atuncea cum nu s-a cutremurat pămîntul şi nu s-a desfăcut cerul! Ş-au trecut zile lungi, au trecut nopţi lungi; — şi ziua şi noaptea am visat ceasul răsplăţii, cînd buciumul va striga în pămîntul duşmanilor şi flacările vor cotropi ţinuturile lor.

Bătrînul tăcu, în întuneric. Alexandru sta neclintit, cu ochii duşi, în cadrul ferestrei. O înfiorare, un susur de şoapte tainice veni din livezi.

Şi deodată, din întunericul odăii, izvorî un suspin înăbuşit întăi, apoi mai tare, tremurător, pînă ce izbucni într-o plîngere de jale. Cuvinte dulci — rugi de mamă, sfîşietoare şi dulci, — umpleau odaia, apoi un trup fîşîi pe pieile de lup care căptuşeau podeaua şi Dochia se tîrî, în genunchi şi în coate, pînă în zarea slabă a ferestrei.

— Tată, tată! nu mi-l lua! Au să-l omoare duşmanii şi pe acesta... Alexandre, nu te duce, Alexandre!... nu te duce, dragul mamei, că se rupe inima-n mine... Nu te duuuce! nu te duce! nu te duce!

Se abătu cu faţa la pămînt; cu mînile întinse, pe lîngă cap, înaintă la picioarele bătrînului; şi aşa vărsa lacrimi şi durerea îi sfărîma trupul, ca-n ceasul cînd dăduse lumii pe prunc.

Bătrînul tăcea, în colţul lui. Dar Alexandru se mişcă, înghiţi un nod amar ce-i sta în gît, se plecă şi, ridicînd pe maică-sa, îi aşeză capul pe pieptul lui, îi sărută ochii în lacrimi şi-i zise încet:

— Măicuță, cum va vrea Dumnezeu!

Și glasul bătrînului iar se auzi, neînduplecat:

— Peste patru zile se împlinesc douăzeci de ani, băiete. Ci lasă muierile să plîngă și du-te, dacă te îndeamnă inima! Măria sa Petru-Vodă a primit rugămintea mea și a dat în taină, slobozenie... O mie de călăreți te-așteaptă gata pe Ceremuș, la Movile.

Dochia cuprinse pe tînăr de după cap și gemu cu disperare:

— Alexandre, puiule, fie-ți milă de maică-ta: nu te duce, Alexandre...

Dar glasul bătrînului izbucni iar, aspru:

— Muiere fără minte! Douăzeci de ani, *eu* l-am crescut și l-am pregătit pentru ceasul cel mare. Douăzeci de ani m-a ținut Domnul-Dumnezeu, — și cînd oi vedea cerul umplîndu-se de foc la miazănoapte, atuncea pot să mă duc, și să fiu primit la hodină. Pînă atuncea, nu!

— Mă duc, bunicule, zise deodată Alexandru, ca să plinesc legea pe care mi-ai făcut-o.

Bătrînul ridică un braț, ca să binecuvînteze. Dochia se prăbuși, ca sub fulger, la pămînt. Și, în întunericul odăii, multă vreme tresăriră gemetele ei de moarte.

Și Alexandru s-a dus. Palatul a rămas tăcut și pustiu; numai Dochia rătăcea ca o umbră jalnică. Acum nu mai plîngea, fața îi era ceară albă și ochii stăteau țintă, nebuni, umpluți de o durere nemărginită.

Trecură trei zile. Și-n sara a treia, bătrînul Nour chemă pe preot, se spovedi și se împărtăși. Era neliniștit și foarte slab. După aceea, dădu poruncă să fie purtat în cerdac.

Noaptea fără lună îl învălui. În palat era tăcere. În văzduh, în livezi, pretutindeni, era o tăcere infinită.

Şi-n întuneric, arare, se auzea o tresărire, o şoaptă, o fîşîire înceată, — apoi iar linişte netulburată.

Şi, deodată, spre miazănoapte, se lămuri o rumeneală slabă. Apoi rumeneala crescu ca într-un răsărit de lună, se întinse şi umplu orizontul de o vîlvoare sîngeroasă. Pe plaiul Nourenilor, sate, cetăţi, se zugrăveau negre pe pojarul uriaş. Cîteodată vîlvoarea pălea, apoi deodată creştea mai mare, umplînd cerul. Şi doi ochi sălbatici priveau din întuneric şi o ureche aţintită asculta, parcă ar fi vrut să audă plîngeri de moarte sfîşiind noaptea şi buciumul răzbunării bubuind în depărtări.

Cerul, ca o cupolă mare de aramă sub flacări, stătu înroşit toată noaptea. Iar dimineaţa, bătrînul fu găsit ţapăn în jîlţul lui, cu faţa aspră încruntată şi cu ochii de sticlă, fioroşi, aţintiţi spre miazănoapte.

CÎNTECUL DE DRAGOSTE

I

Tabără de cară a poposit în Poiana Ţiganului. Un foc uriaş de vreascuri varsă valuri roşii de lumină peste cisla cărăuşilor. Boii se odihnesc în fund, în umbră; din cînd în cînd, lumina trece ca un fulger, îi dezvăluie o clipă, apoi noaptea poienii îi acopere iar. Carăle încărcate cu scînduri stau deoparte; lumina le mîngîie în răstimpuri, ca pe nişte fiinţi adormite.

Cărăuşii şed roată împrejurul focului. Eu stau pe pîntece, în căruţa mea cu covergă; ascult o povestire din bătrîni a bunicului. In răcoarea nopţii de vară, glasul lui liniştit deşteaptă fiori în poiană. Ochii lui vioi şi negri sub sprîncene albe stau ţintiţi asupra flacărilor, barba albă se revarsă ca o învăluire de omăt pe piept. Cu ochii vede, în alte vremuri, întîmplări petrecute tot acolo, în Poiana Ţiganului; cu glasul blajin le tălmăceşte şi le desface din noapte. — Cărăuşii stau tăcuţi în lumină, cu ochii duşi; povestea bătrînă, în măreţia codrului, aduce înfiorări pe chipurile lor trudite.

In noaptea lină de vară, un susur slab trece prin codrul adormit; numai poiana veghează cu ochiul ei

de foc. Cîteodată, prin cununile întunecate de deasupra, vine o şoaptă plină de mîhnire de departe, cine ştie de unde, apoi trece înainte, se mistuieşte în noaptea frunzişurilor. In răstimpul de linişte, izvorăşte din adîncuri plîngerea singuratică şi duioasă a buhnei, ca o chemare omenească; apoi o tresărire de abia simţită, o fîlfîire de aripi, un fior depărtat de frunzişuri. In ierburile umede de la marginea poienii porneşte cîrîitul înăbuşit al unui cristel; după un răstimp o prepeliţă ţipă mai departe, alta răspunde aproape de noi; un liliac trece ca un fulger negru prin roata rumână a luminii. Tăcerea se întinde iar, mai adîncă; greierii ţîrîie monoton în liniştea mare; îngînarea lor tristă pare că izvorăşte din negura veacurilor. Şi iar vine o şoaptă plină de mîhnire, de departe, pe cununile frunzişurilor, şi bătrînul codru oftează.

Bunicul povesteşte, nălucile de odinioară se desfac din întunericul lor şi se deşteaptă. Le văd şi le urmăresc; văd bătrîna curte boierească de pe malul Siretului, de la Crăiniceni, cucuiată pe o muche de deal; văd păduricea revărsată pe coastă, potecile străjuite de lilieci şi tei şi rîmnicul de la poalele dealului, din poiana de mesteceni; văd şi bordeiele ţiganilor robi, triste şi mohorîte sub deal. La o sută de obraţe, curge Siretul prin zăvoaie tari; în vremea nopţii se aude de sus, de la curte, murmurul vadurilor.

Boierul Năstase Crăiniceanu s-a însurat de abia de un an; are o jupîneasă fragedă, albă şi gingaşă ca un crin de apă şi o iubeşte aşa cum poate iubi el, cu firea lui cumplită de sălbatic. El îşi desfăşură la soare voinicia şi patima nedomolită de vînător; ea lîncezeşte în umbra iatacului, fără dragoste şi fără dorinţi, şi rar dacă o duc paşii sfioşi, în lipsa stăpînului, pe

potecile străjuite de lilieci și tei, spre rîmnicul din poiană.

Jupîn Năstase se plimba, într-un asfințit de vară, pe drumul care duce la sălașurile robilor. Soarele se oprise o clipă sus, pe coama dealului, în rariștea de fagi ; raze galbene se strecurau prin ramuri, curgeau la vale, se opreau și licăreau în coama roșă a boierului și în barba-i aurie. Ochii lui negri, cu sclipiri de oțel, petrecură un stol de rațe care lunecau grăbite prin văzduh, departe, apoi se îndreptară înainte.

Bordeiele țiganilor erau împrăștiate sub deal, triste și întunecoase — ici unul, colo unul, — muruite și acoperite cu stuh. Ușile mici, plecate într-o parte : trebuia să intri pe brînci înlăuntru. Ochiuri de fereastră, cît pumnul, se uitau chiorîș la stăpîn. Nici garduri, nici șuri, nimica ; pe locul bătătorit ca-n palmă, înnegreau vetrele vechi ale focurilor. Cîteva găini zbîrlite rătăceau singuratice pe cărări ; godaci negri guițau de foame la uși.

În bătătură, înaintea bordeielor, ardeau focuri ; țigănci sprîncenate, cu cozile pline de irmilici, stăteau cinchite lîngă oale. În dosul unui bordei, gîsîia un foi și se auzeau bătăi răsunătoare de ciocane. Cîțiva flăcăi desculți, în zdrențe scumpe, se întorceau de la baltă, cu undița pe umăr.

Boierul se apropie de un bordei. O fată sprintenă se ridică de lîngă foc și-și îndreptă asupra stăpînului ochii ei arzători.

Mustața roșă a lui jupîn Năstase se zbîrli și se grămădi sub nasul ascuțit, dinții albi străluciră : asta însemna că rîde.

— Ce mai zici tu, Rariță ? zise boierul, tot n-ai de gînd să te măriți ?

— Sărutăm dreapta... nu mă trage inima... răspunse

fata cu glas cîntător; apoi lăsîndu-şi capul pe umărul stîng, adăogi, plecînd genele: Tot mai bine-mi era la curte!... şi-şi ridică, ca fulgerul, o clipă, ochii focoşi spre boier.

— He-he-he! rîse jupîn Năstase, s-au trecut acele vremuri! altă făină se macină la moară... Dar ai să te măriţi... Iaca, Iiie de-abia aşteaptă...

Boierul îşi puse mînile la spate şi trecu înainte; fata se lăsă iar jos, lîngă foc.

In dosul bordeiului ciocanele conteniră, apoi foile oftară prelung şi tăcură. Fierarii negri cu ochii albi, în zdrenţe, se apropiară plecaţi şi sărutară în treacăt pulpana anteriului boieresc; apoi se dădură într-o parte umiliţi, îndoiţi de şele; numai privirile agere se furişau de sub sprîncene spre stăpîn, strălucind ca pene de săbii. Femeile se ridicau repede de pe la focuri şi intrau în bordeie cu copiii în braţe. Numai cîţiva danci perpeliţi miorlăiau împrejurul boierului, cu mînile întinse:

— Măria voastră, măriuţele voastre, sărutăm dreapta, măria voastră!...

Soarele se cufundase după muchea de deal şi rumeneala amurgului umplea, ca un fum auriu, rariştea de fagi. De departe, de la imaşuri, veni o clipă, în înserarea limpede, un boncăluit înăbuşit de taur. In liniştea amurgului plutea o pace de sihăstrie; numai sus, în rumeneala fagilor, o mierlă fluiera o melodie înceată.

Mustaţa roşă a boierului se zbîrli şi se grămădi sub nasul ascuţit. Un flăcău subţire, c-o pălărie plină de păuni şi mărgele, sta pe un trunchi de copac, întors spre amurgul rumân. Cînta din scripcă. Strunele, înăbuşite de pieptene, de-abia se auzeau, ca în somn. Era galbăn şi tras la faţă; o umbră uşoară, fină,

M. 4. 2380

de păr lucios şi moale îi îmbrobodea chipul; ochii ardeau, umezi.

Mierla cînta încet, ostenită, sus în rariştea de fagi; din alăuta ţiganului izvora o melodie mîhnită, un freamăt încet de durere.

In pacea amurgului, în cele din urmă licăriri, boierul asculta zîmbind. Apoi deodată strigă:

— Ţi-i dragă tare, Ilie?

Alăuta ţipă spăriată; ţiganul sări grăbit de pe trunchi şi se întoarse spre boier. Îşi smunci din cap pălăria înflorită cu păuni şi mărgele şi se apropie umilit de stăpîn, cu pălăria în dreapta şi cu scripca în stînga.

— Ţi-i dragă tare, Ilie? vorbi iar boierul, rîzînd.

— Sărutăm dreapta, măria ta! îngînă încurcat ţiganul; apoi se opri, fără să privească pe boier. Pe faţa lui galbenă trecu un fior de roşaţă. Nu mi-i dragă nimeni, măria ta! murmură el după un răstimp, scuturîndu-şi pletele negre şi întorcîndu-şi spre boier ochii aprinşi.

Mustaţa roşă se zbîrli iar.

— Ce spui tu, Ilie? dar cine cîntă noaptea de dragoste? şi cine rătăceşte, prin preajma rîmnicului, ca un lunatic?

Ţiganul se dădu înapoi un pas; apoi scripca începu să-i tremure în mîna stîngă.

Boierul începu a rîde:

— He-he-he! Ce te prefaci, ticălosule? Parcă eu nu ştiu că ţi-i dragă? De ce te îngrozeşti, Ilie? Mare pacat a dat peste tine... Are să te vîre în pămînt Rariţa!

La cuvîntul din urmă Ilie se îndreptă; pe faţa înspăimîntată trecu o lumină de bucurie, — pe cînd boierul zîmbea poznaş.

— Să trăiești, măria ta! zise flăcăul, cu glas înfiripat; vei face cum ți-a fi voia!

— Hm! da-da, voi face cum mi-a fi voia... Da' ți-i dragă tare, Ilie?

— Să trăiești, măria-ta, ca lumina ochilor...

— Da, ca lumina ochilor, de-aceea o cauți pe lîngă curtea boierească... he-he-he! de-aceea...

Boierul Năstase se întoarse și porni agale spre curte, cu mustața zbîrlită și grămădită sub nasul ascuțit. Ochii lui Ilie licăreau umezi; scripca iar tremura în mîna stîngă; pe chipul galben, nedumerire și spaimă.

Sara se întindea plină de taină, cîntecul mierlei adormise; vîntul înserării aducea răsuflarea caldă a dumbrăvii. In șes picurau tălăngi mîhnite.

Ilie sta pe gînduri, lîngă trunchiul lui. Deodată din ușa bordeiului de-alături, izbucni un glas răgușit:

— Vai de capul tău, ticălosule! Unde ai să ajungi cu inima asta a ta? mai bine dă-o la cîni! nu vezi că știe? De asta te-a lepădat pe lume mă-ta? Un țigan prăpădit să-și ridice ochii asupra stăpînei lui asta nu s-a mai pomenit!

Flăcăul se întoarse. Bătrîna îl privea disprețuitoare și ochii ei mici, îngropați sub frunte, licăreau ca două boabe de argint viu.

— Taci, babă, nu mă mai amărî! Știu eu că bine n-are să se aleagă. Știu!... Dar poate *el* încă nu bănuiește... — Apoi se lăsă pe trunchi și sfîrși mîhnit: Săraca inima mea!

In umbrele albastre ale serii, focurile din bătătura bordeielor ardeau vioaie; năluci negre treceau din cînd în cînd prin lumină. Pe ici pe colo, glasuri tinere îngînau trăgănat cîntece de dor.

Ilie întrebă încet:

— Ce să fac, mămucă ?

— Dragul mamei, zise baba coborînd glasul ; alt chip nu-i, trebuie să-ţi desfacem.. Mare foc te mistuie ; nu ştiu cine şi-a făcut pomană cu tine... ţi-a dat să bei otravă, ş-acu arzi !

— Săraca inima mea ! îngînă ţiganul a doua oară ; mare foc ! Mă arde, iaca nu pot sta pe loc, mă mînă parcă cineva spre curte... De ce, cînd o văd, mă usuc ?

Oftă greu şi rămase cu ochii pironiţi asupra curţii boiereşti în care lumini se aprindeau. Baba clătină năcăjită din cap şi se cinchi iar în prag.

Noaptea cucerise păduricea ; rîmnicul veghea ca o oglindă lucie ; în fundul lui se zugrăvea răsturnată umbra mare a curţii cu luminile-i galbene. Ilie îşi puse pălăria în cap, se sculă oftînd şi porni, cu capu-n piept, cu scripca subsuoară.

Ţiganca mormăi nemulţămită în umbră.

— Nu pot, mămucă, gemu Ilie, nu mai pot ! Dă-mi ceva să mor, că focul care mă arde e mai rău decît moartea ! Ard... Am să mor, mămucă, am să mor !...

— Du-te, măi băiete : drumul pe care calci e drum de foc !

Luminile se stingeau înaintea bordeielor ; îngînări uşoare de cîntece tot se mai ridicau, ca suspine, în pacea nopţii.

II

După ce înnoptă, boierul Năstase chemă pe vechil.

— Ei, Gligori, ce-ai făcut ? Ai fost la Valea Sacă ?

Gligori îşi legăna trupul uriaş pe picioarele mari, vîrîte în nişte ciubote dintr-o vacă.

— Sărutăm dreapta, am fost...

— Ei, ş-ai dat peste ceva ?

— Apoi am dat... mugi Gligori, trăgîndu-şi, cu dreapta, caierele cînipii de deasupra gurii.

— Spune, cum a fost ?

Gligori tuşi, răsuflă din adînc, ca un foi, şi începu legănîndu-se, cu degetele groase deasupra gurii mari, în mustăţi.

— Apoi... m-am dus dintru-ntăi la Toma Pădurarul. — Porci sînt prin Valea Sacă ? zic. — Sînt. — Apoi, dacă sînt, hai şi mi-i arăta bătelişteа, zic. — Hai ! Ne-am dus. Într-o poiană este un stejar mare : ne-am suit într-însul. Am stat noi, am stat, am stat... Cînd pe-aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desişurile prin codru. Mai stăm noi oleacă şi, pe urmă, numai ce s-arată, măi tată, o groază de mistreţi... Erau frumoşi şi mari, ca nişte junci, — şi mulţi ! şi mulţi ! — De unde vin atîţia ? întreb pe Toma. — Dumnezeu ştie ! zice, da' ştiu că se duc spre Siret. Primprejur, pe lanuri, pîrjol !

— Ei, după aceea ?

— Atîta-i ! zise Gligori tuşind încet.

— Bine, fie şi atîta. Ascultă Gligori, bagă bine de samă. — Gligori îşi trase o dată mustaţa din dreapta, o dată cea din stînga, apoi se plecă spre boier. Ce-i azi ? Luni ? — Luni. Apoi pe joi, bagă de samă, Gligori. — Gligori mugi încet : Pe joi ! — Pe joi, să scoţi la hăitaş Lunca şi Fîntînelele. Pe urmă, pînă joi, să te repezi la văru-meu Iordachi, la vornicul Irimia, auzi ? la Păscăreni, la Răstoace, la Eneşti, la Boteni, la cumnatul Dumitru, la socru-meu, auzi ? la toţi, şi să mi-i poftеşti, să le spui că miercuri, la amiază, îi aştept... Ai înţeles, Gligori ?

— Am înţeles, stăpîne ; miercuri, la amiază...

— Aşa ; după aceea...

Boierul Năstase se opri deodată, cu gura căscată, ascultînd. Gligori rămase cu mîinile mari în jos, depărtate de trup, şi căscă şi el gura, fără să înţeleagă nimic. Un bîzîit melodios venea de afară, din noaptea păduricii.

Boierul se sculă de pe divan, păşi prin văpaia tremurătoare a lumînărilor pe covoarele înflorite turceşti, spre fereastra care da spre rîmnic. Ridică în sus jumătatea de jos a ferestrei şi scoase afară capul.

Noaptea era caldă şi pe cerul albastru-închis ardeau stropii de aur; pădurea tăcea. Dinspre rîmnic, venea un murmur mîhnit de coarde; o melodie tainică parcă împresura cu o mreajă de descîntece cetăţuia boierului. Şi o nălucă rătăcea pe malurile apei, purtată parcă de durerea cîntecului.

Boierul îşi întoarse privirile spre cealaltă aripă a curţii. I s-a părut, ori a văzut o umbră albă la fereastra jupînesei?

— Ascultă, Gligori, zise boierul repede, trăgîndu-şi capul în odaie şi încruntîndu-şi sprîncenele; adică nu s-ar putea să am şi eu o leacă de linişte? — Gligori tăcea, cu ochii la fereastră, foarte nedumerit. — Gligori, am să mă mînii, Gligori, şi pe urmă e vai şi amar! De ce cîntă acu ţiganul cela pe lîngă rîmnic?

— Eu ştiu de ce cîntă? zise liniştit Gligori.

— Nu ştii. Bine. Dar s-ar putea să nu-l mai aud? Pleacă! să nu-l mai aud; ai înţeles? că am de gînd să mă mînii... Să nu-l mai aud! Ai înţeles?

— Am înţeles, zise liniştit Gligori.

— Bine. Pe urmă, să te întorci, că mai avem de vorbit.

— Mă-ntorc.

Gligori ieşi legănîndu-se şi bălăbănindu-şi braţele depărtate de trup.

Boierul se plimbă cîtăva vreme, cu mîinile la spate de la divan la uşă. Paşii fîşîiau pe covoare în tăcerea odăii. Lumînările vărsau văpăi tremurate.

Deodată se opri înaintea unei panoplii scînteietoare şi ţinti armele lucii, în care jucau undele luminii. Mustaţa roşă se zbîrli şi se grămădi sub nas. Stătu o clipă în cumpănă, apoi deschise uşa şi dădu într-un gang lung şi răsunător. Într-o firidă, sub bolta din fund, ardea o lumină roşă, într-o cunună viorie de umbră. Paşii, pe lespezi reci, deşteptară ecouri prelungi.

Boierul împinse o uşă scundă şi intră într-un iatac luminos, îmbrăcat cu scorţuri, ca o cutie. Jupîneasa Ana răsări spăriată de lîngă fereastră, apoi zîmbi la vederea lui Năstase. Două ţigăncuşe vioaie ieşiră sprintene pe altă uşă.

— Ascultam pe Ilie, zise Ana; cîntă devale, lîngă rîmnic. L-ai auzit?

Boierul se opri în mijlocul iatacului şi ţinti ochii albaştri ai jupînesei. Apoi zise, nar:

— De unde ştii că-i Ilie?

— Mi-au spus fetele. Dumneata nu l-ai auzit?

Boierul o privea ţintă.

— Să vezi... cîntă în toate serile, adăogi Ana cu sfială, izbită de privirile tăioase ale boierului.

— Mda, ştiu, vorbi Năstase mai rar, îl aud totdeauna şi *ştiu* de ce cîntă...

— Ştiu şi *eu*... zise zîmbind jupîneasa Ana.

— Ştii şi tu?... murmură jupîn Năstase şi începu să se plimbe prin iatac. Aha! ştii de ce cîntă!

Deodată se opri înaintea Anei. Mustaţa se zbîrli.

— He-he-he! zise el vesel, am trimes pe Gligori să-i spuie o vorbă la ureche... şi ochii vioi şi neliniştiţi priveau cu luare-aminte faţa albă şi senină a

Anei, îmbrățișau trupul mlădios de sub pînzele subțiri de borangic.

In tăcerea iatacului, venea bîzîitul duios al cîntecului de-afară. Năstase se apropie de fereastră, ridică un geam și privi spre rîmnic. In umbra caldă a desișurilor, sub cerul stropit cu foc, plutea descîntecul melodios, și un glas limpede tremura plin de mîhnire, odată cu coardele:

Cît oi trăi, să iubesc,
Că, de-oi muri, putrezesc!
Peste țărnă, crește iarbă, —
Cine-a trece nu mă-ntreabă,
Care puică mi-a fost dragă!

Strunele suspinau trist în noaptea caldă. Și din umbră răsări deodată, înaintea ochilor boierului, o arătare mlădioasă, un trup plin de farmece — trupul Anei. Și, odată cu un fior de foc care-i alerga pe sub șele, își închipui că Ana stă abătută, într-un colț al iatacului; și-și mai închipui că au trecut multe zile de cînd stă tristă și părăsită.

Deodată alăuta țipă ascuțit; un murmur înăbușit de glasuri răzbătu prin noapte; auzi un răcnet, pe urmă pași repezi.

— Ii trece de-acum țiganului nebuneala! zise boierul, trăgînd capul în iatac și lăsînd fereastra.

Ana sta pe gînduri, în fundul divanului, cu ochii țintiți înainte, asupra singurătății care-i umbrea sufletul. Tăcere, pustiu, ochi încruntați, ori licăritori, — iată toată viața ei de soție!

Năstase se apropie de ușă; apoi, deodată, se întoarse și zise rîzînd jupînesei:

— Nu spui nimic?

— Ce poate spune un cap slab de muiere? răspunse cu blîndeţă Ana.

— Săraca nevasta mea! vorbi zîmbind boierul; de mult şade singurică şi amărîtă. Nici n-are cu cine schimba două vorbe... Dar ce să-i faci? Aşa li-i dat femeilor... Aşa a fost de cînd lumea şi aşa are să fie... Dar tot mi-i dragă mie!

Se apropie de Ana cu ochi strălucitori.

— Nu te teme, că nu mă duc, îi zise cu glas tulburat; aveam ceva de vorbit cu Gligori... Las' s-aştepte... Ştiu bine că are să steie pînă mîni dimineaţă la uşă, trăgîndu-şi caierele...

Braţele lui tremurau ca nişte coarde de oţel.

Ana se lăsă moale şi tăcută.

III

Viaţa tristă de iatac, în umbră şi în tăcere, se lumină o clipă la un zvon vesel de glasuri cunoscute. Rădvanele intrau în curte clătinîndu-se ca nişte corăbii, în pocnete de harapnic şi-n răcnetele surugiilor. Apoi boierii bărboşi şi jupînesele îmbujorate la chipuri coborîră din corăbii, într-o lumină veselă de soare.

— Băgaţi de samă, flăcăi, strigă, de pe scările de piatră, Crăiniceanu, către slujitori; să rămîie două rădvane gata; numai să le schimbaţi caii.

Boierii se îmbrăţişară şi se sărutară pe bărbi, într-un zgomot de rîsete şi de glume; iar jupînesele se grămădiră toate în jurul Anei.

Boierul Irimia Racovanu, mîngîindu-şi barba ca omătul, întrebă pe Năstase:

— Ei, cum mai merge gospodăria, ginere?

— Merge bine, socrule, mulţămim de întrebare.

— Tot bine să deie Dumnezeu sfîntul!

Apoi bătrînul se apropie de Ana, îi întinse dreapta pentru sărutare, îi sărută fruntea albă.

— Auzi ce spune barbatu-tău... dar mie nu-mi place... credeam că-s poftit la o cumătrie... Ia sama, fata tatii, să nu mă dai de ruşine...

Un hohot întins de rîs se stîrni; şi jupîn Năstase zise:

— A veni şi vremea aceea...

Apoi toţi, vărul Iordachi Stoian, vornicul Ion Irimia, dumnealor jupînii Păscăreanu, Răstoacă, Enescu, Boteanu şi cumnatul Dumitru Racovanu, după ce întrebară pe gazde, cu mare grijă, cum merg cu sănătatea, cu lanurile şi cu vitele, rămaseră mulţămiţi şi adăogiră că sînt gata să guste cîte ceva.

După ce intrară în odaia cea mare, îşi descoperiră capetele pieptănate cu cărare la mijloc şi unse cu oloiuri mirositoare, îşi răşchirară bărbile mari, se uşurară de hainele grele şi se aşezară pe divanuri.

Jupînesele sfătuiau de mult în odăile Anei. Bărbaţii cu ale lor, femeile cu ale lor; bărbatul stă de vorbă cu femeia numai între patru ochi şi, atuncea, nu vorbesc de trebile ţării, nici de ale gospodăriei; atunci ochii şi sprîncenele fac toate belelele.

Aşa dar, după ce boierii au gustat mai mult din picioare cîte ceva, adică după ce au dat gata patru curcani fripţi, şi după ce au cercat gustul vinului cu cana, Crăiniceanu zise:

— Boieri dumneavoastră, să ne iertaţi de aşa calicie, dar noi să încălecăm pe cai şi jupînesele să se suie în rădvane, şi pînă în sară ajungem la Valea Sacă. Acolo are să se întindă masă mare; iar pentru

mîne în zori, să ne pregătim a primi cu plumbi o turmă de mistreți...

Vornicul Irimia zise:

— Să știți că acesta e om cu scaun la cap.

Iar bătrînul Racovanu strigă, apucînd o cană cu vin:

— Asta-mi place și mie, ginere... Eh! îmi aduc aminte de tinereță!

Iar dumnealor, jupînii Păscăreanu, Răstoacă, Enescu, Boteanu, Stoian, și cumnatul Dumitru Racovanu, își rostiră bucuria așa de liniștiți, încît slugile alergară înspăimîntate cu alte căni pline.

Era, în miercurea aceea de cireșar, o căldură mîngîioasă de soare și o boare lină stîrnea valuri în întinsele mări galbene de grîu. Rădvanele gemeau din încheieturi prin nouri mari de praf, surugiii, pe cai mărunți, chiuiau înmlădiindu-și harapnicele negre pe deasupra capetelor pletoase. Boierii jucau înainte, în buiestru, pe cai aprigi, și armele lucioase fulgerau la soare; vîntul le purta pletele și le despica bărbile.

Cîmpii mari se întindeau în toate părțile, pînă în zări; pe fîneațe gonea vîntul în valuri adînci, pe alocuri în întinderi, se înmlădia o apă limpede și lucie, în care se oglindeau nourii albi ai cerului, șirul de călărești și rădvanele grele. In nemărginire sub cerul liliachiu, ieșea cîteodată un vultur și plutea în razele calde, pe vînturile ușoare, ca pe o apă. Pe coaste verzi, în preajma apelor, se arăta cîte-un sat tăcut, deasupra căruia răsăreau cumpene de fîntîni și clopotnița unei biserici albe; o punte îngustă trecea peste apă; și în fundul valurilor se oglindeau răsturnate și casele tăcute, și clopotnița albă, și cumpenele ca niște cruci strîmbe.

Pe la chindie, intrară în codru, la Valea Sacă. Pădurea vîjîia încet, răspîndind răcoare şi miros puternic de verdeaţă. În răsunetul adîncurilor, caii de la rădvane mergeau şi ei la pas; mierle cu ciocul galben tresăreau spăriate din ţîhlişuri, şi granguri treceau, ca nişte bulgări de aur, prin sulurile de lumină. Cel mai tînăr dintre boieri, Stoian vărul lui Năstase, prinse a cînta din frunză. Codrul tresări; doina fremăta în adîncuri ca o undă de durere.

În poiana stejarului vechi, aşteptau slugile şi taraful de lăutari al lui Ilie. Rădvanele se opriră la margine; boierii descălecară. Jupînesele sprîncenate ieşiră la lumină, rumene şi vesele: ochii boierilor scînteiau în bărbile stufoase. Se aşezară pe lăvicere înflorite de lînă, — pe cînd ţiganii începură a umbla forfota în toate părţile.

Mustaţa roşă a boierului Năstase se zbîrli şi se grămădi sub nasul ascuţit:

— Gligori!

— Aici-îs, stăpîne, zise liniştit Gligori, la porunca domniei voastre.

— Ai pregătit tot, Gligori? întrebă boierul.

— Am pregătit tot, răspunse Gligori. Mîni, în zori-de-zi, începem goana. Pătulul e gata. Dimachi bucătarul a sfîrşit. Am adus două polobocele de vin; şi a venit şi Ilie, macar că-l cam dureau coastele...

Soarele asfinţea; sîrme de aur se strecurau prin desişuri şi însemnau flori de lumină pe pajiştea ca buraticul a poienii. Codrul răsufla încet în visul amurgului. Glasurile deşteptau răsunete sub bolţi. În răstimpuri de linişte, veneau de departe, din adîncuri, cele din urmă îngînări ale mierlelor. Apoi ultimele luciri ale soarelui se şterseră; umbrele înserării umplură poiana de taină.

Sub stejarul străvechi, robii aprinseră un foc mare, pînze albe se întinseră pe verdeață și cheful începu.

Dintru-ntăi făcură ca turcul: mîncară în tăcere; apoi își veniră în fire: se puseră să soarbă vin, să mînînce și să vorbească. Curcanii grași și gîștele grase parcă înviau: se făceau nevăzute într-o clipă; iar vinul, slavă Domnului, venea gîrlă și se ducea gîrlă!

La așa petrecere, fiecare își aduse aminte de alte petreceri: deci fiecare începu să povestească.

Beau, povesteau și rîdeau odată toți. Numai jupînesele, bucuroase că au părăsit umbra și tăcerea, vorbeau în șoaptă, împărtășindu-și supărările.

Poiana vuia de glasuri și de hohote; iar focul uriaș punea o pînză mare, rumănă, peste veselia și peste bărbile boierilor.

Dar deodată se făcu tăcere: alăutele și cobzele murmurară, iar cobuzul de os umplu de fiori bolțile răsunătoare. Pe fețele galbene ale țiganilor treceau undele de lumină și sclipeau în pletele negre. Ilie, cu chipul pălit de mîhnire, cu ochii umezi plini de foc, sta înainte. Alăutele și cobzele murmurară, și în tăcerea care se întinse, Ilie rămase cu ochii pironiți asupra focului și mîna, tremurînd ca o coardă, începu să poarte arcușul pe strune.

Codrul tresări de un fior melodios; alăuta lui Ilie prinse a spune o durere mistuitoare; cobzele o mîngîiau duios, iar cobuzul scotea țipete încete, ca o ființă chinuită.

Doina plîngea pe strune, tălmăcind o patimă adîncă; creștea tremurînd și gemînd, alerga în plîngeri viforoase prin inimile tuturor; apoi slăbi, pînă ce se stînse într-o adiere jalnică, un oftat.

Bătrînul codru părea că ascultă. Şi după ce liniştea se întinse, prin frunzişurile negre trecu un şopot duios, ca o îngînare depărtată de ape. Focul ardea liniştit, rumenind poiana neagră. Boierii îşi mîngîiau bărbile, cu gîndul la trecutul pentru totdeauna prăpădit; jupînesele încremeniseră în lumină, şi se deşteptară cu oftări grele, cînd melodia conteni.

— Ginere, zise bătrînul Racovanu, ţiganul ista face o moşie... Cum îl cheamă? Ilie... Bre Ilie, vină-n-coace, laca cinci galbeni de la mine... La inimă m-a ajuns...

Ilie se apropie încet, cu capul gol, şi bătrînul îi azvîrli aurul în pălărie.

— Dar ia întreabă-l, zise Năstase, rîzînd, i-i dragă tare? Ţi-i *dragă* tare, Ilie? — Tace. I-i dragă tare; chiar îl dor coastele de atîta dragoste...

Boierii începură a rîde, apoi cinstiră un rînd de pahare. Ilie se întoarse la locul lui şi privea de acolo, cu ochii licăritori, pe Ana.

Închinarea paharelor urma; ochii sticleau. Apoi, într-un tîrziu, bătrînul se sculă iar:

— Săracele mele picioare! zise el; vor să-şi aducă aminte de tinereţă... Văd că cei tineri aşteaptă... Oare nu vi-i ruşine?— Fetele moşului, ce staţi aşa de amărîte acolo? — Dragă Ilie, ia zi-i una să rămîn numai în papuci şi să joc pînă ce m-oi pune jos...

— Să trăieşti, tată Irimie! — strigă Năstase; aici ai adus-o bine!

Boierii ceilalţi îşi lepădară giubelele. Şi Ilie începu să zică cu foc un brîuleţ, de tremura frunza poienii. Şi jupînesele săriră grăbite de pe la locurile lor şi se agăţară de grumajii boierilor, — şi, mai întăi tot pe loc, pe loc, pe loc — apoi tot mai repede, pînă ce părură un vîrtej negru în bătaia rumână a flacărilor.

Pe urmă după ce se aşezară iar, dumnealui cumnatul Dumitru Racovanu, cu glas mare, strigă că nu-i place vinul din pahar. De aceea, pe urmă, a prins a bea din condurii jupînesei.

După brîuleţ, lăutarii ziseră o bătută, pe urmă un cărăşel ; clocotea poiana de cîntece şi de glasuri.

Iar ţiganii răsăriră ca din pămînt cu plăcinte calde, învîrtite şi poale-n brîu. Un rînd de plăcinte şi un rînd de vin, — pînă ce picioarele se muiară şi glasurile se înduioşară.

— Ilie ! strigă bătrînul Racovanu, zi-i unul straşnic, să mă ajungă colea, să-mi aduc aminte de cea primăvară şi de cea tinereţă !

Ilie începu de dragoste. Se făcu iar tăcere şi boierii prinseră a-şi mîngîia bărbile ude de vin. Din alăuta ţiganului izvora o melodie mîhnită, un freamăt încet de durere, o îngînare obosită ca suspinele ultimelor vînturi de toamnă.

Trupul lăutarului sta ca de piatră, numai mîinile se purtau, şi numai ochii sălbatici ţinteau pe Ana, mistuiţi de un foc de moarte. Jupîneasa fu izbită de focul lor dureros şi rămase cu ochii la chipul slab al ţiganului. Privirile aprinse o ardeau şi-i făceau rău, dar nu putea să-şi deslipească ochii de la ele.

Năstase ridicase capul. Băgase de samă că în poiană răsuna aceeaşi melodie pe care o auzise, cu cîteva zile în urmă, pe malul rîmnicului. Ochii lui, în care treceau sclipiri de oţel, stăteau pironiţi asupra jupînesei.

In lumina poienii, glasul lui Ilie se înalţă plin de durere :

Cît oi trăi, să iubesc,
Că, de-oi muri, putrezesc !

Două lacrimi limpezi sclipiră în genele lungi ale Anei; prin ochii lui Crăiniceanu trecu un fulger de mînie şi sprîncenele se lăsară pe luminile ochilor. Mînile lui se întinseră îndărăt, spre arme, pe cînd melodia ţiganului se stingea într-o aiurare nebună.

— Să trăieşti, Ilie! strigă bătrînul; iar ceilalţi boieri puseră mîna pe pahare. Numai Năstase se ridică, cu privirile crunte, şi se îndreptă, cu paşi rari, clătinîndu-se, spre lăutari. In dreapta lui vînjoasă fulgera un hanger.

Toţi se uitau miraţi, fără să priceapă.

Năstase învîrti hangerul pe deasupra capului, apoi se opri şi se uită ţintă la ţigan. Ilie se lăsase zdrobit jos, era galben şi tremura.

Mustaţa roşă a lui Crăiniceanu se zbîrli şi se grămădi sub nasul ascuţit.

— Ilie! strigă el, ţi-i dragă tare? — He-he-he! Ilie, ia mai cîntă ceva de dragoste, Ilie...

In glasul lui sălbatic fierbea mînia; ochii crunţi, sub sprîncenele dese, aveau sclipirile unor ochi de lup. Ceilalţi boieri se ridicaseră şi priveau cu mirare, clătinîndu-se.

Ilie îşi lunecă o clipă privirile spre Crăiniceanu şi pricepu; apucă alăuta tremurînd; prin ochii lui negri trecu o lucire de nebunie; se întoarse spre Ana şi prinse iar a cînta, cu chipul pălit de o mîhnire de moarte. Toţi stăteau ca nişte stane în bătaia focului, iar cîntecul tremura pe strune ca un bocet.

— Aşa-i că-nţelegi, Ilie? strigă Crăiniceanu. Făcu trei paşi mari, ridică hangerul scînteietor şi-l repezi în pieptul lăutarului.

Scripca pocni şi căzu în iarba umedă; Ilie gemu şi se lăsă pe spate, pe cînd toţi priveau cu ochii mari, ca într-un vis de groază. Un pîrău de sînge ţîşni şi

udă alăuta sfărîmată ; ţiganul se zvîrcoli, se întoarse pe pîntece, se ridică în brînci şi-şi aţinti ochii pe moarte asupra Anei, care tremura, galbenă ca turta de ceară. Apoi glasul lui stîns gemu, pentru cea din urmă oară, o frîntură nedesluşită de cîntec. Pe gură năvăli un val de sînge, trupul se răsturnă pe spate şi rămase răstignit, cu braţele în laturi, în iarba umedă, cu ochii sticloşi în sus, spre podul de frunze.

Bunicul îşi întrerupse un răstimp povestirea, pe cînd o şoaptă plină de mîhnire venea de departe, pe cununile frunzişurilor. Cărăuşii stăteau tăcuţi, în lumină, cu ochii duşi. Boii rumegau în dosul carălor.

Bunicul zise, încet :

— A doua zi, a fost vînătoare mare ; au împuşcat şapte mistreţi ; iar Ana şi celelalte jupînese stăteau şi se uitau din pătul... Pe Ilie l-au îngropat sub stejarul bătrîn... uite, colo... Stejarul s-a risipit, a rămas dintr-însul numai un ciot ars — acolo dorm ş-acu ciolanele ţiganului...

Apoi bunicul tăcu, şi rămase pe gînduri.

Din adîncuri veni plîngerea singuratică şi duioasă a buhnei, ca o chemare omenească. Departe, se auzeau ca în vis ape fierbînd în răstoace. Focul zvîrlea din cînd în cînd fulgere asupra desişurilor. Prin codrul bătrîn treceau oftări încete...

Cărăuşii sforăiau de mult pe lîngă foc ; bunicul veghea încă, rumenit de cele din urmă tresăriri ale luminii.

Intr-un tîrziu, întrebai cam cu teamă :

— Bunicule, oare jupîneasa Ana a plîns ?

— Culcă-te şi dormi ! mormăi bătrînul ; i-auzi, cîntă cucoşii la pădurărie... E tîrziu !

Multă vreme n-am putut să dorm. Cu ochii deschişi, mari, mă întorsesem spre colţul poienii, unde odinioară se ridica stejarul străvechi. Într-un tîrziu, prin bolţile codrului, începu să treacă o îngînare de jale, şi mie mi se părea că deasupra mormîntului singuratic se desface tăcută din pîcla nopţii năluca lăutarului, cu faţa pălită de o mîhnire de moarte şi c-o floare de sînge pe piept.

MOARTA

N-ar fi rău să mă abat şi pe la chihaia Neculai, — gîndi boierul şi începu să suie cărarea. Înainte, se ridica zidul verde al pădurii; frunzele tremurau vesele în lumină. La dreapta se adînceau văile, cu iazurile umflate de ploi; deasupra lor pluteau pînze leneşe de aburi sinilii. În liniştea măreaţă, departe, fluierele mierlelor cîntau de dragoste; cîntăreţii mai mici de abia îndrăzneau, pe ici pe colo, să-şi zvîrlă notele subţiri. În aerul luminos pluteau miresme de pămînt umed, de finețe răcorite; soarele deasupra pădurii mîngîia viaţa cu dragoste caldă.

...Oare ce mai face chihaia Neculai? Trebuie să fie bătrîn, bătrîn şi năcăjit!

De cînd a plecat boierul în străinătate, de cincisprezece ani, i-a scris multe scrisori chihaia. În toate îi da socoteală de treburile moşiei; dar, printre rînduri, îşi strecura şi cîte ceva din viaţa lui. În cea dintăi, un an după plecare, se plîngea că i-a murit nevasta, tînără şi frumoasă încă. După aceea necontenite tînguiri: îi era greu singur, urîtul şi întristarea îi rodeau sănătatea, bătrîneţa venea timpurie şi-i presăra omăt

în păr... Toate scrisorile închideau în ele durerea, regretul după moartă, iubirea nestinsă.

Nici boierul n-a uitat-o pe Raluca. În ziua liniștită de vară, păşind pe sub streşinile verzi, începe să se gîndească la anii duşi. — Cînd era vremea limpede, boierul chema pe chihaie şi-l mîna cu afaceri la tîrg. Apoi încăleca şi pornea spre bolţile de verdeaţă umedă, unde-l aşteptau dorul şi dragostea. Cît de frumoasă era nevasta lui Neculai-chihaia! era tînără şi frumoasă, plină de tinereţa înflăcărată a celor douăzeci şi cinci de ani. Şi s-au iubit cu patimă, au avut o dragoste plină de fiori, în raiul unei poieni de mesteceni. Cele cîteva veri au fost o poveste de pe alte tărîmuri, lumina era mai mare şi mai caldă, mirosul florilor, melodiile paserilor aveau un înţeles deosebit: Raluca, domniţa bălaie, da viaţă şi frumuseţă pădurilor, da cîntec paserilor şi farmec nou iubirii.

A fost o dragoste cum n-a mai avut el alta. Cîte femei, după aceea, n-a întîlnit, cîtă tinereţă şi foc n-a părăduit, — în zadar! Nici lumina aceea mare nu i-a mai umplut sufletul şi ochii, nici fiorii dragostei dintăi nu s-au mai întors!

Cînd boierul a plecat în străinătate, ea a plîns mult, l-a zdrobit îmbrăţişîndu-l şi i-a spus printre lacrimi:

— Am să mor, am să mor, Neculai dragă!

El a zîmbit şi a plecat; şi, în lipsa lui, zîna bălaie s-a stîns. Şi acum, după cincisprezece ani, iată, vine boierul să vadă locul dragostei vechi, să vadă pe bietul chihaie înşelat. Oare ce mai face sărmanul Neculai?

A! iată şi căsuţa albă! În mijlocul poienii, stă veselă, împrejmuită de gardul înalt, ţesut de curpeni

de iederă. Din ogradă se ridică o coloană străvezie de fum.

Cuconu Neculai se apropie de poartă. Chihaia, la trunchi, ciopleşte nişte pari. Aproape de el, o cloşcă cu puişori cloncăneşte: clonc-clonc!

— Bun găsit, Neculai; ce mai faci?

Un căţel sare lătrînd la poartă, dulăii din fundul curţii hîrîie în lanţ. Bătrînul se îndreaptă şi lasă toporul din mînă.

— Bine-aţi venit... Ce să fac!...

Se apropie încet de poartă, uitîndu-se mirat la boier; parcă ar vea să-şi aducă aminte de ceva. Deschide poarta şi zice iar:

— Poftim înlăuntru!

— Aşa-i că nu mă mai cunoşti, Neculai? vorbeşte boierul: m-am schimbat mult...

Chihaia îl priveşte ţintă, tresare.

— A! cuconu Neculai! Vai de mine, cucoane Neculai, cum te-ai schimbat! Şi-l cuprinde, îi sărută mîna plin de dragoste, îl trage în casă.

— Dar poftim! poftim la noi, de te mai răcoreşte, cucoane Neculai... Ce bine ai făcut că te-ai abătut şi-ntr-acoace... Mă gîndeam eu de multe ori: Oare ce mai face boierul nostru? Aşa-i că-i frumos pe la noi? Ca într-o grădină.

Intră amîndoi în casă. Răcoare şi miros de busuioc. In umbra viorie, pătrund, prin geamurile mici, fire subţiri de beteală. Pe măsuţă, subt icoane, un mănunchi de flori într-o cană de lut răspîndeşte miresme de fînaţ.

Bătrînul e zăpăcit de bucurie, săracul!

— Tare te-ai mai schimbat, cucoane Neculai! Ştii... cînd te-am văzut aşa, plin, cu barba căruntă, mi-a fost oarecum. Cine să fie? Nu cumva a vîndut boierul

nostru moşia? Ei, atunci ar fi fost rău de mine! Poate mă duceam de-aici, cine ştie! — Cînd colo... Închipuie-ţi, pe cine mi-a fost dat să văd eu azi! Dar e mai bine aşa... e foarte bine... Cîţi ani sînt de cînd te-ai dus, cucoane Neculai? Cinsprezece ani! E vreme multă, tare multă. De cînd a murit Raluca, sînt paisprezece — cu unul mai puţin. Uită-te la mine, cucoane Neculai: aşa-i c-am îmbătrînit? Eu am căzut tare din ce eram mai înainte. Ce vrei? Aşa lovitură cumplită...

Bătrînul, învîrtindu-se prin casă, vorbea mult, întruna, ca un om care trăieşte singur şi departe de lume şi care are multe adunate în sufletul lui. Iar boierul se uita, cu ochi plini de gînduri, la toate din jurul lui şi simţea că ceva din trecutul asfinţit se întoarce şi începe să-i încălzească sufletul.

Chihaia vorbea înainte:

— Să-ţi dau un pahar de apă, cucoane Neculai, ţi-o fi fiind sete, că azi e cald. Ori un păhăruţ de vin, dacă vrei... Iţi dau şi ceva să guşti, dacă poftesti. Iaca, să tai un pui. Azi eu sînt gospodar; nemţoaica care mă slujeşte s-a dus pînă la tîrg să mai cumpere cîte ceva... Uite, ici dulceţi; uite, ici apă; eu mă duc să tai puiul...

Neculai ieşi, apoi se întoarse şi iar începu să vorbească. Boierul răspundea domol, pe gînduri, cu ochii plini de melancolie.

In odaia aceea trăise Raluca. Hainele ei erau aninate într-un cuier, în fundul odăii. Portretul ei sta în umbră între cele două ferestre, prin care pătrundea lumina viorie. Un portret mic, care începea a se şterge de vreme, — dar, la vederea lui, boierul simţi că-i bate inima mai tare şi femeia care-l iubise izvorî deodată din umbra trecutului. Ciudată femeie! N-a fost

decît fata unui vechil, nu învățase decît puțină carte; și cu toate acestea, a avut o simțire așa de mare și de aleasă! Din dragostea ei de foc parcă a rămas ceva în lumina și mirosmele de-afară.

Și chihaia ieșea și se întorcea și vorbea; aduse puiul fript, aduse vin, — dar boierul gusta pe gînduri, răspundea încet și cu puține cuvinte, căci, în sufletul lui, ca și în întreaga odaie plutea ceea ce a fost odată, plutea dragostea veche, ca un miros deabia priceput de flori uscate, cînd deschizi un saltar cu amintiri.

Pe urmă, într-un tîrziu, porniră spre lunca mestecenilor.

Soarele era pe la toacă. Cum mergeau pe cărarea umedă, lumina le fugea printre ramuri strălucitoare, aurie. În umbrele tainice, petele de lumină se ștergeau. Păiușul nalt și galben suna înfiorat de pași; iarba înflorită tremura. Cosașii sfîrîiau uscat în verdeață; suflări ușoare treceau și desișurile de frunze se mișcau, fîșîind.

— Aici, în frumusețile acestea, am îmbătrînit eu! zise chihaia, oftînd. N-am vrut să le părăsesc; mi-s dragi toate colțurile, toți copacii, pe care i-am apucat tineri și subțirei... Uite, acum ce umbră mare întind supărării și bătrîneții mele! Toate mi-s dragi, căci toate au fost atinse de Raluca: aici a murit ea, aici vreau să mor și eu.

Bătrînul tăcu, cu o durere mare în ochi, apoi vorbi iar, după un răstimp:

— Cînd s-a îmbolnăvit, — pe vremea cînd ai plecat în străinătate, cucoane Neculai, — pe aici își petrecea zilele, pe potecile acestea pline de iarbă, ori în lunca mestecenilor. Mă punea s-o duc acolo și plîngea, plîngea...

Boierul asculta fără de nici un cuvînt ; şi, pas cu pas, trecutul mort se deştepta. O roată mare de mesteceni făcea un zid alb, care închidea ierbării mirositoare, înalte pînă-n brîu. Pletele verzi-gălbii ale gingaşilor copaci se plecau întristate spre florile din ierburi. Adieri uşoare înfiorau frunzele şi-atunci porneau fulgere de lumină argintie. Pe ici, pe colo, ciocănitorile colorate băteau toaca de sară. În liniştea măreaţă, o mierlă începu rugăciunea cu viers subţire ; granguri aurii, o îngînau în depărtare şi fulgerau ca nişte gloanţe de aur prin lumină. Cristeii rîdeau în ierburile de pe margine ; piţigoi ciudoşi ţiuiau în spinării.

Bătrînul începu iar, ca într-un vis :

— ...Mă punea s-o aduc aici, cucoane Neculai... Ena slabă ca o umbră ; de-abia se mai ţinea pe picioare. Se aşeza în ierburile înflorite şi, cu ochii în lacrimi, privea cerul, pădurea, — şi începea să plîngă. Cîteodată tăcea : asculta freamătul frunzelor... apoi iar o zguduiau suspinele şi-şi pleca în palme faţa. O întrebam : «Ce ai, Ralucă dragă ?» Ea mă privea cu ochii mari, înfocaţi şi răspundea : «N-am nimic !» şi ofta, zugrumată de dureri, ducea mîna la inimă, închidea pleoapele...

Eu nu înţelegeam ce are. Eram plin de spaimă şi nu înţelegeam. Şi ea plîngea şi se topea. Noaptea, răsărea spăriată din somn şi ţipa :

— Neculai !... Neculai !...

Mă apropiam, mă aşezam alături, căutam s-o mîngîi, dar mă respingea, întunecată :

— Nu, nu te-am strigat ! du-te !

Şi nu pricepeam ce-avea, săraca !

Şi a tot slăbit. De-abia o auzeam cînd îmi şoptea :

— Du-mă în poiana mestecenilor !

O duceam în braţe şi-mi veneau lacrimile, cînd o vedeam atît de ofilită!

Cînd a venit toamna, s-a dus şi ea cu frunzele. — Iaca aşa, cucoane Neculai, şopti bătrînul cu mîhnire. Numai Dumnezeu ştie cum mi-am petrecut de-atunci anii...

Bătrînul tăcu; ochii îi licăreau fără lacrimi, plini de durere.

Umbre viorii învăluiau zidul alb al mestecenilor; pletele erau încă rumene, scăldate în lumina apusului. Grangurii şi mierlele cîntau rugăciunile amurgului; ţărcile neliniştite ţineau ison; pitulicile chemau sfioase sara în frunzişuri.

Moşneagul tăcea şi privea ţintă înainte. Iar boierul Neculai cerceta cu privirile cuibul dragostei vechi şi se gîndea la femeia cu ochi adînci şi cu sufletul de pară. Şi sufletul i se umplu de amărăciune şi de o nemărginită părere de rău după lumina imensă, după cerul albastru din anii tineri.

Deodată chihaia, care urmărea în frunzare o rază întîrziată, păru că se deşteaptă din gîndurile lui şi murmură încet, în vis:

— S-a dus, saraca! şi tare-mi era dragă!

Boierul se întoarse, îl privi fără de nici un cuvînt şi ochii dintr-o dată i se umeziră. Voi să zică ceva bărbatului înşelat, dar se opri şi tăcu.

Şi-n liniştea asfinţitului, o fîlfîire sfioasă de vînt trecu prin ramuri.

Parcă trecea sufletul moartei.

PRIBEGII

O casă singuratică, despărțită de trupul tîrgului, în mijlocul unei grădini.

Casa-i bătrînă, cu cerdac nalt și larg, cu stîlpi groși, văruiți. Acoperișul țuguiat de draniță verde, plin de mușchi.

In fața cerdacului, spre miazăzi, doi tei frumoși, rotați, împrăștie răcoare.

In cerdacul casei, într-o zi din luna lui august, ședeau stăpînii: Vladimir Savicky și nevastă-sa Ana. Amîndoi bătrîni, încovoiați de vîntul pribegiei și de năcazurile vieții. Moșneagul, cu barbă albă, lungă, cu părul lung, alb, pieptănat cu cărare la mijloc și retezat la ceafă, trage dintr-o lulea de un cot și ochii lui albaștri se uită țintă spre șesurile întinse dinspre asfințit. Bătrîna, Ana, alege dintr-un paner un mănunchi de flori. El e nalt și voinic încă, ea e mititică, cu mișcări domoale. De patruzeci de ani au pribegit din Polonia lor zdrobită și s-au pripășit în țara noastră. Țin o copilă de suflet și au și-un fecior de treizeci de ani, holtei, meșteșugar bun. De treizeci de ani locuiesc ei aici, în casa veche, și se îndeletnicesc cu grădinăria; de treizeci de ani duc o viață monotonă

și tristă, în același cerdac. Au rămas singuri, cu copila de suflet, cu Magdalena; Roman, feciorul lor, de zece ani pribegește prin lume.

Bătrînul Vladimir pufăiește tacticos din lulea și-și mîngîie barba; căldura după-amiezii l-a silit să se dezbrace de bluza albastră. Bătrîna alege flori. O răcoare dulce și plină de miresme vine din grădină, din copacii încărcați de roadă și din florile colorate. Prin tei rotați pătrund suliți de lumină; pe iarba verde ca buraticul, de dedesubt, joacă bucăți de lumină albă. Frunzișul se înfioară cîteodată și un susur melodios coboară pînă în cerdacul liniștit. Din casă, prin ferestrele deschise, vine, în răstimpuri, cîte o îngînare subțire de cîntec.

Deodată, un huruit răsunător tulbură tăcerea zilei. Ce-i? O căruță. Bătrînul tresare, pune pipa deoparte și se scoală. Baba ridică fruntea îmbrobodită cu grîmea albă deasupra parmaclîcului. O căruță hodorogită, c-un jidan urît pe capră, se apropie, se oprește la poarta casei vechi. Un tînăr voinic, spătos, se coboară, c-o buccea mare în dreapta și c-o cutie în stînga.

— Romcu! Romcu! strigă bătrîna cu glas slab. Cearcă să se scoale, dar cade moale, alăturea cu florile.

— Ei da, bătrîno, e Roman, mormăiește moșneagul, vesel, și coboară treptele scării.

— Domnul Roman! strigă un glas subțire și capul bălai al Magdalenei se arată la fereastră.

Roman și-a lăsat jos buccaua și s-a repezit la tatu-său.

— Ei da, bătrîno, e Roman! mormăiește Vladimir Savicky, cu lacrimile în ochi. Își sărută feciorul, îl

strînge la piept. Ei da, bătrîno, e Roman! atîta poate zice.

— Mamă! strigă tînărul; de zece ani nu te-am văzut!

Bătrîna plînge în tăcere; feciorul o strînge la piept, pe cînd bătrînul se-nvîrte primprejur, mormăind cu lacrimi pe barbă:

— Da, da, bătrîno, e Roman al nostru!

Cînd Roman Savicky îşi îndreaptă trupul voinic şi se întoarce, vede în prag o fată albă, cu ochii albaştri. Deocamdată stă înceremenit; fata se uită la el zîmbind sfioasă.

— Eh-eh-eh-eh! rîde bătrînul Savicky; ce? nu vă mai cunoaşteţi? Hai, sărutaţi-vă, doar vă ştiţi de cînd era Magdalena de-o şchioapă!

Tinerii se apropie în tăcere; fata întinde obrajii zîmbind sfios, cu genele plecate, şi Roman o sărută.

— N-o mai cunoşteam! zice Roman; aşa de mare s-a făcut!

Bătrîna rîde încetinel:

— Dar tu, Roman, te-ai făcut şi mai mare... şi frumos...

— Dacă-i Roman, zice moşneagul; Roman al nostru, bătrîno!

Baba îşi sărută iar feciorul. Roman se aşază pe un scaun în cerdac; bătrînul la dreapta, baba la stînga, îl privesc, îl sorb cu ochii.

— Dragul mamei, dragul mamei! zice bătrîna clătinînd din cap; de cînd nu te-am văzut!

Pe urmă, stau tăcuţi şi se uită unul la altul, lung-lung, zîmbind. Prin căldura şi prin tăcerea zilei de august, pătrunde freamătul dulce al teilor.

— De unde vii, Roman? întreabă deodată bătrînul.

— Din Varşovia! zice feciorul, ridicînd capul.

Moşneagul deschide ochii mari, apoi se întoarce spre Ana.

— Auzi, bătrîno, din Varşovia!

Şi baba clatină capul, cu uimire:

— Din Varşovia!

— Da! zice Roman; am colindat toată Polonia, plin de amar, şi am umblat prin toate părţile lumii, pe la fraţii noştri înstrăinaţi.

Glasul lui puternic închidea o mîhnire mare în el. Bătrînii îl priveau zîmbind, cu dragoste, dar nu-l înţelegeau. De multă vreme se stînsese în inimile lor dorul aprig de ţară. Stăteau şi se uitau fericiţi la ochii albaştri ai lui Roman, la faţa lui albă, rasă peste tot, la părul lui frumos şi mare.

Tînărul prinse a vorbi. Din ce în ce glasul lui se aprindea mai tare, răsuna puternic, plin de mîhnire şi de amar. Pe unde n-a fost el! Pretutindeni a fost, pretutindeni a întîlnit poloni pribegi, veştezindu-se printre străini, murind departe de pămîntul strămoşilor! Pretutindeni acelaşi dor, aceeaşi durere! Şi la vatra veche stăpînesc tiranii, trîmbiţa asupririi înfioară văzduhurile, patrioţii zac în lanţuri şi umplu Siberia, mulţimea fuge de la căminurile părinteşti şi străinii vin ca un potop în locul lor!

— Roman, Roman! zise bătrîna izbucnind în plînsete; cît de frumos vorbeşti tu!

— Frumos! e Roman al nostru, bătrîno! mormăi Vladimir Savicky, întunecat; frumos, dar triste veşti ne aduce! Şi în sufletul lui se grămădeau dorurile vechi şi amintirile dureroase. In prag, Magdalena încremenise şi se uita înfiorată la fecior.

Deodată pe poartă intră doi bătrîni. Unul cu mustaţă groasă, căruntă; celălalt cu barba lungă în care strălucesc mănunchiuri argintii.

— A ! strigă Savicky bătrînul ; iaca şi Palchevici ! iaca şi Rujancowsky... A venit Roman al nostru ! Iată-l !

— Ştim, zice grav Rujancowsky, l-am văzut !

— Da-da, l-am văzut ! mormăie şi Palchevici.

Se apropie amîndoi, scutură cu tărie mîna lui Roman.

— Bună ziua, bine-ai venit ! Iată, acum toţi polonii din tîrgul acesta s-au strîns la un loc !... zice Rujancowsky.

— Cum ? întreabă Roman, numai atîţia au rămas ?

— Ceilalţi s-au dus ! zice trist bătrînul Savicky.

— Da, s-au dus ! murmură şi Palchevici, trecîndu-şi degetele prin mustăţile mari, cărunte.

Toţi tac un răstimp.

— Bătrîno, vorbeşte Vladimir Savicky, du-te şi scoate o cană de vin ; şi adă şi ceva de gustat, poate i-i foame lui Roman... Dar unde eşti ? Unde-i Ana ? întreabă moşneagul, uitîndu-se la Magdalena.

— S-a dus să pregătească totul, n-ai grijă, răspunde fata zîmbind.

— Bine, bine. Apoi se întoarce spre cei doi leşi : — Voi nu ştiţi cum vorbeşte Roman... Să-l auziţi... Roman, ia mai spune o dată !

Bătrîna vine cu vin şi cu friptură rece. Pune friptura înaintea băiatului şi vinul înaintea bătrînilor. Încep toţi să vorbească. Glasul lui Roman iar răsună dureros în tăcerea zilei de vară. Apoi încep să închine pahare de vin în sănătatea lui Roman, în sănătatea tuturora...

— Pentru Polonia ! strigă Roman aprins, bătînd cu pumnul în masă. Şi iar începe să vorbească :

— Parcă ştiţi voi cum murmură şi se mişcă poporul asuprit ? În curînd are să pornească un vînt

năprasnic care va dărîma temniţele, şi trîmbiţa libertăţii iar va începe să sune pe pămîntul nostru! Ah! nu ştiţi voi cîtă durere şi cît amar e *acolo!* Străinătate şi pustiu. De cînd a murit Cosciusco, e străinătate şi pustiu pretutindeni! Mamă! strigă apoi Roman întorcîndu-se spre bătrînă: adă cutia ceea de colo, am să vă cînt ceva...

După vorbele acestea, ochii lui albaştri se întunecară şi rămaseră pironiţi în gol.

Bătrînii se uitau la el înfioraţi, cu capetele în piept, fără de nici un cuvînt. În casa veche era linişte, în grădină era linişte; la asfinţit, un soare roş, încununat de nouri de jaratic, se cufunda în mările verzi ale codrilor. Razele galbene pătrundeau pînă în cerdac şi sticleau în pletele lui Roman.

Baba aduse cutia.

— Aşa... zise tînărul; am să vă cînt din ţiteră, am să vă cînt durerea noastră...

Apoi, sub degetele lui, coardele murmurară, se deşteptară parcă din somn. Roman se plecă şi începu, pe cînd, împrejur, bătrînii stăteau ca nişte sfinţi.

Tonuri triste vibrau în liniştea casei bătrîne, note subţiri, dureroase, ca nişte strigăte chinuite de departe, intonări adînci în care tremura jalea. Melodia se ridica plîngînd în asfinţitul limpede, parcă petrecea un stol de paseri călătoare.

Iar în sufletele bătrînilor, ca o vijelie, se ridicară durerile vechi. Cîntecul jelea ruina ţării frumoase; toţi parcă ascultau, într-un vis dureros, plîngerile întristate ale celor care mureau în ţărîna patriei. Parcă vedeau pe Cosciusco obosit de lupte, plin de sînge, îngenunchind cu sabia în mînă. Finis Poloniae! S-a sfîrşit Polonia!

Ruini pretutindeni, moarte pretutindeni; un murmur de jale se ridică: se duc copiii tăi, țară nenorocită, să se zbuciume și să moară în pămînturi străine!

Coardele plîngeau în apusul limpede, pline de mîhnire. Apoi încet-încet, melodia slăbi ostenită de durere, și cel din urmă acord, sfîșietor, slab, ca un freamăt depărtat, muri în mijlocul unei tăceri de moarte.

Toți erau stane de piatră.

Roman își plecă capul pe-o mînă și ochii lui se îndreptară, plini de durere, spre asfințitul sîngeros. Bărbia îi tremura; o frămîntare cumplită se petrecea în sufletul lui. Bătrînii ședeau doborîți, ca niște răniți, cu capetele în piept; bătrîna plîngea încet, oftînd, cu ochii la Roman al ei.

Cînd tînărul își întoarse privirile spre ușă, zări două lacrimi luminoase în ochii albaștri ai Magdalenei, și ochii lui rămaseră pironiți în ochii fetei, într-o tăcere adîncă, pe cînd cele din urmă raze sîngeroase se ștergeau de pe codri.

NĂLUCA

Mătuşa Zamfira s-a sculat cu noaptea în cap, Hu-u-u! e frig: săracele bătrîneţe! Incet, prin întuneric, şi-a tras fusta de lînă, s-a învălit bine c-o cataveică veche de douăzeci de ani (unde mai găseşti acu aşa cataveici!), s-a îmbrobodit şi s-a cinchit înaintea vetrei. Mai întăi şopti încet:

— Ce moşneag! îşi face de cap, zău îşi face de cap! Doamne, iartă-mă!...

După aceea scoase, din cotruţa de sub vatră, surcele uscate; trase un chibrit şi aprinse un capăt de lumînare. O limbă tremurătoare şi subţirică de foc împrăştie, în odăiţa strîmtă, o lumină vînătă şi dezvăli chipul mătuşii Zamfira: o piele ca un pergament boţit, o bărbie adusă spre nasul îngheboşat de bătrîneţă, buza de jos înghiţind pe cea de sus, subţirică şi suptă, şi doi ochi ca două cicori şterse de bruma toamnei. Degetele, ca fusele, aşezară capătul de lumînare într-un picuş de ceară. Apoi, una cîte una, baba aprinse surcelele la lumînărică şi aţiţă focul.

— Ce moşneag! ce moşneag! mormăi ea, pe cînd mînile tremurătoare aşezau aşchiile aprinse; să nu

vie el pînă la o vreme ca asta! iaca acuşi se face ziuă, şi afară ian auzi ce mînie a lui Dumnezeu!

Afară, vînturile sfîrşitului de toamnă se văitau în livezile uscate, bubuiau, se mai ogolau; cîteodată, roate de frunze moarte năvăleau la fereastră, tremurau şi se zbăteau cu sunet uscat.

— Ce vînt! ce vînt! şopti baba clătinînd din cap; uite, îmi învăluie şi focul...

Flacările începură a dudui; pe fereastră, în noaptea de-afară, se vedea acelaşi foc, arzînd roş şi zbătîndu-se ca braţele unui om mînios. Mătuşa Zamfira sta pe scăuieş, mai la o parte, cu braţele subpuse. In liniştea odăiţii, ceasornicul vechi bătea clipele, tic-tac, rar, şi-şi purta limba în lungul părelului, odată cu umbra ei. Tic-tac, tic-tac, roata de alamă din vîrful limbii sclipea în bătaia focului. Tic-tac, tic-tac, şi bătrîna se legăna pe scăunaşul ei, la dreapta şi la stînga, domol, gîndindu-se. Ce moşneag! Ce moşneag! să nu vie el pînă la o vreme ca asta!

Incet, mătuşa se sculă, stătu pe gînduri, apoi deschise cu fereală uşa şi ieşi afară, mititică şi adusă de şele. Inchise cu grijă uşa în urma ei. Un cîne voinic sări de subt un şopron şi începu să se gudure pe lîngă babă.

— Măi Marcule, măi! măi Marcule, măi! tu eşti cuminte, Marcule! na! fii cuminte, nu te sui cu labele pe mine, că mă dai jos!

In toate părţile, cît vedeai cu ochii, numai livezi vuind în vîntul toamnei; pe jos, valuri de frunze treceau, te înfiorau cu foşnetul lor trist. Nouri mari, deasupra asfinţitului; încolo, cer întunecos; pe ici, pe colo, stele galbene, vioaie.

— Ia uite ce vreme! Zău îşi face de cap, Doamne iartă-mă... Numai de nu i s-ar fi întîmplat ceva;

atîta mi-ar mai trebui! Na! Marcule, fii cuminte, că mă dai jos! Oare unde-a fi? Cum mă bagă ei în boale! şi numai ce-l văd că vine, roş ca un rac şi clătinîndu-se... Poate nici acu nu i s-a fi întîmplat nimic! Baba mai mormăi nu ştiu ce, mai dădu una în cîne, apoi intră în şopron şi ieşi îndată cu un braţ de lemne. — Hu-u-u! vai de mine, ce vînt! te ia pe sus! Cum a veni moşneagul meu acasă, pe vîntul ista?

In odăiţă, se aşează iar lîngă vatră, cu mîinile supuse, ascultînd vîntul de-afară şi tictacul ceasornicului bătrîn. Prin pod, se auzeau vuiete, zgomote de fugă, trîntituri.

— Prinde miţa şoareci! mormăi mătuşa Zamfira.

Deodată, ornicul începu să hîrîie lung-lung, apoi prinse a bale ceasurile cu zgomot de fierării vechi.

— Una, două, trei, patru, cinci... numără baba, — ho-ho! ajunge!

Dar ceasornicul bătea înainte, zuruind.

— Ho-ho! destul... îs cinci; mai mult decît cinci nu-s, şopti mătuşa; totdeauna vrai să mă înşeli aşa, parcă eu nu văd că-s cinci? De ce baţi unsprezece?

Ceasornicul începu iar liniştit, tic-tac, tic-tac, mar, iar mătuşa Zamfira căzu pe gînduri cu ochii ţintă în flacările focului.

Gîndurile, suspinul vîntului, singurătatea îi luară sufletul ca pe o undă şi i-l duseră îndărăt, în lumina anilor tineri.

...Pe atunci, moşneagul venea devreme acasă, hehei! nu era ea bucuroasă de atîta dragoste, da' acu...

Multă vreme-i de-atuncea... hm! or fi vreo cincizeci de ani, poate mai mult... parcă ştie cînd şi cum s-a măritat? Iată, întreab-o cînd a văzut întăi

pe Alexandru, și dacă va ști, mare lucru! Și mai întreab-o dacă știe ce vorbe au schimbat la nuntă... Aș! Un vis nunta. Parcă tatu-său și mă-sa au întrebat-o dacă voiește să ia pe Alexandru Urzică? — Zamfiră, iaca, să știi, peste trei săptămîni e nunta! Bine. Și a fost nuntă, pe urmă a chemat-o Zamfira Urzică, cucoana Zamfira, Urziceasa...! Cu un an în urmă nici nu se gîndea la Alexandru și, poftim, acum i-i barbat, e legată de dînsul, se culcă cu el, mînîncă cu el, se supără ori se veselește cu el. Dar nu face nimica, omul n-a fost rău, ba chiar poate zice că a fost bun; dacă a știut cum să-l ia Zamfira, l-a mînuit ca pe-o bucată de ceară moale, cum a vrut... Numai un pacat a avut Alexandru: cam bețiv! — dar, cît a fost tînără, nu s-a plîns Zamfira de asta... Hm! că nici ea n-a fost tocmai sfîntă...

Mătușa Zamfira mai zvîrli un lemn pe foc. Prin pod șoarecii hurducau: dăduseră de nuci.

— Ihî! murmură baba; las'c-a da mîța peste voi, îți vedea voi pe dracu!

Da, n-a fost tocmai sfîntă nici ea. Bunăoară... hei! da-i mult de-atunci, — peste drum, în casa Pătrăcesei, ședea un tinerel, un iuncher. Ș-avea iuncherul niște mustăți negre și ascuțite la sfîrcuri și niște ochi drăcoși. Doamne-Doamne... Își plimba degetele pe sfîrcurile mustăților și întorcea cîte-o pereche de ochi, — of-of! tare-i mult de-atunci... Cînd venea acasă, zurrr! și ea, hop! la fereastră, și iuncherul mîna la vîrful mustății și ochii peste cap! Azi așa, mîni așa, — într-un rînd, tînărul se pune la fereastră la el și se bate cu mîna peste piept, în dreptul inimii... Doamne-Doamne! parcă a pălit-o și pe Zamfira cea tînără, tot în inimă, ceva. Dar din partea lui Alexandru n-avea de ce se teme; el, cu petrecerile lui.

Şi, nici una, nici două, într-o sară, se trezeşte cu iuncherul în prag. — Hîu! a ţipat cît a putut. Noroc că Alexandru nu era acasă. — Vai de mine! dar cum se poate una ca asta! Ceia întorcea ochii pe dos, se bătea cu palma în piept şi îngîna: — Dragostea mea... îngerul meu... Bine, hai şi dragoste, dacă-i vorba pe-aceea.

Pe urmă, altă dată, numai cînd auzea: zurrr, era la uşă; şi cînd deschidea iuncherul uşa, deschidea şi ea braţele. După aceea: — Dragostea mea... îngerul meu!... — Ce mai mustăţi şi ce ochi avea dimonul! şi ce pinteni! — Dar, într-un rînd, — era aşa, toamna, şi bătea vîntul ca şi acuma, — vine barbatul devreme. Buf-buf! se scutură afară de glod. Dar, de colo, iuncherul: — Ce-i? — Ce să fie? barbatul! Bietul băiet, nu-şi găsea loc, se învîrtea ca un titirez prin casă, nu-şi găsea botforii, nu-şi găsea mondirul, vai de capul lui! se trăgea de cap... Şi afară Alexandru, boc în uşă, boc! boc! — Zamfiră! Zamfiră!... Se cunoştea că-i băut. Bietul iuncher gîfîia, îşi îmbrăca pe dos tunica. — Numai ce s-aude: bum! şi uşa sare şi intră Alexandru, suduind, şi dă buzna, prin întuneric, în casă. — Aşa? mă laşi afară? Vra să zică nu vrai să-mi dai drumul? Ia să-ţi arăt eu! Atuncea, întăi şi pe urmă, a îndrăznit el să ridice mîna. Dar, în loc să dea în nevastă, a dat în iuncher, — şi dă-i! şi dă-i! pîn' ce bietul tînăr a nimerit uşa, şi s-a repezit, năuc, afară. — Bine. Pe urmă, barbatul a adormit, s-a sculat a doua zi şi nu s-a mai vorbit nimic despre răcnetele şi sudălmile din ajun. Dar, după două zile, tare s-a mai mînat şi el, odată cu Pătrăceasa, cum de s-a cărăbănit iuncherul nitam-nisam din mahala. Cîtă vreme a trecut de atunci! Şi mătuşa Zamfira a şi uitat cum îl chema

pe iuncherul cu pinteni, cu mustața ascuțită și cu ochii negri.

Ș-apoi! aceea s-a trecut și ea a fost femeie la locul ei, năcăjită de multe ori, veselă cîteodată, nu s-a uitat că are barbat bețiv. Și vremea a trecut... Cincizeci de ani s-au strecurat de la întîmplarea aceea și iată, în flacările focului, parcă tot răsare iuncherul în privaz de fereastră, răsucindu-și mustața ascuțită și întorcîndu-și ochii negri. Ba și pinteni s-aud: — zurrr! — nu, hîrîie ceasornicul bătrîn și bate jumătate. Cinci și jumătate. Și bătrîna șoptește, cu ochii țintiți asupra focului:

— Oare de ce Dumnezeu nu mai vine? Numai să nu i se fi întîmplat ceva!

Vîntul toamnei vîjîie și un stol de frunze se abate la fereastră. Toate-s prostii, la urma urmei! Parcă, dacă și-a înșelat barbatul, a fost femeie rea, a fost suflet rău? Parcă, de-atunci, i-a mai venit în gînd să înșele? Prostie! parcă în lumea asta poți zice: — Vreau să fac așa! și să faci așa? Bătrîna se gîndește, ceasornicul numără, tic-tac, nar, clipele. Cîtă vreme a trecut, cîte valuri de frunze nu s-au abătut la geamuri! N-a semănat o zi cu alta; și cu toate acestea, tot trecutul e ca o miriște fără zare. Nu poți zice: — Colo-i dîmb!; nu poți zice: — Atunci am fost fericită! — Viața a mers neregulată, ca și ceasornicul din părete, cu mașinăriile stricate, dar a mers! Și iată acum și iarna; poate chiar și mormîntul e aproape. — Gîndurile acestea nu se încheagă, ci plutesc ca neguri de toamnă în mintea bătrînei. Și focul bîzîie, șoarecii cotrobăiesc prin pod, vîntul se jeluiește afară, mînînd roate de frunze; în odaie s-a făcut călduț, bătrîna s-a dezbrobodit și șade nemișcată pe scăunaș, legată la cap cu grimea

albă, cu pielea ca pergamentul boțit în lumină ; ochii ei albaștri-spălăciți stau neclintiți, visînd.

Deodată se aud afară pași neregulați, și un mormăit ușor. Bătrîna tresare, se ridică greu și se duce de deschide ușa. Afară-i tot întuneric, dar lumina focului ajunge în prag. Un moșneag cu părul alb, cu nasul roș, fără barbă, cu pălărie rotundă în cap, șade în prag și mîngîie cînele.

— Marcule, Marcule, ce faci, Marcule ?

Picioarele-i stau îndoite de la încheieturi.

— Dar bine, moșnege, acu se vine ? zice baba.

— Hm ! taci, Zamfiră, parcă totdeauna-i Paștele?... (Sughiță) Hec ! M-am îmbătat și eu o dată — ei și ? Hec ! Măi Marcule, măi Marcule, ce faci tu ?

— O dată ? De-ar fi numai o dată ! Dar nu sta în prag, intră în casă, omule, și lasă cînele în pace.

— Iaca intru, nu te supăra, că intru... M-am întîlnit cu... hec !... cum îi zice...

— Ei lasă, lasă, te-ai întîlnit, nu te-ai întîlnit, văd că tare frumos îți șade !

— Nu te supăra... *Pe onoare* îți spun, hec ! că m-am întîlnit...

Moșneagul intră greu, cu pași neregulați, în casă ; lîngă foc, se oprește și începe să scotocească în buzunarul pallonului.

— Ce dracu ! doar aici l-am pus ! hec ! unde Dumnezeu să fie ! Să-l fi uitat... oare ? Ba nu, trebuie hec ! să fie...

Baba se uita la el, cu mîinile încrucișate pe piept.

— Noroc că n-ai căzut într-un șanț, atîta mai trebuia... Is bucuroasă că ai venit teafăr acasă. Hai, vină la foc și te încălzește, că ți-a fi frig.

Moșneagul tot strîmb sta, într-o rînă, și căta prin buzunarul pallonului.

— Ahaaa ! nu-ţi spun eu ? Dacă l-am pus aici, cum să nu-l găsesc, frate ?... Hec ! Iaca, Zamfiră, nu te supăra, ţi-am adus nohot şi stafide .. Iaca, hec ! nu te supăra...

— Bine, bine, aşază-te acum la foc, că ţi-a fi frig !

— Nu, — eu vreau să mă pun lîngă sobă.

— Bine, pune-te şi lîngă sobă.

Moşneagul se aşeză pe un pătişor, lîngă sobă, după ce se dezbrăcă, greu, de palton. Deodată tresări :

— *Pe onoare*... că m-am întîlnit cu ista... cu Zaharia... hec !

Baba se uita la dînsul cu mîinile subpuse şi se gîndea.

— E bun nohotul ? întrebă într-un răstimp bătrînul.

Bătrîna tot pe gînduri sta. Era acum bucuroasă că-i venise moşneagul.

— Bine că n-a căzut într-un şanţ ! murmură ea.

— Ce-ai mai făcut tu, Zamfiră ? mormăi încet bătrînul, de lîngă sobă, parcă ar fi sosit cine ştie din ce călătorie. Pe urmă aţipi şi începu să sforăie.

Bătrîna mai azvîrli un lemn în foc, se aşeză iar lîngă vatră şi începu să ronţăiască cu greutate din darul moşneagului.

Icoane din trecut veneau iar, dar iuncherul acuma tot se depărta, într-o lumînă tristă de toamnă, ochii negri se stîngeau şi mustăţile nu mai erau aşa de răsucite. Cîtă vreme a trecut de-atunci !

Bătrînul dormea horăind lîngă sobă şi nasul părea mai roş, deasupra mustăţii albe.

— Bine că a venit sănătos ! murmură bătrîna.

Ceasornicul începu iar a hîrîi — hîrr ! — apoi prinse a bate cu zgomot de fierării vechi.

— Una, două, trei, patru, cinci, şase... murmură baba ; ho-ho ! destul ! Dar ceasornicul, zuruind şi

sfîrîind, bătu de douăsprezece ori. Ho-ho, şopti bătrîna, prea te grăbeşti...

Ceasornicul începu iar, liniştit, tic-tac, iar, iar mătuşa Zamfira căzu pe gînduri, cu ochii ţintă în flăcările focului.

NECUNOSCUTUL

Popa Ion, pe cînd îmbrăca reverenda, zise preotesei :

— De ce m-o fi chemat așa de grabnic boierul Manolache ? Știu că o dată pe an, în săptămîna întăia din postul mare, se spovedește și se împărtășește ; pe urmă, nu mai are de-a face cu mine. Ciudat ! Poate-o fi fiind bolnav...

— Crezi că nu ? răspunse ascuțit preoteasa. După o viață așa de destrăbălată, nu e nici o mirare. I-a venit și lui vremea ! Acu șade singur cuc : n-are cine-i aduce un pahar de apă. Așa i-a trebuit !

— Poate-i bolnav, într-adevăr... rosti popa, ieșind. La poartă se opri : Preoteasă, să iai sama de ticălosu cela de Gheorghe, să nu steie degeaba : pînă ce-oi veni eu, să gătească de săpat grădina...

Apoi porni spre curte. Văzduhul era plin de lumina strălucită a primăverii. Noaptea, căzuse o ploaie repede, caldă, și dimineața, în Vinerea-patimilor, soarele răsărise pe un cer siniliu-umed. Mălinii din jurul curții boierești erau albi, încărcați de struguraș înfloriți. Mireasma lor, amestecată cu miros proaspăt de pămînt umed, umplea dimineața.

Cum intră pe poartă, preotul zări în cerdac pe boier. Se opri o clipă mirat: nu-şi închipuia să-l găsească aşa de schimbat. Boierul Manolache Boureanu sta într-un jîlţ, gînditor, cu ochii deschişi asupra primăverii care vibra plină de viaţă în jurul lui. Obrajii îi erau răvăşiţi ca de o spaimă mare şi barba rară încadra o paliditate mortală. Sta în lumina de primăvară, zdrobit, tăcut.

După ce sui scările, popa Ion zise cu glas moale:

— Bună dimineaţa, cucoane Manolache!

Boierul tresări ca dintr-un vis:

— Bună dimineaţa, părinte! bună dimineaţa!

Apoi, ţintindu-l cu ochii arzători, adăogi:

— Poftim, părinte, aşază-te colea, lîngă mine. Am să-ţi spun ceva, părinte...

Popa Ion îşi mîngîia nedumerit barba căruntă.

— Poftim, părinte, şezi! zise boierul încet, cu vocea ostenită; ce te uiţi aşa la mine? Am slăbit. Aşa-i că am slăbit! Vai de capul meu! rău, părinte, rău! — Astă-noapte, am crezut că mor, aşa de tare m-a izbit podagra... Nici acuma nu m-am desmeticit. Ştiu că nu mai am mult: de-aceea te-am chemat. Şezi, — am să-ţi spun ceva, părinte...

— Într-adevăr, răspunse preotul, aşezîndu-se pe scaun, lîngă boier; te-ai cam schimbat, cucoane Manolache...

— Da, m-am schimbat tare!... rosti boierul pe gînduri şi rămase cu ochii aţintiţi înainte, asupra livezii verzi, în care strălucea lumina de primăvară.

Preotul se uita la el în tăcere, înfiorat de glasul acela, în care tremura spaima.

— Iată ce-i, părinte, — zise domol boierul, după un răstimp; iată de ce-i vorba... Nu ştiu cum să-ţi spun, ca să mă înţelegi... E greu!... Cînd m-am spo-

vedit, în săptămîna întâia din post, am mărturisit, ca totdeauna, te miri ce şi mai nimic. E greu, părinte... Acuma simt şi eu că am *ceva* de spus... Înţelegi, părinte? ceva greu... foarte greu!

Popa îşi mîngîia barba şi se uita mirat la boier.

— De ce te uiţi aşa la mine, părinte? — Nu mai sînt cum mă ştii. După o viaţă ticăloasă, părinte, acum mă simt altul... S-a sfîrşit totul! Uită-te la ochii mei: ard şi au să se stingă degrabă; uită-te la mine... vezi cum tremur, — după o noapte de spaimă? Mă duc, părinte, *simt* că sînt aproape, de-abia stau în jîlţ... Vreau să mă uşurez, să mă înţeleagă şi să mă mîngîie cineva. Aici, în singurătatea asta, n-am pe nimeni! După ce mi-oi uşura sufletul, am să mă duc!

— Cucoane Manolache, zise popa, cu îndoială; ai să te înzdrăveneşti, n-ai grijă; eşti voinic încă, slavă Domnului!

— Nu ştiu cum să fac, părinte, şopti boierul cu durere, nu ştiu cum să fac să mă înţelegi. Ştii cum mi-am risipit eu viaţa, părinte, ştii cum am trăit... — n-am mărturisit niciodată, dar se ştie; — am trăit, cum să-ţi spun, fără să mă gîndesc vreodată la sfîrşit... Şi nici nu-mi dădeam sama de ce trăiesc. Am mîncat, am băut şi mi-au fost dragi femeile... Acum mă sapă adînc, acum înţeleg ce trebuie să înţeleagă omul... dar s-a sfîrşit, s-a sfîrşit!

Boierul rămase cu ochii aţintiţi înainte, asupra livezii înmugurite, prin care treceau undele unui vînt de înviere. Prin mîngîierea luminii de primăvară, în curte, argaţi voinici şi femei rumene umblau în toate părţile. Un cucoş sări pe zaplazul de scînduri, bătu din aripi şi trîmbiţă vesel în lumina aurie. Departe se auzea strigătul unei pupeze, ca o notă joasă de flaut. Un zvon întins de viaţă umplea dimineaţa de primă-

vară. Mălinii înfloriți își revărsau miresmele tari asupra cerdacului.

— Părinte! șopti boierul cu mîhnire; toată noaptea m-am gîndit la o întîmplare din tinerețe. O uitasem... dar sfîrșitul mi-a adus-o ca pe cea din urmă pedeapsă. Abia acum înțeleg ce n-am înțeles atunci.

Eram tînăr și era într-o primăvară. Veneam acasă de Paști, de la învățătură, de departe... Dar apele umflate ale Oltului m-au oprit dincolo. Umblam după un adăpost; și, nu știu cum s-a făcut, m-a găzduit un boier din partea locului.

Era primăvară și înfloriseră zarzării și mălinii... Și eu eram tînăr și aprig, iar boierul avea o fată mare, cu ochii negri și cu părul ca abanosul. Fierbea atunci sîngele în mine. Am uitat de casă, de tată, de mamă, și n-aveam decît un dor, un singur dor.

Țin bine minte, acuma: toată noaptea m-am chinuit gîndindu-mă la întîmplarea aceasta. Era într-o zi cu soare, și eu mă plimbam, cu fata, la o margine de poiană, pe o pajiște plină de pîlcuri violete de toporași. Era o lumină mare, și un miros dulce, — și noi mergeam lipiți unul de altul, prin soare și lumină, prin mirosul toporașilor, prin primăvara aceea plină de viață... plină de viață! Și beția primăverii m-a cuprins, — ne-a cuprins pe amîndoi... și era o lumină albă și un miros dulce de toporași...

Boierul se opri, visător, cu fața chinuită de durere. Preotului i se părea că a căzut într-o taină mare, sta nedumerit și nu înțelegea. Iar în jurul lor, primăvara și viața umpleau văzduhul și pămîntul.

— Părinte... gemu boierul, nu știu cum să-ți spun ca să mă înțelegi și să mă ierți... Nu știu cum să-ți spun ce se petrece în sufletul meu. — Am plecat, după ce am jurat că mă voi întoarce ca să nu mai

plec, — am plecat și nu m-am mai întors! Înțelegi, părinte? Am plecat, — am uitat. Și au trecut ani peste ani... am băut, am mîncat, am petrecut și am cheltuit cu femeile, părinte! — cu femeile, în beții și desfrînări... și a trecut primăvară după primăvară... Părinte! șopti boierul ca într-un vis, cu o mîhnire sfîșietoare; *acum* de-abia simțesc că am trecut așa prin viață, fără s-o înțeleg!... De-abia astă-noapte, părinte, cînd am simțit că nu mai am mult, m-am gîndit! M-am gîndit că am simțit și eu o dată ceva, într-o primăvară, — am simțit și m-am înțeles! Și acum, — pricepi? — nu mai am mult, mă duc, mă stîng... și uite! primăvara, — viața, — le simt, dar e tîrziu, părinte, tare-i tîrziu!

Popa Ion se uitase toată vremea foarte uimit la boierul Manolache; urmărise zbuciumările din urmă ale trupului istovit, urmărise chinul sufletesc pe fața răvășită, dar nu rămăsese decît uimit. Și uimirea îi spori, cînd, la ultimele vorbe, văzu două lacrimi mari în ochii arzători ai bolnavului.

— Nu știu dacă mă înțelegi, părinte, și dacă mă poți mîngîia.

— Nu știu ce să spun, cucoane Manolache, zise sfios preotul; dă, poate așa a vrut Dumnezeu!

— Părinte, gemu boierul, cu desnădejde; înțelegi ce se petrece în mine? Am să mor, părinte, vreau să mă înțelegi..... și să mă mîngîi ca să pot muri, părinte... Mă înțelegi?

— Nu înțeleg! șopti preotul ca și cum ar fi fost înfricoșat de o taină; nu înțeleg, — dar Dumnezeu știe și iartă!

Boierul oftă zdrobit:

— Nu știi, părinte, ce se petrece în sufletul meu... nu știi! — Auzi? cîntă cucul, departe... uite, colo,

un cocostîrc care plutește în văzduh... uite mălinii înfloriți... vezi, părinte? De ce abia acuma aud și văd într-adevăr? Aud și văd, dar trebuie să mă duc...

Preotul nu răspunse; iar boierul, gîfîind sfîrșit, rămase țapăn în jîlț. Ochii lui, plini de lacrimi și durere, sorbeau întinderile verzi prin care treceau undele unui vînt de înviere. Cerul era albastru curat și lumina strălucită umplea văzduhul.

IONICĂ

Umblasem o zi întreagă, în ajunul Sîîntului Vasile, ca să găsesc un iepure pentru anul nou; o zi întreagă pe dealuri spulberate de viscol, prin văi în care vînturile grămădiseră troiene, pe marginea pîraielor înghețate, prin zăvoaie pustii. Colindasem zadarnic, fără cîne. Rareori, călcînd ceasuri pe urme, mă apropiam de vreun culcuș, — dar sălbătăciunea mă simțea de departe, izbucnea și se-ntindea ca o săgeată pe omătul albăstriu, în salturi repezi, cu urechile pe spate. — Sara se lăsă repede și mă apucă în pustietatea de zăpadă, flămînd și trudit, — așa de trudit, încît de-abia îmi mișcam picioarele.

Un vînt aspru pornise odată cu amurgul și mîna vîrtejuri albe pe cîmpii. Vîram un picior în omăt, scoteam pe celălalt; — asudasem și viscolul mă șfichiuia ca o aripă de foc. Mergeam la întîmplare, disperat: îmi venea să mă las în zăpadă, să mă întind și să dorm. Sufletul îmi era plin de întuneric, și viscolul parcă bîntuia și în el. Crivățul iute îmi aduse, într-un tîrziu, tînguirile sfîșietoare, depărtate, ale unui lup; altele răspunseră, parcă mai aproape, cu modu-

laţii duioase; — şi groaza de moarte mă muşcă de inimă ca o fiară.

Începeam să mă pierd. Asudat rece, o croii la goană, în necunoscut, înainte; nici nu ştiu de unde aveam altă putere. Clipe scurte, icoane, totuşi îmi rupeau negura minţii ca nişte lumini pîlpîitoare, — şi vedeam masa şi petrecerea de acasă, jocurile vesele, cetele de urători şi de irozi, — mă vedeam şi pe mine, zdrobit, hărţuit de haita de lupi; — şi melodia viscolului umplea cîmpiile şi văzduhul, vîrtejurile fîşîiau uscat ca nisipul, şi urletele, tînguioase, lugubre, treceau prin noaptea de spaimă ca nişte bocete.

Deodată, mi se păru că mă găsesc în locuri cunoscute. Mă oprii. Prin sita deasă ce mă împresura, zării Siretul încremenit, îngheţat. Înaintea mea se deschidea podul negru, scîrţîind jalnic din încheieturi subt izbiturile viforului. Ştiam că de cealaltă parte voi găsi casa podarului. Şi o bucurie caldă îmi umplu pieptul şi-mi umezi ochii. La optsprezece ani, schimbările se fac foarte repede; totul se luminase parcă în juru-mi; uitai şi de petrecerea de acasă şi de cei care mă aşteptau; pentru mine, fericirea cea mare era mîncarea şi căldura care mă aşteptau la doi paşi. Pentru nimic în lume n-aş fi trecut un pas mai departe de capătul celălalt al podului.

Zăvoiul negru suna, purtat de vînt, ca o apă mare. Prin vîrtejul alb, prin vuietul vîntului şi al crînguri-lor, trecui podul. — Doi cîini mari se repeziră din întuneric la mine, zăpăind. Apărîndu-mă cu puşca, mă apropiam. Căsuţa podarului se ridica nehotărîtă după un pîlc de copaci scuturaţi de vînt. O lumină roşă izvora dintr-un ochi de geam, sfioasă şi tainică în sălbătăcia locului.

Cîinii, întărîtaţi, îmi dădeau ocol, hămăind mînioşi.

Se auzi deschizîndu-se uşa. Un glas, luat repede de vînt, răcni în întuneric:

— Marş de-acolo, javră! Marş... că vă ia mama dracului!...

Cinii tăcură şi se traseră mîrîind în umbră. Mă apropiai.

— Bună sara!

— Mulţămim dumniiorvoastră. — Cine-i?

— Eu, moş Costache... feciorul vechiului din Liteni.

— Dumneata eşti? Intră!

Moşneagul îmi făcu loc, săltîndu-şi între umeri cojocul. Apoi, după ce închise uşa tinzii, trase zăvorul şi-mi deschise uşa cealaltă a odăii.

Intrai la lumină. Baba sta lîngă uşă. Se aplecă şi se uită de aproape la mine.

— Bine v-am găsit!

— Bine-ai venit sănătoşel.

— Nu-l cunoşti, babă? Feciorul lui cuconu Petrache.

— Că bine zici, moşnege! Ăra, că tare te-ai mai schimbat, bată-te norocul!

Apoi îmi făcură loc. Moşneagul zise:

— Iaca, treci la foc de te încălzeşte. Ţi-a fi fiind frig. Ştiu că ţi-i şi foame: vei gusta ceva cu noi.

Pe vatră sfîrîia, într-un hîrb de ceaun, friptura de purcel. Mămăliguţa forfotea alături.

— Ai fost la vînat? întrebă moşneagul. Eu făcui semn cu capul. Cam tare vremea, urmă el, şi unde mai pui că a început a viscoli şi umblă dihăniile, potăi. Putea să ţi se întîmple ceva!

Baba clătină din cap, cu mîna la gură:

— Cum nu, dragul mătuşii, cum nu, putea să ţi se întîmple ceva...

Apoi bătrînul se puse să mestece mămăliguța. Eu, izbit de căldura bordeiului și de mirosul fripturii, amețisem. Cu gura încleștată, mă dezbrăcai de blăniță; îmi trăsei cizmele și mă întinsei lîngă soba fierbinte. Un fior puternic începu să mă scuture; îmi clănțăneau dinții; tot frigul pe care-l strînsesem în viscol îmi ieșea prin piele.

Bătrînul scoase de după horn un șip verziu în care era închisă o cruce înflorită de lemn.

— Iaca, zise el, să cinstim cîte-un păhărel de rachiu; — ce zici, babă? A dat Dumnezeu de nu petrecem Sfîntu-Vasile singuri. In alți ani, nimeni nu dă pe la noi, nici urătorii, nici irozii — trăim și noi singuri și facem ce putem...

— Singuri, suspină baba, răsturnînd mămăliguța pe masa scundă, cu trei picioare. D'acă așa a vrut Dumnezeu...

Focul pîlpîia în vatră și gazornița ardea pe prichiciul hornului, împrăștiind în bordeiul strîmt și peste cioveiele grămădite în colțuri, lumina-i roșcată. O moleșală mă cuprinse; îmi venea să mă întind și să dorm.

Moșneagul turnă un păhărel de rachiu și mi-l întinse.

— Ia o leacă de rachiu, că are să-ți facă bine.

Băui. Căldura îmi umplu capul și trupul. Apoi aburii mămăliguții și ai fripturii îmi gîdilară nările. Incepui să mînînc cu poftă. Intr-un tîrziu vorbii și eu:

— După ce-oi mînca și m-oi mai desmorți, o pornesc acasă!...

— Da, zise moșneagul, dar întăi să te hodinești...

— Intăi să mă odihnesc... murmurai eu. Dar eram foarte sigur că nu mă voi mișca un pas din bordei, așa mă simțeam de bine lîngă sobă. Și, ca să mă

mîngîi, mă gîndeam cu un dispreț nemărginit la cheful de acasă și la danțurile întinse în melodiile scripcii lui Neculuță lăutarul și ale cobzei lui Hasanache. Să mînînc și să dorm, — la altceva nu mai rîvneam pe lumea asta!

Și-aceasta mi-a fost petrecerea de Sîntu-Vasile, foarte scurtă petrecere, pentru că amorțeala mă cuprinsese și pleoapele mi se îngreuiau. Auzeam ca într-o depărtare afundă bocetele vîntului de-afară și vedeam ca printr-un abur luminos pe moșnegi.

Moș Vasile întinse un pahar babei:

— Ia, babă, de bine... Apoi se întoarse spre mine: Știi dumneata de cîți ani stăm noi aici? De cincizeci de ani... Am avut un fecior, și ne-a lăsat, l-a înghițit pămîntul! Acum stăm singuri și n-avem pe nimeni... — Deodată se opri. — A adormit, murmură el; ia de bine, Casandră... Iaca a venit și Sîntu-Vasile. Ce zarvă e în sat! Sună tălăngile, mugesc buhaiele, bat dobele, cîntă fluierele, pocnesc harapnicele... La noi gem vînturile în zăvoi... Și asta e tot cîntare, de la Dumnezeu lăsată... Hai să mai închinăm cîte un pahar pentru cel care s-a dus să nu mai vie!...

Eram amețit și totuși vedeam barba albă a moșneagului și ochii blajini, mici ca două mărgele, ai mătușii Casandra, — departe, în aburul luminos. Glasurile se auzeau încet, în șoaptă.

— Cum îl cheamă? șopti baba. Uite, moșnege, samănă cu Ionică al nostru.

— Nu știu, răspunse moșneagul. Parcă eu pot să-mi aduc aminte de toate-celea?

— Poate-l cheamă Ionică, zise baba, pe gînduri. Tot așa era și al nostru, voinic și nalt, dar parcă era mai frumos!

Moşneagul dădu din cap şi nu răspunse; baba oftă.

Amîndoi se gîndeau la un trecut prăpădit în neguri, încremeniţi, visători, în rumeneala focului. Din ce în ce se depărtau, nu-i mai vedeam. Numai frînturi de glasuri mai picurau ca din necunoscut, încete, rare:

— Ştii, în iarna aceea, cînd a jucat întăi la hora din sat... cît de mîndru era... Şi, de Sfîntu-Vasile, s-a dus cu flăcăii la urat...

Ţii minte?... Sta întins pe mal... — Şi Ileana lui Gîrbea a venit şi, cum l-a zărit, s-a lăsat pe pieptul lui şi a început să plîngă... să plîngă... să plîngă...

Prin somn, parc-am simţit o sărutare şi o arsură de lacrimă.

— Dragul mamei... dragul mamei...

— Taci, babă, Dumnezeu a vrut aşa... I-auzi fîşîind la fereastră... Poate trece duhul lui...

Un întuneric orb se întinse.

Tîrziu, m-am deşteptat însetat, cu capul greu. Moşnegii dormeau alături, pe patul larg; o lumină slabă cădea de pe geam pe obrajii lor galbeni. Dormeau aşa de liniştiţi şi de nemişcaţi, parcă erau morţi... Începui să mă gîndesc la petrecerea de-acasă şi, nu ştiu cum, nu-mi părea rău că am petrecut Sfîntu-Vasile în bordeiul strîmt. Apoi, uitîndu-mă la feţele palide, mă gîndeam la viaţa singuratică a bătrînilor şi la feciorul de mult îngropat în pămîntul rece, pe cînd viforul, afară, trecea prin zăvoaie cu vuiete de valuri.

HANUL BOULUI

Am poposit la o crîşmă singuratică, am dat ovăs cailor şi ne-am pus şi noi la cale. Am băut un păhărel mai mult ca de obicei, apoi, aprinzîndu-ne fiecare cîte-o ţigară, am prins a vorbi ba de una, ba de alta.

Prietinul meu Cristache mă întrebă dacă mai avem mult pînă la Topila şi dacă nu întîrziem.

— Prietine Cristache, am zis eu, n-ai nici o grijă; de-aici pînă la hanul Boului sînt trei bătăi de puşcă, iar de la hanul Boului pînă la Topila e o poştă încheiată.... o nimica toată... avem vreme. Mai stăm, ne mai odihnim, mai spunem cîte ceva şi mai bem cîte-un păhărel...

Cînd a auzit de păhărel, prietinul Cristache s-a dat bătut şi n-a mai zis nimica; numai a făcut crîşmarului semn. Dar boierul Dumitraşcu, răsfirîndu-şi în degete frumoasa-i barbă căruntă, mă întrebă cu seriozitate:

— Pe drumul acesta e hanul Boului? De ce nu mi-aţi spus? Ne opream acolo.

— Ba s-avem iertare, cucoane Dumitraşcu, răspunsei eu, punîndu-i un pahar în mînă; pe drumul

acesta *a fost* hanul Boului... A fost odată... cucoane Dumitrașcu... Acuma, în locul acela a rămas un dîmb și pe dîmb crește iarbă mare. A ars hanul, cucoane Dumitrașcule...

— A ars ? rosti boierul, pe gînduri ; de mult a ars ?

— Ei, de mult ! Eu numai am auzit că acolo a fost hanul Boului, dar nu l-am apucat cînd am venit prin părțile acestea.

Boierul Dumitrașcu tăcu, își mai răsuci o țigară ; apoi, după ce deșertarăm cana poruncită de Cristache, făcu el semn crîșmarului. După aceea, se întoarse spre noi.

— Măi băieți, zise el, pe gînduri ; am să vă povestesc ceva ; știi, cîteodată, ai nevoie să-ți mai destoi inima... Cîte lucruri nu-s îngropate în fundul sufletului ! O suflare trece și descopere întîmplări uitate. De pildă, eu, de cînd am uitat de hanul Boului ! Și iată, acuma, mi-am adus aminte de el.

Am sorbit cîte-un păhărel ; eu m-am uitat pe fereastră la cai ; apoi bătrînul prinse a istorisi, în lumina mîhnită a unei zile cețoase de toamnă.

— Să vedeți... — începu cuconul Dumitrașcu, moale, — odată m-am abătut și eu prin părțile acestea, or fi vreo treizeci de ani de atunci. Am venit pentru o moștenire, într-un tîrgușor de pe-aici, am uitat cum îi zice. Într-o zi, neavînd ce face, am luat pușca și am pornit-o nazna, peste cîmpuri, prin beldii, prin mlaștini, pe smiriști... Era tot toamnă, așa pe vremea asta.

Era chiar ca astăzi. O tăcere mare era împrăștiată pretutindeni, pe șesuri și văi, și o pîclă de toamnă învăluia totul. Soarele nu se vedea, dar o lumină dulce sta în pîcla nemișcată. Pe șesuri goale, în văi goale, prin lumina aceasta dulce, care se strecura

parcă prin geamuri fumurii, în pîclele tăcute, în singurătăți, plutea o melancolie sfîșietoare.

Am umblat multă vreme, la întîmplare, mi-am pierdut direcția și m-am îndreptat și eu încotro am apucat. Din cînd în cînd, cîte-un cristel, ori cîte-un stol de potîrnichi se ridica zbîrnîind de prin tufișuri de porumbrei. Trăgeam. Pușca vuia înăbușit în negură. Mă plecam în tăcere, luam paserea sîngerată, o aninam în laturile torbei, apoi porneam tăcut înainte. Cîteodată, un iepure roșcat izbucnea dintr-o tufă întunecoasă, trecea ca o nălucă prin pîlcuri de strujeni uscați care pîrîiau, și dintr-o dată se prăpădea sub vălul de ceață.

De la o vreme a început a mă cerca foamea. Mă opream în tăcerea pîclelor și ascultam; voiam să aud vreo trîmbițare de cucoș, sau vreun lătrat de cîne. Dar păream pierdut în mijlocul unei singurătăți, nici cel mai mic zvon de viață nu se simțea.

Am umblat multă vreme pe miriști, prin mlaștini, am sărit pîraie mîloase care curgeau pe sub sălcii neclintite, m-am încurcat într-un făgețel tufos, apoi am dat de fînețe cosite, pe care înnoia otava.

Pășeam drept înainte, la întîmplare. Lumina scădea; negurile se întunecau. Și tocmai cînd însera, într-o tăcere de moarte, deodată izvorî din neguri, ca din pămînt, o clădire mare înaintea mea și un pîlc de copaci. După înfățișare, am cunoscut că e un rateș boieresc.

In bătătura hanului, mi-am scuturat de țărînă cizmele. Dar nimeni nu ieși să mă întîmpine. Am împins o ușă care era prinsă în clampă numai, am intrat. — Nimeni. — In tot hanul, tăcere. Am bătut în podele cu stratul puștii și am așteptat un sfert de ceas; pe urmă, iar am bătut și am așteptat. Nimeni. Și în hanul pustiu pătrundea întunericul serii de toamnă.

Pe tejghea stăteau, bine rînduite, măsurile, ulcelele și paharele; un scaun era în dosul tejghelei; în rafturi, cîteva sticle, — și atît. Am căutat în ulcele apă, vin sau rachiu. N-am găsit.

Prin întuneric, am păşit în altă odaie. Laviţi, scaune, o masă de brad. Dar nimeni înlăuntru. In a treia încăpere, pereţii erau îmbrăcaţi cu scorţuri de lînă; lîngă horn, pe un pat lat, erau clădite perne, lăvicere şi plapome, iar deasupra, pe culme, erau grămădite straie colorate femeieşti, o cataveică, o casîncă, şi peste ele o pînză mare de in. Coşa goală, lîngă uşă; toporul alături. O icoană cu candela stînsă, la răsărit. Toate erau cu grijă aşezate, dar toate miroseau parcă a singurătate şi a pustiu.

Noaptea cucerise hanul singuratic. Am vrut să cercetez ograda, dar mi-am închipuit că zadarnică îmi va fi munca, de vreme ce, de atîta timp, nimenea nu mi-a răspuns, nici nu mi-a ieşit înainte.

Eram flămînd şi însetat şi tulburarea mă adusese într-o ciudată stare. Căutam să-mi lămuresc pricina pentru care hanul era pustiu. Mă aşezasem în odăiţa îmbrăcată din fund; mă gîndeam în tăcerea adîncă; îmi făceam sute de închipuiri care de care mai stranii, mă tulburasem de-a binelea şi n-ajungeam la nici un capăt. Tăcerea şi pîcla întunericului măreau jalea clădirii mute.

După un răstimp, mi s-a părut că negura nopţii de toamnă se luminează puţin. Aceeaşi taînică lumină ca şi ziua, însă foarte slabă, umplea singurătatea şi noaptea de-afară, intra pe geam şi punea o pată slabă, ca o părere, pe dușamelele înnegrite ale odăii.

Eram aţiţat şi, — spun drept, — îmi era frică să mă culc, cu toate că eram zdrobit de oboseală. Îmi pusesem puşca alături, stam pe pat în capul oaselor,

ascultam, și, în tăcere, urechile îmi țiuiau și-mi umpleau tidva de vuiet.

Într-un tîrziu, mi s-a părut că aud un horcăit greu care venea de departe parcă. L-am ascultat un răstimp cu zvîcniri tari de inimă; apoi a contenit. Totuși, din cînd în cînd, slabe răsăriți, ca niște oftări lungi, ajungeau pînă la mine și mă înfiorau.

Orice-ați spune, eu nu cred să fie om pe lume care să nu-și simtă inima bătînd grăbit, cînd se află noaptea în singurătate și mai cu samă într-o clădire pustie. Vedeți că impresii de treizeci de ani mă tulbură încă.

Lumina tainică da un colorit cumplit odăii; în marea de negură luminoasă de afară, forme fantastice treceau, figuri sinistre, trupuri nalte și mlădioase, și toate într-o tăcere și într-o singurătate stăruitoare.

Deodată, două lumini fosforice, ca două stele gemene, izvorîră într-un colț, din întuneric. Îndată mintea a înjghebat în jurul lor o figură care rînjea la mine. M-am întors pe pat, mi-am înfundat capu-n perne; îmi simțeam inima zvîcnind și urechile îmi vîjîiau.

N-o să vă spun multe și n-o să cerc să vă fac să credeți, măi băieți, că hanul era fermecat; nici să nu credeți că cerc să vă înspăimînt: e prea dimineață și mintea ne e limpede macar că am băut mai multe pahare decît trebuia. Voi, acum, o să înțelegeți ușor că horcăitul putea foarte bine să fie sforăitul unui om adormit undeva; că lumina dulce a negurilor și pîlcul de copaci de lîngă rateș înjghebau figuri fantastice; că cele două stele de fosfor puteau să fie doi ochi de motan; — dar eu atunci, ațițat, *pregătit* de ciudățenia împrejurărilor, nu puteam să cred decît anumite lucruri.

Dar lucrurile acestea n-au nici o însemnătate — adică n-ar avea nici o însemnătate, dacă ar rămînea așa, fără sfîrșit ; ele trăiesc încă în mintea mea, după atîta vreme, numai din pricină că s-au sfîrșit într-un anumit chip. Și să nu vă închipuiți, dragii mei, nici o tragedie, nici un pumnal, nici o izbucnire de sînge ; povestirea mea nu se sfîrșește tragic cum se sfîrșesc de obicei povestirile nuveliștilor noștri.

Nu știu cît oi fi stat eu cu capu-n perne, măi băieți, dar știu că la urmă, tot truda a învins fiorii, — și am adormit.

Cînd m-am trezit, era lumină în odăiță și focul pîlpîia în hoarnă. Și, — dragii mei, — o șerpoaică mîndră, o nevestică sprîncenată sta tăcută înaintea vetrei. Acuma las la o parte uimirea mea, poate voi fi boldit ochi minunați, poate mă credeam încă sub stăpînirea unui vis, — îmi aduc aminte numai de rîsul luminos al nevestei, și parcă văd încă cele două buze rumene desfăcîndu-se, și sprîncenele îmbinate, pe cînd rîdea, ridicîndu-se în arcuri fine, deasupra ochilor.

— Te miri tare, bădiță ? zise șerpoaica ; ai crezut că te afli în pustiu. Ghiujul naibei, ticălosul de barbatu-meu, s-a îmbătat ca un muscal și s-a culcat în șură... Nu poți avea nici o credință într-însul ! Eu am fost la tîrg de am adus cîte ceva pentru dugheană, chiar acu vreo jumătate de ceas am descălicat... Noroc că n-a venit nimeni mai așa... putea să ia tot ce-i cădea în mînă. *Ghiujul* a băut pînă ce n-a mai putut ; de-acu doarme pînă mîne-sară !

Eu o ascultam cu voie-bună și inima mi se încălzea în piept nevoie mare. I-am spus că-s flămînd și însetat. Ea a sărit sprintenă, a pregătit măsuța cu trei picioare, a acoperit-o cu o pînză curată, a adus vin, mi-a pus un pui fript dinainte și era, măi băieți, așa

de rumână și de mîndră, și sprîncenele celea, măi băieți, și ochii de foc... Nu mai spun nimic; sînt treizeci de ani de-atunci, iaca, treizeci de ani, în toamna asta...

Aici boierul Dumitrașcu se opri, mai dădu de dușcă un palici de vin și-și mai răsuci o țigară; după aceea își trecu degetele prin frumoasa-i barbă căruntă și rămase gînditor.

Eu întrebai:

— Ei, cucoane Dumitrașcu? pe urmă?

— Cum, pe urmă? zise boierul cu un zîmbet blajin; numaidecît să-ți spun ce-a fost pe urmă? Mai bine hai să bem și paharul acesta și pe cai, că întîrziem!

Am ieșit afară, am încălecat și am pornit spre Topila.

O tăcere mare era împrăștiată pretutindeni pe șesuri și pe văi, și o pîclă de toamnă învăluia totul. Soarele nu se vedea, dar o lumină dulce sta în ceața nemișcată. Lumina se strecura parcă prin geamuri fumurii în pîcla tăcută și în singurătățile adînci.

Potcoavele cailor vuiau înăbușit pe șosea. La dreapta și la stînga, pe muchii, copaci cu frunzele arse stăteau nemișcați în lumina tainică. La o cotitură, deodată izvorî ca din pămînt, lîngă un pîlc de mesteceni pletoși, o movilă plină de bălării și ierburi uscate.

— Aici a fost hanul Boului, odată... zisei eu.

Boierul Dumitrașcu își opri calul, se uită la pîlcul de copaci, la șesul drept care se pierdea scurt în vălul de ceață, la movila singuratică, și zise încet, dînd din cap:

— Da, aici a fost...

Apoi oftă lung, își puse calul în trap liniștit și ne cufundarăm în pîclele tăcute, ne depărtarăm de hanul Boului, prin melancolia toamnei.

ÎNTR-UN SAT, ODATĂ

În amurgul unui început de toamnă, un călăreț cobora în trap liniștit spre sat, prin mîngîierile vîntului înserării. În liniștea coastei, potcoavele calului roib sunau rar și dulce pe șosea : tac- tac, tac-tac...

De o parte și de alta a drumului sur, se înălțau două spinări ușoare de colnic ; cîțiva copaci singuratici își ridicau pe muchii frunzișurile sărace prin care vîntul se strecura cu un șuiet domol. Din cînd în cînd, frunze pălite se desprindeau și zburau obosite prin licăririle amurgului.

Sub coastă era împrăștiat satul, într-o ușoară pîclă. Dintre livezi și dintre căsuțele albe se ridicau stîlpi vineți de fum. De cealaltă parte, pe iaz, se mișcau negurile leneșe ale serii, pe deasupra apelor întunecoase și peste pădurea gălbie de trestii. Cireada venea pe maluri într-un murmur somnoros de tălăngi. În sat, scîrțîiau cumpene de fîntîni, se auzeau lătrături întrerupte de cîini și, cîteodată, un chiot prelung izbucnea din freamătul înserării, se înălța în văzduh, răsuna pe vale și murea în întinderea cîmpiilor.

Călărețul cobora coasta în săltăturile roibului. Poarta țarinei era deschisă : intră pe ea. Un cîne se

năpusti hămăind de lîngă coliba jitarului ; în urmă, ieşi şi romînul, îşi repezi căciula pe ceafă şi cătă lung în urma străinului ; apoi îşi repezi căciula pe ochi şi intră liniştit în colibă. Focuri vioaie pîlpîiau în ogrăzi : dulăii zăpăiau la porţi ; capete mirate de copii ieşeau prin spărturile gardurilor.

Călăreţul se opri la rateş şi descălecă. Era un om voinic, bine legat, în puterea vîrstei, cu mustăţi stufoase şi cu ochi pătrunzători ; umbla îmbrăcat cu straie cenuşii de şiac şi în cap avea o pălărie neagră, lată în bouri.

— Stăi, Roibule, zise el blînd calului, stăi aici oleacă şi rabdă ce-i răbda, că îndată ţi-oi da ovăs... şi fîn bun, Roibule, — şi te-oi adăpa...

Zicînd acestea, legă roibul de belciugul bătut în stîlpul gros din faţa crîşmei, aduse mînile prin coama-i aspră şi-i mîngîie ochii deştepţi. Calul necheză încet şi-şi întinse botul umed spre stăpîn.

— Iaca-ndată, Roibule, îndată.

Străinul îşi dădu pălăria pe ceafă şi trecu pragul rateşului. Inlăuntru, pătrunseseră umbrele înserării. Crîşmarul sta după tejghea aşteptîndu-şi muşteriul, cu gura întinsă pînă la urechi într-un zîmbet foarte prietinos.

— Bună sara ! zise călătorul.

— Mulţămim dumilorvoastră ! răspunse crîşmarul, zîmbind mai tare ; ce-ţi poftește inima ?

— Apoi... deocamdată, toarnă un pahar de vin... da' bun... ştii...

— Se poate, cum nu : chiar azi am început un poloboc... Avem şi pastramă bună... Poftim vinul. Dacă poftești pîne, brînză...

Străinul era ostenit tare. Vorbi încet :

— Să sorb întăi paharul acesta...

Luă paharul, îl privi în zare, scuipă într-o parte cu înfățișare foarte trudită, apoi duse băutura la gură.

— Bielșug să deie Domnul și sănătate!

— Dă, Doamne! zise crîșmarul.

Străinul bău jumătate de pahar, apoi se opri. Crîșmarul întrebă:

— Dincotro?...

Dar necunoscutul n-avu cînd răspunde, ochii se lărgiră deodată, se aprinseră, obrajii i se făcură pămîntii; scăpă paharul din mînă, gemu:

— Nu mă lăsa... șovăi și căzu ca un mal pe spate, cu brațele întinse în laturi.

Zîmbetul larg al crîșmarului se șterse brusc și gura se strînse pungă, pe cînd ochii lui mici rămîneau țintiți de încremenire. Ieși repede de după tejghea, se plecă puțin asupra străinului, dar nu zise nimic; se învîrti năuc de cîteva ori prin crîșmă, apoi năvăli pe ușă.

Popa Ștefan tocmai atunci voia să intre.

— Părinte!... părinte!... gemu crîșmarul înspăimîntat, înghițind greu ceva care parcă-i sta în gît; părinte!... vină degrabă!

— Ce-i, Petrache? ce-i, omule? întrebă părintele Ștefan, oprindu-se mirat și așezîndu-și cu grijă cîrja dinainte.

— Părinte! degrabă, părinte! că moare...

— Cine moare, omule? strigă părintele, răsuflînd ușurat; vină-ți în fire, Petrache! unde? cine?

— Vină degrabă, iacătă-l-ăi!...

Petrache își șterse năucit sudoarea de pe frunte, se întoarse și năvăli în crîșmă. Părintele Ștefan se luă după el.

Străinul sta întins, nemișcat, pe podele. Horcăia

cu greu şi o spumă uşoară ieşise la colţurile buzelor; ochii se mişcau crunţi în orbitele învineţite.

— L-a pălit damblaua, zise părintele Ştefan, punîndu-şi iar, cu grijă, cîrja dinainte; da, l-a pălit damblaua, Petrache... de bună-samă!

Petrache sta cu mînile în lungul trupului şi se uita prostit la necunoscut. Popa îşi trecu dreapta prin barba rară, căruntă, îşi scărpină gînditor nasul roş; apoi zise repede, cu limba moale, împroşcînd pe crîşmar:

— De bună-samă, Petrache! Dambla, Petrache!

— Părinte, strigă crîşmarul, căscînd ochii; mare comedie! A venit să beie un pahar de vin... Încă l-am întrebat dacă vrea să-i dau pîine şi o leacă de brînză... Nu, — zice, să sorb întăi paharul ista... A băut şi a picat ca un mal.

— Petrache! vorbi părintele, împroşcînd; toarnă repede o sîngeapă de rachiu, pe urmă dă fuga la primare şi treci şi pe la mine pe acasă, de adă psaltirea... — Toarnă repede, Petrache; pe urmă, du-te! urmă popa după o clipă de gîndire; de bună-samă, Petrache!

Necunoscutul sta întins pe podele, cu braţele în laturi, nemişcat. Întunericul pătrundea prin geamurile murdare şi în rateş era tăcere adîncă.

— Nevasta s-a dus la soacră-mea, zise Petrache turnînd popii băutura, şi nici un băiet nu-i acasă; nu ştiu ce să fac.

— Petrache! strigă popa, împroşcînd; de bună-samă, Petrache, că vrei să dai de bucluc. Da, da, de bucluc! — Da' ai pus de cel bun? de cel tare?

Popa îşi scărpină gînditor nasul roş; apoi puse mîna pe ulcică, — pe cînd Petrache ieşea grăbit şi spăriat pe uşă. Străinul horcăia în întuneric.

— Ei, omule! zise popa mai liniştit, după ce sorbi

un git ; ce ai ? — Hm ! n-aude. — Mare comedie ! te pomeneşti că moare ! Apoi se scărpină la nas. Al lui trebuie să fie calul de afară... Bun cal !...

Părintele se aşează pe un scaun şchiop, îşi puse cîrja între picioare şi prinse a gusta cu tact, pe gînduri, din ulcică. Gusta, plescăia din limbă, tuşea încet, îşi trecea mînile prin barba rară, căruntă, şi scărpina, cu un deget, arcelul de deasupra mustăţilor.

Deodată în cadrul uşii răsări un om. Zise intrînd :

— Bună sara ! sărut dreapta, părinte...

— Tu eşti, Neculai ? întrebă popa, răsărind ca din aţipeală.

— Eu, părinte. Zice Petrache, că pe unul l-a pălit damblaua.

— Da-da, de bună-samă ! mormăi popa.

Alte capete se arătară în cadrul uşii.

— Sărutăm dreapta, părinte !

— Domnul cu voi... Domnul cu voi !.. împroşcă popa.

Oamenii intrară, se strînseră împrejurul celui căzut. Se plecau şi se uitau cu luare-aminte la el.

— Aista-i cel cu calul, băgă de samă unul.

— Da, e cel cu calul... răspunse altul.

După un răstimp de tăcere, Neculai zise :

— Părinte, oare n-ar fi bine să aprindem *lamba* şi să ducem omul pe-un pat, undeva ? Să vedem, poate să-şi vie în fire.

— De bună-samă ! mormăi popa ; dar Petrache nu-i acasă.

— Nu-i acasă Petrache, dar cum să lăsăm aşa omul ? Doar e suflet de creştin şi el.

— De bună-samă ! mormăi popa, gustînd din ulcică.

Gospodarii ridicară încet, pe braţe, pe necunoscut

şi-l purtară în odaia de alături ; îl aşezară pe un pat ; aprinseră o lampă. Lumina împrăştiată descoperi obrazul pămîntiu şi dureros al călătorului. Ochii plini de o durere nemărginită ardeau sub tufa de păr cărunt care-i căzuse pe frunte.

Sătenii se sfătuiau încet ; în lumina slabă, figurile lor liniştite, sub căciulile de oaie, se zugrăveau puternic. Necunoscutul sufla greu.

— Vere Costache, grăi Neculai către un ţăran tînăr şi mărunţel ; du-te pînă la baba Catinca, ad-o încoace : ea poate s-a pricepe mai degrabă ce să facă.

Popa Ştefan intră, cu ochii sticlind, bătînd tare cu cîrja în podele şi scărpinîndu-şi nasul înfocat.

— Bun nachiu ; are bun nachiu Petrache ! vorbi el.

— Care nu se mai află, părinte... răspunse Neculai, tuşind cu înţeles.

Părintele se opri înaintea necunoscutului, îşi puse cu grijă cîrja dinainte, şi începu să se uite la el cu luare-aminte, cumpănindu-se uşor.

— Săracul ! grăi badea Neculai, nimenea nu-l cunoaşte, nimenea nu ştie de unde-i ! Dacă moare aici ? Poate rămîne pe urma lui nevastă cu copii...

— Se publică, se publică ! — împroşcă repede popa, cumpănindu-se.

— Se *poblică !* Dacă nu ştii cine-i, poţi să tot *poblici.*

— Aşa-i... murmurară ţăranii, clătinînd din cap. Apoi se întinse tăcere. Lampa sfîrîia încet în părete, deasupra călătorului. În tăcerea nopţii de-afară, se auzi deodată un nechezat jalnic.

— Cine ştie de unde vine ! murmură Neculai.

În ochii celui căzut ardea o durere neclintită.

Veni primarele, un om voinic, nalt, c-o leacă de

pîntece, îmbrăcat cu straie nemțești. Țăranii îi făcură loc, el se apropie, dădu mîna cu popa, apoi privi un răstimp pe străin.

— Nu-l cunosc, zise el după aceea; îl cunoaște cineva?

— Nu-l cunoaște nimeni! răspunse Neculai.

— Ce-i de făcut?

Tocmai atunci intră și baba Catinca, uscată și adusă de șele, dar voinică încă.

— Sărăcuțul de el! vorbi ea, cu glas moale, după ce pipăi pe bolnav și se uită la el cu luare-aminte; necuratul, dragul mătușii, necuratul, el i-a luat mîinile, și picioarele, și glasul! Alt chip nu-i: să-i cetească părintele...

— Am adus cartea, părinte! strigă Petrache uluit, răzbătînd printre oameni, spăriat și dînd popii psaltirea.

— Cetesc, cetesc... murmură popa, cumpănindu-se.

Țăranii ieșiră unul cîte unul. Ușa se închise în urma lor; dar, de dincolo, din crîșmă, tot răzbătu o bucată de vreme zgomotul nedeslușit al glasurilor. Popa începu să mormăiască și să răscolească filele unsuroase ale cărții. Deodată se întoarse către primar, care stătea pe scaun la căpătăiul călătorului:

— Ai văzut calul?

— L-am văzut. Bun cal!

— Bun cal, da! zise popa. Apoi, după o tăcere, adăogi: — Dacă moare?

— Cine, părinte? — Popa făcu semn spre străin. — Dă, eu știu ce-i de făcut? îngînă primarele.

Popa împroșcă iar, vînturînd filele unsuroase:

— Dacă moare, cu ce-l îngropăm?

— Calul! vorbi luminat primarele.

— De bună-samă, calul! — răspunse popa.

In tăcerea nopții de toamnă, veni de afară, iar, nechezatul jalnic al roibului. Apoi, sub lumina tristă a lămpii, necunoscutul gemu din adîncuri, un fior greu păru că-i umblă prin lăuntru, pe cînd trupul sta nemișcat; ochii se zbătură în orbite; apoi se stînseră.

Primarele se sculă în picioare, neliniștit, și zise:

— A murit...

— Da, a murit, murmură popa; Dumnezeu să-l ierte!

— Dumnezeu să-l ierte! zise și primarele, încet.

Fața străinului, împietrită de moarte, era galbenă și părea stăpînită de liniștea unui somn adînc. Lampa sfîrîia încet, deasupra. Mortul zăcea pe lăvicerul înflorit al patului; în odaie se lăsase o liniște grea și o taină necunoscută întindea un văl de jale peste mort și peste cei vii. Alăturea, în crîșmă, vuietele conteniseră; rar dacă tresărea cîte-un glas domol, ca de departe.

Popa făcu semn primarelui, cu capul, spre ușă. — Ieșiră amîndoi, în vîrful picioarelor. — In crîșmă, Petrache sta după tejghea, tot spăriat, cu părul vîlvoi.

Popa și primarele se așezară pe cîte-un scaun. Petrache turnă vin în trei pahare și părintele Ștefan își așeză cu grijă cîrja între picioare. Apoi tuși încet și zise:

— Petrache!... a murit! s-a întîmplat, care nu s-a mai văzut așa ceva; dar ce să-i faci? a murit!

— A murit? suspină înăbușit Petrache, căscînd ochii mari; ce fac eu?

— Stăi, ascultă, Petrache, urmă popa; vorba este cum îl îngrijim, da, de bună-samă, — cum îl îngrijim! Chîm-Chîm! Aici e totul, Petrache, cu ce-l îngropăm?

— Da, zise domnul primar, da! cu ce-l îngropăm...

— Vezi, Petrache?

— Văd, gemu Petrache, înfricoşat.

— Ei! după cum zicea domnul Iordache, chîm-chîm! domnu primar, — *da!* cu ce-l îngropăm, Petrache! La primărie trebuiesc hîrtii, o mulţime de treabă... pe urmă... dă! îngrijirea... eu trebuie să cetesc, să slujesc, chîm-chîm şi... de bună-samă... cine-mi plăteşte mie?... — dacă-i vorba pe aceea! strigă popa la urmă, răsuflînd greu şi împroşcînd pe Petrache...

— Da' n-am, părinte, vai de capul meu! prinse a se căina Petrache, cu spaimă, apucîndu-se cu mînile de păr; n-am! iaca şi domnul primar ştie, nu merge negustoria, şi trebuie să plătesc o mulţime de parale la perceptor...

— Stăi, Petrache, zise popa; nu-i vorba de asta!

— *Nu!* întări primarele, nu-i vorba de asta.

— Nu! răsuflă Petrache, atunci de ce?

— Stăi, omule, ascultă... înţelegi că... lucrurile nu trebuie să le ştie fiecare... Chîm-chîm! vezi, dacă *omul* a venit calare... înţelegi... chîm! vindem calul... dacă cumperi calul...

— Da! zise primarele, atunci e *semplu* de tot...

— Chîm! atunci fiecare cu al său! sfîrşi popa, înşfăcînd paharul şi dîndu-l de duşcă.

Tîrziu, cînd treburile fură puse la cale şi mortul fu îngrijit creştineşte, roibul străinului fu adăpat de Petrache; iar părintele şi primarul porniră spre casele lor, clătinîndu-se.

Luna plină lumina grădinile adormite şi căsuţele pitite în livezi. Dealurile se înălţau negre dincolo de apă, şi iazul sta neclintit ca o oglindă uriaşă, cu

luna în fund şi c-o dîră de lumină albă din fund pînă la mal. O pace întinsă stăpînea văzduhul; de departe, dintr-un colţ al iazului, venea vijîitul înăbuşit al unui opust.

Cînd se despărţiră, popa zise cu limba grea:

— Poate-l chema Vasile, poate-l chema Dumitru... cine ştie!... chiar-chiar de bună-samă... numai Dumnezeu ştie!

— *Da!* întări primarele, numai Dumnezeu!

Şi se despărţiră. Popa apucă, pe gînduri, pe o hudiţă. Era îngrijat: se oprea în mijlocul drumului, se uita cu luare-aminte în pămînt, apoi, deodată, pornea spre şanţul din dreapta; acolo se oprea scurt, înălţa cîrja şi se cumpănea cu capu-n piept. Pornea apoi domol spre şanţul din stînga, se repezea cîţiva paşi, înălţa iar cîrja şi se certa supărat:

— De bună-samă, du-te şi te culcă, beţivule! pacat de rantie şi de potcap... chîm! du-te şi te culcă!

Şi era o lună plină şi o lumină dulce în văzduh, în sat, pe iaz, pe dealuri, şi liniştea stăpînea toate făpturile, iar în hanul mohorît şi întunecos mortul străin se odihnea cu faţa alinată, sub mîngîierile tremurătoare ale unei făclii. Singura ferestruică luminată a rateşului veghea în umbra streşinei, ca un ochi neadormit.

Mortul a fost îngropat după trei zile. I s-au făcut pomeni frumoase, praznic bun... Popa a mîncat şi a băut la praznic, a luat pomenile; iar calul roib a rămas în grajdul lui Petnache.

L-au îngropat într-un colţ de cimitir şi a rămas ca părintele să pună pe cineva să facă o cruce şi s-o aşeze la căpătăiul mormîntului.

A trecut o săptămînă, două, mai multe; frunzele, în ţintirim, se scuturau din copacii rari pe morminte;

iarba era arsă de cele dintâi brume ale toamnei. Aţe de paianjen se aninau de crucile sărace, de copacii mîhniţi, şi sclipeau ca nişte fire de argint în soarele prietinos. Amurguri de purpură înflăcărau rămăşiţa de frunze de prin copaci; vînturile duioase ale toamnei treceau printre mormintele tăcute şi frunzele galbene foşneau. Iar străinul se odihnea sub glii.

Tîrziu şi-a adus aminte părintele Ştefan că mormîntul străinului a rămas fără cruce, tocmai pe la sfîrşitul toamnei; — aşadar a cinstit, la rateşul lui Petrache, pe doi romîni şi le-a spus ce-l doare.

Sătenii au intrat în lunca de pe coastă, au tăiat cu barda un mesteacăn frumos şi drept ca o făclie de ceară albă, şi au meşterit o cruce. Au intrat în ţintirim şi au aşezat-o la căpătăiul străinului. Pe cînd bătătoreau ţărîna, unul zise:

— Dumnezeu să-l ierte, era voinic om şi frumos; avea un păr negru...

— Nu, răspunse celălalt, era bălan... dar, ce-i dreptul, voinic romîn... Cum s-a dus... parcă nici n-a fost!

Apoi plecară.

Cerul era căptuşit cu nouri alburii; o linişte mare plutea pe mormintele sărace. Şi în tăcere deodată răzbătu ropotul unui umblet de cal: crîşmarul Petrache trecea călare pe roibul străinului. Apoi, după ce se făcu linişte, cîţiva fulgi, ca nişte flori de vişin, începură să joace peste lăcaşurile tăcerii. Florile înghe̲ţate se înmulţiră, prinseră a curge potop alb, se aşternură ca o pînză peste cruci şi peste morminte.

UN ŢIPET

Demult de atunci. Colindam ţara într-o căruţă cu covergă de piele. Doi cai voinici de munte trăgeau căruţa, fără ţintă, pe drumuri lungi şi necunoscute.

Într-o sară ploioasă de toamnă, m-am trezit într-un tîrguşor mohorît, singuratic.

O grămădire de clădiri negre, în mijlocul unei cîmpii nemărginite.

Pînă atunci nu mai văzusem tîrguşorul acela; nici n-auzisem de el. De atunci nu l-am mai văzut; i-am uitat chiar şi numele.

Stăteam la o fereastră zoioasă, într-una din odăile reci ale hanului negru.

Privelişte tristă. Case pustii, în toate părţile, îşi ridicau acoperişurile prin valurile de pîclă. La dreapta, la stînga, o uliţă îngustă plină de noroi şi de ochiuri întunecoase de apă. Peste drum, o fierărie din care izbucnea o lumină vioaie şi în care se auzeau bătăi de ciocane. Şi peste toată întinderea de acoperişuri negre, ploaia de toamnă ţîrîia subţire şi vînătă ca paingenişul, prin pînze mari de neguri. Linişte pretutindeni; numai peste drum, în fierărie, sfada

răsunătoare a nicovalei și a ciocanului. Din întunericul cocioabelor, pe ici pe colo răsăreau lumini galbene, în cununi fumurii, întinzînd fire tremurătoare de aur prin noaptea de toamnă.

Stăteam la fereastră, pe gînduri, în odaia întunecoasă și rece. Noaptea cucerise deplin grămada de case. Pîclele grele îmi apăsau și mie sufletul. Sumedenie de gînduri veneau din necunoscut. Cîteodată începeam să număr bătăile de ciocane; număram pe cele înăbușite, pe cele care păleau în plin, număram pe cele răsunătoare; număram oftările grele ale foilor. Și, în răstimpurile de liniște, ascultam picușurile streșinii în bălțile de apă, regulate și dulci: parcă picau în pahare de cristal.

De la o vreme am început să privesc mai cu luare-aminte în baraca înflăcărată a fierarului. Două trupuri, unul uriaș și altul pitic, se frămîntau în lumină, ridicau și lăsau ciocane, în roate mari de stele. Cînd tăceau ciocanele, prindeau a gîfîi foile. Atunci, în lumina focului, zăream chipul aspru al uriașului. Acela trebuie să fie stăpînul, gîndeam eu. O față înnegrită de fum; sub stogul încîlcit de păr, doi ochi arzători, ca de lup; un nas gros în mustăți roșcate tunse; și, între mustățile tunse și barba țepoasă, două buze mari, negre, arse. Făcea pași mari, prindea în clește bucăți de foc, le punea pe nicovală și începea să le bată cu ciocanul, învîrtind dreapta vînjoasă pe deasupra capului. În lumina roatelor de stele, părul și barba licăreau ca arama.

Am deschis fereastra. Bătăile de ciocane au izbucnit cu putere; roatele de neguri umede m-au învăluit. Auzeam lămurit țîrîitul ploii și murmurul cristalin al picușurilor, în bălțile de apă. Noaptea era jilavă și rece; în jilăveala aceasta, tîrgul părea

amorțit ; nici o umbră nu trecea prin ulița pustie. Cununa de fîn din capătul prăjinii se legăna încet, nu departe de mine.

Vuietul fierăriei sfîșia amorțeala tîrgului. Cînd tăceau ciocanele, liniștea tristă se potrivea mai bine cu pustiul caselor negre, cu țîrîitul ploii, cu apăsarea de moarte a negurii. Atunci cei doi salcîmi din coasta de miazănoapte a hanului prindeau să foșnească jalnic, încet, — așa cum foșnesc sara copacii de pe morminte.

Cît am stat așa nu știu. Ciocanele bătean, foile oftau, ploaia țîrîia, streșinile picurau ; mă cuprinsese și pe mine amorțeala tîrgușorului pustiu. Deodată, o suflare aspră trecu pe fereastră, mă învălui într-o pînză de răceală și mă deșteptă.

Ploua mai tare și pornise vîntul, — un vînt răsunător de toamnă. Roate de neguri treceau, prin întuneric, cu stropi reci și deși de ploaie. Un zgomot greu, — parcă umbla cineva pe case tăbluite, — alerga prin tîrgușorul amorțit ; cununa de fîn din vîrful prăjinii se smuncea scîrțîind din legăturile ei ; salcîmii fișîiau cu jale, cutremurați de durere. Vîntul trecea prin ulița îngustă, se înfunda țiuind pe subt acoperișurile negre, șuiera prin moriștele de vînt de pe creasta caselor, bubuia izbind firme de tablă...

Orășelul se deșteptase, înviase acuma, în buciumările vîntului de toamnă.

O muzică tristă, înfiorătoare, se deslănțuise și ciocanele fierarului, în scînteile spulberate de vîlvătăi, parcă băteau tactul melodiilor sălbatice. Cînii se deșteptară și, în întunericul adînc, prin ploaia rece, scoteau urelete jalnice, ca niște strigări prelungi de corn.

Deodată zăresc o arătare în capul uliţii ! — Cine să fie ? Intrebarea aceasta era zadarnică, căci chiar de aş fi văzut de aproape arătarea, tot nu puteam şti cine-i. Un străin, o umbră care trece, — gîndii eu. Văd că se apropie, tiptil, de o casă înaltă în care se zăreşte lumină şi, deodată, intră în întunericul zidurilor.

Mă uit mai bine. Casa şi baraca fierarului nu sînt despărţite prin zaplaz. Casa-i în fund, departe, şi baraca e în faţă, la răspîntie. Casa trebuie să fie a fierarului. Da, şi nevasta fierarului veghează.

Pe cînd gîndeam acestea, zăresc iar umbra. Vine încoace, spre răspîntie, pe lîngă zaplazul casei fierarului. Se apropie de baracă, se uită înlăuntru prin crăpăturile oblonului care scrîşneşte din balamale. Apoi se depărtează călcînd la întîmplare prin glod, şi iar se apropie. — Vîntul răsunător al toamnei îl bate, ploaia îl învăluie ; înlăuntru, foile oftează greu... Umbra stă puţin în loc, la îndoială, apoi deodată intră în lumina uşii. L-am văzut bine. E un om bărbos, cu nasul roş, îmbrăcat c-o redingotă lungă sfîşiată, şi cu nişte pantaloni strîmţi, scurţi pînă la glezne. Botinele i-s întoarse la vîrf ca nişte patine. Scoate cu hotărîre mînile din buzunarele pantalonilor, îşi îndeasă bine pînă la urechi o pălărie pleoştită ca o ciupercă, şi îşi face vînt în fierărie.

Ciocanele, foile, tac. Aud, prin undele mai slăbite ale vîntului. Mă plec şi ascult.

— Bună sara ! zice fierarul. — A răspuns.

Uriaşul şi-a rezemat ciocanul de buluc, şi-a vîrît mînile în buzunarele pantalonilor şi şade înaintea omului bărbos.

— Ce-i ? ce vrei ?... răcneşte el apoi, cu glas răguşit.

Bărbosul tace şi îşi întoarce privirile spre ucenic Fierarul se uită la el şi la ucenic; apoi scotoceşte prin buzunare, scoate un gologan şi-l azvîrle băiatului.

— Du-te şi adă un pac de tutun! Ucenicul a ieşit.

— Ce vrei? zice iar fierarul.

Bărbosul tace; îşi strînge redingota la piept, iese în uşă şi se uită în toate părţile. Apoi se apropie de uriaş, i se pleacă la ureche şi îi şopteşte ceva.

Fierarul rămîne înlemnit, cu ochii licăritori aţintiţi asupra bărbosului care face semne repezi din cap.

— Cum? ai văzut tu?

— Da-da-da...

— Acum, în ia-sară?

— Da-da-da...

Fierarul se pleacă, cuprinde ciocanul în tăcere cu dreapta; cu stînga ia cleştele; apoi scormoneşte în foc şi scoate o bucată de fier. O pune pe nicovală şi prinde a o bate cu ciocanul.

Vîntul se ogoaie puţintel, trece cu oftări duioase pe la fereastra mea. Fierarul s-a oprit.

— Du-te dracului! zice el cu ochii înflăcăraţi; ieri ai spus minciuni...

— Ieri? răspunde repede şi pe nas bărbosul; *togmai!* crezi că te fac aşa numai, să-mi dai... hm! Pe unde ai intrat în casă?

— Pe unde? pe aici, pe din faţă!

— *Togmai!* vezi? Asta-i; a ieşit pe dindos...

Fierarul se încruntă şi ridică ciocanul; bărbosul se fereşte; ciocanul cade pe bucata de fier şi prinde a bate în ea.

Uriaşul iar s-a oprit.

— Ai văzut tu, cu ochii tăi?

— Da-da-da!

— Du-te şi adă şipul cela de colo...

Vîntul venea cu vîrtejuri de ploaie şi vîjîia prin salcîmi. — Omul cu nasul roş a adus un şip verde. Glasuri n-aud. Dar văd pe uriaş că pune garafa la gură şi trage, pe urmă o dă bărbosului şi bărbosul răstoarnă capul pe spate şi stă mult aşa, mult, — parcă a încremenit. Apoi se îndreaptă, priveşte sticla în zarea focului şi iar o pune la gură. Cînd o lasă, văd că nasul s-a făcut vinăt, iar obrazul vişiniu. Pune sticla într-un colţ, se apleacă la urechea fierarului, îi şopteşte ceva, apoi iese, clătinîndu-se. Începe a călca ca din pod prin noroiul întunecos al uliţii, apoi porneşte şovăind spre partea de unde venise. Calcă la dreapta, la stînga, parcă îl poartă vîntul.

Fierarul a rămas pe gînduri, cu ciocanul în lungul trupului, cu buzele arse întredeschise. Se uită înainte şi ochii îi licăresc în lumină. Deodată prinde a bate cu mînie fierul pe nicovală.

Iar s-a oprit, iar se gîndeşte. Face cîţiva paşi pînă în fundul barăcii, se uită spre casă, prin crăpături. În casă tot se vede lumina galbenă.

Se întoarce, vîră fierul în foc şi trage de cumpăna foilor. Lumina cărbunilor izbucneşte şi părul fierarului sclipeşte ca arama. Pe cînd foile gîfîie, fierarul se uită încruntat înainte.

Ucenicul s-a întors. Stăpînul ia pacul de tutun, îl vîră în buzunar. Apoi înşfacă ciocanul, prinde cu cleştele bucata roşă de fier şi începe a o bate iar cu mînie. Ucenicul bate şi el cu barosul. Se cutremură baraca.

Apoi larma conteneşte. Uriaşul a rămas gîndindu-se, cu ciocanul în lungul trupului. Deodată se îndreaptă către ucenic, îi spune ceva şi iese prin fund

Îl urmăresc prin ploaie şi prin întunericul rece.

Umblă ca o umbră, prin ogradă. S-a apropiat de uşă. Ce-a făcut? Mi se pare că a legat-o. Se cufundă după aceea în întuneric şi iar iese; două umbre mari joacă în jurul lui... Doi cîini... Ce gînduri are omul? Iese iar în lumina barăcii, singur cu ciocanul greu în mînă, mai spune ceva ucenicului şi iese în drum, se strecoară încovoiat pe lîngă zaplaz.

Ucenicul bate, cu ciocanul, bucata de fier pe nicovală. Uriaşul păşeşte prin noroi şi prin bălţi întunecoase de apă. Trece pe hudiţă, îl zăresc o clipă în dosul casei lui; pe urmă nu-l mai văd.

Şi vîntul răsunător al toamnei bătea din ce în ce mai tare; aducea roate de ploaie rece, într-un întuneric adînc, sub cerul jos plin de nouri ca păcura. În jalea sfîşietoare a vîntului, răzbăteau urlete ca suflări de durere.

Deodată lumina din casa fierarului începu să tremure; se întuneca cîte-o clipă şi iar apărea, apoi prinse să alerge; izbucnea pe rînd la geamul acesta, la celălalt, se întorcea, lumina iar geamul dintăi într-o fugă nebună. În tîrgul jilav şi întunecos, numai lumina asta vie alerga spăriată. Parcă năvălise vîntul de afară înlăuntru şi o sufla în toate părţile.

Şi iată că o fereastră se deschide repede. Lumina fugară rumeni un chip spăriat de bărbat; doi ochi holbaţi cercetară noaptea umedă a ogrăzii... Dar zăvozii, jos, începură să zăpăiască, mînioşi. Chipul răvăşit stătu neclintit o clipă, tresări; ferestrele se închiseră; şi lumina iar începu să alerge, ca dusă de vînt pe la geamuri.

Deodată, se stînse. — Casa părea moartă. Un ţipet lung, slab, un vînt de groază... Nu ştiu, mi s-a

părut că-l aud, ori chiar l-am auzit. Nu mi-am putut da sama.

Casa tot în întuneric rămase, sub ploaia rece şi mocnită de toamnă; salcîmii fîşîiau cu jale, cutremuraţi de durere, ca într-un cimitir.

Am plecat înainte de a se face ziuă, în căruţa mea cu covergă de piele. Caii m-au dus fără ţintă, pe drumuri lungi şi necunoscute. În tîrguşorul acela n-am mai fost niciodată; i-am uitat şi numele... Şi totuşi, cîteodată, mă gîndesc la uriaşul cu ochi de lup, cu barba arămie şi cu buzele arse. În unele nopţi de toamnă, văd lumini zbuciumîndu-se, aud doiniri triste de vînt, aud urlete jalnice, ca strigări prelungi de corn, şi mă gîndesc la drama rămasă pentru mine fără sfîrşit.

REGRETUL

Măi fraţilor! — zise prietinul nostru Luca, învăluindu-se într-un nour vînăt de fum; ce credeţi voi de mine, cînd mă vedeţi aşa, ca acum, că mă răstorn pe spatarul scaunului, cu braţele întinse drept, cu pumnii strînşi pe masă şi cu ochii încruntaţi asupra paharului? Ce veţi fi zicînd voi? Mă, ăsta se gîndeşte la nemurirea sufletului! ori, cei care au băut pe pleaşcă de la mine se vor fi gîndind: Bre! cumplit s-a îmbătat Luca Stroescu!

He-he-he-he! ei lasă, lasă! nu mai răcniţi atîta: «Nu! nu! nu, nene Luca!», las' că vă ştiu eu! sînt mîncat eu de mulţe, — mai ales de viaţa Bucureştilor.

Aha! unul mai cuminte... mă întreabă că atunci la ce mă gîndesc? Puteai să fii, dragă prietine, mai al dracului, dacă spuneai simplu: Scumpi amici, Luca Stroescu nu se gîndeşte la nimic! — Iar strigaţi! Nu strigaţi în zadar. Poate nu mă gîndesc la nimic! poate mă gîndesc la multe.

Hm! cel mai bun lucru pe care-l putem face în sara asta de Sfîntu-Vasile, e să mai bem cîte ceva!

Ziceți să aducă vin, și ceva gustare! Nu mai strigați degeaba *ura!* că o să cred că v-ați îmbătat.

Să bem, fraților, și să uităm! Spuneți drept, bre, că m-am îmbătat. Spuneți drept: s-a îmbătat moldovanul! Da! m-am îmbătat ca totdeauna de-atîția ani de cînd ne cunoaștem, m-am îmbătat! ce mai voiți?

Nu voiți nimic? Bine, voi nu voiți, dar voiesc eu!... Știți voi, fraților, ce-i o *viață prăpădită*? Știți? Nu știți, — adică puțin vă pasă ce comedie e aia. Bre, o *viață prăpădită* e titlul unui roman, care încă n-a fost scris, dar care a fost trăit... Ce mai la deal, la vale? Viața prăpădită e viața mea!

Rîdeți: m-am înduioșat la beție! Bine, atunci să ne mai vie băutură și să vă spun ceva. M-am înduioșat, — așa-s eu cîteodată, al dracului, mă înduioșez tare. Atunci mă uit la fumul țigării și mă înduioșez... da! așa-s eu... o viață prăpădită, măi fraților!

Să vedeți, — nu vă uitați așa de încruntat la mine că n-o să întind povestea pînă mîne, — era în sara de Sfîntu-Vasile, iată, în ia-sară se împlinesc zece ani. Eram pe atunci băiet ferches, și mă logodisem chiar, c-o fată frumoasă și bună, — o bucățică de pîne caldă... Și-n sara de Sfîntu-Vasile, acum zece ani, petreceam acasă la fată. Era frumos, căzuse omăt mare și o lună plină lumina ca ziua.

Pe-acolo, prin fundul Moldovei, umblă băieții și flăcăii strașnic cu plugușorul. Era un vuiet de tobe, de buhaie, de clopote, de credeai că se dărîmă pereți cînd începeau urătorii. Noi petreceam, ca-n vremuri bune, în căldură și lumină, cu vin, cu bucate calde și cu plăcinte moi. Eram vreo zece de toți; și, între cucoane era și o vadană, — trecută de treizeci de ani, dar cu niște ochi care te vîrau în boale. Nu era frumoasă, îi lipsea un dinte de deasupra, dintr-o parte,

— dar așa am fost eu pesemne, mie mi se părea că mai bine-i șade fără dintele acela ; pe urmă, era plină la trup, știi... mă rog, ce să vorbim degeaba ? o vadană ! știți voi ce-i o vadană !

Dacă vă spun cum era vadana, asta nu însemnează că logodnica era slută, ori n-avea pe vino-ncoace ! Hei ! să nu mai vorbim cum era, mă fraților ! Acuma s-au trecut toate. O iubeam, bre, atît pot să vă spun, o iubeam ca un nebun, cum ați iubit și voi la douăzeci de ani ! Ziua suspini, noaptea suspini și plănuiești tirade romantice, și cînd ești față în față cu fata, nu poți înșira două vorbe. Așa o iubeam eu, — dragoste platonică, măi băieți ! și — să mai vie o baterie !

In seara aceea, mă cam turcisem eu, — nu prea eram obișnuit cu vinul, — și mă uitam cu niște ochi la fată... Eu mă uitam la dînsa și ea se uita la față de masă. Așa era pe vremea aceea... știi... eu la dînsa ca un tigru, și ea la fața de masă.

Numai ce se scoală vadana, fraților, și vorbește :

— Ce ziceți, cucoanelor și domnilor, n-ar fi bine să facem o plimbare cu săniile ? E o zapadă, afară, de-a mai mare dragul, și o lumină...

— Cum nu ! cum nu ! strigară toți, din toate părțile ; să ne plimbăm cu sania !

— Bine, zice și bătrînul, tatăl fetei ; cum poftiți. Duceți-vă cei tineri ; iar noi, bătrînii, vom rămînea la sfat.

S-au înhămat caii la două sănii ; ne-am îmbrăcat bine și ne-am coborît în ogradă. Iată, nici acum n-aș putea să vă spun cum s-a făcut de m-am trezit într-o sanie cu vadana !

Era o lună frumoasă pe cer senin și o lumină strălucită, de se vedeau lămurit, ca ziua, pădurile de pe dealurile dimprejur. Orășelul vuia de zgomotele plu-

garilor ; clopote sunau pretutindeni, pocneau harapnice, strigau urătorii, cîntau trîmbițe, armonice, fluiere, — fierbeau împrejurimile !

Am ieșit afară din tîrgușor și caii au prins a zbura pe omăt. Tîrgul rămase în urmă cu freamătu-i înăbușit. Noi spintecam un vîntișor subțire și tăios și zapada măruntă roia licărind în jurul nostru. Șesurile întinse, în lumina lunii, îmbrăcau tonuri viorii strălucite.

Alergam pe cîmpii tăcute. Și, deodată, fără să-mi dau sama bine, am simțit o fierbere mare născînd și clocotind în piept, pe cînd caii zburau spre zările adînci albastre.

Agripina, vadana, se lăsase moale asupra mea, îmi cuprinsese o mînă... Nu știu, nu pot să știu ce s-a petrecut, am prins a arde, i-am strîns mîna, m-am plecat asupra ei, am sărutat-o — parcă mi-a trecut un fier roș prin vine. Și caii zburau prin lumina lunii, și zapada măruntă roia licărind în jurul nostru.

Iată, fraților, din pricină că ne-am plimbat cu sania în sara aceea de Sfîntu-Vasile, numai din pricina aceea, am ajuns un om care nu mai are nimic de nădăjduit. Bre ! ș-o iubeam pe fată, o iubeam ca un nebun ! Dar din noaptea aceea de Sfîntu-Vasile n-am mai plănuit tirade romantice și n-am mai stat ceasuri întregi, tăcut, lîngă dînsa, fără să spun o vorbă.

A doua zi, ochii aprinși ai vadanei mă ardeau ca două flacări, îi simțeam în priviri, în piept, îmi umblau ca un foc prin simțuri. Și m-am dus, m-am dus după ochii negri ai vadanei, am lăsat totul, am venit în București... și iată ! zece ani au trecut, mă vedeți, în sara asta de Sfîntu-Vasile, beat, beat și întristat, fraților, dar să știți că acasă... mă așteaptă cei doi ochi... cei doi ochi de flacări...

Atît a mai rămas din vădană, *doi ochi*... Mulți dinți au căzut; pielea feței s-a zbîrcit; și acum boiul nu i-i plin, nu mai are pe vino-ncoace, ca odinioară. Dar ochii au rămas. Fug de ei și mă întorc la ei și nu pot să scap și n-am să pot să scap de dînșii niciodată!

O viață prăpădită, fraților, o viață prăpădită, nu vă spun mai multe.

Atîta-i. — Acum m-am îmbătat, șed răsturnat pe speteaza scaunului, cu pumnii pe masă, și mă uit încruntat la pahar... Sînt zece ani de-atunci, și cîtă viață prăpădită zadarnic! — Nimica n-am făcut, nimica! m-am zbuciumat și m-am cufundat pentru totdeauna într-un sorb cumplit!

Și, cînd stau așa cum mă vedeți, să știți că așa-s eu, mă înduioșez al dracului și mă gîndesc la fetița cea bălaie pe care am iubit-o așa de mult, ca un nebun, și beau și mă înduioșez, măi dragilor, și mă gîndesc la nopțile romantice și la fetița bălaie pe care n-am mai văzut-o de atunci niciodată!

Hai, bre, să cîntăm încet, ușor, ca o adiere, să cîntăm *Regretul*. Voi nu știți *Regretul?* — *Steluța*, fraților; eu, așa-i zic: *Regretul!* Încet și prelung...

Tu care ești pierdută în neagra veșnicie,
Steluță mult-iubită a sufletului meu,
Și care-odinioară luceai atît de vie,
Pe cînd eram în lume tu singură și eu...

Nu stați... cîntați înainte... nu vă uitați că-mi curg lacrimile; așa-s eu la beție, mă înduioșez al dracului... Ziceți-i ușor, ca o adiere... cu foc, iubiților... Sînt zece ani de atuncea, zece ani, și s-a dus, s-a cufundat în neguri fata pe care am iubit-o ca un nebun! Cîntați încet *Regretul*, fraților...

ZÎNA LACULUI

Într-o sară, bătrînul Costescu ne povesti o întîmplare din tinereţă.

Moara cea veche a Zavului, începu el, şi acum dăinuieşte pe iazul întins de la Popricani. O clădire neagră, plecată asupra apelor mohorîte. Cele şase roţi, izbite de vinele mari de apă, care se zvîrl pe lăptoc, se învîrt domol scîrţîind din încheieturi. Clădirea mare se zguduie în mugetul necontenit al apei, peste spuma clocotitoare care o împresoară.

Aşa e acum; aşa era şi pe vremea cînd hoinăream pe meleagurile acelea, — e mult, tare mult de atunci.

Îmi aduc aminte de-o noapte ca-n basme, plină de lumina albă a lunii, o noapte pe care numai tinereţa o vede şi pe care numai tenereţa o simte.

Era prin iulie. Coboram singur la iaz, cu puşca în spate. Cîrdurile de raţe, care zburau pe deasupra pădurii de trestii, mă ademeniseră. În văzduhul luminos, le urmăream zborul grabnic, pînă ce se pierdeau, — puncte negre, — din ce în ce mai mici, în norii de incendiu ai asfinţitului.

Trecui peste opustul înalt în care vuia cascada, printre sălciile dese care străjuiau drumul îngust, şi

mă apropiai de moară. Prin lăptoc, fulgerau apele verzi ; în jurul clădirii negre, fierbeau apele spumegînd ; şi-n bătătură, boi dejugaţi dormitau, rumegînd, lîngă car㠄.

Moşneagul, morarul, strănepotul Zavului, cobora din podul morii, cu pipa în colţul gurii. In bubuitul surd al apei şi în scrîşnitul roţilor, oamenii aşteptau tăcuţi, prin fumul luminos ce umplea şandramaua largă.

— Noroc bun, moş Simioane !

— Mulţămim dumilorvoastră. Cum mai merge ţara ? Macină făină bună ? (Aceasta era întrebarea obişnuită a moşneagului ; dacă *ţara* macină făină bună).

— Bună, moş Simioane !...

— Slavă Domnului ! zise moşneagul. Dar dumneata ce mai faci ? Ai mai venit pe la noi. Nu-ţi dau pace raţele !

— Nu-mi dau pace, moşule. Noaptea asta aş sta la pîndă pe o *plagie*. Poate mi-a cădea ceva bun.

— Bine ; îi sta, dacă ţi-i voia. Iaca, te-a duce Zamfira.

Chiar în clipa aceea, nepoata morarului intră. O fată ciudată de şaisprezece ani : mijlocie, subţirică, dar cu muşchi foarte puternici ; cu obrajii arşi de soare şi cu doi ochi cenuşii, aşa de frumoşi, aşa de strălucitori, de neliniştiţi şi de ciudaţi, cum n-am mai văzut niciodată de atunci. N-avea trăsături regulate, dar ochii cenuşii sub sprîncenele mari, arcate, îi dădeau o strălucire şi o frumuseţă stranie.

La vorbele moşneagului, se opri deodată şi zise repede, clipind din ochi :

— Nu vrau să-l duc !

— Pentru ce? întrebai eu, uimit, pe cînd moşneagul zîmbea.

— Pentru că nu vrau! zise iute Zamfira, privindu-mă piezîş pe sub gene.

— Bine, zise liniştit moşneagul, nu-l duce!

Fata se uită la mine lung, închizînd pe jumătate ochii, apoi strigă ascuţit:

— Ba am să-l duc!

Moş Simion începu a rîde încet, se întoarse şi se sui tacticos în podul morii; iar Zamfira rămase înaintea mea, dreaptă, cu mîinile în lungul trupului. Capu-i era plecat în piept, dar ochii cenuşii mă fulgerau pe sub sprîncene. Era cu capul gol; părul castaniu era pieptănat lins peste tîmple şi o coadă groasă se înnoda la ceafă; un crin alb, de apă, frumos, ca tăiat în argint, sta înfipt în părul bogat. Cămaşa albă se umfla în dreptul sînilor; o fustă albastră simplă cădea pînă la glezne.

Deodată înălţă capul şi mă privi şiret, zîmbind. Între buzele subţiri, dinţii străluceau. Apoi îmi făcu semn cu ochii: «Hai!»

Mă luai după dînsa. Mergea repede; formele puternice se desemnau subt îmbrăcămintea uşoară. Din cînd în cînd întorcea capul şi dinţii îi străluceau.

Deslegă luntrea, sări în ea şi-mi zise scurt:

— Suie!

Apoi, după ce mă aşezai, se încordă, se înţepeni în prăjina lungă, şi urni luntrea. Cîtăva vreme ne strecurarăm prin trestii şi papură şi pe deasupra reţelelor puternice de cosor. Cînd ajunserăm în larg, lăsă prăjina şi apucă lopata. Luntrea spinteca apele adînci, colorate cu lumini scînteietoare, sub focul asfinţitului. Lopata plescăia uşor, cu un zgomot dulce. Tot trupul fetei se purta într-un ritm mlădios, de un farmec

nespus. Crinul de argint tremura în grămada de păr castaniu.

Pe iaz, era tăcere. Nuferii și crinii de apă străluceau în asfințitul de aur; trestiile foșneau încet; libelulele treceau prin lumină, ca niște linii albastre.

Deodată fata își întoarse spre mine ciudații ochi cenușii.

— Noaptea asta vrei să stai la pîndă? întrebă ea.

— Da, la pîndă.

— Bine.

Glasul ei avea un melodios răsunet argintiu. O întrebai:

— Ți se pare ciudat?

— Nu, zise ea, întorcînd capul; dar nu ți-i frică?

— De ce să-mi fie frică?

— De *Știma* apei? răspunse ea cu convingere.

— De Știma apei? Ce-i aceea Știma apei?

— Cum? nu știi? Știma!... zîna iazului... Și ochii ei vineți mă priviră țintă.

Soarele se cufundase în asfințit; apa iazului se întuneca; un bîtlan trecu pe deasupra, vîslind rar; țipetele lui înfiorau tăcerea pădurilor de trestii. Fata mă privea, și dinții străluceau într-un zîmbet de o frumuseță demonică; fața curată luase reflexul verziu al apelor.

Ce am simțit în piept nu pot spune; dar *vraja* poveștilor așa trebuie să fi fost de izbitoare. In cadrul trestiilor, al lianelor și al celor două ceruri, — *ea* era zîna lacului.

Luntrea se izbi de o coșcovă și rămase nemișcată.

— Aici! zise fata.

Incet, pășii pe plavie. Dar farmecul mă amețise. Mă întorsei brusc, o cuprinsei de după cap și voii să-i

sărut ochii în care zăcea taina iazului. Ea se zbătu ușor cu înmlădieri și tremurări de rîs și în loc să-i sărut ochii, îi atinsei buzele într-o arsură de foc.

O simții smuncindu-se, simții ochii stranii săgetîndu-mă și luntrea zbură printre trestii și liane. Apoi iazul rămase pustiu și, în tăcere, numai plescăitul dulce al lopeții se auzea de departe.

Pe coșcovă, îmi pregătii patul de trestii. Așternui mantaua de șiac, cercai oțelele puștii; apoi, în așteptarea rațelor, căzui pe gînduri.

Ciudat! eram foarte conștient de situația mea; știam foarte bine că zîna nu era decît Zamfira, nepoata morarului, o fată pîrlită de soare și poate foarte simplă; — cu toate acestea, ochii și rîsul aveau *ceva*, care mă amețise, ca parfumul puternic al unei flori sălbatice.

În umbrele din ce în ce mai dese ale amurgului, ea rămăsese ca o viziune plutind în fața lacului, printre florile de nufăr.

Un șuier iute de aripi mă deșteptă. Tresării. Un stol de rațe trecuse. Faptul acesta îmi alungă amețeala. Strînsei pușca în mîni și ridicai cucoașele.

Pe iazul întins porni freamătul de sară. În trestii, măcăiau și băteau din aripi rațele, țipau lișițele și găinușele; un susur ușor scutura pădurea de trestii. Stoluri mici treceau prin obscuritatea înserării.

Trăsei cîteva focuri. Tunetul bubuia adînc, răsuna pe întinderea apei pînă departe; cîte-o rață se desprindea brusc din cîrd și cădea greoi pe luciu, tulburîndu-l.

Apoi întunericul crescu, nu se mai deosebea stolul, se auzea numai vîjîitul zborului, ca un vînt scurt. Freamătul de sară conteni, pacea începea a se întinde iar pe iaz; numai paseri mari, negre, zburau pe sus,

țipînd răsunător: chau! chau! Din cînd în cînd, în tăcerea nopții, se auzea lugubru, vuietul nelămurit al buhaiului de baltă.

Stelele se aprinseră și sus, și în fundul apei. Pînă la răsăritul lunii, mai era un ceas. Mă învălii în manta și iar începui să mă gîndesc la ochii cenușii. În tăcerea din ce în ce mai mare, răzbea de departe vîjîitul morii și al opustului; *undeva, un cîne lătra întărîtat*; în zare, pe un deal, ardea în întuneric, clipind, un foc vioi.

Trupul mlădios, ochii și rîsul, floarea de crin care așa de bine se armoniza cu lacul și cu sclipirile verzii ale ochilor mă năcăjeau. Acum nu mai era o fată simplă, arsă de soare și bătută de vînturi; fiecare mișcare, fiecare privire avea ceva deosebit. Și încă ceva ciudat. De cînd veneam la moară, niciodată n-o văzusem. Auzisem de drăcoaica moșneagului, dar nu dădusem cu ochii de ea. Ba, tot îmi aminteam un lucru pe care nu-l băgasem în samă atunci cînd se petrecuse. Într-un rînd, am zărit ochii aceia neliniștiți privindu-mă printr-o spărtură din podul morii. Desigur că ochii ei erau; străluceau așa de tare, — și erau plini de lumină și rîs. Acum în noaptea adîncă, mă ardea sărutarea de foc, — și așteptam, așteptam ceva de care nu-mi puteam da sama.

Am ațipit, visînd la ochii cenușii. Nu știu, — poate am adormit de-a binelea. M-am trezit în lumina puternică a lunii, care umplea văzduhul și iazul cu pulberea-i de argint. Apele străluceau. Noaptea era tăcută, moara contenise; numai opustul vîjîia ca-n vis, departe.

Pe ici, pe colo, apa se încrețea în cercuri de agat; cîrduri de rațe se scăldau în ochiurile de lumină. Pusei mîna pe pușcă. O ridicasem chiar la ochi, eram

gata să trag, — cînd mă oprii. O îngînare melodioasă, de-abia pricepută, se auzea pe lac. Un cîntec simplu, monoton, dar depărtarea, ecoul iazului, lumina albă a lunii, îi dădeau un farmec adînc. Îndată mă gîndii la *Ştima apei.*

Pusei puşca alături şi ascultai. O melodie simplă şi foarte duioasă. Contenise de mult şi eu tot stam cu urechea aţintită; dar nu se auzea decît freamătul dulce al opustului, departe.

Trecuse vreme multă, şi cu toate acestea eu tot aşteptam.

Într-un tîrziu, auzii lămurit plescăitul moale al vîslei. Mă uitam în toate părţile; nu ştiam de unde vine. Apoi, deodată, din întunericul trestiilor, izvorî în marea de lumină luntrea plutind lin, şi fata, neclintită în luntre, prin pulberea de raze. Crinul scînteia în părul întunecos.

Nu pot să spun ce-am simţit, pentru că o vijelie nu se poate traduce în cuvinte; şi, afară de aceasta, atunci eram tînăr şi de atunci, din tinereţă, a trecut jumătate de veac. Ştiu că stam cu ochii mari şi o priveam ca un nebun: era într-adevăr zîna lacului!

Deodată văzui că se mişcă. Întoarse luntrea şi vîsla izbi în valuri împrăştiind stropi de lumină. Se îndrepta spre coşcova mea. Venea într-o iuţeală nebună, cu ochii mari ca două stele de fosfor, aţintiţi.

Cînd ajunse aproape, lăsă iar luntrea să plutească lin, dar cîrmi scurt şi trecu rîzînd pe lîngă coşcovă, — un rîs *argintiu pe care nu l-am uitat, iată, nici azi,* după atîta vreme. Trecu rîzînd ca o fantasmă şi ochii luceau ca două stele. În dreptul meu se ridică şi zvîrli ceva spre mine; apoi, lăsîndu-se jos, prinse iar lopata, bătu undele şi se repezi în larg.

Dispăruse. Se auzea numai bătaia moale a vîslei;

apoi conteni și ea, și tăcerea cuprinse iazul poleit de lumina lunii.

Lîngă mine, am găsit un buchet de garofe și busuioc, floarea dragostei.

In zori, veni bătrînul de mă luă de pe plavie. Cînd mă îndreptam spre curte, întorsei încă o dată capul spre șandramaua neagră. Ochii vineți mă priveau prin spărtura din podul morii.

Chiar în ziua aceea am plecat. Am vrut să mă întorc de multe ori la moara cea veche a Zavului, dar întîmplările n-au voit. Pe urmă cînd am putut, alte iubiri m-au ținut în altă parte. Au trecut ani, dar buchetul de garofe și busuioc, uscat, tot îl păstrez. Și, din cînd în cînd, tot îmi mai aduc aminte de zîna lacului.

IVANCIU LEUL

De multe ori mă gîndeam la el; îl urmăream cu gîndul prin întîmplări cumplite. Mai ales în nopţile de toamnă, cînd vînturile gem în livezi, mă strîngeam în culcuşul cald şi, cu ochii mari, ţintiţi în întuneric, îl priveam, îl urmăream. Era ciudat la înfăţişare, — cu mustăţi lungi, aspre; cu ochi negri, plini de flacări; cu sprîncene tufoase şi c-o chică mare, fîlfîind în vînt ca o coamă de leu.

Aşa îl văzusem şi de cea din urmă oară, cînd trecuse ca vîntul prin casa părintească.

Curgeau oştiile ruseşti prin Iaşi. Noi, copiii, stăteam în cerdacul casei bătrîne, şi mama cetea, între reţele de zorele, *Minunile Maicii Domnului*. În căldura verii, veneau de departe vuietele oraşului.

Deodată se aude un tropot repede pe uliţa noastră liniştită; ridicăm capetele; un călăreţ vine la umblet pe un cal alb încordat, lunecă pe deasupra streşinii zaplazurilor.

Noi ridicăm capetele miraţi: un oştean rus, un ofiţer cu înfăţişare plină de străşnicie, cu părul negru fîlfîind în vînt ca o coamă de leu...

S-a oprit o clipă, şi-a întors calul spre poartă, a şuierat: calul alb s-a repezit şi a trecut pe deasupra ca o săgeată în ograda liniştită.

Noi priveam uimiţi. Mama s-a sculat tremurînd. Am auzit-o strigînd:

— Ioane!

Călăreţul a descălecat şi s-a năpustit ca vîntul în cerdac, a cuprins pe mama în braţe...

Nu ţin minte cuvintele; ştiu că m-a trecut un fior, cînd mi-a pus mîna pe frunte. Mă uitam încremenit la figura lui impunătoare de războinic; pintenii de oţel sunau ca nişte clopoţei în cerdacul liniştit. Mama plîngea, cu capu-n piept, răsturnată în jilţ, cu mîinile atîrnate în jos.

Deodată se aud tropote grăbite şi zăngăniri de arme: călăreţii trec în goană, prin ulicioara singuratică. Se aud strigăte:

— Ivanciu! Ivanciu!

Pintenii de oţel sună, oşteanul se repede în jos pe scări; a încălecat; un şuier; calul a trecut ca o săgeată pe deasupra porţii; pletele negre fîlfîie în zbor; tropotele se sting.

Mama a rămas plîngînd în jilţ, cu capu-n piept, cu mîinile atîrnînd greu în jos, împovărată de o durere nemărginită. — Pe urmă, plîngînd, ne-a spus că Ioan e fratele nostru cel mai mare, că a fost un suflet bătut de toate vînturile... A fugit tînăr de acasă; tata l-a căutat o viaţă, pretutindeni, pînă ce-a intrat să se odihnească, pe vecie, în mormîntul rece.

Şi de atunci, din ziua aceea, m-am tot gîndit la pribeag; îl urmăream cu gîndul prin întîmplări năprasnice; îi vedeam coama de leu fluturînd în vîrtej de lupte; în zgomotele vîntului auzeam un freamăt

de război, şi un glas mare, glasul lui, se ridica deasupra zbuciumului.

Mama a rămas cu totul zdrobită, după întîmplarea aceasta. Cînd era linişte în casa bătrînă, se auzeau oftările ei; cînd oftau vînturile afară, glasul ei se ridica, ca un suspin în noapte:

— Ioane!... Ioane!...

Faţa ei de ceară avea totdeauna urme de lacrimi; mînile ei se făcuseră străvezii; glasul ei era plîns şi oftare. A murit de dorul feciorului iubit.

Pe urmă, au trecut ani; de Ioan n-am mai auzit; dar mă gîndeam mereu la dînsul. Mă întrebam: unde poate fi? unde l-au mînat vînturile întîmplării? Afacerile mă purtau într-amîndouă ţările, şi prin Moldova, şi prin Valahia; am întrebat în toate părţile; nimeni nu ştia nimic de dînsul; nici o urmă; îl luaseră înainte, îl duseseră cine ştie unde furtunile acelor vremuri de frămîntare.

La 1848, pe vremea răscoalelor, mă aflam în Bucureşti. Era atunci înţelegere între toţi bărbaţii care visau libertate pentru nenorocitele noastre ţări. Spiritele erau aţîţate; umblam după afaceri şi serveam şi interesele mişcării; eram tînăr şi doruri mari mă năcăjeau.

Izbucni mişcarea. Revoluţionarii veniră la Islaz, intrară în Bucureşti. După fierberea populară şi stabilirea căimăcămiei, sosi vestea mincinoasă că năvălesc ruşii. Capii mişcării, cu Heliade în frunte, fugiră.

Chiar în noaptea aceea, îngrijat, umblam pe căile Bucureştilor, observînd mişcarea mulţimii. Şi, deodată, pe Podul Mogoşoaiei, prin freamătul populaţiei, mă lovesc piept în piept cu cineva. Mă opresc. Ina-

intea mea sta încruntat un om jumătate militar, jumătate orășan, cu mustăți lungi, cu sprîncene stufoase deasupra unor ochi negri, licăritori, cu păr mare, pană de corb, ieșind de subt o șapcă rusească.

Am rămas încremenit. O fierbințeală mare mi se sui la inimă ; îl prinsei în brațe și strigai :

— Ioane, frate Ioane ! nu mă cunoști ?

Ioan se trase un pas îndărăt, mă țintì cu ochii lui de oțel și zise întunecos :

— Cine ești ?

— Nu mă cunoști, Ioane ? Sînt Alexandru... Alexandru Lupu...

Ne uitam unul la altul : eu la el cu dragoste, el la mine ca la un străin. În urmă zise :

— Tu ești, Alexandre ? Te cunosc.

Pornirăm la vale, pe Podul Mogoșoaiei. Nu știam ce să-i spun ; în sufletul meu fierbeau întrebări peste întrebări ; el mergea liniștit, nici nu se uita la mine, părea că se gîndește la altceva. Prin întuneric și prin fierberea de oameni, mergeam alături. Se auzeau din vreme în vreme strigăte, și mulțimea se mișca precum se mișcă un val uriaș.

Intrarăm într-un han. Ioan se sui la rîndul al doilea ; mă luai după dînsul ; intrarăm într-o odăiță strîmtă în care mirosea tare a tutun. Aprinse o lumînare de seu dintr-un sfeșnic de lut. Ne așezarăm pe scaune și iar ne uitarăm, în tăcere, unul la altul.

— Mama... — ce face ? zise deodată Ioan.

Eu răspunsei cu greutate :

— A murit !

Ioan încruntă din sprîncene și-și țintì privirile în pămînt.

Mă uitam în tăcere la fața lui aspră pe care vijelii de patimi își lăsaseră urmele. Lumina mîhnită din

sfeşnic se răsfrîngea în ochii lui neguroşi ca nişte genune.

— A murit? şopti el, greu; de mult?

— De cinci ani, frate...

— De cinci ani!

Işi ridică ochii şi mă privi lung. Apoi vorbi încet:

— Tu eşti Alexandru? Erai de trei ani cînd am plecat. Douăzeci şi doi de ani sînt de-atunci...

Voiam să-i spun vorbe bune, să-l îmbrăţişez, să-l îmblînzesc, dar nu îndrăzneam. Şi în tăcerea odăii jalnice, în lumina săracă, doi fraţi stăteau faţă în faţă, ca nişte străini.

După o bucată de vreme, Ioan zise:

— Pricep ce se petrece în sufletul tău. Ştiu că fierbi: vrei să mă întrebi multe de toate... Nu mă întreba zadarnic. Nici eu nu te întreb pe tine de trecut. De ce te-aş întreba? Ce-a fost s-a sfîrşit! Dacă a murit mama, totul s-a sfîrşit; la ea mă mai gîndeam din cînd în cînd, dar la voi nu m-am gîndit niciodată. Ce vrei să-ţi spun? Că am cutreierat lumea cuprins de dorinţi nebune, mînat de sufletul meu plin de pacate? N-ai să mă înţelegi...

— Ba te înţeleg, frate, spune! murmurai eu mişcat, cu glas înăbuşit.

— Nu te aprinde, zise Ioan liniştit. Eu nu înţeleg ce e aceea cămin, dragoste, frăţie, — nimic! Sînt suflet blăstămat. Intîmplările mă cheamă unde miroase a sînge şi a praf de puşcă. Un prietin am avut şi am: calul; un ajutor: sabia! Dragoste, lacrimi, — nu le-am înţeles niciodată. — Ne-am întîlnit. Sîntem fraţi. — Mi se pare lucru ciudat. Nu cer nimica de la tine, nu cere nici tu de la mine.

— Frate! frate Ioane! strigai eu, ce nenorociri te-au zdrobit, ce dureri ţi-au împietrit sufletul? Nu

cred să n-ai nici un pic de simțire în fundul sufletului Cine știe ce te face să vorbești astfel!

— Vorbe zadarnice!... zise Ioan; nu mă cunoști; îți vorbesc foarte lămurit. Eu n-am avut decît un dor în viață: războiul! Unde se strîng oștile, acolo sînt și eu...

Mă uitam încremenit la el. Avînturile mele de dragoste se schimbară în spaimă; o suflare de gheață părea că-mi bîntuie sufletul.

— Nu te-ai gîndit niciodată la casa părintească? Nu te-ai gîndit niciodată că oștile, în mijlocul cărora erai, calcă Moșia noastră? Ai asuprit și ai ucis pe frații tăi!

Ioan tăcea, privind înainte.

— Un braț ca al tău, cît folos n-aducea țării! Acum, în vremurile astea tulburi, dacă te-ai fi unit cu căpiteniile răscoalei...

Îl văzui ridicînd capul ca la un strigăt de război. În vorbele lui se amestecau scrîșniri de măsele.

— Răscoală? căpiteniile răscoalei! ha-ha-ha! căpiteniile răscoalei! Ce răscoală, frate? Cu cine să dai mîna? Dar bine, aceștia sînt oameni? După ce pun mîna pe cîrmă, — apucă la fugă pentru că s-aude că vin rușii... Oameni sînt aceștia? Să lași poporul care te-a sprijinit! — Ah! cum geme sufletul în mine! Să fugă dinaintea primejdiei! Dar cînd am un dor și o țintă, vie oricine, înfrunt lumea! Dar așa... să fug pentru că vine o știre minciunoasă! — Spune, oameni sînt aceștia? Cu aceștia vrei să dau mîna! Nu știi ce vorbești, frate, n-ai văzut niciodată pe tovarășii mei! Eu dau mîna cu vitejii, eu nu știu de Moșie, de nimic. Unde-i avînt și vitejie, acolo sînt și eu!

Tăcu. Tăceam și eu, privindu-l în tăcere. Nu mai aveam ce-i spune. Stăteam străini, doi frați, unul în

fața altuia. Încrîntat, la lumina pîlpîitoare, chipul lui aspru părea tăiat în piatră.

In sufletul meu, bîntuiau spaima și frigul. Stăteam mut. Trecu un răstimp mare.

Ioan își scutură coama neagră, își puse șapca în cap, își încinse sabia lată, apoi zise liniștit:

— Rămîi cu bine, frate.

Eu rămăsei înlemnit în scaunul meu. Ioan mă țintì o clipă cu ochii lui de oțel, se întoarse, deschise ușa; chipul lui aspru, cioplit în piatră, dispăru. Se auziră pe scări sunînd pintenii de oțel, ca niște clopoței. Apoi, după o bucată de vreme, un tropot repede de cal dudui sub pereții hanului.

Trecu mult și eu încă nu-mi venisem în fire. Rămăsesem zdrobit, ca după un vis urît. Un vînt de groază parcă adusese pe frate-meu, îl ținuse o clipă dinaintea mea, apoi îl luase înainte, în zborul lui. Chipul lui strașnic, mi-a stat multă vreme înaintea ochilor.

După doi ani, am auzit iar de frate-meu. Negustori care umblau prin țară îmi spuseră că ține un han în București. Indelungă vreme am stat la îndoială, pe urmă m-am hotărît să mă duc să-l văd.

Intr-o sară din luna mai, am coborît, plin de colb, înaintea hanului *Trei Nuci*. In cerdacul larg, la răcoarea pe care o vărsau cei trei arbori uriași, am zărit o femeie.

M-am apropiat. Am privit-o. Era de o frumuseță nespusă. Ochii mari ca migdalele, negri, ardeau sub sprîncene fine, arcuite; păr bogat, lucios, încununa fața smeadă; un nas drept, cu nări subțiri, tremurătoare; o gură mică ca o crestătură de pumnal, — o frumuseță amețitoare.

Dădui sara-bună. Imi răspunse un glas melodios, o mîngîiere.

— Acasă e Ioan ?

— Ivanciu ? E acasă.

Intrai. După ce trecui pragul, în umbră mă întîlnii cu Ioan. Ne oprirăm, ne uitarăm unul la altul. Ochii lui sticleau, mă ţinteau ciudat.

— Bună sara, frate, ce faci ?

El tăcu. Pe mine mă străpunse iarăşi fiorul vechi de gheaţă. Sta în faţa mea, cu capul gol. Părul negru îi cădea val pe umeri ; era îmbrăcat cu un pieptar de piele de căprioară ; purta cizme cu turetci nalte, cu pinteni.

— Ce ? boierul ţi-e frate ? întrebă femeia, rîzînd cu glasul ei argintiu.

Ioan îşi întoarse privirile sprea ea, şi-i zise aspru :

— Du-te de-aici ; oaută-ţi de treabă ; avem de vorbit.

Femeia sta şi se uita la mine. In ochii fratelui meu se aprinse o flacără de răutate.

— N-auzi, Elviro ? strigă el, pleacă ! Se întoarse spre dînsa şi o privi crunt.

Elvira începu să rîdă, se răsuci în loc, făcu cîţiva paşi repezi şi dispăru în întuneric, ca o arătare.

Ioan se întoarse spre mine şi zise întunecos :

— Ce vrei ? ce cauţi aici ?

Eu nu ştiam ce să-i răspund. El deschise o odaie ; intrarăm înlăuntru. Aprinse o lumînare de seu. Imi amintii de întîlnirea cealaltă, cu doi ani în urmă, într-o altă odaie de han, într-o lumină tot aşa de tristă.

Ne aşezarăm la o masă, faţă în faţă, pe cîte un scaun.

— Ce cauţi aici ? rosti Ioan iarăşi.

— Bine, frate... izbutii eu să răspund, am venit să te văd, doar sîntem fraţi!

— Da, sîntem fraţi, zise el cu un zîmbet straniu; adevărat... sîntem fraţi... — Apoi deodată şopti: — Ştiai că am nevastă?

— Nu! răspunsei eu, uimit de întrebarea aceasta.

— Nu ştiai... Hm! Se poate. Bine, frate, bine. Bei un pahar de vin?

— Beau.

Ieşi. Eu rămăsei singur în lumina pîlpîitoare. În minte, mi se ciocneau felurite gînduri. Nu înţelegeam nimic din purtarea lui. Sufletul îmi era neliniştit, plin de fiori, ca în faţa necunoscutului.

Fratele meu intră cu o cană de vin şi cu două pahare. Se aşeză la locul lui, umplu paharele, apoi zise:

— Să bem, frate. Bine-ai venit!

— Să trăieşti!

Băurăm încet vinul, uitîndu-ne unul la altul. Puserăm paharele pe masă şi rămaserăm tăcuţi, privindu-ne.

— De unde vii?

Răspunsei încet:

— De la Iaşi.

— Ai vreo afacere în Bucureşti?

— Nu. Am venit să te văd.

— Ai venit să mă vezi? Bine. Să mai bem cîte-un pahar.

Vorbele se schimbau grele şi reci. Zadarnic puneam dulceaţă în cuvinte; sufletul lui Ioan era mort pentru mine.

Trecu un răstimp mare. Apoi uşa se deschise şi Elvira intră. Frumuseţă ciudată, de fermecătoare!

Pe umeri, avea un şal albastru ca cerul; era îm-

brăcată c-o rochie albă, lungă ; ochii mari și adînci ardeau, plutea venind, cu înmlădieri ușoare. Își trase un scaun și se așeză lîngă Ioan.

— Ivanciu, rosti ea, muzical, punîndu-i mîna pe umăr ; de ce ești supărat ?

Ivanciu se uită încruntat înainte.

— De ce ești supărat, Ivanciule ?

De pe umăr, mîna ei se sui în coama lui neagră, degetele subțiri și străvezii îl mîngîiau, ochii minunați se închiseră pe jumătate și-l priveau, licărind, ca niște ochi de pisică.

— Frate Alexandre, zise deodată Ioan, zîmbind dureros ; nu-ți pare ciudat că mă găsești aici într-un han, negustor... pe mine... pe mine, care nu cunoșteam decît meșteșugul armelor ? nu ți se pare ciudat ?

Glasul lui avea mlădieri de durere și mînie. Eu nu zisei nimic. Degetele fine ale Elvirei îl mîngîiau, trupul ei mlădios, cu mișcări lenește, sta plecat asupra lui. Ioan vorbi iar :

— Ce zici ? suflet blăstămat ! De cămin, de frați n-am vrut să știu ! Umblam ca un sălbatic, pribeag, prin lume... Vezi ? am ajuns acuma să nu mă mai înțeleg. Ce vreau să spun ? De ce mă spovedesc ? A, da ! îmi ești frate, îmi aduc aminte ; ha !... îmi ești frate... — Rușii îmi ziceau mie Ivanciu Leul... și, vezi tu, din leul de altădată... n-a mai rămas nimic. Pentru o femeie ! N-a mai rămas nimic din leul de altădată !...

— Iar te-au apucat gîndurile negre, Ivanciu ! zise Elvira, cu glas dulce ; uite, Ivanciu, spune o vorbă grea, bate-mă, alungă-mă, mă duc !

Ivanciu nu zise nimic. Rămase cu ochii neguroși țintiți înainte.

Elvira se ridică ușoară, păși pînă la colțul de ră-

sărit, unde era soba, scoase din umbră o ghitară şi se întoarse tot aşa de uşoară la locul ei.

Se aşeză pe scaun. Degetele ei subţiri desmierdară strunele; ghitara tresări, se deşteptă; sunetele dulci îşi împrăştiară murmurul în odaia tăcută.

Glasul Elvirei porni trist, ca o oftare, apoi crescu într-o melodie întinsă. Cînta o romanţă melancolică a acelor vremuri, aşa de dulce, aşa de limpede, încît părea o mîngîiere. Strunele vibrau duios în tăcerea odăii, în lumina slabă, împrăştiind un freamăt de jale; şi glasul zbura moale:

Unui războinic viteaz şi june
A mele plîngeri se închinau...

Fratele meu îşi întoarse ochii arzători asupra Elvirei; oftă greu; privirile i se înseninară ca luminate de o rază primăvăratică; îşi plecă fruntea pe umărul fermecătoarei; trăsăturile figurii lui aspre se muiară; ochii păreau plini de lacrimi.

Şi coardele suspinau, împrăştiind freamătul lor melodios, şi glasul cînta, — iar Ivanciu Leul sta învins alături, cu capul plecat pe umărul Elvirei. Coardele tăcură, glasul se stînse şi bărbatul oftă, apoi şopti încet:

— Elviro... Elviro...

Elvira se sculă cu mişcări mlădioase, îşi aţinti asupra mea ochii plini de întuneric, apoi îmi zise, c-o licărire slabă de zîmbet pe buze:

— Bună sara, frate, noapte bună! şi ieşi ca o vedenie.

Ivanciu se îndreptă pe scaunul lui, privi spre uşă aiurit, îşi întoarse ochii spre mine şi mă ţinti în

tăcere. Își trecu mîna prin chica neagră și-mi zise cu o voce joasă, ostenită.

— Așa că te miri, frate? Cînd ne-am întîlnit întăia oară, eram cu totul altfel...

Acuma... acuma... mă vezi... Cînd ai venit, te-am primit aspru; îmi era rușine să mă vezi unde am ajuns. Acuma ai văzut unde am ajuns, ai văzut, frate.... Dar, înainte de tine, nimeni nu m-a văzut, așa și după tine, nimenea n-o să mă mai vadă căzut ca astăzi.

Dacă ai ști tu ce era odată în sufletul lui Ivanciu! Nu-ți poți închipui, frate, ce furtuni mă mînau! Cîte femei, ca Elvira mea, n-am zdrobit în picioare!

Iată, acuma mă vezi... Nici n-am înțeles cum mă pot spovedi, nu înțeleg cum mi s-a muiat sufletul, nu mă înțeleg... Mă vezi acuma... Și dacă ai ști cît mi-e de dragă! Dacă ai ști! Dar tu nu poți ști! După cum nu-ți poți închipui cît de tare am fost, — așa nu-ți poți închipui cît mi-e de dragă Elvira! O străină... o arătare... într-o sară, am întîlnit-o în Odesa; s-a ținut de mine... mă iubește, dar nu înțeleg cum... Pot s-o zdrobesc, — închide ochii și mă sărută... dar, cîte-odată, mă lasă singur și fuge în lumea ei de altădată... Incalec și cutreier orașele, ars de dor... Se întoarce singură și începem iar o viață pe care n-o înțeleg. Dacă ai ști cît mi-e de dragă!

Dar nu, tu nu poți înțelege... nu poți înțelege, nu... Închide în sufletul tău ce ai văzut în ia-sară. Tu nu poți înțelege nici ce puteam să fiu, nici cît mi-e de dragă! Bună sara, frate Alexandre, somn ușor!

In tăcerea odăii și-n lumina tristă, am rămas visînd la Ivanciu Leul. Intr-un tîrziu, auzii iar *Cîntecul Elvirei* adiind prin hanul tăcut. Se auzeau ca în vis

murmurele dulci de coarde şi înmlădierile glasului argintiu.

In anii care au urmat, am urmărit de aproape viaţa fratelui meu şi a acelei femei.

O patimă aspră stăpînea viaţa lor. Se iubeau cu sălbătăcia unor nebuni. În cerdacul larg al hanului, la umbra celor trei nuci, la marginea Bucureştilor de altădată, stăteau de multe ori amîndoi. Ea-i vorbea dulce, cu înmlădieri de pisică, se lipea de dînsul, îmbrăţişîndu-l, cum se lipeşte iedera de un stejar ; degetele ei fine, albe ca ceara, se jucau în pletele lui şi Ivanciu, cu ochii închişi, stătea îmblînzit lîngă dînsa. Cîteodată, braţele lui puternice o cuprindeau, o strîngeau, o înăbuşeau, o zdrobeau. Ea gemea de durere, oîta de plăcere şi-i săruta ochii odinioară aşa de sălbatici. Nucii tremurau la suflări uşoare de vînt şi, peste dragostea lor, tremurau reţele de soare şi umbră.

Uneori încălecau pe cai, cutreierau împrejurimile Bucureştilor. În sufletul lui Ivanciu se aprindeau dorurile vechi ; strîngea coastele calului în pinteni, lua frînele fugarului Elvirei în mîini, şuiera ca altădată, şi caii se aşterneau cu pîntecele pe pămînt, fugeau ca nălucile spre zarea dreaptă ; în zborul nebun, vîntul le şuiera pe la urechi ; pletele lui Ivanciu fîlfîiau, se amestecau cu părul lung şi mătăsos al Elvirei... Ochii lui se aprindeau şi doruri adormite îl scuturau. Elvira plutea în zbor lîngă el, sprijinită de braţul lui vînjos, palidă, plină de fiori de plăcere.

Pe sub streşini de codru, zborul fugarilor se muia. Caii mergeau la pas, deşteptînd ecoul adîncurilor. Oftări de vînt înfiorau bolţile dese ; cîntăreţii desişurilor porneau melodii subţiri, în cununile codrului, la

soare. Elvira, ostenită, își rezema capul de pieptul lat al lui Ivanciu, se lipea de dînsul, îngîna încet, în taina pădurii, frînturi de cîntece.

Uneori, în amurguri liniștite, caii ajungeau la marginea unui lac luciu ca o oglindă. Coborau sub sălcii, lăsau caii și se așezau alături, pe iarba moale. Lumina rumână de amurg îi învăluia, colora apele liniștite. În tăcerea măreață, se auzea deodată, ca o goarnă, strigătul unui bîtlan. Urma tăcerea. Ei stăteau îmbrățișați, pe cînd umbrele serii îi acopereau cu taina lor.

Dar, dintr-o dată, într-o dimineață, fără nici o pricină, Elvira dispărea, apucată de dorurile vieții trecute. Ivanciu rămînea zdrobit, începea să se tînguie ca un copil, visa cu ochii deschiși fericirile trecute, nopțile de plăceri și de patimă. Se scula apoi ca un nebun, încăleca și pornea s-o caute. Fruntea i se încrețea ca odinioară și în ochii adînci plutea iarăși o lumină cumplită.

De obicei, venea ea singură înapoi. Urma o scenă grozavă de mînie; Elvira se îndoia tăcută sub loviturile uriașului, suferea, strîngea cu putere buzele galbene, ca să nu răcnească, apoi brațele ei subțiri se încolăceau pe după gîtul lui; trupul, cu înmlădieri de șarpe, se lipea de corpul voinic al mîniosului, gura se deschidea pentru o sărutare aprinsă, lungă, dureroasă ca o nebunie.

Și sara, iar stăteau amîndoi alături în cerdac; ochii ei mari, adînci, visau, ghitara murmura dulce în liniștea serii; și glasul se înălța limpede din umbră:

Unui războinic viteaz și june...

Ivanciu își pleca îmblînzit capul pe umărul ei, și ochii lui străluceau într-o pînză subțire de lacrimi.

Treceau nopți înstelate, în care dragostea lor aprinsă pribegea prin umbre tainice. Veneau nopți întunecoase; cerul se căptușea cu nouri plumburii, vîntul se azvîrlea gemînd în geamuri; ploaia bătea în acoperiș, picăturile de apă murmurau căzînd din streșină. Ei își închideau dragostea sălbatică în hanul lor singuratic și neumblat. Dorinți aprige, supraomenești, biciuiau simțurile lor; trupul mic și mlădios al Elvirei, glasul ei se umpleau de freamăte dureroase de voluptate, — și mîndria, puterea leului, cădeau; omul strașnic de odinioară tremura înaintea farmecului și meșteșugului femeii.

Vremea trecea; vijelia sensuală care purta în vîrtej viețile lor creștea; nu înțelegeau ce este în lume, în viață, ce-a fost, ce va fi, nu înțelegeau nimic; înafară de dragostea lor nu mai viețuia nimic.

Ochii de vultur ai lui Ivanciu aveau o licărire ciudată, chipul cioplit în piatră strălucea înfiorat, luminat de patimă. Și Elvira ținea în lanțuri sufletul sălbatic; ochii ei adînci, umezi, erau prăpastia în care viața lui, avînturile lui domolite, se cufundau. Mișcările, glasul, surîsul, privirile ei, toate erau pricină de nebunie pentru Ivanciu, ea întreagă era dragoste, simțire în veci nepotolită.

Și deodată, în mijlocul cîntecului furtunos, o coardă plesni. Într-o primăvară rece, Elvira se îmbolnăvi de piept și se stînse în scurt.

Am sosit în București patru zile după moartea Elvirei, într-o noapte întunecoasă, pe un vînt năprasnic.

Cu inima strînsă de presimțiri triste, pășeam prin întunericul uliților înguste, printre casele vechi aplecate și grămădite unele în altele. Trecători rari

umblau, ca niște năluci negre prin furtună și umezeală.

Hanul era întunecos, părea mort; numai într-un capăt, în fund, licărea o stea. Cei trei nuci, învăluiți de vînt, se scuturau cu spaimă într-un zvon jalnic de ape.

Ușile erau date de părete; intrai c-o undă aspră a vijeliei. În fund, din gaura unei chei izvora o ață de lumină. Ascultai cîteva clipe la ușă. Nici o mișcare înlăuntru. Am intrat.

În mijlocul odăii, pe un scăunaș de lemn, sta cu capu-n palme Ivanciu. Nici nu se clinti cînd intrai. Subt icoane, pe divanul înalt, sta un călugăr bătrîn, roș la față și cu barba albă ca omătul. Cetea. Îmi pofti, din cap, bună-venire, apoi îmi arătă, din ochi, pe fratemeu. Mă apropiai de el; mă așezai alături, în tăcere.

Vîntul suna jalnic afară; suflările lui se înfundau șuierînd în gangurile pustii ale hanului. Stăteam tăcuți tustrei; în odaie plutea mireasma morții.

Călugărul se plecă spre mine și-mi șopti:

— De cînd am dus-o la groapă, uită-te la dînsul, așa stă mai toată vremea, o lacrimă n-a vărsat, n-a rostit nici un cuvînt...

Mă sculai și mă apropiai de Ivanciu. Rostii încet, punîndu-i mîna pe umăr:

— Ivanciu, frate Ivanciu...

Nenorocitul ridică fruntea și mă privi țintă.

Ochii lui ardeau ca doi cărbuni, în cearcăne vinete; mustățile mari și aspre erau zbîrlite, părul cărunt îi cădea în neorînduială pe frunte; pe fața lui slăbită, durerea lăsase spaimă și nebunie.

— Nu mă cunoști, frate Ivanciu?

— Ți-e frate? șopti călugărul bătrîn; Dumnezeu să-l aibă în paza lui!

Ivanciu se uită ciudat la mine.

— *Nu mă cunoşti ? sînt eu, Alexandru...*

— Bine ! murmură el cu glas răguşit şi-şi întoarse privirile în altă parte.

In ochii lui, în sufletul lui, fierbeau patimi cumplite; buzele îi tremurau, purtate de un freamăt uşor.

— Nu te întrista, frate... Aşa a fost să fie... Ştiu bine că ai ţinut mult la Elvira...

Işi întoarse faţa spre mine, privirile i se aprinseră mai tare, gura se deschise, dar răcnetul se stînse într-un oftat sfîşietor. Il priveam înfricoşat. Deodată, zvîrlindu-se în sus, începu să strige:

— Ţineam mult la dînsa ? ştii tu cît ţineam eu la dînsa ? Ştiţi voi toţi cum mi s-a rupt inima bucăţică cu bucăţică ? ştiţi voi toţi cît mi-a fost de dragă ? Tăceţi, tăceţi ! nu mă amărîţi ! daţi-mi pace, lăsaţi-mă, daţi-mi pace, nimeni nu poate şti ce-i în sufletul meu ! Mi-e sufletul plin, mi-e capul greu, trebuie să plesnească ! Daţi-mi pace, daţi-mi pace... Voi nu puteţi şti nimic... nimic... nimic... Of !

Gemătul de pe urmă părea mugetul unui taur înjunghiat. Călugărul sărise îngrozit de pe divan şi se uita năuc la el.

— Ce are ? şopti monahul; pînă acum a tăcut; ce are ?

— Dumnezeu ştie ce-i în sufletul lui, părinte ! şoptii eu. Durerea trebuia să izbucnească odată şi odată !

Vîntul plîngea afară cu modulaţii sălbatice şi bătea ca o fiinţă vie în geamuri. Ivanciu se oprise în mijlocul casei; părea că ascultă. Deodată se apucă cu mîinile de păr şi începu să se tînguie. Nu era nimic omenesc în glasul lui; patima, nebunia, luaseră glas de vifor.

— Doamne-Dumnezeule ! se poate să fie moartă !...

moartă... moartă !... şi gemea c-o durere sfîşietoare; glasul lui puternic umplea odaia, hanul, părea că umple noaptea şi vînturile.

Apoi răcnetele se muiară. Cuvinte neînţelese izvorau de pe buzele lui arse, cuvinte dulci, mîngîietoare, pline de o jale nespusă. Din ochii licăritori de spaimă şi nebunie începură să curgă lacrimi groase pe mustăţile mari şi aspre. Cuvintele curgeau duioase, se amestecau cu lacrimile fierbinţi. Începu să umble prin casă, să şovăiască prin colţuri. Sub degetele lui tremurătoare, strunele ghitarei aruncate într-un ungher se deşteptară. Atunci rămase cu gura căscată, cu ochii mari şi dureroşi aţintiţi înainte. Un freamăt îl cutremură din creştet în tălpi. Ochii lui mari păreau că văd pe aceea care-i încătuşase pentru totdeauna viaţa; urechile ascultau melodiile de ghitară şi glasul ei limpede; nările se umflară ca şi cum s-ar fi umplut de mirosul fiinţei ei.

Gemătul orescu iar, pe cînd vîntul bubuia în ganguri. Apoi, într-o clipă, se încordă şi, ca fulgerul se izbi cu capul de păretele de cărămidă. Sîngele ţîşni din tîmpla dreaptă; gemătul scăzu iar; lacrimile groase curgeau odată cu vorbe mîngîietoare şi cu sînge fierbinte. Numele femeii iubite ieşea din pieptul lui, sfîşietor, ca o sufiare de moarte:

— Elviro... Elviro...

Trupul chinuit se prăvăli în pat, mîinile se întinseră în laturi.

Agonia începu, — şi izvorul de lacrimi curgea. Mă uitam înlemnit la trupul zbuciumat, ascultam îngrozit furtuna din sufletul plin de patimi. Gemetele creşteau şi scădeau şi un singur cuvînt — numele moartei — tremura în răstimpuri.

Călugărul cetea într-o carte veche; glasul lui mîngîios era adesea acoperit de furtuna de afară.

— Fiule, fiule, îmi şopti într-un răstimp bătrînul; omul acesta e spaimă... Vin de la Sfîntul Munte; treceam prin ţară; m-am abătut la hanul acesta singuratic; şi iată că am întîlnit un om cum n-am văzut în viaţă... în optzeci şi mai bine de ani... Cumplit suflet!

Vijelia de afară îşi purta în văzduhuri şuvoaiele de cîntece şi plîngeri. Trupul istovit stătea răsturnat, gemetele umpleau odaia. Lacrimile curgeau amare şi se amestecau cu sîngele, cu mustaţa aspră, cu părul cărunt.

Am adus apă, am început să-l îngrijesc, să spăl sîngele. Vremea trecea şi suflarea de moarte tot adia prin odaie, şoptind numele celei duse.

A trecut multă vreme. La răsărit, prin geamuri, începu să se arate o linie subţire de foc; apoi linia se îngroşă, crescu pînă ce rumeneala zorilor umplu răsăritul.

Bătrînul prinse a cînta încet o slavă de la Sfîntul Munte. Oftările lui Ivanciu scădeau; sufletul părea că ascultă. Călugărul murmura:

De vreme ce eu, păcătosul,
Văzut-am că astă lume este deşartă
Şi degrab' trecătoare, —
Am zis sufletului meu: suflete, suflete!
Pocăieşte-te cît este vreme...

Răsăritul se umplea de flacări. Deodată glasul bătrînului tăcu, vîntul conteni, oftările muriră. În tăcerea odăii, o coardă a ghitarei murmură slab. Îmi întorsei ochii spre Ivanciu: mă aşteptam să-l văd tresărind.

Apoi murmurul fin se stînse. Faţa lui Ivanciu se liniştise, alinată de moarte.

CEI TREI

Mă gîndeam la legătura dintre cei trei. Tudoran, fost mare-vornic, boier cu mare trecere la Iași, mijlocise ca răzășul Oarță să fie deodată daruit cu hîrtii de boierie. Nimeni nu-și închipuia de ce boierul se legase așa de strîns cu un răzăș, de ce-l ridicase deodată sus. Tudoran spunea că i-i drag Oarță, că e om vrednic și cinstit, că la o vînătoare l-a scăpat de la moarte. Bine, putea fi așa; dar, pe vremea aceea, nimeni nu înțelegea să ridici așa de sus un biet răzăș și să ți-l faci încă și frate de cruce. Unii spuneau altceva: Andrei Tudoran, om de lume, rămăsese devreme văduv; și, pînă la vîrsta de patruzeci de ani, nu-și luase încă soție... Iar Petrea Oarță avea nevastă tînără, o cuconiță ca o Cosînzană... Asta dădea de bănuit, și mulți vorbeau; mai ales că boierul Andrei, cu toată vîrsta, era frumos și om de petrecere.

Oarță, ridicat pe negîndite sus, dintru-ntăi parcă amețise. Multă vreme n-a știut pe ce lume-i, s-a simțit străin în lumea nouă a slujbelor. Numai prietinia și dragostea boierului Tudoran l-au putut liniști. Afară de aceasta, era om bogat, era vrednic, drept,

cinstit, şi toţi vecinii lui, boieri, începură să-l preţuiască. Dar după un răstimp de linişte, în vremea din urmă, *boierul* Oarţă începuse iar a-şi pierde cumpăna. Firea lui aspră se întunecă de bănuieli. Şoaptele care pluteau pe vînt parcă în jurul lui, şoaptele care vorbeau de Tudoran şi despre jupîneasa Ruxanda, sunaseră şi la urechile lui... În toată firea lui, acum, pătrunsese picătură cu picătură, o îndoială amară.

Al treilea, Ion Voicu, — sau Mîndrilă, cum îi ziceau toţi, — căuta să depărteze întunericul din sufletul lui Oarţă. Un om din lumea largă, un pribeag, pornit, plin de foc, acest Mîndrilă căzuse ca din cer, în partea locului, cu un cal, c-o pală şi c-o flintă — toată averea lui. Se lipise c-o dragoste mare de Tudoran, îl urmărea pe boier pretutindeni, ca umbra; totdeauna, şi la bine şi la primejdie, pribeagul sta alături şi era gata la orice.

Parcă anume a fost să mă gîndesc la oamenii aceştia: aveam da o prevestire că se vor întîmpla lucruri cumplite în ziua aceea tristă de toamnă. O viaţă lungă şi viforoasă a trecut de atunci, dar nici o altă întîmplare nu m-a zguduit mai adînc.

La ei mă gîndeam, pe cînd călăream alături de vechiul prietin lorgu Busuioc, — spre moşia lui Oarţă. Era o zi umedă de sfîrşit de toamnă. În urmă, veneau argaţii cu cînii de vînătoare. La dreapta şi la stînga drumului vînăt, de pe mirişti, se ridicau, din cînd în cînd, stoluri de ciori, care-şi amestecau ţipetele şi croncăniturile în văzduhul liniştit.

Prietinul meu se gîndea la acelaşi lucru de bunăsamă, căci îmi zise deodată:

— Ştii dumneata, frate, că *treimea* o duce din ce în ce mai rău?

— Ştiu. *Dumneata* ce crezi?

— Eu? Ce să cred? Parcă pot să știu dacă în adevăr Andrei Tudoran are vreun gînd asupra jupînesei Ruxanda? Asta nu se poate ști. Numai atît pot spune că sufletul lui Oarță e plin de furtună.

— Cine știe ce are să se întîmple! vorbii eu. Dacă izbucnește vijelia între firi așa de deosebite, e rău de tot...

— E rău de tot... murmură prietinul meu, și căzu pe gînduri.

Caii mergeau la trap, pe drumul umed. Prin văzduhul gol, departe, treceau învăluindu-se, stolurile de ciori. O liniște mare domnea pe mirișți și pe arături. Pe cerul îmbrobodit cu nouri ușori, cenușii, lucea trist soarele de toamnă.

Deodată, după ce trecurăm o ridicătură ușoară, se deschise înaintea noastră mare, pînă la poalele munților, într-un painjeniș de pîcle, valea Moldovei. Zăvoaiele arse pătau prundurile alburii și, printre ele, se strecura rețeaua argintie a apelor. Dincoace, aproape de noi, ieși din pămînt parcă, Fîntînelele, satul lui Oarță.

— Iată și tovarășii de vînătoare! zise Iorgu.

Intr-adevăr, din sat, chiar atunci ieșea un pîlc de călăreți. Prietinul meu puse cornul la gură și sună prelung. Răsunetul trecu peste ape, sub cerul cenușiu, — și multă vreme se auzi departe, din ce în ce mai slab și mai dulce, umplînd văile, ca o îngînare de jale.

Pîlcul celălalt de călăreți se opri și alt corn ne răspunse melancolic, prin văzduhul toamnei. Înțeparăm caii cu pintenii; și în curînd, în larma cînilor, în zgomotul vorbelor vesele, toți prietinii ne dădurăm bună-dimineața și ne sărutarăm. Fugarii bă-

teau nerăbdători din copite şi cînii schelălăiau şi lătrau.

— Bine-aţi făcut c-aţi venit! strigă vesel Tudoran, fluturîndu-şi barba mare şi frumoasă; are să fie o vînătoare cum n-a mai fost. O să colindăm Boştenii şi Fîntînelele. Prin crîngurile şi văgăunile de sub dealul Ulmului, numaidecît trebuie să dăm peste lupii care ne cearcă stînile...

— Calul meu de-abia stă! răcni, ridicîndu-şi fugarul în două picioare, Mîndrilă. Azi am o poftă ca niciodată să alerg ca vîntul şi să dobor fiara din fugă...

Petrea Oarţă tăcea şi-şi stăpînea mînios calul.

— Închipuiţi-vă! strigă Tudoran; Oarţă al nostru mai-mai nu voia să iasă din văgăuna lui. Cu mare greutate l-am scos!

Oarţă cercă să zîmbească.

— Poate era mai bine să stau azi în bîrlog.

— Măi-măi! ce om! zise zîmbind Tudoran; se cunoaşte că ai nevastă! greu îţi vine să te deslipeşti de acasă...

Toţi începură a rîde cu hohote. Oarţă îşi croi calul cu harapnicul, apoi îl opri scurt, smuncind cu putere frîul.

Mîndrilă îşi flutură pletele negre, ridică sprîncenele şi-şi ţinti ochii asupra lui Petre. Apoi răcni, ridicîndu-şi cuşma în vînt:

— Înainte, fraţilor, că nu-i vreme de prăpădit! şi-şi porni calul, ca o vijelie. Noi ne zvîrlirăm în goană după el. Cînii, argaţii rămaseră în urmă, în larmă de glasuri şi schelălăituri. Alergam ca vîntul pe mirişti, pe prundişuri, pe marginea zăvoaielor; şi din cînd în cînd cornul lui Mîndrilă răsuna, umplînd ponoarele.

Din urmă, vătavii dăduseră drumul cînilor. Îndată, în zăvoaie, în lunci şi tufişuri, începură a răsuna lătrăturile lor întărîtate.

Pretutindeni, suflarea de foc a toamnei pustiise viaţa. Zăvoaiele erau negre-cafenii, numai plopii îşi mai tremurau, pe ici pe colo, frunze răzleţe arse. Pe cîmpie, undele unui vînt umed purtau foile galbene care luceau şi treceau tremurînd, ca nişte fluturi tîrzii.

Sub dealul Ulmului, cînii se înfundară în văgăuni şi tufişuri şi începură a cerceta. Ne muiarăm fuga cailor şi ne pregăteam flintele.

— De-aici trebuie să iasă numaidecît dihania, zise Mîndrilă.

La stînga noastră, se înălţa dealul Ulmului plin de ponoare; sub coasta lui, tufişuri dese ca peria, negre şi pustii în durerea toamnei, pătau cîmpia sură, care se întindea pînă departe, în prundurile Moldovei. Un vînt uşor sufla pe întinderea tăcută; numai ţipetele cînilor veneau, împrăştiate, înăbuşite şi jalnice, din desişuri. Prin nourii subţiri, se cernea o lumină tainică ce umplea ca un fum luminos şesurile întinse.

Ne oprirăm. Lătrăturile se auzeau din ce în ce mai întărîtate şi mai apropiate. Cînii se strîngeau la un loc. Semn bun.

Andrei Tudoran se uita lung şi cu luare-aminte la Petrea Oarţă. În ochii lui albaştri lucea o bunătate mare. Îşi mîngîie barba şi pletele bălăi şi zise cu un zîmbet de bunătate:

— Frate Oarţă, spune drept ce ai? De ce eşti aşa de amărît? Te fereşti de noi poate? De ce nu ne spui?

— N-am nimic, rosti Oarţă întorcîndu-şi capul spre tufişurile unde ţăhneau cînii. Am spus eu că sînt

supărat? Poate-s bolnav, poate am şi eu năcazurile mele...

Cerca să-şi facă glasul liniştit şi prietinesc, dar o îndoială şi o frămîntare lăuntrică îl tulburau şi-i dădeau un sunet ciudat. In ochii lui căprii părea că pluteşte o negură posomorîtă de toamnă. Buzele, sub mustăţile scurt tunse, erau strînse, ca într-o încăpăţînare puternică.

— Frate, zise Mîndrilă, uită-te în ochii mei. Faci rău ce faci!...

Oarţă îşi întoarse spre pribeag ochii întunecaţi de durere.

— Mă uit, Mîndrilă, rosti el, silit; mă uit şi în ochii tăi, şi-n ochii tuturora, iaca, mă uit... dar mă gîndesc la un lucru; mai bine mă făcea maica un mînz şi mă mînca un lup!

Mîndrilă îşi întoarse privirile negre spre boierul Tudoran, care zîmbea cu bunătate, se uită iar la Oarţă, care sta cu sprîncenele uşor încruntate, — apoi clătină din cap şi voi să spuie ceva. Dar se opri şi se întoarse înspre partea unde se înteţeau tot mai des glasurile copoilor.

Deodată, cum aşteptam, marginea crîngului începu a se purta ca de furtună, şi dihania izbucni, înspăimîntată, zbîrlită. Stătu o clipă la îndoială; apoi o porni glonţ spre Moldova, cu droaia de cîni după ea.

— După dînsa! ţipă Mîndrilă. Dar Oarţă o şi luase la ochi.

— Ai să dai în cîni! strigă Iorgu Busuioc. Bubuitura zgudui văzduhul; lupul făcu o copcă şi căzu grămadă cu capul subt el; cînii se năpustiră şi-l înşfăcară. Iar din urmă argaţii se repeziră învîrtind harapnicele negre; cînii se împrăştiară urlînd şi dihania fu ridicată.

— Brava, Petre! zise Tudoran; așa lovitură mai rar! Astfel mai vii de acasă...

— Bine! vorbi Oarță; dar, cîteodată, nu-i bine să loveşti așa de fără greș...

— De ce? întrebă Tudoran.

— De ce? cîteodată, într-o rătăcire, poți izbi în piept omenesc. Asta vreau să zic.

— Ce ai tu? rosti cu grijă Tudoran; azi vorbești foarte ciudat, boier Oarță!

Andrei Tudoran începu a rîde; iar Oarță îl privi cu ochi rătăciți. Apoi își înfășură calul în harapnic și porni în goană nebună pe șesul ars. Tudoran întrebă îngrijat:

— Ce are Petrea? Nu l-am văzut niciodată așa!

Mîndrilă răspunse, privindu-i țintă:

— Nu bănuiești ce are?

— Nu, nu bănuiesc! zise Tudoran și rămase gîndindu-se, cu ochii în urma lui Oarță, care alerga și se pierdea în pîcla ușoară a toamnei.

Porniram înainte. Cînii iar cercetau desișurile și văgăunile de sub dealul Ulmului. Soarele împrăștia în văzduhuri, pe șesuri și ape, lumina lui ca un fum auriu. Cîteodată se ridicau în înălțimi grauri în stoluri și pluteau, ca niște plăci de ardezie, în vîntul ușor; se întorceau deodată în lumină, se ridicau sus, apoi se lăsau, ca împinși de o suflare, spre apele Moldovei.

Cînii iar mînau vînatul; se apropiau. Mîndrilă zise încet:

— Săracul Oarță! are ceva greu pe suflet.

— Dacă l-am putea pricepe, urmă el uitîndu-se țintă spre Tudoran, ne-am purta altfel cu el. În inima omului numai Dumnezeu poate ceti. Și-n inima mea, numai Dumnezeu cetește!

— Şi tu începi a te strica, prietine! zise rîzînd Tudoran.

Mîndrilă voia să răspundă ceva greu. Dar în clipa aceea, tufişurile începură iar a se frămînta ca de furtună. Ochii lui întunecoşi scăpărară şi se lărgiră. Apoi deodată răcni, ridicîndu-se în şa:

— Lupoaica!

Fiara, urmărită, multă vreme se luptase cu cînii; poate în învălmăşala şi în grămada copoilor îşi pierduse şi puii; era pătată de sînge, cu coama ridicată ţepi şi cu ochii ca două pete crunte. Cînii o împresurară din toate părţile, dar nu îndrăzneau s-o încolţească.

Mîndrilă îşi repezi calul într-un avînt nebun.

— Din zbor am s-o prind! strigă el biciuindu-şi fugarul şi plecîndu-se pe oblînc. Fiara rînji şi se repezi clămpănind printre cîni. Un copoi frumos, negru, pătat cu alb, se răsturnă ţipînd în ţărînă. Iar lupoaica, zvîrlindu-se în copce, fugea ca o săgeată. Cînii, înşiraţi pe cîmpie, o alungau fluturîndu-şi urechile mari.

Mîndrilă pornise furtunos. Harapnicul se mlădia în vînt ca un şarpe negru; cal şi călăreţ păreau un vîrtej vînăt care luneca pe şes, se apropia din ce în ce mai mult de-şirul de cîni, de lupoaică. Apoi, dintr-o dată, într-o săritură mare, fugarul căzu mlădios lîngă fiară; Mîndrilă se aplecă grabnic în scară spre dreapta; şi chiar în clipa aceea văzurăm cum calul se întoarce, se îndreaptă spre noi, cu roata de cîni în jur. Pribeagul venea ca o făclie în şa şi ţinea cu dreapta, de pielea grumazului, fiara care se zbătea urlînd înspăimîntată. Aproape de noi se opri, trase cu stînga laţul din şa şi înfăşură pe lupoaică

într-o legătură puternică, după aceea o lăsă argaţilor care se grămădiseră în jurul lui.

Dar din văgăuni şi tufişuri veneau ţăhnind ceilalţi cîni, cu vînatul. Două vulpi îşi arătară la lumină blănile înfocate.

Toţi ne împrăştiarăm în cîmpie. Şi, ca într-un vis, în goana calului treceau crîngurile, viroagele, apele scînteietoare, prin lumina tainică, ce umplea ziua de toamnă. Din cînd în cînd cornurile trimeteau sonuri melodioase pe vîntul uşor. Aşa am trecut, în goană, pe lîngă Fîntînele şi pe lîngă curtea lui Oarţă... In treacăt, ca o arătare luminoasă, am zărit în cerdacul caselor pe jupîneasa Ruxanda. Faţa ei gingaşă îmi păru că străluceşte într-o abureală aurie... Apoi, în fuga mare după droaia de cîni, pe cînd mă depărtam de Fîntînele, începui a mă gîndi iar la cei trei.

Mă gîndeam: Ce vînt rău a suflat deodată peste viaţa lor? Ştiam că o înţelegere deplină le unea strîns sufletele. Acuma, Oarţă e întunecat şi vorbeşte cum nu l-am auzit vorbind niciodată; Mîndrilă a început şi el a vorbi apăsat şi a se uita ţintă la ceilalţi doi. In viaţa noastră tihnită de moşie, lucrurile cele mai mici, cele mai neînsemnate schimbări sufleteşti sînt luate în seamă. Furtuna aceasta care gemea între cei trei şi trebuia să izbucnească în curînd, îmi năcăjea mult sufletul. Şi, nu ştiu cum, gîndindu-mă la ei, îmi trecea prin minte şi figura luminoasă a jupînesei Ruxanda în abureala-i aurie... Eram *sigur* că are să se întîmple ceva.

Şi, gîndindu-mă, alergam pe cîmpiile arse de toamnă, pe lîngă viroagele negre, pe lîngă crîngurile roşcate; înaintea mea lătrau cînii; din cînd în cînd, departe, suna cornul, duios. Vedeam pe întindere călăreţi, care alergau prin pîcla uşoară; din vreme în

vreme, auzeam cîte o bubuitură care răsuna duruind pe vale, trecea Moldova şi se izbea de dealurile de dincolo.

Apoi, deodată, după un pîlc de plopi cenuşii, zării pe Oarţă. Venea în trapul calului, pe gînduri, cu capu-n piept. Mă oprii. Cînd ajunse aproape de mine, se opri şi el, ridică capul şi se uită ţintă la mine.

— Ce-ai avut azi, frate? îl întrebai eu cu grijă. El mă ţintea cu îndărătnicie; apoi oftă greu, din adînc. Deodată zise:

— Tudoran, unde-i?

— Pe Tudoran l-am lăsat alungînd o vulpe. Nu l-ai întîlnit?...

El clătină din cap, îşi întoarse privirile, şi rămase uitîndu-se în zare.

Lumina zilei scădea. Prin ponoare, pe ape, pe zăvoaie, negurile pluteau mai dese. Un vînt uşor suspina prin plopii vineţi; prin iarba uscată treceau suluri de frunze cu un foşnet dulce. Prin văzduhul sur vîslea spre asfinţit un cîrd de gîşte sălbatice, cu ţipete aspre.

Oarţă oftă iar din greu. Apoi începu să vorbească cu o voce tristă, ca niciodată:

— De ce n-am rămas eu cum eram, om ca toţi oamenii. Uite, azi parcă am fost nebun! Nu mă mai înţeleg; pentru mine e o lume nouă, şi o prietinie, mai ales, pe care n-o pricep! — Unde-i Tudoran? strigă el, uitîndu-se în jur. Apoi urmă: Şi nevastămea s-a schimbat!... Nu înţeleg. Mă doare inima: acuma parcă sîntem alţii. Ce-am făcut! Nu era bine în lumea noastră? Se opri o clipă, apoi ridică fruntea: Unde-i Tudoran?

— Trebuie să fie cu ceilalţi... răspunsei eu.

— Tudoran nu-i vinovat, nu-i aşa?

— De ce să fie vinovat?

— De nimic! rosti el întunecos, mîniat dintr-o dată.

Urmă un răstimp de tăcere. Apoi, prin văzduhul neguros, veni chemarea prelungă, jalnică, a unui corn.

— Să mergem! am zis eu; ne cheamă...

Şi pornirăm, prin lumina scăzută. Se auzeau, pe sus, ţipete de paseri negre; şi fiorul toamnei, un fior de jale, umplea pînă în zare cîmpiile şi luncile. Cornul vuia în răstimpuri, ca o suflare de durere. Noi mergeam gînditori în trapul cailor.

La capătul unui pîlc de arini, dădurăm deodată de tovarăşi. Şedeau ca nişte arătări negre, nemişcate. Numai Tudoran lipsea.

— Unde-i Tudoran? întrebă Oarţă. Mîndrilă răspunse:

— Trebuie să fie acasă, la Tudora. Ne-aşteaptă. Aşa a fost vorba: după vînătoare să trecem pe la dînsul, să bem cîte-un păhărel de vin.

— Aşa? bine! zise Oarţă mai liniştit; voiam să-i spun ceva.

Cînd ajunserăm la Tudora, înserase bine. Caii şi cînii erau obosiţi. Oamenii vorbiseră foarte puţin pe drum; erau flămînzi.

Cînd intrarăm în sufragerie, însetaţi, plini de foame şi de frig, ne izbi deodată lumina vie a lumînărilor. O căldură moleşitoare şi un miros aţiţător de vin fiert umplea odaia. Ne uşurarăm de blăniţe, de curele şi de arme şi ne aşezarăm în scaunele cu speteze sculptate. Slujitorii aduseră îndată pe tipsii de argint filigrane mari, din care ieşeau aburi tari de vin.

Mîndrilă întrebă pe logofăt:

— Boierul unde-i?

— Încă n-a venit, răspunse logofătul.

— Cum n-a venit? zise Mîndrilă nedumerit și ochii lui se întunecară.

Iorgu Busuioc vorbi cu liniște:

— Să ne bem în tihnă vinul. El s-a luat după vulpe și s-o fi depărtat prea tare. Alta nu-i pricina, trebuie să vie.

— Trebuie să vie! adăogii eu, cu convingere. Mîndrilă și cu Oarță tăcură.

După vinul fiert, slujitorii aduseră un rînd de bucate calde. Toți gustau în tăcere, în lumina puternică a lumînărilor.

Mîndrilă umplu paharele cu vin.

— Noroc, fraților, și bucurie!... Apoi, după ce băurăm, șopti încet: Nu înțeleg de ce nu vine Andrei...

Petrea Oarță se ridică în picioare, cu ochii spre ușă.

— Unde te duci, frate? zise Iorgu Busuioc; trebuie să vie. Oarță se încinse, își trecu jungherul în curea și își luă pușca. După aceea răspunse, rar:

— Mă duc să-l caut; s-o fi rătăcit!

— Stai, omule, că trebuie să vie.

— Nu. Mă duc să-l caut și am să-l găsesc! zise limpede Petrea, și un zîmbet dureros îi umplu fața și ochii. Mîndrilă se uita la prietinul lui cu același zîmbet de amărăciune.

După ce ieși Oarță, rămase tăcere adîncă. Apoi Mîndrilă oftă:

— Să bem cîte-un păhărel, iubiților! Nu se putea să fie *altfel*... Nu se putea cu nici un chip...

Băurăm vinul și, pe cînd slujitorii aduceau alte bucate, pribeagul desprinse din părete, de la spatele lui, o ghitară. Umplu iar paharele, zîmbi trist, își

lăsă capul pe speteaza scaunului şi rămase cu ochii în gol.

Degetele lui mîngîiau strunele şi un cîntec de-o duioşie adîncă umplea odaia. Afară, pornise vîntul răsunător al toamnei, trecea cu suspine slabe prin copacii fără frunză şi prin ganguri negre. Toţi şedeam fără cuvînt în scaunele sculptate; şi de pe pereţi, portretele nemişcate ale boierilor din alt veac ne priveau cu ochii aţintiţi.

Deodată, Mîndrilă se opri şi luă paharul.

— Fraţilor! zise el, să bem pocalul acesta în sănătatea cui ştiu eu... — Uite, l-am băut — dar ştiu că l-am băut zadarnic! Nu e sănătate acolo unde în curînd are să fie moarte... — Uite, vedeţi voi, am să vă spun ceva... Intr-un rînd, undeva, vine un străin, un pribeag din toată lumea, pricepeţi?... şi era să treacă mai departe în pribegia lui, dar a fost ceva care l-a oprit... *ceva,* voi nu puteţi şti ce era... Şi nici voi nu ştiţi, — nici Oarţă, nici Tudoran, nici *cineva,* n-au ştiut, nici nu ştiu nimica... Şi vedeţi voi, viaţa asta *n-o* poate pricepe nimeni.... Ştiţi voi ce are să se întîmple în sara asta? — Şi mi-a fost drag şi Tudoran, şi mi-a fost drag şi Oarţă, — dar altfel nu se poate să fie... nu se poate!...

Noi tăceam. Mîndrilă umplu paharele şi vorbi iar:

— Incă un păhărel... Odată am iubit şi eu, fraţilor, — ş-atîta-i!

Apoi se lăsă pe speteaza scaunului. In ochii lui negri, pe obrazu-i frumos, împresurat de barbă lucitoare ca pana corbului, trecu lumina unui zîmbet trist.

Strunele ghitarei iar sunară şi Mîndrilă, privindu-ne cu ochii umezi, începu să cînte din gură. Glasul lui, în care pătrundea o jale amară, umplea odaia. Era

un cîntec de dragoste ; dar melodia era așa de dureroasă, încît părea un bocet. Mă uitam la dînsul, ascultam melodia tremurătoare, — și, nu știu cum, deodată, îmi răsări în minte icoana unui șoim rănit pe o margine de prăpastie, un șoim rănit chemîndu-și cu țipete de moarte tovarășii care se afundă din ce în ce mai mult în zare ; — și-mi părea că aud țipetele chinuite umplînd melancolia nemărginirilor... Era un cîntec în care tremura parcă mîhnirea neagră a buciumului, — adînc, întunecos, ca și negura trecutului de restriște, neînțeles ca și sufletul poporului nostru. Vinul sticlea ca chihlimbarul în pahare, sub lumina puternică a lumînărilor ; slujitorii aduceau mîncări nouă. Și cîntecul umplea odaia, ne umplea inimile de o mîhnire adîncă, pe cînd portretele nemișcate ale boierilor din alt veac ne priveau cu ochii ațintiți.

Și, deodată, glasul tăcu și ghitara își stînse scurt suspinele. Mîndrilă puse mîna pe pahar și zise :

— Eh ! n-a fost om rău... Era, bre, un om vrednic și avea o inimă de aur. Iată, n-are să-l plîngă nimeni, — și era om bun... și mi-a fost drag...

Bău paharul, apoi îl trînti cu putere de masă. Pe la fereastră se abătu vîntul, cu foșnet trist. Și, în tăcerea odăii, deodată răzbătură de afară pași repezi.

— Vine ! strigă Mîndrilă ; știam că are să vie ! și ne privi rîzînd, rătăcit. După aceea își întoarse ochii spre ușă.

În prag, în tăcere, se arătă Oarță, galben ca un mort și cu sprîncenele încruntate. Păși pînă în mijlocul odăii, se opri și țintì pe Mîndrilă. Pribeagul zise, privindu-l cu liniște :

— Să bem un pahar, Oarță, încă unul, cel din urmă ! Și aplecă garafa ; dar gîtul sticlei clănțănea de

pahare. După ce ridicară vinul, rămaseră privindu-se lung, în albul ochilor.

— Amîndoi ? întrebă încet şi răspicat Mîndrilă.

— Amîndoi! şopti greu Oarţă.

Pribeagul bău paharul dintr-o dată, îl ridică şi îl izbi de podele.

— Cel din urmă ! răcni el cu glas mare. Apoi puse mîna pe junghi şi se întoarse într-o mişcare fulgerătoare spre Oarţă. — Nu, nu-i nimica ! strigă el oprindu-se deodată, încruntat.

După aceea începu să rîdă, uitîndu-se la noi cu ochi rătăciţi.

— N-am să te omor, frate Oarţă, nu. Uite, avem să stăm aşa, să ne uităm unul la altul... Eu pe tine te-am înţeles, dar tu pe mine nu mă poţi înţelege...

Oarţă se aşezase întunecos în scaun şi se uita fără de nici un cuvînt înaintea lui.

Mîndrilă zise iar, cu voce înceată şi foarte tristă :

— Odată m-a oprit şi pe mine *ceva* pe loc... Acuma totul s-a sfîrşit !...

O undă de vînt trecu suspinînd pe la fereastră. Şi în tăcerea odăii, toţi ne gîndeam, Oarţă întunecos şi galben ca un mort, Mîndrilă cu un zîmbet duios pe buze; — toţi ne gîndeam la două trupuri sîngerate, care zăceau pe spate, cu feţele palide spre cer, undeva, în negurile toamnei.

COZMA RĂCOARE

Era straşnic om, Cozma Răcoare! Cînd zic: Cozma, parcă văd, iată, parcă văd înaintea mea un om întunecos, călare pe un cal murg; mă ţintesc doi ochi ca oţelul, văd două mustăţi cît două vrăbii... Straşnic romîn! Călare, cu flinta în spate şi cu un cuţit de-un cot ici, în chimir, la stînga: aşa l-am văzut totdeauna. Iată, eu îs bătrîn, împlinesc suta, am umblat mult prin lume, multe firi şi mulţi oameni am întîmpinat, dar om ca Răcoare, spun drept, n-am văzut! Şi doar nu era cine ştie ce grozăvie la trup; era un bărbat mijlociu, ciolănos, smolit la faţă, un om ca mulţi alţii, — he! dar ce are a face? Numai ochii să-i fi văzut şi s-a mîntuit. Straşnic romîn!

Pe vremea ceea era vai ş-amar de ţară. Turcii şi grecii cutreierau moşiile în toate părţile, se căinau bieţii oameni pe toate cărările, — rele vremuri! Cozma habar n-avea. Azi îl vedeai ici, mîni auzeai de dînsul cine ştie unde. Toţi fugeau dinaintea zaverei, el, ferească Dumnezeu! L-au prins şi l-au pus în lanţuri... Ş-apoi! numai s-a scuturat, a atins fiarele cu mîna, a şuierat calul şi pe ici ţi-e drumul!

Cine nu știa că Răcoare are iarba fierului! He-hei! cîte gloanțe nu s-au îndreptat spre pieptul lui! Degeaba! Așa-i era lui scris: numai glonte de argint să-l omoare... Unde mai vezi așa oameni acum? S-au trecut vremurile acelea!

Ai auzit de Feciorul Romîncei? Iaca ș-acela era un pui de lele! Acela prăda dincolo, la munteni; Cozma prăda dincoace; și într-o noapte! — se întîlneau la Milcov, schimbau prăzile și se întorceau pînă în ziuă la sălașurile lor... Parcă nu i-au pîndit grănicerii? parcă nu i-au luat pe fugă? Ei și? Ca năluca, așa fugea calul lui Răcoare, nici gloanțele nu-l ajungeau! Cît drum e de-aici, din munții Bacăului, pînă la hotar! Ei, și să-l faci înainte și-napoi, într-o noapte, ia sama că nu-i lucru de șagă! Dar și cal! Aici e totul, calul lui Răcoare nu era cal ca toți caii. Să vezi.

Avea Vodă Calimah o iapă arăbească și o păzeau slujitorii ca ochii din cap; îi așteptau vremea. Într-o noapte, — pe la Sînziene, — intră Cozma în grajduri, spintecă iapa și fură mînzul. Dar dacă ar fi numai atît! Știi că mînzul e îmbrăcat într-o cămașă. Răcoare a rupt cămașa, dar a rupt-o așa, că a spintecat în două nările mînzului. Și iaca așa, mînzul rupt la nări, a crescut la întuneric, hrănit cu miez de nucă... Și cînd l-a încălecat Cozma, apoi cal a fost; răsufla în voie, nu mai ostenea cît e cucul!... Așa cal! Iaca, de-aceea nu-l întrecea pe Cozma nici vîntul.

Într-un rînd (și eu eram volintir pe vremea aceea), Cozma s-a trezit între zidurile Probotei, cu volintirii înlăuntru și cu turcii pe dinafară. Turcii băteau cu tunurile în ziduri. Volintirii se sfătuiesc să închine mănăstirea. Cozma tace. A doua zi, Cozma nicăieri.

Dar de la ziduri și pînă în pădurea Probotei, un șir de leșuri. Acela era drumul lui Răcoare!

Iaca așa. Codrii și cîmpiile! El de nevoie n-a știut, de frică nici atîta, dar nici de dragoste... Cumplit romîn! Parcă-l văd ș-acuma, călare pe murgul lui.

Pe-atunci stăpînea un grec pe moșia Vultureștí, și dincoace, pe moșia noastră, în zidurile celea stricate de colo, ședea un pui de romîncă cum nu mi-a mai fost dat să văd. Grecul murea după romîncă. Dar și avea de ce! Vadana avea niște sprîncene îmbinate și niște ochi de drac, — Doamne! Doamne! ochii ceia ar fi ispitit ș-un sfînt. Fusese dată fără voia ei după un grec, după Dumitru Covas; grecul murise și cucoana Sultana stăpînea acuma singură moșia noastră.

Cum îți spun, Nicola Zamfiridi, grecul, murea după cucoană. Cîte n-a făcut omul, pe unde n-a umblat, și pe la vrăjitoare a fost: degeaba! Cucoana, nu și nu! că i-i urît grecul. Și doar nu era slut Nicola. Era un grec mîndru, oacheș, cu mustăcioara răsucită, cu barba creață. Ș-apoi! dacă nu-i plăcea vadanei!

Intr-un rînd, ședea Nicola în odaia lui și se gîndea fumînd. Ce să facă? De însurat a vrut să se însoare și s-o ia de nevastă; ea de ce nici n-a vrut să audă? Mai zilele trecute s-a dus cu țiganul Ciocîrlie și i-a cîntat de jale prin jurul zidurilor... Pace! curțile au rămas mute ca piatra. Ce dracu-i de făcut?

Boierul Nicola se gîndește:

— Urît nu-s, prost nu-s... care-i pricina? Nu cumva i-i drag altcineva?

Nu. A pîndit-o nopți întregi. Nimeni n-a intrat și nimeni n-a ieșit din curte.

Boierul e supărat. Se scoală, pune mîna pe un gîrbaci și iese. În ogradă, argații țesală caii.

— Cal țesălat e acesta? răcnește el, și jap! cu harapnicul într-un argat. Mai departe, grădinarul se odihnește la soare:

— Așa îngrijești tu de grădină! ha? și trosc! pleosc!

Șiapoi! parcă dac-a dat în oameni, a folosit ceva? A intrat în grădină și s-a așezat subt un tei frumos. Acolo, pe banca de piatră, stă și se gîndește iar.

Vai de viața lui, dacă aceea pe care o iubește nici nu vrea să se uite la dînsul! Privește zborul frunzelor veștede, în tăcerea zilei; un oftat îi încălzește coșul pieptului.

— Vasile! Vasile! strigă boierul. Glasul lui răsună jalnic, în melancolia livezii.

Un bătrîn voinic intră pe portița grădinii și vine către stăpîn.

— Vasile! zice boierul, ce-i de făcut? Bătrînul se uită la stăpînu-său, oftează și el și se scarpină în cap.

— Ce-i de făcut, Vasile?

— Apoi știu eu, stăpîne?

— Ia caută ceva. Multe m-ai dăscălit, ia mai spune ceva ș-acu. La baba ceea n-am făcut nimic, cu Ciocîrlie nici atîta; nu mai știi tu ceva?

— Dă...

— Nu mă lăsa, Vasile!

— Dă, stăpîne, aș spune eu ceva, da' mi-i oarecum.

— Ai un galbăn de la mine, Vasilică, — spune!

Vasile nu se spărie cînd aude că-i vorba de un galbăn. Se scarpină iar în cap.

— Apoi știu eu că și doi galbeni mi-i da, stăpîne, ba chiar și trei... dar tot... știi... Iaca ce-i! Ce-a fi a fi! Eu zic să te duci frumos la Frasini, să intri în curte, din curte în odaia cucoanei, și s-o furi! Iaca ce zic eu!

— Ce zici tu, bre Vasile! Cum se poate!

Vasile nu mai zice nimic. Boierul se gîndește, cu mîna la frunte; apoi spune:

— Și pe asta am s-o fac, Vasile! Să știi c-am s-o fac. Brava ție, bre!

— Știam eu c-am să cîștig doi galbeni! suspină Vasile, scărpinîndu-se în cap.

Și sara, boierul Nicola se ține de cuvînt. Încalecă pe cal, își ia cinci tovarăși voinici din argați și pornește spre Frasini.

Pădurea vîjîia înfiorată de suflările nopții de toamnă. Oamenii mergeau tăcuți. Din cînd în cînd veneau, cine știe de unde, trîmbițări de cucoși. Încolo, era tăcere. Insfîrșit se văd și curțile vadanei, negre, ca niște movili de cărbune.

Nicola și cu tovarășii lui se apropie de zid ca niște umbre; în tăcere, descalecă; zvîrl spre coama zidului scări de frînghie, se acață și trec dincolo; caii rămîn legați de arbori.

Deodată se aud strigăte. Boierul Nicola nu-i fricos. Se repede la uși. Ușile nu sînt închise. Pătrund în ganguri.

— Aha! murmură grecul; de-acu am să pun laba pe puică!

Dar, deodată, o ușă se deschide și o undă vie de lumină pătrunde în gang. Boierul Nicola nu-i fricos. Se aruncă înspre odaie. Dar de-abia face doi pași, și în prag, răsare cucoana Sultana. E cu părul despletit,

c-o polcuță albă. Cu sprîncene încruntate, stă în prag și se uită la boier.

Nicola nebunește. Îi vine să cadă în genunchi și să-i sărute picioarele, așa-i de frumoasă. Dar știe că dacă va cădea în genunchi, ea are să rîdă de el. Se avîntă s-o cuprindă.

— Stăi! răcnește cucoana Sultana; credeam că-s hoți! Aha! dumneata ești, chir Nicola? Și odată, în lumină, ridică cu dreapta un iatagan scînteietor. Nicola simte o pălitură tare, cu latul, în cap. Se oprește. Argații dau să se repeadă; dar unul cade în sînge, răcnind. Chiar atunci zgomote tari se aud, argații cucoanei intră. Nicola se repede, urmat de patru tovarăși spre ieșire. Dă cu hangerul în dreapta și în stînga, iese în ogradă.

Și iată-l iar pe cal, fugind spre Vulturești.

Acolo descalecă amărît, intră iar în grădină, se așază iar pe banca de piatră și s-apucă cu mîinile de cap.

— Vai de viața mea! murmură el cu durere; cît îs de ticălos! Ce să fac! Ce să fac!...

Stă chinuit de gînduri, în noaptea de brumărel. Numai suflările livezii pline de brumă îl mai deșteaptă.

— Vai de viața mea! cît îs de ticălos! și cade cu fruntea în palme, cu coatele pe genunchi. Ce femeie strașnică! mormăiește el iar, pe gînduri. Ce ochi are! — Doamne! — Doamne! nu mă lăsa, că tare se mai frînge inima în mine!... Multă vreme stă visînd. Într-un tîrziu, se scoală și pornește spre casă. Ce femeie strașnică! și ce ochi!

În casă iar cheamă pe Vasile.

— Vasilică bre, m-a prăpădit! Strașnică femeie, bre

Vasile... M-a fript la inimă, m-a gătit! Ce să fac? Nu mă lăsa! Iaca, să ştii, ai de la mine doi galbeni...

Vasile se scarpină în cap şi zice liniştit:

— Ştiu ce-ai păţit, stăpîne. Mîndră cucoană, n-am ce zice! Ştiu eu că mi-i da şi cinci galbeni, şi chiar şase... Tot mai este un chip...

— Spune, Vasile, bre, că dau... Ce ochi! vai de mine!

— Apoi înţeleg eu, stăpîne, zice Vasile, că mie mi-i da şapte galbeni, dar trebuie să mai dai de şapte ori şapte, ca s-o ai colea în palmă... Nu te spăria, stăpîne, nu-i mult... De şapte ori şapte... Dar o ai colea în palmă!... Să ţi-l aduc pe Cozma Răcoare!... Cum mi-i pune dumneata galbenii în palmă, aşa are să-ţi puie el în braţe pe cucoana Sultana, iaca aşa...

Nicola boierul s-a cam spăriat cînd a auzit de Cozma Răcoare, dar pe urmă a oftat şi a zis:

— Bine!

Răcoare a venit a treia zi. Nicola sta în grădină, pe banca de piatră, sub tei, şi trăgea din ciubuc fum plin de miresme. Cînd a văzut pe voinic, a rămas cu ochii holbaţi. Cozma venea liniştit, cu frîul calului trecut prin mîna stîngă. Era încălţat cu cizme pînă la genunchi, cu pinteni mari de fier. Un pieptar îl învălea pînă la chimirul sclipitor. In spate, flinta lungă. In cap, căciulă neagră de oaie. Păşea liniştit, cu sprîncenele încruntate ca totdeauna; cal lul venea după dînsul, cu capul plecat.

Vasile, logofătul boierului, se alătură de banca de piatră şi, scărpinîndu-se în cap, şopti rînjind:

— Ce zici, stăpîne? ian priveşte-l! Aista şi pe dracul ţi-l aduce!

Boierul Nicola nu-şi putea lua ochii de la Cozma. Voinicul se opri şi zise:

— Noroc să dea Dumnezeu!

— Mulţămim! răspunse Vasile; să dea Dumnezeu!

Boierul tăcea, cu îndărătnicie.

— Hm! mormăi Vasile, ai venit pe la noi, frate Cozma?

— Am venit, răspunse Răcoare.

— Pentru treaba noastră?

— Da.

Cozma vorbea liniştit, încruntat; parcă de cînd era el, lumină de zîmbet nu trecuse pe chipul lui.

— A! da! ai venit! zise boierul, ca deşteptat din somn; Vasile, du-te şi spune să aducă cafele, dar vino îndată înapoi.

— O cafea să se facă, rosti Cozma; eu nu beau.

Vasile plecă rînjind, după ce se uită la stăpînu-său.

— A! da! nu bei! zise greu boierul. Da, da... ai venit pentru treaba noastră... Cît? Aha! da! Dau cincizeci de galbeni.

— Bine! rosti liniştit Răcoare.

Vasile se întoarse, zîmbind tainic. Boierul tăcea.

— Ei! zise Vasile, scărpinîndu-se în cap; cum merge?

— Vasile, bre, du-te şi adă punga de sub pernă...

— Nu, nu-i nevoie să aducă nici o pungă, zise voinicul; nu-mi trebuie nici un ban.

— Ce? mormăi boierul; a! da! nu-ţi trebuie? de ce?

— E vorba să-ţi pun în braţe pe cucoana Sultana de la Frasini... Iţi dau cucoana, îmi numeri banii...

— Scurt! strigă Vasile, vîrîndu-şi mîna în păr,

Dă cucoana, numeri banii! Ce-am spus eu? Cozma şi pe dracul din iad ţi-l aduce. De-acuma-i a dumnitale cucoana: la aşa cap, aşa căciulă.

Răcoare se întoarse, păşi pînă în fundul grădinii, îşi legă calul de un copac, trase din şa o manta de şiac, se întinse jos şi se înfăşură în ea.

— Bre! Bre! gemu boierul Nicola, răsuflînd greu; straşnic om!... Parcă mi s-a luat o piatră de pe suflet!

Vasile zîmbi şi nu zise nimic. Tîrziu începu să rîdă singur şi şopti:

— He-he! cine are iarba fierului... ferice de el!...

Boierul tresări ca din somn şi se uită spărios la Vasile; apoi dete din cap şi iar începu să se gîndească.

— Aha! da! mormăi el, fără să ştie despre ce-i vorba.

După ce-a înnoptat bine, Cozma Răcoare a strîns chingile calului şi a încălecat.

Apoi a zis:

— Boierule, să mă aştepţi în poiana Vultureştilor.

Porţile s-au deschis, calul a sforăit şi a pornit ca un zmeu.

Luna plină răzbătea prin pîclele uşoare ale toamnei, ţesea painjeniş de raze, lămurind dealurile tăcute şi pădurile negre. Pacea adîncă se deştepta la tropotele repezi ale murgului. Răcoare călărea tăcut pe sub streşinile dumbrăvilor cu frunza rară; părea o nălucă, prin lumina vînătă.

Aşa a ajuns la Frasini. Toţi dormeau, porţile erau închise. Cozma bătu în poartă: bu-bu-bu-bu!

— Cine-i? răcni un glas dinlăuntru.

— Deschide! zise Răcoare.

— Cine eşti?

— Deschide! răcni Cozma. Inlăuntru se auzeau şoapte: Deschide, bre!

— Nu deschid!

— Deschide, e Cozma!

O lumină luci în colţul zidului, deasupra porţii, şi lumină obrazul lui Răcoare. Apoi un freamăt se auzi, lumina se stînse şi drugul porţii vui.

Cozma intră în ograda goală. Descălecă la scară şi împinse uşa.

— Uşa-i deschisă, murmură el; nu-i fricoasă cucoana...

În gangul negru, paşii lui şi pintenii vuiră ca într-o biserică. Se auzi zgomot într-o odaie şi o lumină vie izbucni în gang. Cucoana Sultana se arătă în prag, în alb, despletită, cu sprîncenele încruntate şi cu iataganul în mîna dreaptă.

— Cine eşti? Ce cauţi? strigă ea.

— Am venit să te iau, grăi răspicat Răcoare, şi să te duc boierului Nicola.

— A! nu eşti hoţ de rînd? zise cucoana şi ridică iataganul. Uite ici: ai să păţeşti ca Nicola al tău!...

Răcoare făcu un pas, apucă liniştit iataganul, strînse pumnul cucoanei şi limba de oţel zbură într-un colţ. Cucoana sări vioaie înapoi, strigînd:

— Gavrile! Neculai! Toadere! — Săriţi!

Glasuri se auziră şi argaţii intrară buluc în gang şi se opriră la uşă. Răcoare se apropie de femeie şi voi s-o cuprindă. Ea se smunci şi apucă un junghi de pe o masă.

— Ce staţi aşa, toţilor? Săriţi! Puneţi mîna pe el, legaţi-l!...

— Nu vorbi degeaba... Văd eu că nu eşti fricoasă, dar n-am ce-ţi face! zise Răcoare. Iar argaţii murmurau:

— Cum să-i legăm? Aista-i Răcoare... Unde se află! Cozma Răcoare, cucoană!

— Ticăloşilor! strigă cucoana şi se repezi la Cozma. Voinicul o primi în braţe, îi cuprinse mînile, i le lăţui c-o şuşăniţă de piele şi o ridică ca pe un tăbîltoc la subsuoară.

— Faceţi loc! zise apoi, şi oamenii se împinseră unii peste alţii, prin unghere.

— Ce codană de femeie! gîndi Cozma, pe cînd păşea prin gang, cu cucoana subsuoară; n-are prost gust boierul Nicola. Mîndră muiere!

Cucoana Sultana se uita cu ochii holbaţi la argaţii care se dăduseră cu spaimă în laturi. Se simţea prinsă ca într-o minghinea. Pe urmă îşi ridică ochii spre figura cumplită a lui Răcoare. Lumina din odaie trimetea sclipiri în ochii de oţel ai voinicului şi lumina obrazul smolit.

— Cine eşti tu? gemu ea apoi.

— Eu? Cozma Răcoare...

Cucoana se mai uită o dată la argaţii grămădiţi prin colţuri şi nu mai zise nimic. Acuma pricepuse.

Afară, voinicul încălecă pe murg, puse pe cucoană călare dinaintea lui, şi dădu pinteni calului. Tropotele iar deşteptară noaptea tăcută.

Ce codană de femeie! gîndea Răcoare şi calul fugea, la umblet, ca o nălucă.

Cucoana îşi întoarse capul şi, la lumina lunii, se uită la Răcoare.

— Ce te uiţi aşa la mine, cucoană? — Şi calul murg fugea pe sub streşinile dumbrăvilor. Părul negru al cucoanei lucea în unde mari. Pe frunzele rămase scînteia bruma ca o poleială de argint. Sultana se uita înfiorată la voinic, se simţea strînsă de

brațul lui vîrtos și ochii îi ardeau ca două stele, sub sprîncenele îmbinate.

— Ce te uiți așa la mine, cucoană ? de ce tremuri ? ți-i frig ? Tropotele vuiau în poieni, frunzele licăreau cu poleiala lor de argint, și-n lumină, calul murg alerga ca o nălucă.

Deodată, umbre se arătară departe.

— Ce-i acolo ? întrebă Sultana.

— Ne așteaptă boierul Nicola... răspunse Răcoare.

Cucoana nu zise nimic. Dar Cozma o simți că se încordează. Șușănița de piele pocni și mînile albe se ridicară. Voinicul n-avu vreme s-o stăpînească. Ca fulgerul dreapta prinse frîul și întoarse calul în loc, iar stînga se încolăci pe după gîtul lui Răcoare. Voinicul simți capul femeii rezemîndu-se de pieptul lui și un glas dulce murmură :

— Nu mă duce altuia !

Și calul fugea ca o nălucă prin lumina vînătă; luncile vuiau de tropot, frunzele argintii licăreau, undele negre de păr fluturau. Și din urmă, umbrele porniră și ele. Pe zarea dealului se înșirară fantasme. Alergau prin pîclele ușoare. Dar năluca neagră dinainte fugea, fugea, se prăpădea tot mai departe, în negura nopții.

ŞOIMII

1904

PROLOG

Despre sfîrşitul lui Ion-Vodă cel Cumplit

În vremurile acelea de cumpănă şi de frămîntare, cînd ţara gemea şi multe inimi laşe băteau sub zale aurite, iar trădarea zdrobise, odată cu marele Ion-Vodă cel Cumplit, şi nădejdea în zile mai bune, — cîţiva viteji vîrîseră în spaime pe duşmanii Moldovei, lăsînd dîră de sînge în urmă şi umplînd de faima isprăvii lor aceste ţinuturi.

Zece soli ai răzbunării cutezaseră să intre în ţară şi să înfrunte pe Petru-Vodă, păpuşa Stambulului, în însuşi scaunul domniei lui, străjuit de ieniceri. Erau vechi şi vrednici tovarăşi ai voievodului Ion.

Acest Ion-Voievod, în puţină vreme zguduise Răsăritul, ca o vijelie neaşteptată. Tronul luminăţiei sale Padişahului se clătinase. Pedestrimea creştină fusese dusă din biruinţă în biruinţă, împrăştiind oasele asupritorilor în vechi cîmpuri de bătălie: la Jilişte, Bender, Brăila şi Cetatea Albă.

Ca o scînteie într-o mină de pulbere, glasul domnului aprinsese inimile noroadelor, făcînd să izbucnească vrednicia veche. Vîrtejul de flăcări crescuse, dus ca de o furtună ; părea că nimic nu-l mai poate opri.

Dar se amestecase trădarea unora dintre ai săi; și vodă Ion se oprise.

Îi mai rămăseseră la sfîrșit semețului domn puține oști, însă bune. Cu acestea urma să se ție ca un zimbru între codri și smîrcuri. Oștile lui Selim sultan cutropiseră Țara de Jos, Ahmed Pașa, beglerbei al Rumeliei, și Adel Ghirai, sultanul de la Crîm, împinseseră din două părți valuri de cîte o sută de mii de oșteni.

Sorții trebuiau să se aleagă în scurt și vodă își punea în țărănimea lui bună nădejde. Tocmai atunci, o samă de boieri, cu pîrcălabul Irimia Golia în frunte, au trecut de partea ismailitenilor. Pîrcălabul Irimia era vechi prietin al domnului și, după ce i-a dat sărutarea frăției, s-a dus cu soții săi la necredincioși, ca să-și primească răsplata. Se zice c-ar fi primit treizeci de pungi, ca Iuda treizeci de arginți.

Poate să fi pus Golia interesul și viața lui mai presus decît vrednicia credinții și mucenicia domnului său. A rămas asupra sa blăstămul țării.

Poate să fi fost pricina și în jignirea pe care boierii o simțiseră cînd vodă, înaintea bătăliei de la Cahul, chemase în sfat de-a valma «neamurile» cu mișeii. Au stat mojicii la un loc cu boierii.

I-ar fi șoptit atunci careva măriei sale: — Scutește-ne, doamne, de acești țărani cu mînile ciotoroase... Iar măria sa ar fi răspuns: Într-adevăr ciotoroase, dar bine mînuiesc sulița și coasa; și dacă n-ar fi ei, nu știu dacă ați fi domniile voastre.

După ce s-au ales unii de alții, Ion-Vodă s-a văzut mai slăbit; dar i-a crescut îndîrjirea. Cu sufletul amărît și cu ochii crunți și-a ridicat paloșul în vînt; bu-

ciumele de cireş au prins a suna ; vitejii săi au intrat în loc şi în măcel.

Cu mare străşnicie a pătruns măria sa în ordii, cît nimic nu-i putea sta în cale. Iar bulucurile sale de ţărani şi cazacii de la Nipru îl sprijineau, prăvălind şiruri după şiruri de necredincioşi. Răcnetele : ucide! ucide! şi bubuirile buciumelor înălţau la cer prelungă zvoană a morţii. După asemenea iureşuri grăbite, mulţimile lui Ahmed paşa au dat îndărăt.

Înainte de a sosi călărimea crîmleană, oastea creştinilor, împuţinată, a răsuflat un răstimp împrejurul steagului domnesc, care fîlfîia în vînt, cu zimbrul înstelat pe el. Domnul a dat poruncă buciumaşilor să sune pe cei risipiţi. Apoi a hotărît retragerea spre Roşcani.

Acolo au venit la măria sa căpitanii săi credincioşi şi l-au rugat : — Du-te, doamne, scapă-ţi viaţa şi lasă-ne pe noi. Ostaşi ca noi se mai găsesc ; voievod ca măria ta, ba.

Vodă s-a aşezat la pămînt în mijlocul lor şi a zis :

— Cu voi am să mor, fraţilor. Cadă capul meu, unde vor cădea capetele voastre.

Împrejur s-au bulucit ordiile, legînd împresurare de pretutindeni. Şase zile şi şase nopţi a stat oştirea creştinilor fără pită şi mai ales fără apă. Nu şase zile şi şase nopţi, ci şase veacuri crude. Oamenii îşi întindeau, noaptea, cămăşile pe iarbă, ca să se moaie de rouă, să-şi poată umezi buzele arse.

Au încercat ieşiri din împresurare, dar oştile Împărăţiei au ţinut bine. La sfîrşit vodă s-a milostivit către ai săi şi s-a înduplecat la făgăduinţile beglerbeiului. S-a închinat, şi Ahmed paşa s-a legat cu jurămînt să-l ducă viu la Împărăţie. Dar în cortul pa-

şei, alt frate întru Hristos, un levantin cu numele Cigala, i-a dat lovitura cea din urmă, cu jungherul. După care Ahmed beglerbei s-a bucurat că poate supune trupul mort al viteazului la altă osîndă; a poruncit să fie legat leşul cu patru odgoane şi patru cămile să tragă în patru părţi, sfîrtecîndu-l.

Sfetnicii de taină ai măriei sale, fraţii săi Nicoară şi Alexandru, bătrînul Gînj, Swierczewski, Pokotilo, au scăpat din măcelul de la Roşcani. După doi ani de război, ţara a rămas pustiită; norodul şi-a plecat iar grumazul sub piciorul păgînului; bătea un vînt de disperare de la Moldova spre taberele zaporojenilor de la Nipru, unde tovarăşii lui Ion-Vodă aflaseră sălaş.

Petru-Vodă Şchiopul, «matca fără ac», domnea peste o Moldovă a ruinilor şi a mormintelor, fără să simtă că sub linişte se pregătesc răzvrătiri şi răzbunări.

*

Prin tragedia de la lacul Cahul, printre umbrele vitejilor, s-a strecurat şi năluca firavă a ibovnicei lui Ion-Vodă, Maria Săsoaica. Alături de soţul său în zile bune şi în zile negre, purtînd lîngă ea rod domnesc, a aşteptat o clipă să vadă cum se alege soarta domnului, în tabăra beglerbeiului. Apoi s-a hotărît să intre după el, în ordie, ca să poată să-i adune cel puţin oasele pentru odihna veşnică. S-a dus şi nu s-a mai ştiut nimic de ea; a trecut prin pîcla de sînge ca o umbră de basme, cu pruncul la sîn.

Fraţii domnului şi prietinii lor, scăpaţi de la Roşcani, au încercat, înainte de a trece Nistrul, să descopere pe domniţa Maria cu copilul. Cînd oştile păgînilor se desfăceau după biruinţă, unele înaintînd

spre miazănoapte, altele retrăgîndu-se peste Dunăre, vitejii aceştia au căutat prilej, iscodind sau lovind, să găsească ce le trebuia. Negăsind pe domniţă, au căutat pe Irimia Golia. Negăsind nici pe acesta, au amînat socotelile şi şi-au apărat capetele, pentru timpuri mai prielnice.

Nicoară Potcoavă, poreclit în Zaporojă «Creţul», a fost primit cu deosebită dragoste de acei oameni liberi din pustie, care se chemau cazaci. Dintre ei, de la pragurile Niprului, de multe ori sabia lui a fulgerat pînă la Crîm şi în ţinuturile Împărăţiei. Numele lui a rămas în cîntecele bandurarilor — şi le plăcea războinicilor să-i asculte isprăvile murmurate în preajma focurilor de tabără, la priveghiuri.

Noroadele din Moldova primeau asemenea veşti de departe şi aşteptau să le vie din răsărit acest «chemat», frate cu Ion-Vodă cel Cumplit. În sfaturile pămînteni lor se înfiripa tot mai desluşit imaginea lui Nicoară ; aşteptările erau legate de nădejdi mari; pe pămîntul încă ud de sînge al strămoşilor se ridica iar un vînt de vrednicie ; aşa a fost soarta acestui neam, să nu aibă linişte pînă la izbăvirea lui.

Fraţii şi tovarăşii lor aveau într-adevăr în ei hotărîrea de a se întoarce în Moldova. Mai întăi socoteau că trebuie să găsească pe Irimia Golia. După aceea înţelegeau că, lîngă dorinţa norodului, se alcătuiau şi uneltirile unora din boierii pămînteni, ca să pregătească lui Nicoară domnia Moldovei. Ţopa, boier de neam vechi, fost pîrcălab de Roman, şi Kopycki, fost căpitan al lui Ion-Vodă, făcuseră legămînt să întroneze pe Potcoavă. Se alcătuiau sfaturi, se strîngeau bani ; umblau soli ascunşi dintr-o graniţă în alta la poloni şi în Ucraina ; vremea trecea.

Înainte de a se strînge banii şi de a se năimi oas-

tea trebuitoare, Nicoară, oblicind că Irimia vînzătorul ar fi fiind la Iaşi, n-a mai pregetat. A socotit că a venit ceasul acestei socoteli şi, cu puţini tovarăşi, a trecut Nistrul, şi cu mare repeziciune a pălit la Iaşi, după rînduiala călăreţilor pustiei. Acolo, într-o noapte, straja palatului domnesc a fost tăiată şi Petru-Vodă Şchiopul a scăpat cu fuga, numai printr-o minune. Au fost călcate în pripă casele boierilor. Pe Irimia Golia nu l-au găsit.

Bulucul de oşteni turci venind din cetăţuia Galatei în sprijinul domniei, a fost iarăşi încăierare cruntă şi vitejii, respinşi, au căutat scăpare în altă parte decît drumul Nistrului, ca să li se piardă urma.

I

Cîntecul lui Ion-Vodă

Cei zece fugari făcuseră dimineaţă, în zori, un popas scurt, cît ai fuma o lulea ; de atunci nu mai puseseră piciorul pe iarbă verde, zburau pe caii lor aprigi spre asfinţit, prin strălucitul soare de primăvară ; în urma lor, ca după o suflare de furtună, drumul singuratic rămînea cufundat în vîrtejuri luminoase de colb.

În frunte călăreau fraţii. Nicoară Potcoavă, întunecat şi amărît, părea ţintuit pe murgul lui. Tunica scurtă căzăcească îi strîngea pieptul lat în care gemea înăbuşit o vijelie. Pulpele tari în nădragi largi, picioarele în cizme de marochin pînă la genunchi, cu pinteni de argint, strîngeau nervos coastele calului. Căciuliţa de astrahan da drumul unui val neregulat, creţ, de păr luciu, şi punea o umbră uşoară pe ochii întunecoşi, în care plutea lumina unui rîmnic adînc într-o zi fără soare. Mezinul, Alexandru, de o mare asemănare cu frate-său, dar cu ochii neliniştiţi, îşi contenise de multă vreme pornirile mînioase şi călărea lîngă frate-său pe roibu-i ca şi dînsul de-nfocat.

După fraţi veneau, pe cai iuţi moldoveneşti, vechii tovarăşi de vitejii şi de restriştе.

Bătrînul Petrea Gînj, căpitan oţelit din pedestrimea lui Ion-Vodă cel Cumplit, le era fraţilor ca şi un tată. Un stejar de romîn cum rar se găseşte : îi plăcea să bea, dar mai mult îi plăcea să se bată. Glumea cînd era voie bună — şi răcnea ca un leu în vîrtejul luptelor. Ochii blajini la linişte, — la mînie se încărcau de fulgere : sprîncenele negre, de un deget de late, se lăsau peste ochi posomorînd luminile, iar barba albă şi pletele albe se răzvrăteau ca de spulber.

Apoi : Toader Ursu — urs, drept urs, — cu nişte mustăţi de şi le înnoda la ceafă ; Alexe Totîrnac, poreclit Vulpe, de vulpe ce era, sprinten şi iute ca dihania ; Crăciun Harbuz şi Radu Suliţă, buni tovarăşi de încăierare şi de cinste ; Ştefan al Mariei şi Gheorghe Stîngaciu, fraţi de cruce, din ţinutul Sorocei, oameni tăcuţi şi ziditi în fier parcă ; şi cel din urmă, robul Caraiman, al lui Fedeleş, de la Runc din Moldova de sus, rob credincios, rob viteaz şi meşter mare: se îngîna cu apele, cu codrii şi cu privighetorile, din alăută !

Fugeau prin vîrtejuri luminoase de colb, paloşele şi sănetele scînteiau la soare.

De la amiază, o luaseră pe un drum îngust care se strecura întortocheat pe sub muncele şi prin văi. Pe ici, pe colo, pîraie lucii curgeau pe sub sălcii tăcute, încremenite în mîhnirea singurătăţilor.

Soarele de primăvară fusese aprins ; dar căldura se potolea deseori, cînd treceau pe sub streşini de codru verde : locuri bune de adăpost şi de odihnă, dar Potcoavă părea că nici nu le vede.

Toţi erau tăcuţi, flămînzi şi însetaţi ; — priveau cu încruntare înainte. Dar mai încruntat decît toţi era

moş Petrea Gînj ; el mormăia din vreme în vreme ca urşii : de dimineaţă din zori, nu fumase măcar o lulea ! Caraiman robul întovărăşea dorul acesta cu o privire disperată înainte, peste văi şi colnice ; dar ochii în zadar îi licăreau ca argintul viu, nicăieri nu se zărea fum pe sate. În tăcerea care-i întovărăşea, numai tropotele vuiau fără răsunete.

Deodată calea coti pe o costişă, printr-un făgiţel tînăr, în care razele se cufundau mai pline de strălucire şi de taină ; apoi începu să urce printre stejari rari, — cele dintăi *străji ale codrului*. *Lumina* se împuţina.

Domoliră fuga cailor, se înşirară unul cîte unul pe sub streşina verde şi prinseră a sui la pas.

— Ei, ce zici, moş Petre ? vorbi deodată mezinul, întorcînd capul spre moşneag.

— Multe aş spune, răspunse bătrînul, dar mi-i foame şi mi-i sete. Tac şi mă gîndesc.

Mezinul începu a rîde :

— Moş Petre, umple-ţi pipa şi are să vie şi gustul de vorbă...

— Pipa ca pipa, suspină din urmă Toader Ursu ; dar o oală cu vin dac-ar fi... eh ! bine-ar fi.

— Pînă la vin, ne adăpăm cu venin ! încheie scurt Nicoară Potcoavă.

Vorba aceasta trezi multe amărăciuni. Bătrînul Petrea voi să zică ceva, dar se stăpîni, mugi înăbuşit şi-şi trase cu mînile caierele care-i ţineau loc de mustăţi.

În tăcere, suiau la deal pe sub streşini întunecoase. Codrul se întărise ; la dreapta şi la stînga se înălţau goruni uriaşi care deasupra îşi împreunau cununile, într-o pace de biserică. *Paşii cailor* răsunau sub bolţi.

Prin desime pătrundea o lumină slabă de zori şi tremura printre trunchiurile stejarilor, ca umbrele schiţelor unei roţi. Granguri galbeni, spăriaţi, se ridicau din tîhlişuri ; se auzeau departe cîntecele mierlelor în suspinul obişnuit al codrului.

Bătrînul nu putea răbda. Îşi trase cu tărie mustăţile şi mugi :

— Stăpîne Nicoară...

Potcoavă îşi întoarse spre bătrîn ochii adînci.

— Stăpîne Nicoară, nu te da bătut ! Stăpîne Nicoară, multe-am îndurat noi, şi bune şi rele... Va veni şi vremea noastră !

O brazdă se săpă în fruntea lui Potcoavă ; prin ochii lui trecu o licărire de durere.

— Frate, zise mezinul, de ce eşti aşa de amărît ?

— Nu pricepeţi voi ? răspunse întunecos Potcoavă, nu pricepeţi că mult venin s-a strîns *colea*, în această zi de fugă ! Oare Şchiopul e mai vrednic decît fraţii lui Ion-Vodă ?

— Frate ! taci din gură, strigă mezinul ; avem cînd să ne arătăm vrednicia ! Am să rup ticălosului Petru şi piciorul celalalt !

— Stăpîne Nicoară, oftă bătrînul, adă-ţi aminte de vremurile bune. Toate merg pînă unde se poate. Ce voiai să facem noi, zece oameni ? Dar are să ne vie apa la moară şi vom vedea !

Potcoavă tăcea : sufletul lui era plin de întuneric şi îndoială, gînduri aspre îl bîntuiau, ca un vînt arzător. Brazda frunţii părea neagră.

Prin tăcerea codrului, suiră pînă pe creastă. De acolo, privirea, lăsîndu-se pe cununile întunecoase ale gorunilor, îmbrăţişa în văi, departe, lunci întinse de arini şi mesteceni, printre care scînteiau la soare re-

ţelele curgătoare ale Moldovei, pline de jaraticul apusului.

Călăreţii se opriră. Petrea Gînj întrebă cu voce plină de duioşie :

— Te mai ustură rana, stăpîne ?

Potcoavă se făcu că n-aude. Îşi opri calul, pe gînduri, şi zise răsfirîndu-şi cu degetele barba bălaie :

— Poposim pe malul Moldovei, ce ziceţi ?

— Poposim, frate, răspunse mezinul, caii au nevoie de odihnă.

Bătrînul zise iar, înfăşurînd pe Nicoară cu o privire caldă :

— Stăpîne, te mai ustură rana ?

— Nu, moş Petre, nu mă mai ustură... murmură pe gînduri Potcoavă.

Moş Petrea clătină neîncrezător din cap ; apoi deodată izbucni, cu ochii fulgerători :

— Cătţeaua de Chiajna e totul ! Din pricina muierii s-a vărsat sînge moldovenesc ! Şi cînii, cînii... de boieri vînduţi... De aceea a pierit Ion-Vodă al nostru, de aceea ţara geme împilată şi noi pribegim !... Alelei ! stăpîne, stăpîne... ne vom întoarce noi şi rău vom potopi pe vrăjmaşi ! cu mult sînge de al lor vom spurca pămîntul !

Potcoavă zîmbi cu dragoste :

— La asta mă gîndeam şi eu, moş Petre... Dar pînă atunci să ne lăsăm la vale, să îmbucăm ceva, să fumăm o pipă şi să ne mai odihnim ciolanele...

Ochii bătrînului se luminară. Toader Ursu zise din urmă :

— Lasă, că are să fie bine !

Şi se lăsară la vale, prin tăcerea măreaţă a asfinţitului.

Soarele se stingea în pîclele vinete ale munţilor

depărtaţi ; o boare răcoroasă începu să adie, tufişurile murmurau în jur. Pe ici pe colo, plopii tremurători licăreau cu străluciri argintii. Moldova sclipea în vale şi, în tăcere, se tînguiau ţipetele pescăruşilor. Se auzea şi zvonul undelor. Pe alocuri, în desişuri, cîrîiau cristei.

Cai şi oameni coborau obosiţi prin întinsa melancolie a acestui peisagiu auriu de primăvară. In sufletele lor gemeau multe doruri şi multe patimi, de asta vorbele ieşeau greu, amărîte, foarte scurte, foarte simple, — dar din tonul lor răzbăteau dureroase înţelesuri.

Tăceau coborînd spre popas şi amurgul îi înfăşura cu cele din urmă străluciri.

*

Cînd balta, scînteind ca oţelul, începu să se arate aproape, prin ochiurile zăvoaielor, cu un murmur uşor de unde, caii, ca şi cum ar fi simţit popasul aproape, porniră mai repede.

Călăreţii cîrmiră la dreapta şi poposiră într-o luncă, pe malul apei.

După ce îngrijiră caii, se uşurară, se răcorira şi se întinseră în iarbă, pe cergi. Caraiman scăpără şi aţîţă un foc de găteje ; iar Vulpe şi Stîngaciu porniră cu sănetele pe poteci, către vad, după vînat.

Focul se aprinse şi vărsă o dungă lată de lumină în tufişuri ; frunzele luncii licăreau. Erau împresuraţi de o roată albă de mesteceni ; iarba moale ca părul era naltă şi prindea a se umezi. Se întuneca, şi sus, din văzduhuri albastre, izvorau stele galbene. Nicoară Potcoavă se aşeză jos, pe cergă, lîngă foc, şi îşi dezbrăcă straiul strîmt care-i îmbrăţişa mijlo-

cul. Pieptarul de piele de căprioară și, dedesubt, cămașa de in erau scoarță de sînge închegat.

Bătrînul Gînj strigă cu voce mișcată:

— E rău, stăpîne! Te doare?

— Vezi, frate, grăi mezinul, ai spus că te-au zgîriat; eu văd că unghia de fier a pătruns adînc!

— Nu-i nimic, zise liniștit Potcoavă, mă mir numai cum de a putut răzbi sîngele și prin legături. Dar bine că s-a oprit acuma!

— S-a oprit pentru că s-a închegat, vorbi și Suliță; altfel ce fel de legătură, în goana calului? Se vede bine ce soi de zgîrietură este.

După o tăcere, moșneagul zise:

— Stăpîne, să nu desfaci legăturile, că n-are să fie bine...

Nicoară zîmbi:

— Nu te teme, moș Petre!

Nu-și desfăcu legăturile. Poate nici n-ar fi putut să le desfacă; trebuiau tăiate cu paloșul, căci coaja de sînge era de un deget. Își încheie domol bumbii de argint și rămase tăcut lîngă foc, cu ochii țintiți în flacările roșii, cu dunga din frunte adîncă și neagră.

Vîntul ușor și umed pornise mai tărișor și pleca într-o parte limbile focului. Potcoavă sta cu capu-n piept; mezinul păstra și el tăcerea, privind din vreme în vreme înspre fața dureroasă a celui mai mare. Moș Petrea Gînj își umplea luleaua ca să-și mai amăgească foamea; țiganul Caraiman aținea focul și făcuse jaratic cît lumea: parcă avea de gînd să se îndoape cu jar. Ceilalți așteptau tăcuți, întinși pe cergi.

Deodată porniră două tunete lungi și depărtate, în noapte. Țiganul tresări, se ridică în picioare, apoi se cinchi iar înaintea jaraticului; moș Petrea oftă mai ușurat.

Nu trecu mult şi cei doi plecaţi se întoarseră. Aduceau trei gîşte vinete.

— Avem noroc, zise înviorat moş Petrea, semn bun!

Iar ţiganul sări ca uliul asupra vînatului şi începu să scarmene de pîrîiau penele şi zburau după vînt, ca fluturii. Vulpe înjgheabă trei ţăpuşi şi trei crăcăni, şi, cît ai fuma o lulea, mai mult nu trecu şi cele trei gîşte prinseră a sfîrîi deasupra jaraticului.

Toţi se dădură pe aproape, dar toţi tăceau încă, pentru că se gîndeau şi se uitau numai; şi cînd foamea te roade, nu ţi-i de vorbă, cum nu i-i cînelui a linge sare. Numai Caraiman mormăia încet un cîntec, lingîndu-şi buzele şi învîrtind deasupra focului gîştele care sfîrîiau. Moş Petrea molfăia capătul lulelei; fraţii stăteau alături, căzuţi pe gînduri.

Moldova şoptea aproape, lunca şoptea împrejur şi trunchiurile albe ale mesteceniilor sclipeau ca nişte lumînări. O prepeliţă strigă peste ape.

— Bună ar fi de pus în ţăpuşă!... rînji Caraiman.

— Are omul gusturi alese! vorbi Totîrnac, poreclit Vulpe, de vulpe ce era.

— Voi vorbiţi de prepeliţi... mormăi moş Petrea Gînj; şi cînd aţi zis ţăpuşă, eu m-am gîndit la Irimia Golia... Hei! voi da eu odată cu crucea peste dînsul! El l-a mîncat fript pe Ion-Vodă al nostru!

— El, da!... murmură cu întristare Crăciun Harbuz. Moş Petrea oftă, apoi începu să mozolească iar capătul lulelei.

Ţiganul era meşter la fript gîşte, după cît se vedea. Toţi erau grăbiţi, da' el era mai grăbit decît toţi. Scoase pite de secară din desagi şi le împărţi; apoi toţi se dădură pe lîngă carnea rumână. Nu ştiu, ori fălcile lor pîrîiau, ori ciolanele gîştelor, dar trebuie

să fi fost straşnic de bună friptura. Fraţii uitară gîndurile negre şi piciorul cel şchiop al lui vodă Petru şi se mai înveseliră, cu cîte un picior de gîscă în mînă. Limbile începură a se desmorţi.

Pe urmă, se întinseră iar în jurul focului, pe cergi. Caraiman numai, după ce şi-a pus pîntecele la cale, s-a gîndit că destul a prăjit el gîşte, acum a venit vremea să se prăjească şi el, — drept aceea, a stîrnit o pălălaie lungă cît mestecenii. S-a dat aproape şi numai cît îi sticleau ochii şi dinţii.

E nevoie să mai spunem că toţi şi-au scos pipele, pentru că nu se ştia dacă fumează ori nu, — numai despre fumatul lui moş Petrea nu-i nevoie de vorbă multă : pufăia moşneagul de s-auzea cine ştie de unde, şi mormăia şi scotea un fum, de socoteai că i-i hogeag gîtlejul.

S-au pus apoi la taifas. Caii păşteau în desişul întunecos iarba moale ; focul arunca pînze roşii de lumină în întunericul frunzelor ; Moldova se sfădea cu prundişurile ; mestecenii se închinau şi vîntul umplea cîteodată afundurile depărtate ale codrului de vuiet de ape.

— Doamne, fraţilor ! vorbi Petrea Gînj, mi-am adus mai înainte aminte de licălosul Irimia Golia. De mi-a pica în palmă, am să muşc din el cum am muşcat din gîştele de adinioarea. Viteaz a fost Ion-Vodă, dar minciuna sparge şi casa de piatră, — şi boieru-i minciună din creştet în tălpi.

— Moş Petre, moş Petre, murmură Stîngaciu, nu-mi mai aduce aminte, că tare mă arde la inimă ! Şi-au vîndut, cînii, moşia şi l-au vîndut pe vodă cum a vîndut Iuda pe Hristos !

— Pe tine te doare, băiete? Şi pe mine mă doare, cumplit mă doare! — Oleoleo! dar mare-i unul Dumnezeu! Munte cu munte se întîlneşte, dar om cu om?

— Eu nu pricep, zise Alexandru mezinul, cum dracul de n-am dat de dînsul ieri. Aveam un ştreang minunat pentru gîtul lui.

— Doamne, frate, mişelul e ca şarpele! rosti neguros Nicoară.

Moş Petrea mormăi, după un răst

— De cît un an cioară, mai bine o zi şoim! Ion-Vodă al nostru a trăit puţină vreme, dar şoim a fost! — Of-of! gemu moşneagul scrîşnind, cum ni l-au sfîrticat nelegiuiţii! Cît ne-am năcăjit să-l facem să fugă singur şi n-a fost chip! S-a dus şi el, s-a dus şi soaţa lui, s-a dus şi pruncul, — parcă nici n-au fost! N-am să mor, n-o să mă lese Dumnezeu să mor, pînă ce n-oi vedea pe Irimia întins la picioarele mele!

Moşneagul îşi lăsă capul pe piept şi oftă; apoi căzu pe gînduri. Luleaua i se stînse între degete.

Zăvoaiele dese murmurau în preajmă, caii strănutau din cînd în cînd; chimirurile late, săneţele şi paloşele sclipeau în bătaia focului. In ţîhlişuri, peste Moldova, ţipau cristeii; o undă de vînt trecu tainică prin mesteceni.

— Fraţilor! gemu moşneagul, vă aduceţi aminte de vremurile cele straşnice? Oh, Doamne, ce vremuri!

— Să ne-ndulcim amarul, zise cu greutate Suliţă; atîta mai avem şi noi în ceasuri cumplite!

Bătrînul, cu ochii mari, aţintiţi, începu să vorbească ca într-un vis:

— Ce zmeu de om! Cum muşcau păgînii ţărîna şi se zvîrcoleau ca şerpii pe jarатic! N-a fost nici va mai fi aşa voievod! Mergeam toţi ca nebuni după

dînsul, prin bura de sînge! Cînd își trăgea paloșul și pornea, turcii se abăteau într-o parte ca înaintea unui vifor!

O înfiorare rece trecu prin toți tovarășii.

— Cum s-a dus! urmă moșneagul, cu glas amărît. Grozavă ursită pentru așa viteaz! Și domnița Maria, cu puiul ei, cum a trecut, ca o umbră... și noi n-am putut-o scăpa nici pe dînsa! S-a dus pentru totdeauna, așa de amărîtă și așa de zdrobită, cu pruncul la sîn!

Luleaua stînsă tremura în mîna moșneagului. Bătrînul se plecă asupra jaraticului, căutînd un cărbune. Nimeni nu-i văzu ochii, dar un cărbune sfîrîi dedesubt.

Focul întindea limbi albăstrii; o tresărire de flacără lumină deodată chipul aspru, ca cioplit în piatră, al bătrînului. Ochii scînteiau întunecos.

— Moș Petre, vorbi Potcoavă, Dumnezeu a vrut să scăpăm, pentru răsplata Iudei!

Gînj dădu încet din cap, privind cu dragoste chipul viteazului.

Tăcură multă vreme. Un vînt amar le bîntuia sufletele, toți stăteau pe gînduri, cu mintea la vremurile cumplite. Același gînd, același dor trecea prin toate sufletele, pe cînd prin luncă se strecurau murmurări tainice, ca ciuruiri depărtate de undă.

Bătrînul își umplu din nou pipa, cu ochii țintă în jaratic, cu sprîncenele negre încruntate. Mezinul se lăsase pe o coastă și privea văzduhul negru în care clipeau stele vioaie. Țiganul era neliniștit, înfiorat, și ochii lui focoși ardeau ca doi ochi de lup.

Deodată se ridică în picioare, se apropie de desagi, se plecă și prinse a cotrobăi prin ei.

Vulpe rîse încetinel:

— Saracul Caraiman, cît de țigan e el, dar tot s-a întors prin foc, de și-a luat scripca.

— Aș! zise și Ursu, ți-ai găsit să se lese el de diblă! Noi fugeam cu sănețele în mînă și împroșcam foc în ieniceri și el salta pe cal, ca un smintit, cu stînga ținea frîul și cu dreapta scripca, în vînt!

Caraiman se întoarse fără să se uite la nimeni, se așeză lîngă foc cu picioarele încrucișate subt el, și stătu așa un răstimp. Apoi dreapta lui pipăi strunele.

Suflările nopții porniseră mai tari, se furișau prin mesteceni în freamăt ușor și țiganul ciupi strunele: tim-cum, tim-cum, — și ochii îi licăreau ca doi cărbuni și stăteau nemișcați, privind înainte.

Ciupea strunele și cînta încet, cu glas duios:

Foaie verde de dudău,
Murgule, căluțul meu,
Ce oftezi așa de greu?
Ori ți-i foame, ori ți-i sete,
Ori ți-i dor de codru verde...

Apoi luă arcușul și prinse a mîngîia lin strunele; cîntecul părea că vine de departe, odată cu vîntul.

Toți ascultau tăcuți, răsturnați pe cergi; numai moș Petrea, cu coatele pe genunchi și Nicoară Potcoavă în capul oaselor, stăteau nemișcați, în lumina roșă, cu ochii spre cele din urmă tresăriri de flacări.

Caraiman cînta încet, arcușul lunceа lin, și alăuta părea că suspină chinuit și plînge cele din urmă ceasuri ale viteazului Ion-Vodă și ale duioasei Marii. Umbrele lor păreau că plutesc în întuneric, pe vînt; iar strunele gemeau și oftau, cu lunca, cu vîntul, tot mai slab, tot mai moale, ca într-un vis.

Nicoară Potcoavă tot nemișcat sta și sarbăd, cu ochii plini de amărăciune în flacările albastre.

II

La Dăvideni

Se deșteptară în răceala jilavă a zorilor.

Trăgea un vînt subțire dinspre baltă; pescărușii și nagîții treceau țipînd de foame; roate de pîcle veneau după vînt și descopereau solzii apelor întunecoase; luncile vîjîiau.

Caii erau sătui și stăteau neclintiți în verdeața umedă.

Caraiman se sculă și porni după găteje, iar ceilalți se puseră să-și steargă sănețele de răvineală.

Alexe Totîrnac, poreclit Vulpe, zise:

— Stîngaciule, ia-ți sănceața și să pornim la potică, poate ne cade vreun iepure... Cam slabe-s dihăniile, ce-i dreptul, pe vremea asta, dar, de nevoie, om mînca și noi ce-om putea...

— Lasă iepurii, Vulpe, grăi Petrea Gînj; nu mai strica încărcătura degeaba; mai bine vezi, poate-i avea norocul de-asară.

— Aha, s-a-ntărtat moșul la gîște gnase, zîmbi Totîrnac; apoi zise Stîngaciului: Haide, Stîngaciule, ia-ți zburături... Și porniră prin tufe.

Ceilalți adăpară caii; iar Caraiman scăpără, aţîță focul și făcu o pălălaie ca și în sara trecută. Ziua deschidea ochii și cununile codrului se rumeneau.

Alexandru era odihnit, după somnul greu; dar frate-său tot galben, întunecat și chinuit de durere.

Petrea Gînj zise:

— Mi se pare mie, stăpîne, că rana-i adîncă și are să trebuiască să ne oprim la o casă de om; văd eu că nu ești în toate apele.

— M-a tras pămîntul, Moș Petre, asta-i, dar n-avea

grijă ; numai să pornim la drum şi-i vedea că are să fie bine...

Moşneagul ciătină din cap şi mormăi nemulţămit ; îşi umplu pipa şi se trase lîngă foc. După un răstimp, grăi :

— Adică ce-ar fi dacă ne-am opri la o casă de creştin ? Încaltea să te văd lecuit de istov... Ce ? două, trei zile trec ca o părere şi, după ce s-a astupa zgîrietura, puţin ne pasă.

— Dar de zgîrietură n-are încotro ! zise Alexandru ; nu-l ştii dumneata, moş Petre ? Mai bine moare decît să spuie că-l doare. Ia uită-te la el : parcă i-a luat pînza de pe obraz ; a curs pesemne sînge din el... cu vadra... şi n-a zis nici cîrc. Amarnică fire de creştin ! Ia ascultă, frate, cît e şagă e şagă...

— Taci, Alexandre, că nu ştii ce vorbeşti. Dar ce-s eu ! muiere ? Să cad în brînci pentru atîta lucru ? Păziţi-vă treaba ; pornim şi mergem înainte !

Bătrînul privea cu ochi calzi pe Potcoavă. Zise :

— Mergem... dar tot ar fi bine să... La urma urmei, înainte cu Dumnezeu !

Se uită la mezin, îşi împinse pipa în colţul gurii şi zîmbi, clătinînd din cap.

Fratele cel mare se sculă, se apropie de calul lui, îl mîngîie pe ochi, îi răsfiră coama între degete şi-l bătu pe gît :

— Măi Murguţ măi, ca vîntul să mă duci la cazaci, măi Murguţ ! Pînă ce n-oi vedea duşmanii muşcînd ţărîna, nu mă las !

Ochii lui Gînj licăriră :

— A da Dumnezeu, stăpîne, şi ne-a veni şi nouă apa la moară.

Murguț necheză încetinel, înăbușit, și cercă să apuce pe Nicoară de mînă. Ceilalți cai ridicară capetele și începură a vîntura cu picioarele subțiri.

Caraiman, care se prăjea pe lîngă foc, vorbi și el:

— Ce zici, stăpîne? tot mi s-a distrămat mie arcușul: are păr bun Șchiopul?

Alexandru zîmbi a rîde și răspunse:

— Taci, Caraimane, că nici de atîta nu-i bun vodă cel ticălos!

Stătură tăcuți cîtăva vreme.

Suluri roșii de lumină pătrundeau de la răsărit prin ochiurile poienilor; stoluri de vrăbii prinseră a cîntă prin sălcii, la marginea apei; mierlele ziceau din fluier, în luminile răsăritului.

Deodată desișurile pîrîiră și glasul lui Vulpe se auzi:

— Gata focul?

— Gata, gata, dumneata să fii sănătos! răcni Caraiman, sărind în sus, vesel.

— Măi Vulpe măi, tună Toader Ursu, ce-i? gîscă ori gînsac?

— Ba nici boboc nu-i, răspunse Stîngaciu ieșind cu Totînnac din dosul mestecenilor. Vulpe rîdea.

— Ba nu, zău, Stîngaciule, zise cam trist Caraiman; nu șăgui, că n-avem vreme și mie parcă mi-au mas șoarecii în pîntece!

Cei doi pușoași veneau numai cu sănețele în mînă. Caraiman căta amărît la ei.

— Tu să fii sănătos, Caraimane! zise Vulpe, glumeț. Caraiman se scărpină în cap.

— Dar ce-ați pățit? întrebă mezinul.

— Ei, parcă gîștele au fost proaste să se lase împușcate... mormăi Petrea Gînj.

— Cunad ! rosti Totîrnac.

— Cum ? n-aţi dat peste nimic ?

— Ba am dat, dar vorba ceea : ochii văd, inima cere... Parcă ne-am putut apropia ? Pe urmă, ne-am gîndit că se va face ziuă şi trebuie să pornim. Afară de asta, după deal, pe coastă, am zărit o curte boierească.

Moş Petrea îşi aţinti urechea :

— O curte boierească zici ?

— Da, şi am socotit că pînă acolo n-om muri de foame.

— Departe ? întrebă Potcoavă.

— Dar de unde ! strigă Totîrnac ; se vede bine din vad ; ce curte mîndră, de-a mai mare dragul !

— Iaca-i bun ! grăi moş Petrea, iaca-i bun ! un pahar de vin şi un hartan de miel nu strică ! Ar fi potrivit să mergem. După ce ne înviorăm, pornim înainte cu Dumnezeu ! Un pahar de vin bun, mai rar...

— Bine, moş Petre ! rosti zîmbind Nicoară ; hai, băieţi !

Potcoavă era galben şi ochii îi ardeau dureros : îl frigea nana din coastă.

Se pregătiră, încălecară ; ieşiră din frunzişurile umede, la mal.

Ca la vreo douăzeci de obraţe în susul Moldovei, se vedea o dungă de creţuri subţiri pe unde, şi apele curgeau împrăştiate pe prund.

— Acolo-i vadul ! zise Petrea Gînj şi porniră într-acolo, cu junghiurile şi chimirurile late sticlind în săgetările soarelui.

Pescăruşi vineţi se învîrteau ţipînd pe deasupra lor ; cîteodată se repezeau asupra luciului verziu, înfiorau undele şi se ridicau cu chilici în cioc.

Intrară în șir, în vad. Intâi Nicoară Potcoavă, după dînsul mezinul, pe urmă Petrea Gînj, și ceilalți după dînșii.

Apa venea tare și se izbea în pîntecele cailor cu vuiet. Caii pășeau cuminți și se țineau bine.

Deodată Potcoavă ieși din linie și se lăsă pieziș după apă.

— O să ajungem mai degrabă așa !... zise el.

— Nu te abate din vad, stăpîne, strigă Petrea Gînj. Să nu dai în vîrtejuri !

Nicoară făcu un semn cu mîna : să nu se teamă. Erau să se ia și ceilalți după dînsul ; tocmai voiau să-și dea drumul, cînd Alexandru scoase un răcnet și-și repezi calul spre frate-său. Potcoavă se scufundase pînă la piept cu cal cu tot, apoi ieșise deasupra și iar se scufundase. Murgul sforăia și se lupta voinicește, apele veneau mînioase și se rupeau în două, izbindu-se de pieptul voinicului. Călărețul își întoarse capul și văzu că toți se învăluie după el, le făcu un semn cu mîna și strigă :

— Nu-i nimica, nu vă temeți...

Murguț se înconda și sforăia ; apele băteau în călăreț și-n capul calului ; mezinul ajungea la frate-său ; ceilalți după el ; dar Murguț ieșea din vîrtej ; prinsese cu copita fund tare și acum pășea pufnind spre mal.

— Slavă Domnului ! cuvîntă moș Petrea.

Lucrurile se petrecuseră ca într-o fulgerare de icoane ; caii trecură prin undele iuți, apa coborî la genunchii lor, pe urmă mai jos și în curînd potcoavele băturâ prundul vînăt.

Nicoară Potcoavă era galben ca tunta de ceară ; o întunecime mare plutea în ochii lui, — durerea adîncă care-l făcuse în două nopți și o zi, după ce fusese rănit, să umble ca printr-un vis dureros. Cînd tova-

răşii se apropiară de el, zăriră pete de sînge pe Murguţ.

— Dar ce-i, frate? grăi Alexandru; ţi s-a rănit calul?

Fratele mai mare zîmbi şi făcu semn, cu capul, că nu; răsufla greu şi strîngea coastele calului între pulpe. Atunci toţi, apropiindu-se cu luare-aminte, văzură ce era: un pîrăuaş îngust de sînge se strecura pe sub tunică şi picura pe coastele murgului.

— S-au desfăcut legăturile rănii! răcni moş Petre.

— Nu-i nimic... murmură Potcoavă.

— Cum nu-i nimic, frate? strigă mezinul mînios; să-l descheiem, moş Petre...

— Nu te supăra frate, nu te supăra... murmură zîmbind Nicoară.

Soţii se grămădiră în jurul rănitului. Alexandru descheie bumbii de argint şi pieptarul ud. Dedesubt se văzură legăturile roşii zvîcnind deasupra rănii; sîngele izvora şi curgea la vale, de-a valma cu apa rece.

Bătrînul se apucă, gemînd, cu mînile de cap:

— Dar bine... asta-i rană? zise el, asta-i rană? lovitura asta putea ucide un mistreţ! S-au deslipit legăturile muiate de apă şi uite ce vînă groasă de sînge!

Potcoavă sta drept pe cal şi ochii îi sticleau de durere.

— Ce-i, moş Petre? zise el, ce te sparii aşa de tare? Eu ştiam că eşti obişnuit cu sîngele...

Bătrînul războinic tăcu, cu faţa aspră; dar în ochii lui se aprinse o scînteie de duioşie. Toţi tăceau, privind faţa împietrită a rănitului.

— Nu-i chip să luăm legăturile, grăi mezinul.

— Nici vorbă! răspunse moşneagul, pe cînd Caraiman scotea fîşii de pînză de in; să le strîngem şi să le întărim cu altele, ca să se oprească sîngele. Nu mai avem mult pînă la curtea boierească; iacătă-o, se zăreşte acolo în fund, după cuta de deal. Acolo ne-om opri şi vom vedea pe urmă ce mai este de făcut.

Legăturile fură strînse şi întărite pe deasupra cu altele. Sîngele conteni. Nicoară Potcoavă oftă şi închise o clipă ochii, dar nici un muşchi de pe faţa lui nu tresări.

Porniră mîhniţi pe şesul plin de prund; mănunchiuri de iarbă subţire, ca nişte bărbi de ţap, ieşeau din pietriş, pe ici pe colo.

La dreapta lui Nicoară, în partea rănii, călărea Alexandru, la stînga moş Petrea Gînj. Chipul rănitului era întunecat, ochii ardeau adînci, dar trupul sta ca o făclie pe murg, naît şi falnic. Moşneagul, pe gînduri, îşi rodea mustaţa.

Caii mergeau la pas, în tăcere. Pescăruşii se roteau ţipînd pe deasupra. Pe coasta dealului, în fund, plutea fum vînăt, şi prin fum se zărea o curte mare boierească. Pe clin, la vale, erau împrăştiate case, sub glugi de stuh; de abia se vedeau din livezile verzi. Soarele lucea vesel şi tînăr. La poalele dealului, păştea o cireadă albă de vite; talanga suna moale în liniştea cîmpiilor.

*

Satul era gospodăresc şi sătenii păreau cuprinşi. Băieţei în durligi se hîrjoneau cu cînii, în colibul hudiţelor; cînd vedeau pe fugari răsărind călări, cu săneţele în spate, săreau pe după garduri şi de acolo se uitau la ei cu ochi mari, spărioşi; cînii zăpăiau la pi-

cioarele cailor. Oamenii ieşeau pe prispele înalte şi petreceau cu priviri mirate, pe străini; fete mari se iţeau prin crăpătura uşilor; în urmă, nevestele sfătuiau cu mîna la gură.

Intîlniră un sătean. Mezinul îl opri:

— Bade, nu ni-i putea spune dumneata ale cui sînt curţile cele de colo?

— Da' cum nu? Acolo şade boierul nostru... boierul Andrei Dăvideanu... şi satul ista e al lui.

— Al lui? zise moş Petrea; tare bine... Şi cum îi zice satului?

— Dăvideni.

— Iaca-i bun... prea bine, mormăi bătrînul, să trăieşti, frate... Da'... de treabă boier?

— Cine? boierul nostru? he-hei!... numai oameni buni să fiţi... şi-ncolo să n-aveţi grijă.

Porniră înainte. Gospodarul stătu o bucată în loc, uitîndu-se după dînşii, apoi îşi repezi iar căciula pe ochi şi-şi căută de drum.

Calea mergea trăgănată pe coastă; casele se răreau, trupul satului rămînea în urmă, în verdeaţa livezilor; fumul se ridica vînăt, cînii lătrau, cumpenele fîntînilor scrîţîiau. Din vale oamenii se uitau după voinici, cu mînile streşină la ochi.

La jumătatea coastei, pe un podiş, se înălţa curtea boierească, albă; un zid scund o încingea ca un brîu; spre vale către Moldova, curgea neagră pădurica de frasini, de arini şi de fagi, împresurată de jur împrejur, cît bătea ochiul, de un gard înalt de nuiele. In vale, către marginea pădurici, clipea un rîmnic întins în lumina dimineţii.

Porţile mari, căptuşite cu fier, erau deschise: fugarii fuseseră văzuţi de multă vreme şi boierul Andrei Dăvideanu îi aştepta în cerdac, în mîngîierea dimi-

neții. Argații stăteau gata să primească și prietini, și dușmani. Erau cu mînile goale, dar în chimiruri se ascundeau junghere tăioase.

Fața boierului se lumina într-o coroană de păr alb.

— Bună dimineața și bine te-am găsit, boierule! vorbi mezinul; bucuros de oaspeți?

— Bucuros, bucuros! rosti limpede boierul bătrîn ridicîndu-se; poftim! dar, după cît văd eu, de nevoie cereți ospeție, că aveți un rănit...

— Da... frate-meu e rănit, și a slăbit pe drum...

Privirea limpede a lui Andrei Dăvideanu îi îmbrățișă pe toți deodată; se opri o clipă asupra lui moș Petrea, țintì pe mezin, pe rănit, apoi se lumină.

Voinicii se închinară și boierul le zise:

— Bine-ați venit, vitejilor! dar nu stați, descălicați, și să vedem, poate s-a găsi ceva și pentru dumneavoastră.

— Doamne, jupîne, vorbi moș Petrea; zi ospătare, ca să-ți iasă un sfînt din gură!

— Hm! rosti boierul, se cunoaște că ești bătrîn încercat. Cel mai bun cuvînt e acesta pentru cei drumeți: n-aveți grijă, poate s-a găsi ceva la bordeiul meu... — Apoi se întoarse spre Nicoară: — După cît văd eu, boierule, stai cam rău cu țara... Galbăn, ostenit, hm! cam rău... Ia să vedem, deocamdată să te coborîm de pe cal...

Nicoară Potcoavă șopti ceva, ca o mulțămire, și pleoapele i se lăsară grele pe luminile ochilor. Era ostenit peste măsură și slab. Săriră de pe cai bătrînul Gînj, Suliță, Stîngaciu și Ursu, coborîră rănitul de pe Murguț și încet, de subsuori, îl duseră în casă. Căta el să se ție pe picioare, dar se simțea că tremură. Totuși trupul stătea drept și fața neclintită; numai ochii i se aburiseră.

Boierul pornise înainte. Începuse să facă larmă şi să răcnească în toate părţile. Cîteva femei alergară îndată-mare şi pregătiră un divan într-o odaie luminoasă dinspre răsărit.

Fugarii îşi dezbrăcară încet stăpînul şi-l aşezară cu grijă pe pat. Era slab, închise pleoapele.

— Aşa-aşa... zicea boierul Andrei; încet... iată, am trimeş s-aducă pe baba Aniţa... Încet să nu-l loviţi... aici are să se odihnească bine... Rana-i în coastă, după cum văd eu, zise după aceea mezinului; e adîncă?

— Nu prea ştiu, răspunse Alexandru, că n-a fost chip să-l căutăm. Ce crezi dumneata? e un încăpăţînat de nu mai are margini. Nu l-ai văzut? era slab şi prăpădit şi tot se ţinea ţapăn pe cal... Vai de mine, bine că am dat de o casă de creştini şi l-am adus, fără să vrea, — altfel...

Glasul deschis al mezinului plăcu boierului deodată. Ochii lui se umplură de dragoste şi înduioşare.

— Doamne-Doamne, zise el, ce-i tinereţa! Dar nu-i nimica... Odihnă îi trebuie şi îngrijire bună şi să vezi că în scurt e pe picioare.

— Mulţămesc, jupîne, aşa suflet bun mai rar... În vremurile aceste de restrişte, unde mai puteam găsi noi adăpost? Ne-ar fi primit pretutindeni cu plumbi.

— Hm! cu plumbi... mormăi boierul; adevărat: trăim într-o vreme în care oamenii se sfîşie cu dinţii şi cu unghiile, ca fiarele... Fiecare stă gata... vezi că fiecare se teme de ceva... Dar eu nu mă tem de nimic şi de nimeni... Ş-apoi doar creştini sîntem şi fraţi, ce Dumnezeu! Adică numai oameni răi sînt în lumea asta? — Vorbind aşa, boierul se uita pieziş, pe sub sprîncene la mezin. — Eu cred că se mai găsesc

pe ici, pe colo, și suflete cu frica lui Dumnezeu! În orice om, eu văd întâi frate, nu dușman...

— Ferice de dumneata! zise mezinul.

— Ba nu, fiule: spui vorbă mare! Cine-i fericit în lumea asta? adică cine-i *cu adevărat* fericit? Rare ori e cerul fără de nouri!

Bunăoară eu... Dar să nu mai vorbim!... Cînd crede omul în Cel-de-sus, tot e bine. Eu mă încred în Dumnezeu și de diavol nu mă tem. De pildă azi, de ce m-aș fi temut de străinii care cereau adăpost? Nu mă tem: cel curat n-are de ce se teme...

Boierul dădu trist din cap și zise iar după un răstimp:

— Nu-s eu de ieri, de alaltăieri, — și pot să spun deodată: Acesta-i om bun!

— Azi nu te-ai înșelat, zîmbi mezinul, așa-i că nu te-ai înșelat? Azi ce-ai gîndit?

Boierul zîmbi trist și se uită în ochii mezinului; apoi își coborî privirea spre rănit.

— Vezi, zise el, mă crezi dumneata? să fi știut că sînteți dușmani și tot v-aș fi primit, pentru că am văzut un rănit.

După o tăcere scurtă, boierul Andrei întrebă:

— Dincotro? apoi adăogi repede: Să nu te temi, spune ca unui tată tot ce ai pe suflet. Crezi că nu pricep eu că sînteți pribegi?

— De ce să mă tem? zise mezinul deschis; de la Iași venim.

— De la Iași? Ei, așa-i că stau lucrurile rău pe la Iași? Văd eu că stau rău, de vreme ce vin răniți dintr-acolo.

— Da, rău stau... Urgie pe capul țării! Petru Șchiopul e urgie! Geme moșia sărăcită, de cînd s-a dus domnul poporului!...

La vorbele acestea, spuse cu amar, boierul ridică capul şi ţinti pe mezin.

Întrebă încet:

— Dar fraţii lui Ion-Vodă dorm?

Rănitul făcu o mişcare grăbită pe patul lui; privirile mezinului scînteiară. Bătrînul îşi coborî ochii de la mezin asupra rănitului, apoi iar îi ridică asupra lui Alexandru, zîmbind de data asta.

— Hm, rosti el răspicat, nu mai întreb cine sînteţi şi încotro vă duceţi... Am priceput! sfîrşi el. — Alexandru tresări. — Ori, cel puţin, adăogi repede bătrînul, cred că nu mă înşel. Ei, — de ce tresari? nu te teme!... Hei, Doamne, pesemne că nu mi-ai priceput sufletul, copile... — Apoi, după o tăcere scurtă, cu blîndeţă: Dar cum? ce-a fost? ce s-a întîmplat?

Mezinul începu a rîde:

— Mare minune dumnezeiască e ochiul omului, zise el; am prins dragoste de dumneata, boierule... Ce să fie? Uită-te! Îl vezi? Îl vezi? urmă el, coborînd glasul, n-a fost chip să-i stăm în cale! Cînd a zis el ceva, e sfînt! Înfruntă lumea!... Am venit şi-am călcat palatul Şchiopului ieri-noapte... S-a bătut ca un leu şi acuma iată-l!

Boierul bătu din palme, minunat:

— Şoimilor! strigă el cu ochii aprinşi, să vă îmbrăţiş! *Adevăraţi fraţi ai lui Ion-Vodă!* — Vino încoace, fiule, să te sărut; să vă sărut cu drag, — căci dragi îmi sînteţi şi voi! — Voi sînteţi, vă cunosc, fraţii şoimului! — Boierul îmbrăţişă şi sărută cu drag pe fraţi.

— Da, noi sîntem cei amăriţi, noi sîntem cei alungaţi ca fiarele! zise amar mezinul. Rănitul gemu.

— Voinicule, voinicule, vorbi boierul cu glas mişcat; omul să nu desnădăjduiască... Adînci şi neînţe-

lese sînt hotărîrile Domnului ! — Ascultă-mă pe mine, uită-te la barba asta albă și mă crede : norodul geme, se frămîntă ca un vînt înlănțuit ! Veniți și dați drumul lanțului și se va prăvăli Șchiopul ca să nu se mai scoale !

Mezinul oftă și arătă din ochi pe Potcoavă, care privea în bagdadie, cu ochii mari, întunecoși.

Bătrînul se plecă și-l sărută pe frunte.

Apoi zise :

— Nu poți ști ce aduce ziua de mîni. După nour, soare ; după năcaz, bucurie ! Vino să te sărut ca un părinte, pe frunte ; eu am fost bun prietin cu Ion-Vodă, batîr că am avut ginere pe un ticălos ca Irimia Golia !

La vorbele acestea, mezinul căscă ochii mari și se dădu repede înapoi, cu mîna pe paloș. Nicoară tresări și își întoarse capul cu ochii cumpliți.

— Pricep, pricep, zise boierul bătrîn, zîmbind amar ; dar ! mi-i ginere... mi-a *fost* ginere un ticălos ! L-am blăstămat cînd am auzit că și-a vîndut stăpînul și a adus păgînii să calce moșia părinților lui ! Cînele ! N-am dat cu ochii de el, că l-aș fi zdrobit fără leac de pacat ! — Pricep : v-ați aprins... Dar fiți pe pace : Dumnezeu nu bate cu ciomagul, nu... Iată, priviți-mă, mi-e barba albă, șaizeci de ani port în spinare... mă gîndesc mai mult la Domnul decît la oameni... dar vă spun în cuget curat, un cîne ca Irimia n-ar fi pacat să omor !

Ochii moșneagului ardeau și arătau încă voinicia și tinereța sufletului.

— Fiecare cu ale sale dureri... zise iar bătrînul, pe cînd mezinul asculta în tăcere ; fata îmi murise ; mi-am oprit nepoata : n-am vrut s-o las în stăpînirea unui viclean... am luat-o pentru totdeauna, și am avut noroc că de mică crescuse la mine... Blăstămat

să fie! să piară cum pier cînii! — Iată, acu trăiesc ca un bursuc aici, cine ştie unde... nu vreau să ştiu de măriri şi de curte... Altădată era bine, — dar acu s-au ticăloşit şi boierii, şi domnul. Ce? crezi că-i bine cînd se ploconeşte Vodă şi sărută giubelele boierilor? He! de aceea-i ţara de jac! Eu ştiu că domnul, dacă-i domn, stăpîn şi domn să fie, dar nu aşa! De-aceea îşi fac rîs păgînii de noi şi de aceea pe vodă Ion n-are să-l uite norodul în veac!

Vorba multă vreme stăpînită şi acum aşa de bogată a boierului scăzuse încet-încet, — căci rănitul aţipise. Capul lui frumos şi bărbătesc odihnea mai liniştit pe perne moi, dar se cunoştea că cumplit de chinuit fusese trupul şi sufletul voinicului; ochii se adînciseră şi obrajii erau mai traşi şi albi ca varul.

Valuri de lumină năvăleau în odaie şi jucau pe pereţii acoperiţi cu scorţuri mîndre, pe divanurile pline de perne moi. Prin fereastra deschisă, venea căldura dulce a lui florar; pînă hăt-departe se vedea pînza vîrfurilor pădurii, verde întunecoasă; deasupra pluteau uli ageri cu aripile întinse; în depărtare, printre muchi de dealuri, scînteia Moldova ca argintul viu, printre prunduri, printre pete de verdeaţă şi printre zăvoaie.

Uşa se deschise încet şi o jupîneasă mititică, cu faţa blîndă, în negru, intră fără cel mai mic zgomot.

— Iaca şi jupîneasa mea... baba mea... zise boierul, cu glas potolit.

Mezinul se apropie în tăcere de bătrînă şi-i sărută mîna; ea îl apucă cu palmele de tîmple şi-şi puse buzele uscate pe fruntea lui.

— Bine-ai venit la noi, boierule, zise ea, cu voce moale; să văd ce face viteazul celalalt... Pînă ce va veni Aniţa, să-i primenesc eu legăturile...

— Atunci să-ți trimet o fată, să te ajute... zise bătrînul Dăvideanu, și să te lăsăm în voie... Noi să ieșim pe-afară cîte oleacă... adăogi el, întorcîndu-se către mezin și cuprinzîndu-l cu dreapta de mijloc.

*

In odaia de alături, boierul Andrei zise mezinului cu veselie:

— Mai întăi de toate, desfă-ți chimirul și te ușurează, fiule; închipuiește-ți că ești acasă la dumneata...

Alexandru începu a rîde:

— Iată, mă desfac, jupîne, n-ai grijă, și-ți fac toate voile, de pe urmă n-ai să fii bucuros de mine...

Boierul zîmbi cu bunătate. Alexandru se descinse și-și lepădă armele.

— Așa... acum să le așezăm colea, frumos... Dar nu te teme, că mult n-au să stea; mîni am de gînd să mergem la vînat, știi, să mă mai desmorțesc... Atîta bucurie am și eu în vizunia mea, și atîta patimă!

— Trebuie să fie frumos vînat prin părțile acestea, și mult, zise mezinul, pe cînd ieșeau în cerdacul larg.

— Este, cum nu! Acuma am de furcă c-o turmă de mistreți. Cumplite sălbătăciuni! Multă pagubă săvîrșesc. Să vedem, ce-oi face. Am să scot toți pușcașii din Dăvideni; vei merge și dumneata cu voinicii dumnitale...

— Cum nu? cînd e vorba de vînătoare...

In clipa asta, răsări de pe scări, pe cerdac, înaintea boierului, un țigănoi gras și scurt, cu fălcile mari, mustăcios, ras, cu pestelcă albă dinainte.

— Aha! grăi boierul, tu ești, Timofte?

— Eu, măria ta, sărutăm picioarele... am venit... — Aici zîmbi și gura i se întinse pînă la urechi...

— Văd eu c-ai venit şi pricep eu... Taie nişte claponi şi nişte găşte... şi vezi de te sileşte, arată-te meşter, că uite, avem oaspeţi...

— Sărutăm picioarele...

— Pe urmă, mi se pare că Toader Păscaru trebuia să aducă nişte mreană... Ia sama să nu mă faci de ocară, Timofte!

— Sărutăm picioarele! Şi bucătarul se trase de-a-ndaratele, ploconindu-se întruna.

Tocmai atunci veneau de la grajduri moş Petrea şi Suliţă şi treceau pe sub cerdac. Boierul le strigă cu voie-bună.

— Voi, voinicilor, duceţi-vă de mai cinstiţi cîte-un palici de vin cu logofătul... Şi pînă ce-a face Timofte bucate, mai vedeţi... s-a găsi cîte ceva.

— Ce-i dreptul, de treabă boier... — mormăi moş Petrea la urechea lui Suliţă. Trebuie să aibă vin bun!

Pe urmă, întorcîndu-se spre mezin, boierul îl pofti să şadă pe scaun, se aşeză şi el alături şi amîndoi începură să înşire la palavre de vînătoare.

Soarele de primăvară rîdea vesel în întinsa curte boierească, în care robii şi slujitorii umblau forfota, strălucea în livezile din jur; şi în văzduh tremurau versetele ciocîrliilor.

Nu trecu mult şi o băbătie mititică şi scorogită, cu bărbia adusă spre pliscul nasului, cu pielea coajă de nucă încreţită, — sui scările casei.

— Pe ici, mătuşă, pe ici... zise blînd boierul, arătîndu-i uşa. Baba trecu uşoară ca o umbră.

— Bună doftoroaie e baba Aniţa, urmă bătrînul; ea în scurt o să-ţi puie fratele pe picioare. Vei vedea.

Şi iar începură a-şi răsfira patima lor: vînatul, — patima lor şi-a vremii. Vorbeau domol, prin mîngîierea caldă a dimineţii de primăvară; glasurile lor

pline și prietinoase apropiau sufletele și legau dragostea. Primirea aceasta așa de creștinească aducea o mare mîngîiere pribeagului.

In dosul curții, la o parte, se întindeau sălașurile țiganilor. De acolo, veneau oftări de foi, bătăi de ciocane și o zarvă potolită, deasupra căreia, uneori, se ridicau glasuri puternice. Prin ogradă, treceau grăbiți robii și roabele oacheșe. Din fund, de la grajdul mare, veneau răsunetele bătăilor de copite pe podele și strănutările înăbușite ale telegarilor.

Pe laturile curții începea pădurícea și se împînzea îndărăt, spre fundul văii, pînă la liniștitul rîmnic de sub coastă, care ardea în lumina dimineții.

Trecu un răstimp așa, de liniște, în cerdacul bătrînei curți boierești. Apoi un pas ușor fîșîi pe scînduri și baba Anița se arătă, — tot așa de slabă, tot așa de încovoiată, tot așa de tremurătoare.

— Ei, cum e? întrebă boierul Andrei. Nădejde mare este?

— A da Dumnezeu și Maica Domnului și s-a vindeca, îngînă baba, cu voce subțire și mîngîioasă. Dar e adîncă rana... adîncă tare... Alt om n-ar fi ajuns ziua a doua. Dar e fire voinică, om strașnic... și are să se vindece; să n-aveți grijă, are baba buruieni bune... Sărutăm dreapta... Și bătrîna coborî încet scările.

— Să vedem și noi pe voinic, grăi Dăvideanu; să intrăm, dar în liniște... Dacă a zis baba că scapă, să știi că scapă! — Să știi că așa voiește Dumnezeu... adăogi bătrînul, cu înțeles.

Intrară.

Bătrîna, cu pas domol, tremurînd puțin, străbătu ograda. Dar în partea cealaltă, prin ușa deschisă a casei slujitorilor, pătrunse un glas puternic:

— Mătușă Aniță!

Baba se opri. Un romîn, nalt, lung cît o prăjină și osos, ieși din casă cu un pahar de vin în mînă. Pielea feței era galbenă și sub nasul ascuțit și pe bărbie avea numai cîteva tuleie sărace.

— Mătușă Aniță, ia de bine paharul ista... Baba luă băutura, fără ca pe fața ei pustie să se producă vreo mișcare. O duse domol la gură.

— Să trăiești, băiete, zise ea încet, sorbind.

— Scapă? întrebă omul, luînd paharul din mîna bătrînei.

— A da Dumnezeu! Și bătrîna trecu înainte liniștită, pe nesimțite — o umbră.

Omul lung și uscat se întoarse și se așeză în prag cu picioarele în laturi, ca un compas uriaș. Înlăuntru, la masa lungă de stejar, stăteau tovarășii lui Potcoavă, cu Niță Frunză, logofătul, și cu alți slujitori. O oală mare cu vin sta drept în mijlocul mesei, la locul de cinste.

— De ce-ai oprit baba, frate Ghiță Botgros? întrebă Totîrnac rîzînd.

— Cum de ce? răspunse fratele Ghiță. Știți cine-i baba asta? Nu știți! Asta-i baba Anița, fraților! Mai întăi baba asta m-a tămăduit odată de dragoste! Și ce dragoste! Pe urmă, baba asta, dacă nu vă va pune într-o săptămînă stăpînul pe picioare, să-mi radeți mie mustața!

Ghiță trecu degetele-i osoase prin tuleiele de sub nas, intră în odaie și, așezîndu-se la masă, își umplu paharul.

— ...Și încă ce dragoste! urmă el, ce dragoste, fraților! Acu eram mort hăt și bine, dacă nu mă scăpa baba Anița. De asta, cînd o văd, o cinstesc. Așa-s eu, bun la inimă! Da-da, nu rîdeți, muream, zău muream

şi acum nu puteam bea cu voi paharul aista ! Noroc, fraţilor ! — Aici aveţi s-o duceţi bine, adăogi Ghiţă, umplînd iar paharele ; dacă n-eţi duce-o bine, să-mi radeţi mie mustaţa !

— Măi, că avan om, mormăi Petrea Gînj ; auzi, frate Suliţă, ci-că să-i radem mustaţa !

Ghiţă Botgros nu prea băga de samă rîsetul poznaş al lui moş Petrea şi-i dădu înainte :

— Boierul nostru e bun ca pînea caldă. Să ştiţi că Dumnezeu a îndreptat aici pe stăpînul dumneavoastră... Dacă nu l-a îndreptat Dumnezeu...

— Să-ţi radem mustaţa ! sfîrşi liniştit Petrea Gînj.

— Curat ! Ha-ha-ha ! (Botgros rîdea din toată inima). Mi-ai pus-o în traistă, moş Petrea ! Să luăm de bine ! Noroc să ne deie Dumnezeu ! Las' că are să fie bine ! — Încă unu, moş Petre, ce zici ? Şmecher romîn moş Petrea... he-he ! — Bun vin, — halal !

— Ce-i dreptul, de treabă boier ! zise moş Petrea privind cu dragoste oala.

Din vorbă în vorbă, se împrietiniră cu toţii şi logofătul Niţă Frunză, om zdravăn, bun la inimă şi cinstit romîn, înnoi de mai multe ori vinul din oală. Numai Caraiman lipsea dintre ei : el se dăduse, cu vorbe bune, pe lîngă bucătarul cel gras.

O mare dragoste îi învălui pe toţi, se făcură toţi blînzi şi drăgăstoşi ca fraţii de cruce. Cinsteau şi vorbeau ; mai ales Ghiţă Botgros îşi deslegase traista, spunea cîte-n lună şi-n stele, ruga pe ceilalţi să-i radă mustaţa, dădea din mîni, închina pocaluri şi spunea.

Ruga pe străini de toţi dumnezeii să-l creadă că boierul Andrei Dăvideanu e creştin bun, rămas de la Ştefan-Vodă ; om ca dînsul cu dragoste pentru norod nu se mai află în toată ţara Moldovei. După aceea,

umplînd paharele, începu să spuie cu înduioşare că în acel rai pămîntesc, numit Dăvideni, este un vin înfundat, în pivniţi străvechi, — un vin care mîngîie multe amaruri. La aceste cuvinte, moş Petrea numaidecît încredinţă pe toţi că «ce-i dreptul, de treabă boier!»

Botgros mai spuse că are boierul o jupîneasă tot ca dînsul de bună şi de blajină şi gospodină fără pereche. Cît despre nepoata boierului, Ilinca, ceva care nu se mai află; te uiţi la dumneaei ca la o icoană, e mîndră ca o zînă şi sufletul i-i ca sfîntul mir. Dacă n-a fi aşa, le dă voie tuturor să-i radă mustaţa.

Botgros adăogi că boierul Dăvideanu e vînător straşnic şi e voinic cît trei voinici, batîr că e de şaizeci de ani; că nu vrea să audă de trebile Domniei, şi nu-i trebuie mila Domnului, căci n-are ce face cu dînsa. Apoi, poftind pe toţi să mai dea de duşcă un pahar, îşi mai trase puţin tuleiele de sub nasul ascuţit şi sfîrşi printr-o nouă închinare, o altă oală şi cele din urmă laude aduse boierului.

— Să vedeţi, fraţilor, ce hori se întind aici, în ograda curţii, pe pajişte, colo, sub nucul cel mare! Duminica încep lăutarii, se strîng flăcăii şi fetele şi ce mai duduie pămîntul! de-a mai mare dragul! Toţi se veselesc; iar boierul, jupîneasa Irina şi jupîniţa privesc cu dragoste şi se împărtăşesc şi ei din veselia altora... Aveţi să vedeţi... Ş-acuma, să mai luăm de bine! Sughiţ bun la cumătra! (Aici Botgros făcu cu ochiul). Am să vă arăt eu pe cumătra! Dar aici nu-i nevoie de baba Aniţa... Noroc să dele Dumnezeu! Dacă n-a fi bine, să-mi...

Botgros făcu semnul prin care-i lămurea pe toţi de ce vrea să spuie şi, foarte înflăcărat şi plin de dragoste, puse mîna pe oală şi, cu deosebite vorbe şi

semne pe înțeles, o așează în brațele lui Niță Frunză, apoi le făcu la amîndoi vînt pe ușă.

*

Curtea boierească e mare și încăpătoare, cu acareturi multe și cu toate din bielșug în acareturi. În grajduri bune de vălătuci, bat din copite și sforăiesc caii pietroși moldovenești. O liniște patriarhală domnește asupra saraiurilor. Din casele vechi, din sălașuri, din parc, izvorăsc în amurg acele murmure tainice, rămășițele generațiilor dispărute, care umplu de fiori locul și fac totdeauna să plutească pe castelele bătrîne negura legendelor.

Sara, intră pe poarta cea mare vaci pline și lăptoase, iar gospodinele curții își suflecă mînicile, spală donițele și umblă forfota pe sub vaci; laptele bogat țîșnește din ugerele grase; țigăncile oacheșe se dau în vînt prin curte și dancii se luptă cu viteii încăpățînați. Vacile mugesc, cînii zăpăiesc și fumul vînăt se ridică de pe curte și de pe sat; cumpenele fîntînilor țipă, din cîmpiile rodnice și din satul plin de viață vine zvonul înserării.

În șatra din dosul curții ciocanele sună, foile suflă greu și cîntece duioase se ridică prin pîlpîirile focului.

Încet-încet, cerul roș al asfințitului, zăbrelit de vîrfurile codrilor, se întunecă, și parcul prinde a ofta prin umbrele înserării. Deodată, în adînca pace care s-a întins, izvorăște din necunoscut și vibrează în nemărginire cîntarea tainică de bucium, ca o tînguire seculară.

În noaptea limpede, se aprind sus stelele nopții și jos, în sat, se aprind steluțele caselor de stuh; și se mai aprind stele negre și inimi tinere la pîrleazuri.

In sara plină de pace, ce urmă zilei în care fugarii noştri sosiseră la Dăvideni, boierul Andrei şi mezinul stăteau la căpătăiul lui Potcoavă.

Tihnă lină plutea în odaia plină de miros de flori sălbatice; o candelă ardea înaintea icoanelor ferecate cu argint, care cuprindeau întregul părete dinspre răsărit. Lumînările din sfeşnice vărsau văpăi tremurate peste faţa palidă a rănitului şi purtau umbrele boierului şi mezinului pe pereţii albi.

Baba Aniţa pregătea legăturile care trebuiau să oblojească rana; umbla ca o umbră prin colţul ei de la piciorul patului, şoptea înăbuşit şi degetele, tremurînd, amestecau leacurile necunoscute. Boierii stăteau la căpătăiul patului neclintiţi, ca două stane.

Deodată baba se apropie de Nicoară şi-l atinse uşor cu un deget. Rănitul deschise ochii.

— Să-ţi schimb legăturile... şopti foarte blînd şi muzical bătrîna.

Potcoavă îşi purtă în tăcere ochii prin odaia liniştită, apoi încreţi fruntea şi-şi aţinti privirea bolnavă în bagdadie.

Baba Aniţa desfăcu legăturile vechi şi puse pe cele nouă. Cu mare băgare de samă le aşează, descîntînd în şoaptă.

In tăcerea adîncă, murmurul cel dulos umbla ca un fior prin lumina tremurată de vis; se scurgea ca o şoaptă din întunericul trecut, colorînd cu o ceaţă tainică de basm odaia veche.

In tăcere, străbătu deodată oftarea şuierătoare a rănitului.

. . . . . .

. . . . . .

Mezinul, înainte de a se culca, ieşise puţin la răcoare. Se plimba tăcut prin umbra de cărbune a curţii.

De la răsărit, se împînzea pe un cuprins nemărginit poleiala unui patrar de lună. Rîmnicul, în vale, era pătruns pînă în fund de un sul auriu de lumină; peste dumbravă se întindea o uşoară pîclă viorie, abia văzută.

Se plimba gînditor şi, prin visurile ce-i cuceream sufletul, răzbăteau acordurile slabe ale unui cîntec care venea din dosul curţii, de la sălaşurile robilor. Era tăcere pretutindeni, numai fiinţa aceea, chinuită de cine ştie ce dor, într-un colţ, undeva, îşi mîngîia durerile, zvîrlind nopţii o melodie tainică.

Dar deodată Alexandru se opri într-un colţ de zid, încremenit. Printr-o fereastră deschisă care da spre răsărit, un cap frumos de fată, luminat dinlăuntru, ieşise în privaz. Părul lung cădea în două părţi pe sîni, şi, în cadrul lui, faţa albă ca o pieliţă de crin, pe care ardeau doi ochi negri ca două flori de întuneric, dădea un nespus farmec castelului, parcului încununat de neguri viorii şi rîmnicului străpuns de lumină. Fata visa cu ochii în tainica pulbere a lunii şi asculta melodia slabă, care tremura în liniştea măreaţă a naturii.

Mezinul încremenise. Stătu multă vreme cu ochii pironiţi asupra minunatei arătări. — Acum fereastra se închisese, frumosul cap dispăruse, dar el tot sta, cu ochii aţintiţi, fermecat de un vis, care acum abia îi deschidea porţi mari spre lumi încă nebănuite de el.

Se întoarse şi începu iar să rătăcească la întîmplare. Sufletul războinicului se plimba prin plaiuri înflorite, într-o lume de poveşti.

Tăcerea plutea pretutindeni, cîntecul tăcuse.

Tîrziu se îndreptă, spre scările largi, la odihnă. Totuşi îi fu dat să se mai oprească o dată. În fundul curţii, două umbre ieşiră în lumina lunii, apoi iarăşi intrară în întuneric. Peste puţin, o altă umbră trecu

pe lîngă clădirea slujitorilor. Mezinul se plecă pe parmaclîcul cerdacului şi cunoscu pe Totîrnac. După ce-l pierdu în umbră, auzi un şuier încetinel.

— După cît văd eu, murmură Alexandru, se pun pe trai voinicii noştri!

Şi intră pe gînduri în chilia lui.

III

O vînătoare; şi o întîmplare a părintelui Ciotică, întîmplare ce întru nimic nu se deosebeşte de întîmplările din zilele noastre

A doua zi era duminică şi boierul Andrei şi-a adunat puşcaşii satului cu noaptea în cap. Cîntase a treia oară cucoşii cînd porni, în mijlocul satului, boncăluitul buciumului de cireş. Luminile de opaiţ se aprinseră în căsuţele acoperite cu stuh; cînii începură să bată, pe ici pe colo; paşi grăbiţi şi îndesaţi se auzeau şi tuse scurte şi tari, în răcoarea zorilor. Puşcaşii se adunară curînd: erau vreo cincisprezece; hăitaşii se strînseră şi ei cu bîte zdravene.

Oamenii vorbeau încet; din cînd în cînd hohote de rîs izbucneau.

Tovarăşii fraţilor erau gata toţi, afară de Caraiman, care se dăduse pe lîngă bucătarul burduhos şi se împrietinise cu el din nou.

Pădurarii boierului aşteptau şi ei, cu sănăţele în spate, cu baltagurile în mînă, nalţi şi vînjoşi.

Către răsărit, se lămurea o geană îngustă de foc; încolo, văzduhul era liniştit şi umed, iar stelele străluceau vioaie. Steaua-ciobanului ardea albă şi mare deasupra răsăritului. În pacea şesului, se auzea slab

gîlgîitul vadurilor Moldovei. Era răcoare şi oamenii se strîngeau în sumăieşele lor scurte.

Iată şi boierul Andrei, cu mezinul. Amîndoi scoborîră scările de piatră, nalţi şi falnici.

Boierul era îmbrăcat cu straie strîmte de şiac, Alexandru în hainele-i obişnuite, — amîndoi cu botfori pînă la genunchi. Ţineau în cumpănă cîte o săneaţă lungă, cu ţeava largă, gata să *îmbuce plumbi* cît pruna ; la cingătoare, bărdiţi tăioase de criţă.

Oamenii se feriră şi boierii intrară în cerc.

Andrei Dăvideanu întrebă :

— Aici-s pădurarii ?

— Aici ! răspunse un zdrahon mustăcios.

— Bine. Au mai trecut mistreţi ? aţi dat de urme nouă ?

— Am dat, stăpîne : la pîrău în Poiana Lupului.

Bătrînul se întoarse spre logofăt :

— Logofete Niţă, dă plumbi şi pulbere la puşcaşi şi trimete înainte, de mîncare, în Cotul Morii. Om îmbuca acolo cîte ceva ; dar după ce ne-om întoarce a fi ce-a fi, dac-om avea noroc.

— A da Dumnezeu, stăpîne ! rosti un puşcaş bătrîn.

Geana de foc din răsărit creştea, pe Moldova prinseră a se zări grămezi mari de pîcle albuii.

— Să mergem ! rosti bătrînul ; apoi adaose îndată făcîndu-şi cruce : Doamne, ajută ! şi porni înainte cu mezinul.

Oamenii îşi luară căciulile din cap, făcură şi ei semnul crucii şi se urniră.

Suliţă, Toader Ursu, Vulpe, moş Petrea Gînj şi Ghiţă Botgros se treziră la un loc.

— Ei, cum merge treaba, bade Ghiţă ? întrebă Suliţă.

— Bine, frate, răspunse Botgros scăpărînd ; să vezi că avem să ne întoarcem cu plinul ; dacă nu ne-om întoarce cu plinul, să-mi razi mustața !

— Nu-i nevoie să ți-o radă, zise Vulpe.

— Adică... avem să ne întoarcem cu plinul...

— Nu de asta, dar... n-avem ce rade !

— Măi, că șmecher mai ești... întinde luleaua, să-ți pun o mînă de iarba-dracului...

Ghiță Botgros, cel cît o prăjină, scormoni prin chimir, scoase beșica de porc și umplu pipa lui Totîrnac ; scăpără pe urmă și aprinse iasca ; cărbunele roș îi lumina chipul osos și bun. Își aprinseră și ceilalți lulelele și un răstimp pășiră în tăcere.

Împrejur, și pușcașii ceilalți mergeau tăcuți ori vorbeau numai în șoaptă. Negurile de pe Moldova se lămureau. Așa ajunseră la poalele dealului.

Boierul cel bătrîn grăi :

— Unde-s pădurarii ?

— Aici ! răcni zdrahonul.

— Tu ești, Bardă ? zise boierul ; luați hăitașii și porniți pe la coada bucății de codru dinspre partea Păscărenilor ; pe urmă, știți voi ce veți face... Să vă înșirați toți în potcoavă și să-mi bateți pădurea înspre Poiana Lupului. Acolo avem să așteptăm noi. V-am mai spus eu parcă...

— Da, ne-am înțeles noi, stăpîne.

După vorbele acestea, hăitașii se rupseră din grămadă și apucară spre stînga, cătră dealurile dinspre asfințit. Ceilalți porniră tot înainte, spre Moldova.

Codrii de la răsărit se rumeneau. Prin cîmpiile adormite treceau fiorii zorilor. Cîteodată se repezeau prin umbrele de sus cîrduri de rațe, și fîlfîitul lor se auzea ca un vînt scurt. În văzduhul umed ardeau cele din urmă scîntei.

Își ținură drumul înainte, pînă la malul Moldovei; de acolo o luară de-a lungul malului, în susul apei, către miazănoapte. Acum erau împresurați de pîcle mari și dese; apa scînteia întunecat, malul celălalt nu se vedea. Cîteodată, la două bătăi de săneață înainte, porneau pe apă pîlpîiri grăbite de aripi și rațele veneau ca un nour, făceau un ocol pe deasupra, măcăind aspru și se depărtau, într-un șuiet de vînt. Pescărușii flămînzi țipau în răstimpuri; în tăcere, numai gîlgîitul apei se auzea, apoi pașii pușcașilor și foșnetul zăvoiului.

Pușcașii grăiau în șoaptă. În frunte, boierul bătrîn sfătuia, mergînd, cu Alexandru. Ghiță Botgros era cu capul mai naît decît toți cei din jurul lui și luleaua-i ardea în drept cu căciulile. Moș Petrea, cu pipa în colțul gurii, pășea îndesat; Toader Ursu cel scurt, gros și mustăcios și cu Vulpe turnau din cînd în cînd cîte o glumă înăbușită.

Într-un răstimp, vorbește Vulpe:

— Bade Ghiță, ce zici? ies godacii la ghindă de săneață?

— Ies; cînd a zis chihaia Bardă că le-a dat de urmă, apoi s-a sfîrșit... Cînd or începe să bată tăul lor, mistreții drept către noi au să se răpeadă. Le cunoaștem hățașul.

— Dar căprioare sînt? întrebă Toader Ursu.

— Ai să le vezi, cum au să treacă, fulger, dar nimeni nu trage în ele... nici în capre, nici în iepuri. Așa-i boierul nostru. Cînd e vînătoare de mistreți, s-a mîntuit, e vînătoare de mistreți!

— Dar dacă iese vr-un cioban cu cojocul sur? întrebă Totîrnac.

— Ei, atunci e altceva, îl dezbrăcăm de cojoc.

— Dar dacă este vulpe?

— Ei, drăcia dracului : mormăi moș Petrea ; ce tot întrebi ? Vulpe... Știu că-n cimotiile tale n-ai să tragi, ce mai întrebi degeaba ? Nici tu în vulpe, nici Toader în bunică-su !

— Hă-hă ! le-ai pus-o și lor în traistă, moș Petre ! Șmecher romîn... Ține de ici, moș Petre... și Botgros își vîrî mîinile în chimir, scoase beșica de porc și umplu luleaua moșneagului. Apoi grăi :

— Da-da, așa-i boierul nostru... Ați văzut că n-a făcut vorbă multă cu chihaia Bardă. I-a spus numai să-și ia hăitașii și să pornească și Bardă și-a luat hăitașii și a pornit. Boierului nu-i place vorbă multă. La vînat să te uiți și s-asculți, dar de vorbit să nu vorbești... Așaaa... pe urmă, după ce se sfîrșește treaba... he ! pe urmă-i altă gîscă în ceea traistă. Atunci să-l vezi pe boier ce poate ! Să vezi cum poruncește să scoatem în mijlocul ogrăzii o bute de vin, și pe urmă dă-i...

— Ce-i dreptul, de treabă boier ! și bun vin are ! mormăi Petrea Gînj.

In vremea aceasta, zăvoiul prinse a se îndesi ; pe ici, pe colo, se ridicau copaci groși și voinici. Moldova rămase la dreapta. In urmă, spre răsărit, se iscau dungi de foc pe culmile codrului și cerul se lumina ; Steaua-ciobanului se făcea albă, scădea și fugea grăbită din calea soarelui. Negurile Moldovei odihneau încă pe ape, totuși, pe ici pe colo, undele clipeau în lumina zorilor.

In tăcere, din vreme în vreme, găteje pîrîiau prin țihlișuri și cîte o nălucă neagră vîșca prin frunzare ; ori deasupra, corbii se deșteptau și croncăneau zăpăciți de vuiau adîncurile. Pădurea se întărea, vuietul Moldovei slăbea.

62

Urcau deocamdată la deal, pe o potecă largă. Pădurea era umedă, răcoroasă și dormea în întuneric; prin ramuri se zărea unde și unde cer albastru-întunecat.

Așa merseră multă vreme. Urcară o culme, pe urmă coborîră, se lăsară într-o vălcea trăgănată. Cînd ajunseră cătră fund, pădurea prinse a se rări; se vedea cerul albastru și luminile răsăritului rumeneau creasta codrului, în deal.

Goruni mari își întindeau aici brațe de uriași, ca după un somn de un veac și, la umbra lor, se împletea mlada tînără. Pe umedele poteci bătute de jivini, ghinda anilor trecuți sta de un lat de palmă, se cufunda pasul.

După puțină vreme, dădură de pîrău: o apă limpede, subțire, o săreai cu piciorul. Poiana Lupului se lumina pe o bucată de pîrău, așa cam de o bătaie de săneață la dreapta și la stînga apei, în lat; iar de lungă era lungă de patru ori pe atîta.

Acolo, se opriră fără de nici o vorbă.

Boierul Andrei făcu un semn și oamenii prinseră să se așeze în lung, prin tufișuri, la marginea poienii.

Cel întâi, în capăt, era Alexandru Potcoavă, după dînsul boierul, pe urmă moș Petrea Gînj, după aceea Suliță, Vulpe, Ursu, Botgros și ceilalți pușcași, tot la zece stînjeni unul de altul. Poiana și țiitorile erau minunate, luminișul era larg înspre partea de unde trebuia să vie vînatul și mergea îngustîndu-se cătră fund, așa că oamenii, pînă la cel din urmă, puteau să zărească vînatul cum se arăta.

Deodată porni, de unde era boierul, un glas răsunător de corn; adîncurile înrourate ale codrilor se deșteptară într-un ecou prelung și jalnic; vuietul alergă din poieni în poieni, clocotind.

Glasul de corn tăcu, hăitaşii trebuiau să pornească. Codrul rămăsese adîncit în tăcere. Luminile dimineţii pătrundeau prin rarişti, cerul se lumina deasupra. Pîrăul gîlgîia uşurel, o ceaţă de-abia văzută se ridica în lungul lui ca o dungă subţirică de fum. Zburătoarele se deşteptau, cîţiva cîntăreţi mici prinseră a scîrţîi prin tufani. Arare, iepuri roşcaţi se strecurau ţupăind prin luminişuri; se opreau cîte-o clipă într-un sul de raze, cu urechile mari ciulite, apoi se scufundau în tufele ce mărgineau pîrăul.

Aşteptau în tăcere.

Deodată porni dinspre asfinţit un freamăt depărtat mai întăi, ca vuietul slab al unei vijelii care se apropie. Pe urmă vuietul se întări într-o fierbere întinsă şi începură să se audă de departe, de departe, chiote cumplite. Dimineaţa venise şi luminile intraseră în desişuri, cu raze pierdute şi galbene de răsărit de soare. Cei cîţiva cîntăreţi, care îşi începuseră prin bunget rugăciunile dimineţii, se opriră spăriaţi, ca înaintea unei vijelii. Iepurii roşcaţi se ridicau de prin tufe, stăteau pe labele de dinapoi ascultînd, apoi începeau să sară fricoşi şi se prăpădeau în sihlă. Zgomotele depărtate, clocotul de codri veneau crescînd, bubuind, întinzîndu-se într-o sălbatică melodie, scuturînd codrii plini de rouă. Corbi îngroziţi treceau croncănind.

O căprioară răsări la marginea poienii, — făcu cîteva copce şi trecu apoi ca fulgerul peste pîrău, de marginea cealaltă a pădurii. Pe urmă se arătă alta şi alta: toate trecură mînate de spaimă.

Uraganul de răcnete se apropia.

Deodată ieşi din tufişuri o namilă cît un junc. Era un vier negru. Se opri o clipă la marginea poienii cu rîtul în vînt; colţii albi şi mari ieşeau ca două cuţite din fălcile puternice. Îşi plimba sfîrla pe sus, mirosind

aerul, cu coama zbîrlită, cu ochii crunți, sălbatici. Grohăi o dată și se azvîrli ca o săgeată înainte. In urma lui, într-un tunet înfricoșat, care zguduia pămîntul, dădu năvală în poiană o turmă de vreo treizeci de mistreți, toți cu ochii sălbatici și însîngerați, și cu sfîrlele în vînt.

Un trăsnet de săneață zgudui poiana și capătul liniei se umplu de fum. In zborul lui, vierul păru că se scutură, dar nu se opri. A doua bătaie de săneață tună, pe cînd turma, ca o năruire de stînci negre, se rostogolea în lungul poienii. Vierul se prăbușise cu rîtul în țărînă ; vijelia celorlalți trecu peste el. Atunci se zgudui poiana ca într-o furtună de tunete. Limbi de foc țîșneau din tufișuri și fumul se ridica în nouri deși.

Dar numai în cîteva clipe turma dispăru, lăsînd în urmă tufișurile poienii căzute ca sub coasă. Cinci mistreți zăceau la pămînt, sfîrșiți, cu ochii plini de sînge, cu spume crunte la gură.

Uriașul zvon de glasuri se apropia. Andrei Dăvideanu sări din tufe.

In clipa aceea, un lup sur, cu ochii încruntați, care venea din tufiș, se abătu din cale și căută să-și verse fuga pe margini. Glonțul boierului îl ajunse și-l doborî în pîrău. Tot în aceeași clipă se auzi o bătaie de săneață în capătul de la vale al poienii ; un mistreț rănit se năpusti înapoi dintr-acolo, zbîrlit și grohăind îngrozit, cu spinarea pătată de sînge. Venea nălucă. Pușcașii traseră în el, dar dihania nu căzu, se prăvăli înainte, drept spre boier. Andrei Dăvideanu era cu săneața descărcată, în fața celor două cuțite albe. Pușcașii săriră din tufișuri, bătrînul puse mîna pe bardă.

Chiar atunci Alexantru Poteoavă făcu o săritură înainte din țiitoarea lui. Trupul lui voinic se pră-

buşi spre namilă, şi braţul lui vînjos ca un arc de oţel ridică securea. Şi cînd mistreţul încordat, sîngerat, zbîrlit, se năpusti cu colţii, mezinul Potcoavă se înţepeni în picioare şi repezi securea drept în fruntea namilei. Se auzi un pîrîit scurt şi surd şi porcul se răsturnă gemînd.

Pădurea se luminase. Glasul de corn porni din nou ; codrul se linişti ca prin farmec, vijelia stătu, numai în adîncuri, departe, tot mai vibrau ecourile.

Puşcaşii se strînseră în jurul boierului.

— Straşnică pocnitură de bardă ! rosti puşcaşul bătrîn ; ian uite dumneata, parcă a dat trăsnetul într-însul ! Şi moşneagul arătă minunat crăpătura adîncă, în creştetul porcului, din care curgea o aţă neagră de sînge.

— Ce socoţi dumneata, moş Bogdane, răspunse boierul Andrei, doar braţ de viteaz a fost acela !

Alexandru Potcoavă îşi şterse barda de spinarea mistreţului, apoi şi-o trecu în cingătoare.

— Lasă, boierule, că se şi cuvenea să am parte batîr de atît, că am greşit cu săneaţa în vierul cel dintăi...

— Adică nu l-ai pălit cumsecade... Doar dihania a fost cît juncul, ce socoţi ? Lunecă plumbul pe slim ca pe fier. Eu l-am pălit în frunte, de aceea l-am sfîrşit.

Se apropiară de vier. Colţii se îngropaseră în pămînt şi fruntea era sfredelită de glonţ : rana era neagră şi adîncă, pieziş㠹.

Lupul zăcea în pîrău, pălit la inimă prin coaste ; dinţii rînjiţi muşcaseră din mîl şi gura încremenise aşa căscată, în apă. Ceilalţi patru porci erau godaci de-un an, mari şi frumoşi. Căzuseră ca să nu se mai

scoale, după ce mîncaseră pînă se săturaseră plumbii puşcaşilor.

Poiana se umpluse de oameni; toţi erau plini de voie-bună şi prubuluiau, în jurul mistreţilor, numărul ocilor de carne.

Boierul vorbi către chihaie:

— E vremea să pornim, Bardă... Ia vezi, fă ce-i face de înjgheabă nişte năsălii, — şi încarcă slimoşii. Nu-i mult pînă la moară...

Oamenii intrară în bunget şi în curînd bărdiţele prinseră a bate în tufele de alun.

— Am avut noroc, zise badea Ghiţă Botgros; în loc să facem trei hăitaşe pînă să ne cadă mistreţii în palmă, am făcut numai unul bun; avem să ne întoarcem mai devreme acasă.

— Norocul ista aduce alt noroc... vorbi Totîrnac, ochind pe moş Petrea.

— Că bine zici: butea de vin.

— Asta-i puterea, mormăi Petrea Gînj; ce-i dreptul, de treabă boier!

Porniră. Cînd ieşiră din pădure pe malul Moldovei, soarele era sus şi ardea fierbinte; Moldova parcă clocotea la vaduri. Se auzeau de la imaşuri tălăngile somnoroase picurînd duios în lenea zilei; un vînt cald aburea, aducînd cu el răcoarea codrilor.

Vuietul morii sfărîma tăcerea zăvoaielor şi se ridica deasupra freamătului apelor. Ajunseră pe un drum îngust. Moara era aşezată pe un cot al rîului, într-un luminiş mare; sta plecată pe apă, pe de o parte înghiţea cu lăptocul undele verzi şi pe de altă parte le vărsa albe, pline de spumă, clocotind, cu roata dinţată. Apa vîjîia, din lăuntru veneau bătăi grele şi surde.

Morarul ieşi în prag. Era un moşneag puţintel la trup, adús de şele, alb de făină. Avea ochi vioi şi căta zîmbind la vînători, cu luleaua scurtă în colţul gurii.

— Noroc să deie Dumnezeu, moş Coslache! zise boierul.

— Să deie Dumnezeu, vă sărutăm dreapta... Cum văd eu, lucrurile au mers bine. Am auzit de-aici pocniturile de bice mînînd încoace jigăniile. Drept aceea, am turnat un foc ca acela... dar n-aveţi grijă, n-am lăsat focul să ardă degeaba, nu...

*

Pe la toacă, era veselie mare la curte. Ziua era frumoasă, flăcăii şi fetele veniseră în port de sărbătoare. Într-un colţ, un ţigan creţ şi dezgheţat scărpina o cobză şi îngîna din gură un cîntec; alături, un ţigan bătrîn şi uscat ca o coarnă aştepta jos, cu dibla pe genunchi; Caraiman venise şi el, cu scripcă cu tot. La gura pivniţii, în capătul dinspre miazăzi al curţilor, puşcaşii se năcăjeau să scoată un polobocel de vin; se îndemnau şi rîdeau.

În cerdac şedeau boierii: mezinul lui Potcoavă, Andrei Dăvideanu, jupîneasa şi jupîniţa. Fata, jupîniţa Ilinca, parcă era ruptă din soare, aşa era: albă la pieliţă ca laptele, şi-n umerii obrajilor cîte-o pată uşoară, parcă ar fi picurat cineva cîte-un strop de sînge în lapte; părul negru era împletit în cozi groase şi era înflorit cu trandafiri roşi ca focul; sprîncene codate umbreau ochii întunecoşi şi minunaţi. Şi bunica şi nepoata erau îmbrăcate cu ţesături uşoare de casă, borangicuri albe şi gălbii, lînuri înflorite măiestru şi subţire ţesute. Boierii vorbeau veseli; bătrînul istorisea vînătoarea.

Puşcaşii izbutiseră să scoată butea din pivniţă ; cei mai bătrîni se dădură degrabă pe lîngă dînsa, cu oalele de lut în mînă. Logofătul slobozea vinul în cofe albe.

Printre bătrîni se amestecase şi sfinţia sa părintele Ciotică.

Din zece popi, doi sînt roşi negreşit : şi părintele Ciotică se întîmplase să fie roş ; şi avea o barbă cărămizie, pînă la brîu, şi nişte păr ca acela, împletit frumos de preoteasă şi vîrît pe subt anteriu, după cap. Era slab, mijlociu la stat, cu nasul turtit şi cu nişte ochi albaştri şterşi, ce păreau, pe faţa pămîntie, curat ochi de hoţ, iar nu ochi de rob al lui Dumnezeu.

Vinul aspriu fierbea, cînd ţîşnea în cofe. Şi, cum se făcu, popa Ciotică se trezi cu o oală în mînă, închinînd cu moş Petrea *Gînj*. *Suliţă* şi *Ghiţă Botgros* pe lîngă dînşii. Ceilalţi, care încotro, cinsteau pe un cap, şi pornise o harmalaie şi o veselie nemaipomenită acolo, în preajma gîrliciului.

Acu, popa Ciotică era frate bun cu moş Petrea.

— Eu să-ţi spun ceva, moş Petrea... Cînd e vorba de breasla ostăşească, apoi breasla ostăşească e tot una cu breasla bisericească... îţi spun eu ! Uite colea... una şi cu una fac două... şi cu trei fac mai multe... Preotul... e ostaşul Domnului din cer, şi ostaşul... e al Domnului de la Iaşi... he-he-he ! tot una face la urma urmei... Ce zici, moş Petrea ? aşa-i ori nu ?

— Aşa-i, părinte, aşa-i... Altminteri nici nu se poate...

— Vra să zică, ne-am înţeles ! Bun... Apoi noroc şi bucurie ! să luăm de bine !

— Dacă nu-i aşa cum spune părintele, să-mi razi mie mustaţa ! răcni Botgros cu gura în oală.

Părintele sorbea de nădejde, parcă turna pe leică. Şedea crăcănat ; cu stînga în buzunarul anteriului, cu dreapta pe oală, cu oala la gură şi cu capul răsturnat pe spate. Fundul potcapului părea fund de oală şi fundul oalei părea fund de potcap.

Imprejur, oamenii cinsteau cu toţii, ca creştini buni şi pravoslavnici ce erau, şi vinul se ducea repede-repede. Pomeneau şi se cinsteau, alţii se pupau, dar aşa în treacăt, — numai sărutatul oalei, acela era ce era.

Popa Ciotică îi dă iarăşi, cu altă oală plină în mînă:

— Cu noroc, moş Petre ! Iaca, nu ştiu cum s-a făcut, dar mie îmi placi şi pace bună !

— Da-daaa... zice Botgros, părintele-i om plin de dragoste !... Şi face lui Suliţă cu ochiul.

— Aşa se înţeleg unii oameni, părinte... răspunde bătrînul Gînj.

— Ba nu oameni, moş Petre, ostaşi, drept ostaşi !

— Ostaşi, părinte... hai şi aşa...

Popa dă iarăşi oala cu fundul în sus ; dă din cap şi-şi scutură barba şi se şterge cu mînica anteriului la gură.

— A ! că bun vin... Boierul, sireacul, să trăiască ! Aşa dragoste creştinească, mai zic şi eu...

Botgros face iar lui Suliţă cu ochiul şi zice :

— Dragoste creştinească... dar cîteodată-i mai dulce dragostea lumească !... Şi badea Ghiţă ghionteşte pe Suliţă.

— Mm-îhî ! geme popa Ciotică şi duce iar cana la gură.

In taină, Ghiţă Botgros trage deoparte pe Radu Suliţă şi-i şopteşte la ureche :

— Să vezi, că eu am pe popă, de multă vreme, un prepus... Las' că-i vedea desară !

— Ce prepus ?

— Mă rog, las' pe mine... dac-a fi așa cum chitesc eu, apoi să-mi razi mustața de nu ți-a plăcea !

Și badea Ghiță pleacă capul și aduce oala la gură, cu dragoste nespusă ; pe urmă dă capul pe spate și cu mîna stîngă apasă fundul oalei : parcă ar vrea să stoarcă oala de vin; pe urmă răcnește în oala deșartă:

— Să trăiești, măi frate Suliță !

Iar după ce-și ia oala de la gură, se uită peste umăr, cu gura căscată, la popă, și iar își ghiontește prietinul cu cotul, întinde mîna și-i arată pe popă întâi, pe urmă ceva departe, în mijlocul curții, unde era hora.

— Ce-i, frate Ghiță ? întrebă Radu.

Fratele Ghiță îi face semn să tacă, încreținд ochii și buzele și bătînd aerul cu mîna. Șoptește :

— Pss ! vezi pe femeia ceea voinică și naltă de colo ?... O vezi ?

Suliță se uită și vede, între femeile din jurul horii, o femeie oacheșă, durdulie și rumănă la chip.

— O văd... zice ; dar ce-i cu femeia aceea și ce are a face ?

— O vezi ? destul !... nici o vorbă !... atît. Mă rog, lasă !

Pe urmă îi face iar cu ochiul, vîră oala într-o coșă cu vin, o scoate, se dă pe lîngă popă și zice închinînd :

— ...E și dulce, părinte... da-i și amară cîteodată !

— Ce ? întreabă popa, cu oala la jumătatea drumului spre gură.

— Hm ! Dragostea lumească !... Chî... chî... cu noroc, părinte, și bucurie !

Iar face cu ochiul.

Limbile se încurcă. Sătenii închină și se veselesc ; popa sfătuiește și cinstește cu moș Petrea Gînj ; e zarvă ; din partea cealaltă a ogrăzii vine viers de

vioară şi murmur moale de cobză; hora se învîrte şi flăcăii strigă; din cerdac, boierii privesc cu drag şi se veselesc şi ei din veselia altora.

Ţiganul cel bătrîn, uscat ca o coarnă, repezea de mama focului arcuşul, cu mîna lui ciolănoasă şi neagră; sub sprîncenele mari, ochii tot sticleau însă. Cobzarul creţ îşi plimba cotorul de pană pe strune şi-şi legăna capul negru, după tact. Iar Canaiman... — apoi las' pe el! — credeai că-i apucat de friguri; ţipa alăuta între degetele lui, nu alta.

Pe pajiştea verde, înaintea cerdacului, se învîrtea hora. Fetele erau în catrinţe de lînă, vrîstate în fel de fel de ape; flăcăii cu iţari strînşi pe vînă, cu bondiţe înflorite pe trup, cu cămăşi cu pui...

Soarele scobora luminos spre munţii vineţi, văzduhul era limpede; departe, sus, cîţiva vulturi pluteau în lumină, se roteau, cu aripile întinse nemişcate; un vînt molcom aburea în răstimpuri.

Hora se învîrtea sub streşina unui nuc bătrîn; soarele pătrundea pieziş, aurea frunzişul, păta iarba şi presura flori de lumină pe horă. Şi lăutarii cîntau şi hora se învîrtea.

Fetele jucau uşurel, fără să zîmbească, cu genele plecate; iar flăcăii frămîntau pămîntul, se răsuceau pe loc, băteau din călcăie tactul horii şi strigau. Împrejur, în roata mamelor, porneau chicote şi cumetrele îşi dădeau coate şi-şi arătau, din ochi, fetele.

Flăcăii învîrteau veseli hora, pletele fîlfîiau, vîntul aducea unde de răcoare; soarele pătrundea călduţ prin frunzele nucului; şi viersul de alăută se înălţa limpede în lumina zilei, pe cînd cobza ţinea hangul zumzăind cînd mai tare, cînd mai înăbuşit: zumba-zumba... zumba-zumba...

Iar în cerdac boierii stau pe scaune de nuc cu speteze mari sculptate, privesc şi vorbesc. Vremea trece şi soarele coboară în pîclele munţilor, înroşind asfinţitul; în văi se întind umbre albăstrii, prin parcul boieresc trec fiorii amurgului.

Şi hora tot se-nvîrteşte şi alăutele răsună lin în asfinţitul cald; umbre uşoare cuceresc nucul străvechi şi vestmintele albe flutură în umbră. Din cînd în cînd izbucnesc strigăte, încetul cu încetul strigătele se moaie, curg mai încet, învăluite de o melancolie uşoară:

Foaie verde trei alune,
Mîinile pe piept oi pune
Şi din gură tot oi spune
Cît te-am îndrăgit pe lume...

Alăutele răsună lin, mai duios; umbrele serii se împrăştie şi vestmintele albe flutură nelămurite, ca într-o negură de poveste.

*

Dincolo, lîngă gîrlici, închinările au contenit şi sătenii s-au împrăştiat. Butca zace goală; pe aproape însă tot se mai aud vorbe grele şi cîţiva gospodari mai voinici ar voi să mai cerce gustul vinului.

Ghiţă Botgros e cu chef, dar nu se cumpăneşte, nici nu vorbeşte într-alurea, numai ochii îi sticlesc în umbră şi mîinile lungi nu mai au astîmpăr.

Se îndreaptă către Suliţă:

— Unde-i popa Ciotică, măi frate?

— Apoi eu ştiu? răspunde oşteanul.

Botgros îl priveşte, se înţepeneşte în picioare, îşi scoate pieptul înainte şi se bate cu pumnu-n coş:

— Apoi nu ştii!... da' să-ţi spun eu, bade Suliţă, unde-i popa!...

— Unde-i?

— Unde-i? He-he! saracul Botgros, el să trăiască! Părintele Ciotică... mă rog, lasă! destul... să-mi razi mie mustața, dacă...

Botgros se oprește deodată tainic, apucă pe oștean de piept și-l trage aproape, apoi se uită împrejur, se pleacă și-i șoptește:

— Mergi cu mine?

— Unde?

— Mă rog, asta-i treaba mea... Vorba-i să mergi cu mine... că dacă n-ei vedea ceva cum nu s-a mai văzut pe lumea asta... mă rog lasă!... destul... Mergi?

— Merg.

Ghiță Botgros îl apucă de umăr și-l trage după el. Intăi se oprește la un colț de șură și scoate de după un stîlp un ciomag zdravăn de corn. Il arată lui Radu și grăiește:

— Il vezi?

— Il văd.

— Bun. Dacă-l vezi, s-a mîntuit... atîta-i! Acu hai cu mine...

In poarta curții se oprește iar, scapără și-și aprinde luleaua, pe urmă stă o clipă la gînduri, o strînge și o vîră la loc în chimir.

Pornesc la vale.

Luna iese deasupra codrilor la răsărit și poleiește cîmpiile în vale și Moldova depărtată, pe prund; lămurește căsuțele pierdute în livezi.

Tovarășii pășesc tăcuți pe hudițile satului, la vale. Nici o umbră de om nu se zărește; prin ferestrele mohorîte pătrunde afară lumina slabă și roșă de opaiț; pe ici, pe colo, hămăiesc cînii printre gard. Botgros își întinde picioarele lungi cît cataligele și face niște pași ca de uriaș, cu chipul osos și spîn înainte, cu

gîtul lungit. Oșteanul pășește alături și se minunează: Unde Dumnezeu mă duce omul ista?

— Bade Ghiță, da-ncotro?

— Mă rog, asta-i treaba mea! atît... dacă nu ți-a plăcea, să-mi razi mie mustața! Pss...

Merg ei așa o bucată de vreme pe hudițile satului, cătră marginea dinspre asfințit. Casele prind a se rări.

Deodată Ghiță Botgros își contenește mersul repede, apucă de mînă pe Suliță și-l trage cu el în umbra gardului.

— Pss!...

Oșteanul ridică capul pînă la coama gardului și se uită înainte. In fundul ogrăzii, printre copaci, stă pitită cu frică o căsuță și se uită la el prin cei doi ochi roșii, fără lucire.

Ghiță se ridică și el puțin și-și scoate capul deasupra gardului. Un dulău ciobănesc sare hămăind de două ori: «Ham-ham!».

Botgros fluieră ușurel și răspunde înăbușit:

— Eu sînt, măi Tărcuș... Nea Tărcuș... cuciu... Tărcuș, măi Tărcuș...

Cînele tace și-și mișcă ciotul care-i ține loc de coadă.

— Bun! zice Ghiță Botgros, iaca-i bun...

Apoi se întoarce spre tovarăș: — Ții minte pe femeia ceea care ți-am arătat-o dimineață? Ei, apoi să știi că femeia aceea șede aici... Marghioala Lupului.

— Înțeleg... șoptește Suliță.

— Pss... taci, că nu-nțelegi...

Ghiță strigă iar, încetinel, cînele: «Cuciu, cuciu, Tărcuș...» și face cu mîna semn. Suliță se ia după dînsul; ajung la pîrleaz, sar, cînele vine lîngă ei, se gudură și se freacă de cataligele lui Botgros.

— Pesemne te cunoaşte cînele, bade Ghiţă ?

— Da, mă cunoaşte...

Iar face semn de tăcere şi porneşte înainte, pe lîngă gard. Celălalt după dînsul. Ajung aşa la prispă. Incet şi uşor Botgros se întinde şi-şi alipeşte urechea de beşica de porc întinsă în fereastră. Stă şi ascultă, cu o mînă rezemat de prispă, cu una ridicată în sus spre cap.

Deodată se dă înapoi, trăgînd şi pe oştean după el. Incet se strecoară pe lîngă gard.

Apoi Ghiţă tuşeşte şi prinde a păşi îndesat. Suliţă întreabă mirat :

— Ce-i ?

— Nu-i nimic, aici şede Marghioala Lupului... atît...

Ghiţă Botgros tuşeşte şi dupăieşte, tot aşa face şi ostaşul. Ajung la uşă. Se aude scrîşnind zăvorul şi uşa se deschide. Le iese înainte femeia voinică şi rumănă de dimineaţă.

— Bună sara !

— Mulţămesc... Dumneata eşti, cumătre Ghiţă ?

— Mda, eu sînt, cumătră Marghioală, — rosteşte Botgros îndesat ; eu şi cu badea Suliţă... Ei, da' ce mai faci, ce mai zici ? (In vremea asta trec prin tindă ; Botgros se uită cu luare-aminte în toate părţile şi cotrobăieşte cu băţul prin cotloane).

— Bine, ce să fac ? Ia, şi eu, mă gătcam de culcare.

— Ihî ! mda-da... apoi dă, ce să faci ?

Intră cu toţii în casă. Botgros se uită în toate părţile, apoi bate o dată cu vîrful ciomagului în pămînt.

— Ăra, cumătre Ghiţă ! zice Marghioala, da' ce ţi-ai luat aşa drughineaţă ? Doar nu era să sară nimeni la dumneata !

— De unde știi, cumătră? Dă, poate sare vreo dihanie, mai știi?

Și Botgros se uită iar primprejurul lui. Deodată își ațintește privirea. Suliță se ia și el după privirea lui Ghiță.

În fund lîngă horn, sub laviță largă, se zărește un capăt de suman, ori de giubea, așa ceva.

— Aici e cheia și lacata! gîndește Suliță.

În vremea asta, deodată Ghiță face doi pași cît lumea de mari și se așază pe laviță, drept deasupra capătului de suman ori de giubea, și încă pune și talpa piciorului îndesat, deasupra. Pe urmă zice:

— Frate Suliță, ia vină-ncoace... să mai ședem de vorbă.

Fratele Suliță se așază lîngă el. Botgros începe:

— Și așa, zi, cumătră Marghioală, te găteai de culcare... ha? Bun, iacă-i bun... Hm!...

Cumătra nu e în toate apele ei. E aprinsă la față și încurcă vorbele. Cearcă să pară veselă, dar se cunoaște că se preface. La urma urmei, se așază pe un colț de laviță cu mîinile subpuse și răspunde lui badea Ghiță:

— Da, cumătre, mă găteam de culcare. Ce să fac? dacă-s singură...

— Mda-da... așa-i... singură...

Cumătrul șade ca pe ghimpi, vorbește gros și îndesat. Femeia se uită cam sfioasă la el, după vorbele cele din urmă. Cumătrul se întoarce spre Radu Suliță:

— Iaca, frate Suliță... Cumătra Marghioala... asta pe care-o vezi aici... tare-a mai fost ea gospodină și femeie la locul ei... și tare mi-a fost mie dragă... chî-chî! știi, frate Suliță... îți spun drept... să-mi razi mie mustața, dacă nu-ți spun drept... destul!

Ghiță Botgros suspină și e foarte tulburat; numai de băutură nu poate fi el așa de tulburat, nici nu ar apăsa așa tare, numai din pricina asta, pulpana pe care șade piciorul lui. Cumătra Marghioala nici nu știe ce să zică, nici nu știe încotro să-și poarte ochii.

In căsuță e lumină slabă; opaița arde roșă, sus, pe colțul hornului, și mucul sfîrîie în seu. Prin colțuri e umbră; în umbră zace și culmea de deasupra lui Ghiță Botgros, și pernele, și lăvicerele clădite pe lada înflorită din colțul laviței. La icoane arde candela săracă. In grinzi afumate stau grămădite mănunchiuri de buruieni uscate. O mîță cenușie toarce în vatră. Și opaița împrăștie peste toate o lumină roșă, tremurătoare.

Ghiță tușește și se sprijină în ciomagul ciotoros. Suliță se uită la el, el îi face semn cu ochiul, pe urmă iar tușește. Cumătra nici nu știe cum să lege un capăt de vorbă.

— Mîndră horă a mai fost azi la curte. Ce zici, cumătre Ghiță?

— Mîndră. Așa-i c-a fost mîndră, frate Suliță?

— Da, zice Suliță, mîndră.

Cumătra cearcă să zîmbească și îngînă iar:

— Dar, poate n-ai prea băgat de samă, cumătre, că cinsteai la gura gîrliciului...

— Da, poate n-am prea băgat de samă, grăiește Ghiță; ce zici, frate Suliță? poate n-am prea băgat de samă la horă... (face semn cu ochiul), da' am băgat de samă la altceva. — Tușește și tace. Femeia nu răspunde; Ghiță zice iar: — Poate am băgat de samă la părintele Ciotică... Săracul părintele Ciotică! de treabă om... numai că rîvnește la bunul altuia... Pss! destul!...

Cumătra Marghioala schimbă feţe-feţe. Ghiţă îşi mîngîie ciotorosul. Un răstimp tac cu toţii. Deodată Ghiţă zice tare:

— Tare mi-i drag mie popa Ciotică... Ce zici, cumătră?

— Apoi dă, ştiu eu ce să zic?

Şi cumătra îşi întoarce ochii de la el şi se uită încurcată în altă parte; îşi ia mînile de la piept şi caută să păturească lăvicerul de pe laiţă. Oftează şi e ca varul la faţă.

Pe chipul lui Botgros trece lumina unui zîmbet poznaş, ochii clipesc şireţi.

Aşa trece cîtăva vreme; nimeni nu zice nimic.

Deodată porneşte un gemăt înăbuşit de sub laviţă, un gîrîit greu, aşa ca o tusă stăpînită. Cumătra îşi duce mîna la ochi şi se întoarce; din albă s-a făcut vişinie. Ghiţă zîmbeşte a rîde.

— Ptiu! drace, da' ce m-am spăriat!... Pesemne nici n-ai ştiut, cumătră, că a intrat jigăraia de cîne în casă! Diha... ţîbă, potaie!...

Şi Botgros înşfacă ciotorosul şi, fără să se uite sub pat, îl repede printre picioare, cu vîrful înainte.

— Ţîbă! uite colo, oameni buni, că nici se dă dus!

— Şi iar dă cu ciotorosul. — A dracului lighioaie!

Sub laviţă iar se aude un gemăt înăbuşit. Şi numai odată se frămîntă ceva greu şi zbucneşte de sub pat o namilă neagră cu capul roş.

Ghiţă se preface că nu cunoaşte pe popă şi sare îngrozit.

— Vai de mine! Sai, frate Suliţă!

Şi nici una nici două, ridică ciomagul şi poc! în potcapul popei. Parcă a pocnit un pistol; potcapul

crapă, se afundă și trece peste urechile popii Ciotică. Iar Ghiță, tot spăriat:

— Sai, frate Suliță, nu mă lăsa, că dă dihania la mine!

Și iar, poc! poc! în popă.

Cuviosia sa cearcă să se scoale, dar cade în brînci, pentru că piciorul lui Botgros ține pulpana anteriului; cuviosia sa geme înspăimîntat și duce mîna la cap; Ghiță geme și el mai înspăimîntat și cară popei cu ciotorosul; popa se zbate, dar Ghiță ține zdravăn, Ghiță numără pocnitură peste pocnitură, Ghiță dă cu îndîrjire.

Cumătra își mușcă mînile și prinde și ea a țipa. Suliță dă să sară în ajutorul popii.

La urma urmei, prrr! se rupe anteriul, și popa tivai! în patru labe, pe ușă; Botgros cu ciomagul după dînsul, Suliță după Botgros. Cumătrul strigă cît ce poate:

— Pe el, măi, după dînsul, măi! ține-l, măi! Și cuviosia sa fuge de-i sfîrîie călcăiele, sare peste pîrleaz și, la goană, pe hudiță! Pulpanele anteriului fîlfîie în fugă, parcă zboară popa, așa fuge! Și Botgros chiuie din pîrleaz:

— Chiu! pe dînsul, măi! ține-l, măi! huilananananaaa!

Cînii încep să zăpăiască și sar după popă, și popa fuge și fuge... zboară, și pulpanele anteriului parcă-s aripi.

Ghiță se întoarce rîzînd, scoate beșica de porc din chimir își umple luleaua, o umple și pe a lui Suliță, apoi, scăpărînd, grăiește:

— Ei, drăcia dracului! măi frate, ce zici? parcă a fost popa Ciotică, bre!

IV

Cum se închide o rană și cum se deschide alta

A doua zi tot soare, cald și frumos. Rănitul Nicoară Potcoavă era mai senin. O parte din noapte veghease mezinul la căpătâiul lui. Baba doftoroaie stătuse și ea de obște acolo, schimbase legăturile și spălase rana cu isop. Bolnavul dormise liniștit.

Dimineața, Petrea Gînj intră tiptil în odaia bolnavului. Andrei Dăvideanu și mezinul ședeau în jilțuri; dimineața luminoasă ajungea pînă la ei, pe fereastra deschisă, cu miros de flori și de verdeață; raze aurii jucau vesele pe divanul bolnavului acoperit cu pînze albe de in.

Potcoavă deschise ochii și își îndreptă spre frate-său și spre gazdă privirile.

— Ei, cum îți mai este, voinicule? întrebă boierul bătrîn, punîndu-și mîna pe fruntea lui. Ți-i mai bine, nu-i așa?

— Mi-i mai bine, răspunse Nicoară zîmbind.

— Dar rana, tot te mai doare?

— Nu mă mai doare.

— Aș! zise Alexandru, unde se poate să-l doară pe dînsul! Face ca și atunci cînd îi curgea sîngele șiroi și el îi da că n-are nimic.

Bolnavul zîmbi, uitîndu-se cu bunătate la frate-său; boierul Andrei îl privea părinteşte, cu mînile împreunate pe pîntece. Urmă un răstimp de tăcere blîndă; un cintez țîrîia în tufele de lîngă fereastră; rîndunelele însemnau linii negre în lumină; primăvara aducea mîngîieri caide.

Rănitul se uita pe fereastră gînditor. Deodată ochii lui se scoborîră în odaie; păreau a căuta ceva.

— Ce-i ? întrebă bătrînul Dăvideanu.

— Moş Petrea... murmură bolnavul.

Bătrînul oştean tresări şi se apropie, cu ochi umezi, trăgîndu-se vrăjmăşeşte de o mustaţă.

— Aici-s, stăpîne.

— Ce mai faci, moş Petre? şopti Nicoară, uitîndu-se ţintă la moşneag; tare nu te-am văzut de mult! Imi pare că stau de un veac în perne, moş Petre...

Oşteanul îşi întindea fără milă mustaţa căruntă şi stufoasă.

— Oare cînd om porni noi, moş Petre?

— A da Dumnezeu, stăpîne! izbuti însfîrşit să geamă bătrînul.

Cintezul tot cînta cu foc în tufele de lîngă fereastră şi primăvara aducea mîngîierea depărtărilor. Moş Petrea zise deodată:

— Murguţ e zdravăn, stăpîne, şi te-aşteaptă!

— Tocmai asta voiam să te întreb, moş Petre, rosti visător Potcoavă; saracul Murguţ! oare l-oi mai încălica eu?

— Mare-i Dumnezeu, stăpîne!

— Ai să-l încalici, frate, zise vesel mezinul.

O licărire ciudată trecu prin ochii rănitului. După o clipă pleoapele se lăsară pe lumini şi obrajii se îmbujorară. Incă o dată buzele mai şoptiră: «Saracul Murguţ!» Apoi, în fruntea-i largă dunga prinse a se adînci.

— Doamne-Dumnezeule! rosti încet Potcoavă; voi mai vedea eu stepa fără de hotar? Cine ştie de-oi mai apuca zile ca altădată! Avem de plătit datorii...

Murmura cu ochii închişi. In odaie era lumină şi tăcere. Moş Petrea stătea în picioare dinaintea divanului, drept, cu fruntea plecată, cu ochii licăritori sub sprîncenele negre; mezinul, cu bărbia în palma dreaptă,

cu cotul pe divan, se gîndea, pătruns de cele din urmă vorbe ale frăţine-său. Boierul bătrîn îi privea, cu ochii luminaţi de bunătate.

Baba doftoroaie intră cu oblojelile ei întinse pe pînze albe şi se apropie, păşind mărunt. Nicoară Potcoavă deschise ochii.

— Să-ţi desfac legăturile, dragul mătuşii...

Şi desfăcu baba legăturile vechi şi puse oblojeli nouă. Apoi grăi:

— Rana are carne bună şi se astupă; acuma îţi trebuie hodină; în două-trei săptămîni eşti în picioare...

— Trei săptămîni? zîmbi amărît Nicoară; atît de mult? Am căzut mai tare decît îmi închipuiam...

— In trei săptămîni încalici... şopti baba Aniţa; n-avem cum face altfel; sîntem în mîna lui Dumnezeu.

Rănitul oftă şi aşteptă să plece doftoroaia. Atunci întrebă, fără a-şi întoarce privirile:

— Ce vuiete şi ce viers de alăute se auzeau ieri?

— A fost horă în curte, răspunse mezinul, şi puşcaşii au chefuit după ce... ne-am...

— Da, a fost horă, îi tăie vorba bătrînul Gînj, făcînd semn mezinului; numai horă a fost...

— Aţi fost la vînătoare! zise Nicoară, cu vioiciune şi cu părere de rău nespusă.

— Ba n-am fost, stăpîne, răspunse repede bătrînul oştean, n-am fost la nici o vînătoare...

Rănitul zîmbi amărît şi neîncrezător, pe cînd bătrînul îşi întindea mustaţa şi făcea cu ochiul celorlalţi.

Baba plecase uşoară ca o umbră.

— Doamne, cum aş vrea să mă înzdrăvenesc! şopti iar Potcoavă; apoi închise ochii. După un răstimp, Andrei Dăvideanu şi Alexandru Potcoavă crezură că bolnavul a adormit, îşi făcură semn şi ieşiră în vîrful picioarelor.

Bătrînul Gînj, rămas singur, se uită în tăcere la rănit. Apoi se apropie uşor, se plecă şi sărută părul lucios al lui Potcoavă. Cînd se ridică, două lacrimi străluceau sub genele-i groase. Un oftat umflă pieptul bătrînului, şi un glas, un suspin, de-abia se auzi :

— Suflete... suflete !

Apoi, ca şi un condamnat apăsat de o durere mare, ieşi tăcut şi încovoiat.

Odaia rămase în tăcere, plină de lumina soarelui de primăvară. Mîngîieri calde veneau din cînd în cînd.

Aşa a trecut multă vreme. Potcoavă ofta uneori prin somn. Se auzeau în liniştea zilei trîmbiţări de cucoşi ; muşte mari albastre se izbeau în geamuri.

Intr-un tîrziu se auzi un fîşîit uşor. Pe uşă intră, uşurică şi luminoasă, jupîniţa Ilinca, albă la chip, cu obrăjeii rumeni, subţire şi mlădioasă. Pe o tipsie de argint ducea un filigean de lapte din care ieşeau aburi. Ştiuse boierul Dăvideanu pe cine să trimeată la bolnav ; îi trimesese pe jupîniţa cum ai trimete o veste bună, ori o floare, la vederea căreia oricine se bucură.

Ilinca păşi încet pînă la căpătăiul lui Nicoară ; acolo se opri. Rănitul deschise ochii, pe urmă îi închise repede ca orbit de soare, apoi îi deschise iar şi-i aţinti uimit asupra fetei ; un zîmbet luminos îi trecu pe faţă.

Fata zîmbea şi ea, cu ochii mari, negri, aţintiţi asupra lui Potcoavă. Gura rumănă murmură, cu un glas ce suna dulce la auz :

— Nu pofteşti lapte cald ?

— Ba cum nu ? răspunse rănitul. Se ridică într-un cot şi întinse mîna cealaltă.

Ilinca se aşeză pe scaun, alăturea, iar Nicoară Potcoavă începu să soarbă laptele din filigean. Din cînd în cînd se uita la fată, cu ochi mari, fără zîmbet acum.

De bună-samă că se întreba : Oare asta să fie fata lui Irimia Golia, fata asta așa de gingașă ? Ilinca, tot zîmbind, se uita la el cum sorbea, cu ochii ei mari, mistuitori — două flori de întuneric.

Cînd Potcoavă sfîrși, ea luă tipsia și filigeanul și ieși ca o arătare luminoasă. Rănitul o urmări cu ochii, apoi rămase gîndindu-se.

Poate își punea aceeași întrebare : Se poate să fie fiica lui Golia, fata asta așa de gingașă ?

In urmă, fruntea i se încreți și brazda adîncă a amărăciunii răsări.

Acum se gîndea la viteazul Ion-Vodă, la Iuda vînzătorul și la răzbunare, la Petru Șchiopul cel ticălos și la ursita lui de oștean pribeag. In loc să fie mare și temut, în loc să stăpînească, zace în perne, rănit în coastă și cu gîndul numai se gîndește, dar cu brațul nu poate face nimic. Adînci și furtunoase dorințe zguduiau sufletul rănitului și, într-o lumină sîngeroasă, visa o răzbunare îndeplinită.

Către sară a venit iar jupînița Ilinca ; dar nu i-a adus lapte, ci mîncare întăritoare, și n-a stat puțin ca dimineață. Ochii ei priveau plini de strălucire pe Nicoară Potcoavă, cercetau cu o bucurie copilărească chipul frumos al oșteanului.

Numai atît l-a întrebat :

— Îți place mîncarea ?

Iar Potcoavă a făcut semn că-i place și a mîncat cît un voinic. Fata ședea potolită, cu mîinile pe genunchi. N-au mai rostit amîndoi nici un cuvînt. Fata a luat tablaua și a ieșit ușoară, iar Potcoavă a rămas singur, cufundat în amărăciunea gîndurilor lui.

A doua zi și a treia zi a căzut ploaie rece și vîntul bătea mînios, vîjîind, în dumbravă. In tăcerea odăii,

veneau țipetele chinuite ale craiului-călător și înfiorări adînci se strecurau pe coș.

Rănitul asculta și se gîndea la copilăria limpede și la tinerețea pentru totdeauna prăpădită în zbuciumări cu dușmanii. Își aducea aminte de anii fără griji, cînd hoinărea cu tovarășii pe malul bălților și pe nemărginitele cîmpii pline de soare, își aducea aminte de Potcoavă cel de altădată, acum cufundat într-un amurg de basm.

...Pe urmă îi trecu pe dinainte icoană după icoană dintr-o tinerețe fără odihnă. Visuri de vitejie, zile de lumină și negură, o uriașă desfășurare de vrednicie, după pilda fratelui mai mare.

Avere: calul, pala și curajul; tovarăși: un întreg popor de viteji.

A dus o viață de pribegie, cu vitejii, prin stepe fără hotar, pe ape repezi și limpezi, prin țări înflorite și prin pustietăți arse de secetă. De multe ori mînca și dormea pe cal, de multe ori călărea și se hărțuia zile întregi. În jurul lui se înmănunchease un popor de voinici, și fulgerul paloșului său sclipise în patru părți de zare. Turcii, tatarii și leșii murmurau cu groază numele lui și, în nălucirile de spaimă ale acelor vremuri înfricoșate, falnica lui făptură se arăta într-o rumeneală de sînge.

La veghele războinicilor se închegau cîntece slăvind vitejia lui; focurile ardeau în stepă, voinicii ascultau privind înainte într-un vis de glorie; vîntul trecea murmurînd prin ierburile mari.

Veneau și zile de veselie nebună, — petreceri vitejești în care vinul curgea ca o gîrlă nesecată. Dar erau puține acele zile. Venea o veste grabnică ca un vînt și voinicii porneau ca vijelia pe caii lor pietroși. Potcoavă îi ducea uragan spre vrăjmași. Vîntul vîjîia prin

stepă şi-i umplea de fiori în goana nebună a cailor, iarba pletoasă se culca după vînt şi fugea în valuri, de-a valma cu ei. Aşa alergau nopţi şi zile — zilele în soare, nopţile în lumina tainică a stelelor şi a lunii. Ajungeau. Intrau în altă vijelie, în vijelia trăsnetelor şi în vîjîirea paloşelor.

Aşa au trecut ani de tinereţă nedomolită.

Pe urmă au venit zilele lui Ion-Vodă, zile puţine de vitejie fără samăn şi de izbînzi strălucite.

Dar uraganul stîrnit de marele domn s-a potolit, o linişte de moarte s-a întins în nefericitul pămînt al strămoşilor.

In liniştea aceasta, glasul răzbunătorului izbucni ca o trîmbiţare de moarte. Fraţii hotărîră să ridice movili de oase pe mormîntul fratelui mai mare; şi pentru că mormîntul acela nu era nicăieri, fraţii trebuiau să lase oase albe de duşmani pretutindeni.

Insă rana din coastă aducea tristeţă şi îndoială cu dînsa, şi visurile luminoase ale trecutului mureau, se risipeau ca o pulbere de raze, şi întunericul venea.

Potcoavă se gîndea şi la trecut şi la viitor, pe cînd ploaia bătea în geamuri şi pe cînd vîntul bubuia în parc. Indoiala şi rana pustiau sufletul viteazului. Singur numai cu cîţiva tovarăşi de nevoi, departe de mulţimea de viteji care-l iubeau, ţintuit în pat de o rană grea, ofta amar şi sarbăd, cu privirile în gol, cu fruntea încreţită.

Vîntul umed plîngea afară, se vînzolea cu frunzişurile şi aducea valuri de ploaie, izbindu-le în geamuri; în odaie pătrundea o lumină mohorîtă şi rece.

Mezinul şi boierul Andrei veneau şi stăteau mult la căpătăiul rănitului, dar nu schimbau cu el decît puţine vorbe, îl lăsau mai mult cu gîndurile, tăcerea părea a-i face mai bine decît vorba. Baba venea şi ea

ca o umbră şi-i schimba legăturile şi iar ieşea ca o umbră, tot tăcută, cu mişcări sfioase. Şi iar rămînea rănitul cu gîndurile triste ale vîntului umed.

Ilinca pătrundea în tăcerea şi-n umbra mohorîtă, ca o lumină de primăvară. Se aşeza la căpătăiul bolnavului şi aşlepta, privindu-l cu ochii ei mari luminaţi de milă. Cînd şi cînd întreba cu grijă cîte ceva şi pe faţă i se aprindea bucuria, dacă rănitul o privea cu mulţămire.

Amîndoi păreau că ascultă suspinul vîntului, dar amîndoi nu auzeau nimic. Unul se gîndea la nenorocirea lui şi se scobora în adîncul sufletului şi în întuneric cu îndoiala ; celălalt cerca să gîcească ce se petrece în sufletul rănitului.

Incepea fata să-şi închipuie viaţa zbuciumată de ostaş, şi-i veneau în minte poveştile pline de fiori ale copilăriei. I se părea că găseşte o asemănare între fraţii aceştia rătăcitori şi voinicii feţi-îrumoşi, care caută zîne pe care nu le cunosc şi se luptă cu zmei ce varsă foc pe gură.

Fata fusese crescută în liniştea mănăstirească a unei curţi boiereşti din ţară şi nu văzuse decît feţele bătrînilor ei, ale robilor şi ale sătenilor.

Bunicul şi bunica niciodată nu-i vorbiseră de strălucirile ostăşeşti şi de bogăţia curţilor domneşti ; ba încă niciodată nu-i vorbiseră de faptele tatălui său ; iar fata, acum răsărită, se ferea să întrebe ; acum, cînd bănuia că mai este o lume dincolo de liniştitele cîmpii ale Moldovei, tăcea pentru că băgase de samă că chipurile bătrînilor se întunecă la numele tatălui.

Floarea, dacă dă de întuneric în drumul ei, se întoarce spre soare ; tot aşa, sufletul tînăr al copilei se îndrepta spre lumina tinereţii şi spre viitor, şi uita

trecutul, odată cu acela căruia niciodată nu-i zisese «tată».

Şi iată că deodată vin pe neaşteptate doi oşteni tineri şi voinici. Fata se uită la ei, întâi curioasă, ca la o minune. Pe urmă se apropie. Îi aude vorbind; îi vede mişcîndu-se; aude, vede că sînt viteji şi buni şi cade mintea ei tînără şi neştiutoare pe gînduri.

Se uită la cel mai mare cu sfiiciune, pentru că-l vede întunecat şi plin de durere; se uită la mezin cu bucurie, pentru că-l vede vesel şi glumeţ. Şi amîndoi fraţii îi plac, se simte învăluită de umbra şi lumina lor; cînd vede deosebit pe cîte unul, simte aceeaşi mişcare de suflet şi aceeaşi bucurie neînţeleasă.

Cînd sta la căpătăiul celui mai mare şi îi vedea ochii ţintiţi, duşi în lumea gîndurilor, sta şi ea tăcută, înfiorată, şi se gîndea şi ea, fără voie, la multe, — şi ades poveştile copilăriei îi încălzeau sufletul şi-i aprindeau ochii negri. Vîntul se bătea afară cu pădurea. Potcoavă se bătea, în pînzele albe, cu gîndurile, şi fata sta nemişcată şi înfiorată, cu mînile mici albe în poală, şi privea pe rănit cu ochii ei minunaţi.

Aşa au trecut cîteva zile.

Intr-un rînd, pe cînd Ilinca sta cuminte în scaunul cu spatar nalt, o rază albă de soare străpunse nourii cenuşii şi ziua mohorîtă şi ajunse ca o pată luminoasă pe chipul rănitului. Nicoară Potcoavă îşi ridică privirile şi întîlni ochii duioşi ai fetei. Un zîmbet fugar ca lumina ce-i juca în ochi trecu pe buzele lui şi se răsfrînse şi-n ochii Ilincăi. Întrebă încet:

— De ce te uiţi aşa la mine?

Fata se înroşi şi răspunse, ferindu-şi privirile:

— Nu mă uit...

O clipă îşi întoarse ca fulgerul, iar, privirile; şi cînd dădu de ochii adînci ai rănitului, se ridică sfioasă

ca o căprioară şi se mai uită o dală înapoi, apoi se şterse, odată cu lumina de soare.

Potcoavă rămase uitîndu-se o bucată de vreme după ea ; apoi îşi încreţi fruntea, privirile i se întunecară, şi capul pletos şi creţ se lăsă în perne cu gîndurile de totdeauna.

Privirea lui înnoptată păruse a zice : «De ce mă uit eu după fetiţa asta ? ei îi vine a rîde şi mie numai de asta nu-mi arde»...

Către sară, cînd intră iar fata, ochii lui Potcoavă o aşteptau, iar chipul fetei, sfios la început, se lumină. Rănitul întrebă :

— A stat ploaia ?

— Da, acum e frumos, s-a răzbunat...

Chipul fetei se înveseli, ochii lui Nicoară păreau luminaţi de soare. Dar după ce plecă Ilinca, faţa bolnavului se posomorî iar şi-n sufletul lui scăpără scînteia altei dureri.

Nicoară Potcoavă se temea de ceva ; se temea de ceva mai primejdios decît vijelia războiului.

Noaptea, n-a închis ochii, şi dimineaţa, cînd intră Ilinca în odaie îl găsi posomorît şi rece.

*

Soarele veni vesel şi cîmpiile se umplură de aburi. Pe Moldova şi pe codri stăteau grămezi mari, alburii de nouri şi nici un vînt nu aburea.

Tovarăşii fraţilor o duceau bine la curtea boierului Andrei Dăvideanu. Cît a fost vreme urîtă şi ploioasă, au stat închişi la un loc, au rîs, au şăguit, au povestit şi au petrecut minunat. Moş Petrea Gînj bea şi mînca zdravăn şi se răzbuna de zilele de lipsă; Ghiţă Botgros îşi plimba trupul ciolănos pe cataligele cele lungi şi

îndruga verzi şi uscate, ţesute de «Să-mi razi mie mustaţa, dacă nu-i aşa...».

Cum s-a făcut, cum s-a dres, dar din taina cea mare a goanei după popa Ciotică n-a rămas nici o taină. Ori că Botgros s-a răsuflat, ori că Suliţă a vorbit ce nu trebuia, — de bună-samă nu se poate şti: dar se ştie că prea cinstita faţă a părintelui a rămas mînjită odată cu cinstea lui.

După cum se vorbea, aflase tot satul de pataraua popii şi n-a mai îndrăznit sfinţia sa să iasă din casă decît a patra zi după întîmplare, şi atunci barba-i părea zbîrlită şi coada roşă nu-i mai era împletită frumos şi trecută pe subt anteriu. Ajunsese pesemne vestea şi la preoteasă.

Iar cumătrul Ghiţă Botgros a prins să se căiască. In vreo două rînduri, l-a prins Suliţă uitîndu-se cu jale la ciotoros şi dînd din cap amărît.

— Ce-i, frate Ghiţă?

— Ia, ce să fie, frate Suliţă? Mare pacat... zău aşa, mare pacat am făcut! Să olînjesc eu spată sfinţită... phiii! mare pacat!...

— Da' păzeşte-ţi treaba, omule... parcă nu eşti în toate minţile... ori şăguieşti!...

— Nu, nu şăguiesc, frate Suliţă... Mare pacat! Mie îmi vine în gînd să mă duc la călugărie, zău aşa... Dacă nu m-oi duce la călugărie, să-mi razi mie mustaţa.

Lui Suliţă i-a venit a rîde; a zîmbit şi s-a uitat în ochii poznaşi ai lui Ghiţă Botgros, s-a gîndit la pivniţa boierului cea plină cu antale şi a priceput de ce vorbeşte cumătrul de călugărie.

Iar cu ispăşirea lui s-a întîmplat altfel. Sara, cînd îl căută Suliţă, ca să mai stea de vorbă, să mai cinstească cîte-o ulcică, ia-l pe badea Ghiţă de unde nu-i!

A doua zi l-a întîlnit vesel de tot.

— Ei, frate Ghiță, tot te mai gîndești la călugărie?

El începu a rîde și umplu luleaua oșteanului de tutun :

— Las', frate Suliță, să nu mai vorbim de asta... cumătra să fie sănătoasă !... Hai să cinstim un păhărel !...

La vorbele acestea, a înțeles Suliță cum s-a pocăit cumătrul.

In cele două zile care au urmat, s-au dus boierii la vînat singuri. Avea boierul Andrei cîni minunați, și sara s-au întors cu lațurile pline de rațe întăia oară, iar a doua oară cu cîte o pereche de cucoși cum nu se mai află de mîndri.

Cei mai tineri își făceau de cap prin curte, mai ales Totîrnac era un vulpoi fără pereche. Moș Petrea Gînj se împrietinise la cataramă cu logofătul (pesemne pentru că logofătul era chelar) ; Canaiman era nedespărțit de bucătarul Timofte, cît îi era foame, iar vremea cealaltă și-o petrecea dînd iama în țigăncile oacheșe, rătoindu-se și răsucindu-și mustățile cît un crai unguresc.

Dar cînd era vorba de așa ceva, mai nici unul nu se da îndărăt. Se făcea oale bătută pe unde erau catrințe înflorite ; și era o prietinie și o înțelegere în curtea boierească de-a mai mare dragul. Badea Suliță își făcea traiul cu Botgros pînă în sară ; iar cum se aprindeau steluțele satului, pe Ghiță îl apuca pocăința și pornea săracul, întovărășit de ciotoros. Iar mănăstirea, știm noi unde era.

Așa au dus-o voinicii în curtea boierului Andrei. Viața curgea liniștită, zilele treceau tihnite, serile veneau calde și pline de frumusețile primăverii. Prin

colțurile curții cîteodată, sara, se adunau flăcăii țigani și începeau să zică de dragoste din alăute, după ce înăbușeau strunele, cu pieptene; de pe dealuri depărtate răspundeau melodii de bucium, treceau cu vîntul serii și mureau în depărtări.

Rănitul mergea grabnic spre însănătoșire, jupînița Ilinca trecea deseori pe gînduri către odaia lui...

Se învălmășea o furtună grea în sufletul voinicului și simțiri ciudate năsteau în sufletul fetei. Alții erau ochii ei acum; intra cu sfiiciune mai mare în odaia rănitului și, ades, părăsind obrazul întunecos al lui Potcoavă, două fire scînteietoare de rouă izvorau în colțul genelor lungi. Numai cînd da cu ochii de mezin, fața i se umplea de lumină.

Într-un rînd, pădurica din preajma curții boierești, — parcul străvechi, — odihnea în lumina soarelui de amiază. Adîncurile oftau ușor, cînd se umpleau de o boare abia simțită. Rîmnicul dormea în poiana de arini din vale, aurit de soare, liniștit; legioane de musculițe învîrteau hori pe deasupra luciului: unele cădeau și înfiorau oglinda. Împrejur, pe maluri, se întindea o împestrițare gingașă de flori sălbatice, de la mîndra lumînărică galbenă pînă la scînteuța albastră *Nu-mă-uita,* așa de umilită și așa de duioasă sub răsfirarea sălciilor pletoase.

Pe rîmnic, în păpurișul tînăr, neagră și nemișcată, sta o luntre cu lopețile în laturi, ca o pasere ostenită cu aripile atîrnate.

Era liniște. În ziua aceea jupînița Ilinca se plimba prin florile poienii și părea și ea o floare. Trecea gînditoare prin umbre și lumini; părul ei negru licărea în soare, fluturi albi se abăteau din zbor spre ea.

Fata se gîndea la cei doi fraţi şi nu putea înţelege ce doruri tainice îşi făceau cuib în sufletul ei tînăr. Nu înţelegea, dar nici nu se muncea să înţeleagă, — dorul pentru inimă e făcut. Numai gînduri stăruitoare aduceau icoanele de totdeauna. Potcoavă, întunecos şi mîndru ca noaptea, totdeauna îi umplea sufletul de sfiiciune şi o mişca pînă la lacrimi; celălalt, tînăr şi vesel ca ziua primăvăratică cu soare, o umplea de voie bună şi-i punea lumină şi rîs în ochi. Se gîndea în singurătate la amîndoi, şi ochii cînd se umbreau de o tristeţă trecătoare, cînd se luminau de focuri vesele. Şi parcul vechi ofta, străbătut şi el de un fior tot aşa de tainic ca şi fiorii ce umpleau sufletul fecioarei.

Fata visa. Paşii, fără voia ei, o duseră pe covorul de flori, către lacul singuratic. Trecea gînditoare prin flori, prin umbre şi lumini. Deasupra ei cerul era *adînc-albastru*, dincolo de bolţile nemişcate de frunzişuri. Ochii ei urmăreau o rîndunică ce săgeta pe luciul lacului, înfiorînd unda neclintită, o urmăreau pînă ce o pierdeau în nemărginirea albastră şi curată; sau, întorcîndu-se în altă parte deasupra cîmpiilor Moldovei, se luau după cocostîrci, care treceau pe departe, cu vîslele întinse, plutind lin. N-avea de ce să fie veselă, nici tristă; ba poate avea de cê să fie veselă; atunci de ce uneori ochii adînci şi frumoşi licăreau într-un painjeniş de lacrimi?

Soarele se lăsa spre munţi; mierle, ici-colo, ca flaute nevăzute, cîntau în tăcere.

Deodată, pe poteca dinspre curte, se arătă Alexandru. De bună-samă că venea să caute linişte şi singurătate. Singurătate nu mai putea să aibă pentru că jupîniţa Ilinca era şi ea în poiană. Şi uite, mezinul lui Potcoavă a tresărit de bucurie, s-a simţit

încălzit în coşul pieptului şi nu i-a părut rău că nu va mai fi singur. Poate dacă ar fi întîlnit pe altcineva i-ar fi părut rău. Aşa i-a părut bine, şi încă bine de tot.

Tinerii se văzură. Ilinca se opri rumenindu-se, Alexandru se îndreptă grăbit spre ea. Cînd fu aproape, cît era el de viteaz, dar tot a simţit un tremur. Se apropie şi se opri şi el, — şi dacă se opri, tăcu.

Oşteanul n-are nici o clipă de odihnă : totdeauna trebuie să se lupte : ori cu duşmanul, ori cu paharul, ori cu dragostea. Cu duşmanul iese el învingător de multe ori, dar cînd se luptă cu paharul, ori cu dragostea, — tot duşmani la urma urmei, — nici nu se poate să nu cadă.

Alexandru se lupta acum cu dragostea — se lupta, dar nici nu căuta să învingă ! De mult, de mult era învins, şi acum tremura în faţa vrăjmaşului. Dar duşmanul, nici el nu era cumplit şi, cît de învingător era, tremura şi el ; şi amîndoi tăceau şi se uitau în altă parte.

Lucrurile nu puteau dura mult aşa.

Apele rîmnicului se colorau în luminile asfinţitului ; paserile slăveau în desişuri mîndreţea sfîrşitului de primăvară şi duioşia sfîrşitului zilei.

Ilinca zise, sau şopti mai degrabă :

— Incotro te duceai ?

Iar Alexandru răspunse :

— Veneam să văd rîmnicul... (Acum nu-i mai păsa lui de rîmnic !).

După ce tăcură iar un răstimp, porniră amîndoi pe cărarea din ierburi, în jurul apei. Şi voinicul cel care răcnea în bătălii de băga în răcori pe duşmani, grăi încet :

— De ce te plimbai aşa de singurică ?

— Mă plimbam, răspunse fata încurcată, ca de multe ori; mi-i dragă poiana asta...

— *Chiar e și frumoasă... foarte frumoasă... într-adevăr.*

Ar fi vrut să mai spuie el ceva, dar vorbele se împotriveau să iasă.

Făcură ocolul lacului, rostind copilării. Azi a fost vreme frumoasă. Mîni va fi bine de mers la vînat. I-auzi ce frumos cîntă mierlele. Uite un pîlc de lăcrămioare la marginea rîmnicului. Și alte multe de acestea.

Incet-încet sfiala se topi și tinerii prinseră a vorbi mai în voie, așa cum vorbeau cînd erau de față și bătrînii.

Umbrele umpleau tufișurile și lacul dormea liniștit în amurg:

— Ce zici, jupîniță? dacă ne-am plimba oleacă cu luntrea?

— Să ne plimbăm. Mă gîndeam și eu la asta...

Intrară în luntre. Vîslele bătură unda și tulburară luciul, luntrea porni pe apă, lăsînd brazdă horbotată în urmă.

Tinerii prinseră a vorbi iar. In liniștea lacului, Alexandru începu să istorisească bucăți din viața zbuciumată a lui și a fratelui său. Ilinca asculta fermecată, tot așa cum asculta odinioară, în copilărie, basmele dadacelor bătrîne. Fraților erau niște feți-frumoși negreșit... Și fata asculta și vedea pe viteji tăind vîntul și oștile, amîndoi frumoși, unul straşnic și întunecos, c-o sabie de foc, celălalt mlădios și iute, rîzînd și lovind în stînga și în dreapta. Asculta minunată, pe cînd barca brăzda undele și sara cobora caldă, plină de taină.

Acolo, departe, în stepele căzăcești, vitejii furnicau în tabere; cutreierau cîmpiile, întrecîndu-se în zborul cailor, bătînd în vulturi cu săneţele şi tăind vîntul cu ascuţişul suliţilor. Era frăţie între viteji şi veselia îi îmbrăţişa zgomotoasă.

Deodată vine o stafetă grabnică ca vîntul, cu pieptul pe oblînc; se opreşte; calul răsuflă foc pe nări şi cade tremurînd în iarbă; cazacul răcneşte istovit cu braţele în sus, cu pletele în vînt: «La arme, fraţilor!»

Atunci încep taberele să furnice, vitejii încing paloşele, înşfacă săneţele şi suliţile, strîng chingile; vatamanii îşi ridică glasurile, voinicii încalecă şi pornesc ca vijelia, de duduie pămîntul şi vulturii se ridică spăriaţi din cîmpii.

Au pornit. Caii aprigi se aştern ca iarba la suflarea vîntului. Aşa merg zile şi nopţi. Iarba naltă cît omul fîşîie, luna nopţilor îi călăuzeşte pe poteci aşternute pînă în zarea dreaptă, aleargă oa umbrele, zboară, pletele fîlfîie în zbor şi caii nechează.

Iată-i şi în focul războiului! Văzduhul se cutremură ca la suflarea orcanului, duşmanii se prăvălesc în pale, ca iarba sub coasă, cîmpiile se umplu de gemete şi de morţi. Şi fraţii taie drumuri largi, în ordiile păgîne.

În faţa celui mai mare, rîndurile se prăvălesc ca suflate de groază; mezinul intră în vîrtejuri sprinten, mlădiindu-se din mijloc pe roibul aprins. Şi amîndoi se reped la moarte, şi ies din furtună negri de praf, dar tot frumoşi şi nedomoliţi.

De multă vreme mezinul tăcuse, şi fata tot sta pe gînduri, visa încă, vedea pe vitejii basmelor. Amîndoi tăceau alături, cuprinşi de fiori; barca tăia undele

în taina serii, legănîndu-se; lumini argintii picurau din vîrful vîslelor şi şopteau căzînd în unde.

Luna se arătă mare, ca o pavăză rotundă de anamă. Lopeţile căzură în valuri şi luntrea pluti singură pe apa liniştită, ca o pasere cu aripile lăsate.

Deodată, în liniştea adîncă, porni din cîmpie un glas limpede. Cînta de bună-samă vreo fată care se întorcea întîrziată în sat.

Dorul, bade, de la tine
Peste văi şi dealuri vine,
De nu-l poate opri nime;
Nici cioban cu fluierul,
Nici popă cu cîntecul,
Numai eu, cu sufletul.

Multă vreme glasul limpede despică sara plină de miresme. Apoi scăzu, se auzi departe, în adîncuri, ca o părere, pînă ce se stînse.

Luna mare se ridică. O privighetoare începu să ciripească într-un frasin. Viersul ei se aprinse, porni în suspine înăbuşite, în gîlgîit de lacrimi, în plînsete uşurele şi slabe. Iar barca stătea nemişcată în unde sub focul lunii, cu vîslele lăsate. Mezinul încremenise ca o stană; în genele fetei scînteiau salbe de lacrimi. Poate, în clipa aceea, Ilinca se gîndea la rănitul Nicoară Potcoavă.

*

Zilele care au urmat s-au strecurat liniştite, în pacea acelei vieţi patriarhale. Rănitul se întrema cu uşurinţă.

Acuma se ridicase din pat şi păşea prin odaie. Ba încerca de multe ori, între boierul Andrei şi Alexandru, plimbări prin pădurice. Tustrei vorbeau de trecut. Fraţii istoriseau bătăliile alături cu cazacii şi cu marele Ion-Vodă, Andrei Dăvideanu istorisea

cîte ceva din vremile luminoase şi bune ale domnilor vechi. De viitor nu vorbeau, pentru că orice pipăire cu gîndul în viitor întuneca pe Nicoară Potcoavă. Aşa se plimbau în asfinţituri prin pădurice, bătrînul şi Alexandru veseli, Potcoavă stăpînit, cu ochii plini de gînduri.

Citeodată, în drumul lor, întîlneau chipul luminos al jupiniţei Ilinca. Bătrînul rîdea vesel şi îşi chema fetiţa de-o săruta pe frunte, mezinul o privea cu ochi aprinşi, fratele mai mare părea că se posomorăşte şi-i cuprins iar de durere.

Iar fata, neliniştită acum şi dusă pe gînduri, plutea într-un vis neînţeles. Două chipuri luminoase îşi făceau loc în tainica umbră a visurilor ei. Inima ei prinsă, sufletul frămîntat de o nehotărîre dureroasă îi aprinseseră mintea şi minunaţii ei ochi. Adesea plîngea în taină, cu capul pe braţe; îşi întreba sufletul; dar cele două chipuri rămîneau neclintite, tot atît de aproape, deopotrivă de iubite.

Într-un rînd, mezinul vorbea cu fata în cerdac; Nicoară Potcoavă asculta glasul moale al jupînesei Irina; mezinul era cu faţa spre el. De la o vreme, glasul bătrînei începu să se piardă, nu-i mai ajungea la ureche; ochii lui negri se aţintiseră asupra lui Alexandru. Faţa mezinului se îmbujorase şi ochii sorbeau pe fată. Potcoavă se uită multă vreme la frate-său, urmări pe chipul lui toată mişcarea sufletească, apoi deodată faţa i se făcu ca varul şi prin ochi îi trecu o lumină *mohorîtă*. Bătrîna se sculă îngrijată:

— Dar ce ai, dragul mamei? Ţi-au venit iar durerile?

— Nu, n-am nimic... răspunse Nicoară şi se îndreptă, ţapăn, cu ochi posomoriţi.

Pricepuse. Din clipa aceea, furtuna care clocotea în sufletul lui se întări. Nu auzi nici glasul blajin al bătrînei, nu văzu nici privirile sfioase ale fetei, care-i urmăreau orice mişcare. Toată ziua stătu sarbăd şi tăcut. La Alexandru nu se uita şi nu-i răspundea decît prin semne. La vorbele blînde, la glumele boierului Andrei, răspundea printr-un zîmbet amar.

N-a dormit toată noaptea. A stat la fereastră, ascultînd suspinele uşoare ale pădurii şi glasurile chinului lăuntric.

Gîndurile îndoielii şi dorurile mari îl frămîntau. Simţea, după focul ce-l mistuia, că e gata să cadă şi atunci rămas-bun visurilor de mărire, rămas-bun răzbunării drepte!

Multă vreme s-a frămîntat şi s-a gîndit Nicoară Potcoavă, iar dimineaţa, cînd intră mezinul în odaie, ochii fratelui mai mare străluceau de friguri.

— Bună dimineaţa, frate!

Nicoară se sculă din scaun şi îmbrăţişă cu multă dragoste pe frate-său. Apoi zise:

— Mult nu mai avem, Alexandre. Cată să nu mai rămîie vreun rănit pe aici! În curînd plecăm!

Mezinul se uită mirat la frate-său; Nicoară zîmbea, mîngîindu-şi barba bălaie. Răspunse cam cu îndoială:

— Plecăm, dar poate ne-om mai întoarce...

Nicoară nu răspunse şi mezinul rămase pe gînduri, cu ochii îndreptaţi asupra parcului luminat de soarele tînăr. Cea întăi umbră a tristeţii, cea mai amară, îi învălui faţa.

Zilele curgeau liniştite. Tovarăşii fraţilor o duceau ca în sînul lui Avraam.

Dis-de-dimineaţă, cînd răsăritul se aprindea, se deştepta şi curtea odată cu satul, şi se umplea de mişcare şi de viaţă. Gospodinele mulgeau vacile, jupîneasa Irina împărţea tain la oameni şi da ţigăncilor de lucru. In şatră foile oftau şi focurile se aprindeau. Dancii se apucau de cap şi se tăvăleau prin iarbă. Pe urmă vacile coborau la imaş şi mişcarea se astîmpăra încet-încet, cu cît se suia şi se aprindea soarele.

Peste zi, curtea dormea în soare; rareori treceau oameni prin lumină. Cîni flocoşi dormeau în umbra caldă; numai cîteodată hîrîiau, îşi ridicau capul şi clămpăneau după muşte.

Sara, iar se deştepta curtea. Şi tîrziu se auzeau suspine înăbuşite de alăute, şi umbre se strecurau prin colţuri. Din sat veneau hămăituri de cîni. Din cînd în cînd se auzeau strigătele răsunătoare ale străjerilor.

Oştenii petreceau. Suliţă stătea toată vremea la cislă. Toader Ursu şi moş Petrea, cînd se arătau, totdeauna îşi sorbeau mustăţile ude; iar Caraiman îşi lingea buzele şi-şi freca palmele, clipind şiret din ochi şi bătîndu-se pe pîntece.

Cîteodată întovărăşeau pe Potcoavă, pe mezin şi pe boier, la vînat, pînă în prundurile şi huceagurile Moldovei.

Ori cînd se crăpa de ziuă, ori într-amurg, luau apa în lung, se strecurau tăcuţi prin zvonul rîului. Pescarii ţipau, bătînd grăbiţi din aripi pe deasupra lor, cîteodată treceau puhoieri şi umpleau văzduhul cu vaietele lor. Se zăreau de departe, la vaduri, cîrdurile de raţe împrăştiind rotocoale de stropi, în care se aprindeau curcubee. Cum simţeau schimbarea neobişnuită a împrejurimilor, ridicau capetele, îşi întin-

deau gîturile strălucitoare şi se uitau spre vînători cu un ochi, ca la vultan. Şi pe dată ce zăreau mişcarea apropierii, băteau apa grăbit cu aripile şi săgetau în sus, măcăind aspru. Totdeauna făceau un ocol pe deasupra pîndei, şi totdeauna vînătorii, tupilaţi în tufe, le aşteptau cu sănețele gata.

Noaptea, cînd se întorceau, prundişurile şi cîmpiile erau adormite şi tăcute; lilieci săgetau pe sus şi se zugrăveau mari, negri, pe pînza rumână a amurgului. Cînd se opreau, urechile auzeau ca prin vis freamătul obişnuit al zăvoaielor şi fiorii cîmpiilor.

Aşa a trecut vremea curînd. Potcoavă s-a însănătoşit, a pus piciorul în scară şi şi-a cercat puterile. Murguţ a nechezat şi s-a scuturat o dată tare, iar Nicoară s-a ridicat în şa, cu privirile aprinse. Pieptul i s-a umflat într-un lung oftat de uşurare; a bătut pe Murguţ pe gît şi a zis:

— Nu mai avem mult, măi Murguţ măi...

Iar cînd şi-a întors privirile, a văzut la o fereastră o umbră uşoară, albă, care-l pîndea prin perdele. A tresărit, prin ochi i-a trecut un fulger întunecos, dar numai o clipă, — pe urmă s-a uitat zîmbind la frate-său. Dar în sufletul lui cine ştie ce foc era!

Jupîniţa Ilinca se întrista pe zi ce merge, cu cît se apropia mai mult ziua plecării fraţilor. Bujorii rumeni ai obrajilor păliseră; de multe ori plîngea în ascuns.

Cînd întîlnea pe oaspeţi şi pe bătrîni, zîmbea, — cerca să pară veselă; dar bătrînii, oricît erau de bătrîni şi de încrezători, tot băgară de samă de la o vreme că se schimbase fata.

De multe ori bătrîna o prindea dusă pe gînduri, cu ochii umezi, şi o întreba:

— Ce ai, dragul mamei? de ce plîngi?

Iar Ilinca răspundea :

— N-am nimic, mămuță... Și își ștergea repede lacrimile, zîmbind în silă. Așa îmi vine cîteodată o mîhnire pe care n-o pricep... și nu mă pot stăpîni... plîng... dar altfel n-am nimic...

Bătrîna nu se lăsa, cerca s-o descoase : o întreba, o ispitea, dar fata o ținea pe-a ei :

— N-am nimica...

Și bătrîna vedea că i s-a schimbat fata, dar nu înțelegea de ce.

Andrei Dăvideanu mai degrabă bănui că fata se întristează de plecarea apropiată a celor doi frați, dar nu se prea îngriji și privi lucrurile cu un zîmbet de îngăduință. Dacă lui, că era bătrîn și oțelit, îi părea rău că are să se despărțească de doi viteji, suflete bune, — dar ei, unei fete, cum să nu-i pară rău ? Nu-i vorbă, părerea de rău mult n-are să ție, — de aceea bătrînul tăcea, își săruta cu dragoste fata, zîmbea, dar nu zicea nici o vorbă.

Socotea el bătrînul ce socotea, dar sufletul fetei nu suferea cum își închipuia el.

Adesea, albă și mlădioasă, Ilinca rătăcea în preajma lacului, pe care barca stătea nemișcată, cu vîslele lăsate pe luciu. Ochii licăritori într-un painjeniș de lacrimi colindau nemărginitele arii albastre de sus căutînd o deslegare durerii care o ardea. Dar în văzduhul nemărginit, plin de strălucirea zilei, plutea o adîncă tăcere și o taină, și mai adîncă ; numai vulturi împinși de undele văzduhului, cu aripile întinse, călătoreau, se mistuiau, — și aduceau fetei aminte că așa vor călători, se vor depărta și se vor mistui în necunoscut cei doi viteji care-i robiseră sufletul.

De multe ori se așeza în barcă ; gîndurile, visurile o cucereau ; rămînea acolo uitată. Adesea ori sara co-

bora peste întristarea ei şi privighetorile începeau să-i tălmăcească în viersuri viforoase simţirile sufletului. Buciume de cireş se tînguiau în depărtări într-o melancolie sfîşietoare, o înspăimîntau cu dureri nouă, nebănuite.

Aşa, vremea trecea. Veni şi ceasul plecării.

Toţi erau gata, lîngă cai, cu sufletele strînse ca de o presimţire tristă. Boierul Andrei Dăvideanu, jupîneasa şi jupîniţa Ilinca coborîră în ogradă.

Logofătul, de mare prietinie, se alătură de oşteni cu un cofăiel de vin în mînă. Ghiţă Botgros, foarte întristat, îşi răsucea cu ochii în pămînt tuleiele din obrazul lui uscat. Caraiman mesteca din gură, cioroväind cu Timofte bucătarul. Pe la colţuri de şuri, prin dosuri, se iţeau ţigăncuşe oacheşe, ori chipuri albe, cu ochii umezi.

— Măi fraţilor! zise Botgros cu mare mîhnire; cine ştie dacă ne-om mai întîlni! Să vă sărut, fraţilor... mai vorbiţi de sărmanul Ghiţă Botgros, la popasuri, cînd vă veţi aşeza în jurul foculuí...

Toţi oftau îmbrăţişînd pe Ghiţă, toţi îşi simţeau sufletele amărîte. Apoi se înturnau spre Niţă Frunză, care c-o mînă îşi ştergea ochii şi cu alta întindea cofăielul.

Boierul Andrei sărută pe fraţi şi îi binecuvîntă:

— Noroc şi izbîndă să vă dea Dumnezeu, şi tărie la zile grele... Mai gîndiţi-vă şi la moşneag cîteodată...

Cerca să zîmbească boierul, dar ochii îi jucau în lacrimi şi cuvintele îi gîlgîiau în gîtlej. Jupîneasa Irina sărută suspinînd pe fraţi, apoi îşi şterse ochii.

— Maica Domnului să vă apere de rele, dragii mamei...

Fraţii se apropiară şi sărutară pe Ilinca frăţeşte.

Fata se înroşi, apoi se îngălbeni, începu să tremure, duse mînile la ochi, se întoarse şi porni hohotind pe scări. Andrei Dăvideanu dădu zîmbind din cap cu ochii în lacrimi.

— Şi ei îi pare rău, sărăcuţa!

— Cum nu i-a părea rău? şopti bătrîna oftînd.

Potcoavă era galben, dar zîmbea; Alexandru era mîhnit şi nu mai avea astîmpăr.

Încălecară pe cai.

— Rămîneţi sănătoşi!

Şi din toate părţile porniră glasuri în care vibra întristarea:

— Mergeţi sănătoşi!...

Ghiţă Botgros vorbi cel din urmă:

— Noroc! Măi fraţilor, dacă nu ne-om mai întîlni noi, să-mi radeţi mie mustaţa!

Cînd se uitară înapoi, văzură pe badea Ghiţă rîzînd c-o lacrimă în vîrful nasului. La un geam mezinul zări un obraz alb ca varul şi ceva scînteind în doi ochi negri.

Aşa au plecat. Şi pînă ce se prăpădiră la cotitura din vale, tot văzură chipul cinstit şi barba albă a boierului Andrei, şi trupul înalt, osos, cu faţa spînă, al lui Ghiţă Botgros.

V

Întîmplări la drum

Au călărit multă vreme în tăcere; fiecare-şi rumega gîndurile. Potcoavă stătea drept pe cal, cu ochii de vultur în zare; mezinul era tăcut şi mîhnit. Suliţă se gîndea la badea Ghiţă Botgros şi la păţania popii,

şi-şi zicea: «Uite ursita omului... Cine ştie dacă ne-om mai vedea!...» Şi, gîndindu-se la lacrima cumătrului, îi venea şi a rîde şi a ofta. Numai moş Petrea Gînj se gîndea la ceva straşnic, de bună-samă, căci uitase şi pe logofăt şi vinul boierului; omul acesta, cînd punea piciorul în scară, era altul. Necontenit îşi purta îndărăt privirile-i agere, sub sprîncenele negre. Caraiman se gîndea cu jale la Timofte, prietinul bucătar, şi tot cu jale se gîndea la zilele de lipsă pe care le vor îndura cu toţii de acum înainte. Totuşi se mai mîngîia, cînd îşi cobora ochii spre desagi, pe care mîna prietinească a lui Timofte îi umpluse cu fel de fel de bunătăţi. Totîrnac, Toader Ursu, Stîngaciu, Al Mariei şi Crăciun Harbuz zîmbeau pe gînduri. Ei zîmbeau şi se gîndeau cam cu mîhnire la zilele frumoase; iar în urmă, la curtea boierească, de bună-samă că mulţi ochi plîngeau şi multe piepturi oftau, — şi după mustăţile lui Ursu, şi după mustăcioara lui Totîrnac, şi după toţi şi toate.

Multă vreme au călărit în tăcere. Soarele suia mîndru deasupra codrilor, la răsărit; în văzduh, nouri de canură argintie păreau în nemişcare. Călăreau pe drum larg, în susul Moldovei, pe malul drept. În vale, apele rîului scînteiau la soare şi huceagurile îşi ţineau nemişcate în lumină verdeaţa lor bogată. Înainte calea se întindea dreaptă, cenuşie. Deasupra, în albastru, tremurau ciocîrlii vărsînd puhoiul lor ameţitor de cîntece, apoi se lăsau ca glontele în ogoare... Pe laturile drumului, pămîntul se vrîsta de sămănături; paseri guralive se plimbau uşurele pe deasupra.

Şi-n depărtare, la stînga, bătrînii munţi cenuşii, leagănul strămoşilor noştri, se pierdeau în cerul strălucit. Într-o pace adîncă, călăreţii tăiau aerul lim-

pede ; ochii îmbrățișau întinderile și munții, și un dor mare, un dor pe care numai cei îndrăgostiți de pribegie îl pricep, clocotea și dădea zbor sufletului lor.

Potcoavă se simțea în larg ; nările i se deschiseseră, ochii întrebau depărtarea și dragostea nemărginirii îl îmbăta. Trecutul se ștersese, ca un vis dimineața.

Cum mergeau așa, tăcuți, toți băgară de samă că moș Petrea prinde a mormăi. Se mai uită o dată înapoi, apoi și-alătură calul de Murguț și zise lui Potcoavă :

— Stăpîne... nu-i lucru curat !

Mezinul tresări ; Nicoară întrebă liniștit :

— Ce-i, moș Petre ?

Oșteanul tuși și își răsuci mustața.

— Mi se pare că avem să ne mai desmorțim...

— Ne-om desmorți noi, moș Petre, că destul am stat ca muierile.

— Hm ! știu eu la ce te gîndești, stăpîne, dar pînă atunci mai este... e vorba de ceva aproape...

Mezinul, care căzuse iar pe gînduri, își întoarse și el capul și ascultă cu ochii vioi.

— Uite ce e, stăpîne. Ieri a intrat în Dăvideni un călăreț și a prins a iscodi pe oameni. Eu nu l-am văzut... hei ! dacă l-aș fi văzut !... dar logofătul a aflat de la oameni și mi-a spus și mie. A întrebat de noi... Oamenii, firește, au cam scăldat-o : că nu știu, că n-au văzut... Dar iscoditorul nu s-a mulțămit cu atîta: azi, dimineață, am dat și eu cu ochii de el. Cînd ieșeam din curte, el sta călare pe malul celalalt al Moldovei. Pe urmă s-a făcut nevăzut. M-am gîndit eu să mă reped după el, dar — una — era departe, și, — al doilea — eram grăbiți. De ce să prăpădim vremea ? Destul am stat degeaba ! Ce zici, stăpîne ?

— Așa-i, moș Petre, grăi Potcoavă, destul am stat degeaba. Dar era tare bine dacă puneam mîna pe iscoadă, că numai iscoadă de-a ticălosului Șchiopul trebuie să fi fost!

— Nici vorbă, stăpîne, dar nu era chip. Dacă aflam de ieri, era altceva. Dar acum, ori nu-l ajungeam, ori dădeam chiorîș în tovarășii de-ai lui. Și pe urmă, mă gîndesc că tot una-i: dacă am apucat înaintea lor...

Nicoară Potcoavă se gîndea. Mezinul zise:

— Eu nu cred să fi avut tovarăși pe-aproape. Mai avem vreme. Pînă ce-a ajunge stafeta, pînă ce ne dă de urmă iar...

— La urma urmei, ajungă-ne! zise Nicoară.

— Chiar așa, rîse mezinul, ajungă-ne! c-or rămînea iar în urmă, — ca să nu se mai scoale!

— Ajungă-ne! mormăi moș Petrea; vai de capul lor! Pe urmă se uită cu drag la frați și-și mîngîie mănunchiul paloșului. Și mormăi iar, trăgînd greu din pipă: Da, da, ajungă-ne! Hm! ajungă-ne!

După un răstimp, Potcoavă zise:

— Toate drumurile trebuie să fie înțesate de iscoade. Ne-om înțelege la popasu-ntăi: trebuie să fim cu mare băgare de samă!

— Da-da, mormăi moșu Gînj mulțămit, dînd drumul fumului pe nas; cu mare băgare de samă, da. Mai ales paloșul să fie gata... și pe la hanuri, unde om trage... mă rog, las' pe mine... hm! cu mare băgare de samă!

Își struniră caii și porniră mai repede prin nouri de colb. Merseră pe drumuri singuratice, înconjurînd satele. Pe la toacă, trecură Moldova pe la Timișești, în ținutul Sucevei, și poposiră la un han, de ceea parte a apei.

Hangiul era un om mijlociu, slab, cu niște urechi mari și cu un nas cîrn și roș ca un ardei.

De cum au descălecat și au intrat în han, moș Petrea nu s-a deslipit o clipă măcar de Gheorghiță hangiul. L-a întrebat cum îl cheamă, de unde-i, cine i-i tată, cine mamă, dacă are frați, surori, rude, mă rog, nu-l slăbea pe bietul om pas cu pas. Și din cînd în cînd azvîrlea cîte-o pereche de ochi, de rămînea Gheorghiță holbat și cu gura căscată.

S-au pus să ospăteze cîte ceva. Prin ochiurile de beșică și pe ușa deschisă, intra în hanul strîmt rumeneala dulce a asfințitului. Toți mestecau în jurul unei măsuțe bujeniță rece de căprioară. Hangiul Gheorghiță sta în prag.

Iată că trece un sătean călare.

— Bună vremea, frate!

— Mulțămesc! răspunde hangiul.

Moș Petrea odată s-a ridicat în picioare și s-a apropiat de ușă.

— Ian ascultă, bade Gheorghiță...

— Ascult! răspunse hangiul întorcîndu-se.

Bătrînul se dă lîngă el și-l pălește cu umărul:

— Bade Gheorghiță... he-he! bade Gheorghiță, da' n-ai putea să-mi spui cine-i călărețul cela?

— Cum nu? Aista-i Toma din Timișești.

— Ia nu mă nebuni, frate, zise Gînj rotindu-și ochii în cap; Toma? nu mai spune!

— Toma, zău Toma...

Toți se uitau nedumeriți la moșneag. Numai Totîrnac de abia își ținea rîsul.

— Ș-așa zi, Toma din Timișești. Așa să ai parte de han?

— Ia nu mai șăgui, frate; cum să nu-l cunosc pe Toma!

— Bine! zice Gînj și se întoarce la masă. Dar din ochi nu-l slăbea pe Gheorghiță.

— Bade Gheorghiță, da' ce mi te tot uiți după Toma?

— Da' nu mă uit nimica după Toma; mă uit și eu să văd nu mai vine nevastă-mea din sat.

— Bine, bine...

Pe urmă, iar:

— Bade Gheorghiță, da' niște vinișor, nu ni-i aduce?

— Cum nu?

— Bine. Vra să zică Toma! he-he-he! Toma din Timișești... Bine, frate!

Hangiul Gheorghiță se uită pieziș la bătrîn, luă un cofăiel dintr-un colț, apoi deschise ușa gîrliciului. Și — dracul îl îndeamnă — întreabă, înainte de a scoborî scările:

— Mă rog, să nu vă fie cu banat... da' dumneavoastră... dincotro?

Atîta i-a trebuit. Moșneagul dintr-un salt s-a repezit la el și l-a apucat de piept.

— Mă! n-auzi tu, mă? te sfărm? n-auzi?

Ba auzea prea bine, săracul Gheorghiță, că se făcuse ca varul pe față, chiar și ardeiul care-i ținea loc de nas pălise.

— Da' ce-am făcut! vai de pacatele mele!

— Măi tu măi! uite colea, vezi! Te spintec, măi! Și bătrînul, încruntat, își bătea jungherul din chimir. Bietul Gheorghiță zgîise niște ochi de-ți era mai mare mila și da să se prăbușească din gura gîrliciului pe scări. Îi clănțăneau dinții de groază.

Totîrnac se ținea cu mînile de pîntece. Toți rîdeau. Numai Nicoară zise:

— Lasă-l, moş Petrea, nu te teme, că nu-i ce socoţi dumneata...

Şi după ce moşneagul se întoarse lîngă ceilalţi mormăind, Gheorghiţă, cu picioarele încovoiate, suflă greu şi gemu:

— Pacatele mele... da' ce-am făcut?

— Cată-ţi, omule, de treabă! zise Nicoară. Apoi făcu semn de linişte şi vorbi iar: Să ne sfătuim, fraţilor... — Moş Petrea tot se uita după Gheorghiţă. — L-ai băgat în toate boalele. Nu te teme, că nu-i iscoadă; n-ai grijă!

Dar moşneagul nu se linişti decît cînd aduse hangiul cofăielul cu vin vechi. Atunci zise:

— Frate Gheorghiţă, bun vin ai. Dă mîna încoace şi uită; aşa am şăguit eu... Bată-te să te bată, că tare te-ai înfricoşat!

In lumina scăzută a amurgului, prinseră a sfătui. Departe, pe sate, se ridicau pîcle străvezii; hanul lui Gheorghiţă stătea tihnit în singurătate, ca o sihăstrie. Şi umbrele intrară, îi învăluiră în colţul lor tainic, pe cînd şoaptele curgeau încete.

Pînă la miezul nopţii moş Petrea s-a împrietinit cu hangiul, mai ales că Gheorghiţă avea un vin minunat şi era bucuros că scăpase teafăr. Acum rîdea şi el fără să ştie de ce, pentru că rîdeau toţi. Mai puţin însă rîdeau Crăciun Harbuz şi moş Petrea, pentru că cinsteau mai mult.

Potcoavă se mai lăsă într-un colţ, la odihnă.

Pe la miezul nopţii porniră înainte. Tăiară ţinutul Sucevei, trecură Siretul pe la Liteni, apoi, făcînd un ocol mare pe la iazul Suliţii, porniră drept înainte, spre răsărit.

A doua zi spre sară, după ce trecură Prutul, poposiră la Runc, şi Caraiman îi duse la sălaşul lui.

Pe o coastă lină la marginea unei păduri de fagi, într-un colț de poiană tăbărîse moșneagul Fedeleș, tatăl lui Caraiman, cu feciorii. Șase bordeie muruite stăteau tupilate în fundul poienii. Moșneagul și cei cinci feciori se îndeletniceau cu meseria cinstită de geambași. Cercau caii în grajdurile oamenilor, îi luau cu ei și uitau totdeauna să plătească.

Găini cucuiate rătăceau în poiană și godaci zbîrliți musluiau pe lîngă prispele îngrădite. Țigăncile tinere ședeau tolănite la umbră; nici nu se gîndeau la treabă.

Caraiman își făcu vînt înainte cu calul, descălecă și intră într-un bordei. Ceilalți se opriră la intrarea poienii, călări. Țigăncile oacheșe săriră prin tufe: pe ici pe colo, se vedeau numai capete și ochi scînteietori în cununi verzi.

Deodată se auziră răcnete, și Caraiman ieși din bordei împingînd afară, ca pe o bute, pe moșneagul Fedeleș. Îl brînci în iarbă și începu să răcnească la el dînd din mîni. Țigăncile săriră de prin tufe și prinseră și ele a răcni. De prin bordeie izvorîră frații lui Caraiman, negri ca fundul ceaunului. Începu o harmalaie nemaipomenită.

Apoi deodată bătrînul Fedeleș se repezi înainte, cu laia de țigani după el.

— Haoleo! măria voastră! poftiți la noi, poftiți la noi, măria voastră! Nu vă supărați și binevoiți a primi tot ce avem!

Răcneau și băteau mătănii țiganii, ca înaintea icoanelor. Caraiman privea la ei cu un dispreț nemărginit.

Descălecară cu toții. În mijlocul poienii, feciorii lui Fedeleș durară un foc de-a mai mare dragul. Și pe foc prinse a sfîrîi o friptură de purcel zbîrlit, să-ți

lingi buzele! Apoi friptura aceea o tăvăliră prin mujdei și mîncară cu atîta poftă, de li se muiară fălcile de pe la încheieturi.

Moș Petrea, iar, prietin la cataramă cu Fedeleș; și Fedeleș, c-o ploscă gospodărească în mînă, prietin bun cu toți, dar mai ales cu moș Petrea.

Ospătară și se odihniră bine la Runcul lui Caraiman.

Focul pîlpîia în poiană și împrejur pădurea era neagră ca păcura. De aceea s-a rătăcit pesemne o fată de-a moșneagului Fedeleș prin desișuri; iar tovarășii lui Potcoavă multă vreme n-au dat de Totîrnac al lor, poreclit Vulpe...

Și iar porniră înainte, cu desagii plini de merinde, petrecuți de osanalele țiganilor. Tot înainte, dar tot pe drumuri singuratice, înconjurînd șleahurile. Mergeau cu spor mai cu samă noaptea; ziua se odihneau pe sub streșini de codru verde. La hanuri se opreau numai ca să mînînce, ori să cumpere merinde.

Cînd se opreau la hanuri, moș Petrea băga în boale pe hangii. Una sta cu mîna la chimir și fulgera pe sub sprîncenele-i negre și stufoase. Cînd i se năzărea lui cîte ceva, numai ce-l vedeai că se înălța cît era el de înalt și de spătos și tuna, bătîndu-și cu dreapta chimirul:

— Măi tu măi! uite colea!

Oamenii înghețau și picioarele li se muiau de la genunchi. Toți parcă erau frați cu Gheorghiță hangiul, căci toți se făceau ca varul și se cumpăneau spre gurile gîrliciurilor.

Ceilalți îi mai spuneau cîteodată:

— Moș Petrea, dar nu băga așa oamenii în boale, ce Dumnezeu!

— He-he! las' pe moş Petrea, că ştie el leacul năpîrcilor.

— Moş Petre, d-apoi aşa mai degrabă ne bagă în samă, moş Petre!

— Ha? mai degrabă ne bagă în samă? Aşa? Ce ştiţi voi, bre!

Şi atîta era. Ştia moşneagul ce ştia şi din ale lui nu-l puteau scoate cu una, cu două. Mulţi hangii trebuie să fi pătimit pe urma lui! Acum de departe, cînd se zărea prăjina cu cununa de fîn aninată în vîrf, moşneagul prindea a mormăi. Şi cînd intra, se uita chiorîş şi într-o parte la hangiu.

*

Tot drumul avură noroc de vreme bună.

Nopţile erau luminoase; iazurile întinse scînteiau în tăcerea măreaţă. Mergeau repede şi copitele cailor răsunau pînă departe, înfiorau noaptea şi liniştea.

Potcoavă mergea drept pe cal şi cu ochii cerceta zarea. In fundul privirilor lui un foc întunecos ardea. In focul acela se topeau ură vrăjmaşă şi iubire caldă.

Mezinul tot mîhnit era. Izvorul glumelor secase, aprinderile se potoliseră, se mistuiseră toate în flacăra dragostei. Strălucirea ochilor pălise, luminile negre se aţinteau în gol, pe cînd gîndurile zburau cine ştie unde, în urmă!

Adeseori, cînd se înfăşurau în pături şi se întindeau în ierburi în jurul focului, — dorurile vechi se deşteptau, şi prindeau toţi a vorbi de trecutul prăpădit în negura de sînge, chemau umbrele vitejilor, şi în pacea luncilor, în rumeneala flacărilor, se închegau şi luau zbor legendele străbunilor.

Numai mezinul tăcea, cu gîndurile aiurea ; se grămădea cu capu-n palme în pătura lui, se învîrtea ca pe un jar ascuns ; și cînd Caraiman prindea să tragă lin cu arcușul pe coardele alăutei, oftări grele se auzeau odată cu gemetele strunelor.

De multe ori Nicoară se uita lung-lung la mezin, se cobora cu gîndul în sufletul lui și dădea trist din cap, fără să zică nici un cuvînt. De multe ori și ochii săi se mîhneau ușor, se umpleau de melancolia toamnelor tîrzii, — dar caii sforăiau și nechezau în tufișuri, vîntul se călătorea șoptind prin ierburi spre inima țării, și privirile adînci luceau iarăși neînduplecate.

Lucrurile merseră bine, mai ales dincolo de Prut Cu cît se apropiau de țintă, cu atît Petre Gînj răcnea mai puțin la hangii și prindea a se potoli. Alergau, — și nădejdile creșteau cu fiecare poștă. În toți băteau inimile mai grabnic ; dar mai ales bătrînul nu mai era stăpîn pe el ; se aprindea din ce în ce mai rău, lăsînd mai domol pe bieții hangii. Mormăia mai adesea, cu pipa scurtă în colțul gurii.

— De ne-am vedea odată cu cei de sama noastră... să ne întoarcem iară... Atuncea om vedea noi care pe care !

În fuga lor, le alergau pe dinaintea ochilor sate pitite în văi, ori revărsate pe costișe, pîraie sclipitoare în soare și întunecoase în umbrele amurgurilor, fîșețe pletoase pe care plutea vîntul copilăros, păduri negre, care sunau din frunză și clocoteau cînd fugarii se înfundau în ele.

Caii alergau cu gîturile întinse spre zările din ce în ce mai limpezi și mai drepte, cremenile drumurilor scăpărau sub copite. Fugarii se înfiorau în preajma apelor, sforăiau trecînd prin vaduri și tăind apa cu piepturile late. Vînturile zorilor băteau și răscoleau

pletele călăreților ; asfințiturile roșii și negurile înserării îi învăluiau cu luminile și umbrele lor. De multe ori alergau pe fînețe întinse, prin pîclele care se ridicau deasupra cursurilor sclipitoare de apă ; de multe ori călătoreau odată cu undele, pe deasupra rîpelor ; văile adormite de vremuri se deșteptau și tresăreau din somnul tăcerii, umplîndu-se de tropote.

Luna albă, noaptea, împînzea cîmpiile cu o lumină strălucită, un painjeniș vioriu de basme. In urmă zarea se stîngea în întunericul munților neguroși. Inainte, cîmpii drepte, neclintite în lună. La dreapta, departe, o cetate neagră adormită în fundul zării. Mergeau parcă printr-o lume din povești, încremenită în somn de veacuri. Doar vîntul, colindător de noapte, trecea deșteptînd murmurele singurătății, venea din zări, trecea pe întinderi, se scufunda în zări, — pretutindeni mîngîia țărîna udată de sîngele vitejilor strămoși, pretutindeni trezea un popor de umbre nevăzute.

Adesea, în fuga cailor, în zori, le treceau pe dinainte icoane fugare : o turmă de oi în imașuri întinse, ca o pată sură pe verdele ierbii ; un cioban rezemat în bîtă, cu căciula mare pe ceafă, cu ochii duși în depărtări.

In amurguri, departe, pe sate, se ridicau coloane vinete de fum și tăiau asfințitul înflăcărat, cu dungi ușoare. Cînd își potoleau mersul, pe aproape de ape, răzbăteau pînă la ei murmure de fluier și suspine tainice de bucium.

Așa se apropiau grabnic de hotar. Temerile de urmărire de la început se risipeau pe zi ce merge. Cu cît Nistrul se apropia, cu atît o părere de rău își făcea loc în inima vitejilor... Acum le părea rău că nu au fost ajunși de urmăritori, — dacă au fost în-

tr-adevăr urmăriți. Acum bătrînul își luase grija de hangii, dar, cei cu părere de rău, în schimb, căutau urmă de dușman pretutindeni.

Într-un asfințit, zise Suliță lui Potcoavă :

— Stăpîne, n-ai băgat de samă că ieri și alaltăieri, hangiii se cam uitau după noi... așa, cam ciudat ?

— Ba am văzut, Suliță, răspunse Potcoavă, dar se uită după noi, cred, unde sîntem așa de mulți...

— Aș ! ce vorbești tu, Suliță ? grăi Gînj ; s-a sfîrșit treaba... S-a sfîrșit !

— Nu zice «Doamne-ajută», moș Petre... Mai este un hop... Nistrul !

— Aș ! s-a sfîrșit ! cînd îți spun eu că s-a sfîrșit ! Bine ar fi să mai avem o leacă de tărăboi, dar tare mă tem că n-are să fie nimic...

— Ar fi păcat să ne abatem din drum, vorbi Potcoavă, ori să ne oprim pentru un lucru de nimic.

— Ba nu, frate, că tare mi-i dor să-mi desmorțesc brațele ! zise mezinul.

— Las' că-i avea vreme. Nu-i mult pînă departe.

— Așa-i, nu mai avem mult, dar știi... aș vrea să mă mai iau... Pînă cînd să umblu tot așa posomorît ?

— Dă, frate, pînă cînd ? zise Nicoară ; gîndește-te și tu... și-ți mai calcă pe inimă !

Mezinul tresări și se uită țintă în ochii fratelui său, dar ochii adînci erau nepătrunși.

— Adică s-ar putea, întrebă Stîngaciu, să ne mai caute urma în țară după trecere de săptămîni ?

— Ai uitat, răspunse Gînj, că ne-au luat urma de la Dăvideni ?

Stîngaciu se cam îndoia de întîmplarea cu iscoada a moșneagului. Zise :

— Bine, dar de unde știi că numaidecît după noi umblau ? și de unde știi că era iscoadă ?

Moşneagul începu să mormăiască nemulţămit:

— Ce ştiţi voi, bre! Vă îndoiţi, pentru că încă nu ne-au ajuns? Dar au ei cai ca noi? Voi nu ştiţi nimica şi eu ştiu mai multe.

Stîngaciu tăcu, pe cînd moşneagul mormăia singur. Toader Ursu zise, după un răstimp:

— Dar se prea poate, moş Petrea, să ne ajungă de-acum înainte.

— Da' de ce?

— Oamenii lor încalică cai proaspeţi şi noi încălicăm aceiaşi cai de cînd am pornit. Oricum am merge, trebuie să poposim, să ne ferim, să întîrziem.

Moşneagul iar începu a mormăi:

— La urma urmei, vie! strigă el mînios; mare lucru! Iaca măi! Cum or veni, aşa s-or întoarce... Adică nici nu s-or mai întoarce!

— Vorba e să trecem Nistrul, zise Potcoavă, şi avem să-l trecem, batîr dracul să ne stea în cale!

— Să ştii că trecem peste drac, se veseli Petrea Gînj.

Caii băteau drumul şi cremenile scăpărau. Era într-amurg şi sara îşi împrăştia umbrele. Coborau un deal trăgănat. La dreapta, departe în cîmpie, se zărea un sat mohorît în care clipeau lumini răzleţe; departe, în neguri, alt sat; şi la mijlocul drumului dintre sate, o namilă neagră cu doi ochi roşii.

De ce se apropiau mai tare, de ce namila neagră se mărea şi ochii creşteau.

Cînd se apropiară bine, văzură mai lămurit, prin noaptea limpede, un acoperiş ţuguiat, negru, pe patru păreţi întunecoşi, şi două ochiuri de beşică prin care răzbăteau două unde de lumină roşă. O prăjină era trecută prin grinzi şi sta ieşită în afară ca un deget care arăta ceva, iar în vîrf o roată de fîn se cumpănea,

mișcată de vîntul serii. Casa, prăjina, roata, o cumpănă de fîntînă, se desprindeau parcă din zarea vînătă, așa se vedeau de bine pe cer, cum veneau ei pe drum drept, către ele.

Cocioaba neagră era săracă după arătare. Acoperișul sta într-o parte și ar fi căzut, dacă nu l-ar fi sprijinit stîlpi voinici, care parcă erau uriași ce țineau streșina cu umerele. Pereții de bîrne și ei se lăsau într-o parte, întunecoși, muruiți cu humă.

De la colțurile din față ale casei porneau zaplazurile nalte, care ascundeau cu totul ograda. Porțile zdravene erau închise. Pe-afară nici un om, nimic. Bătătura era goală; numai o fîntînă pustie sta căscată subt o ciutură hîrbuită, animată de cumpăna mare.

In lungul drumului, departe, se mai țeau luminile unui sat; casele se ridicau singuratice, tăind zarea fără de sfîrșit. Acolo, în fundul zării albite de aburi, curgea Nistrul cel mare.

Oștenii și frații erau trudiți și aveau nevoie de somn, bătîr pînă la miezul nopții. In zori de zi ar fi putut trece Nistrul odihniți.

— Să se ducă unul să bată la ușă! rosti Potcoavă; ce Dumnezeu! aud tropote și nu ies...

Ștefan al Mariei descălecă și se apropie de ușă. — Boc! boc! boc!

Trecu o bucată de vreme și iar: boc! boc! Pe urmă se auziră pași, drugul de la ușă *fu luas* și *un om* scurt ieși în prag. Cînd văzu pe călăreți, făcu un pas înapoi, apoi unul înainte, se închină cu smerenie o dată, de două ori.

— E han aici? întrebă scurt Potcoavă.

— Han, măria ta; aici e hanul lui Ariton. Cine nu știe hanul lui Ariton?

— Apoi dacă-i han, strigă Gînj, de ce-i închis? Ce? te culci, ori te sculai?

— Ba aveam treabă în pivniță... măria ta, și dă... mulți oameni trec pe la drumul mare... Să intre orișicine...

— Singur ești? întrebă iar Nicoară Potcoavă.

— Singur... și sarac, vai de capul meu! De aceea nu-mi dă mîna să țin slugă. Dar poftiți, descălicați. Eu mă duc să dau drumul porții.

Hangiul intră în cocioabă. După puțină vreme, proptelele fură luate, drugul vui și porțile se deschiseră. Ograda era mare, murdară. Un grajd lung cît lumea se ridica în fund; un șopron acoperit cu trestie alăturea.

— In grajd au să încapă caii, zise hangiul; și fîn, și iarbă, ce poftiți...

Descălecară, își îngrijiră caii, dar șăile nu le luară de pe ei: așa aveau totdeauna obicei, cînd n-aveau de gînd să facă decît un popas de cîteva ceasuri.

In văzduh nu se vedeau stele, cerul se îmbrobodea cu nouri încet-încet; un vînt ușor începu să joace.

— Mie mi se pare că avem să mînem aici, zise mezinul; are să ploaie.

— Poate să ploaie! zise Potcoavă; mergem înainte... înainte, să ne vedem trecuți odată!

— Drept ai grăit, stăpîne! zise Gînj. Apoi se întoarse spre hangiu și răcni:

— Măi tu măi! vin ai? Auzi tu? vin bun!

— Bun, zise hangiul, bun cum nu se mai află! Cine nu știe vinul de la hanul lui Ariton?

In vremea aceasta un fulger scăpără departe, în zare, vîntul se înăspri, începu să fugă de sub cerul mohorît.

Intrară în han. Casa avea patru odăi. În încăperea cea mai mare, două lumînări de seu, în gîturile a două ulcioare goale, ardeau împrăștiind o lumină săracă, roșă, tremurătoare. Para fîlfîia și umbrele jucau pe pereții muruiți și coșcovi. Rafturi erau așezate într-un colț, și în rafturi oale și gărăfi ; un gîrlici răspundea drept cum intrai în tindă din crîșmă ; ridicai capacul și intrai în gîrlici ; cînd era capacul lăsat, treceai peste el ca pe pod.

Hangiul era armean și după nume, și după înfățișare : scurt, gros, negricios, cu sprîncene și cu mustăți mari, cu nasul ghebos și lung, cu ochii scăpărători, murdar și urît îmbrăcat, nici moldovenește, nici turcește, nici jidovește. Vorbea binișor romînește, dar se cunoștea și după vorbă că nu era moldovan.

Afară vîntul se întețise și căruța lui sfîntul Ilie huruia pe podul cerului.

— Mîncare ai ? întrebă Nicoară.

— Are ouă, pe care are să le fiarbă, răspunse moș Petrea Gînj ; altă mîncare n-are, ori, dacă are, e curată ca și dînsul !

— Dacă poftiți ouă, să vă fierb și ouă, grăi Ariton ploconindu-se și uitîndu-se cu luare-aminte la frați.

— Mișcă ! strigă Gînj ; ce stai ? Măi tu măi !...

Altădată nu s-ar fi oprit la «măi tu măi !» și ar fi pus mîna pe jungher ; dar acuma s-a oprit și nici n-a băgat de samă privirile lungi ale armeanului.

Ariton se întoarse :

— Am pus ouă la fiert. Am și pește, dacă vreți... proaspăt...

— Să te duci tu, Harbuz, să frigi peștele, zise mezinul ; are dreptate moș Petrea : gazda e cam urîtă și mă tem că nu mi-a prii mîncarea.

Armeanul rînji și nu zise nimic.

— Pe urmă, zise Nicoară, să pregăteşti odăile...

— In una este pat, răspunse umilit armeanul, dar în celelalte... oi face şi eu ce-oi putea... oi aşterne rogojini... Dă, şi eu... om singur şi sarac... nu prea am muşterii...

Sărac nu se putea şti dacă era. Dar dacă era singur şi la şleah, cine ştie unde, însemna că muşterii într-adevăr nu prea are; dar mai însemna că face şmecherii şi afaceri bune cu umbrele care stau pitite în văgăuni, la drumul mare. Lucru curat nu zăcea în mutra aceea urîtă şi întunecată, care se tot plîngea de sărăcie.

— Şi vin s-aduci! strigă Gînj.

— Indată, îndată! Şi se ploconea hangiul şi se repezea năuc în toate părţile, ca o curcă beată. Se cunoştea că nu prea era obişnuit cu muşterii. Şi una-două tot fura cu coada ochiului spre călători.

Hei! săracul Petrea Gînj, cum nu era el atunci ca la începutul drumului, şi-apoi să fi văzut tu pe dracul, Aritoane!

Fugarii se puseră la cale cu ouă fierte, cu peşte fript, cu pîne de secară. Cam slabă mîncare, ce-i dreptul, dar se mîngîiară ei degrabă cu cîte o ulcică de vin.

— Bun vin are armeanul! zise moş Petrea.

— Bun! răspunse Ursu, înghiţind cu nemiluita din oală.

Iar Ariton umbla încolo şi-ncoace şi cu ochii tot la călători.

Vîntul urla afară ca un nebun şi stropi mari de ploaie prinseră să bată în geamurile de beşică.

Armeanul aprinse lumînări de seu în cele trei odăi şi toţi se grămădiră cum putură. Fraţii singuri, în odaia din fund; Suliţă, Totîrnac şi moş Petre în ca-

mara de alături; ceilalți în altă odaie, peste tindă. Toate încăperile răspundeau în tindă, iar tinda da în crîșmă.

Înainte de a se culca, mai cercară pe la cai, lăsînd strajă, apoi se potoliră.

Afară ploua rar, în stropi mari, iar vîntul învăluia ploaia și o trîntea chiuind în hanul dărăpănat, de credeai că au să se prăbușească pereții coșcovi de bîrne.

În camara lor, moș Petrea, Totîrnac și Suliță stătură puțin de vorbă, apoi stînseră feștila de seu. Se întinseră pe rogojini, se suciră, se învîrtiră, dar nu era chip să se odihnească. Și vîntul vuia afară și țipa pe cîmpiile nemărginite. Cîteodată se înfundau prin crăpăturile cocioabei ațe de vînt, țiuind dureros, se mai potoleau și iar începeau, tremurau în suspine înfiorătoare.

— Nu-i chip de dormit! rosti într-un tîrziu moș Petrea Gînj.

— Dă, moș Petre, zise Suliță, ce să facem? Ne-om odihni și noi cum om putea. Tot plecăm după miezul nopții; dacă adormim, mai rău ne buimăcim de somn.

— Chiar așa! adăogi cu pătrundere Totîrnac.

Un fulger scăpără și luminâ pereții muruiți; vîntul venea cu potop de ape.

— Bre-bre, zise bătrînul, ce mai casă! parcă-i vizunie! Și hangiul... ce mutră! Oare ce dracul făcea el cînd am ajuns noi, de-a așteptat să bocănim la ușă?...

— Mai știi? răspunse Suliță; poate ziua doarme și noaptea șede treaz, vorba dumnitale, moș Petre.

— Adevărat. Drumul pe-aici e singuratic și mușterii nu prea vin... ziua... Dar noaptea... cine știe! hm! cine știe ce fel de mușterii vin pe-aici noap-

tea... de cei care s-aţin cu bîta în văgăuni, la drumul mare...

— Crezi că n-o fi şi gazdă de hoţi ? rosti Totîrnac. Se prea poate ! Dar e vorba de ce a întîrziat şi de ce îşi închisese uşa...

— Poate, zise Gînj, socotea că sîntem oaspeţi obişnuiţi care nu se sinchisesc dacă-i închisă uşa hanului ori nu. Ori socotea că sîntem de cei care au de gînd să rîvnească la bunul lui. Poate întâi ne pîndea să vadă cine sîntem...

— Mai ştii ! vorbi Suliţă, — dă-l dracului, că n-ajungem la nici un capăt ! Era poate în pivniţă, cum zicea el... În pivniţă... Bre, da' minunat vin mai are !

— Adevărat, zise bătrînul, minunat vin ! şi cînd te gîndeşti că numai cîte-o ulcică am băut !

— Adevărat ! suspină şi Totîrnac ; pacat de Dumnezeu !

Un răstimp tăcură. Se gîndeau. Deodată Vulpe zise :

— Oare s-a culcat armeanul ? Adică de culcat s-a culcat el, da-i vorba, a adormit ?

— Dar de ce-ntrebi, frate ? vorbi Suliţă.

— Cum de ce ? Am de gînd să gust o leacă de vin. Gîrliciul e în drumul nostru... mă duc cu treabă... — vorbă să fie ! — în crîşmă, şi dau în gîrlici, fără să vreau ; şi-n gîrlici dau de scări, mă cobor şi, fără să vreau, dau de buţi cu vin ; umplu un cofăiel şi viu să cercăm vinul, să vedem e tot de acela de care ne-a dat Ariton ?

— Măi băiete măi ! rosti vesel moş Petrea, parcă ţi-a ieşit un sfînt din gură ! Mi-a mai venit inima la loc, oameni buni ! Tot nu putem dormi... Da-i vorba, doarme oare păgînul ?

— Apoi dă, eu ştiu ?

— Dar ce dracul! zise Suliță, știu că nu-i huhurez, să stea noaptea...

— Eu tot am să mă duc să cerc. Dacă n-a fi acum, a fi mai tîrziu...

— Du-te, dar ia sama, încet!... șopti bătrînul.

Totîrnac, poreclit Vulpe, le făcu semn cu mîna, prin întuneric, să n-aibă grijă, și deschise încetișor ușa.

Hanul era adormit și întunecos ca noaptea de-afară, numai în răstimpuri vîntul venea cumplit și aducea vîrtejuri de ploaie. Alexe Totîrnac se strecură prin tindă tiptil. Umbla ca o umbră. Gînj și Suliță întindeau urechea, ascultau, nu auzeau mișcarea. Tăcuți, așteptau.

Deodată umbra lui Alexe răsări în prag. Vulpe păși sprinten în camară, apucă de piept pe cei doi tovarăși ai lui și-i trase spre el.

— Ce-i, bre? mormăi Petrea Gînj.

— Psss... taci, moș Petre... comedie! bănuiam eu că nu-i lucru curat.

— Ce-i? șopti bătrînul, tresărind. Hangiul! ha? Cum de n-am băgat eu de samă! Ce este?

— Psss... am auzit capacul pivniței... cînd eram lîngă ușă și toomai puneam mîna pe clampă... Stau, ascult... Aud un pas înăbușit. Se suia cineva pe scări. Pe urmă aud șoapte: «Ei sînt? Ei!» Cum am auzit, degrabă m-am întors să vă spun...

După șoaptele acestea grăbite, bătrînul gemu înăbușit și apucă pe cei doi de mînă:

— Repede... încet!... iscoada...

Toți, ca într-o licărire de fulger, înțeleseră totul, la vorba aceasta a moșneagului. Pricepură de ce întîrziase hangiul; pricepură de ce vorbise cu îndoială de pivniță. Desigur că tot malul Nistrului era înțesat

de iscoade și desigur că, la sosirea lui Potcoavă, iscoada se ascunsese în pivnița armeanului.

Bătrînul mormăia înăbușit :

— Armeanul... iscoada... încet, după mine !

Se strecurară tăcuți în tindă, pe urmă se tîrîră pe brînci pînă la ușa care dădea în crîșmă. Prin cele trei crăpături ale ușii, pătrundea lumină roșă. Afară, vîntul bubuia în văzduh; tunete grele treceau ca zgomotele depărtate ale războaielor. Încet, se alăturară de ușă; își îndreptară urechile și ascultară ținîndu-și răsuflarea. Se auzeau șoapte înlăuntru. Se uitară prin crăpături: hangiul luase drugul de la ușă și stătea alături, c-o lumînare aprinsă în mînă, sta gheboșat, cu obrazul încrețit, cu mîna la gură. În lumina pîlpîitoare, în cadrul negru al ușii, se zugrăvea un om mărunt, uscat, cu îmbrăcăminte de oștean.

Prin suflarea mai potolită a furtunii, șoaptele ajungeau lămurit la ușă.

— Într-un sfert de ceas sînt aici. Dar te-ai uitat bine la dînșii ?

— Cum nu ? Ai bănuit bine că ei sînt... Cel mare... nalt, spătos, cu părul creț... om straşnic !...

— Pst... destul ! nu vorbi degeaba. Dorm ?

— Lemn ! Erau osteniți de drum. Țiganu-i la grajd ; dar calul dumnitale e dincoace, în prelipcă.

— Bun. Într-o clipă sînt aici, cu ceaușul și cu cincizeci de tătarași... Phii ! ce noroc că ne-am oprit la Balta Sacă !

— Și eu am avut noroc... așa cîștig !

— N-ai grijă. — Să iei sama !

După șoaptele acestea pripite, oșteanul se învăli bine în contăș și puse mîna pe ușă. Mai făcu un semn de tăcere crîșmarului și ieși.

In clipa aceea, Suliță și Tolîrnac simțiră pe moș Petre tremurînd. Se ridicase, se încordase și voia să se repeadă, să treacă prin ușă ; ochii îi ardeau ca doi licurici. Suliță puse mîna și-l opri, apoi îi șuflă la ureche :

— Psss... moș Petre, mai stăi oleacă !...

Bătrînul se stăpîni, gemînd din adînc. Așteptau. Pași se auziră ușor, ușor, luminarea se stînse ; clampa de la ușă scrîșni ușurel. Stăteau gata.

Ușa se deschise încet și cu fereală ; cei trei oșteni se alăturară tăcuți de părete.

Un fulger pătrunse prin ochiurile de beșică și prin tindă, dezvăluind deodată un tablou, într-o lumină vînătă. O clipă : hangiul încremenit, cu ochi mari căscați de spaimă țintiți asupra celor trei umbre, cu gura căscată mare, neagră, cu gîtul întins pentru strigăt. O clipă numai ; Moș Petrea se repezi prin întuneric. Un geamăt surd și înăbușit, pe urmă un fîșîit repede, ceva ca o izbucnire de apă.

— I-am tăiat beregata ca unui berbece !... șopti moș Petrea...

*

In tindă era întuneric ; vîntul vuia afară și se afunda țiuind prin crăpăturile cocioabei.

Nu rostiră nici un cuvînt ; se năpustiră la celelalte uși.

— Sus ! și la cai ! tună bătrînul Ginj ; ne-au dat de urmă !

Indată ușile se deschiseră și umbre năvăliră. O cremene scăpără :

— Nu aprindeți feștilele ! strigă moș Petrea.

— Ce-i, moș Petrea ? întrebă Nicoară Potcoavă.

— Repede, stăpîne... Cînele de hangiu ţinea ascunsă în beci o iscoadă... Acuma chiar a plecat iscoada să-şi aducă tovarăşii... Cincizeci de călăreţi... Hangiu-i colea...

Lumina unui fulger trecu prin tindă şi la lumina aceea se văzu hangiul Ariton răsturnat pe spate, cu gura căscată, cu beregata căscată, cu ochii căscaţi, într-un lac de sînge negru. O suflare vijelioasă de vînt urni uşa de dinafară a crîşmei, o izbi de părete de bîrne şi vîntul şi ploaia năvăliră în crîşmă şi ajunseră reci pînă în tindă.

Potcoavă porunci cu glas hotărît:

— Degrabă! puneţi mîna pe săneţe şi pe junghiuri, şi la cai!

Cît ai scăpăra, ieşiră în ogradă.

— I-ai auzit dumneata, moş Petrea? întrebă mezinul.

— Cum te-aud.

— Poate-om avea oleacă de furcă! — Doamne!

Potcoavă se învălui în dulama-i de şiac; sta drept şi semeţ în ploaie şi vînt şi ochii lui de şoim vegheau. — Scoaseră caii din grajd.

— Strîngeţi bine chingile, rosti Potcoavă; avem să-i tragem o goană cum nu s-a mai văzut. Cu vîntul avem să ne întrecem! şi cine ştie, poate să trecem şi prin rînduri de ostaşi, nu numai prin ploaie şi vînt. — Ia, acum să te văd eu, Murguţule!

Glasul lui Nicoară era adînc; se cunoştea că e pătruns de fiorii luptei aşteptate. Trupu-i părea mai nalt, un stejar negru în furtună; ochii nedomoliţi se aprinseseră şi nările răsuflau cu putere umezeala vijeliei.

Mezinul nu-şi mai găsea astîmpăr, îşi uitase deocamdată gîndurile şi mîhnirea.

— Ş-aşa zi, moş Petre, i-ai luat sînge armeanului...

— Aşa... ian uite dumneata, l-am doftorit!

— Şi cum de aţi aflat, aşa?

— Pe Totîrnac întreabă-l... S-a dus să cerce poloboacele de vin, şi cînd colo a dat peste cei cu pricina.

— Da, zise Totîrnac, n-am avut parte batîr de-o înghiţitură de vin.

— Ce-i dreptul, bun vin ne-a dat, mormăi moş Gînj, dar şi noi i l-am plătit bine!

Prin ploaia care curgea de deasupra, Stîngaciu deschise porţile.

— Sus, băieţi! pe cai! strigă Potcoavă, ia acu să vă văd! Dumnezeu a vrut aşa, şi cum a vrea Dumnezeu şi de acum înainte!

— Doamne-ajută! rosti solemn bătrînul Gînj. Cu toţii îşi făcură cruce.

Ieşiră în şleah şi dădură drumul frînelor. Se lăsară pe oblîncuri şi prinseră a spinteca vîntul. Copitele băteau înăbuşit pămîntul umed; alergau ca nişte umbre prin întuneric, spre zare, caii se lungiseră şi fugeau cu pîntecele de pămînt.

— Mai încet! strigă după un răstimp Potcoavă; nu-i nevoie să ne ostenim de pe acum caii...

— O să avem de furcă, frate, zise mezinul, mai avem pînă la Nistru. Doamne! şi tare-mi bate inima... De mult n-am mai intrat în foc!

— Aşa eşti tu, Alexandre... Nu te aprinde, poate nu-i nimic... Dar dacă va fi ceva... Daleu! frate, dacă va fi ceva, frumos va fi, prin apă şi foc. — Apoi se întoarse către oşteni: — Băgaţi de samă la oţele, să nu prindă pulberea umezeală.

— N-ai grijă, stăpîne! mormăi Petrea Gînj; cu plumbi avem să-i împroşcăm noi pe dînşii, dacă le trăsneşte prin cap să ne ia urma, căci din partea lor

nu prea am teamă ! Dumnealor vin fără grijă, să prindă păsărica-n laţ !... Hei, dar nu-i păsărică, — e şoim ! Şi vin cu nările şi cu sănetele în vînt... Parcă cine ştie ce grozăvie ! Hm !

Vîntul şi ploaia îi băteau în coasta stîngă ; fulgere rupeau nourii şi luminau drumul... Învăluiţi în dulămile de şiac, plecaţi pe oblînc, strînşi, călăreau repede prin vijelie şi vîntul aspru le vîjîia în fugă pe la urechi. Drumul se întindea drept, înainte şi-n urmă. Hanul se cufundase de mult în întunericul ca păcura ; rămăsese cu ochii stînşi, cu gura căscată, pustiu şi mort ca şi stăpînu-său. Şi copitele băteau înăbuşit pămîntul muiat, şi vîntul venea vîjîind din cîmpii, trecea prin fînețe şi ţipa cîteodată a pustiu şi a moarte. Cînd scăpărau fulgere, se deschideau în nemărginire prăpăstii de lumină mohorîtă, o lumină veciină cu noaptea şi cu moartea.

Se apropiară aşa de sat. Căsuţele zăceau în întuneric, zvîrlite ici şi colo pe cîmp. Nici un copac nu se ridica din întinderea dreaptă ca în palmă. Şi la lumina vînătă de fulger, locuinţele sărmane păreau un stol de paseri negre, uriaşe, tupilate la pămînt, cu ochii stînşi, în ploaie şi vînt. Alergau înainte, prin vijelie.

— Staţi ! strigă deodată Alexandru ; s-aude ceva !...

Se opriră o clipită şi-şi întinseră capetele în lungul drumului, înapoi. Prin unda mai slăbită a vijeliei, se auzeau vuiete surde departe, în umbră, — un duduit înăbuşit şi greu.

— S-au luat după noi ! rosti mezinul vioi.

— Da, s-au luat după noi, răspunse Potcoavă liniştit ; şi au să ne ajungă.

— Cum au să ne ajungă ? şăguieşti, stăpîne ? zise Gînj.

— Au să ne ajungă, moș Petre, pentru că avem să-i lăsăm să ne ajungă la o bătaie de săneață.

— Așa da... bun! dar de ajuns nu ne ajung ei, batîr să-și omoare caii sub dînșii.

— Inainte! — strigă Potcoavă. Să-i așteptăm de ceea parte a satului. Băgați de samă la pulbere.

Caii iar bătură cu copitele pămîntul moale. Trecură ca niște năluci prin satul mort; nici un cîne nu lătra. O lumină fugară arătă că drumul, după ce ieșea din sat, făcea un cot scurt. Trecură cotul și se opriră la o bătaie de săneață de el.

— Așa, zice Potcoavă, au să meargă pieziș plumbii...

— Și unde mai pui, adaose mezinul, că dacă n-a fulgera niciodată după ce-or ieși din sat, se prăbușesc în cîmpie, peste cotitură.

— Le-om arăta noi! mormăi Petrea Gînj. Ce-au socotit ei? Fleac! Sînt zece numai și au un moșneag între dînșii... Așa! Las' că v-oi arăta eu, căpcăunilor! Parcă cine știe ce grozăvie dacă sînteți cincizeci! O să vă împuținați voi, n-aveți grijă!

— Taci, moș Petre, zise mezinul, nu te mînia! Ian auzi-i, s-apropie!

— Luați sama, rosti scurt Nicoară, să trageți pe rînd, să nu meargă gloanțele grămadă.

Duduitul surd se apropia, strigăte răzbăteau prin vijelie. De deasupra, din nourii negri, curgea apă rece, vîntul venea mînios și aprig dintr-o parte. Caii stăteau liniștiți cu capetele spre Nistru, iar călărețiî se întorseseră în șa și stăteau cu sănețele gata, rînduiți în latul drumului.

Așteptau. Glasurile se apropiau prin noaptea udă.

Deodată un pîlc negru nelămurit se desfăcu din trupul satului; vîntul vîjîia mai aprig în rîndurile călăreților; glasuri scurte și mînioase izbucneau. Cei-

lalți stăteau nemișcați, ca împietriți, dincolo de cotitură într-un întuneric de păcură, nesfîșiat de nici un fulger.

Urmăritorii se apropiau. Deodată, cîteva pocnituri scurte ca de harapnic izbucniră odată cu fulgerările sănețelor.

O învălmășală iute se iscă în pîlcul de călăreți, țipete de moarte sfîșiară glasul vijeliei, și prăbușiri grele zguduiră pămîntul.

O scăpărare de fulger rumeni nemărginirea. Glasuri de mînie se ridicară. Urmăritorii se opriră o clipă la cotitură, gata să se zvîrlă în cîmpii. La lumina fulgerului zăriră pe fugari și-și întoarseră caii, într-o mare învălmășală. In bălțile de apă, zăceau namili negre. Urmăritorii săriră peste ele și porniră înainte, răcnind.

Nicoară Potcoavă strigă, repezindu-și calul :

— Așterne-te, Murgule, ca iarba cîmpului la suflarea vîntului...

Ceilalți chiuiră ca la nuntă și porniră ca vîntul. In urma lor scăpărături ușoare se aprinseră în negură, dar numai cîteva pocnete răsunară.

— Aha ! răcni bătrînul Gînj ; mulți au scăpărat, puțini au aprins !...

Se plecară pe oblîncuri și dădură drumul frînelor. Fugeau ca nălucile în lungul drumului, spintecau ploaia, vijelia și noaptea oarbă.

Tunete pocneau deasupra în nouri, pînze vinete de lumină se așterneau pe cîmpiile nemărginite. Prin licărirea aceasta de infern, pîlcuri de călăreți se zăreau în urmă : caii fugeau cu gîturile întinse, oamenii băteau în cai cu paloșele ; și o larmă surdă, mînioasă ca și vijelia, gemea în rîndurile strînse. Dar fugarii se pierdeau, — înainte, — ca nălucile ; vîntul vuia, ploaia

vuia, nourii vuiau, copitele vuiau surd pe pămîntul plin de apă. În întinsele cîmpii, se deschideau fulgerele, prin nemărginirea nopții, ca niște guri uriașe; pe cîmpiile drepte, în lumina scăzută, nu se zărea nici un arbor, nici o ridicătură; pustiu pînă la capătul orizontului.

Iar fugarii spintecau vijelia într-o goană nebună; îndărăt, urmăritorii băteau în cai, răcneau în vînt, veneau mînioși în urmă și rămîneau tot mai înapoi, pe drumul drept.

Așa merseră multă vreme.

Apoi, șerpii de foc, care răscoleau nourii de sus, se răriră și ploaia prinse a conteni; numai stropi rari aduși de vînt se strecurau din nourii cenușii. Vîntul se ogoiase și el, și acum trecea ca un plîns greu numai, în largul cîmpiilor și prin văzduhul umed.

Incet-încet și nourii de deasupra se desfăcură. Cîmpiile începeau a se lămuri: fînețele pletoase se legănau grele, pline de apă, la suflările obosite ale vîntului.

La răsărit, o lumină albuie trecea prin nourii subțiați; în lumina slabă, se zărea o dungă mare, lăptoasă, care îmbrăca zarea. Acolo era Nistrul.

Trecură multe pîraie umflate de ploaie, trecură pe lîngă iezături, pe marginea pădurilor de trestii și papură, care sunau jalnic la cele din urmă fîlfîiri ale vîntului. Cîmpiile se lămureau încet, încet, răsăritul se rumenea, și grămezile de aburi lăptoși se vedeau bine în răsărit. Departe, se arătau sate în lumina mohorîtă; în mijlocul cîmpiilor se ridicau cîteva stîni de șovar, pustii în lumina moartă.

Se apropiau în goană de hotar.

— Mai încet! zise de la o vreme Potcoavă.

Și își muiară fuga.

Mezinul grăi :

— Nu mai avem mult, şi au rămas în urmă oştenii Şchiopului.

— Şi vreo zece au rămas şi mai în urmă ! adaose bătrînul Petrea.

— Au să ne ajungă iar, zise Nicoară, pentru că noi trebuie să poposim o ţîră, înainte de a intra în apele Nistrului.

— Aşa e, răspunse mezinul, Nistrul vine umflat şi mînios şi caii au prins a osteni. Să-i odihnim !

Nourii de deasupra se destrămau, luminile răsăritului se lămureau şi vîntul obosit de abia aburea. Inaintea fugarilor se ridica o pînză de trestii, la stînga unui iaz întunecos ; drumul cotigea plin de bălţi pe malul iazului, pe după pînza de trestii.

— Aici să ne oprim, zise Potcoavă. Încărcaţi-vă săneţele. Acuşi ne-ajung...

— Şi noi avem să le lăsăm numai plumbii... grăi mezinul rîzînd.

Se simţeau mai vioi, măcar că dulamele de pe ei erau ude şi grele. Caii se opriră sufiînd.

— Saracii cai ! zise bătrînul Gînj ; buni tovarăşi ! au ostenit ! — Apoi adăogi scoţîndu-şi pipa din chimir: — Poate-oi avea vreme să trag cîteva fumuri...

Işi încărcară săneţele în tăcere. Vîntul se jelea prin trestii ; apa se zărea prin reţeaua de papură, creaţă, strălucind întunecos în lumina cenuşie. Zorii se apropiau. De la o stînă depărtată, o trîmbiţare slabă de cucoş se auzi ca prin vis.

Nu aşteptaseră multă vreme. In curînd un bubuit surd se auzi, zgomotul crescu şi tropotele de cai se lămuriră. Potcoavă zise :

— Fiţi gata !

— Doamne, ajută obijduiţilor! mormăi bătrînul Petrea, aprinzîndu-şi pipa şi punîndu-şi-o în gură cu linişte. Acuşi vă arăt eu, căpcăunilor, iaca acuşi!

Prin trestii se zări pîlcul călăreţilor. Potcoavă aştepta întunecos şi privirile lui, ca două luciri fatale, păreau că atrag la moarte pe urmăritori. Ceata se abătu în goană la cotitură.

Potcoavă îşi duse săneaţa la ochi. Pocnetele porniră, trestiile fură secerate şi un rînd de călereţi căzu. Aceeaşi larmă se ridică, ca şi întăiaşi dată; răcnetele răniţilor sfîşiară văzduhul; celelalte rînduri sărira peste cei căzuţi.

— La goană, fraţilor! tună Nicoară. Şi caii porniră, pe cînd trăsnetele scurte pocneau din urmă.

Şi iarăşi urmăritorii se luară răcnind după fugari, bătînd cu latul paloşelor în cai, şi iar rămaseră în urmă.

Pîclele dese de pe Nistru se apropiau, vîntul contenise. Deasupra, nourii se desfăcuseră şi cerul se arăta umed-întunecos, ca sineala. La răsărit, zorii rumeneau zarea. In jurul fugarilor se întindeau pînă în nemărginire cîmpii tăcute şi mîhnite. Pînă la malul bătrînului Nistru nu se opriră.

Intăi suiră un dîmb scurt, pe urmă se lăsară trăgănat spre apă, în negurile mari. Malul de dincoace era lin şi se pierdea în neguri şi în unde; de bună-samă atunci că malul celălalt era rîpos. Incet-încet se lumina; prin pîcle, apele zgomotoase ale Nistrului sclipeau ca oţelul în luminile triste ale zorilor.

— Trecem numaidecît! zise Potcoavă, apropiindu-şi calul de apă.

Apele erau umflate, tulburi, şi veneau pline de găteje, de trestii, de mănunchiuri de iarbă. De la malul celălalt veneau vîjîiri de unde: acolo era cum-

pănă, acolo apele muşcau malul gemînd şi acolo se căscau vîrtejurile adînci.

Cînd puseră piciorul în apă, caii se înfiorară şi prinseră a sforăi. Se opriră. Potcoavă zise:

— Trebuie să ascultăm de cai, n-avem ce face, apele-s mari. Decît să înfruntăm mînia Domnului şi a apelor, mai bine înfruntăm un pîlc de duşmani.

— Aha! a venit vremea! zise mezinul, cu un zîmbet de înviorare.

— Mulţămim Domnului, mormăi moş Petrea, cu luleaua între dinţi.

Nicoară îşi întoarse calul. Se întoarseră cu toţii, merseră pînă sub dîmb; acolo se aşezară tăcuţi, plecaţi în şa, cu paloşele în mînă.

Nistrul vîjîia în albia-i neguroasă; pîclele se risipeau, răsăritul se înfiăcăra.

Ochii mezinului sticleau. Potcoavă răsufla cu nările larg deschise şi ochii lui stăteau nemişcaţi; parcă şi ochii ascultau. Moş Petrea îşi rodea capătul ciubucului. Ceilalţi aşteptau, cu piepturile înfierbîntate de focul ce se apropia.

Nu trecu mult; glasuri se auzeau prin fuga grăbită a cailor; vrăjmaşii veneau în goană, suiau dîmbul.

Deodată Potcoavă îşi ridică paloşul. Glasul lui azvîrli, ca o buciumare de moarte, strigătul de război. Toţi se repeziră, răcnind, cu săbiile în vînt; caii se năpustiră ca o furtună; vîrtejul, tunetele de glasuri şi fulgerele paloşelor rupseră deodată pîlcul urmăritorilor în două.

O învălmăşală scurtă, într-o strigare aprigă de război, — apoi lupta se împărţi în patru vîrtejuri. Potcoavă îşi aninase frîul de ciocul şelei şi purta pe Murguţ numai cu înmlădierile trupului. Paloşul lui bătea

ca un fulger repede între rînduri; stînga smulgea din zbor călăreții din șa și dreapta mînuia fierul luciu. Ochii lui, trupul mai nalt parcă, brațul, paloșul, strigătul, duceau o furtună de moarte, în vîrtejul căreia furnicau printr-o ploaie de sînge căzuții.

Moș Petrea, cu pipa în gură, mormăia bătînd cu paloșul. Mezinul se înmlădia, ca o pană de sabie. Stîngaciu și Al Mariei se prăbușeau ca două stînci pe grămezi întregi, zdrobindu-le.

Răcnete cumplite sfîrîmau liniștea cîmpiilor și zgomotul surd al bătrînului fluviu. Oștenii alergau cu brațele în sus, cu săbiile în vînt, armele sunau, trupuri se prăbușeau în țărîna udă, pe cînd luminile slabe ale dimineții învăluiau într-o pînză tristă învălmășala, oamenii, călăreții, bălțile de apă și de sînge, caii căzuți care se zbuciumau în glod, cu gurile căscate, cu ochii sîngerați și plini de durere. Morții stăteau nemișcați lîngă cai și lîngă arme, unii pe spate, plini de sînge, alții cu fața în jos, cu capul în piept; alții mușcau pămîntul moale în spasmurile din urmă.

Un pîlc din oștenii Șchiopului împresurase pe cei doi frați de cruce, Stîngaciu și Al Mariei. Într-o furnicare de capete, de trupuri, de cai și de paloșe, toată grămada de oameni se năruí ca un morman de stînci, acoperind pe cei doi viteji.

Din clipa aceasta toată lupta se răsfiră. Din furtuna deodată potolită, izbucniră cei din urmă din oștenii Șchiopului, împrăștiindu-se pe cîmpie. În urma lor fugeau caii iuți ai oștenilor lui Potcoavă. Ciocniri repezi și scînteieri de săbii și calul spăimîntat al urmăritului o împungea la fugă nebună, tîrîndu-și stăpînul căzut și aninat numai în scară, zdrobindu-l cu copitele, umplînd cîmpia cu rămășițele lui.

După ciocnirea scurtă, Suliță, rănit la cap și căzut, se trezi pe malul apei, între tovarăși. Aproape de el, Stîngaciu și Ștefan al Mariei zăceau pe pămîntul umed, muiați în sînge.

Suliță se pipăi la cap, simți că-i legat.

— O zgîrietură, frate, zise încet bătrînul Gînj.

Toți stăteau tăcuți în picioare, cu mînile stîngi în frînele cailor, cu ochii ațintiți asupra tovarășilor morți. Pe fețele încremenite, mînioase, ale vitejilor, rămăseseră stropi închegați de sînge. Toți priveau aceste chipuri iubite, aspre, cioplite în piatră, și-și simțeau sufletele amărîte.

— Saracii! s-au dus! șopti mîhnit Potcoavă. Buni tovarăși, și viteji!

Nu răspunse nimeni. Toți se scoborîseră în adîncul sufletelor, toți se gîndeau la anii trecuți, și la zilele viforoase și la cele fericite, neuitate zile de tovărășie cu cei care zăceau acum fără suflare, plini de sînge, la hotarul Moșiei.

Bătrînul Gînj zise cu greutate:

— Pacat de așa viteji... Dar Dumnezeu a hotărît astfel. — Fraților de zile grele, o să vă îngropăm în pămîntul bătrînesc... și o să vă punem cruce la cap... Nici corbii, nici fiarele n-au să vă sfîșie... O să dormiți alături, subt iarbă și flori... și o să auziți cînd vom intra în țară să judecăm dușmanii!

Bătrînul rosti vorbele acestea duios, ca un cîntec de jale. Toți stăteau gînditori, înfiorați, în fața morții.

— Așa le-a fost scris... și nouă tot așa ni-i scris, zise iar bătrînul. Dumnezeu să vă ierte, fraților, să vă fie țărîna ușoară!...

Toți își făcură cruce în tăcere și-și plecară capetele în piept. Vitejii dormeau alături, în cîntecul bătrînului Nistru; amîndoi veniți din necunoscut la stri-

gătul de război al unui mare viteaz, amîndoi intraţi în necunoscut, dormeau după o viaţă de zbucium, intrau în pămîntul strămoşesc, hrănit cu atîta sînge de viteji!

— Dumnezeu să-i ierte! şoptiră toţi.

In clipa aceea soarele răsări pe zarea nemărginită, lumină apele tulburi şi zgomotoase ale Nistrului şi ajunse, ca cea din urmă mîngîiere, pe ochii stînşi ai vitejilor morţi.

VI

Intîmplări în ţări străine şi în tabăra cazacilor

Cum dădură în stepe, o luară de-a dreptul spre gurile Niprului. Zările se desfăşurau în jurul lor pînă în nemărginit. Pe întinderea mare, nici o colină; ici şi colo numai, cîte un pîlc de copaci închirciţi, negri, cu frunzele îngălbenite, în cumplita arşiţă a verii. Iarba se ridica înaltă, la dreapta şi la stînga potecilor, pînă la gîtul calului, şi vîntul serii răscolea întinderea verde; fîneţele porneau ca valurile unei mări, şuierînd cîteodată, adiind încet adeseori, pline totdeauna de zvonul lumii nevăzute, ascunsă în sînul lor.

Alergară mult prin stepă, cu popasuri scurte. Primejdiile îi păşteau şi aici: adeseori, în fundul zării, se ridicau coloane străvezii de fum: acolo erau sate tătăreşti. Înconjurau primejdia în goana cailor, pe poteci ascunse în mările de ierburi.

Cîteodată, noaptea, cînd stăteau cu feţele în sus, gînditori, după stîngerea focului de popas, se ridica în jurul lor freamătul stepei. Din depărtări veneau

zvonuri potolite, ca răsunetul unui uriaş cor subpământean ; în jur, din înălţe, se ridicau suspine slabe, cosaşii tăiau noaptea cu glasul lor ţîrîitor, cristei şi prepeliţe ţipau înăbuşit ; glasurile bîtlanilor din mlaştini spăriau noaptea. Şi iarba fîşîia duios în jur ; valurile tremurau şi suspinau ca marea depărtată. Deasupra, în albastru, sclipea prundişul de aur al mării de sus, şi în marea întunecoasă de jos sclipeau focurile verzii ale popoarelor de licurici.

Alte dăţi, cîmpiile păreau moarte, încremenite pe vecie, în lumina viorie a lunii. Nici un strigăt, nimic ; în depărtări sclipeau şuviţe rătăcite de apă... Părea o lume din basme, împietrită de vrăjitori, şi-n tăcere, nesfîrşiturile parcă aşteptau cuvîntul mîntuirii. Rar, un uriaş foc rumân se aprindea în marginile orizontului, departe, ca un semn sîngeros de moarte.

După zile arzătoare şi după nopţi liniştite, ajunseră la Pragurile Niprului.

Era după-amiază şi tabăra sta cufundată în linişte. Prin arşiţa verii, pe uliţile întortocheate, prin căsuţele săpate mai mult în pămînt, plutea o pace şi o jale de ruină. Rar, pe la o cotitură, un chip pistruiat, cu şuruburi pe la tîmple, cu tichia soioasă în cap, sta după o tarabă murdară de lemn, între oale de lut, ţintind înainte ochii mici ca două piroane bătute sub frunte.

Caii mergeau la pas, încet, prin căldură.

Voinicii cunoşteau bine tabăra şi ştiau de ce-i aşa de liniştită ; nu-i mira nimic. Un simţimînt puternic de învionare, de fericire, îi pătrundea pe toţi, ca după o reîntoarcere în locurile vechi, de mult părăsite, ale tinereţii.

Potcoavă sta pe Murguț cu mîna-n șold, gînditor, zîmbind. Se întreba: Oare ce mai face Șah hatmanul, bătrînul Pokotilo, Mlaha, și atîți, și-atîți tovarăși de zile bune și rele?

Deodată prin căldură și prin adînca tăcere a taberei, răzbătu în apropiere, la o cotitură, un strigăt, apoi o frîntură de cîntec răgușit. Îndată un cazac nalt, cu barba roșoată, numai în cămașă, încins cu paloșul, se repezi dintr-un dos drept în mijlocul hudiței. Acolo se opri și începu să se cumpănească, vorbind singur.

Potcoavă zîmbi, plin de voie-bună.

— Saracii băieți! se cunoaște că stau degeaba! Ia să vedem ce ne-a spune?

— Bun băiet, bun băiet! mormăi bătrînul Gînj, și-a băut tot! I-au mai rămas cămeșa, cizmele și paloșul!... Așa mai zic și eu!

Toți se opriră rîzînd înaintea cazacului.

Voinicul își ridică ochii spre dînșii și un zîmbet de mare fericire se răspîndi pe obrazul lui.

— Fraților! strigă el punîndu-și dreapta pe inimă; bine-ați venit, frații lor!

— Bine te-am găsit! zise Potcoavă; ce se mai petrece pe-aici?

— Fraților! strașnic... am băut, fraților... Săracu Simeon Maxim! grăi cazacul voios, mlădiindu-se din șele în mijlocul drumului... nici nu poate să-și ia cușma din cap înaintea fraților lui!... și-a băut și cușma!... săracul Simeon Maxim! Da' m-am îmbătat, fraților, halal!

— E bine, pace, în tabără?

— Bine, pace? strigă Simeon cu dispreț; după ce te-ai îmbătat ca un porc, dragă Simeon Maxim, acum

nu ţi-i ruşine să ieşi în cămaşă? Păcat de straiele tale aurite, dragă Simeoane!

— Şah e în tabără? întrebă zîmbind Potcoavă.

— Şah? eu vreau să vă cinstesc, fraţilor! Iaca, mai am cizmele... dau cizmele unui cîne de jidov şi-i tragem o petrecere. Brava ţie, dragă Simeoane!

Deodată Maxim se opri cu gura căscată, cu ochii ţintă la Potcoavă. Într-o clipă îşi deschise braţele şi se repezi spre oşteni.

— Ura, ura, fraţilor! Brava ţie, hatmane Potcoavă! Ura! dau cizmele şi bem! omorîm jidovii şi bem o săptămînă! Potcoavă!... Uraaa!

Ca un fulger, cazacul se repezi, se căţără pe Murguţ, sărută cu zgomot pe Nicoară Potcoavă; apoi, lăsîndu-se jos, o porni la goană pe hudiţă, răcnind:

— Uraaa! fraţilor! uraaa! Potcoavă, fraţilor! uraaa! dau cizmele şi bem! omorîm jidovii una!

— Aşa da, zise Gînj, aşa mai înţeleg şi eu... Bem o săptămînă!...

După cincizeci de paşi descălecară, înaintea unui bordei mai răsărit. Tocmai atunci un oştean bine zidit, ars de soare, ieşea repede.

— Nicoară! strigă el; mă miram ce urlă Simeon!

— Bine te-am găsit, Şah! zise vesel Nicoară, descălecînd.

Şah se repezi şi cei doi voinici se îmbrăţişară. Descălecară toţi pe rînd şi se îmbrăţişară.

— Brava, Potcoavă! strigă Şah bătînd cu piciorul în pămînt şi plesnind din degete. Bem, frate! Să bem, fraţilor! Bine-ai venit! Să-i tragem o beţie de-o săptămînă. — Una! Iată vine şi Pokotilo! Pokotilo, a venit Potcoavă, iată-l! Să-i tragem un chef, moşnege, un chef ca acela!

— Frate Șah, zise mezinul, dar avem să vorbim ceva de samă!

— Ce să vorbim! strigă Șah, să bem fraților! nu să vorbim! să bem!

Bătrînul Pokotilo, vechiul tovarăș al lui Ion-Vodă, îmbrățișă la rîndu-i pe noii veniți.

Potcoavă, mezinul, Gînj bătrînul și ceilalți se simțeau amețiți de bucurie, înfierbîntați și fericiți. Tabăra părea ațițată după lupte, prădăciuni și petreceri.

— Dacă-i pe aceea, bem! strigă Potcoavă cu veselie, bem pînă mîni!...

— Pînă poimîni, strigă Șah; o săptămînă!

In vremea asta, un zgomot mare, o fierbere înlinsă se stîrni în tabăra pînă atunci pustie. O vijelie de glasuri se ridica printre bordeiele și ulicioarele strîmte. Cazacii veneau de pretutindeni în goană ca să îmbrățișze pe Potcoavă și pe vechii tovarăși întorși.

Apoi, deodată, în tunetul de guri, în răcnetele sălbatice care se înălțau, se năpusti de la o cotitură Simeon Maxim tot în cămașă, cu părul vîlvoi și cu brațele în sus. După dînsul venea mulțimea cazacilor, tulburată, amețită de bucurie și de răcnete, revărsîndu-se ca un șuvoi.

— Uraaa! striga Simeon, răgușit.

— Uraaa! răcnea mulțimea, ridicînd în sus o pădure de cușme. Uraaa!

— Uraaa! Potcoavă al nostru! Să bem, fraților, și să ne sfătuiți ce facem cu jidovii. Îi omorîm ori nu-i omorîm? îi punem mai de grabă la dajdie. Uraaa!

Și valul mulțimii se rostogoli asupra bordeiului lui Șah, îl cuprinse și, într-o clipă, Potcoavă fu ridicat pe brațe în aer, în chiuiturile războinicilor.

Apoi, în furtuna de glasuri, porniră, se deslănțuiră. Bărăcile jidovilor fură sfărîmate pretutindeni. Un chef sălbatic se încinse. Acuma tabăra furnica de viteji, vuia de glasuri și cîntecele se ridicau în văzduh vijelioase.

Cînd apusul își presără asupra taberei pulberea de aur, pretutindeni cetele de voinici cîntau, pretutindeni hidromelul curgea într-o veselie neînfrînată și nebună. Lăutarii cîntau cu foc căzăcească iute și mărunță și voinicii jucau plesnind din degete, încovoiați, bătuceau pămîntul în loc, săreau, se răsuceau și băteau tactul cu călcăiele împintenate.

Apoi amurgul se întinse; sara umplu tabăra cu umbrele ei. Focuri mari se aprinseră și-n roțile luminoase chefu urma cu danțuri întinse, cu rîuri de hidromel.

Cei mai vechi viteji se adunaseră cu Pokotilo în jurul bătrînului Gînj. Pufăiau cu tact din lulelele lor scurte și cinsteau băutura aspră. Vorbeau cu glasuri trăgănate, despre trecut; bătrînul întreba de vechii tovarăși de lupte și Pokotilo istorisea vitejescul lor sfîrșit. Vorbea rar, chema în lumina focurilor mari umbrele nedomoliților voinici, care nu înțelegeau viața decît luptînd și jefuind și nu visau niciodată moartea liniștită.

— Dar voi ce-ați mai făcut, frate Gînj? întrebă bătrînul Pokotilo, într-un tîrziu.

— Ce să facem! răspunse moșneagul. Am pribegit printre leși multă vreme, fără nici un rost, căutînd ajutor pretutindeni. N-am găsit. Atunci am pornit cîți eram spre Iași. Dar n-am găsit pe Golia!

— Frate Gînj! strigă Pokotilo, amar ne-a durut atunci, la Cahul, frate!

— Eh! gemu moș Petrea, va veni odată ziua de răsplată! Pedeapsa vînzătorului fi-va numai una, cu această sabie!

— Intorcîndu-vă, ați avut ceva, vreo încăierare?

— Am avut. Și am lăsat doi tovarăși la Nistru. Îi știi tu, Pokotilo: Stîngaciu și Al Mariei. Au căzut subt un morman de dușmani.

— Bun, zise Pokotilo, să bem atunci pentru sufletele lor! Buni tovarăși erau: de fier erau; și nu se îmbătau niciodată!

În jurul lor erau cîntece, jocuri, strigăte, — o zarvă bubuitoare, și umbrele negre ale cazacilor furnicau prin bătaia focurilor.

— Dar Nicoară... zise tainic Pokotilo, tot așa e? nu știe nimic?

— Nimic, suspină bătrînul, și nici n-are să știe, frate!

— Așa-i viața, frate Gînj. Nu-i nimica. Bun fecior! Să bem, moșnege, să bem, frate!

Focurile pîlpîiau, lăutarii cîntau, voinicii frămîntau pămîntul. Și Pokotilo zise iar:

— Frumoasă femeie a fost, și a făcut trei voinici cum rar se găsește. A murit tînără!

— Murit! rosti Gînj înăbușit.

— Atunci să bem, frate, strigă iar cazacul, să bem! Mîni murim poate, poate o da Dumnezeu și n-om pieri de-o sută de ani! Să bem, frate!

— Să bem! strigă Gînj ducînd o coșă la gură.

*

În altă parte, în preajma altui foc, tot cinstind și ținînd la prubă cu toți, Potcoavă și Șah hatmanul începuseră sfat mare. Alăutele cîntau pretutindeni,

cazacii frămîntau pămîntul, şi într-un zvon ameţitor se purtau prin rumeneala focurilor, chiuind şi cinstind din oale mari de lut. Asprul dialect ieşit din cele trei limbi: moldovenească, ruteană şi leşască răsuna în aerul cald; şi amestecătura de aventurieri ai celor trei popoare, sălbatici tovarăşi înfrăţiţi prin aceleaşi patimi şi aceleaşi avînturi, foia, măreaţă în nebuna ei veselie ca şi în sălbatica-i vrednicie. Părea o lume a închipuirii, o lume de năluci, plutind prin painjenişul fumuriu care întuneca fantastica lumină roşă.

Hatmanul Şah, răspunzînd tuturor răcnetelor şi tuturor închinărilor, ca şi Potcoavă, vorbea:

— Kopycki nu mi-a trimes nici o veste de cînd a plecat — ca şi Ţopa. — Dar ştiu că unul e la Bar şi unul la Braclaw... Vor să cerce pe magnaţi... dar degeaba! Leşii făgăduiesc — şi se opresc la făgăduială.

— Bem, strigă unul dintre cazaci, apropiindu-se, bem cu hatmanul Potcoavă al nostru! Să trăim ca fraţii, iubiţilor.

— In sanatatea ta, frate, strigă Nicoară cu veselie, punînd oala la gură. Apoi zise lui Şah:

— Cunosc eu pe leşi! nici nu mă bizui mult în ei. Eu cu tovarăşii mei cei vechi am să fac treabă.

— Bine, răspunse Şah, dar nu-i lucru uşor, frate.

— Ştiu, Moldova nu-i ţară de jaf, — şi dacă nu-i ducem la jaf, e mai greu; trebuiesc bani.

— Da, trebuiesc bani, rosti Şah.

O roată de voinici se apropie jucînd, cu tot cu lăutari, cu oalele în mîni. Începură a închina şi răcni.

— Potcoavă! Şah! întindeţi oalele! întindeţi oalele, fraţilor! Azi trebuie să ne îmbătăm toţi! Asta-i legea voinicilor. Pe urmă răbdăm destul. Pe urmă dă Dumnezeu şi pierim.

Potcoavă şi Şah cinstiră şi cazacii trecură înainte chiuind şi jucind, cu lăutarii după ei.

— Uite ce-i, frate, zise Potcoavă, să ne sfătuim odată toţi patru. Kopycki şi Ţopa trebuie să aducă bani şi atuncea are să fie bine! mergem şi facem dreptate în ţară!

— Bine! zise Şah, atunci ne-am înţeles.

— Da. Eu mă duc de aici la Nemirov. Trimetem răspuns la Bar şi la Braclaw şi peste o lună ne întîlnim cu Kopycki şi cu Ţopa la Nemirov. Acolo am să înjgheb şi eu în vremea asta ceva bani; le trebuie flăcăilor aur, după setea care văd că o au.

— Bine, zise iar Şah. Ne-am înţeles. Dar pînă atunci mai cinstim cîte o leacă. Să trăieşti, frate!

— Izbîndă să dea Dumnezeu! strigă Potcoavă, cercînd ulciorul.

Roatele de războinici treceau negre prin painjenişul fumuriu, care întuneca rumeneala focurilor. Potcoavă le privea cu ochi scînteietori şi nedomolitul lui suflet se înfierbînta, sorbind puteri uriaşe. Vechii tovarăşi de petreceri şi de lupte îi treceau pe dinainte, se opreau veseli, răcneau nebuni de veselie, cu cănile în mîni, treceau înainte şi alţii veneau, şi alţii... Hidromelul curgea. Şi de la o vreme toată mulţimea voinicilor începu a se purta ca valuri mari, ameţită în jurul focurilor taberei.

Pretutindeni zăceau flăcăi cît bradul căzuţi la pămînt, cu cănile în mîni, răstigniţi şi cu ochii sticloşi asupra cerului întunecos. Alţii jucau încă, răguşiţi şi cu feţele pămîntii. Alţii tot cinsteau, clătinîndu-se; alţii strigau, îşi purtau braţele nebuneşte, gemeau, se îmbrăţişau.

Şi de la o vreme, Potcoavă şi Şah, care cinsteau încă, văzură apropiindu-se pe bătrînii Pokotilo şi

Gînj, liniştiţi, cu pipele scurte în colţul gurii. Păşeau îndesat şi nu se clătinau, dar ochii le ardeau cumplit.

Potcoavă începu a rîde, se sculă greu şi sărută pe bătrînul Gînj :

— Să cinstim, tată, să cinstim, tătucă ! Tu mi-ai fost ca ş-un tată, moş Petre !...

— Să bem ! hai să bem, stăpîne ! strigă Gînj sărutînd pe voinic. Chiar ca ş-un tată !

Se aşezară jos, lîngă foc. Şah se uită zîmbind la toţi, cu ochii sticloşi. Potcoavă cinsti iar :

— Să trăieşti, moş Petre !... Avem să mergem să facem dreptate, moş Petre !...

— Nu *moş Petre !* zise Pokotilo, rîzînd şiret ; nu-i zice moş Petre, zi-i *tată !* — Să vă spun o poveste, fraţilor ! o poveste straşnică, dar adevărată ! foarte adevărată ! Să mă bată Dumnezeu dacă nu-i adevărată.

Potcoavă şi Şah zîmbeau şi li se părea, în zvonul necurmat de glasuri, în lumina focurilor, în uşoara ameţeală fericită care-i învăluia, li se părea că plutesc într-un vis.

— Da !... o poveste foarte adevărată, zise Pokotilo, umplînd lui moş Petre oala. Era, fraţilor, odată, un viteaz !... dar un viteaz mare... ascultaţi, fraţilor ! — Să mai tragem un gît, frate Gînj !... Aşa-i că era viteaz ? Da ! foarte viteaz ! — Şi viteazul acela a trecut într-o sară cu tovarăşii printr-un tîrg... şi a ars tîrgul în urma lui şi a tovarăşilor... Numai o casă, fraţilor, n-a ars ; şi în casa aceea era o nevastă frumoasă... — Aprinde-ţi luleaua, Petre ! — Nu-i aşa că era frumoasă nevasta ? Tare frumoasă ! — Şi-n sara aceea, fraţilor, barbatul a dormit afară. — Staţi că mai este ! — Noroc să dea Dumnezeu ! Să mai tragem cîte-un gît ! Şi după aceea viteazul se ducea des

prin tîrgul acela, pe la casa care nu arsese atunci... şi nevasta era frumoasă, iar barbatul se culca afară... Aşa, fraţilor...

— Bine, vorbi Şah rîzînd ; e foarte frumos, moşule ! dar nu înţeleg nimica.

— Stai, că mai este ! strigă Pokotilo. Nu-i aşa că mai este, Petre ? Să vezi... Şi de unde nevasta cea frumoasă pînă atunci nu avusese nici un prunc cu barbatul care dormea afară, deodată făcu unul după altul... adică ştii, nu tocmai unul după altul, făcu, fraţilor, trei feciori... Nu-i aşa, frate Gînj ? — Dar ce feciori ! Trei şoimi ! — Bine ! — Dar de-aici încolo e mai frumos ! Staţi, că mai este ! — Şi iată că nevasta cea frumoasă moare, fraţilor, şi rămîn feciorii, rămîn rătăciţi prin lume... Şi mai iată că unul ajunge sus, sus... viteaz mare... şi nu ştia cine i-a fost tată... Şi iată că vine viteazul cel vechi şi-i zice : Tu eşti fecior de domn ! Ş-atunci tot poporul a crezut şi-a făcut pe feciorul viteazului, domn !

Era straşnic, fraţilor, viteazul cel bătrîn... Ce era în sufletul lui, nimeni nu ştia ! — Tu eşti fecior de domn ! — şi feciorul era chiar al lui ! Asta-i mare lucru, ce crezi ?

Şi iată că moare ca un leu, în lupte, feciorul cel mare. Şi bătrînul a tăcut, — că mai avea doi feciori... Atîta-i, fraţilor !

— Bine ! strigă Şah ! foarte frumos, moşule ! dar eu n-am înţeles !...

Potcoavă, rîzînd fericit, cinsti cu moş Petrea.

— Staţi ! strigă bătrînul Pokotilo, că încă n-am sfîrşit ! Mai este, dar eu n-o ştiu... O ştie bine Gînj... spune tu, Gînj... — Tu o ştii, bătrînule, mai bine... tu o ştii mai bine, *tată !* Nu vrei s-o spui ? Atunci o spun tot eu ! Iată : — Încă un fecior de-al viteazului

se ridică sus, sus... şi ajunge departe... departe, şi nu ştia al cui copil este... Iar bătrînul viteaz tace şi se gîndeşte să spuie, cînd va veni vremea : Tu eşti fecior de domn ! — Şi poporul are să creadă şi are să-l facă domn pe băiet ! Şi iar nimeni n-are să ştie ce va fi în sufletul bătrînului, cînd el va zice : Tu eşti fecior de domn ! — şi feciorul va fi chiar al lui... Nu-i aşa, bătrîne ? nu-i aşa că nimeni n-are să ştie ? Are să moară bătrînul viteaz şi nimeni n-are să ştie, fraţilor !

Bătrînul cazac cuprinse în braţe pe moş Petre şi-l sărută cu foc, apoi sărută pe Potcoavă şi pe Şah şi strigă :

— Nimeni, nimeni n-are să ştie ! Bătrînul are să moară şi n-are să spuie nimic !

Noroc, fraţilor ! hai să mai bem cîte ceva !

Haide, Gînjule, bătrîne tovarăş, să cinstim cîte un strop de băutură !... şi bătrînii se sărutară iar şi luară cîte-o coşă în mînă.

— Au cam slăbit moşnegii ! zise Şah lui Potcoavă, cu limba încurcată, clătinîndu-se.

Iar Potcoavă zîmbea fericit şi i se părea că pluteşte printr-un vis neguros. În jur furnicau voinicii cu ochii aprinşi, şi alăutele tot mai răsunau, şi voinicii tot chiuiau şi jucau prin lumina înnegurată de fum. El îşi simţea sufletul plin de freamătul nenumăratelor glasuri, de căldura tuturor inimilor.

Şi iată că în noaptea aceea de vis Potcoavă mai văzu, prin fierberea şi valurile mulţimii de voinici, rupîndu-se o pîrtie largă, auzi un hohot asurzitor, — şi deodată Simeon Maxim se arătă ca o fantasmă într-o roată de lumină. Era ca şi ziua, cu capul gol, numai în cămaşa roşă şi cu paloşul încins peste cămaşă. Ba acuma era şi fără botfori. Venea clătinîn-

du-se şi răcnind răguşit, iar în urma lui, tîra, legat de gît cu un căpăstru, un jidov mort de groază.

— Fraţilor! urlă el răguşit, repezindu-şi în sus mîna dreaptă; fraţilor, vreau să fac sfîntă dreptate!... Apoi, cu stînga, smunci căpăstrul: Nu te trage înapoi, dihanie! hai la dreptate! Eu numai sfîntă dreptate vreau să fac... Să mă bată Dumnezeu, dacă nu vreau să fac dreptate! şi ridicîndu-şi ochii spre cer, îşi făcu o cruce mare. — Stai, Iudă, la judecată!...

Ovreiul tremura în caftanul lui soios; faţa lui pistruiată, cu ochii holbaţi, era răvăşită, de moarte. Picioarele lui slăbite şi îndoite de la genunchi, şi mîinile, întinse puţin în laturi cu degetele răşchirate, erau zguduite de un fior puternic.

Simeon Maxim îl smunci de căpăstru, îl trase după el şi se opri în faţa lui Potcoavă. Acolo trase paloşul din teacă şi ridicîndu-l în sus, strigă răguşit, clătinîndu-se:

— Sfîntă dreptate!

— Oi-oi! gemu ovreiul, cu dinţii clănţănind de groază; ce-am făcut? Am luat dreptul meu! De ce mă porţi în zece locuri şi tot zici că mă omori?

— Stai! răcni cu glas mare cazacul, vînturîndu-şi pala; liftă spurcată! eu vreau să fac dreptate! — Dragă Simeoane, gemu apoi el cu milă; spune, nu ţi-a fost ruşine? — Ţi-a fost ruşine, Simeoane, cînd a venit hatmanul nostru Nicoară şi tu i-ai ieşit înainte ca un calic! Nici n-am avut cuşmă în cap, Iudă! auzi tu?

Jidovul se zvîrcolea, ameninţat de ficrul luciu al cazacului.

— Oi-vei! ce-am făcut? Era dreptul meu!

— Taci! răcni iar Simeon; voi, jidovilor, aţi ucis pe Domnul nostru Hristos şi tu, Iudă, ai luat pe

băutură cuşma lui Maxim!— Apoi îl trase de căpăstru şi-l atinse cu sabia. — Stai! nu te zbate! Dar straiele mele aurite unde-s, Iudă? Cînd a venit Potcoavă al nostru, Potcoavă, omul lui Dumnezeu, eu am ieşit ca un calic, în cămaşă! Ruşine! să dezbraci tu pînă la cămaşă pe un cazac, care te îmbogăţeşte cînd are chimirul plin cu galbeni... — Dar cizmele mele? Şi cizmele mi le-ai luat, Iudă... Săracul Maxim! — Uitaţi-vă la mine! răcni cazacul cu străşnicie, uitaţi-vă la Simeon, cum umblă în cămaşă, cu capul gol şi desculţ! Eu vreau să fac dreptate! sfîntă dreptate! — Şi Simeon Maxim ridică ameninţător pala.

— Vai! striga ovreiul, trîntindu-se la pămînt şi tremurînd în spasmuri; dau tot, tot, tot! nu mă ucide! oi-oi-oi! nu mă ucide, dau tot!

Pala cazacului nu căzu. Ovreiul se zvîrcolea în spasmuri de moarte, cu spume la gură, în hohotul mulţimii adunate...

— Stai, mergem înainte, să facem dreptate! strigă Simeon, şi trăgînd în sus de căpăstru, sculă pe jidov şi porni tîrîndu-l după el.

Mulţimea în fierbere se închise în urma lor şi Potcoavă, foarte fericit în ameţeala care-l învăluia în negura ei de vis, îşi mai umplu o oală şi gîndi: — Cu voinici de aceştia, în vremea cînd îs treji şi postesc, fac eu dreptate în ţară!

*

Viaţa de tabără începu zgomotoasă şi plină de frămîntări. După zilele seci de sărăcie şi lene, urmase deodată o petrecere uriaşă, care secase toate butoaiele crîşmelor şi alungase pe toţi ovreii. Apoi inimile aprinse de sosirea lui Potcoavă porniră vijelii după vijelii.

Zaporojenii năvăliră în ţinuturile tătărăşti şi în tîrgurile leşeşti. Aurul iar veni în tabără, crîşmarii evrei uitară ca totdeauna de păţania lor şi se întoarseră.

Intruna răsunau în tabără viersurile săltăreţe şi repezi ale lăutarilor şi voinicii duceau jocuri şi chefuri zile întregi, cu ochii scînteietori şi cu moţurile în vînt.

Alţii intrau în nemărginita stepă, se lăsau pe coamele cailor, spintecînd mările de ierburi; îşi cercau puterile ochiului în vulturi, ori luau la goană sălbăticiunile stepei. Işi prelungeau cîteodată alergările pînă la satele tătărăşti din Bugeac, tăiau, puneau focul în acoperişurile de şovar şi se întorceau cu prăzi şi cu gust de băutură.

Cîteodată, sara, în preajma focurilor mari, pe cînd cinsteau must aspru, bandurarii începeau melancolicele cîntece ale stepei, atît de pline de avînt şi de duioşie, largi, melodioase şi tainice ca nemărginirea. Cazacii, adunaţi roată în jur, ascultau cu ochii în pămînt cîntările de vitejii, care slăveau pe eroii lor. Prin ochii celor tineri treceau focuri nedomolite; iar bătrînii, cu pipele în colţul gurii, visători, îşi aduceau aminte de furtunile tinereţii.

Tabăra se umplea. Necontenit veneau de la hotarele Moldovei şi din toată Ucraina voinici dornici de luptă şi intrau cu ochi licăritori în tumultul celor ce jucau, beau şi se luptau.

Vremea trecea repede astfel. Potcoavă şi mezinul petreceau şi ei, ca nişte tineri viteji ce erau. Şi nici tovarăşii lor nu se lăsau mai prejos, pentru că erau voinici încercaţi, care cunoşteau preţul zilelor de voie-bună.

Dar oricît de straşnic petrecură, nu-şi dădură crîşmarilor jidovi nici hainele, nici armele.

Potcoavă se aprinsese în mijlocul vechilor tovarăşi de glorie; părea că nici nu-şi mai aminteşte de cele din urmă zile petrecute în ţară; cînd vorbea mezinul de ele, ochii i se întunecau şi faţa-i devenea nepătrunsă. Nici o licărire de dor, nici o vorbă de părere de rău. Totuşi, cîteodată, cînd era singur, trîntit în iarbă la marginea stepei şi cînd în jurul lui se înălţau de-abia simţitele melodii ale nemărginirii, gîndurile îl cuceream şi amintiri dulci îi muiau privirile şi-i luminau chipul.

Mezinul nu era stăpîn pe el. Îndată ce ieşea din vîltoarea petrecerilor, şi îndată ce se aşeza singur la o parte, capul îi cădea în palme şi gîndurile şi visurile veneau. Ochii i se pierdeau într-o lumină nelămurită de amurg, şi în lumina dulce răsărea un chip frumos de fată, albă ca laptele, cu doi ochi negri, ca două flori de întuneric. Alexandru se uita în acei ochi şi îi vedea plini de duioşie; se uita multă vreme, cu inima plină de amar. Şi încet-încet se închegau icoane care trăiseră: un parc peste care umbrele fumurii ale serii coboară; un lac sclipind în cele din urmă licăriri, o luntre care sta pe unde cu vîslele lăsate în laturi, ca o pasere trudită. Şi urechile aud vîjîirea unei melodii tainice şi depărtate, un cîntec tînăr, plin de jale:

Dorul, bade, de la tine...
Peste văi şi dealuri vine...

Şi luntrea umblă lin pe apele lacului şi într-însa şed două umbre pe care Alexandru le cunoaşte foarte bine: un voinic trist peste măsură şi o fată tînără, o mlădiţă gingaşă, cu chipul alb, cu ochii negri şi întristaţi.

Multe icoane din trecut vin şi tulbură zilele mezinului şi cu cît vremea trece cu atît dorul îi sapă mai

adînc întristarea în suflet. Ceasuri întregi şade gînditor, cu ochii arzători în gol ; de multe ori pieptul i se umple de oftări fierbinţi ca nişte flacări. De multe ori se gîndeşte că fata albă cu ochii minunaţi părăseşte locurile din preajma lacului liniştit şi se duce departe, cine ştie unde, însoţită de un necunoscut. Privirile i se încruntă atunci. Dar în curînd fruntea îi cade iar în palme. Nu ! fata tot la Dăvideni e... dar cine ştie dacă el va mai călca vreodată locurile acelea ! cine ştie ! — Şi iarăşi, — cine ştie ! fata albă cu ochii negri poate nici nu se gîndeşte la sara aceea liniştită, la lacul limpede, la luntrea uşoară şi la cîntecul durerii !

Aşa ţi se pare ţie, Alexandre, cîteodată !

Nu, copila n-a uitat lacul limpede, nici luntrea de pe luciu, nici cîntecul. Copila e singură acuma, singură şi întristată fără cei doi feţi-frumoşi din basme, şi de multe ori paşii ei uşori o duc în poiana din jurul rîmnicului şi de multe ori ochii ei se umplu de lacrimi amare şi se îndreaptă cătră răsărit, cătră tainicul răsărit, unde s-a dus inima ei !

De multe ori ea stă pe gînduri şi visează chipul vioi şi vesel al mezinului ; de multe ori îşi pleacă fruntea pe braţul stîng şi plînge, sărmana, plînge şi se gîndeşte la chipul întunecat al celui mai mare dintre cei doi viteji şi la sufletul lui plin de durere !

Şi doi bătrîni umblă în jurul fetei.

Şi bătrîna întreabă : — Ce ai, dragul mamei ? — şi fata îşi lasă pleoapele înroşite pe ochii plini de lacrimi şi răspunde : — N-am nimic ! Iar bătrînii se privesc, dau din cap şi se întorc iar la copilă ; şi copila plînge cu fruntea pe braţul stîng, plînge şi se gîndeşte la un viitor cumplit, la un război negru şi vijelios, prin

fumul căruia se zăresc două trupuri sîngerate şi pe moarte, două trupuri sîngerate de voinici!

Plînge fata albă cu ochii negri: — Ce ai, dragul mamei? — N-am nimic!... Plînge fata şi se gîndeşte că fraţii s-au prăpădit şi n-au să se mai întoarcă niciodată la Dăvideni.

De aceea plînge jupîniţa Ilinca încovoiată de durere, mladă în vijelie, cu fruntea pe braţul stîng.

*

Cam pe la toacă, — în ziua cînd Potcoavă trebuia să se întîlnească în Nemirov cu Ţopa, Kopycki şi hatmanul Şah, în medeanul cel mare al tîrguşorului era o nemaipomenită îngrămădire de lume.

Cu o jumătate de ceas mai înainte, un cazac trecuse în goana calului pe uliţi, răcnind:

— Leşii, vin leşii! — şi acum mulţimea fierbînd, unduind ca un val uriaş, strîngîndu-se şi revărsîndu-se în laturi cu larmă, se grămădea, se strivea în jurul lui Potcoavă şi a celor cincizeci de tovarăşi ai lui, care stăteau mîndri pe cai, cu mînile în şold, în mijlocul medeanului.

Dughenile erau închise şi zăvorîte cu drugi de fier; mahalalele ovreieşti în care clocea mizeria, murdăria şi nenorocirea, se goliseră; tot poporul din toate părţile se adunase, şi clopotele tuturor bisericilor vibrau cu jale sub cerul arzător.

— Leşii! vin leşii! se auzea de pretutindeni.

Femei înghesuite îşi ridicau, ţipînd sfîşietor, copiii în sus; ovreii se văitau în gura mare trăgîndu-se de bărbi; iar cazacii bătrîni mormăiau încruntaţi. Şi pretutindeni un strigăt se ridica în clocote: — Vin leşii! vin leşii! iar clopotele vuiau în turnuri ca o prevestire de moarte.

Deodată, în tumultul acesta, Nicoară Potcoavă, din mijlocul înghesuielii, ținînd cu stînga frîul Murguțului, cu dreapta își ridică cușma în aer, scuturînd-o.

— Fraților! strigă el cu glas mare, pe cînd mulțimea se potolea încet-încet; ascultați, fraților!

— Ascultați! ascultați! se auzi din toate părțile și mulțimea se înghesui mai tare prin căldura strălucitoare a soarelui de după-amiază.

— Fraților! tună Potcoavă, — și zvonurile conteniră, — liniștiți-vă! — Vin leșii... Ș-apoi dacă vin? lasă-i să vie! Dați-le pace! Voi nu știți, fraților, pe cine caută ei... Ei vor să prindă pe Nicoară Potcoavă și pe tovarășii lui, asta-i!

— Scapă-ne de primejdie! se auzi un glas, nu ne lăsa, tătucă!

— Ce-am făcut eu, fraților, vorbi iar Potcoavă, ca să caute șleahticii să mă prindă ca pe un hoț? M-am luptat cu păgînii și i-am biruit, fraților, — asta am făcut. Și acum vin creștinii împotriva mea!

— Nu-s hristiani! strigă un cazac bătrîn, ridicînd în sus pumnul, sînt eretici, nu-s hristiani!

— Nu-s hristiani! se auziră răcnete din toate părțile, ăs *catolnici* spurcați, care mînîncă guzgani.

— Bine, strigă Potcoavă. Cîți eretici vin? O sută? — Cinci sute, fraților! Și cîți voinici am eu? — Uitați-vă: cincizeci, fraților!

— Tu ești Potcoavă, tătucă, strigă iar cazacul bătrîn; trage-le o bătaie, tătucă, să se ducă vestea pînă la Rusalim!

— Asta-i! răcni Potcoavă; voi să nu vă temeți; voi să veniți și să vă uitați cum am să-i alung, cu cei cinzeci de voinici ai mei!

— Uraa! izbucni mulțimea zvîrlind cușmele în aer, apoi se urni fierbînd după Potcoavă, care se

îndrepta spre rohatca Nemirovului. Uraaa'! Potcoavă! — La iad ereticii! — Uraa!

Valurile de norod se luară după călăreţi într-o larmă surdă, strivindu-se prin uliţile strîmte. Deasupra acestor talazuri negre se ridica un praf des, care părea de aur în strălucirile asfinţitului.

Cum ieşiră călăreţii în cîmpie, cum se zări sclipind la orizont o grămadă mare mişcătoare, care se apropia din ce în ce. Cazacii se opriră nemişcaţi, observînd. Mulţimea se înşirase în marginile tîrguşorului, în lumina aurie a asfinţitului, fierbînd încă surd şi unduind.

Prin cîmpia dreaptă adia un vînt subţire de vară şi apa care curgea prin apropierea tîrguşorului sclipea încreţită în bătaia luminii.

Deodată cazacii descălecară. Apoi, lăsînd caii nemişcaţi în cîmpie, se îndreptară repede spre rîul scînteietor, cu săneţele în mîni.

Grămada strălucitoare se tot apropia, creştea, acum se zărea bine, şi mulţimea de la marginea tîrguşorului prinse a răcni:

— Lăncerii! lăncerii!

Călăreţii poloni veneau în goană şi zalele lucii şi lăncile scînteiau în strălucirile asfinţitului. Caii frumoşi jucau, cinci sute de cai aprigi şi cinci sute de călăreţi în armuri licăritoare.

Fierberea mulţimii însă se stînse dintr-o dată. Potcoavă şi cazacii coborîseră malul apei şi intraseră pînă la brîu în unde. Călăreţii se opriră şi ei scurt; şi în tăcerea cîmpiei, numai cele din urmă vibrări ale unui clopot tremurau pe undele vîntului.

După o frămîntare grabnică, lăncerii se desfăşurară puţin, — apoi, în tăcere, norodul Nemirovului deschise ochii mari şi-şi aţinti urechile.

Întăi cîţiva călăreţi ieşiră din rînduri şi începură a-şi vîntura braţele în aer. Spuneau ceva, dar de la marginea tîrgului nu se auzea.

Cînd conteniră, se auzi din rîu glasul straşnic al lui Potcoavă.

— Nu pricepeţi de ce am intrat în apă? — Bine! Nici nu-i nevoie să pricepeţi!

Un lăncer iar îşi vîntură braţele, — pe cînd cazacii îşi îndreptară săneţele lungi spre grămada strălucitoare.

— *Panie!* răspunse iar Potcoavă, iată ce avem noi de dat! atît!

Lăncerul îşi vîntură iar aripile de moară. Acum se înalţă glasul bătrînului Gînj:

— Ştiţi voi cine-i Potcoavă? Dacă ştiţi, întoarceţi-vă caii! Noi ştim să trimetem plumbii drept în frunte. Dacă nu v-aţi spovedit, întoarceţi-vă!

— Să ne despărţim cu cinste! răcni şi mezinul; plecaţi cu Domnul!

Lăncerii se frămîntară iar şi valul de zale undui, sclipind. Vorbitorul intră în grămadă un răstimp; apoi ieşi iar, purtîndu-şi braţele şi răcnind.

— Bine! tună Potcoavă; îndată trimetem un stol de plumbi, îndată! Şi vine asupra voastră şi tîrgul!

Un rînd de călăreţi se mişcă după parlamentar. Lăncerii îşi rotiră caii în strălucirile asfinţitului.

Atunci o pocnitură singuratică de săneaţă izbucni din rîu; vorbitorul se clătină în şa şi se abătu pe coama calului. Alte pocnituri urmară, scurte, fără răsunet, în tăcerea cîmpiei. Cîţiva cai se răsturnară în ţărînă cu călăreţii subt ei, dar aşa de uşor, aşa de simplu, parcă ar fi fost un joc.

Leşii se opriră scurt, ca un zid, cu ochii aţintiţi în zare pe deasupra tîrguşorului. Şi în apusul limpede, un freamăt ciudat se întinse umplînd văzduhul.

Rîndurile lăncerilor se frămîntară, se sucirăşi deodată porniră îndărăt spre zare, într-o scînteietoare goană, prin pulberea de aur a asfinţitului.

— Duceţi-vă dracului! urlă glasul cazacului Pokotilo; la iad, ereticilor!

Mulţimea de la marginea tîrgului urla, se purta ca valuri negre, şi bubuiturile glasurilor iar umpleau cîmpia; un răcnet vijelios, un rîs imens, o furtună de rîsete, parcă împingea spre zare mulţimea lăncerilor.

Cazacii lui Potcoavă ieşiră din rîu şi încălecară, şiroind de apă.

Pe cînd mulţimea îi împresura fierbînd, chiuind, gemînd, şi strivindu-se, nebună, — un cîrd de călăreţi ieşi din Nemirov şi-şi rupse cale prin norod.

— Iată Ţopa şi Kopycki! strigă Potcoavă, şi-şi repezi calul înainte, prin freamătul populaţiei.

Ţopa, bătrînul moldovan, strînse la piept pe viteaz; tot aşa făcu şi Kopycki, vechiul căpitan al lui Ion-Vodă; şi, prin freamătul poporului ameţit de bucurie, schimbară cîteva cuvinte.

— Bani sînt? întrebă Potcoavă.

— Din mila Domnului, sînt! zise bătrînul Ţopa.

— Atunci strîngem flăcăii şi pornim! strigă Potcoavă şi ochii lui de şoim se aprinseră.

Şi tot într-o scăpărare de fulger, tot aşa de vijelios cum veniseră prietinii cei doi, se întinse un strigăt cumplit în norodul Nemirovului. Un uriaş stol întunecos se revărsa ca o apă mare de după tîrg, şi puzderia de cazaci, cu Şah în frunte, abătu mulţimea într-o clipă la o parte, într-o adîncă şi zguduitoare

revărsare; și într-un clocot ieșit dintr-o mie de piepturi: — Potcoavă! Potcoavă!, în nechezările cailor și zăngănirile armelor, norodul strivit și înspăimîntat, simți cutremurîndu-se pămîntul. Prin amurgul rumân, prin vîntul serii, glasul lui Potcoavă se înălță ca un bucium de război: — Înainte, fraților! După mine, la Moldova! și încă o dată nechezară caii, zuruiră armele, răcniră voinicii și se zgudui pămîntul sub ropotele cailor.

VII

Cum se cîștigă un tron și cum se răscoală calicimea

Norodul Nemirovului, într-o repede perindare de icoane, văzuse dispărînd în zare lăncerii leși însărcinați cu prinderea lui Potcoavă, văzuse apărînd întăiul pîlc de călări, apoi se zguduise la revărsarea mulțimii cazacilor, și totul se petrecuse ca la un joc de război. Iar cazacii, după răcnetul lui Potcoavă, porniseră ca un uragan și multă vreme în urma lor cîmpia vui de un freamăt surd.

Acum Potcoavă ducea vîrtejul de războinici spre Moșie. Călcau stepele, culcînd la pămînt iarba mare; călcau tîrgurile și satele în zvonul mulțimilor și în vaietul clopotelor; sulițile spintecau vîntul și sănețele sclipeau la soare; treceau într-o goană furtunoasă, împrăștiind în cîmpii, în tîrguri și sate, freamăt întins de groază.

La popasurile mari, focuri uriașe se înălțau. Și-n fierberea mulțimii, în cîntecele de vitejie, în sunetele de tobe, în nechezările cailor aprigi, Potcoavă, aprins de dor de răzbunare, sta bătut de gînduri la vatra sfatului, cu ochii ațintiți, se cobora în adîncurile su-

fletului, își întreba simțirile și cerceta o dragoste tainică, care licărea ca un foc sub spuză.

Uite! se apropie ceasul în care dușmanii vor mușca țărîna și se vor zvîrcoli la picioarele lui; se apropie ceasul cînd vînzătorul marelui Ion-Vodă va fi plătit. Un murmur mare de mulțămire se va întinde în toată țara; domnia îl aștepta; vremurile biruinților de la Jiliște, Brăila și Bender vor învia, zbucnind ca o vîlvoare sîngeroasă! Și cu toate acestea... o dragoste tainică, care licărește ca un foc sub spuză, îl face să se gîndească cu amar la strălucirile viitorului. — Pe cine va trebui să pedepsească? Cine e trădătorul? O icoană gingașă, o nălucă mlădioasă plutește prin tresăririle și zvîrcolirile flacărilor, — și prin sufletul viteazului tresar și se zvîrcolesc ascuțite dureri.

Zvonul greu al popasului se sfarmă și lunecă peste el. O tăcere adîncă s-a întins peste suflet, o noapte oarbă, fără hotar, în care durerile fără nume rătăcesc ca niște paseri desnădăjduite. Și tabăra se liniștește, flăcăii dorm sub cerul nemărginit, cu fața la stele, — numai Potcoavă rătăcește ca o umbră.

Dar deodată tabăra murmură și se frămîntă, caii nechează; la răsărit o rumeneală tainică taie orizontul drept, ca o linie de sînge; un stol de paseri negre trece cu un fîșîit grabnic spre țară... Potcoavă se scutură și-și lunecă mîna pe frunte; visurile nopții se risipesc și ochii lui, plini încă de durere, iarăși se aprind nedomoliți. Glasul i se înalță în suflarea zorilor, stăpînind tumultul mulțimii.

Numai mezinul și moș Petrea Gînj, în goana spre țară, n-aveau decît cîte un dor, și un gînd: mezinul dragostea, bătrînul răzbunarea; cel întăi ardea și se zbuciuma în tăcere; cel de al doilea își destoia sufletul în gura mare.

Era bucuros bătrînul Gînj cum nu se mai află. Toată vremea între cazaci a petrecut-o, cu Pokotilo, bînd ţapăn, dar despre gîndurile lui n-a spus nici o vorbă. Acuma iată-l călare cu privirile arzătoare de sub sprîncenele negre ţintite în zări; iată-l vioi şi aprig ca un tînăr, răsuflînd foc pe nări, fierbînd şi gemînd cu nerăbdare. Doamne! de-ar pune el mîna pe cînele de Irimia Golia! — În zborul cailor strigă lui Pokotilo:

— Doamne, frate! stau pe spini! de-am ajunge mai degrabă! Cînele de Golia îmi stă ca o bubă pe suflet, nu mă lasă să dorm! Nici sufletul lui Ion-Vodă, saracul, nu doarme, acolo unde-i el... Sufletul măriei sale aşteaptă!... Frate, frate, mult mai avem!...

Alexandru asculta întunecat vorbele bătrînului. În sufletul lui ardea nestînsă dragostea, şi vîntul zborului, poştă cu poştă, o aprindea mai rău. Răzbunare, vitejie, toate se mistuiseră în marea flacără a iubirii. Petru Şchiopul, Ion-Vodă: slabe icoane, pierdute într-o negură deasă! Numai o fantasmă dragă dintr-un trecut de farmec îl chema, fugea înaintea lui, în stîlp de pară.

Dacă n-ar fi călărit lîngă frate-său şi dacă nu s-ar fi simţit în fiecare clipă învăluit de priviri mustrătoare, dacă voinţa lui Potcoavă nu l-ar fi ţintuit la datorie, — de mult, de mult mezinul ar fi lăsat şi tovarăşii, şi goana cătră domnie şi ar fi zburat înspre un sat de pe malul Moldovei, acolo unde lăsase toate dorurile şi toate avînturile.

Privirile lui mîhnite rătăceau spre asfinţit, întrebau parcă vînturile care veneau dinspre ţara iubită; trupul lui slăbise.

Potcoavă privea tăcut pe fratele său, pricepea, —

dar nu-i spunea nici o vorbă; numai ochii lui mustrători înfiorau pe mezin.

Oastea sălbatică trecu Nistrul înot şi răzbătu în ţinutul Sorocei. Acolo freamătul ei răscoli satele vitejilor hînsari, neînvinşii oşteni ai lui Ion-Vodă. Pe vîrfurile culmilor, prinseră a cînta buciumele vechilor lupte; şi la undele bătrînelor melodii, vitejii puseră mîna pe pală şi prinseră harmasarii din ceairuri.

Ţara se trezea din amorţire; ţărîna străbunilor tresărea în zvonul vijeliei care ridica în picioare cetele vitejilor.

Şi bătrînele melodii de bucium tunau pe culmi şi oastea zguduia pămîntul şi văzduhul. Poştă cu poştă se apropia de Iaşi freamătul paloşelor.

Vai ţie, Petre, domn ticălos! vai ţie, Irimie, Iudă care ţi-ai vîndut Domnul şi ţi-ai îngenuncheat Moşia!

*

Iată şi Iaşii! — Oastea lui Potcoavă se apropie într-o larmă surdă, care se împrăştie pe toată cîmpia răsăriteană a oraşului. Un potop de suliţi şi săneţe se apropie, un potop de paloşe, de arcuri şi de coase. Prin zvonul care se înalţă la cer, răzbat ca nişte plîngeri de spaimă triste bubuiri melodice ale clopotelor.

O aureolă sîngeroasă împresoară oraşul şi turlele sclipesc în bătaia asfinţitului. Prin pulberea aurie, se zăreşte la margine oastea Domniei: mulţimea de turci în primul rînd şi oşteni de strînsură, ca sprijin, dindărăt: ei stau ca un zid negru, deasupra căruia fesurile par o pînză sîngerată.

Intr-o clipă cele două oştiri se zăresc. Un răcnet mare se înalţă ca bubuitul unui vînt pustiitor. Şi oas-

tea Șchiopului se mișcă în larg, — după aceea se strînge, ca o fiară care se ghemuiește înaintea prăzii, și se oprește neclintită.

Cazacii lui Potcoavă își reped într-un avînt sălbatic caii. Nicoară își trage pala și dintr-o dată, în toate sotniile voinicilor, licăresc fierurile lucii.

Bătrînul Gînj strigă :

— Ne-a venit și nouă rîndul, fraților ! Să dăm de moarte, fraților !

Pămîntul se zguduie ; rîndurile se strîng ; și răcnetul de război izbucnește. Călăreții, plecați cu piepturile pe oblînc, își reped paloșele și sulițile scînteietoare, și nu se știe, oaste vine, ori mînia lui Dumnezeu ! Potcoavă e înainte cu bătrînul Gînj; aleargă înaintea pîlcului de viteji și coamele lor fîlfîie în zborul cailor. Pămîntul ropotește și larma surdă umple cîmpia.

O înflăcărare mare cucerește toate inimile. Bătrînul Gînj răcnește ca un leu. Bătrînul Pokotilo, hatmanul Șah și vechii tovarăși, Totîrnac, Ursu, Suliță, Harbuz și Caraiman, strînși în minghineaua rîndurilor de viteji, se simt ca într-un zid de oțel.

Dar prin pulberea de aur care joacă în jurul acestei rostogoliri amenințătoare, ochiul de șoim al lui Potcoavă zărește deodată, înainte, pîlcul turcilor mișcîndu-se. Glasul lui izbucnește în tumult :

— Stați !

Și ca printr-un farmec, toată revărsarea de cazaci se oprește tălăzuindu-se.

— Descălicați ! tună Potcoavă. Și, cît ai bate din palme, căzăcimea, descălecată, lasă caii nemișcați în cîmpie și se ia după Potcoavă în goană, se desfășură în fața turcilor, care se mișcă pe nesimțite.

Deodată, oastea Şchiopului se desface şi într-o larmă uriaşă, se înalţă glasurile lui Potcoavă, Gînj, Şah şi Pokotilo ; şi pe cînd oastea turcilor, desfăcută în laturi, descoperă tunurile, — la glasul căpiteniilor sotniile de cazaci se zvîrl la pămînt.

O izbucnire grozavă cutremură pămîntul şi umple de fum tot zidul desfăcut al turcilor. Soarele roş păleşte, pe cînd prin fumul luminos, Iaşii, în fund, se profilează pe asfinţit negru, ca într-un pojar.

Cînd fumul se împrăştie, cazacii sînt în picioare, cu săneţele aţintite, desfăşuraţi pe toată întinderea cîmpiei. O pîrîire prelungă de bubuituri începe dintr-un capăt la altul al liniei. Apoi, pe cînd în rîndurile oastei Şchiopului o zvîrcolire adîncă se sapă, pe cînd jumătate din zidul ei se abate la pămînt trăsnită, cazacii, în goană se adună, se reped la cai, încalecă şi glasul lui Potcoavă iar se înalţă în vînt ca o buciumare de moarte :

— Înainte, fraţilor !

Şi ropotele, şi glasurile mînioase, şi zăngănirile armelor bubuie. Voinicii se lasă iară pe oblînc, îşi ridică paloşele şi dau năvală în turci şi în oastea de strînsură.

— Ura ! fraţilor ! strigă înnebunit bătrînul Gînj, daţi de moarte ! ucideţi, ucideţi !

— Ucideţi ! urlă voinicii şi încep a tăia în rîndurile duşmanilor.

— Ţine-te, bătrînule ! strigă Pokotilo ; ţine-te, tătucă !

— Unde-i Ştefan al Mariei ! unde-i Stîngaciu ! răcneşte Suliţă, repezindu-şi arcanul şi smulgînd de pe şa un fugar ; unde-s ? Frumoase lucruri ar vedea !

Al Mariei şi Stîngaciu zac în ţărîna umedă pe malul Nistrului, şi-i jelesc undele, şi-i jeleşte vîntul... — şi ei ascultă glasul undelor şi glasurile vîntului, dar mai bine ar fi ascultat glasurile războiului!

Oastea biruitoare calcă într-un freamăt de paloşe armata Şchiopului: cîmpia e cruntă de sînge, şi soarele se închide în dosul oraşului ca un ochi îngrozit. Răcnetele se ridică pînă la cer; sănetele, în fulgerări şi-n bubuiri arzătoare, scuipă plumb şi moarte prin umbrele amurgului. Cazacii pătrund în furnicarul duşman, paloşele vîjîie şi sfîşie în carne şi sînge, şi pliscurile suliţilor deschid izvoare roşii.

Cai spăriaţi izbucnesc din învălmăşală şi bat cu copitele cîmpia, cu coama în vînt, cu ochii sîngeraţi; adesea în şa stă aninat trunchiul călăreţului; adesea trunchiul călăreţului e atîrnat cu piciorul în scară, şi capul se zbate în bulgării cîmpiei, şi se sfarmă. Cîteodată un cal fără stăpîn se opreşte între snopii de trupuri secerate, în bălţi de sînge, sforăie şi tremură pe picioarele subţiri, care vibrează ca nişte coarde.

Cazacii trec sprinteni; arcanele zboară în vîntul serii, smulg călăreţii de pe cai şi-i tîrîie prin ţărînă; moartea rupe din rînduri; suflări aspre de durere cutreieră cîmpia şi se unesc cu gemetele răniţilor, înfioară pe cei vii şi trec zadarnic pe la urechile celor morţi. Vîntul pustiitor trece, pe cînd umbrele amurgului se amestecă.

Şi, în amurgul nelămurit, se văd pîlcuri de oaste călcate în picioarele cailor, pîlcuri de oaste, gonite şi spîrcuite. Cazacii îşi învîrt arcanele şi rup din rîndurile fugarilor; oastea Şchiopului bate în cai şi fuge, caută scăpare în noaptea apropiată, şi adesea mulţi din oaste se prăbuşesc în noaptea morţii!

Învingătorii pătrund în oraş.

Noaptea se lăsase şi scaunul Domniei era pustiu. Nici o lumină nu licărea nicăieri. Tropotele cailor răsunau pe uliţi mute. Obloanele erau lăsate pretutindeni. Rareori capete spărioase, cu părul vîlvoi, se arătau pe la răspîntii în licărirea sîngeroasă a faclelor purtate de oşteni; o suflare de spaimă cutreiera cetatea.

Pîlcuri de cazaci se împrăştiară pretutindeni, căutînd cuiburile boierilor trădători. Prin noaptea uliţelor strîmte alergau ochi mînioşi de facle, lăsînd dungi şi scîntei roşii în urmă. În vîntul acesta de foc licăreau paloşele; uliţile se aprindeau de o vîlvoare roşă şi casele mohorîte şi negre se înălţau ca nişte morminte mari în lumina trecătoare, se înălţau parcă în lumină, şi iar cădeau în întuneric.

La palatul domnesc, Potcoavă, mezinul, Gînj, Pokotilo şi toţi tovarăşii vechi, negri de fum, cu feţele încruntate, pătrundeau în cămări, în lumina sîngeroasă, urmaţi de aproape de roate de oşteni.

Petrea Gînj şi Pokotilo sînt aprinşi din cale afară, ar voi să dea foc palatului, să dea foc tuturor curţilor boiereşti. Potcoavă, cu faţa cumplită, cu sabia în mînă, caută pe acei asupra cărora trebuie să cadă răsplata ticăloşiei. Alexandru e neliniştit, e luat de şuvoi; păşeşte grăbit alături de frate-său, dar pe dînsul alte gînduri îl duc. Din cînd în cînd privirile lui de foc se îndreaptă spre moş Petrea; nu-i plac vorbele bătrînului; răcnetele răzbunării îl supără şi-l zguduie pînă în adîncul sufletului. Cu toţii pătrund în cămări, negri şi cumpliţi la lumina roşă a faclelor. Pretutindeni, înapoia lor, oştenii furnică.

Uşile mari de stejar, legate în fier, cad; topoarele bat şi dărîmă uşile şi zgomotele răsună greu în cămările pustii.

— Stăpîne! stăpîne! strigă Gînj; să dăm foc cuiburilor de năpîrci!

Potcoavă tace, dar mezinul murmură mîniat:

— A nebunit moşneagul!

Bătrînul n-aude, ridică barda şi o repede într-o uşă de stejar; iar Pokotilo se uită pieziş, cu uimire, la mezin.

Trec înainte, prin lumina roşă, duşi de răzbunare.

Deodată un mănunchi de oşteni răzbate dintr-un gang, răcnind şi făcînd semne.

— La ei, stăpîne! strigă bătrînul Gînj; au pus mîna pe năpîrci!...

Potcoavă se avîntă. După dînsul, Gînj şi mezinul. In fruntea roatei de cazaci e Toader Ursu:

— Stăpîne, i-am prins pe dumnealor boierii tocmai cînd voiau să iasă din tîrg.

Intre paloşele oştenilor, în tremurul luminii, stau cîţiva boieri rupţi, prăpădiţi, fără arme, cerînd îndurare. Sînt galbeni; unii bîlbîie înfricoşaţi. Insă alţii privesc liniştiţi, cu încruntare, în jurul lor.

— Unde-i Golia? strigă Potcoavă pe cînd cazacii se dau în laturi. Spuneţi, mişeilor vînzători, unde-i căpitenia voastră?...

In lumina pîlpîitoare a faclelor, paloşul viteazului licăreşte. El stă drept, încruntat, şi ochii lui scînteiază ca două vîrfuri de jungher.

Unii din boieri, palizi, tac. Alţii cad în genunchi pe lespezile de piatră şi se tîrîie la picioarele învingătorului. Moş Petrea mugeşte ridicînd securea:

— Cînilor, unde-i Golia? unde-i Şchiopul?

— Unde sînt ticăloşii? rosteşte scurt Potcoavă.

— Au fugit, doamne, se tînguiesc boierii, au fugit cu ruşine dinaintea măriei tale! Tu eşti stăpînul nostru acuma; doamne, fie-ţi milă! Noi nu sîntem de partea Şchiopului!

— Voi sînteţi Iudele care aţi vîndut pe Ion-Vodă! mugeşte iar Gînj, ridicînd securea; voi aţi vîndut pe Ion-Vodă, ticăloşilor! Aveţi să muşcaţi ţărîna, vicleniIor, aveţi să vă zvîrcoliţi ca şerpii pe jaratic, ticăloşilor!

După mugetele mînioase ale bătrînului se face tăcere în gang. Numai suspinele boierilor îngenunchеaţi se aud înăbuşite, prin pîlpîirile faclelor:

— Avem copii, măria ta! fie-ţi milă! Au să rămîie, sărmanii, de izbelişte!... fie-ţi milă, măria ta!

Glasul lui Potcoavă izbucneşte aşa de straşnic, încît boierii cad cu feţele la pămînt. Cei palizi şi neîndoiţi tresar.

— Dar voi... dar voi! aţi avut milă de Moşie? Voi aţi avut milă de norodul bîntuit? Avut-aţi milă de măria sa Ion?

Glasul lui ca un tunet umple palatul de piatră. Iar boierii ticăloşi bat lespedea rece cu fruntea plină de sînge, gemînd.

— Fie-ţi milă, măria ta! Îndurare! — Tu eşti domnul nostru acum!

— Da! tu eşti acum domnul nostru! zice deodată un boier din cei încruntaţi şi galbeni, care stăteau în picioare; măria ta! fă ce pofteşti! — Ai biruit!

— Da! el e domnul vostru! adaose cu tărie Gînj, el e fratele drept — auziţi domniile voastre? fratele drept al lui Ion-Vodă! Şi el, ca Ion-Vodă, va binevoi să treacă pe mulţi din voi prin ascuţişul paloşului!

La strigătul bătrînului, iar se face tăcere. Şi boierii, şi Potcoavă, şi mezinul se uită la bătrîn încremeniţi o clipă. Numai Pokotilo bătrînul începe a rîde.

— Bătrînule, bătrînule tovarăş, ai rostit mare adevăr! — Trăiască măria sa!

— Tu eşti domnul nostru, strigă boierii, facă-se voia ta!

— Duceţi-i! rosteşte scurt Potcoavă şi staţi gata!

O bubuire umple palatul şi trece prin ganguri ca o suflare de vijelie. Mezinul tresărind, galben, ridică capul:

— Ce este? au prins pe Golia?

O frămîntare grăbită trece prin roiurile de oşteni care se poartă din gang în ograda palatului. Potcoavă, o clipă căzut pe gînduri, se înalţă şi întreabă:

— Unde-i moş Petrea?

Tocmai atunci Totîrnac, răzbătînd prin ramătul cazacilor, se apropie.

— Moş Petrea e sus pe zid... Norodul se grămădeşte de pretutindeni şi moş Petrea strigă: «Trăiască măria sa Nicoară, fratele lui Ion-Vodă!» — iar prostimea răspunde cu bucurie... ian auzi!

Aceeaşi bubuire prelungă umple palatul şi trece prin ganguri.

Incă o frămîntare prin mulţimea cazacilor, — şi prin pîlpîirile sîngeroase, care joacă umbre negre pe zidurile nalte, răzbate bătrînul Ţopa, urmat de Kopycki şi Şah.

— Să trăieşti, măria ta! strigă boierul. Norodul cheamă pe *Ion-Vodă!*

Palatul se cutremură de răcnetele cazacilor, care se frămîntă, se grămădesc şi-şi ridică cuşmele în vîrful paloşelor.

— Uraaaa! Trăiască măria sa Ion-Vodă! uraaa!

Faclele fîlfîie grăbit, ca suflate de spaimă, şi de afară zvonul norodului pătrunde tot mai tare, de dincolo de înaltele ziduri de piatră :

— Trăiască măria sa ! Trăiască măria sa Ion-Vodă !

*

După ce Potcoavă se arătase din clopotniţă la lumina faclelor, după ce mulţimea, într-un singur glas înălţat pînă la ceruri, salutase pe «Ion-Vodă», — pe zid nu rămăsese decît străjile de noapte, negre, în lumina păcurii aprinse în ceaune. Norodul încet-încet se împrăştiase şi în jurul zidurilor nu rămăsese decît scursoarea oraşului — *golanii.*

Se grămădeau, se băteau, ţipau fără să ştie ce vor. Lor nu le păsa de nimic. — A venit domn nou; el cu boierii are ce are, dar cu mişeii n-are nimic; ba acuma, ca de multe ori, a venit vremea să se căpătuiască cei rupţi şi flămînzi ! — Intr-o gălăgie surdă, se grămădesc, se mişcă fără de cîrmă încolo şi încoace şi ei singuri nu ştiu ce vor şi ce caută.

Pe ziduri stau străjile, neclintite ; ceaunele cu păcură întind şfichiuri de aur, fumegă, împrăştiind o lumină lugubră ; sfîrîie, tremură în întunericul nopţii, şi lumina roşă joacă peste pîlcurile mulţimii.

— Măi Şahîn! ţipă un gligan nalt, slab şi adus de spate ca o coromîslă; ce zici tu, bre ? Unde-i măria sa Şchiopul ?

Mulţimea se strînge cioatcă împrejur. Şahîn e un apar scurt, gros, cu mînile lungi. Pe obrazu-i mare şi buget stă, zvîrlit parcă de cineva cu nepăsare, un nas cît pumnul, vînăt şi noduros; iar gura, deschisă pînă la urechi, e împodobită cu dinţi ca de cal. Ţine coromîsla între umere, fără găleţi. Mulţimea se grămădeşte în jurul lui şi al gliganului nalt.

— Ha? măria sa! zbiară Şahîn rînjind; măria sa... şontîc-şontîc, — şontîc, — uite, aşa are să-mi umble: şontîc-şontîc, — he-he-he! şi are să care apă cu mine... şontîc-şontîc!

Mulţimea începe să urle într-un rîs sălbatic. Iar Şahîn se strîmbă, scoate limba, zbiară, face fel de fel de semne cu ochii şi descopere atîtea şi atîtea taine despre *măria-sa Şchiopul,* încît cei din jur se ţin de coaste, răcnesc, vîntură din mîini şi tropăiesc din picioare, într-un delir de vorbe destrăbălate. Cei mai zdraveni pocnesc în cap, pe la spate, pe cei mai slabi, le smulg cuşmele şi le zvîrl peste ziduri, într-o furtună de răcnete. Păcura sfîrîie, fumegă şi împrăştie lumină sîngeroasă; pe colbul uliţii şi pe zidurile din faţă umbrele tremură.

Deodată se aude un glas după ziduri şi îndată porţile se deschid şi o roată de oşteni se repede afară şi începe a învîrti harapnice şuierătoare. Mulţimea, luată în şfichiuri, se frămîntă şi porneşte încet, îmbrîncindu-se, frămîntîndu-se pe uliţile întunecoase.

In medeanul unei cişmele, se opreşte. Cîteva facle se aprind, rumenind chipurile sinistre.

— Iaca! strigă un golan, asta-i răsplata de la domnia nouă! ne iau în sfîrcurile harapnicelor!

— Nu-i nimica! strigă Costache, gliganul cel nalt; dacă stăteam degeaba acolo! Ne-au mînat să mergem, să ne căpătuim şi să ne săturăm!

— Chiar aşa, măi Costache! zbiară Şahîn, să te saturi! De cînd n-ai mîncat tu, măi Costache, ce zici? Ia acum a venit vremea să te îndopi şi tu! Cînd ei trece pe dinaintea curţilor boiereşti şi-i simţi mirosul bucatelor, n-au să-ţi mai curgă prin colb bale de un stînjen!

Iar mulțimea în jur se frămînta și urla: Hă-hă-hă! he-he-he! ha-ha-ha! Măi Costache! bale de un stînjen! Hă-hă-hă!

— Taci, Șahîne, porc-de-cîne! strigă Costache.

Și norodul golanilor iar: Hă-hă-hă! Șahîne, porc-de-cîne!

Gura cea mare a lui Șahîn se deschide într-un rînjet mare:

— Măi Costache, măi! eu îs porc și tu ești cîne!... hă-hă-hă!

Din jur mulțimea s-a grămădit așa de tare ca să asculte cele două guri de aur ale cișmelelor, încît rîndul întăi se prăvale peste Șahîn. Cei doi vorbitori cad unul peste altul, nas în nas, se apucă de cap și încep a-și căra pumni. Mulțimea izbucnește iar în hohote și, în frămîntarea înghesuielii, mulți se apucă de grumaz, și încep gemete, urlete, sudălmi, de nu se mai aude nici în cer, nici în pămînt.

Apoi pîlcurile se urnesc iar. Și Șahîn, din frunte, strigă:

— Măi băieți, măi! ia acu a venit vremea noastră, măi! Hai să chefuim!

Un glas răgușit răspunde:

— Dacă n-avem parale, măi!

— Tare ești tu prost, măi! urlă Șahîn; de-acum buțile de vin sînt ale noastre, măi! Asta-i noaptea cînd avem și noi slobozenie la toate.

Și glasuri multe chiuie și mulțimea neagră se mișcă cu vuiet spre inima orașului. Șahîn se hărțuiește cu Costache și norodul se îndeasă furnicînd pe uliți.

La o poartă boierească se opresc, în zbierătul lui Șahîn:

— Aici, măi!

Norodul, vuind, stă încă la îndoială; dar o piatră azvîrlită bate în porți. Indată pornesc să ploaie bolovanii fără nici un folos. Pe urmă, cei mai voinici înaintează și pun umerele. O bardă prinde a bate, în larma bubuitoare. Apoi, într-un tumult greu și în răcnete cumplite, porțile se dau în laturi și mulțimea, strivindu-se, pătrunde înlăuntru.

La lumina faclelor, porțile pivnițelor pîrîie și lăcățile grele cad.

Se începe destrăbălarea. Vinul curge, mulțimea se strivește, urlînd ca fiarele. Și într-o prăbușire surdă, ușile, ferestrele cad sfărîmate; în casă nu rămîne un lucru teafăr și la locul lui; totul se macină, pulbere, în frămîntarea mulțimii sălbatice. Apoi în urlete și chiote cumplite, șuvoiul se mișcă clătinîndu-se; în urmă, limbi de foc țîșnesc pîrîind pe ferestre; în curînd casa e închisă de brîie de flacări și întunericul se luminează într-o izbucnire de pojar pînă la cer.

Norodul trece pe uliți într-o bubuire de glasuri neînfrînate, se oprește, bea, sfarmă, pradă; și, în urma lui, alte flacări izbucnesc, și altele, și altele. Mulțimea trece neagră prin lumina roșie, șovăind și înghesuindu-se în ulițile strîmte; în frunte Șahîn și cu Costache, ținîndu-se de gît, pășesc urlînd în zdrențe, cu chipurile rumenite de flacările amenințătoare.

Stoluri, stoluri se năpustesc, ca paseri prădalnice, asupra curților boierești lăsate în părăsire. Porțile se dărîmă sub topoare, ori se desprind, ca niște aripi, din umerele zidurilor și se prăvălesc; iar norodul descultilor se năpustește cu mînie în curțile pustii. Geamurile cad țăndări, cu sunete ascuțite, ușile mari bubuie, și limbile de flacări neîndurate împînzesc o rumeneală sîngerpasă deasupra orașului.

La curţile unde boierii au rămas, împăcaţi cu noua stare de lucruri, — argaţii într-armaţi cu bîte ţin piept năvălitorilor fruntaşi. Porţile se aleg cu o grindină de bolovani, — şi mişeii trec înainte, ca să nu-şi piardă vremea. Trec cu facle prin uliţi mute şi pustii, trezind din somn căsuţe negre şi stîrnind urletele jalnice ale cînilor.

Apoi, încet-încet, ceata se împrăştie. Grămezi după grămezi rămîn la gurile pivniţilor, desfundă buţile într-o beţie furioasă. Intr-o destrăbălare fără nume, orbecăiesc chiori prin curţi, bătîndu-se cu capul de ziduri, urlînd răguşit frînturi de cîntece. In vremea asta, ceilalţi, cu Şahîn şi cu Costache în frunte, colindă uliţile prin fumegarea faclelor, urmaţi de dureroase urlete de cîni.

Dar lucrurile nu puteau dura multă vreme aşa. Ostaşii începură să risipească pe tulburători. Prea mult îşi făceau de cap şi vinul mai mult îl părăduiau în loc să-l bea. Şi astfel, răcnind şi azvîrlind în toate părţile cu bolovani, armia lui Şahîn se risipi.

Totuşi, prin dosuri, slabe rămăşiţi se mai apucară de vitejii, intrară prin crîşme sfărmînd, şi înghiţind băuturile ce le cădeau sub mînă. Ostaşii nu putuseră să-i moaie, dar băutura îi muie de tot. Incepură a urla şi a cînta, se întoarseră iar spre curţile boiereşti pînă ce oştenii se mîniară că nu sînt lăsaţi în pace să cinstească la gurile gîrliciurilor, şi prinseră a da în tulburători. Cum au dat nu se ştie, dar sînge a curs.

Şahîn a făcut şi el o ispravă. Cu corosmîsla, a pocnit în cap pe un cazac beat, rătăcit. Cazacul a căzut şi Şahîn, mai ameţit decît cazacul, s-a scremut multă vreme să se aburce în şa. Pe urmă a făcut ce a făcut şi s-a suit, dar aşa de bine, că în loc de frîne a apucat coada calului, şi calul înainte fugea şi Şahîn

trăgea de coadă şi răcnea, cumpănindu-se în şa de-a mai mare dragul.

Calul a fugit aşa pe uliţi, pe urmă a dat între oşteni, şi atunci şi Şahîn şi-a sfîrşit călăria. A căzut de pe fugar, cu un glonte în cap, şi a rămas în mijlocul drumului, cu mînile întinse în laturi, cu ochii holbaţi şi sticloşi, cu nasul vînăt, cu gura mare căscată şi plină de sînge.

După tulburarea aceasta scurtă, — pînă la ziuă focurile fură stînse, morţii îndosiţi, sîngele spălat ori acoperit, şi a doua zi Iaşul se trezi într-un soare frumos de vară, ca înviat, după o noapte de groază.

Prin lumina strălucită, poporul, îmbrăcat ca de sărbătoare, se grămădea pe uliţi spre palatul domnesc. Clopotele vuiau în turnuri cîntînd melodii care umpleau văzduhul, într-o uşoară pulbere aurie.

Boieri, cler, norod, toată suflarea înălţa glasuri de bucurie, slăvind pe noul *Ion-Vodă,* prin vesela lumină a acelei dimineţi. Şi cînd mitropolitul unse pe oştean, la Sfîntul Neculai cel Bogat şi-i puse coroana de voievod pe pletele creţe, cînd clopotele cîntară mai adînc şi sacaluşurile bubuind zguduiră pămîntul, cînd poporul îşi înălţă glasul, prin toate sufletele trecu acelaşi fior de înălţare şi avîntul cutremură mulţimea cu suflarea lui înflăcărată.

VIII

Cum au pierit o mărire şi o dragoste

La Docolina, oastea ieşită întru întîmpinarea ordiei Şchiopului se odihnea. Era după miezul nopţii şi-n rîndurile liniştite stăpînea tăcerea. Cele din urmă focuri de popas se potoleau, pe sfîrşite; ici şi colo,

cîte-o tresărire grabnică descoperea pîlcurile oştenilor, negre, nemişcate.

Pe zarea răsăritului, o rumeneală de-abia văzută năştea şi deasupra malului înalt al Prutului, în rumeneala aceasta, vegheau străjile neclintite, ca zugrăvite cu cărbune.

Potcoavă, după ce trimesese un stol de cercetaşi spre duşman, — se retrăsese, singur, la lumina slabă a unei vetre de jaratic şi, treaz în mijlocul tovarăşilor de luptă, se războia cu gîndurile.

În sufletul viteazului gemeau vijelii: ură şi iubire! Acum, cu cîteva ceasuri înaintea ciocnirii de oşti, care trebuia să lămurească şi să liniştească cumpăna sufletului, — gîndurile, colindătoare amărîte, se coborîseră în furtună. Potcoavă se gîndea.

Mai întăi de toate, coroana de voievod îi apăsa fruntea. — Altădată, liber în nemărginire, cu pletele în vînt, călare, între tovarăşi, se simţea *al său*. O putere uriaşă se deslănţuise deodată în el, şi puterea aceea, vibrînd din toate încheieturile lui, îl purta ca într-un vîrtej de flacări; calul, tovarăşii, luptele, petrecerea, altceva nu cunoştea. Ba acum mai cunoştea ura, schimbată într-un aprig dor de răzbunare. În uraganul de la Cahul, după moartea marelui Ion-Voievod, a simţit că puterea uriaşă, care-l purta la întîmplare, *trebuie* să aibă un ţel. Şi iată că din pribeagul care vîntura ţară după ţară, a răsărit un Potcoavă nou, care, într-o furtună grabnică, a ajuns aproape de ţel. E mulţămit? — Poate o să fie mulţămit cînd va face dreptate... dar atunci, mai mult decît acum, coroana îl va apăsa... Dorul, aprigul dor de stepă fără hotare, dorul şoimului de nemărginire; uriaşa putere înlănţuită de un scop, dintr-o dată izbucnind la libertate: toate, toate îl vor chema la viaţa de altădată!

Da! îl vor chema, dar poate zadarnic îl vor chema! In ura de acum, merge încă înainte, dus de un vînt al unei vijelii care abia mai suflă; e ca un om care, repezit, trebuie să meargă pînă în fundul văii. Zadarnic caută să simtă suflarea veche, zadarnic se înşală şi caută s-o aprindă, — acum alt vînt arzător îl bate şi-i răscoleşte sufletul: o dragoste chinuitoare!

De aceea, după ce va sta vijelia urii, zadarnic poate va mai izbucni dorul şoimului de nemărginire! Il va robi vîntul arzător al dragostei, va robi viaţa atît de setoasă de libertate! Potcoavă simte focul biciuindu-i simţurile şi, într-o nălucire dureroasă, vede pe fata cea albă cu ochii negri.

— Frate, frate, murmură viteazul, de ce ne-a dus întîmplarea *acolo!*

Mezinul!... In mezin urlă patima, pe mezin îl arde o durere fără nume. Intr-o lună, de cînd au intrat în Iaşi, Alexandru s-a uscat ca o coarnă, patima îi izvorăşte din priviri şi-i tremură în glas; patima îl arde cu şfichiul ei de foc!

— Frate, frate, dacă ai şti tu ce-i în sufletul meu! Dacă ai şti cîtă amărăciune şi cîtă dragoste îmi bîntuie sufletul!

Potcoavă oftează cu amar.

— Ce-i de făcut, frate, ce-i de făcut? Care din noi doi?

Cele din urmă vibrări ale urii, dorul de libertate şi de nemărginire, patima de foc, — toate într-o amară vijelie de gînduri, răscolesc sufletul viteazului; şi viteazul freamătă înăbuşit.

In juru-i, cazacii, liniştiţi, se odihnesc în pîlcuri pe lîngă focurile stînse, străjile se zugrăvesc cu putere în răsărit, pe orizontul rumân. Şi Potcoavă stă

pe gînduri cu ochii arzători — doi cărbuni — şi vijelia freamătă în sufletul lui.

Un vînt uşor, prevestitorul zorilor, adie peste popas. Din noaptea liniştită vin zgomote slabe: un strănutat de cal, un strigăt depărtat de prepeliţă, un zvon de aripi pe sus, ori strigătul scurt şi înfiorător al străjilor. Încet-încet, o geană de foc naşte la răsărit, creşte sîngerînd zarea. Un murmur înăbuşit se deşteaptă în rîndurile oştenilor.

Potcoavă se ridică şi, înfăşurat în manta, se strecoară printre pîlcuri. În afară de roata oştirii, începe a rătăci, visător, pe pajiştea udă de rouă.

Dăvidenii ! Iată, se arată satul liniştit de pe costişă, curtea albă a boierului Andrei, rîmnicul, păduricea de arini şi de mesteceni şi, în acest cadru de lumină, fiinţa iubită ! Atîtea şi atîtea întîmplări neînsemnate se întorc din trecut şi ţin pe loc, cu îndărătnicie, mintea chinuită ! — Odaia umbrită a rănitului, chipul luminos de fată, un schimb de priviri, un zîmbet... atît de neînsemnate întăi şi atît de chinuitoare acum ! Apoi cele cîteva zile de ploaie, cele dintăi începuturi de dragoste cu atîta greutate învinse atunci, şi mai tîrziu, după plecare, şi acum, cu atîta amărăciune renăscute şi schimbate într-o vijelie pătimaşă ! — Dar ziua aceea, cînd stătea el în cerdac cu bătrîna, şi mezinul vorbea cu Ilinca şi cînd el, într-o izbire de fulger, a descoperit dragostea lui Alexandru ! Cu cîtă uşurinţă şi-a stăpînit atunci pornirile ! Dar acum care din doi ? pe cine iubeşte fata ?

— Pe cine iubeşte fata ? Of ! frate, frate ! amară-i viaţa mea ! Cum nu pot să-mi smulg inima, s-o azvîrl la cîini ! Geme sufletul în mine, frate, dar pe tine te mistuie un foc nestins ! Şi poate pe *tine* te iubeşte,

da ! poate pe tine ! — Gemi, suflete, zdrobeşte-te, că nu eşti bun de altceva !

Un tropot grăbit de copite se apropie. Potcoavă ridică încruntat capul. Se întoarce pîlcul de cercetaşi, prin slaba lumină a zorilor. Aproape de Potcoavă, călăreţii stau şi Suliţă se apropie singur, descalecă şi se închină.

— Ei, Suliţă, întreabă Potcoavă, cum e ? ai dat de duşman ori nu ?

— Am dat, măria ta. Ne-am apropiat bine şi am cunoscut trei feluri de oaste : munteni, tatari şi de ai noştri, cu boierii hainiţi.

— Au pornit ?

— Da, măria ta, au pornit. În fruntea oastei au împins cirezi de vite albe şi herghelii de cai... In urmă, vine oastea.

— Bine ! rosteşte scurt Potcoavă. Înţeleg ce gînduri are Şchiopul. Incotro se îndreaptă ? Ai făcut ce ţi-am poruncit ?

— Măria ta, m-am apropiat şi am izbit cele mai de aproape străji. O roată de tatari s-a luat după noi. Tocmai atunci porneau cirezile de vite şi tabăra lor se mişca... Ne-am lăsat alungaţi într-acoace. Apoi cînd au zărit străjile, tatarii s-au întors.

— Bine, Suliţă ! — rosteşte iar Domnul. Apoi, întorcîndu-se spre oaste, strigă cu glas mare: Sus, băieţi!

Un freamăt greu umplu cîmpia; porunca trecu din gură în gură, şi sotniile începură a se frămînta, în luminile zorilor. Potcoavă îşi scutură pletele creţe, îşi trecu mîna pe faţa palidă şi pe ochii arzători, apoi intră în oaste încruntat, cu pieptul sfîşiat încă de furtunile nopţii.

Alexandru şi hatmanul Şah îl întîmpinară cei întăi:

— Bună dimineaţa, măria ta !

— Va da Dumnezeu şi va fi bună pentru noi şi cumplită pentru vrăjmaşi!... zise întunecos Domnul. Bună dimineaţa! Se apropie Şchiopul — şi va binevoi Dumnezeu să-l biruim. — Apoi se întoarse spre Alexandru, care sta trist, cu faţa galbenă şi suptă: — Frate, lasă gîndurile, lasă dorurile! Vine vremea judecăţii! Vom da de Golia acum. N-o să ne mai scape!

Alexandru ridică fruntea şi se uită amărît la fratesău:

— Am lăsat gîndurile şi dorurile, doamne...

— Nu le-ai lăsat! strigă Potcoavă; dacă le-ai fi lăsat, ţi-ar scînteia ochii de răzbunare, ai pîndi şarpele acum, la învălmăşala care va izbucni, şi i-ai sfărma capul... Te voi vedea! Ştiu că avem să-i biruim, strigă Potcoavă, şi pe urmă, — Dumnezeu ştie ce va mai fi pe urmă.

Mezinul tresări, îşi ridică fruntea şi se uită ţintă la frate-său. Şah îi privea mirat pe amîndoi.

— Da! strigă iar Domnul, întunecos; Dumnezeu ştie ce va mai fi. — Şah, prietine, mi-i dor de stepă! — dar cine ştie dacă voi mai vedea stepa!

— Doamne, zise Şah, stăm bine şi aici. Batem pe Şchiopul, batem oşti după oşti, şi ne trece dorul de pustie!

— Taci, Şah, strigă Potcoavă cu vioiciune, nu ştii tu ce spun eu! Uită-te la Alexandru: el ar putea înţelege, dar nu înţelege! — Ce vă uitaţi aşa la mine? Intăi să batem pe Şchiopul şi să zdrobim capul lui Golia, şi pe urmă vom vedea ce ne e rînduit de la Dumnezeu.

Prin freamătul taberei, se apropiară de Domn Ţopa, marele vornic al ţării de jos, şi Kopycki, pîrcălabul Hotinului; în urma lor, cîţiva boieri — cei credincioşi — şi moş Petrea Gînj cu Pokotilo.

După ce se închinară, Potcoavă începu să spuie veştile aduse de Suliţă. Tabăra se frămînta vuind surd şi glasurile hotnogilor şi ale sotnicilor se înălţau puternice în lumina şi răcoarea dimineţii. Scînteierea privirilor Domnitorului, apriga lui frămîntare, vorbele zvîrlite mezinului mirau pe toţi, dar toţi îşi închipuiau că apropierea luptei e pricina. Numai Pokotilo şi Gînj aveau îndoieli.

După ce împărtăşi tuturor veştile, Potcoavă zise:

— Iată care e porunca şi rînduiala. Desfăşurăm puşcaşii drept în calea cirezilor; iar la aripi aşezăm călăreţii. Atît. O descărcare de săneţe va întoarce dobitoacele asupra vrăjmaşilor, iar cazacii noştri se vor repezi de la margini şi-i vor potopi din două părţi...

Toţi se uitau uimiţi la Domn. Vorbirea, ochii înflăcăraţi, — în preajma zvoanei unei oşti şi în apropierea unei izbiri sîngeroase, — apriga frămîntare care izbucnea în mişcare şi vorbă, toate aduceau tuturor aminte de cel căzut la Cahul.

— Ce zici tu, tătucă? şopti bătrînul Pokotilo lui moş Petrea; straşnic flăcău!

— Eu mă uit, frate, la amîndoi, zise bătrînul cu mîhnire; mă uit de multă vreme şi nu înţeleg... Uită-te la unul, parcă acum i-au ridicat pînza de pe obraz; uită-te la celalalt... Mult întuneric şi zbucium trebuie să fie în sufletul lui! Şi nu înţeleg de ce... Mă gîndesc la unele, după cum ţi-am spus, mă gîndesc la altele... Cine ştie!

— Multe nu înţelegem noi, tătucă! rosti cazacul. Intăi eu nu înţelegeam de ce te-ai veştezit aşa la faţă... Frate, Dumnezeu cunoaşte ce-i în inima ta! Aşa-i? Incă unul prăpădit pentru totdeauna!

— Încă doi! gemu bătrînul războinic, cu privirea aţintită.

Soarele se înălţa deasupra luncilor Prutului; pe cer plutea o pîclă uşoară. În strălucirile dimineţii, armele oastei scînteiau. Caii nechezau sub călăreţi bătînd nerăbdători din copite, pedestrimea se mişca înainte la strigătele hatmanului Şah şi, deodată, în bubuirea surdă de glasuri, Suliţă cu stolul lui de cercetaşi se arătă, se apropie în goană de Domn şi îndată după aceea trîmbiţaşul lui Potcoavă dădu vestire. Şi toată oastea tăcu şi rămase nemişcată.

Un aprod aduse pe Murguţ, frumos înşăuat şi împodobit. Domnitorul mîngîie coama şi ochii vechiului tovarăş de lupte, apoi se zvîrli în şa mîndru şi falnic, cu gugiumanul cu fulg de cocor în cap, pe trup cu tunica scumpă cu nasturi de argint şi brandeburguri de aur; şi trase paloşul, în lumina strălucită a soarelui. În apropierea lui stăteau boierii, mezinul, Gînj şi Pokotilo.

Pedestrimea se mişca înainte în tăcere, iar sotniile de cazaci se împînziră pe de lături. Nu trecu mult şi se arătă şi oastea Şchiopului. După cum spusese Suliţă, o apă întinsă de vite mergea înaintea grosului oştirii. Un freamăt slab venea din mulţimea duşmanilor. Peste capetele vitelor se vedeau călăreţii tatari şi pînă hăt departe, o pădure de suliţi.

Oastea lui Potcoavă se opri şi rămase nemişcată: pedestrimea la mijloc, cu puşcaşii în frunte, şi cazacii în laturi, ca două aripi întinse ale unei paseri uriaşe.

Tălăngile turmelor sunau melancolic în dimineaţa caldă şi zvonul oastei duşmane creştea. Deodată un glas, un tunet, se înălţă în oastea moldovenească şi puşcaşii, ochind, sloboziră deodată săneţele, într-o

furtună grozavă de bubuituri, şi întreaga oaste izbucni în răcnete sălbatice.

Într-o clipă cirezile de vite, învălmăşite ca de un uragan, pe loc se întoarseră într-un muget de groază şi se năpustiră asupra oastei duşmane. Tobele bătură în oastea moldovenească şi pedestrimea se mişcă în fugă înainte zguduind pământul. Tot atunci cazacii, cu palele în vînt, în două iureşuri grabnice, izbiră cu două vîrtejuri oastea ruptă a Şchiopului.

Într-o învălmăşală furioasă, mugind şi trecînd peste pîlcuri întregi de oaste, cirezile de vite izbucniră în larg şi umplură cîmpia. Tatarii, împrăştiaţi, se adunau; pedestrimea — turci şi munteni — risipită, dădu îndărăt faţă de oastea lui Potcoavă, care se apropia zguduind pămîntul. Şi, în răcnetele unei întregi armii, măcelul începu.

Potcoavă intră în foc, cosind : pala îi vîjîia în mînă şi, în răcnetele oştilor, Murguţ îl ducea ca un vîrtej ; sabia se încovoia, strălucea, cădea ca un fulger ; în urmă rămînea şanţ printre duşmani.

După el mezinul se bătea ca un nebun ; sărea cu calul în dreapta şi în stînga şi hăcuia în carne.

Cei doi moşnegi, Gînj şi Pokotilo, chiuind, se luaseră după fraţi. Dar deodată se treziră în mijlocul unei roate de călăreţi. Bătrînii îşi roteau paloşele ca nişte zmei, cu ochii scînteietori. Îşi repeziră caii. Paloşele zăngăniră, sîngele ţîşni.

— Peste ei, tătucă ! strigă Pokotilo. Caii se ridicară în două picioare, zburară, pe cînd cîţiva dinţre călăreţii duşmani cădeau cu capetele despicate. Apoi bătînd în dreapta şi în stînga, bătrînii ajunseră iar pe fraţi.

— Mai repede, moşnege, urlă Gînj; şi pe laturi, că nu ne rămîne nimic! — Şi bătrînii se roteau în vîrtejul de moarte al fraţilor, pe cînd în jur, pretutindeni într-o bubuire prelungă de răcnete şi de gemete, şi pedestrime şi cazaci tăiau în oastea Şchiopului. Coasele şuierau retezînd picioarele cailor tătăreşti; şuierau rînduri întregi de coase abătînd pedestrimea Şchiopului, snopi după snopi, în bălţi fumegătoare de sînge. Ghioaga, cumplita ghioagă noduroasă, ţintuită cu piroane, bătea surd, sfărîmînd capete omeneşti. Arcurile se încordau, săgeţile fîşîiau, săneţele bubuiau, suliţele îşi înfingeau pliscurile în trupuri; paloşele vîjîiau; şi-n freamătul armelor, în larma gemetelor, pîlcuri de cazaci răsturnau în ţărînă pîlcuri de tatari; şiruri de moldoveni potopeau şi aşterneau la pămînt şiruri din pedestrimea Şchiopului. Şi prin frămîntarea aceasta sîngeroasă, Potcoavă trecea fulgerînd grămezi întregi; mezinul se bătea lîngă el, galben, cu buzele strînse; bătrînii, Şah, Totîrnac, Ursu, în jurul lor — pustiau.

Şi iată că o grămadă strînsă de tatari trecu vîrtej, alungată de un pîlc de cazaci, care îşi învîrteau, chiuind, cu dreapta arcanele iar cu stînga paloşele. Simeon Maxim cu capul gol, cu pletele şi cu barba în vînt, era înaintea lor.

— Uraaa! urlă el învîrtindu-şi pala; uraa! ca la nuntă! Să-i tragem o beţie după asta! Fug boierii, între tatari, de mînîncă pămîntul! După ei, că ne îmbogăţim, fraţilor!... Uraaa!

Potcoavă, la vorbele acestea, îşi întoarse capul o clipă spre vîrtejurile nouroase de luptători şi văzu că oastea Şchiopului era spulberată. Îşi întoarse capul spre grămada strînsă de tatari, care alerga ca un vîr-

tej cu roata de cazaci după ea ; îşi înfipse pintenii în coastele Murguţului, îl întoarse într-acolo şi porni ca o săgeată, tunînd :

— După ei ! acolo-i Golia !

Paloşul îi vîjîi, învîrtindu-se pe deasupra capului ca un şarpe de flacără. Mezinul îşi strînse buzele mai tare şi se luă după frate-său sîngerîndu-şi calul cu pintenii. Gînj şi Pokotilo după dînşii, ca o vijelie. Moş Petrea răcni :

— Ia acum a venit vremea noastră, bătrînule. Prindem năpîrca !

Îndărătul lor, oastea spulberată a Şchiopului umpluse cîmpia, urmărită încă şi sfîrşită de pedestrimea moldovenească. Cai fără călăreţi rătăceau sforăind prin bălţi de sînge ; săneţele urlau răsturnînd în ţărînă pe fugari ; săgeţile zbîrnîiau ; şi pedestrimea Şchiopului, sfîrticată, vînturată în patru părţi, zăcea pe cîmpie. Vaietele umpleau văzduhul şi lumina strălucită a dimineţii licărea în bălţile de sînge, scînteia pe armele risipite şi-şi presăra pulberea de aur peste şiruri întregi de răniţi şi morţi.

Potcoavă zbura pe Murguţ. Cei din urmă fugari duşmani se prăbuşeau în laturi îngroziţi de moarte, ca înaintea unei suflări de foc. Inainte, tatarii băteau cu paloşele în cai, într-o goană nebună. După ei, cazacii, aplecaţi în şa, mergeau răcnind, învîrtind arcanele.

Dar Murguţ zbura — nălucă, într-o scînteiere de fulgere. Mezinul şi bătrînii se ţineau aproape. Aşa, ajunseră pe cazaci, trecură înainte în şuier de furtună.

Deodată tatarii cîrmiră în loc şi apucară în altă direcţie. Cazacii, într-o clipă, se întoarseră şi ei, — loviră pe păgîni în coastă ; arcanele zburară şi paloşele zăngăniră. In învălmăşala aceasta, Potcoavă

îşi repezi calul ; cînd fu aproape, îl opri, îl ridică în două picioare ; — apoi o clipită repezit, păru că zboară şi, deodată, ca un trăsnet, căzu, de deasupra, peste tatari.

Urmară cîteva clipe de zvîrcolire uriaşă : — apoi tatarii, zdrobiţi, se risipiră urmăriţi de cazaci. Boierii căzuseră sub paloşe ; numai unul, — unul singur, — izbucnind din învălmăşală, îşi repezi iar calul în goană. Potcoavă se avîntă după el, răcnind :

— Stai, cîne ! — stai să-ţi primeşti plata !

Două urlete, al mezinului şi al bătrînului Gînj, răspunseră :

— Golia !... — şi goana începu din nou. Boierul înainte, Potcoavă după el ; apoi mezinul cu Gînj şi cu Pokotilo.

Din zborul calului, Potcoavă, plecîndu-se în şa, înşfăcă de pe un snop de morţi o săneaţă, din zbor o puse la ochi — şi după trăsnetul scurt, calul lui Golia căzu fulgerat, cu stăpînul său subt el.

Cei patru îl ajunseră, îşi opriră scurt fugarii şi descălecară, cu paloşele în mînă, pe cînd boierul, galben ca un mort, cu părul zbîrlit, ieşea de sub cal.

— Nevrednicule ! tună Potcoavă ridicînd paloşul, primeşte-ţi plata !

Golia închise ochii, însă rămase drept, nemişcat, ca de piatră, cu buzele galbene. Dar cînd să cadă fierul luciu, mezinul, gîfîind, se repezi şi apucă braţul fratelui său.

— Frate ! strigă el, cu obrazul ca varul ; stai ! ce faci ? Gîndeşte-te : e tatăl Ilincăi !

Potcoavă se întoarse, cu faţa cumplită :

— Calcă-ţi pe inimă, nenorocite !

— Ucide-mă întăi pe mine, frate ! ţipă mezinul, ţinînd încleştat pumnul fratelui său.

Petre Gînj o clipă stătu încremenit ca o stană de piatră. Apoi răcni:

— Vai de voinicul cu inima de muiere! și țintind cu ochii lui mînioși și înflăcărați pe boierul care tot galben și neîncovoiat sta, — se avîntă. — Ridică paloșul, și-l repezi în capul lui Golia. Boierul căzu grămadă la pămînt, sîngerat.

Chiar în clipa aceea, un muget ca de taur se auzi și mezinul, cu ochii crunți, cu părul vîlvoi, se năpusti spre bătrîn. Nici n-a fost chip să-l oprească cineva: dintr-o izbitură, pătrunse cu paloșul pieptul moșneagului; și moș Petrea căzu ca un mal în iarbă, alături de Golia. Un șuvoi de sînge țîșni din pieptul lui; într-un horcăit, ochii cumpliți și înflăcărați i se închiseră.

Potcoavă se prăbuși asupra fratelui său și-l apucă de gît, nebun de mînie.

— Ce-ai făcut? ce-ai făcut, mișele! răcni el cu glas greu, răgușit; ce-ai făcut? spune, că te ucid; ce-ai făcut?

Mezinul scăpă paloșul din mînă și căzu în genunchi sub pumnul lui Potcoavă. Moș Petrea gemu și deschise ochii. Privirile-i în sînge se îndreptară cu dragoste asupra lui Nicoară, care sta înlemnit, cu ochii crunți asupra sîngelui care izvorîa din rana largă. Apoi fața veștedă și mîhnită se înseninâ și ochii se închiseră.

Deodată Pokotilo, lăsîndu-se pe iarbă lîngă bătrînul Gînj, zise cu durere:

— Te duci, bătrînule, te duci, tătucă, — și nimeni n-are să știe!

Și pe cînd cele din urmă zvonuri ale luptei vibrau în văzduh, pe cînd frații stăteau încremeniți, — o săgeată, venită cine știe de unde, șuierînd, se înfipse

în pieptul bătrînului cazac. — Bine, zise el liniştit, aşezîndu-se pe iarbă, lîngă Gînj ; — bine ! murim odată, tătucă... — şi cu dreapta, îşi smulse săgeata cruntă — de-acum a trecut şi zbucium şi tot... murim odată, bătrînule... şi nimeni, tătucă, nimeni n-are să ştie !

Pokotilo îmbrăţişă pe Gînj, pe cînd caii lor, sforăind, se apropiară şi-i ţintiră cu ochii lor blînzi.

— Aceasta-i cea din urmă părere de rău, bătrînule... şopti cazacul la urechea lui Gînj şi se stînse şi el.

Rămăşiţele oastei duşmane, cu tot cu Şchiopul, fugiseră, dispăruseră în zare. Acum, în căldura şi în lumina soarelui, sotniile căzăceşti şi pedestrimea — roind într-un murmur mare de glasuri — se strîngeau în jurul Domnului.

Potcoavă se arătă pe cal, în văzul tuturor, palid. In ochii lui lucea o lumină posomorîtă. Mezinul, sfîrşit, cu ochii în fundul capului, părea că se gîndeşte la altceva : nici nu lua în samă mişcarea din jurul lui.

Şah, Ţopa, Kopycki, boierii, se adunară în jurul Domnitorului. Voiau să vorbească, dar tăcerea întunecoasă a lui Potcoavă îi amuţi.

— Măria ta, zise într-un tîrziu Şah, eşti rănit ?

— Sînt rănit, da ! zise scurt viteazul.

Apoi îşi plimbă ochii asupra întregii lui oştiri, îmbrăţişă cîmpul de luptă semănat de morţi, se uită spre mezin şi zise iar boierilor, întunecat :

— Mîni să se adune divanul !

*

A doua zi s-a adunat divanul şi Potcoavă a spus ce avea pe suflet. A spus că s-a săturat pînă în gît de domnie, că-şi ia cazacii cu tunurile şi steagurile

dobîndite în bătălia de la Docolina şi se duce în lumea lui ! Lui nici nu i-a trebuit, nici nu-i trebuie domnie ! In zadar s-a frămîntat norodul şi au răcnit boierii. A plecat, — chiar a doua zi, în zori.

Dar îndată ce ieşi din Iaşi, porunci lui Şah să meargă singur înainte, căci el se va abate două zile din drum. Porunca aceasta fu dată aşa, din senin. — Şi iată ! după o bătălie crîncenă, după sfărîmarea duşmanului, — ca într-o fulgerare, — Potcoavă se trezi singur, numai cu frate-său şi cu cinci tovarăşi, — vechii tovarăşi, — călărind prin locuri cunoscute, spre Dăvideni.

Viteazul singur nu înţelegea furtunile care-i bîntuiau sufletul ; se lăsase în sama Celui-de-sus, căci ce era în sufletul lui, numai unul Dumnezeu ştia! Plutea acum ca într-o negură, dus ca de un vis, chemat de o putere oarbă, — călărea alături de mezin. Pe amîndoi fraţii îi purta patima către aceeaşi ţintă.

Totuşi, prin viforul sufletesc, Potcoavă prindea cîteva icoane şi cîteva sunete : nemărginite doruri de stepă şi de viaţa fără frîu de altădată, o patimă care-i turna foc pe simţuri, o disperare oarbă : mezinul, şi vorbele din urmă ale bătrînului Pokotilo : — Nimeni, tătucă, n-are să ştie ! — Vorbele acestea erau legate de moartea bătrînului Gînj, şi de o poveste, într-o noapte de chef, în tabăra de la Nipru, o poveste pe care atunci nici n-o prea băgase în samă, nici n-o înţelesese !

Caii alergau pe drumuri cunoscute. In urma fraţilor, călăreau vechii tovarăşi : Totîrnac, Suliţă, Ursu, Harbuz şi Caraiman, şi ei trişti, şi ei amărîţi, duşi de vijelioasa jale a lui Potcoavă.

Murguţ se ducea ca vîntul pe drumurile înguste şi pe sub streşina codrului, prin care treceau cele

dintăi suflări prevestitoare ale toamnei ; şi Nicoară sta drept în şa, iar chipul lui întunecat, ca tăiat în piatră, era nepătruns de durerile lăuntrice : numai în ochii dureroşi sclipea lumina posomorîtă a unui rîmnic adînc într-o zi fără soare. Capul mezinului părea un cap de mort cu doi ochi de flacări.

Umblau din zori, fără întrerupere, pe drumurile singuratice presărate de cele dintăi frunze veştede. Acum soarele se lăsa spre asfinţit, înroşind nourii şi negurile din ponoarele munţilor. Din cîmpii venea un vînt uşurel, aducînd cu el suspinele înăbuşite ale începutului de toamnă.

Deodată calea coti pe o costişă, printr-un făgiţel tînăr, în care razele se cufundau pline de taină ; apoi începu să urce printre stejari rari, — cele dintăi străji ale codrului. Lumina se împuţina.

Prin liniştea largă a pădurii se suia pînă pe creastă. De acolo privea, lăsîndu-se pe cununile întunecoase ale gorunilor, îmbrăţişa în văi, departe, lunci întinse de arini şi de mesteceni, prin care scînteiau reţelele curgătoare ale Moldovei, pline de jarul apusului.

Pe cînd se lăsau la vale, soarele se stîngea în munţii vineţi. Frunze galbene zburau prin văzduh, ducînd pe vînt durere ; în vale zvonul undelor se auzea prin freamătul toamnei.

Amîndoi fraţii visau, pe cînd caii coborau grăbiţi spre popasul vechi.

Ochii lui Alexandru vedeau pe Ilinca la marginea lacului, întristată, întrebînd vînturile... Frunze vin pe vînt şi cad, înfiorînd apa. Cocoarele trec pe sus şi duc spre miazăzi bucuriile. Pe rîmnic, luntrea şade ca o pasere rănită, cu aripile lăsate. Ilinca stă întris-

tată pe mal, în apusul rece. Toamna suspină în adîncimi.

Un oftat umflă pieptul mezinului. Potcoavă auzi oftatul şi-şi întoarse o clipă ochii către frate-său, dar nu zise nimic. De cînd căzuse bătrînul Gînj, fraţii nu schimbaseră o vorbă.

Copitele cailor răsunau în amurgul de toamnă ca într-o pustie. Balta, aproape, scînteia ca oţelul în cele din urmă licăriri ale zilei.

Tăcuţi, cîrmiră la dreapta şi poposiră pe malul apei, în lunca de mesteceni. Potcoavă se oprise, descălecase, fără de nici o vorbă, ca într-un vis ; iar mezinul, cu ochii plini de durere nespusă, descălecase şi el.

Caraiman scăpără şi aţîţă un foc de găteje ; Vulpe îşi înşfăcă săneaţa şi porni prin tufişuri către vad. Focul se aprinse şi vărsă o dungă lată de lumină în apele Moldovei. Zidul alb de mesteceni licărea. Noaptea coborîse în fiorurile toamnei şi sus, din văzduhuri albastre, izvorau stele galbene. Fraţii stăteau în picioare, neclintiţi, în luminile focului, pe gînduri.

Deodată mezinul îşi întoarse ochii arşi spre frate-său şi zise cu greutate :

— Nu trecem pe la Dăvideni ?

Potcoavă tresări, se întoarse şi se uită lung, lung la frate-său. Apoi răspunse, cu glas schimbat :

— Nu... nu merg... du-te tu singur, frate !

Mezinul îşi apucă oftînd calul de frîu şi se apropie de Nicoară. Amîndoi fraţii se priviră tăcuţi, cu mîhnire, în luminile roşii ale focului. Apoi mezinul gemu :

— Iartă-mă, frate ! nu, nu mai pot răbda !

Şi Nicoară rosti, amărît :

— Du-te, Alexandre !

Fraţii se apropiară, se sărutară; mezinul încălecă, se mai uită o dată cu desnădejde în urmă, apoi trecu printre ramurile luncii şi se şterse.

Potcoavă rămase în picioare în bătaia focului, visător, cu ochii plini de o durere de moarte. Vîntul aducea cîntecul codrilor bătrîni; toamna îşi buciuma mîhnirea în adîncimi. Toţi stăteau muţi, înfiorați de durere.

Deodată, Potcoavă îşi scutură pletele creţe, păru că se deşteaptă şi strigă cu glas adînc:

— Haidem, fraţilor! In stepă! la larg!

In ochii lui ardea o flacără nedomolită; pe obraz îi era săpată o hotărîre nestrămutată.

Ursu chiui pe Totîrnac. Apoi, cînd Vulpe veni, îşi strînseră toţi chingile cailor şi încălecară.

Potcoavă zise:

— Inainte! şi porni, ieşi din roata luminii, intrară în întuneric, fără să se mai uite înapoi.

*

Dar încercările nu erau încă sfîrşite.

La Nistru, în popas mare, cazacii se odihneau înainte de a trece dincolo, şi Nicoară, în cortul lui, sta ca într-o noapte adîncă. Sufletul lui ieşise din vîrtej, dar încă nu se liniştise; rătăcea prin noapte ca o pasere ostenită.

Sta pe spate, pe covoare şi perne de matasă, cu mînile sub cap, cu ochii în gol. Şi icoanele din trecut veneau învălmăşite, mai luminoase, mai întunecate, dar toate aduceau cîte o durere nouă.

Uite odaia mohorîtă în care intră, ca o lumină, un chip iubit. Iată ochii negri şi obrajii rumeni ca o floare de măr... Atunci au fost ceasuri tăcute şi chi-

nuite, dar n-au fost aşa de dureroase ca acum. Atunci sufletul se zbătea nehotărît, avea clipe de cădere, se înălţa iar trufaş; acum, în suflet, nu-i decît chin amar! Inmlădierile melodioase de glas, unele priviri pline de un farmec atît de puternic, acuma, singur, iar pribeag, ce bine le înţelege! Şi plimbările în amurg, prin parcul vechi, vorbele spuse cu jumătate de glas, umbra fumurie care umple tufişurile de taină, — s-au dus, s-au dus, şi el n-a putut să le înţeleagă!

Ce se petrece acum la Dăvideni? Ce-o fi făcut mezinul? — Frate, frate! pentru tine mult am pătimit! — Dar fie! piară trecutul, numai mezinul să se liniştească: durerea l-a ars şi l-a mistuit cumplit.

De la Alexandru, gîndurile trec grabnic la multe întîmplări din urmă. Şi iată şi moş Petrea cel viteaz şi bun, iată-l căzut sub paloş! Aceea a fost cumplită izbitură... Şi iar, un gînd fulgerător trece: noaptea de chef din tabăra de la Nistru. Parcă i se lămureşte povestea cazacului Pokotilo şi vorbele: — Nimeni, tătucă, nimeni n-are să ştie! Bătrînul Gînj s-a dus şi n-a spus nimic, dar Nicoară simte ceva duios pătrunzîndu-i sufletul şi dragostea de părinte a lui moş Petrea pare că-l învăluie încă.

Icoane şi gînduri dureroase se perindează amestecate şi sufletul stă ca într-o noapte oarbă. Ceasuri de durere trec şi în jur tabăra murmură.

Cîtă vreme a trecut de cînd stă gîndindu-se, de cînd trecutul zbuciumat îl chinuieşte? Dintr-o dată se deşteaptă în zvonul taberii, într-un fel de hohot mare, care se înalţă clocotind. Ce este? Şi se scoală încet, ridică pînza grea, bătută în aur şi argint, de la intrarea cortului, — şi deodată i se deschide înaintea ochilor frămîntarea oamenilor şi a cailor, aproape; mai

încolo, Nistrul curgînd limpede, înflăcărat în asfinţitul de soare; şi departe, nemărginirea, stepa fără hotare, pierzîndu-se în albastrul sumbru al răsăritului.

Dar tabăra hohoteşte. — Şi iată că apare, prin frămîntarea războinicilor, pe un cal mărunt, dar încordat, cu căciula mare dată pe ceafă, c-o ghioagă nestrujită animată de botul şelei, Ghiţă Botgros, chiar Ghiţă Botgros! Şi pe cînd cazacii, în jurul lui, rîd şi de cojocul cel scurt, şi de opincile nerase de porc, şi de căciula mare, şi de ghioaga uriaşă, — dar mai ales de gîtul lung şi de obrazul spîn şi poznaş, cu nasul ascuţit, — badea Ghiţă trece, lung şi deşirat, c-o mînă în şold şi cu zîmbetul pe buze. Şi iată că iese Suliţă din mulţime, şi Totîrnac, şi Ursu, şi Crăciun Harbuz, şi Caraiman, — şi Botgros ridică mînile în sus şi răcneşte:

— Măi fraţilor! v-am spus eu c-avem să ne mai vedem!

Descalecă şi începe a-şi săruta tovarăşii vechi de cinste, şi lacrima, vechea lacrimă, iarăşi se arată în vîrful nasului ascuţit.

— Veste jalnică, fraţilor! dacă nu-i jalnică, să-mi radeţi mustaţa!

Atunci Ghiţă zăreşte pe Nicoară Potcoavă în uşa cortului, privindu-l neclintit, cu ochii de flacări. Şi cum îl zăreşte, se desface de tovarăşi şi, cu paşi mari, se repede, se apropie de cort şi cade în genunchi:

— Măria ta, de patru zile îmi alung roibul şi te caut!

Şi-acolo, în uşa cortului, frate Ghiţă, — măria sa a rămas ca împietrit şi te-a privit lung-lung, apoi te-a apucat de-o mînă, te-a tras în cort şi a lăsat pînza

grea, țesută cu fir, în jos. După aceea s-a așezat pe covor, ți-a făcut semn să te așezi și tu, și ți-a șoptit:

— Spune!

Și tu, frate Ghiță, ai început a spune:

— Măria ta... după ce-ați plecat, mare durere a fost. Vai de capul nostru! Jupînița Ilinca s-a ofilit, s-a tot ofilit, pînă ce-a căzut la pat... Și era albă, măria ta, albă și frumoasă, parcă era o sfîntă! Și boierul nostru, saracul, și jupîneasa noastră nu știau ce să-i mai facă! au chemat babe, au venit ieromonahi vechi, degeaba! dacă nu i-a putut face nimic baba Anița, care te-a pus pe măria ta pe picioare și pe mine m-a scăpat de la moarte, — apoi alții nici atît, muncă degeaba!

Și așa s-a stîns, măria ta, zi cu zi. Și acu o săptămînă, a simțit pesemne că se duce: m-a chemat și mi-a zis: Ghiță, să te duci să găsești pe măria sa Ion-Vodă și să-i spui atîta că eu m-am dus! — și pe urmă a început a plînge; și după ce-a plîns de s-a ușurat, s-a dus!

S-a dus, a rămas albă, limpede la față, chiar în odaia ceea unde ai zăcut măria ta. Și veneau frunze aduse de vînt, frunze galbene ca niște fluturași, și se așezau pe patul unde zăcea jupînița Ilinca, Dumnezeu s-o odihnească! Și eu plîngeam ca un prost, măria ta, buhăiam așa de tare, încît am sculat toată curtea în picioare! Și a venit și boierul nostru, sărmanul, și biata jupîneasă, — și ce-a fost, ce-a fost... Dumnezeule-Doamne! dacă n-or muri și ei din asta, să-mi razi mustața, măria ta!

Ș-am așteptat s-o îngroape. — Pe cînd eram în țintirim și sfinția sa părintele Ciotică cînta veșnica-pomenire și eu prăvăleam țărînă pe sicriu, pe cînd boierii plîngeau, saracii, de ți se rupea inima, și clo-

potele sunau — iată că se arată coconul Alexandru, fratele măriei tale. Şi cum a văzut, a strigat: — Lăsaţi-mă s-o văd! nu zvîrliţi ţărîna, lăsaţi-mă s-o văd! şi se uita cu ochi rătăciţi la noi, stînd încremenit ca o stană, pe marginea gropii. Şi popa cînta, şi eu prăvăleam plîngînd ţărîna. Pe urmă a vorbit din nou, rar, ca într-un vis: — De ce-am rătăcit noaptea! de ce n-am venit, mai degrabă, s-o mai văd o dată! Şi s-a lăsat în genunchi şi a început a geme. Şi-i curgeau lacrimile ca un pîrău. După aceea s-a ridicat încet, s-a uitat prăpădit în jur, a mai suspinat o dată, — a încălicat, a pornit şi s-a dus!

Ş-atîta-i, măria ta. Pe urmă eu am purces să te caut, şi de patru zile şi de patru nopţi umblu şi acum iată că te-am găsit, Doamne, şi-ţi spun numai atît:

— Măria ta! jupîniţa noastră s-a dus!

Şi chiar numai atît ai spus, frate Ghiţă, ş-ai tăcut; şi lacrima s-a rostogolit uşor pe spinarea nasului şi a rămas aninată în vîrf. Pe urmă te-ai uitat la măria sa şi l-ai văzut stînd posomorît, cu ochii mari ca două genune, în care se rotea ca o apă neagră durerea; te-ai uitat la el şi ai rămas îngrozit. Nu ţi-a spus nici o vorbă şi stătea ca de piatră.

Tîrziu s-a ridicat în picioare, a dat la o parte pînza de fir şi a rămas privind în adîncul răsărit. Cerul era întunecos şi din zarea nemărginită se ridicau încet-încet nouri negri. Un vînt repede începuse a sufla, încreţind pînza de ape a Nistrului.

Deodată ai tresărit înspăimîntat, la răcnetul lui: — Şah! plecăm! — şi ai văzut pe uşa cortului cum tabăra vitejilor începe a se frămînta cu zgomot. Şi Potcoavă sta în locul lui şi privea cu ochii mari nourii negri, care se rostogoleau şi scăpărau fulgere departe, în stepa nemărginită.

EPILOG

Cum a pierit un viteaz şi cum s-a ridicat altul

După furtuna stîrnită de Potcoavă, turcii, îngrijoraţi de acest nou Ion-Vodă, ameninţară pe poloni cu fier şi flăcări, cît timp viteazul va mai sălăşlui în cuprinsurile lor. Şi trădarea surpă şi pe al doilea erou. Cinstiţii nobili leşi şi prea cinstitul lor Crai îşi desfăşurară îndată marea lor dragoste şi calda lor prietinie; şi Nicoară Potcoavă, chemat cu mare pompă la Curte, intră între zidurile reci ale temniţei.

Viteazul stătu multă vreme la întuneric şi umezeală; dar şi aşa numele lui şi amintirea trecutului începură a ridica în Ucraina cetele de cazaci. De aceea craiul hotărî sfîrşitul lui Potcoavă; ieşi pe furiş din Liov de frica unei răscoale, şi-n urma lui — era într-o dimineaţă de iunie, — Nicoară fu scos în piaţa cea mare.

Ş-atunci Potcoavă, slobod cu totul, după ce s-a plimbat mîndru şi neînduplecat pe dinaintea norodului, între zidurile de oşteni cu armele gata, s-a oprit şi a grăit cu glas mare:

— Oameni buni! ştiţi voi de ce mi se taie capul?

Ştiţi voi de ce mă răsplăteşte astfel craiul vostru? Mă răsplăteşte astfel pentru că toată viaţa mea am stat cu paloşul afară din teacă şi m-am războit împotriva păgînului! M-am luptat pentru crucea şi legea noastră, şi acum iată răsplata mea! — Bine! De moarte ştiţi voi bine că nu mă tem; am aşteptat-o şi am înfruntat-o în fiecare clipă. Niciodinioară nu m-a făcut să clipesc şi nu mi-a abătut paloşul din drumul lui spre pieptul păgînilor!

Atunci a spus el multe adevăruri: că leşii şi craiul lor s-au purtat mişeleşte cu dînsul, că sînt nişte ticăloşi îngenuncheaţi fără nici o ruşine în tină, la picioarele păgînilor, că acuma el moare, dar nu va trece mult şi nelegiuiţii vor veni şi vor trece prin ascuţişul săbiei şi ţara de mişei în care vitejii primesc astfel de răsplăţi.

Apoi s-a uitat în juru-i şi a zis zîmbind:

— Oricum, nu face să îngenunchez şi să mor în tină. Să mi se aducă covorul meu cel scump, căci vreau să mor cum se cuvine!

I s-a adus covorul, i s-a întins la picioare. Şi el a întrebat:

— Unde e călăul?

Şi cînd omul îmbrăcat în roş ieşi în lumină, mulţimea începu să murmure surd, ca o apă răscolită de vifor. Potcoavă aştepta liniştit, cu fruntea înclinată, cu obrazul întunecat. Întrebă:

— A venit vremea?

— Cu voia măriei tale, da! răspunse călăul.

— Sabia ţi-e lucie şi ascuţită?

— Da!

Atunci Nicoară îngenunche cu faţa spre soare, oftă şi începu să se roage. Stătu cîtăva vreme aşa, pierdut, cu ochii duşi: poate-i trecea pe dinaintea

privirilor aţintite toată viaţa lui zbuciumată şi pribeagă ca vîntul, toate zilele de negură, de urgie, de lupte, de biruinţă; poate şi zilele unei mari iubiri tăinuite care zace în mormîntul trecutului, — în acelaşi mormînt al durerilor în care se va scufunda şi inima aceea ce bătuse cu tărie neînfricoşată, în lumea aceasta în care mulţi mişei se bucură! Cu privirile înnegurate o clipă, îşi făcu cruce, îşi netezi pletele creţe, se descheie la gît şi, plecîndu-şi capul, zise:

— Loveşte!

Dar călăului nu-i venea bine.

— Măria ta, la noi nu se taie aşa capetele.

— Bine, să-l întorc altfel... rosti Potcoavă.

Dar nici aşa nu era bine. Potcoavă îşi înălţă capul, îşi mai roti o dată ochii sorbind zările şi lumina nemărginită, cu privirile-i adînci, — şi zise:

— Arată-mi! — şi călăul îi arătă.

Şi cînd sabia şuieră scurt, şi cînd sîngele umplu covorul, tot poporul începu a se tălăzui, într-o zguduire de furtună. Trîmbiţele şi tobele sunară rugăciunea morţii şi a vitejiei, şi soldaţii îşi plecară armele şi-şi întoarseră capetele. Şi-a fost strigăt greu şi cutremur de jale pentru pieirea unui aşa viteaz.

Şi plîngeau fecioarele şi aruncau flori înspre capul frumos, care-şi închidea ochii în veşnicia nesimţirii; şi blăstămau muierile braţul călăului, care a izbit în viteazul ale cărui isprăvi le ziceau cîntăreţi din trei hotare!

. . . . . .

Şi astfel, fraţilor, ca o vijelie grabnică, a trecut şi Potcoavă. Dar suflarea vredniciei lui bîntui multă vreme. La Pragurile Niprului, taberele de cazaci începură a se tulbura, a se mişca şi a porni vijelii cum-

plite. Un nume nou izbucni ca un tunet în toată Ucraina — Botgros, sau Botgrozna, cum îi ziceau cazacii şi noroadele îngrozite de la marginile republicii leşeşti. Furtunile sîngeroase iar începură, şi în furtunile acestea, Botgros, nalt, deşirat, cu ghioaga lui nestrujită, trecea ca o arătare de groază.

Ducînd şuvoaie de foc şi spaimă, săracul Ghiţă, oftînd, se gîndea că din mormîntul lui, întunecosul Nicoară aude zgomotele tunătoare ale răzbunării. Şi aşa trecea pe roibul lui, în fruntea cetelor sălbatice şi în trecerea lui se risipeau, în vîltori de flacări, sate şi oraşe, fugea lumea cu părul vîlvoi şi se spulberau oştile leşilor.

Treceau cetele de cazaci, treceau duduind, ducînd foc şi sabie în ţara trădătorilor. Şi adesea la popasurile de sară, în stepele nemărginite, moldovenii fugari şi tovarăşii cazaci, sfătuind în jurul focurilor de tabără, vorbeau despre marele viteaz. Bătrînii războinici cîntau strălucitele fapte ale voievodului, pe cînd voiniţii stăteau cu capetele în piept în rumeneala focurilor şi ascultau. In povestirile lor, treceau şi umbrele altor viteji, a lui Ion-Vodă cel Cumplit, a bătrînului Petrea Gînj, a lui Pokotilo şi trecutul de vitejii învia şi trăia încă o dată în sufletul nedomoliţilor copii ai pustiei. Tîrziu, Botgrozna, rămas singur, se gîndea la un chip alb de sfîntă şi la un mormînt tăcut, sub flori, la apa Moldovei; şi-şi ştergea încet o lacrimă care-i aluneca pe obrazul ars; şi vîntul trecea cu fiori, cu suspine, spre nefericita Moşie.

Şi Ghiţă Botgros, oftînd, se gîndea şi la Potcoavă, la domnul lui, care doarme somn greu în pămînt străin. Şi ofta murmurînd:

— Dormi, stăpîne, şi aşteaptă ziua răsplăţii!

In sufletul lui învăluit de vînturile patimii, în

mintea lui neguroasă, o dorință neînduplecată stăruia: răzbunările trebuiau să se îndeplinească, căci în noaptea lor sufletele n-au altfel odihnă. Dar dinspre Moșie nu se ridica nici un murmur, poporul iar căzuse în amorțire; pe pământul umed de sînge vitejesc străinii năvăleau în stoluri prădalnice: — ci Botgrozna era încredințat că viteazul aștepta cum așteptau toți bătrînii și nedomoliții viteji în mormintele lor, aștepta răzbunarea și izbucnirea buciumului deșteptării în pământul strămoșesc!

DURERI ÎNĂBUȘITE

1904

ION URSU

In ziua aceea, Ion Ursu era mai năcăjit decît oricînd. Se întorcea de la ogor şi era năcăjit pentru că pe ogor era sărăcie şi toamna trebuia să aducă zile negre.

Inainte de a intra în sat, se opri ca să mai privească o dată şesul Moldovei.

In ziua liniştită de septemvrie, soarele asfinţea înfocat în unde şi acolo, departe, între dealuri, unde asfinţea el, Moldova părea că fierbe, roşă şi mînioasă. Dincoace şi dincolo de ape, şesurile tînjeau galbene şi sărace; pe prundul vînăt, între pete arse de iarbă, stăteau cai nemişcaţi, tăind cu negru asfinţitul roş; vitele suiau coasta flămînde şi talanga suna mîhnită în durerea începutului de toamnă.

Ion Ursu oftă şi porni spre casă pe gînduri, cercînd cu bătul toţi bulgării drumului. Se gîndea bietul om: ce să facă ? doar munceşte el într-o părere, şi tot degeaba ! Nu-i nici o înlesnire de nicăieri; nevoie ori încotro se întoarce.

Ion Ursu nu-i nici gros, nici urît, nici greoi din fire : îl cheamă Ursu, pentru că aşa l-a chemat şi pe tatu-său. E mijlociu de trup, bine legat, roşcovan;

păr castaniu pe care îl poartă tuns de cînd a ieşit din oaste; obrajii arşi de soare, mustaţa scurtă, tufoasă; ochii blînzi, căprii, sub sprîncene late. Umblă domol, vorbeşte rar şi îndesat, cu glas întunecat şi ostenit de suferinţă. Un biet romîn năcăjit, care niciodată n-a putut să iasă deasupra nevoilor. Nu era nici prea deştept, dar nici prost nu era; nu era leneş, nu era suflet rău, nu era urît: ia, şi el un om ca toţi oamenii! Şi-a făcut oastea şi s-a însurat c-o vadană. S-a gîndit omul: văduva e o femeie care ştie să ţie piept nevoilor; să iau o văduvă. Şi a luat-o pe Domnica. Au muncit din greu, au răscolit cele optzeci de prăjini de pămînt şi au aruncat sămînţa, dar degeaba, pămîntul nu le-a dat nimic, nici în anul întăi, nici în aceşti trei din urmă. Şi de aceea se întreabă Ion Ursu ce să facă, de aceea e năcăjit şi plin de amar.

Cireada îl ajunge din urmă. El se opreşte, ca omul care n-are ce face, se dă în laturi, se reazemă de gard şi o lasă să treacă. Se uită la fiecare vacă: asta nu e a lui; nici asta, nici una nu e a lui; el e om sărac, n-are la casă decît nevoie. Şi iar porneşte, în urma cirezii, cercînd cu bătul toţi bulgării drumului. Trece prin liniştea satului, printre casele care se deşteaptă parcă în amurgul de toamnă; stîlpi de fum se ridică, cumpenele fîntînilor ţipă ici-colo, glasuri şi lătrături izbucnesc pe după gardurile de răchită.

Ajunge înaintea căsuţei lui mohorîte, stă în drum şi se uită mult la dînsa.

Părinţii i-au murit încă de pe cînd era flăcăuandru şi atîta avere i-au lăsat: căsuţa asta. Cum s-a făcut, casa se dăduse după firea răposatului Ursu. Era şoldită parcă; şedea într-o rînă, cu acoperişul de paie negru şi zbîrlit de vînturi, şi se uita năucă prin cele două ochiuri de sticlă tulburi şi afumate. Tot aşa

şedea şi bătrînul Ursu, Dumnezeu să-l ierte, cînd, întorcîndu-se pe două cărări de la crîşmă, se oprea în locul unde odinioară fusese poarta şi se uita la căsuţa lui. Şi casa şi el se uitau cu jale unul la altul, ca doi fraţi care-şi aduc aminte de vremurile bune de odinioară. Acum bătrînul nu mai era şi căsuţa se uita tot mohorîtă la fecior, îl privea, cu ochii ei răutăcioşi, cum se zbuciumă şi cum caută să iasă deasupra nevoilor. După ce s-a însurat, a căutat omul să muncească cu drag, să prindă şi el sămînţă de parale. A arat, cu plug de împrumut, cele patruzeci de prăjini ale femeii şi cele patruzeci ale lui, că atîta loc aveau, şi le-a semănat; femeia a căutat să mai dea o leacă de faţă casei şi să-i mai lumineze ochii; după aceea amîndoi s-au pus să facă gard. Au mai trebăluit încolo, au mai trebăluit încoace, iaca veni şi toamna, după vara de secetă. Păpuşoi s-au făcut te miri ce şi mai nimic. Bine, nu trebuie omul să se supere, va veni norocul la anul. Dar anul a trecut şi în loc de noroc a venit un copil. Şi doar s-a străduit omul, a căutat să facă şi el ca ceilalţi săteni, degeaba ! A cercat cumpărături la boier, dar cumpărăturile l-au înglodat mai rău. După aceea, a făcut ce-a făcut şi a dobîndit nişte pămînt la cîmp, cînd s-au mai împărţit pămînturi pe la oameni. A bătut cele cinci poşte înainte şi înapoi de multe ori, dar pămîntul n-a dat nimic, pentru că era năsip. Ei, ce să mai facă omul ? De vrednic om vrednic, dar dacă n-are noroc ! Au mai venit doi copii în sărăcie, gardul a prins să cadă şi casa iar se uită zbîrlită, prin ochii tulburi şi răi, la Ion Ursu, cum se zbuciumă şi nu poate să iasă deasupra nevoilor.

Ion Ursu e amărît. Ograda nu-i ca celelalte ogrăzi ale oamenilor, e pustie; parcă i-i silă să intre. Ce are să facă ? In ogradă are să se uite la casa zbîrlită; în

casă, la pereții plini de sărăcie. Pe urmă i-i greu de gura femeii; mai bine să treacă înainte.

Cum pornește, iată și cumătru-său, popa Tănase, preot cuprins, văduv, care îi botezase cele trei odrasle.

— Sărut mîna, nînașule.

— Mulțămesc, Ioane.

Popa se oprește, Ion se oprește și el.

— Incotro, Ioane?!

Ursu ridică amărît din umeri. Parcă mai știe el încotro se duce, și la ce, și de ce? Popa Tănase, rînjind, îi arată cu degetul casa mohorîtă:

— Știi, Ioane, strălucește de mîndră ce-i, zău așa!

Ursu se uită și el la casă. Ar vrea să răspundă, dar se stăpînește. Dă din cap și pornește înainte, amărît, stîrnind cu bățul toți bulgării drumului.

Părintele Tănase se uită o clipă după Ion, apoi intră grăbit în ograda căsuței zbîrlite. E cumătru bun părintele: spune Ursului că i-i urîtă casa, dar că i-i femeia frumoasă, nu-i spune. E om bun și-l știe năcăjit pe Ursu: mai bine vorba asta o spune chiar femeii.

Cînd se întoarse acasă Ion Ursu, înserase de-a binelea și nemărginirea se umpluse de flori de aur. In casa mohorîtă, gazorniță ardea pe prichiciul hornului. Popa Tănase, cu mînile la spate, se uita cu cuviosie la icoane; Domnica mesteca mămăliguța. Focul pîlpîia leneș pe vatră și purta pe pereți aripi mari de umbră.

— De unde vii, omule, așa de tîrziu? întrebă femeia.

— Ia, de pe drum.

— Așa: umblă drumurile, că drumurile au să-ți aducă mîncare de-a gata.

— Taci, femeie, vorbi ostenit Ion; nu mă mai amărî și tu, că-s destul eu de bătut de Dumnezeu. Nu muncesc eu de mă spetesc? de ce n-am noroc?

— Ia lăsaţi acuma, grăi şi popa, cu ochii la icoane; mare-i Dumnezeu!

Ursu răspunse, cu greutate:

— E prea mare şi prea sus, de-aceea nu ne vede!...

Tăcură. Aripile de umbră fîlfîiau rar pe pereţi, treceau grabnice şi sfioase prin ungherele goale. Pe laviţă, lîngă horn, dormeau cei trei copii; răsuflările lor şuierau uşurel în tăcere. Ion se uita la dînşii, pe cînd femeia, răsturnînd mămăliguţa, zicea:

— Au adormit aşa, saracii, n-au îmbucat nimica.

Ion Ursu voi să spuie ceva, dar tăcu. Popa se întoarse cu faţa la icoane şi zise iar, mîngîindu-şi barba cărămizie:

— Mare-i unul Dumnezeu!

Femeia se uită la popă, apoi la bărbatu-său. Ion tăcea, cu ochii în pămînt. Domnica răsturnă într-o strachină borşul cu fasole.

Popa, cu ochii la mîncarea de post, zise:

— Ce avem azi? — Vineri. Poimîne e tîrg la Paşcani. Doamne, multe minuni am mai văzut acolo, în gara ceea. Lume de pe lume! Ia acolo cîştigă oamenii parale...

— Cîştigă parale? vorbi moale Ion Ursu. Or fi cîştigînd, dar alte naţii!

— Şi alte naţii, şi moldoveni de-ai noştri...

Ion dădu din cap, lăsă în strachină lingura pe care voia s-o ducă la gură, privi spre copii, spre femeie, apoi îşi coborî ochii în pămînt. Domnica zise:

— Poftiţi, părinte, cu noi la masă!

Apoi se întoarse spre bărbatu-său:

— Da' ce stai aşa, omule, şi nu mînînci? Mai lasă şi tu gîndurile!

Popa îşi trase un scăunaş cu trei picioare şi se aşeză lîngă cumătru.

— Mare-i Dumnezeu, zise el, la anul poate va da roadă !

Ursu ridică fruntea:

— Ce zici, părinte, oare eu aş putea să intru ?

— Unde să intri ?

— Acolo, la gară. Mă gîndesc şi eu, părinte, că tare-s năcăjit şi amărît pe lumea asta... Acolo, poate s-a găsi şi pentru mine o bucăţică de pîne !

Popa Tănase se scărpină în barba cărămizie şi se uită la Domnica.

— Dă, Ioane, mare-i Dumnezeu ! eu cred că s-a găsi. Am eu, pe-acolo, vreo doi cunoscuţi care ar putea să-ţi facă înlesnirea asta... Apoi popa adăogi, cu îndoială : Dar te-ai gîndit tu, Ioane, că-i departe şi ai să fii singur acolo, între străini ?

— Intre străini, rosti trist Ursu, dar tot oi cîştiga pînea de toate zilele şi nu mi-or muri copiii de foame. Aici e urgie ! n-am noroc şi pămîntul nu vrea să mă hrănească.

Şi omul îşi plecă capu-n piept.

Mai întăi nici el n-a priceput cum de i-a venit gîndul acesta, să se ducă prin străini, să muncească. I-a părut parcă rău de vorbele lui şi de făgăduiala popii. Dar gîndul se făcu mai limpede şi mai tare, cînd omul îşi aduse aminte de ogorul galben, peste sărăcia căruia toamna îşi întindea hobotul de moarte.

Domnica zise iar :

— Da' ia, omule, şi mînîncă, poate ţi-i foame...

Ursu se uită la femeie, se uită prin casă amărît şi zvîrli vorbele greu, parcă voia să-şi zvîrlă inima odată cu ele :

— Mă duc !

N-a putut să mînînce. Focul dormita în pînze albăstrii ; popa privea cuvios la icoane, plimbîndu-şi

M 16 — 2875

mîna prin părul roşcat. Din cînd în cînd, fura cu coada ochiului spre Domnica. Ion Ursu îşi rumega amărăciunile.

Într-un tîrziu, şi-a mai venit în fire şi s-a înţeles cu popa Tănase. Au să plece duminică la tîrg şi popa, nici nu mai rămîne vorbă, are să-i facă binele acesta: are să vorbească cu cei mari de la gară şi poate va izbuti să vîre pe Ion la fabrică. Acolo se cîştigă parale.

Noaptea, omul, chinuit de gînduri, n-a putut să adoarmă. A doua zi s-a uitat la căsuţa lui zbîrlită şi plecată într-o parte, care l-a privit atîta vreme, cu ochii ei răutăcioşi, cum se bate cu nevoile, s-a uitat la căsuţă şi nu i-a părut aşa de urîtă. Şi toată ziua a umblat prin sat, printre gardurile de răchită, prin hudiţile pline de bulgări, a coborît pe prundurile Moldovei şi, oriunde întîlnea oameni, se oprea, cerca să fie vesel.

— Mă duc după cîştig! Şi le spunea ce gînduri are. Oamenii îl priveau ca pe cel sărac şi-l lăsau în plata lui Dumnezeu. Are să se ducă şi are să vie, că romînul vatra nu şi-o uită.

A doua zi, după ce şi-a sărutat nevasta şi copiii, a plecat cu popa Tănase, a plecat ca un om care se duce la primejdie asupra nopţii, pe cînd casa şoldită îl privea, în zorii reci, trandafirii, cu ochii ei tulburi.

La tîrg, la Paşcani, popa a umblat pe unde a umblat, a făcut ce-a făcut şi a izbutit să bage pe Ion Ursu la fabrică. Pe la toacă, la spartul iarmaroculuí, zise Ion popii, pe cînd cinsteau o litră, de despărţire, la botul calului:

— Vezi, părinte, poate s-a mai fi îndurat şi Dumnezeu de mine, că tare năcăjit am mai fost pînă acum. Eu oi trimete parale acasă cînd oi putea, de

asta să nu ducă Domnica grijă; numai spune-i, părinte, să se mai abată cîteodată pe la tîrg, să ne mai vedem. Şi pe sfinţia ta te rog, ai grijă de nişte copii sărmani, să nu laşi pe Domnica...

— Nu te teme, Ioane, zise popa; n-o las eu pe Domnica, doar oameni sîntem, ce Dumnezeu!

După ce se despărţiră şi plecă popa bălăbănindu-se în teleagă, Ion rămase singur în mijlocul tîrgului, în viermătul de oameni. Şi cum se uita prăpădit în urma căruţii care se zbătea în nouri luminoşi de colb, îi veni în minte pentru a suta oară în ziua aceea satul lui liniştit, gardurile de răchită, zgomotele serii, talanga somnoroasă pe prunduri, căsuţa lui urîtă, şi pricepu parcă de ce-i cuprins de atîta jale şi de ce amărăciunea i se suie fierbinte în gît.

Chiar de a doua zi Ion Ursu îşi începu în fabrică munca grea a omului care nu ştie nimic şi care trebuie să facă ce i se porunceşte. Zece ceasuri pe zi de muncă grea. In fierberea surdă a mulţimii de oameni, în haosul acela de maşinării, de foc, de chipuri aprinse, spinări încordate, bietul om se pierdu întăi, crezu că i se desface capul. Sara, cînd se văzu singur la aer curat, i se păru că răsuflă întăia oară în ziua aceea.

Muncea în fierărie. Toată ziua nu mai avea hodină. Ursu-ncolo, Ursu-ncoace; toată ziua înghiţea fum negru, cu gust de păcură. Ciocanul cel mare, cu aburi, dădea lovituri grele care zguduiau clădirea; mîni vînjoase băteau bucăţi de foc în roate de scîntei, băteau nicovalele care ţipau toată ziua. Şi necontenit alergau, prin fum şi vuiet, oameni negri: cînd vorbeau, ţipau în gura mare, cu ochii bulbucaţi cît nişte cepe şi dădeau din mîni de parcă se pregăteau de bătaie.

Oamenii nu erau răi la suflet și Ion Ursu și-a făcut prietini îndată. La un păhărel de rachiu se cunosc inimile. Cum a intrat în fabrică, a dat peste un cîrd de săteni care, ca și dînsul, înghițeau fumul cu gust de păcură.

Intr-o sară, și-au mai muiat inimile c-o leacă de băutură și și-au spus toți păsurile. Pe toți îi alungase de acasă biciul nevoii. Toți aveau o sfoară de pămînt cu care de-abia își țineau zilele. Au dus-o o vreme cîne-cînește, dar destul a fost un an rău, ca să-i prăpădească. Au dat vitele pe nimic, ca să nu le mai vadă pierind, au pornit în lume după cîștig și acuma muncesc crunt pentru o bucată amară de pîne. Ion Ursu își asculta povestea lui chiar, în vorbele tovarășilor, întunecat și gîndindu-se cu durere la casa pustie. În sara aceea, de năcaz, au băut toți mai mult și au stat pînă tîrziu, privindu-se cu ochi sticloși, cu coatele pe masă, cu capu-n palme, sub lumina galbenă. Glasul lor suna trist și rar ca la un priveghi.

S-a obișnuit cu greu în lumea aceea nouă, dar s-a obișnuit. Tîrgușorul plin de crîșme era tăcut și fierbea numai cînd atelierele vărsau șivoiul negru al sutelor de lucrători. Flașnete cîntau printre casele urîte, grămădite cu frică unele în altele: melodiile plîngătoare colindau străzile înguste înălțînd în văzduhul liniștit romanțe melancolice. Copii zgomotoși își vînturau zdrențele pe sub sălciile scuturate de cei dintăi fiori ai toamnei, pe malurile pîrăului mocirlos, care întovărășește șoseaua.

Cînd lucrătorii umpleau crîșmele și casele, porneau certuri. Femeile mari și grase ieșeau în uliți, chemau copiii, răcneau cu glasuri ascuțite și întindeau brațe goale, care păreau enorme în rumeneala amurgului.

Lucrătorii, greoi, îşi fumau pipele la ferestre şi mormăiau cu glasuri surde:

— Ce este, mamă?

Alţii veneau veseli, şi priveau cu ochi sticloşi femeile totdeauna mai bătrîne decît ei şi răspundeau moale răcnetelor:

— Numai un pahar, babo!

Femeile îşi mai ducetau o vreme strigătele, cu mînile în şolduri, îşi urneau greoaie trupurile mari, se descărcau pe copii, apoi se linişteau, în luminile tot mai şterse ale amurgurilor de toamnă.

Sara, pe malurile pîrăului, pe sub pletele sălciilor, rătăceau perechi tăcute: dragostea mai avea puteri încă, după ziua aspră de muncă. Iar flaşnetele cîntau somnoroase prin crîşmele înfundate. Cîteodată, cînd se deschideau uşile cu sticle aburite, năvăleau triluri spărioase în întunericul rece de toamnă şi porneau pe străzile înguste, spre cîmpii; şi iar se făcea linişte şi flaşnetele gemeau somnoroase, ca într-o depărtare adîncă. Fustele fetelor însemnau pete albe în întunericul sălciilor.

Era viaţă străină în tîrguşorul acela de lucrători, crîşmele erau totdeauna pline de oameni şi de cîntece, mai ales cînd venea chenzina, sau *fasonca,* după cum zic lucrătorii de-acolo. Ion Ursu se obişnui cu viaţa tîrguşorului mai greu, dar cu furnicarul crîşmelor întunecoase se obişnui uşor de tot. Oamenii erau toţi veseli, toţi erau fraţi în mijlocul paharelor şi în nourii vineţi de fum de tutun.

La una din petrecerile chenzinii, s-a împrietinit şi cu Vicenty Hleba.

Îndată după fasonică, — era pe la sfîrşitul toamnei, — valul negru de lucrători umplu crîşmele. Ion Ursu intră şi el, c-o grămadă de fierari, la Barbălată. S-a

așezat mai la o parte, ca un străin ce era. Iar crîșmarul începu să vorbească cu dragoste lucrătorilor:

— Știi, am adus un vin negru, acum, de la Odobești, să-ți lingi buzele nu altceva... — Și-și punea cele trei degete, cu care faci cruce, pe buzele mari, închipuind sărutarea. — Bun vin! ș-un buchet! — Apoi către alții: Dumneavoastră știu că vă place drojdia, am niște drojdie, halal!...

Ion Ursu văzu cu mirare că deodată Barbălată se oprește și face lucrătorilor, cu ochiul, semn spre ușă. Se întoarse și el.

Cîteva femei se zbăteau la prag, roșii, mînioase, c-o falcă-n cer și cu una în pămînt.

Crîșma tăcu pe dată. Femeile se zvîrcoliră ca leoaicele, care spre crîșmar, care spre bărbați. Răcnetele ascuțite porniră.

— Așa! Nu ți-i rușine obrazului! deșerți buzunarele barbaților... Ticălos! hoț! — Acasă, copiii crapă de foame și tu aicea crăpi de băutură!... Cîne! Hai acasă!

Răcneau, unele cu mînile-n șolduri, altele vînturau cu tărie brațele groase. Și ocările curgeau gîrlă, cumplit de puternice și de dezvălite.

Dar domnul Barbălată nu băga în samă nici răcnetele tari, nici ochii mînioși; domnul Barbălată cerceta într-un colț, foarte atent, un catastih. Iar bărbații primiră furtuna cu liniște.

— Ce este, mamă? ce este, bătrîno? nu vă supărați așa, mă rog! Iaca mergem îndată acasă, după ce om gusta un păhărel. Numai unul, zău așa, și mergem... Așa e că bei și tu, mămuță, un palici? Barbălată a adus acuma niște vin bun de Odobești, să-ți lingi buzele, și niște șliboviță, halal!

Femeile, încet-încet, se potoleau şi se dădeau pe lîngă mese.

— A adus vin bun şi drojdie bună ?

— Da-da. Ei, ce-ţi spuneam eu, dragă ? de ce te superi ? Şezi colea. Un păhăruţ numai...

— Unul, da ; dar mai mult nu.

— Unul, numai unul ! Ei, domnule Barbălată !

Domnul Barbălată zvîrli catastihul.

Ion Ursu auzi un rîs liniştit alături. Se întoarse. Rîdea un polon tînăr, bălan şi bărbos. Ion îl privi ; polonul, rîzînd foarte vesel, începu să vorbească într-o romînească stricată :

— Iţi place ? Indrăcită muiere, dar şi barbatul al dracului ! Stăi, bătrîno, haide să tragem un păhărel, numai unul ! Şi păhărelul se deşartă de treizeci de ori. De-acum pînă la noapte o ţin ; pe urmă au să se certe, căci paralele se sfîrşesc. Al dracului ! Şi aşa se întîmplă la orice fasoncă. — Leahul începu a rîde şi a clipi, dădu cu pumnul în masă, apoi se linişti deodată. — Te uiţi la mine ? urmă el tainic ; parcă eu sînt mai de treabă ? Nici eu nu mă urnesc de-aici pînă ce n-oi fi mai uşor. Pe mine paralele mă încurcă ! Dar încaltea eu n-am nimic în viaţa asta, nimic ! — şi iar bătu cu pumnul în masă — nimic ! Ce să fac eu cu paralele ? Mîni-poimîni crăp, într-un şanţ... — Se opri, clipi şiret dintr-un ochi şi începu a urla : — Hei ! domnule Barbălată ! nu ne uita, iubite ! mai poftim şi pe la noi ! Impărtăşanie, domnule Barbălată !

Ion Ursu şi cu Vicenty Hleba s-au împrietinit degrabă. După două ceasuri îşi spuneau durerile vieţii deşertînd cu dragoste paharele.

Vicenty bătea din cînd în cînd cu pumnul în masă şi clipea dintr-un ochi repede, parcă-i era frică să

nu-l vadă cineva. Altfel vorbea liniştit şi frumos şi lui Ion Ursu îi plăcea cînd îl auzea schimonosind cuvintele şi făcînd întorsături străine. Vinul venea sticlă după sticlă şi paharele nu stăteau o clipă deşerte.

In jur rîsete întinse porneau, uneori se ridicau glasuri ameninţătoare, era zarvă; flaşneta suspina somnoroasă, într-un colţ, romanţe bătrîne; cîteodată se oprea gemînd şi ofta istovită.

Şi polonul vorbea despre viaţa lui din patria nefericită, ca şi cum ai vorbi despre nişte visuri triste, pe care mîni le vei uita. — Acolo, în Lembergul cel mare, era aur mult, era soare frumos şi săracie cumplită sub lumina soarelui. De veri îşi aducea aminte cu greu; îi rămăsese amintirea unui soare cald, a unor uliţi pline de praf şi a unui stol de copii săraci şi veseli. Intre copiii aceia se vede şi el. Numai iernile au rămas săpate în sufletul lui, cu îngrozitoarele vaiete ale unui popor flămînd. Pîne! Pîne! Hleba! Hleba! — Se vede apoi printre nefericiţii aceia, copil încă, părăsindu-şi patria şi poposind într-o ţară verde, cu cîmpii mănoase, pline de soare, într-un tîrg nou, plin de pîne. Aici erau bani şi poporul flămînd s-a săturat. Numai el nu era sătul totdeauna, pentru că era singur şi orfan. Oamenii erau buni cît aveau parale multe, şi parale multe aveau numai înainte de a intra în crîşmă. Pe urmă trebuia să rabde şi să colinde casele, cînd îi era foame; şi femeile miloase îi dădeau pîne. I-au dat şi pîne şi nume: de-atunci îl cheamă aşa: Vicenty Hleba, adică Vicenty Pîne. — Pe urmă s-a făcut flăcău şi au venit şi pentru dînsul vremi bune; a prins să cîştige şi el parale. Aici, dacă ai două braţe, nu mori de foame. Dar el n-are nici rude, nici femeie, nici copii, nimica. El e singur şi parale nu-i trebuie.

Ce să facă cu paralele? Mîni-poimîni crapă într-un şanţ... Pînă atunci bea şi trăieşte bine. De ziua ce vine nu-i pasă. Bate cu pumnul în masă:

— Aici sînt totdeauna bani, găseşti oricînd pîne caldă, trandafir, vin şi femei!...

Mîni chiar dac-a muri, rău nu-i pare: au să-l îngroape într-un pămînt binecuvîntat!

Şi clipeşte tainic dintr-un ochi:

— Ei, domnule Barbălată, nu ne uita, iubite; mai poftim şi pe la noi. Împărtăşanie, domnule Barbălată!

Lămpile ardeau ca nişte tăciuni prin fumul vînăt şi prin zarva bubuitoare, şi cei doi tovarăşi îşi dezvăleau sufletele, cu capetele apropiate, cu ochii strălucitori deasupra paharelor pline. Glasurile lor erau întunecate de suspinele flaşnetei, care îngîna, obosită şi somnoroasă, romanţe bătrîne.

Prietinia cu Vicenty Hleba a adus nopţi de petreceri, chefuri cu lăutari. Leahul era prietinos şi bun la suflet ca pîinea cea caldă şi avea un fel de slăbăciune pentru Ion Ursu; nu putea să bea un pahar de vin, dacă nu era şi Ursu să cinstească cu el, — şi niciodată nu se opreau la un pahar.

Satul prindea încet-încet să se întunece în mintea omului. În două luni a fost de două ori acasă şi acuma, în urmă, nu i-a părut rău că s-a întors la fabrică. De altminteri femeia zicea că o duce bine; copiii erau sănătoşi. Popa, cînd se mai abătea pe la tîrg, spunea mereu acelaşi lucru:

— Domnica e bine, copiii sînt rumeni şi sănătoşi. Nu te teme, Ioane, că n-o să las eu pe Domnica, ce Dumnezeu!

Şi Ion mulţămea părintelui, îi săruta mîna şi trimetea celor de-acasă cîte-un pumn de parale.

Toamna a trecut așa. Prietinia cu Hleba s-a legat tot mai strîns.

In zilele de sărbătoare, cei doi prietini rătăceau prin împrejurimile tîrgușorului ori pe Siret, pe șoseaua largă, străjuită de sălcii, ori pe linie, prin mijlocul miriștilor sure. Și sara aducea chef și voie bună.

Tîrgușorul își ducea în chip firesc viața străină și lui Ion Ursu nu-i mai părea acuma nimica deosebit. Cetele gălăgioase de copii, femeile mari cu răcnete aspre, petrecerile de sară, părechile de tineri pe sub sălciile pîrăului, toate i se păreau obișnuite. Și viața curgea...

Toamna a trecut nebăgată în samă, cu frumusețile ei melancolice.

Dimineața, cătră răsărit, neguri de argint înghițeau flacările soarelui; neguri sure învăluiau dealurile și pădurile de pe zare; numai deasupra văzduhul era albastru-palid și în răcoarea înălțimilor suspinau prigorii singuratice. O adiere da fiori, aducea oftările toamnei. Lucrătorii treceau grăbiți prin crîșmele scunde, înainte de a începe lucrul. Cînd treceau peste podețe, sălciile picurau rouă rece; ei se zgribuleau înfiorați în bluzele subțiri albastre.

Soarele cernea apoi lumină gălbie și, prin căldura prietinoasă, stolurile de copii în zdrențe se zbenguiau cu veselia unor vrăbii gălăgioase. Vînturi grăbite treceau ducînd foi galbene, pîrăul vînăt trecea ticnit ducînd foi galbene.

In amurgurile colorate crîșmele se deschideau, înghițeau valurile negre de lucrători, și viața curgea și se prăpădea încet, pe nesimțite. Tîrgușorul se liniștea în lumina tristă a serii de toamnă, cîmpiile adormeau împrejur odată cu zgomotele nelămurite. Arare, că-

ruțe, trecînd grăbite pe departe, aminteau larma înăbușită a căderilor de apă. În noaptea rece lumini roșii se aprindeau, tresăreau spăriate de suflările toamnei.

Viața curgea. Fierăria se umplea de fum, de bubuituri surde, de țipete de nicovală; oamenii negri munceau din greu, spinările se încordau, glasurile răgușite spintecau negura cu gust de păcură, — și Ion Ursu muncea și el de dimineață pînă-ntr-amurg, muncă silnică, pe urmă valurile negre îl mînau spre Barbălată.

— Trebuie să bei! zicea Vicenty Hleba; altfel se pune funingine în gîtlej...

Și se puneau prietinește: un pahar, două, trei, pe urmă se pierdea șirul.

Așa a trecut toamna.

Pe-aproape de Crăciun, într-o duminică, Ion Ursu se suie în deal, la tîrg. S-apropie Crăciunul și va fi venit cumătrul popa cu vești bune de acasă, să-l ia pe sus și să-l ducă într-o goană spre căsuța zbîrlită: să facă și el sfintele sărbători ca orice gospodar. Suie în tîrg, umblă încolo, umblă încoace, norod mult și îndesat ca într-un stup. Tîrgul bîzîia ca un bondar uriaș. Aha! iaca și căruța popii!

S-apropie repede, c-o bucurie copilărească. Acuma parcă se gîndește cu jale cum de a uitat atîta vreme de vatra lui! Popa așază căpestrele cailor, Domnica rînduiește niște cumpărături în căruță.

Ion se gîndește: Ce bucurie am să le fac! — Se apropie încet.

— Bună ziua, oameni buni!

Domnica ridică ochii și rămîne locului ca o stană, cu gura căscată, fără de nici un cuvînt. Popa se întoarce și răspunde cu jumătate de glas:

— Mulțămim!

Popa şi Domnica îşi zvîrl o privire repede; tac. De bucurie, gîndeşte Ion; apoi aşteaptă să se înceapă vorba.

Popa tace, se scarpină în barba roşă şi nu poate potrivi căpestrele. Domnica şi-a plecat ochii spre cumpărături. Şi Ion Ursu nu pricepe, dar i se pare că a căzut de undeva, de sus, a căzut şi cade, şi cade...

— Aţi mai venit pe la tîrg? (Parcă vorbeşte cu nişte străini).

— Da, am venit... zice popa Tănase. Domnica tace.

— Da' băieţii... sănătoşi?

— Sănătoşi...

Şi iar tac. Săracul Ursu! la ce se aştepta el! Caută să mai zică o vorbă şi nu găseşte, nu ştie de ce să mai întrebe. Şi parcă i-i silă să mai întrebe de ceva. Stă aşa, la doi paşi de căruţă, se uită la Domnica, se uită la popă: ce dracu! nu mai sfîrşeşte cu căpestrele celea! — Insfîrşit popa a potrivit căpestrele de funie pe capetele cailor şi Ion răsuflă mai uşurat. De bunăsamă că popa vrea să-l îmbie: «Hai! şi-i face Crăciunul acasă!» Dar popa se uită la dînsul ca la un străin.

— Ei, cum o mai duci pe-aici, Ioane?

— Bine, sărut dreapta...

— Apoi tot bine să deie Dumnezeu sfîntul!

Atîta. Popa iar tace. Lui Ursu parcă-i vine să le spuie: «Ce vă uitaţi la mine ca la un străin?». Dar tace. Cearcă apoi să lege iar vorbă:

— Acu nu prea am parale... fasonca-i joi...

De-abia acum se descleaştă şi guna Domnicăi:

— Apoi nu prea ducem lipsă, Ioane...

Ion Ursu iar nu ştie despre ce să mai întrebe; Domnica tace; strîmtorarea ciudată îi cuprinde pe toţi; se uită unul la altul cu priviri străine. Totuşi nu pot

să se despartă așa, fără de nici un cuvînt, și părintele Tănase e om de treabă și i-i milă de Ursu :

— Iaca, Ioane, îmi pare tare bine că ți-a venit inima la loc.

Dar lui Ion numai la loc nu i-a venit inima. Însă părintele știe el ce știe, a luat pe departe pe romîn și i-a vorbit de multe lucruri: iaca așa, iaca așa...

Ion asculta, dădea din cap, și din potopul de vorbe al cumătrului a priceput că despre sfintele sărbători nu s-a spus nici un cuvînt.

— Apoi s-auzim de bine!... zice la urmă preotul, — și Ion Ursu rămîne neclintit la marginea drumului, privește cum se pierde căruța părintelui Tănase în pîclă și i se pare că tot astfel și viața lui se prăpădește și se înstrăinează de căminul și pămîntul bătrînilor lui.

I-au venit multe gînduri omului năcăjit despre bunătatea părintelui și despre cinstea Domnicăi, dar gîndurile-s gînduri. Și n-a avut cînd să clocească gîndurile negre, căci s-a întîmplat să se întîlnească așa, pe negîndite, prin mulțime, cu prietinul lui cel bun. Au pornit să cinstească amîndoi un pahar. Au cinstit un pahar, pe urmă au cinstit mai multe. Ion Ursu deșerta băutura, dar inima la loc nu-i venea și parcă s-a mai ușurat cînd și-a spus unui prietin durerea.

Vicenty îl asculta cu ochii la garafă, dădea din cap în răstimpuri cu chip că-l înțelege, și-i punea cu de-a sila paharul plin în mînă.

— Bea, frate Ioane, las' că-ți trece! Băutura spală durerea...

Și i-a trecut lui Ursu durerea. Pe la miezul nopții, de gît cu Hleba, cînta și frămînta pămîntul în loc, cu paharul pe jumătate gol în mînă. Scripcile țipau

spăriate şi porneau cu greutate paşii leneşi, ca de plumb, ai celor doi prietini.

Ion Ursu bea de supărare, Vicenty Hleba de prietinie. Amîndoi de-abia mai puteau duce paharele tremurătoare la gură. Se opreau din cînd în cînd, priveau pe cei dimprejur cu ochi osteniţi, îşi întindeau buzele în nişte rîsuri tăcute şi zadarnice. Scripcile iar tresăreau cu ţipete de spaimă şi paşii ca de plumb iar tresăreau leneşi, greoi.

Şi viaţa curgea necunoscută şi umilită, în fumul negru cu gust de păcură, în crîşmele pline de aburi şi de miros de băutură.

I-a venit într-un rînd lui Ion Ursu gîndul să pornească acasă, să facă Crăciunul la vatra lui, şi a ciocnit, de ducă, un păhărel cu Vicenty Hleba. Pe urmă s-a gîndit că se poate duce şi mîni, şi noaptea a petrecut-o chefuind. După aceea a ascultat sfaturile prietineşti şi nu s-a mai dus. Acuma era şi el om, pricepea rostul vieţii.

In vremea celor trei zile alę sfîntului Crăciun, a cîntat, a băut, şi sfîrşea un chef ca să înceapă altul. In jurul lui era veselie mare, sărbătoare şi frăţie. Femeile mari şi grase erau blînde ca oile, se sărutau prietineşte cu toţi bărbaţii şi chefuiau laolaltă. Copiii curăţei se hîrjoneau, rîdeau, jucau împrejurul părinţilor şi goleau pe furiş paharele începute. Iar afară flăcăii şi fetele îşi duceau veselia şi tinereţa ameţită de petrecere şi sărbătoare prin pînza albă de omăt, pînă la oglinda verzie de gheaţă, care se întindea în mlaştini la o margine a tîrguşorului. Acolo patinele îi duceau în zbor de vînt, obrazurile erau roşii, ochii scînteietori şi braţele se strîngeau mai cu putere.

Fabrica nu mai chema, în vremea asta, lucrătorii, cu boncăluitul ei de taur. Peste zi şi sara nu mai spăria

tîrgușorul amețit. Pe pîrău se pusese punte, deasupra sălciile înfloriseră alb de nașterea Mîntuitorului și, de la un capăt la celălalt al tîrgușorului gării, crîșmele vesele răsuflau pe ușile umblate aburi cenușii în iarna albă. Și toate crîșmele cîntau, tot tîrgușorul cînta, beat, de sfînta sărbătoare.

După sărbători, viața iar prinse a curge regulat.

Pe șesurile Siretului, tîrgușorul pătat de pînze de omăt părea o fiară pestriță, pitită la marginea unei pustii albe; aburi cenușii de viață pluteau deasupra în văzduhul rece.

Și lucrătorii iar treceau grăbiți pe podețele ninse, zgribuliți în bluzele albastre. În tăcerea zilelor de iarnă, doar copiii gălăgioși, înfășurați în haine vechi murdare, băteau ghețușurile pîrăului cu ciubotele părinților lor. Numai nasurile roșii li se vedeau din grămada de vechituri. Arare, cînd se deschideau ușile grele, blănite, aburi calzi năvăleau afară din casele strîmte. Femeile mari nu se mai certau decît cînd venea fasonca și atunșea se certau ca să aibă și ele partea lor de băutură la petrecere.

În apusurile senine, întinderile albe din jurul tîrgușorului sclipeau în ape viorii; stîlpul de fum al fabricii părea străveziu și tăia pînă în cer marea înfocată a asfințitului; veselia lucrătorilor năvălea gălăgioasă pe hudițele strîmte.

În nopțile negre de vijelie, viața se stîngea curînd. Numai fericiții care mai găseau bani în fundul buzunarelor se îngrămădeau în crîșmele mohorîte. Suflările iernii umpleau văzduhul de fiori; de departe veneau bubuituri înăbușite, izbucniri mai grele ale vijeliei. Groaza trecea ca o pasere uriașă și sub fîlfîitul ei pulberea de omăt se aduna în troiene. Secerea lunii ieșea palidă de frică din noianuri negre, vîntul gemea

aducînd cu el spaima neştiutului. Luminile gării clipeau jalnice în noapte, ca nişte ochi în agonie.

Lui Ion Ursu nu-i păsa de iarnă pentru că în crîşmă niciodată nu-i frig. Două pahare îl făceau să uite de viaţa trecută, trei pahare îl făceau să prindă gust de băutură şi de veselie. Iar Vicenty Hleba era un prietin cum nu se mai află. Cînd trîntea el paharul pe masă, cînd îşi ridica el ochii albaştri şi barba bălaie şi cînd răcnea: «Impărtăşanie, domnule Barbălată!», îţi venea să-l îmbrăţişezi. Şi chiar se îmbrăţişau prietinii. Cînd începea flaşneta gemete de inimă albastră, amîndoi ţineau hangul cu glasuri răguşite, pînă ce-i pălea jalea. Atunci Ursu prindea să fluiere doina şi Vicenty sta cu ochii aţintiţi în ochii lui, tăcut, cu faţa galbenă. Şi zicea leahul:

— Vezi, frate, îmi aduc aminte de ţara noastră... Ştiu că n-am s-o mai văd niciodată!

Iar Ion Ursu tăcea şi amîndoi se priveau muţi. — Rareori jucau. De obicei cîntau, ori se priveau tăcuţi, cu feţele sarbede, cu capu-n palme, deasupra paharelor pline cu băutură galbenă. Cînd începeau să bea, vorbeau rar, sorbeau cu silă paharele, parcă voiau anume să se îmbete. De la al treilea ori al patrulea pahar se mai desmorţeau. Polonul zîmbea:

— Am gust de băutură...

Iar Ion Ursu rîdea:

— Cred şi eu!

In crîşmă plutea umezeala caldă ca într-o baie de vapori, miros de băutură, fum de tutun; lămpile luminau slab în pînzele de aburi. Beţia celor doi prietini era duioasă, niciodată o vorbă rea nu căzuse din gura lor. Tîrziu ieşeau alături, ţinîndu-se cu mînile de după cap.

Iarna a fost grea, plină de viscole, şi Ion Ursu n-a putut să se ducă niciodată pe-acasă, nici cu oamenii din satul lui nu s-a întîlnit la tîrg. De altminteri nici nu s-a gîndit de multe ori să se ducă.

Cînd îşi aducea aminte de copii, de nevastă, de casa plecată într-o parte, îl lovea jalea, îi era dor, ar fi vrut să se ducă parcă, dar gîndul acesta n-a prins rădăcină niciodată.

Îşi mai aducea aminte de întîlnirea dureroasă dinainte de Crăciun şi sta pe gînduri: tulburarea trecută iar venea, şi un început de mînie îi aducea multe prepusuri. Treceau însă toate, mintea lui nu putea să ţie multă vreme un gînd; în vuietul de ciocane şi-n fumul negru, ori în aburii crîşmei, gîndurile fugeau spăriate. Numai noaptea, înainte de a adormi, se închegau icoane, dar îndată oboseala şi somnul le ştergeau.

De cînd viaţa aceasta nouă îl prinsese în vîrtejul ei, simţea că se schimbă. De trăit trăia bine, n-avea grijă de nimic, petrecea, dar o oboseală uşoară îi învăluise sufletul; nu mai putea gîndi cu putere; hotărîrea şi voinţa nu intrau în viaţa de toate zilele: muncea, se mişca ca o maşină, după poruncă... Cînd Hleba îl îmbia la cinste: «Hai!», nu răspundea nimic şi se ducea. De-l vedea trist, leahul pricepea că-l încleştase dorul de-acasă şi erau de ajuns cîteva vorbe: «Dar lasă gîndurile, frate, o viaţă avem!» şi Ion îi da dreptate şi se mira el singur cum îi vine aşa de uşor nepăsarea. — Cîteodată, rar, îi reveneau chiar porniri să nu mai dea pe acasă. De ce au vorbit cu dînsul parc-ar fi fost străin? Cine ştie! poate între popă şi Domnica lui nu-i lucru curat. Şi gîndurile erau totdeauna obosite, icoanele şterse. Numai copiii, cînd îi vedea în vis, şi gîndul la pămîntul bătrînesc îi ume-

zeau cînd şi cînd ochii. Atunci nu era altă scăpare decît prietinia lui Hleba, o vorbă de îndemn şi cîteva pahare la Barbălată.

Aşa trecu iarna. Omul era mai tras la faţă, ochii erau mai adînci şi se întunecaseră ; îşi lăsase barbă, o barbă ca matasa uscată de păpuşoi; păşea leneş ca toţi lucrătorii, cînd se întorcea sara de la lucru, şi era într-un gînd cu Vicenty Hleba cînd treceau pe dinaintea lui Barbălată.

Îşi făcuse straie strîmte, după sfatul prietinului : bluză albastră, pantaloni albaştri. Dimineaţa, tremura de acasă pînă la fabrică; sara, tremura de la fabrică pînă la crîşmă. Acuma se deprinsese şi cu felul de vorbă al lucrătorilor străini. Cînd se afla între leşi, zicea : «Adă la mine un pahar de rachiu...», ori : «Cîntă, că dau un bacşiş eu ţie...» În loc de fabrică, zicea: *verştat* şi suduia şi el scuipînd: «*Pceacreƒ sobacea!*» Nu că-şi uitase vorba, dar aşa vorbeau tovarăşii şi-l luau şi pe el înainte. Afară de asta făcea o mare plăcere lui Vicenty cînd înjura pe leşeşte. — Cînd avea chef şi auzea pe cineva povestind, striga de departe vesel: «Leagă căţeaua !» ori: «Las' că ştiu !», şi rîdea şi el, şi rîdea şi Hleba... Nu erau scornituri de ale lui; aşa spunea toată lumea, aşa spunea şi el. Şi astfel îşi ducea viaţa: Domnica, copiii, pămîntul nu prea-i năcăjau gîndurile; iar ochii răutăcioşi ai casei şoldite se închideau, nu-i mai aminteau de zdruncinul de odinioară.

Aşa a trecut iarna.

Într-o duminică din postul mare, cu o săptămînă înainte de Florii, prietinii suiră în deal la tîrg. Sătenii foiau în lumina de primăvară ; crîşmele gemeau de lume. Ion Ursu priveşte straiele albe şi curate care flutură în toate părţile, îşi aduce aminte de multe zile

senine pe care le-a uitat, inima îi tresare mai fierbinte. Altul era Ion Ursu odată şi altul e acum!

— Ascultă, Hleba, spune drept, m-am schimbat eu mult?

Cum? Fireşte că s-a schimbat. Acuma s-a mai îngrăşat, acuma e tîrgovăţ; s-a schimbat, fireşte!

Tîrguşorul e mai luminos în primăvară, sub cerul curat. Pe şindrila plină de muşchi verde a unei dugheni, două gîşte vinete stau liniştite şi privesc cu luare-aminte lumea. Negustorii prind pe ţărani de pulpanele sumanelor şi-i trag spre mărfurile pestriţe şi proaspete. La capătul unui pod, un calic cîntă cu glas răguşit şi plîngător:

— Induraţi-vă, fraţilor, nu treceţi pe lîngă orbul, saracul! Bogdaproste, lume dragă, bogdaproste! — In crîşmă lăutarii urlă; scripcile ţipă gîtuite. Pe la colţuri cer milă flaşnete răguşite, pe care stau cuminţi guzgani albi, cu ochişorii negri ca gămăliile de bolduri.

Prietinii rătăcesc prin norod. E zarvă mare în soarele luminos şi tînăr. Ion Ursu caută cu ochii vreun cunoscut; ar vrea să afle veşti despre satul lui, despre căsuţa zbîrlită, despre copii, despre Domnica; inima i se deşteaptă la suflările primăverii.

Intr-un răstimp, Hleba întreabă:

— De ce eşti aşa de întunecat, frate Ioane?

Ion nu ştie ce să răspundă. Se opreşte în larma surdă, se uită gînditor în jurul lui. Dar Hleba e al dracului, el ştie ce ştie, şi deodată zice:

— Mie mi-e sete, Ioane!

Iar Ion crede şi el că altceva mai bun n-are de făcut decît să-i fie şi lui sete. Şi amîndoi intră într-o crîşmă. E o înghesuială de n-ai unde arunca un ac. Intr-un colţ, un ţigan îşi întinde gîtul lung şi, cu ochii în blagdadie, scoate nişte ţipete de te-apucă groaza;

alături altul, cu capul pleca! pe umărul stîng, își chinuiește vioara, — și strunele gem de durere.

— Jupîne, un litru de vin!

— Indată, îndată!

Lume multă, beție. Ion Ursu se uită la săteni și-și aduce aminte de satul lăsat în urmă. În bezna minții lui pătrund deodată suliți de lumină și ochii i se luminează de o duioșie trecătoare. Hleba pricepe și nu-l lasă la nevoie:

— Da' bea, frate Ioane; ia, că se răcește!

Și Ion Ursu își întinde buzele într-un zîmbet lung și trist și-și poartă mîna asupra paharului. E cald, gîndurile se întunecă din ce în ce mai mult, ochii se aprind.

— Jupîne, înc-o garafă!

— Indată, îndată!

Și în zarva cea mare, Ion Ursu zărește pe cuscrul Chirilă din satul lui și-i face semn cu mîna. Cuscrul Chirilă se apropie cumpănindu-se și Ion Ursu n-are nevoie să întrebe, căci Chirilă vorbește singur.

— Aha! bine te-am găsit, cuscre Ioane!... Bre... d-apoi te-ai boierit... bre! te-ai făcut tîrgovăț cum văd eu... Thiii! te-ai schimbat, cuscre Ioane!... — Dar mai întăi știi ce?... Eu zic să beau paharul ista... Să trăiești! să trăiești, măi *cucoane!* Bre, da' am băut azi... Știi, eu îs bat acu... turtă. Măi! da' tu nu te uita la asta... Tu, dă, ești tîrgovăț... noi mai așa, oameni mai proști... ca la țară... He-he-he! da' să-ți spun ceva, zău să-ți spun ceva... zău... he-he-he! Știi, măi frate... Domnica... ei, ce te uiți așa la mine? Nu mă cunoști? Da! după sfintele Paști avem să bem la cumătrie... he-he-he-he! să fiu al dracului dacă n-avem să bem! Bre, da' m-am îmbătat, bre... al dracului! turtă!... Da' acu nu mai poate boteza părin-

tele... nuuu... Dar tu nu te uita la asta... Părintele, sireacul, să trăiască !... Ei, ce te holbezi aşa la mine ? parc-ai vrea să mă strîngi de gît ! Caută-ţi de treabă, ce ştiu eu ?... Dă... noi sîntem oameni mai aşa... mai proşti... ca la ţară !

Ion Ursu a încremenit în locul lui şi parcă nu mai pricepe nimic. Iar cuscrul Chirilă vorbeşte înainte, ploconindu-se din trei în trei cuvinte. Hleba se strîmbă de rîs şi trînteşte cu pumnul în masă, de sar paharele zăngănind. Apoi înşfacă un palici şi-l pune în mîna lui Chirilă, şi omul rînjeşte, poticnindu-se :

— Dă... să nu fie cu bănat... noi sîntem mai aşa...

Ion vede ca printr-o pînză vînătă casa lui mohorîtă — şi icoane şi gînduri amestecate trec, se învălmăşesc prin zarva care-l înconjoară. Se scoală şi porneşte în neştire cu Hleba.

Ca prin vis trec cîteva icoane fugare : doi oameni galbeni, cu ochii în sînge, plecaţi mînioşi unul spre altul... În jurul lor mulţimea întunecată îi opreşte... pe urmă o grămadă neagră, răcnete... Un om prăpădit, cu obrazul crunt de sînge, cu ochii cumpliţi, se ridică... Apoi flaşnetele gemînd, calici pe la colţuri de podeţe, grămezi de săteni ţinîndu-se de după cap şi şovăind, — şi totul se şterge.

Au venit multe gînduri în mintea plină de întuneric a omului şi gîndurile au adus mînie şi durere. De n-ar fi fost Vicenty Hleba, Ion Ursu pe loc ar fi pornit acasă. Dar prietinul ştie ce face, ştie să mîngîie şi are un leac cum nu se mai află.

Prietinii au coborît la Barbălată. Ion Ursu însă n-a putut să uite de casă nici la al cincilea pahar, nici la al zecelea. Prăpădit, galben la faţă, se uita cu ochii

prostiți la Hleba. Într-un tîrziu, întrebă așa ca din senin:

— Bre Hleba, ție niciodată nu ți-a fost dor de țara ta?... Niciodată nu te-ai gîndit că ai să mori printre străini?

Și Hleba prinse a rîde încet, cu ochii umezi:

— Tare ești tu prost, Ioane! Mai bine ia de colea, că se răcește...

Ion soarbe paharul încet, cu ochii la leah; apoi, după ce pune paharul pe masă, zice iar:

— Tare-s eu ticălos, măi frate!

— Ba ești prost, Ioane! strigă prietinul, bătînd cu pumnul în masă, ba ești prost! Bea, frate, și nu te gîndi, că dacă te gîndești, te-ai dus dracului!

Și Hleba trîntește cu pumnul în masă, umple grabnic paharele și ciocnește. Iar Ion bea cu mînie, așa cum bei otravă; ochii îi sticlesc rătăciți, fața i-i galbenă, plină de fiere; mîna-i tremură. De-abia îngînă:

— Ba-s ticălos, măi frate, tare-s ticălos!

Și amîndoi rămîn uitîndu-se unul la altul. Deodată Hleba se scoală cumpănindu-se, se repede la Ion și prinde a-l îmbrățișa și a-l săruta:

— Tu ești fratele meu, mă! tu ești fratele meu!

A doua zi s-a trezit Ion Ursu ostenit peste măsură în cocioaba cu pereții afumați. Vicenty dormea greu încă, galben, cu ochii în cearcăne vinete; răsuflările îi erau otrăvite și șuierătoare.

In sărăcia ruinii o rază caldă de primăvară pătrunse prin geamul murdar; și raza ceea argintie i-a adus aminte lui Ion Ursu de cîmpii mari, înecate în unde aurii de căldură. În mintea învăluită de neguri, începu să se facă o lumină slabă de amurg și o părere de rău cumplită îi aduse în piept o undă de dor.

Raza de primăvară umplu odaia, umplu sufletul trudit, — şi Ion Ursu rămase aşa multă vreme, cu ochii în lumină. Faţa arsă de nesomnul nopţilor era trasă; barba rară, ca matasa uscată a porumbului, crescuse mare — şi ochii adînciţi sub pleoapele albastre erau osteniţi şi bolnavi.

Odaia se umplu de lumină. Ion Ursu oftă greu.

De sfintele sărbători ale Paştilor, s-a dus Ursu acasă, — dar cum a plecat, cum a ajuns, nu şi-a putut da sama. Pornirea cumplită din duminica dinaintea Floriilor, o clipă potolită de cursul vieţii de toate zilele, s-a aprins deodată în Sîmbăta Patimilor şi omul a pornit spre satul lui, fără să ştie ce face, fără multă bătaie de inimă, fără bucurie.

Totuşi, cînd a intrat în casa mohorîtă, a simţit o strîngere de inimă.

Domnica scotea pasca din cuptor, copiii stăteau cuminţi lîngă vatră, cu ochii mari şi lacomi aţintiţi asupra turtelor rumene.

— Noroc să deie Dumnezeu!

Femeia se întoarse roşă la faţă şi asudată, groasă şi greoaie, lăsă lopata şi se uită o clipă, uimită, la Ion; apoi răspunse cu jumătate de glas:

— ...Să deie Dumnezeu! bine-ai venit... şi rămase în loc.

Bărbatul se apropie, o sărută pe obrajii aprinşi şi vorbi:

— Ce mai veste-poveste? cum o mai duceţi?

— Noi? bine.

Urmă o tăcere scurtă, femeia tot nemişcată sta. Ion Ursu se apropie de copii.

— Da' tu, Mitruţă, ce mai faci? şi tu, Ionică? Ia veniţi încoa să vă sărute tătuca!

Copiii se feriră fricoşi şi se grămădiră în fusta mamei; Ion cercă să rîdă. Copilul cel mare gîngăvi sfios:

— Ian auzi, mămucă, zice că-i tătuca!

Şi Domnica zîmbi şi ea în silă, murmurînd·

— Nu te mai cunosc, bieţii copii!

Ion Ursu îşi sărută băieţii oftînd, apoi se aşeză pe laviţă, subt icoane. Domnica ridică lopata şi se plecă iar spre gura cuptorului. Copiii, grămădiţi lîngă vatră, îşi întorceau în răstimpuri ochii mari de la pasca rumână la tatăl lor, şi-l priveau miraţi şi sfioşi.

Subt icoane ardea candela. Chipul Maicii Domnului, aburit, părea că doarme în lumina scăzută; deasupra icoanei, pe capul fecioarei, un mănunchi de busuioc şi unul de sulcină. In tăcere, numai răsufletul greu al femeii însărcinate se auzea.

Ion stă prăpădit pe laviţa de subt icoane. In lumina rumână, aceeaşi icoană, cu aceleaşi mănunchiuri de flori îi aduce aminte de multe dureri şi multe rugi. Toporul şi mătura tot după uşă stau; de cealaltă parte a uşii, cofa cu apă şi ulcica de lut; lîngă vatră scăunaşul cu cele trei picioare în sus îmbrăţişînd ceaunul negru; păreţii muruiţi... culmea săracă... Toate-s cum le-a lăsat, numai sufletele oamenilor s-au schimbat. Ion vede bine că sufletele oamenilor s-au schimbat, se gîndeşte, nu se poate stăpîni şi întreabă:

— Da' cumătru ce face?

Femeia tresare, simţeşte o mînie stăpînită în glasul bărbatului, se ridică, se lasă pe spate ca toate femeile însărcinate şi răspunde cu îndoială:

— Bine, Ioane, e sănătos...

— Aşa?...

Pe Ion îl năpădesc gîndurile; se uită la copii, se uită la nevastă, se uită la hainele lui nemţeşti, se uită

la toată casa muruită şi din ce în ce simţeşte durerea mai grea.

Pe urmă, două zile au trecut ca un vîrtej. — Hristos a înviat! Adevărat a înviat! Chef, veselie.

La acestea se pricepea şi Ion Ursu; şi la crîşmă, în îmbulzală, a ieşit c-o sticlă şi cu un pahar în mînă şi a dat o probă de-au rămas oamenii cruciţi.

— Ce ştiţi voi, bre? Pe-aici nu ştiţi nimic. Acesta-i rachiu? *Acolo* să vedeţi voi rachiu! Rachiu e-acesta? Uite, eu nici nu-l simţesc cînd îi dau drumul pe gît! Voi nu ştiţi nimica, bre... Să vedeţi, am un prietin, unul Hleba... da' cînd începem noi cheful, apoi chef nu şagă! La Barbălată să vedeţi voi beţie! Pînă la ziuă, mă! şi cînd pornim acasă, să vezi, ne ţinem cu mînile de păreţi! Aşa chef zic şi eu!

Şi vorbind, Ursu cinstea pahar după pahar. Iar sătenii cei mai bătrîni se uitau tăcuţi unii la alţii şi clătinau din cap, cu lulelele în colţul gurii. Cei de sama lui Ion rîdeau şi se luau la întrecere cu el. Cuscrul Chirilă îl cam lua pe Ursu la vale:

— Apoi dă... dumneata te-ai boierit... Noi mai aşa, mai proşti... ca la sat...

Şi Ion rîdea, dădea de băut, şi a băut şi el pînă n-a mai ştiut pe ce lume-i. Atunci a început să răcnească că-i năcăjit, nenorocit şi ticălos. Se bătea cu pumnii în piept, îşi repezea pumnii în sus, urlînd:

— Tare m-am ticăloşit! Crezi că eu nu ştiu ce se petrece în lipsa mea? Domnica... he-he-he-he! crezi că nu ştiu eu? Taaare, tare-s ticălos! Of! cumătre, cumătre, unde eşti? of!...

Ochii lui străluceau ca ochii unui nebun, pumnii băteau surd în piept, picioarele slăbite se îndoiau, parcă cereau milă.

Bătrînii liniştiţi, cu lulelele în colţul gurii, clătinau din cap cu paharele în mînă, înşirînd pomelnicul viilor şi morţilor. Apoi şopteau înainte de a bea :

— Saracul Ion, s-a stricat, saracul !

L-au dus pe Ursu cu chiu cu vai acasă, şi pe urmă omul a nebunit, nu şi-a mai dat sama ce face. S-a repezit la femeie, a apucat-o de cap şi a început a o tîrîi prin casă şi a o izbi cu pumnii în cap. Domnica se zbătea răcnind ca-n gura morţii, se zvîrcolea, cerea iertare. Apoi Ion, zdrobit, s-a trîntit pe laviţă şi somnul l-a cuprins ca pe un om bolnav pe moarte.

Sta întins ca un trunchi pe laviţă, răsuflările otrăvite de basamac se suiau în casa strîmtă cu şuierături ca de şarpe; din cînd în cînd gemea în somn; fruntea-i era asudată, faţa suptă, şi albă ; deasupra buzei, în mustaţa zbîrlită, o bucată de sînge închegat.

Copiii scînceau grămădiţi într-un colţ, femeia ofta, îşi aşeza părul, îşi potrivea grimeaua şi gemea încet din cînd în cînd. Popa Tănase se uita la nenorocit cu mîna în barba cărămizie.

— Mare-i unul Dumnezeu ! Aşa se întîmplă cîteodată. Omul la beţie multe face.

Femeia se uită întunecată la popă ; apoi deodată prinse a plînge, cu sughiţuri :

— Părinte, părinte ! mare pacoste pe capul meu ! De ce nu m-ai lăsat în pace în ticăloşia mea ! Ce-am făcut, ticăloasa de mine, ce-am făcut !

Şi plînsul o zguduia în colţul ei, pe cînd popa se strecura pe uşă.

Lumina candelei cădea pe faţa fără sînge a adormitului; răsuflările şuierătoare biciuiau tăcerea; cîte un gemăt de viaţă zdrobită tremura în încăperea scundă şi se urca înspre icoana fecioarei luminoase.

Cele două zile au trecut ca un vis scurt, un vis de nebun.

Şi în ziua a treia Ion Ursu s-a trezit iar la Barbălată, ciocnind un pahar cu prietinul Hleba. Vicenty se uita zîmbind la prietinul său. Intr-un tîrziu întinse mîna, îl apucă de barbă, îi ridică capul de pe piept, se uită în ochii tulburi şi zise :

— Măi frate Ioane, spune ce-ai păţit ? Văd că nu eşti în toate apele, nu prea ai gust de băut !

Ion dădu un pumn în pieptul lui Hleba şi zise mahmur :

— Du-te dracului !

— Bine, mergem amîndoi, răspunse cu dulceaţă prietinul, dar mai întăi să-mi spui ce ai ?

Ion se înţepeni în picioare şi ridică mîna. Vicenty se feri, — dar mîna îl prinse de piept şi-l trase aproape : capetele se atinseră.

— Măi Hleba, întrebă încet Ursu, tu-mi eşti prietin bun, aşa-i ?

Hleba, drept răspuns, bău un pahar pe nerăsuflate şi oftă.

Ion Ursu sta c-o mînă pe umărul leahului, cu cealaltă pe masa udă.

— Aşa-i că-mi eşti prietin bun ? întrebă iar romînul, spune, mă !

— Bun, foarte bun ! suspină Hleba, înghiţind iar un pahar.

— Ei, vezi tu, Hleba, ce ai face dacă te-ar înşela femeia ?

Leahul înşfăcă un pahar şi-l puse în mîna lui Ion :

— Noroc, frate Ioane, dar ştii că eşti glumeţ ?

— Spune, Hleba, ce-ai face ?

— Eu ? *pceacref sobacea !* N-aş face nimic. Domnule Barbălată, mai adă o garafă !

Ion Ursu nu pricepu de ce rîde leahul, dar începu şi el a rîde.

— Ce-aş face? strigă Hleba, ştii tu ce-aş face eu?

— Ce-ai face? întrebă Ursu vesel.

— He, ce-aş face... bre, aş face mare lucru, foarte mare... şi Vicenty iar oftă şi înghiţi încă un pahar.

Ion Ursu rîse iar pentru că rîdea Hleba şi, pentru că era vin şi Hleba era vesel, n-a mai întrebat nimic; aşadar n-a aflat ce-i de făcut cînd te înşală femeia. Pe urmă s-a gîndit că pagubă mare nu-i dacă nu ştie — şi-i mai bine să te îmbeţi cu un prietin, decît să te gîndeşti la lucruri supărăcioase, pe care le vei uita mîni.

Prietinii se înţelegeau de minune. După multe pahare, Ion Ursu povesti leahului cum a petrecut sărbătorile. Vorbea cu glas încurcat şi greu, ducîndu-şi capul cînd pe umărul drept, cînd pe umărul stîng.

— Vezi tu, măi Hleba, eu îs un ticălos... eram să-mi omor femeia, bre... Saraca! m-a văzut şi ea o dată într-un an, la Paştî... şi nici atuncea nu i-a tihnit! Îs un ticălos, măi frate, şi eram bat... ştii... de-abia mă ţineam pe picioare... Tare mai eram bat! Mă, da' nu-i lucru curat cu popa... Ce zici tu, Hleba? Bre... da' eram bat!... Ce zici tu, Hleba?

— Eu zic să bei de ici, că-ţi trece!

Paharul e greu, Ion de-abia îl ţine în mînă; îl goleşte, ca să-l uşureze. Şi capul prinde iar a se plimba de la un umăr la altul:

— Măi Hleba măi... da' i-am dat o bătaie... ştii... să ţie ea minte cît a fi şi-a trăi! Îmi pare rău că nu l-am muştruluit şi pe popă... că nu i-am smuls din barbă... să le arăt eu... că-s om! Am apucat-o, măi, de cînepa dracului... Ce zici tu, Hleba?...

Hleba îi pune paharul în mînă, Ion rînjeşte:

— Bine zici tu, Hleba!...

Viaţa iar începu să curgă regulat.

Cei doi prietini se iubeau de nu se mai află. Amîndoi se îmbătau, amîndoi dormeau, amîndoi se răcoreau.

Cînd n-aveau ce bea, porneau razna pe luncile Siretului, umblau aşa, ba încolo, ba încoace, ca să uite că le era sete; şi umblau şi ei şi căscau gura ca mulţi alţii. Hleba căsca gura mare la toate nimicurile. Ion căsca gura la Hleba.

Sfîrşitul primăverii a fost mîndru ca totdeauna.

Tîrguşorul doarme mut în soarele fierbinte, nici un zgomot; sfîrcurile sălciilor se înmoaie în apele pîrăului; o mierlă şuieră într-una *şapte gîşte.*

Mai e cald, rîndunelele pun săgeţi pe pîrău; gîştele leneşe ucid firele de iarbă de pe mal şi umplu apa de puf. Cîteodată izbucnesc pe uşi ţipete mînioase, odată cu trupuri mari şi grele.

Buhaiul prinde a boncălui, lucrătorii ies. Ursu şi cu Hleba pornesc spre răsărit, către Siret. Drumul e străjuit de sălcii bătrîne, rupte, încovoiate, arse de trăsnet. Pe ghebul uneia a crescut un mănunchi de iarbă subţire şi lungă: o capră lasă păscutul şi se caţără pe răchită, se suie pînă la mănunchiul de iarbă; o ţarcă rîde deasupra. Prietinii se opresc; Hleba ridică mîna, gura i se întinde într-un rîs copilăresc. Ion rîde şi el:

— A dracului lighioaie!

In urmă soarele aprinde apusul; un tren trece umplînd şesul de larmă; amurgul e umed şi sara cade umedă pe cîmpii. Vicenty zice:

— Mi-i cald şi mor de sete, Ioane... Iar Ion înghite în sec.

Pe urmă vine vara. Tîrgușorul doarme; copiii se joacă în pulberea drumului; sălciile dorm pe unde; cînii păşesc cu limbile roşii scoase afară. In căldura greoaie apele vinete trec liniştite întovărăşind drumul, cîrduri albe de gîşte întovărăşesc pîrăul. Un cucoş trîmbiţează plictiseala în mijlocul tăcerii; de departe, de la fabrică, vin ţipetele nicovalei şi gemetele maşinilor obosite. Nici un bărbat pe uliţile strîmte. Femeile mari, pe ici pe colo, păşesc rar, de-abia ducîndu-şi trupurile grele; se opresc cîte două, vorbesc încet, cu glasuri ostenite; mînile mari nu se mai întind, ci atîrnă leneşe. Căsuţele murdare dorm una în alta; ferestrele cu perdelele lăsate par nişte ochi închişi de somn.

Spre sară, întreg tîrgușorul porneşte la Siret: acolo e scăparea şi răcoarea. Cînd e tren de baie, vagoanele se umplu de lumea împestriţată; copiii se urcă deasupra, pe acoperişurile vagoanelor, pe pliscul maşinii, şi într-o gălăgie veselă maşina purcede fluierînd o frîntură de cîntec. — In celelalte zile, lumea porneşte în pîlcuri pe jos. Cărările care întovărăşesc linia şi drumul mare se pătează de bluze albastre şi de fuste uşoare. Trec prin răcoarea şi umbra sălciilor; bărbaţii fumează liniştiţi din lulele, femeile rîd subţire, copiii se zbenguiesc trîntindu-se prin iarbă.

Ion Ursu şi Vicenty Hleba merg alături încet, sfărmaţi de munca cumplită, păşesc tăcuţi pe sub streşina sălciilor. Cînd ajung la jumătatea drumului, la fîntîna cu cumpănă vînătă, se dezbracă, ca toată lumea, de bluza albastră. Podul alb de reţele de fier taie ca o pată luminoasă zarea verde. In curînd se arată şi podul de lemn pe şăicile negre, şi odgonul negru, şi năsipul alburiu, şi apele verzii curgînd liniştit în lumina scăzută.

Lumea se desface în două. Femeile pornesc la deal, dincolo de podul de fier, unde apele se împînzesc pe prunduri; bărbaţii coboară pe năsipul moale între cele două poduri, unde apele adînci vin tăcute ca o ameninţare. Undele prind a licări, la deal se umplu de pete roşii ca sîngele, dincoace de trupuri puternice. Femeile ţipă, bărbaţii taie valurile înotînd. Scînteile de apă sar rotitoare şi pline de colori în soarele prietinesc; tinerii fac ghiduşii acăţîndu-se de şăici şi dîndu-se de-a tumba pe odgon.

Apele se aprind în cele din urmă scînteieri; pe luncile Siretului pluteşte pulberea apusului. La vale, prin vad, trece o cireadă albă de vaci; un car cu boi trece legănîndu-se cu zgomot pe podul de lemn; pe malul celălalt, un ţigan zdrenţeros păşeşte cu undiţa pe umăr, cu ochii aţintiţi pe ape. Amurgul aprinde culmile, prundurile se întunecă, apele curg posomorîte, cu scînteieri întunecoase.

La întors, cei doi prietini sînt mai veseli. Cu bluzele albastre între umeri, păşesc vioi şi zvîrl glume în cetele de femei. Fetele strîng soponele, romaniţă, măzăriche şi păiuş de pe marginea cărărilor. La fîntîna cu cumpănă se opresc o ţîră; prietinii se aşază pe dîmb sub salcia trăsnită; ţărci şirete bat din aripi şi trec rîzînd; sub dîmb, în fundul albiei negre, pîrăul gîlgîie. Un tren trece ca o vijelie în liniştea amurgului; copiii îşi învîrt ţipînd şepcile.

O răcoare dulce învăluie sălciile, din cîmpii vin aburiri umede. Jumătatea cealaltă de drum se face mai repede în pacea înserării. Pe dealul Osoiului, dincolo de Siret, se aprind focuri; steluţele sfioase încep a tremura în mările de sus. Deodată un cîntec limpede se înalţă tremurînd în sara caldă, grămezile se răsfiră, în urmă rămîn părechi singuratice, pe cînd cîntecul

de dor adie şi se înalţă spre stele. Ici-colo pîlpîie lilieci ca fulgerări negre.

Şi viaţa curge liniştită, se prăpădeşte tristă ori veselă, fără doruri multe, fără dureri mari, se prăpădeşte necunoscută şi umilită. Lucrătorii se întorc răcoriţi şi privesc frumuseţile fără bătaie de inimă, cu ochii liniştiţi ai animalelor blînde şi mulţămite. Vicenty zice:

— Uite un foc pe Osoi...

Ursu răspunde:

— Cositorii...

Pe urmă:

— Ce ţipă aşa pe cîmp?

— Nu ştiu. Ia nişte paseri.

Hleba tace, rupe o ramură de răchită, mînîncă două frunze, pe urmă o aruncă.

— Frate Ioane, cunoşti tu care-i crîşma lui Barbălată?

Asta le dă de lucru. Amîndoi se ridică în vîrful picioarelor, se uită printre răchiţi, cercetează, şi rîd bucuroşi cînd au putut să descopere, de la aşa depărtare, crîşma domnului Barbălată.

Vremea trece şi Ion Ursu uită trecutul, şi se cufundă tot mai mult în mocirlă. Chefurile se ţin lanţ şi deşteptările în cocioaba cu pereţi afumaţi sînt grele şi dureroase după destrăbălări. Cînd deschide ochii, simte dureri săgetătoare la tîmple, braţele îl dor, picioarele parcă vor să se desprindă din încheieturi, gura i-i amară şi simte ceva sec, în piept. Şade aşa cîteva clipe şi cearcă să adune un şir de gînduri, dar mintea parcă i-i hîrbuită. Acum casa care-l privea odinioară cu ochi tulburi s-a şters şi nevasta din ce în ce mai mult se depărtează din mintea lui plină de

neguri ; numai copiii mai stăruie ca o lumină de primăvară în viaţa năcăjită.

Aşa stă de multe ori după nopţile de beţie, şi pricepe el într-un fel că viaţa i se întunecă şi i se prăpădeşte.

Vicenty doarme greu alături, galben, cu ochii în cercuri vinete, cu răsuflări şuierătoare şi otrăvite ; un sul de lumină mare răzbate prin geamul murdar şi în sulul auriu joacă colbul ; pe pereţii coşcoviţi sărăcie, în toată casa numai patul de scînduri, cu un mindir pe el şi cu două trupuri zdrobite pe mindir.

Ioane, Ioane ! tare te-ai stricat ! Şi ochii tăi stau prăbuşiţi în cearcăne vinete ca şi ochii lui Hleba, şi obrazul tău e umflat şi ars, şi pielea din jurul ochilor boţită, şi barba ta e sălbatică şi încîlcită, şi buzele moi, umede şi prostite ca buzele unui cal bătrîn ! Rău te-au mîncat şi te-au zdrobit străinii, frate Ioane, căci ai uitat de pămîntul bătrînesc şi ai intrat pînă la gît în ticăloşie !...

Cîteodată lui Ursu îi vine un gînd fugarnic în deşteptările acestea cumplite, cînd se uită la chipul prăpădit al lui Hleba.

— Măi Hleba, eu cred, bre, că prea ne facem de cap !

El vorbeşte cu tot dinadinsul, dar Hleba izbucneşte într-un hohot mare ţinîndu-se cu mînile de pîntece :

— Ha-ha-ha ! Auzi ? cum ?

— Ba nu zău, măi frate, grăieşte încet Ursu, ar trebui să ne mai lăsăm !

— Tare mai eşti tu glumeţ, Ioane ! bată-te să te bată !

Şi Vicenty rîde de se prăpădeşte. De la o vreme începe şi Ion să ia vorbele în glumă şi rîde şi el ; şi chiar de n-ar rîde, şi-ar uita vorba pînă în sară.

Timpul trece, vine toamna iar, cu pînzele de pîcle uşoare dimineaţa. Soarele răzbate cu zîmbete aurii de lumină în grămada de căsuţe sărace, şi Ion Ursu astăzi priveşte altfel viaţa care i se părea aşa de străină acum un an. Soarele are mîngîieri de prietin, şi căldura potolită a lui brumărel aduce zile limpezi şi frumoase, cum nu sînt la noi nici într-o lună.

Apoi brumărel se călătoreşte odată cu berzele, rîndunelele se călătoresc şi ele, şi vin zile şi nopţi de ceaţă grea şi de ploaie mocnită. Zilele se petrec pustii şi tăcute în tîrguşorul mohorît şi plin de apă. Oamenii se întorc tremurînd sara, păşind cu greutate prin bălţi întunecoase. Noaptea, felinarele împrăştie raze de aur, din cercuri sidefii; arare, năluci negre taie grăbite ochiurile de lumină.

Într-o sară ploioasă, după chenzină, era chef mare la Barbălată. Cei doi prietini petreceau într-o odăiţă strîmtă şi afumată. Cîţiva lucrători, scăpaţi de femei şi stăpîni să-şi cheltuiască toate paralele, beau zdravăn şi vorbeau tare. In fumul cenuşiu de tutun şi în aburii calzi, răzbătea lumina roşă a unei lămpi atîrnate în bagdadie. Deasupra lămpii, sus, tremurau reţele negre de painjen. Prin zarva mulţimii o flaşnetă suspina dureros o romanţă: *Luna doarme.*

Cei doi prietini erau chefuiţi bine. Intre ei cînta cu glas ascuţit, din cap, o femeie cu faţa arsă şi îmbătrînită, cu părul ca cînepa subt un bariz verde, îmbrăcată cu polcă roşă şi fustă albastră. Din cînd în cînd se oprea ca să mai soarbă din pahar, ori să sărute pe cei doi prietini, şi glasul de ţivlitoare iar pornea în larma odăii strîmte. Ochii ei verzi spălăciţi păreau de sticlă, şi buzele date cu hîrtie roşă, cînd întrerupea cîntecul, stăteau întinse într-un necontenit surîs care nu spunea nimic.

Ion Ursu, pentru nu știu a cîtea oară, întrebă pe femeie:

— Spune! de ce nu spui? de unde ești, și de ce-ai pornit așa prin lume?

Femeia se opri din cîntec și începu să rîdă:

— Las', nu mai știi, că-i îmbătrîni prea degrabă!

Iar Hleba rînji și umplu paharele:

— Noroc! luați de bine! He-he! Ioane, tu parcă nu cunoști lumea, Ioane!

Ion rîse și el și dădu paharul de dușcă. Iar femeia, după ce trînti paharul pe masă, apucă pe prietini de după cap și începu iar, după glasul răgușit al flașnetei:

Luna doarme, luna doarme amoroa-a-să
Peste dealuri, peste dealuri și cîmpii...

Tustrei, amețiți și moi, se legănau după ritmul cîntecului. Iar la mesele vecine, lucrătorii cheflii răcneau și cercau și ei să cînte cu glasuri răgușite, dar totdeauna glasurile se împotriveau în fum și în aburi, — și ei trebuiau să le împace îndată cu băutură. Lumina roșă clipea ca un ochi fricos, cutremurată de răcnete și de zguduirile pumnilor și ale bătăilor din picioare.

— Impărtășanie, domnule Barbălată! răcni Hleba trîntind cu pumnul în masă.

Ursu începu să rîdă, ca întotdeauna:

— Tare mai ești tu poznaș, măi Hleba! și paharele se umplură și se deșertară grăbite.

— Repede, că se răcește! strigă leahul și umplu iar paharele.

Femeia se anină de gîtul prietinilor și începu din nou a cînta. Dar Ursu o apucă de mînă, o opri și o întoarse spre el. Zise tainic:

— Nu vrei să-mi spui?

— Ce să-ți spun?

— De unde eşti... şi de ce-ai pornit aşa prin lume...

— Tu te-ai turtit rău, Ioane! strigă Hleba, pe cînd femeia cuprindea de după gît pe Ursu. Ce ai tu, bre, cu femeia? Poate să fie de-aici, poate să fie din altă parte. A avut şi ea năcazurile ei... Asta se vede oriunde. Nu trebuie să te miri, dragă!

Femeia îşi plecă capul pe umărul leahului şi-l apucă de barbă; Ion rămase cu ochii ţintiţi la ei, fără să înţeleagă. Îşi turnă iute un pahar, îl bău, îşi trecu mîna prin barba sălbatică, şi ochii lui pierduţi nu spuneau nimic, dar gura parcă voia să întrebe iar. De ce întreba, nici el nu-şi da socoteală. Aşa-i venise lui o *idee*.

Deodată femeia, pe cînd cînta mai cu foc: «Te aştept, te aştept, dar tu nu vii...», se opri şi izbucni în suspine.

— Ce dracu te-a apucat? întrebă Hleba rîzînd.

— Nimic... aşa mi-a venit... gemu femeia printre sughiţuri şi începu a urla şi mai tare.

Ion Ursu, cumpănindu-se, întrebă mirat:

— Da' ce are, măi frate?

— N-are nimic... Asta-i boală de băutură... s-a îmbătat, şi acum buhăieşte...

Femeia plîngea.

— Hu-hu-huuu! nu-s bată... o sărmană femeie rătăcită... Huuu-u-u! Să ştiţi că nu mă las de voi nici moartă!

— Bine, dragă, zise Vicenty, să nu te laşi!

Iar Ion întrebă cu limba cam încurcată:

— Oare nu i-a trece, dacă i-om da un pahar de vin?...

— Tocmai! îi trece! strigă leahul punînd mîna pe garafă.

Femeia bău paharul şi începu iar a răcni:

— Nu mă las de voi, nu mă las!

— Nu te lăsa! zise Vicenty cu nepăsare; apoi se întoarse spre Ursu şi-l întrebă rîzînd: Nu-i aşa, frate Ioane, că noi sîntem prietini buni şi n-o să ne sfădim?

— Da, prietini buni! răspunse Ion punînd mîna pe pahar, foarte buni şi n-o să ne sfădim!

Hleba se aplecă spre femeia ameţită:

— Haide, zise el, nu mai buhăi atîta, că nu te lăsăm, n-ai grijă; o să ne împăcăm noi tustrei şi o să trăim ca nişte turturele.

Îi puse în mînă un pahar plin şi se întoarse către Ion:

— Nu-i aşa, frate Ioane?

— Da, zise Ion cu greutate, ca nişte turturele...

Femeia lăsă paharul pe masă şi cuprinse pe prietini de după cap; sărută pe Hleba în barbă, pe Ion la tîmplă, apoi prinse a-i legăna la dreapta şi la stînga după flaşnetă, cîntînd cu glasu-i aspru:

Pe valurile mării, albit de mii de spume,
Cu barca mea uşoară alerg ca un nebun...

Şi Ion, legănîndu-se, cerca şi el să cînte şi îngîna frînturi de vorbe. Şi ţipau tustrei, cu capetele grele şi ameţite, cu ochii tulburi, cu buzele ude.

Din noaptea aceea, femeia a intrat în cocioaba afumată a celor doi prietini şi s-a făcut tovarăşa lor. O chema Ana şi era poreclită Galanta: Ana Galanta! şi era cunoscută de toţi lucrătorii atelierului din Paşcani.

Nu puteai să ştii ce naţie este, căci vorbea stricat şi romîneşte, şi nemţeşte, şi leşeşte. Altădată, pe cînd era tînără şi frumoasă, Ana Galanta fusese scărmănată de multe ori de femeile grase şi cumplite ale lucrătorilor şi, totdeauna după întîmplări de acestea, se

făcea nevăzută pe o bucată de vreme. Acum era trecută, şi nu mînca bătăi de la femei, ci de la lucrători, după ce-şi făceau rîs de dînsa.

Cîteodată se întîmpla de o ducea cu cîte unul o săptămînă, două, — dar deodată parcă intra în pămînt. Şi iar venea după un răstimp ca să înceapă şi să sfîrşească cu alţii aceeaşi viaţă ticăloasă. Se îmbăta totdeauna şi plîngea la beţie. Atîta ştia: să bea, să se bocească şi să se tăvălească prin tină, încolo nu era în stare să fiarbă un ou, ori să facă o mămăligă.

Cei doi prietini n-au avut nici o înlesnire. Atîta înlesnire aveau că sfîrşeau mai repede litrurile de vin la Barbălată. Ana Galanta le cînta cu glasul ei aspru şi ascuţit, bea laolaltă cu dînşii; şi cînd ieşeau într-un tîrziu, cîntecele femeii stîrneau cînii şi deşteptau lumea din somn, — şi fiecare ştia că Hleba şi Ursu se întorc de la chef. Intrau ameţiţi şi uzi, pătrunşi de ploaia măruntă a toamnei, şi în cocioaba afumată găseau pustiu, răceală, ruină şi un singur pat.

Aşa a dus-o Ion Ursu vreme de trei luni şi în vremea aceasta a prins a bea şi mai cumplit. Simţea că ticăloşiile îl zdrobesc, dar nu mai zicea lui Hleba dimineaţa, după deşteptările amare: «Măi Hleba, eu socot, că prea ne facem de cap !...» Acuma tăcea şi de-abia aştepta altă sărbătoare ca să înceapă ca totdeauna chefurile şi să mormăiască, cu Ana Galanta de gît, după gemetele flaşnetei, versuri proaste, pe care nu le pricepea, ori s-asculte cîntecele destrăbălate pe care femeia le zvîrlea cu glas ascuţit şi ucis de patimă. Crîşma bubuia, flaşneta gemea şi el îşi pierdea viaţa în fumul cenuşiu şi în lumina pustie. Tîrziu se îndrepta spre casă cumpănindu-se prin umezeala ploii; ţipetele maşinilor sfîşiau noaptea rece, vînturile toam-

nei treceau prin sălcii cu glasul înăbuşit al căderilor de apă.

Sufletul năcăjit al lui Ion se cufunda în pîcle întunecoase şi jalea îl apăsa ca o piatră mare şi grea. Deseori dureri ascuţite îl cercau pe Ursu, dar el nu mai înţelegea de ce; şi dorurile depărtate îl chinuiau fără ca voinţa să se mai deştepte.

Îmbătrînise acuma, ochii erau prăpădiţi, mînile tremurau, — şi muncea ca un cal orb, osîndit să facă acelaşi drum, împrejurul roţii de osîndă, de dimineaţă pînă în sară. Mîna-i tremura pe pahar şi buzele îi atîrnau ude în nopţile de destrăbălare. Ajunsese ca toţi vechii muşterii ai lui Barbălată: se ducea tremurînd în bluza albastră la lucru, se întorcea zdrobit cu gura arsă de sete, cu gîtul întins spre crîşma plină cu otravă.

Hleba era nedesîipit de el. Se îmbăta, îşi dădea şapca pe ochi şi zicea cu glas greu, cu un zîmbet chinuit:

— Puţin îmi pasă ! mîni-poimîni crăp într-un şanţ! Hai să bem cît mai avem zile şi bani !

Punea o mînă pe garafă şi una pe grumazul Galantei şi începea să urle răguşit cîntecul Anei:

Ana Galanta, und' te duci,
Numa-n fustă şi-n papuci !...

Iar femeia rîdea şi ţipa cîntece proaste în larma bubuitoare a crîşmei; flaşnetele gemeau cerînd milă; din cînd în cînd se opreau, oftînd obosite şi discordate.

Aşa au trecut trei luni.

Deodată, către sfîrşitul lui ianuar, Ursu căzu zdrobit.

După chenzină, într-o noapte de moină, a început o beţie cumplită, cu prietinul Hleba, cu Ana şi cu

mai mulţi lucrători. Nu băuseră de cinci zile prietinii, şi aveau o sete pe care vinul nu le-o putea stînge. Băură nebuneşte, lăsară vinul şi cerură otravă galbenă.

Intr-un tîrziu, tovarăşii căzură unul după altul, istoviţi, cu Hleba deasupra; numai Ion nu căzuse, şi Ana Galanta mormăia răguşită şi moale ca o cîrpă, aninată de gîtul lui.

O flaşnetă cînta somnoroasă; umbra flaşnetarului zdrenţăros se ridica şi se cobora pe păretele afumat; odăiţa era pustie şi lumina se împrăştia de sus rece, de coloarea rachiului.

— Inc-o litră! strigă Ursu cu greutate, cu pieptul pe masa udă, sub greutatea femeii. Şi litra veni.

Ursu n-a ştiut cînd a băut, dar a simţit că se aprinde. Pe dinaintea ochilor prinseră a-i juca pete de foc, în piept, în măruntaie, în tot trupul simţi străpungerea unui fier înroşit, i se păru că se dărîmă peste el o casă aprinsă, — şi, horcăind, căzu.

Cînd îşi veni în fire nenorocitul, era ziua în amiaza mare; în odaia săracă era călduţ, un val de lumină albă intra pe fereastră. Se simţi plin de durere adîncă; sta zdrobit sub plapomă, ochii topiţi ardeau acuma sub pleoapele negre, obrajii arşi erau scofîlciţi, părul zbîrlit, barba zbîrlită. Deasupra lui sta plecat un om tînăr şi voinic, fără mustăţi, cu ochii luminoşi şi blînzi; mai încolo, lîngă sobă, o leaşcă bătrînă scormonea focul. Ion căscă ochii mari, se uită la chipul blajin aplecat deasupra lui, se uită la babă.

— Ei, ce mai zici, Ioane? întrebă omul tînăr, cu glas plin de blîndeţă.

Ion tăcu, nu putea parcă să vorbească, dar prin ochii lui bolnavi trecu o licărire de voie-bună şi în piept simţi ca o baie călduţă.

Trupul voinic al celui ce-l întrebase se întoarse spre babă:

— Gata supa?

— Acuşi, acuşi, domnule doctor... rosti baba cu glas dulceag.

Doctorul se întoarse iar spre Ion:

— Vezi, Ioane, dacă nu eşti cuminte? Se poate să faci tu asemenea prostii? Doar arăţi om în toată firea...

Prin mintea lui Ion trecu într-o lumină de fulger noaptea de beţie şi prăbuşirea lui cumplită; pricepu de ce zăcea zdrobit şi îngînă cu glas greu:

— Tare m-am ticăloşit, domnule doftor!

— Lasă, Ioane, nu-i nimic...

Nici el nu pricepea de ce-i făcea aşa de bine glasul acela blînd, privirea aceea blajină; parcă-l mîngîia o vorbă bună de frate.

— Ai să-ţi vii iar în fire, Ioane, nu te teme, numai să cauţi să te cumineşti...

O undă de înduioşare îl străbătu şi-i înăbuşi glasul. Doctorul îl privea cu luare-aminte.

Baba îi aduse o farfurie de supă. Bolnavul mîncă, apoi se simţi îmbrăţişat de-o toropeală caldă şi închise ochii. Şi în aţipeala ciudată i se perindară prin minte multe din icoanele trecutului.

Săracul Ion! vede iar căsuţa cu ochii tulburi şi viaţa de năcaz, şi copiii, şi nevasta, şi pămîntul părinţilor lui. Casa şade în soare ticnită, se odihneşte într-o rînă; copiii se joacă pe prispă, Domnica roboteşte pe-afară... Se aud cîntînd cucoşii. Oamenii, liniştiţi, trec pe hudiţă, se opresc la porta casei şi întreabă: «Lele Domnică, nu mai ai nici o veste de la Ion?» Iar Domnica dă tristă din cap, copiii se uită cu ochi mari la oameni şi nu pricep... Şi Ion se gîndeşte în toro-

peala lui şi-şi mişcă buzele : «Saracul Ion ! El s-a prăpădit prin străini...». Pe urmă îi vine în minte chipul blajin al doctorului : «Om bun ca pînea cea caldă...». Şi iarăşi icoane multe, nelămurite din satul lui, se perindă într-o lumină albă de primăvară.

Cînd deschide ochii, lumina e scăzută; amurgul umple odăiţa săracă; lîngă sobă, Vicenty Hleba stă de vorbă cu bătrîna.

Cînd îl vede că deschide ochii, prietinul se apropie zîmbind. Ochii îi strălucesc de bucurie şi zice cu glas mişcat :

— Frate Ioane, te-ai trezit ? Mă cunoşti, măi frate? Tare-ai mai fost bolnav !...

Ion răspunde încet :

— Acu mi-a trecut...

Hleba se aşază la căpătăiul patului. In odăiţă e tăcere, focul pîlpîie, o oală forfoteşte uşor pe cărbuni. Deodată Hleba întreabă :

— Şi cum ţi-a venit aşa, Ioane, de-ai căzut şi erai să mori ?

— Nu ştiu nici eu, bre Hleba, ia, m-a pedepsit Dumnezeu pesemne pentru ticăloşiile mele !

Leahul tace şi se gîndeşte, apoi dă din cap :

— Ce-i dreptul, cumplit ai fost bolnav ! Te zbăteai, urlai, voiai să-ţi zdrobeşti capul de pereţi ; vorbeai despre o mulţime de lucruri... Eu credeam că te duci, măi frate, şi mă laşi... Zece zile te-ai chinuit...

— Zece zile ? cum se poate ?

Nici nu-i vine a crede lui Ion. Noaptea de destrăbălare parcă a fost ieri.

— Da, suspină Hleba, zece zile şi zece nopţi te-am păzit şi n-am pus o picătură de vin în gură !

Amîndoi tac o bucată de vreme. Bătrîna de lîngă sobă vorbeşte şi ea :

— Am mai văzut eu aşa boală... Ferească Dumnezeu! putea să moară de-a binelea. Cîţi n-au murit la noi din pricina aceasta... arşi de spirt... Noroc de domnul doctor... El mi-a dat bani pentru mîncare... el te îngrijeşte...

— Bun ca pînea cea caldă! îngînă Ion Ursu.

Şi-n întunericul înserării, în pacea odăii călduţe, Vicenty Hleba începe a spune ce s-a mai petrecut de la căderea prietinului său. — Trei zile n-a băut de spaimă; pe urmă doctorul i-a spus: «Vrai să păţeşti ca Ion?» Şi el a ascultat pe doctor, întăi pentru că n-avea parale, al doilea pentru că trebuia să păzească pe Ion. Dar de-acum, de bucurie, se duce numaidecît la Barbălată să se îmbete! Pe urmă îi spune că Ana Galanta a intrat în pămînt. Tot de supărare, el, Hleba, i-a împuşcat o bătaie ca aceea şi a alungat-o cu ciomagul pînă la capătul uliţei; şi de atuncea s-a făcut ea nevăzută.

Ion asculta şi o ameţeală bolnavă începu al cuprinde. Apoi, într-un tîrziu, fiori de foc prinseră a-l împunge, răsuflarea i se înflăcără şi creierii parcă i se clătinau în cap. Baba îi dădu doctorii, Hleba îl mîngîia şi-i spunea o mulţime de prostii. Cătră ziuă, la cîntatul cel din urmă al cucoşilor, durerile se mai potoliră, şi adormi.

A doua zi, după amiază, veni iar doctorul. Lui Ursu i se păru că-i vine sănătatea, cînd dădu cu ochii de faţa blîndă şi de ochii blajini. Doctorul se aşeză la marginea patului şi-l întrebă:

— De unde eşti tu, Ioane? ai nevastă, ai copii?

Iar Ion îşi aminti dintr-o dată visul din ajun şi-l lovi o jale adîncă care-i aduse lacrimi în ochi. Stătu gîndindu-se o bucată de vreme, după aceea prinse a se

spovedi doctorului ca unui duhovnic. Şi doctorul asculta milos durerile omului năcăjit.

Ion a spus tot. Şi-a povesit toată viaţa, toată ticăloşia în care a căzut, şi i se părea că vede soarele înaintea lui, cînd vedea milă, şi nu dispreţ în ochii doctorului.

— Tare m-am mai ticăloşit eu, domnule doftor! Am venit prin străini şi m-am stricat, mi-am lăsat pămîntul, şi casa, şi copiii, şi femeia... şi am venit aici, ca să mor ca un cîne...

— Nu te teme, Ioane, că n-ai să mori...

— Of! mare foc mă arde şi tare mi-i dor de căsuţa mea, aşa urîtă şi saracă cum e!

Doctorul asculta, cu sufletul întristat, durerile unui întreg popor năcăjit. Cum nu-i luminat omul, să vadă cărarea dreaptă, în noaptea care-l împresoară!

In cocioaba strîmtă pătrundea soarele, şi sufletul lui Ursu se lumina, parcă deschidea ochii uimiţi după un somn plin de visuri urîte. Şi doctorul se gîndea cu ochii aţintiţi la atîtea şi la atîtea suflete care ar trebui să fie deşteptate pentru o viaţă mai bună, în ţara aceasta în care toţi calcă aurul în picioare şi nimeni nu-şi dă osteneala să-l curăţe de noroi, să-l ridice şi să-l facă să scînteieze la soare!

Intr-un tîrziu, bolnavul şopti:

— Eu gîndesc că, dacă m-oi face sănătos, să mă întorc la pămîntul şi la căsuţa mea, că m-am săturat de străinătate, tare m-am săturat... pînă în gît!

Şi doctorul îl sfătui îndelung ca pe un frate; iar lui Ion i se părea că lumea aceasta e mai bună, că soarele e mai luminos şi viaţa plină de bunătatea lui Dumnezeu.

Din ziua aceea, Ion Ursu s-a gîndit numai la ai lui.

Iată, primăvara vine, el are să se întoarcă la pămîntul bătrînesc şi va începe iar, cu nădejde, muncă dreaptă şi cinstită.

Zile întregi sta cu ochii aţintiţi în pulberea strălucită a soarelui şi visa o viaţă nouă şi ticnită la căminul lui. Părea toată viaţa trecută un vis năprasnic.

Zilele treceau şi puterea se întorcea cu greu. Bătrîna polonă îl îngrijea bine, se aşeza la căpătăiul lui şi-i înşira întîmplări şi dureri din nefericita ei ţară. Ion îşi aducea aminte de povestirea lui Hleba şi i se părea că şi viaţa sa tot aceeaşi pricină de nefericire a avut; asculta pe bătrînă şi pricepea că sînt oameni, la vatra lor, mai nefericiţi decît a fost el. Glasul moale al babei curgea încet şi plîngea viaţa de amar din patria nenorocită, fără să-şi dea sama; vorbea despre rătăcirea norodului după pîne, şi glasul ei nu arăta durere adîncă, nici părere de rău după vatra străbună. Cîteodată vorba se prelungea pînă tîrziu, cînd venea Hleba, şi tustrei vorbeau în odaia caldă, pe cînd cele din urmă vînturi ale iernii se călătoreau pe la geam, aducînd suspine de durere din ţinuturi depărtate.

Vremea a trecut aşa şi, pe la sfîrşitul lui faur, soarele cald a năvălit pe uşa deschisă, cu miros de pămînt umed şi de primăvară. Ion ieşea adesea în bătaia luminii şi sta aşa, rumegîndu-şi gîndurile, pierdut într-o aţipeală odihnitoare. Adesea venea doctorul Bunescu şi, cînd îl găsea în soare, îi zicea:

— Ei, ce mai gîndeşti, Ioane?

Ion dădea din cap, melancolic:

— Aş vrea să mă duc să-mi ar pămîntul...

— Bine, bine, Ioane, răspundea doctorul, ai să te duci şi-au să se schimbe lucrurile...

Se aşeza alături şi-l întreba multe de toate, îi descosea întreaga viaţă.

— Vezi tu, Ioane, dacă ştiai cum să lucrezi pămîntul, nu pribegeai de-acasă... Ce-ai folosit dacă ai venit aici ? Nu ştiai nici o meserie, ţi-ai prăpădit aşa viaţa de sufletul dracului...

Şi-l sfătuia ca un frate mai mare doctorul, cu dragostea tînără pentru cei năcăjiţi şi umiliţi.

După ce pleca doctorul, Ion Ursu se simţea mai înviorat, mai plin de nădejde, şi începea să povestească babei Carolina despre copiii lui, despre nevastă, şi acum găsea în trecutul de durere o mulţime de clipe fericite. Aşa stăteau amîndoi la soare, vîntul de sară aducea mirosul pămîntului umed, în soarele prietinesc se hîrjoneau copiii pe cărările zbicite, şi Ion Ursu se gîndea la copilaşii lui. De multe ori la sfaturile acestea se amesteca şi capra roşă a bătrînei Carolina : venea pe furiş şi mîngîia cu coarnele ciolanele slabe ale babei, şi bătrîna o săruta şi se tînguia :

— Capra asta o am de pe cînd trăia barbatu-meu... Dumnezeu să-l ierte pe Iohan... era cam beţiv... S-a dus în mormînt şi nu mi-a lăsat decît atîta... Acum numai cu ea mă mîngîi, mi-e ca şi o prietină. Dar e obraznică cum nu se mai află ; toată noaptea bate cu capu-n pereţi şi eu nu pot dormi toată noaptea !...

Capra îşi scutura barba şi se îndesa cu coarnele în babă. Ion începea iar să vorbească, şi zilele curgeau ca la vreme de bătrîneţă, ticnite, în soarele de primăvară.

Insfîrşit, iată şi mărţişor ! Pe malurile pîrăului vînăt săgetează lăstunii şi rîndunelele ; fluturi roşii zboară în lumină ; sălciile scot mîţişori catifelaţi ; pe apele vinete încep iar a călători cîrdurile albe de gîşte ; prin aerul limpede trec ţipetele ascuţite ale maşinilor şi bătăile înăbuşite ale ciocanului cel mare de la fierărie.

Ion stă ca pe ghimpi ; vînturile primăverii îl mînă spre pămîntul lui şi spre cămin.

Şi într-o bună dimineaţă, iată-l pornit. Nici n-a ştiut cum a plecat şi cum şi-a luat rămas-bun de la doctor şi de la baba Carolina. S-a trezit pe drumul cel mare zbicit, păşind înviorat. Şi aşa, pe drum, şi-a adus aminte de vorbele calde ale doctorului Bunescu şi de oftaturile Carolinei.

Vincety Hleba l-a întovărăşit o bucată bună, fără să zică o vorbă, numai ochii lui tulburi arătau o durere mare. S-au oprit la crîşma din capătul tîrgului.

— Frate Ioane, numai un pahar să mai cinstesc cu tine...

Şi-i jucau leahului ochii în lacrimi.

Săracul Hleba ! ce-i dreptul, bun prietin ! Pentru despărţirea lor n-au băut numai un pahar, ci au cinstit un clondir întreg, pe urmă s-au sărutat frăţeşte şi s-au despărţit, iar Hleba i-a zis în clipa din urmă :

— Să deie Dumnezeu să fie bine, frate Ioane, şi să nu te mai întorci... — Dar să nu mă uiţi... Eu ca mîni crăp într-un şanţ, şi toată viaţa mea numai tu mi-ai fost prietin !

Ion a zîmbit şi a dat din cap, l-a sărutat încă o dată pe Hleba şi s-a dus. Şi multă vreme leahul a rămas încremenit în drum, petrecîndu-l cu ochii.

A mers Ursu multă vreme. O viaţă nouă parcă-i întinerea trupul. Totuşi se gîndea la vorbele lui Vicenty : s-ar putea oare să se mai întoarcă iar printre străini ? Căta să alunge o mulţime de gînduri, care-i aduceau icoanele posomorîte din trecut, păşea mai voinic şi-şi zicea că pînă atunci un vînt rău l-a abătut din cale, iar de-acum înainte o viaţă senină şi cuminte i se deschide.

Drumul se întinde vînăt pînă hăt-departe; în stîlpii şi în sîrmele telegrafului vîntul uşor al primăverii cîntă încet; la dreapta şi la stînga, pe lanuri, se înşiră dungi albe ca de var; sînt şirurile de plugari care scurmă pămîntul negru. Deasupra cerul e ca sineaua şi-n văzduhul luminos răsar din vreme în vreme cîrduri de cocoare. Ia aşa, ca cocoarele celea, se întorcea şi Ion Ursu la cuibul lui.

Prin codrii Paşcanilor, mierlele cu cioc galben ziceau cîntece vesele şi piţigoii ţipau în tăcerea adîncă de biserică: «Simţ-a-vară! simţ-a-vară!». Soarele cernea praf de argint prin bolţile de ramuri negre şi împrăştia pe patul galben de frunze moarte şi pe petele de viorele albastre, reţele de lumini şi umbre.

Ion păşeşte cu nădejde, înviorat de viaţa nouă. Şi pe drum gîndurile îl cuceresc şi anii din urmă îi trec pe dinaintea ochilor cu nopţile de destrăbălare, cu deşteptările bolnave, cu sminteala lui de acum un an, de la Paşti.

Săraca Domnica! tare a mai rămas ea chinuită cu copiii, ca o văduvă, că el era ca cel ce nu-i!

După multă vreme, gîndul i se opreşte iar asupra nebuniei lui de acum un an şi pe nesimţite un cuget urît se strecoară în bucuria lui de pînă acum.

Se gîndeşte la popa Tănase.

— Aş! am fost nebun atunci! Popa e om cinstit şi încă mi-i şi cumătru...

Vrea să se încredinţeze cu vorba, dar îndoiala rămîne şi-i roade inima ca un vierme.

Într-un tîrziu se trezeşte cu capu-n palme pe ghizdelele unei fîntîni. Îşi scutură capul şi murmură:

— Tare-s prost!

Cearcă să zîmbească şi porneşte înainte cu un dor şi o îmboldire nouă.

— Doamne! cu cît foc am să încep a lucra pămîntul pe care l-am lăsat atîta vreme! Şi se gîndeşte cu dragoste adîncă la ţărîna hrănită cu sudoarea şi sîngele părinţilor lui.

A mers multă vreme, şi pînă la toacă a făcut un popas numai, la o orîndă. De şi era slab, ca după boală, totuşi a mers destul de repede şi se simţea mai vioi cu cît se apropia mai mult de Moldova.

Acuma nu mai are mult. Se mai opreşte, căci se înăbuşă. Numai dealul să-l suie şi o să-şi vadă în vale satul şi, dincolo, Moldova limpede.

Se scoală, nici nu ştie cînd ajunge în vîrful dealului. Dar acolo rămîne înlemnit, un fior de durere îl scutură.

De la marginea satului, de la poalele dealului şi pînă hăt cine ştie unde, numai o pînză de apă. — Iar i-i înnămolit pămîntul! iar o să înceapă o muncă zadarnică şi fără de nici o nădejde! Moldova a împînzit cîmpiile şi săräceşte norodul. Rămîne năuc, se aşază pe marginea şanţului, se uită şi nu-i vine a crede, se uită multă vreme, fără să-i vie un gînd lămurit în mintea întunecată.

La poalele dealului, tufe rare de trestie se ridică din unde, asemenea unui păr bălan, zbîrlit şi rar. Incolo, o pînză horbotată de apă pînă în zare. Nouri viorii plutesc deasupra asfinţitului, un unghi de cocoare ostenite iese în lumină, vîsleşte în văzduh, departe, pe urmă coboară după o muche de deal. In mijlocul apelor o pată verde de pămînt: acolo se ridică o colibă singuratică, împresurată de ape crete. Cocoarele ies iar pe cer siniliu, se apropie, bat ostenite din aripi, se opresc, parcă stau pe gînduri, plutitoare, apoi iar îşi pornesc vîslele negre, cu tristul dor de cuib. Soarele înflăcărat, după un nour vioriu, stă

rezemat de deal, între ramurile negre ale unei livezi. Un vînt rece şuieră melancolic prin spinările coastei şi stoluri de ciori şi de nagîţi se ridică ţipînd din bălţi.

Ion priveşte totul năucit, cu sufletul chinuit de durere; apoi se ridică greu.

— Eh! fie! oi munci şi eu cum oi putea, m-oi strădănui, dar încaltea oi fi la vatra mea, între nevastă şi copii!

Coboară coasta cu pas ostenit.

Intră în sat, păşeşte tăcut pe uliţile străjuite de răchiţi, cînii dau la el ca la un străin, femeile ies pe prispă, îşi pun palma streşină la ochi, se uită după el fără să-l cunoască. Ion Ursu merge înainte. Iată casa mohorîtă e colo, se uită la el iar, îl ţinteşte cu ochi tulburi şi răi.

Ion Ursu se mai opreşte să răsufle şi dă cu ochii de un stol gălăgios de copii, care se joacă la răscrucea drumului. Îi priveşte şi, prin lumina asfinţitului, cunoaşte pe băiatul lui cel mai măruţ, pe Mitruţă. Poate şi ceilalţi doi mai mititei, care se ţin de mînă, tot ai lui sînt. Da, sînt ai lui. Se apropie. Copiii se opresc şi-l privesc miraţi. Ion Ursu se alătură blînd de copilul cel mare.

— Măi Mitruţ, băietul tatii, ia vină încoa la tătuca...

Copilul se trage sfios înapoi, pe Ion îl prinde jalea.

— Vină la tătuca, nu te teme...

Mitruţă se opreşte, Ion îl sărută oftînd pe obrajii arşi de soare, sărută şi pe cei doi mai mici şi prinde pe copiii miraţi de mînă.

— Hai de-acu la mămuca. Ce face mămucă-ta, Mitruţ?

— Şede...

— Cum şede ?

— Şede de vorbă cu nînaşul...

Pe Ion parcă-l păleşte cineva cu un mai în cap. Se opreşte ameţit. Copiii se uită la el cu gura căscată.

— Bine, bine, Mitruţ... da' vine des nînaşul popa ?

— Des, că la noi doarme...

Într-o clipire de fulger, furtuni de gînduri trec prin mintea chinuită a lui Ursu. Ar vrea să se repeadă, să dea foc, să ucidă, să zdrobească ! Stă cu ochii aţintiţi asupra casei şi a încremenit aşa.

Într-un tîrziu, pieptul i se despovărează într-un muget adînc, într-un oftat. Se apleacă, îşi sărută pe rînd copiii, îşi mai mînă o dată privirea rătăcită spre casa cu ochii tulburi, — şi se întoarce.

Cînii iar dau la el ca la un străin, oamenii se uită ciudat la straiele lui nemţeşti, el iese din sat în neştire şi urcă cu greutate dealul.

Acolo se opreşte iar, se mai uită o dată pe întinderea de ape, sub care zac dorurile şi pămîntul lui. Amurgul înroşeşte jumătate de cer, vîntul bate trist prin spinăriile uscate. Omul amărît îşi ridică mîna dreaptă la frunte, apoi se lasă cu paşi osteniţi la vale, pe drumul lung şi vînăt.

SLUGA

Într-o dimineață, o lună după moartea bătrînului Tudor Lupașcu, cuconașul Ionică, ieșind din casă, nu găsi, ca totdeauna, calul înșăuat la scară. De multe ori te scoate din fire un lucru de nimic, — dar mi-te cînd e vorba de o greșală care face să întîrzie cu jumătate de ceas o întîlnire așteptată cu bătăi repezi de inimă? Cuconașul Ionică se făcu foc și pară, bătu din picioare, răcni, chemă pe argatul care trebuia să-i aducă înșăuat calul, — îi dădu patru palme repezi, una după alta, îl croi de cîteva ori cu cravașa și-i porunci să-i aducă la moment pe Cezar. Omul își luă de jos pălăria care căzuse din pricina zguduiturii, și-o puse în cap, scuipă într-o parte cu sînge în două și porni spre grajd.

— Ce bestii! ce bestii! strigă cuconașul, întorcîndu-se spre vechil.

Bătrînul, om cuminte, de mult în slujba familiei, răspunse blînd:

— Dă, cucoane Ionică, omul nu era vinovat. Cezar a fost la potcovit și de-abia acum a venit...

— Aș! ce tot îmi vorbiți dumneavoastră...

— Cucoane Ionică, ascultă ce-ți spun eu : acu nu-f de o palmă, două... dar trebuie să cunoşti şi omul. Ai făcut rău c-ai dat. Năstase e om închis, dar, cînd izbucneşte, e mînia lui Dumnezeu ! Şi răposatul boier, Dumnezeu să-l ierte, îl cruța, — mai ales că e muncitor şi voinic ca un taur...

— Fleacuri ! răspunse pufnind Ionică ; vezi să mi se aducă mai degrabă calul...

Năstase veni tăcut, cu obrajii roşii, aducînd calul de căpăstru. Era un romîn cît un munte, cu ochii foarte pătrunzători. Boierul nici nu se uită la el ; se zvîrli în şa şi porni acolo unde-l chema dragostea.

Trecu cîtăva vreme şi, într-o zi, boierul Lupaşcu se hotărî să plece la Iaşi. Avea nevoie de parale de-i ţipa măseaua şi se ducea să puie amanet moşia Roşcani.

Cu toate că în ziua aceea cerul nu făgăduia vreme bună, cuconaşul, hotărît ca întotdeauna, dădu ordin să se puie caii la droşcă. Apoi căută hîrtiile trebuitoare, băgă de samă să i se aşeze în cufăr toate lucrurile de care credea că va avea nevoie, stătu la masă în fugă şi, foarte grăbit, porunci să-i vie trăsura la scară.

Vătaful îl întîmpină şi-i spuse că vizitiul s-a îmbolnăvit, dar s-a găsit alt argat să meargă. S-a cerut chiar el singur. Boierul se supără, certă pe vătaf, apoi se sui mormăind în trăsură.

Cînd caii porniră, privi cerul. Nouri mari, vineți, rătăceau prin văzduh, venind de la miazănoapte. Soarele, trecut de amiază, ardea cu o strălucire neobişnuită. Ioniță Lupaşcu ar fi dorit foarte mult să nu-l apuce vremea rea pe drum, ca să-i zădărnicească interesele.

— Nu cred să ploaie ! — murmură el.

Apoi răcni la vizitiu:

— Mînă mai repede, — să nu ne apuce ploaia pe drum...

Vizitiul întoarse peste umăr o figură roşcată, cu ochii pătrunzători, şi buza de sus se încreţi zîmbind:

— Poate n-a ploua, cucoane. Nourii trec...

Un miros tare de băutură izbi în faţă pe cuconaş. Indată îi sări ţandăra.

— Bine, măi ticălosule! strigă el gata să se ridice şi să înşface pe vizitiu; acu ţi-ai găsit să te îmbeţi? Ce canalii!

Dar vizitiul îşi întoarse iar obrazul; boierul cunoscu pe Năstase şi tăcu dintr-o dată.

— Nu te teme, cucoane... Dacă s-a întîmpla ceva, pacatul meu va fi... Şi buza dublă de sus se încreţi iar. Se întoarse şi dădu bici cailor.

Boierul rămase cu ochii la spatele uriaş dinaintea lui şi la capul pletos, — gîndindu-se la întîmplarea cu palmele.

In adevăr, — *bruta* de pe capră e voinic cît un munte şi samănă a fi foarte violent. De vină nu-i decît vătaful, că-i dă la drum oameni de aceştia. Trebuie pedepsit ticălosul de vătaf, trebuie dat afară, fără milă. Auzi, dumneata? numai la noi se întîmplă lucruri de acestea... Iţi primejduieşti viaţa pentru un lucru de nimic. E adevărat că dăduse cîteva palme şi nu fusese la mijloc cine ştie ce vinovăţie... Ei, dar asta se întîmplă des... Ce-a făcut Năstase atunci? A scuipat în două cu sînge, a tăcut şi a rămas foarte neguros...

Boierul cercă să se gîndească la alte cele: la femeia care-i era dragă; la vînătorile care trebuiau să înceapă odată cu toamna; la viaţa Parisului, viaţă fără primejdii şi fără griji, pe care n-ar fi întrerupt-o

de nu murea bătrînul ; la multe ; — dar neliniștea i se furișase pe nesimțite în suflet.

Caii fugeau în trap grabnic pe șoseaua vînătă. Trăsura duruia din cînd în cînd pe podețe. Ionică Lupașcu, în mantaua albă de doc, se legăna pe perinile trăsurii. În urmă, pluteau pînze gălbii de pulbere.

La asfințit se grămădeau munții uriași de nouri negri.

— Se întunecă ! strigă Năstase de pe capră.

— Vine furtună ! vorbi boierul. N-ar fi bine să ne întoarcem ? Ori să mergem înainte...

— Eu aș zice, cucoane, că să mergem înainte...

Ionică privi iar capul pletos și se gîndi : oare ce se petrece acolo, în tidva omului aceluia ? Un om care bea rachiu, are buza dublă, suduie, scuipă și mînă caii, e ceva foarte caraghios. El n-a fost la Paris, nu știe ce înseamnă a trăi, și-a dus viața ca un animal, singura plăcere i-a fost băutura ; nervii de frînghie nu i-au tresărit niciodată în fața lucrurilor nouă... Ce poți aștepta de la dînsul ? Iată-l, acuma stă pe capră, cam cu chef, îndeamnă caii și vorbește cu ei. E mai aproape cu sufletul de dînșii decît de boier. Ce-o fi simțind el ; ce-o fi gîndind ?

Boierul Ionică își ridică fața albă, împresurată de barbă scurtă, neagră, și întrebă :

— Năstase, mai este mult pînă la Moldova ?

— Cam mult, că nu-i nici o crîșmă... zise rînjind Năstase.

Vorbește cam ciudat cu mine ! gîndi Lupașcu.

Deodată, soarele fu înghițit de uriașele îngrămădiri de nouri, și lumina scăzu brusc. Năstase se înfășură mai bine în suman și puse mîna pe bici ; caii se încordară, ca subt un fior ascuțit.

Prin văzduh, pe sub păcura norilor, fugeau coloane de neguri despletite. In pragul asfințitului era o frămîntare ca de vîrtej. Incepu să vie jucînd dintr-acolo un vînt subțire.

Năstase înfășură caii în două biciuiri și trăsura începu a fugi spre răsărit, către Moldova, pe cînd munții de nouri se rostogoleau pe deasupra în văzduhul neguros.

Cînd ajunseră la malul rîului, un fulger ca o sîrmă de foc tresări în urmă, pe zarea asfințitului, și, ca și cum ar fi fost un semnal, o duruire prelungă ca o dărîmare de stînci izbucni, și uraganul, scăpat din peștera-i rece, se năpusti asupra lumii, mugind.

Caii treceau repede prin vad. Apele, suflate de o putere grozavă, se ridicau în stîlpi mari, se răsuceau în vîrtejuri, descoperind prundișul, și veneau răsfirate, izbeau trăsura, stropeau pe oameni cu o răpăire de gloanțe. Apoi fugarii, scăpați la mal, începură să alerge mînați de uragan spre pînza neagră de pădure, care se zărea la o fugă de cal și părea tot una cu norii.

Năstase se întoarse pe capră și, rînjind, zvîrli boierului cîteva vorbe. Lupașcu puse mînile la urechi și strigă și el, cît ce putu :

— Ce zici ?

Năstase se plecă mai tare spre Ionică :

— Acuși intrăm în pădure. Acu-i acu !

Boierul simți că frica ce se furișase în el îl strîngea deodată de inimă. Năstase își vîrî stînga în buzunarul sumanului, scoase un șip și trase cîteva înghițituri zdravene, apoi iar se întoarse spre Ionică.

— Cînd mergeam cu boierul, Dumnezeu să-l ierte...

Vîntul îi luă celelalte vorbe. Lupașcu de-abia putu deosebi cîteva cuvinte : bordei... pădure... — și ura-

ganul își mîna cumplitele armii de nouri pe deasupra și umplea cîmpiile de freamăt. Se întuneca, se întuneca; apoi, dintr-o dată, trăsura intră în codru, într-o noapte umedă, bîntuită de buciumări sălbatice, de urlete de cascadă, de înfiorătoarea bubuire a adîncurilor. Și, odată cu noaptea, frica rece începu a rătăci prin sufletul boierului ca o mînă care se tîrăște prin întuneric, pipăie și caută să apuce ceva.

Ionică își ridică ochii spre Năstase. Era așa de întuneric încît nu-l mai vedea. Și deodată îi păru rău că n-a luat o armă de acasă, pentru orice împrejurare; apoi se gîndi că fără armă e pierdut, că omul de pe capră e amețit de băutură, că *anume* a plecat cu el; gîndurile veniră sumedenie, spaima veni în zgomotele înspăimîntătoare ale pădurii, spaima îl învălui prin întuneric; și trăsura alerga, alerga, prin noaptea neagră a codrului.

Din bolți, veneau suflări ghețoase, ca din peșteri; pîrîituri de crăci rupte treceau ca țipete de groază; apoi vîrtejuri de plîngeri, de cîntece fioroase răscoleau pădurea.

Era întuneric adînc și trăsura alerga. Alergă multă vreme. Apoi, dintr-o dată, într-o suflare domolită a uraganului, un răcnet omenesc izbucni, un răcnet prelung, iute acoperit de glasul furtunii.

Trăsura se oprise. În noaptea codrului, la marginea drumului, lucea o lumină slabă. Pe urmă altă lumină mișcătoare se arătă, se apropie, prin întuneric. În roata de lumină, răsări fața bărboasă și trupul voinic al pădurarului cu baltagul în mînă.

— Cine-i? răcni el. Se apropie și lumină trăsura.

— Eu, frate Ilie, strigă Năstase de pe capră. Te-am strigat să deschizi poarta, să intru.

Pădurarul ridică felinarul pînă la obrazul vizitiului. Apoi făcu trei paşi, apucă caii de căpăstru, îi trecu podeţul, deschise poarta şi vîrî trăsura în ogradă.

Cînd se coborî din trăsură să intre în casă, boierul tremura ca varga.

— Ţi-i frig, cucoane? întrebă Năstase.

— Da, mi-i frig! şopti Lupaşcu, clănţănind.

— Ce să-i faci? zise rînjind vizitiul; se întîmplă şi de-acestea!

După ce caii fură puşi la adăpost sub şopron, pădurarul şi vizitiul intrară şi ei în casă, se puseră lîngă vatră şi începură a vorbi în şoaptă, în lumina gazorniţei. Afară, vîntul tot răscolea pădurea. De pe cuptor, scoteau capete mirate, cînd şi cînd, copii bălani numai în cămăşuici. Nevasta aprinsese lumînarea de la Paşti şi se ruga la icoane. Boierul sta pe patul cel mare, sub culme, şi tremura într-un cojoc. Privea cu ochii blînzi la Năstase şi parcă ar fi vrut să-i spuie ceva; dar vizitiul nici nu se uita la el şi sfătuia cu pădurarul. Iar cuconul Lupaşcu se gîndea că brutele care se îmbată, scuipă şi suduie, tot au o leacă de inimă. Îndură palme şi umilinţi, — şi iartă.

DUȘMANII

Gheorghe a Anuței avea un dușman de moarte. Se luaseră întâi la ceartă pentru niște pământ. La proces, se împăcaseră; băuseră chiar o noapte întreagă amîndoi, el și cu Costache Tudor, și se întorseseră ținîndu-se de după cap și chiuind. Și după aceea, dragoste mare: nu era zi să nu intre Costache Tudor în casa lui Gheorghe, de era de nu era gospodarul acasă. Asta n-a durat mult. Într-o sară, pe cînd se întorcea de la pădure, îl oprește baba Maranda în colțul hudiții și-l îndeamnă să lase carul acolo și să se ducă pe furiș acasă: că ce va vedea, are să-i placă. I-a dat lui prin minte ce trebuie să fie; și chiar așa a și fost. Bate în ușă, ușa închisă. Strigă să-i dea drumul, nu răspunde nimeni, dar aude șoapte. Pune umărul, se opintește și scoate ușa din țîțîni. In casă, dă peste nevastă cu Tudor.

— Bine, măi cîne, așa prietin mi-ai fost?

Și cum era cu toporul în mînă i-a dat două peste șale, cu muchea. Costache a țipat:

— Nu mă omorî! și a căzut. Gheorghe l-a tîrît afară pînă în drum, apoi s-a întors la nevastă și i-a pușcat o bătaie s-o ție minte cîte zile a fi și-a trăi.

Celălalt a zăcut o bucată bună de vreme ; apoi, cînd s-a însănătoşit, n-a zis, nici n-a făcut nimic. Parcă uitase întîmplarea. Dar Tudor era om viclean şi rău : cînd rîdea, parcă voia să muşte şi avea un ochi care privea strîmb şi scînteia ca ochiul unei fiare. Lui Gheorghe a Anuţei nu i-a spus nimic despre cele două muchi de topor, — dar printre oameni se zvoneşte, şopteşte unul, şopteşte altul, — şi aşa ajunsese şi la urechea lui Gheorghe un crîmpei de vorbă : adică Tudor îl paşte şi-i calcă totdeauna pe urme şi, cînd îi va veni lui la îndemînă, A Anuţei nu va mai călca iarbă verde ; au să-l găsească alţii zvîrlit într-un şanţ.

Gheorghe era om voinic, nu se prea uita la ce spun alţii. A trecut multă vreme fără să se întîmple nimic. Dar, într-un rînd, pe cînd se ducea la tîrg, pe dealul de deasupra satului, a dat cu ochii de Costache. Nu şi-au spus nici o vorbă, s-au uitat numai unul la altul şi ochiul strîmb al lui Tudor scînteia ca oţelul. A doua zi, l-a zărit în pădure : părea că umblă căutînd ceva, dar Gheorghe a simţit săgeata ochiului rău. Şi în zilele care urmară, duşmanul îi stătu în preajmă ca o fiară. A Anuţei se hotărî să nu înnopteze niciodată pe drum ; ziua nu-i păsa lui nici de doi cît Costache.

Cu toată hotărîrea însă nu se putu ţinea de cuvînt. In săptămîna mare, munci toată vremea cărînd scînduri la tîrg şi, tocmai în Sîmbăta Invierii, întîrzie la plata cărăuşiei şi porni sara spre casă.

Aceasta nu i se întîmplase niciodată. De Inviere trebuie să fie ca orice om acasă, să se ducă cu lumînarea la biserică, să serbeze creştineşte scularea din morţi a Mîntuitorului. Dar rău din cale-afară nu-i părea lui Gheorghe, pentru că-i era punga plină şi

se gîndea că va petrece cu voie-bună sfintele sărbători.

Noaptea se lăsase, cînd carul ieşise din tîrg. Omul socoti că pînă la miezul nopţii va ajunge acasă şi va apuca şi ceasul cînd preotul strigă din altar, în liniştea bisericii : Hristos a înviat! — Acuma carul gol hodorogea pe drum şi boii îşi cumpăneau capetele la dreapta şi la stînga, pas cu pas. Gheorghe sta în chilna de dinainte, uitase de Costache şi se gîndea acasă.

Un patrar galben de lună se lăsa spre asfinţit; cîmpiile adîncite într-o lumină de zori se întindeau tăcute pînă la linia vînătă a zării. Gheorghe a Anuţei se gîndea la ai lui. Are nevastă cuminte şi un băiat frumos. Acuma, de bună-samă, îl aşteaptă amîndoi, îmbrăcaţi gata, să meargă la Înviere. În casă e curat; pe masă stau cozonacii; şi pasca de pe sobă împrăştie o mirodenie cum nu se mai află. Ei stau şi-l aşteaptă şi cînd va intra carul în ogradă, au să-i iasă înainte. Gheorghieş, copilul, are să-l întrebe ce i-a adus de la tîrg, are să-l scotocească prin sîn, are să găsească covrigii şi are să fie foarte vesel. Au să ia apoi lumînările, au să se ducă la biserică. Acolo, norod mult; tot satul; biserica geme de lume; dar glasurile cîntăreţilor tot pătrund limpezi şi dulci ca niciodată, căci după şase nopţi de jale, cuvîntul de fericire în curînd va trece din gură în gură. Acasă, femeia pune găina fiartă pe masă, pune cozonacul, pasca şi ouăle roşii alături. Bărbatul răsuflă cu mulţămire şi se gîndeşte că tot e bine cînd, printre năcazurile vieţii, ajungi o zi mare ca aceasta, ca să te poţi gîndi în tihnă la Dumnezeu.

Lucrurile aşa au să se întîmple, ca de multe ori în anii din urmă, cu deosebire că acuma bielşugul şi

pacea sînt mai mari în gospodărie. Nevasta a prins minte și s-a liniștit, de cînd a mîncat bătaia cea bună.

De aici, gîndurile îl duc pe Gheorghe, fără voie, la Costache Tudor. Se gîndește că poate să i se întîmple ceva, de vreme ce dușmanul îi dă, de cîteva zile, tîrcoale. Poate chiar îl așteaptă. Pădurea, care curge de pe coasta dealului ca un rîu de păcură, se apropie.

Gheorghe a Anuței parcă se deșteaptă. In tăcerea nopții se aude slab murmurul Moldovei care se zvîrcolește mînioasă, în urmă, pe prundul vadurilor. In lungul drumului, îndărăt, nu se vede nimic; luna se cufundă la asfințit în zare; dar înainte, în întunericul orb al pădurii, cine știe ce-l așteaptă!

Înainte de a intra sub bolțile copacilor, își face cruce. Și deodată trece în noaptea adîncă de care se teme. E codrul înmugurit în primăvară, mirosind a lemn tînăr, pe care l-a cutreierat întreaga lui tinerețe, și e un întuneric prin care a mai trecut, fără ca inima să-i bată mai grăbit ca de obicei; — dar acum, în necunoscutul dinainte-i, pe care nu-l poate pătrunde, așteaptă poate ghioaga sau toporul.

Prin ramuri goale, trec aburiri slabe de vînt. Gheorghe își ațintește urechea; numai urechea îl mai poate ajuta: ochii nu văd nimic, ca și cum i-ar ține închiși.

Și boii merg liniștiți: ei cunosc drumul. Deodată, îi trece prin minte lui Gheorghe că, în fundul carului, în mănunchiul de fîn, are legată barda pe care orice gospodar o ia, de obicei, la drum. Se întinde pe o coastă, desleagă repede funia, pune mîna pe mănunchiul luciu și se trage iar în chilnă. Acuma i se pare că s-a mai liniștit. Are un tovarăș.

La dreptul vorbind, nu i-i frică. Nici nu tremură, nici nu răsuflă greu, nici nu se uită cu ochii holbați la dreapta și la stînga, — dar o neliniște nedeslușită îi umple sufletul. Și boii merg liniștiți pe cînd carul lunecă aproape fără zgomot pe drumul umed.

Așa merge o bucată bună de oale.

Deodată, răsare ca dintr-o aţipeală și inima prinde a zvîcni cu grabă. I se pare, ori într-adevăr aude ceva în urmă, pe drum? Nu, nu i se pare. Prin întunericul nepătruns, îndărăt, se aud pași îndesați și repezi: cineva vine cu grabă, caută să-l ajungă cît mai curînd. Și are să-l ajungă, nu mai are mult, — și, fără îndoială, cel ce vine nu-i altul decît Costache Tudor.

Icoane fugare trec: La tîrg, prin mulțime, a zărit ochiul strîmb și licăritor al dușmanului; dar de-abia acum își aduce aminte; atunci nu și-a dat sama. Și chiar nici acum nu poate spune cu siguranță dacă ochiul lui Tudor a fost ori nu. Inima însă bate grăbit; întreaga lui ființă simte că celălalt se apropie, se grăbește, se va alătura de el și-l va lovi. L-a urmărit de departe pînă ce l-a văzut intrînd în pădure. Apoi s-a grăbit. Prin întuneric, lovitura nu se știe de unde poate veni. Pașii se apropie. Gînduri trec ca fulgere. Să se ridice, să se coboare din car, să se așeze la marginea drumului, să-l aștepte, să-l umfle pe neștiute și să-l zdrobească... Dar parcă nu-i vine să se dea jos din car; carul și boii îi sînt ca niște prietini; mai bine se simte cu ei.

Deodată aude o tusă stăpînită. Inainte i s-a făcut pustiu. Un gînd arde numai: dușmanul! — și mîna dreaptă strînge coada securii. Cînd a pus dușmanul mîna pe car? A Anuței nu avea nici o hotărîre, nici un gînd ucigaș, nimic. Dar cînd a simțit mîna

străină pe car, deodată s-a încordat, s-a repezit ca un fulger în sus şi s-a prăbuşit îndărăt ; a înşfăcat pe *celălalt* în braţele-i vînjoase, l-a tras spre sine, l-a trîntit în fundul carului, i-a răstignit braţele în laturi şi i-a pus un genunchi pe piept.

Omul gemea înăbuşit ; oasele-i trosniră ca şi cum voiau să se rupă ; se frămînta sub încleştarea braţelor ; voia să spuie parcă ceva şi de groază nu putea rosti nici un cuvînt.

Gheorghe a Anuţei izbucni deodată cu glas spărios :

— Costache ! Tu eşti ?

— Eu... gemu greu duşmanul.

Gheorghe apăsă mai tare genunchiul : celălalt începu să tremure din adînc, să geamă şi să răsufle greu. Amîndoi stăteau ca împietriţi în întuneric, străbătuţi în întuneric şi singurătate de fiorul morţii.

Deodată duşmanul mugi, cu spaimă :

— Bădiţă Gheorghe !... nu mă omorî !

Iar A Anuţei strîngea cu dreapta mănunchiul securii. Zise scrîşnind :

— Dar tu, cîne, de cîtă vreme te ţii pe urma mea...

Celălalt, tremurînd din ce în ce mai tare, gemu :

— Bădiţă, eu cu dumneata nu mai am nimica... şi urmă a se tîngui, cu vorbe nedesluşite.

Carul ieşise pe coastă deasupra satului. Steluţe ardeau pretutindeni în negura de jos. Şi-n liniştea nopţii, deodată, un dangăt, un vuiet melodios sui tremurînd văzduhul. Clopotul cel mare de la biserică prinse a suna rar, ca o muzică adîncă. Glasul lui umplea cîmpiile, şi văile, şi noaptea, cu bubuiri de cîntec : parcă spunea vorbe duioase de mîngîiere şi de alinare şi celor care sufăr, şi celor care urăsc.

Clopotul zvîrlea în întunecimi cîntecul Învierii și Gheorghe a Anuței, încet-încet, își slăbi dușmanul din strînsoare, se trase pe draghina din dreapta carului, își trecu barda în stînga și, cu dreapta, își făcu cruce. Celălalt, Tudor, se sculă greu, ca un rănit, gemînd, și se așeză de cealaltă parte. Amîndoi priveau spre luminile nenumărate care tremurau, ca niște steluțe, în vale, amîndoi ascultau muzica adîncă a clopotului și carul cobora coasta spre sat.

EPILOGUL

Ne aflam într-o societate aleasă, în care erau multe doamne.

Prietinul meu Ioan V., tînăr publicist cu oarecare talent, — după o discuţie aprinsă, în care fusese vorba de femeile căzute, începu să istorisească o întîmplare.

— O să vă spun o istorie foarte simplă, zise el, o istorie ca multe altele...

Urmăream într-o zi neguroasă de iarnă pe un om beat, care colinda toate crîşmele pe care le întîlnea în cale. Mă ţineam după el de două ceasuri, prin aburii nesuferiţi, prin fumul de tutun şi prin larma crîşmelor scunde; îl urmărisem pas cu pas prin murdării şi prin îngrămădirile de populaţie năucă care se strîngea să se îmbete, să urle şi să uite viaţa neînţeleasă în ziua aceea de sărbătoare.

Omul meu băuse cu frenezie, cu frenezia disperării, cu faţa întunecoasă, cu buzele încreţite de amărăciune. Acum, prin pîcla amurgului de iarnă glodoasă, prin uşorul vînt jilav care punea o bură alburie pe haine, călca la întîmplare, ca din pod, pe pătura de gheaţă acoperită cu noroi şi cu bălţi întunecoase de

apă. Mergea în zigzaguri, împrăştiind raze murdare de apă împrejuru-i ; barba şi mustăţile îi erau umede şi încîlcite, în jurul gurii amărîte pe care încremenise tristul zîmbet stereotip al beţiei. Vîntul purta prin stropi pulpanele descheiate ale paltonului.

Intrai după dînsul, încă într-o crîşmă. Prin ţipetele stridente ale unei scripci, prin vuietul uniform de glasuri, prin înăbuşeala bolnavă, pătrunsei şi mă apropiai de tejghea. Nenorocitul îşi aprinsese o ţigară groasă şi sta cu un pahar de vin în mîna stîngă; se clătina uşor, cu picioarele slăbite de la genunchi.

În întunericul fumuriu, mă zări, — şi gura i se întinse într-un zîmbet lung, umed. Cercă să facă un pas, clătinîndu-se.

— Ce vrei ? începu el, cu gura cleioasă ; spune ce vrei !

— Nu vreau nimic.

El sorbi un gît de vin, plescăi din limbă şi-mi făcu cu ochiul.

— Mai pune-ţi poşta-n cui ; nu-ţi dau nici o picătură ! Şi, bătînd cu dreapta în aer, dădu drumul pe gură unui «heh-eheh» prelung, aspirat, un rîs fără răsunet.

— Nici macar atîta ! adăogi el ducîndu-şi unghia degetului celui mare la dinţi. Apoi făcu doi paşi, prăvălindu-se pe-o coastă, spre mine.

— Mă ! dai o cinste ? d-dai !

— Dau !

— Bine, dă o cinste. Ce crezi, că n-am să beau ? Tu nu ştii cine-s eu ! Ai tu *idee* de cînd beau ? De dimineaţă ! auzi ? de dimineaţă ! Şi ştii tu prin cîte crîşme am trecut ? Phiii ! nici nu le mai ştiu numărul ! Peste-o sută ! O sută n-or fi, dar peste cincizeci ; peste cincizeci ! Şi ştii cît vin am băut ? *Teribil !* Dar rom ?

dar biter ? *Teribil !* Şi ştii de ce ? Nu ştii ! Sînt bolnav, pe moarte... Aşa-i că nu-ţi închipui ? *Pe moarte.* Am scuipat un plămîn şi mai am unul. După ce l-oi scuipa şi pe acesta, s-a sfîrşit ! Ceva teribil ! — Dar de ştiut, ştii cine-s ? Funcţionar, domnule ! Şi am familie, bre... nevastă şi două fete... nici nu ştii cît mă doare inima... Au să rămîie pe drumuri... Vai de capul lor ! Nevastă şi două fete, domnule ! ş-au să rămîie, după ce-oi scuipa şi pe *celălalt !*

Vorbele acestea le spusese cu gura cleioasă, cu o voce bolnavă, cu limba grea. Acelaşi surîs neclintit al beţivului sta pe buzele umede, ochii erau trişti şi plini de durere, obrazul uscat, şi era în beţia lui ceva tragic.

Se clătina pe picioarele-i slăbite din încheieturi, mă privea cu ochii mari, aţintiţi, ţinea paharul aplecat, buzele amărîte şi ude erau vinete. În jur, mulţimea foia într-un miros greu ; pe podele, era glod ca şi în stradă. Afară ţîrîia mărunt din pîcla fumurie.

Crîşmarul aduse vinul poruncit de mine.

— Am să beau ! zise beţivul, am să beau, dar ţie deloc ! mai pune-ţi pofta-n cui ! Nu-ţi dau nici atîta ! — şi iar îşi duse degetul cel mare la gură.

— Nici nu-mi trebuie.

— Heh-eh-eh ! Nici nu-ţi trebuie ! Parcă mie îmi trebuie ? Asta-i ! Parcă-mi trebuie ! Dar e vorba că nu se poate altfel : *trebuie* să beau, căci trebuie să mor... înţelegi ? *Trebuie !* Mă clatin ? vorbesc încurcat ? — N-o să mă mai clătin şi n-o să mai vorbesc încurcat, cînd voi scuipa şi pe *celălalt !* — De ce te uiţi aşa la mine ? Crezi că eu n-am învăţat ? Am şi eu *patalama !* am şi eu, dragă ! cu toate astea, vezi că *trebuie !* Şi ştii de ce ? Nu poţi şti, căci nu te gîndeşti la *celălalt,* cum mă gîndesc eu ! Scuip o dată şi ştiu *sigur* că m-am apropiat cu un pas de groapă, de pildă

acuma, — uite! — am scuipat, am scuipat o bucată de suflet! Asta știi ce înseamnă? Că trebuie să beau un pahar de vin! Și iată, îl beau! Ceva teribil!

Vă puteți închipui un cap descărnat, — oase, — o frunte asudată, cu ochii dureroși, — și un rîs, un rînjet amar? Capul n-are nimic omenesc; moartea vibrează în fiecare trăsătură.

Ieșirăm. El pășea greu prin bălți de apă, cu pălăria înfundată în cap, trasă mai mult pe-un ochi, cu mîinile bălăbănind, cu ochii ca de sticlă.

Sara umedă venise. Acoperișuri umede, ziduri umede, trotuare umede, toate luceau trist și întunecos, pînă și lumina felinarelor părea umedă; iar pîcla apăsa ca un fum înăbușitor.

— Încet! zise tovarășul meu, prinzîndu-se de un felinar și oprindu-se deodată în cumpănă, cu jumătate de trup plecat înainte; încet! E lunecuș! O să ajungem greu acasă! — Asta-i frumos! Acasă plîng femeile... Au să audă: boc! pac-pac! boc! — Au să știe că eu tropăiesc... au să mă cunoască... au să iasă plîngînd... mi-e lehamete! Vai de capul lor, nenorocite! Ele știu acuma că am băut tot! tot! și mîni nu-i ce mînca! Ele știu că mult nu mai este... și plîng, plîng, vai de capul lor! Ce să fac! — uite, încă o bucată de suflet! Ceva teribil!

— Haide să mergem!

— Să mergem! strigă tovarășul, pornind cu capul înainte, gata parcă să împungă; să mergem! — Domnule, dacă ai ști ce fete, ce fete frumoase am! Și ce nevastă bună! Ei, a fost frumoasă nevastă-mea! Ne-am luat din dragoste. Acum însă nu mă gîndesc la ce-a fost! acuma mă gîndesc la *celălalt!* Uite, colo stau *ei*, în fund, căsuța ceea cu cerdac. Acuși încep:

boc! pac-pac! boc! şi au să iasă plîngînd... Vai de capul lor! Ceva teribil!

Eu m-am oprit în pîcla umedă a nopţii. Tovarăşul meu porni pe sub streşini mohorîte şi dispăru în întuneric. Îl auzeam murmurînd, cu limba încîlcită; auzii şi tropăitul picioarelor în cerdac.

M-am întors, pătruns de jilăveala şi de tristeţa nopţii de iarnă. Din cînd în cînd cădeam în ochiuri de apă. Felinarele clipeau şi trimeteau prin întuneric fire tremurătoare de aur. Din cînd în cînd, umbre încovoiate treceau prin noapte. Uneori se deschidea o clipă uşa aburită a unei crîşme, izbucnea afară un şuvoi de larmă şi cîntece iute înăbuşite.

Întîmplarea aceasta, măcar că m-a mişcat într-cîtva, am uitat-o după o bucată de vreme. De altminteri, nu era decît prologul unei drame, pe care o făurisem eu în sara aceea, după ce mă despărţisem de tovarăşul meu. Vă puteţi lesne închipui drama: lacrimi, gemete, bîlbîirile disperate ale beţivului pe cale de a sfîrşi şi cu *celălalt* şi alte multe de acestea. Aşa mi-am închipuit eu, dar realitatea trebuie să fi fost mult mai simplă şi mai dureroasă.

Epilogul dramei însă l-am greşit, după cît m-am convins mai tîrziu. A fost la mijloc o lipsă elementară de bun simţ. Ca toţi confraţii mei, am voit să *mişc* cu orice preţ sufletele; am încheiat cu lacrimi, cu moarte, cu bocete, cu sinucideri, şi am reuşit poate.

Întîmplarea, însă, mi-a pus în cale adevărata deslegare.

Vă rog să nu vă scandalizaţi. Într-o sară, o sară ploioasă şi mohorîtă de iarnă, mi-a ieşit înainte o fiinţă nenorocită, tremurînd de frig sub fustele ude şi pline de noroi, — una din sutele de fete nenorocite

care colindă Bucureștiul. M-a apucat tremurînd de braț, fără de nici un cuvînt.

Eu ieșisem de la o petrecere cu prietinii, eram foarte înfierbîntat. După o petrecere în care se făcuse multă literatură și se băuse mult vin, era foarte natural să mă gîndesc că am dat peste un adevărat studiu după natură.

Am dus-o acasă la mine, în odaia mea caldă de fîlăcău-care are cu ce trăi și cu ce petrece. Fata s-a așezat pe un scaun lîngă foc, tremurînd; eu m-am așezat în fața ei, privind-o cu curiozitate.

Era albă, — de suferință; — era delicată, — adică slabă: pielea și oasele; — avea ochi frumoși și arzători, în care licăreau frigurile foamei; însfîrșit, era foarte interesantă.

Am întrebat-o:

— Cum te cheamă?

— Adela... îmi răspunse ea, ridicîndu-și ochii spre mine și cercînd să zîmbească.

— Ești din București?

— Da.

— Părinți ai?

— Nu.

Un adevărat interogatoriu. Mă uitam la dînsa și voiam s-o mai întreb ceva, — dar nu știam ce. Afară de asta, starea mea nu era potrivită pentru un studiu.

Cînd, — pentru ca să răspund la zîmbetul ei de provocare, — am întins mîna și i-am pipăit trupul, am rămas îngrozit: sub hainele umede, trupul ena cald și tremura pînă în adîncuri. Ochii ei, pe care îi căutam în momentul acela, erau ațintiți asupra dulapului din dreptul ei, de lîngă sobă, cu o durere sfîșietoare.

Oricît ar fi de rău omul, cîteodată se înduioşează. M-am îndreptat repede, am deschis dulapul, am scos pîne, nişte friptură rece, apoi le-am pus pe o măsuţă şi i le-am adus dinainte.

Aţi văzut de sigur cum scheaună şi cum înghit, tremurînd, bucăţi mari, nemestecate, acei cîini jigăriţi, schilodiţi, morţi aproape de foame, alungaţi de pretutindeni... Aşa, tremurînd şi suspinînd, înghiţea, cu şiroaie de lacrimi, bucăţi nemestecate de carne şi pîne, fiinţa asupra căreia voiam să fac studii după natură, în ceea ce priveşte prostituţia şi desfrîul!

Tîrziu, în tăcerea odăii, la focul potolit, pe cînd vînturi de durere se zvîrcoleau pe-afară, Adela se linişti şi îşi şterse ochii de lacrimi.

Atunci am pus şi eu, cum ar fi pus fiecare dintre dumneavoastră, acea întrebare de prisos:

— De ce te-ai lăsat înşelată? De ce ai căzut în *desfrîu?*

Ea izbucni deodată, rătăcită, abătîndu-se la pieptul meu.

— De ce mă-ntrebi? Oh! de ce mă-ntrebi? Nu ştiu! nu mă întreba zadarnic, căci nu ştiu! Atîta pot să-ţi spun, că am avut un tată nenorocit, un suflet bun, dar nenorocit şi bolnav... S-a dat la patima beţiei. Scuipase un plămîn şi, înainte de a scuipa şi pe *celălalt,* se dăduse la băut ca un nebun! Ştiu că am fost nenorocită, altceva nu ştiu. Mai ştiu că n-am auzit o vorbă bună de multă vreme, că aş voi să fiu cinstită şi bună, numai să pot! Ah! nu ştii ce teribilă e foamea; nu ţi-a fost niciodată foame! Nu mă întreba zadarnic de ce am căzut! Ştiu că am fost nenorocită, altceva nu ştiu!

Şi plîngea cu capu-n palme, pe cînd vîntul murmura la geamuri, aducînd plîngerile din întinsa cetate

a durerii ; plîngea la pieptul meu, fără de nici un cuvînt de revoltă, dar în suspinele ei vibrau glasurile unei întregi armii de nefericiți.

In noaptea aceea, am aflat *epilogul*.

Prietinul meu tăcu și privi pe cei din juru-i cu un zîmbet ciudat. Cucoanele, și ele stăteau tăcute, cu ochii în gol, și parcă se gîndeau la ceva.

DOUĂ VIEŢI

Copilaşul slăbuţ şi melancolic se apropie de bătrîn şi-l întrebă cu sfială :

— Bunicule, unde-i mama ?

— Are să vie... răspunse moşneagul, fără să privească pe orfan.

— Cînd ?

— Mîni.

— Ş-are să-mi aducă jucării ?

— Are să-ţi aducă.

Ochii umezi ai copilului, trişti ca două viorele ofilite, se uitau cu neîncredere la faţa împietrită a bătrînului.

— Da, bunicule ?

— Da ! zise bătrînul cu nepăsare şi-şi întoarse ochii seci spre nepot. Sub privirea de ură, copilul se spărie şi începu a scînci. Se retrase apoi cuminte într-un colţ şi se aşeză lîngă jucăriile vechi.

Moşneagul mormăi cîteva vorbe fără înţeles, apoi îşi întoarse faţa chinuită de durerile trecutului spre pădurice din faţă, pe vîrfurile căreia o mare sîngeroasă însemna asfinţitul. Începu să se gîndească.

De cîteva săptămîni a rămas singur, numai cu copilaşul. Insfîrşit ! după şapte ani de chinuri şi umilinţi,

a scăpat, s-au dus amîndoi, şi feciorul, şi nora ! Şapte ani i-au otrăvit fără milă anii bătrîneţii.

S-au luat din dragoste. Au făcut o căsnicie fericită. Dar el, bătrînul, care căta la bătrîneţă dragostea copiilor; el, omul care fusese chinuit viaţa întreagă şi de prietini şi de duşmani ; omul înşelat şi de nevastă şi de frate; — dintr-o dată se trezi singur. Altfel de viaţă visase el, după ani de zbucium. Tinerii începură un trai cu totul deosebit de al lui; se închiseră în dragostea lor ca într-o taină ; uitară de bătrîn şi nu trăiau decît pentru fericirea lor.

Bătrînul începu a suferi. Nebăgarea aceasta în samă îi făcea rău. Prinse a-i mustra. Ei se apropiară mai mult unul de altul şi se depărtară de el. Moşneagul, amărît şi înşelat în nădejdile lui, deveni întunecat şi hursuz; de cîteva ori izbucni în cuvinte amare şi blesteme. Schimbul de vorbe făcu loc apoi unui învierşunat război tăcut între el şi nora sa.

Aşa, pe deasupra, nu se putea cunoaşte nimic ; însă lupta veninoasă tresărea în fiecare mişcare, în fiecare vorbă potolită. Feciorul, fără să spuie nimic şi fără să se lămurească cu tatăl său, trecu de partea femeii. Şi cu vremea, prigoana deveni o obişnuinţă dintr-o parte; iar în cealaltă parte cloceau tăcerea, răbdarea şi ura.

Şapte ani a suferit bătrînul; şapte ani nepăsarea fiului i-a sfîşiat inima şi batjocura nurorii i-a pustiit sufletul. El a tăcut, şi-a rumegat amărăciunea. L-au înlăturat de la masă, de la petrecerile mici familiare; i-au tăiat banii plăcerilor bătrîneşti de cafenea ; l-au culcat jos, lîngă bucătărie, l-au înjosit ca pe o slugă. El a tăcut şi veninul s-a strîns picătură cu picătură.

Şi iată că, după şapte ani, feciorul căzu zdrobit într-o rîpă, cu trăsură cu tot, prăbuşit de spaima şi goana viforoasă a cailor. In urma lui, într-o săptămînă, muri de durere şi femeia şi amîndoi fură îngropaţi alături sub glii, uniţi, în moarte ca şi în viaţă, prin dragoste. Amîndoi dormeau somnul de veci; iar bătrînul răsufla mai uşurat. Parcă i se luase o piatră de pe suflet. La moartea lor, nici o lacrimă n-a vărsat; ba cînd s-a stins noră-sa, a simţit o plăcere crudă, ca la moartea unui duşman neîmpăcat.

De-atunci, a rămas singur cu copilul. Pentru bătrîn, rodul dragostei care-l amărîse era rod blăstămat. Din ura cea veche împrăştiată de moarte, tot mai rămăsese ceva şi pentru copil. Rămăseseră privirile piezişe, vorbele răstite, mişcările brîncite, ca în silă, — rămăsese cruda, tîrzia, zadarnica răzbunare, îndreptată asupra unei licăriri de viaţă care de-abia pîlpîia.

Şi totuşi, cu toate că cei ce-l prigoniseră nu mai erau, cu toate că o parte din dureri şi chinuri puteau să se liniştească, — bătrînul era tot întunecat. In jurul lui se năruise, ca o clădire frumoasă, o dragoste mare şi acum nu rămăsese decît întuneric şi ruină. Viaţa nu-i era mai bună decît înainte, rănite tot sîngerau, cu durerile vechi.

Bătrînul îşi întoarse ochii mici în fundul orbitelor negre, privi încă o dată copilul care adormise ghemuit pe podele, la doi paşi, pierdut în umbră, apoi îşi lăsă fruntea în palme şi, cu ochii drept înainte, începu a asculta freamătul amurgului.

Privirile i se cufundară în negurile cenuşii, pe păduri. Amurgul însemna o pată mare trandafirie pe cerul limpede şi, pe pînza aceasta, păreau zugrăviţi doi plopi negri, desfrunziţi, cu braţele ridicate. Din

văi, spre pădure, noaptea își pornise valurile de umbră, venea încet, sfiindu-se încă de vuietele surde, tot mai slabe ale serii de brumar.

Intâi pădurea se cufundă într-o noapte oarbă, într-un abis negru ca păcura. Numai pe sus, prin creasta ramurilor, clipeau lumini triste de la cazarma orășelului. Apoi, peste liniștea din ce în ce mai deplină, se aprinseră sus, ca niște chibrituri, stelele. Un fior de-abia simțit venea dinspre desișurile pădurii; era fiorul toamnei, care scutura cele dintâi frunze. Bătrînul se gîndea la amărăciunile trecute și asculta vuietele tainice care-l chemau parcă în noaptea veșnică. Alături, pe dușamele, copilul se chinuia în somn greu, plin de visuri de spaimă, și-și frămînta, în întunericul des, trupul slăbuț.

Moșneagul își plecă o clipă îndărăt capul. Gîci, prin noaptea odăii, că copilul dormea jos. Făcu o mișcare ca și cum ar fi voit să se scoale, dar se opri. Lasă-l să doarmă acolo!

Copilul se frămînta în somn și glasul subțire, întunecat de lacrimi, scîncea:

— Bunicule, unde-i mama?

Glasul subțire mai murmură cîteva cuvinte neînțelese, apoi se stînse în răsuflările repezi.

Și bătrînul rămase gînditor în pervazul ferestrei. Se gîndea la trecutul chinuit, se gîndea la singurătatea care-l împresura, se gîndea la copilul care-i era o sarcină, la copilul celor pe care-i urîse. Și o nemulțămire amară îl cuprinse deodată. Din toată viața lui nu s-a ales nimic, ura l-a mistuit, ea îl duce la mormînt, — și dacă privește îndărăt, nu vede nimic, iar înainte, noapte adîncă, o prelungire de trai fără rost.

Şi ca şi cum cineva care ştie şi înţelege toate ar fi vrut să-l pătrundă de adevărul acesta, deodată un cîntec porni în noaptea începutului de toamnă.

Un caval murmura dincolo de pădurice, tremura în gîlgîit de lacrimi, părea că e o adiere a nopţii, o melodie care vine din necunoscut. Apoi un cor întins de glasuri începu, crescu, se înălţă şi căzu ca un talaz; părea un şuvoi de durere care izbucnise în cuvinte. Şi cînd glasurile scădeau, cavalul suna limpede, înflorind melodia, pînă ce creşteau iar valurile glasurilor omeneşti.

Bătrînul ştia că soldaţii de la cazarmă, ca-n multe alte dăţi, cîntă. Insă niciodată nu-l atinsese la suflet, ca-n sara aceea, tînguirea doinei cîntată de mulţime. Acuma, fără să-şi dea sama, îl pătrundea puterea vieţii, ca o durere ascuţită. Viaţa izbucnea din valurile de umbră, cerea, fără să-şi dea socoteală, lumină şi bine; viaţa tremura pretutindeni. Numai viaţa bătrînului de cînd era dărîmată! Acum a rămas o umbră singuratică, aşteaptă în prag să treacă convoiul morţii. Nimic nu mai tresare în el, nici avînt, nici dorinţă, nimic!

Şi bătrînul sta amărît la fereastră, pe cînd tînguirile melancolice ale cîntecului umpleau noaptea.

La doi paşi, pe duşamele, în umbră, dormea copilul, dormea o viaţă care aştepta lumină şi putere ca să izbucnească. Sdîncea încet prin somn, întrebînd de maică-sa.

Bătrînul se întoarse spre el; dar nu-l putea vedea. Se ridică, se apropie şi se aplecă asupra trupului slăbuţ. Il cuprinse încet, cu grijă, îl ridică şi-l aşeză în pat. Il învăli, apoi se aşeză alături la marginea

căpătăiului, pipăi capul şi începu să mîngîie părul moale ca matasa.

Afară, corul contenise. In odaie, copilul se liniştise şi dormea bine. Iar bătrînul, în întuneric, poate ofta, poate plîngea în tăcere, ca un drumeţ care se întoarce în locurile vechi şi nu găseşte nimic din ce era odată; pretutindeni, pe ruinile trecutului, vede izbucnirea vieţilor noua.

DOI FECIORI

Cucoana Sofiica intră pe uşă foarte serioasă şi cuconul Gheorghieş, cum o văzu, pricepu numaidecît despre ce e vorba. Se opri în faţa ei, cu mînile în buzunarele pantalonilor, şi aşteptă.

— Despre ce-i vorba, mă rog! întrebă el.

Cucoana Sofiica îşi netezi părul cărunt, lins pe la tîmple, îşi lăsă apoi în jos mînile cu degetele împreunate şi-şi coborî ochii în jos. Cuconul Gheorghieş cunoştea prea bine toate fasoanele acestea.

— Iaca ce-i, dragă... Ştii că chiar azi-dimineaţă a picat de la Iaşi cumnatu! Neculai. Ştii. Îi spusesem să se abată şi pe la Ionel, să vadă ce mai face... Nu ne-a scris de mult, bietul băiet...

Cuconul Gheorghieş se posomorî, pe cînd nevastă-sa se uita la el cu ochii umezi.

— De cînd s-a dus de-acasă, e vreme doar... zise iar cucoana; şi prin străini, nimeni nu-l întreabă, nimeni nu-l mîngîie...

— Dar! halal băiet! strigă cuconul Gheorghieş. Să nu ne scrie el de-atîta vreme! Parcă-i un cap de ţară o mărouţă de cinsprezece bani! Şi dacă nu i-aş trimete parale... Dar aşa... — slavă Domnului!

— Ei, cine știe! Nu fi și dumneata așa de iute. Multe are și el pe capul lui. Ce vrei? Tot carte și iar carte...

— Mă rog, să mă scuteşti! Cunosc eu ce poamă-i dumnealui, că numai zile fripte mi-a făcut de cînd a deschis ochii. Dar la urma urmei, știu ce-i de făcut: îi am ac de cojoc...

— Nu te supăra, dragă, zău nu te supăra. Tare-i năcăjit și supărat, bietul băiet. Numai o inimă de mamă poate înțelege...

— Hm! mormăi cuconul Gheorghieș.

— Ei, de ce ești rău? Ce vrei? Carte și iar carte! De la o vreme, nu mai știi pe ce lume ești... știi, e greu... — și el acolo e băiet străin...

— Da' spune odată, soro, nu mă purta cu vorba... Adică stai... am înțeles! E vorba de parale! zise bătrînul, rîzînd cu amărăciune. Spune, soro, nu te sfii! Sînt deprins eu cu *manevre* de-acestea: mi-i acru sufletul! Mă miram eu să trimeată alt răspuns... Ce mai faci, tată, mamă? cum o mai duceți pe-acolo?... Nu! parale și iar paralel Și să nu-ntrebe el batîr atîta: măi omule, mai trăiești, ori ai murit? Aș! ți-ai găsit! Las' că-l știu eu pe cuconașul dumnitale: bani, bani și iar bani! petrecere peste petrecere și cartea sub pat! Las' că vă știu eu! Ii cauți în coarne, parcă ar fi cine știe ce juvaer! Bani și iar bani. Da' ce-s eu? Am comori? Da' și comorile seacă la urma urmei!

Cuconul Gheorghieș tăcu deodată și începu să se plimbe cu pași mari prin casă, răşchirîndu-și mînios cu degetele barba și mustățile cărunte. Cucoana Sofiica scoase batista, o duse la ochi, se prăvăli într-un jilț și prinse a suspina.

Bătrînul pufni de cîteva ori, fără să se uite la ea. Apoi se opri şi ridică fruntea :

— Plîngi, hai ? Odorul, odoraşul mamei... Ei lasă, nu mai plînge, lasă... Oi face-o şi pe asta, — dar să deie dracul să nu-mi scrie, să se facă nea-aude nea-vede, ç-apoi şi eu cu paralele tot nea-aude, nea-vede...

Cucoana îşi ştense grăbit ochii.

— Dragul mamei ! Are să scrie, cum să nu scrie ?

După ce rămase singur, boierul prinse a se plimba iar cu paşi mari şi a mormăi nemulţămit prin odaia tăcută.

Băiatul pe care-l avea la Iaşi îi făcea multe zile fripte. Stătea de-o mulţime de vreme acolo, zicea că învaţă, că-şi face şi el un *viitor,* — dar bătrînul îi aflase purtările şi acuma nu se mai înşela cu nădejde zadarnică. Ştia prea bine că fecioru-său e un fante frumos, pomăduit, înmănuşat, care bate asfalturile şi colindă balurile; ştia prea bine unde se duc banii strînşi cu atîta trudă ! Ce era însă de făcut ? Acum era băiat mare. A încercat de cîteva ori să-l dojenească, dar cucoana Sofiica, — aşa de blîndă şi de supusă mai înainte, — atunci a sărit ca o leoaică. Pe urmă, era încredinţat că orice mustrare era zadarnică. Cîtă amărăciune n-a înghiţit bătrînul, de cînd s-a pătruns de adevărul acesta ! Şi acuma, în anii cei din urmă ai vieţii, nu mai avea nici o tihnă. Necontenite supărări şi certuri cu *mama.* Hei ! era straşnică cucoana Sofiica ! Cînd voia ea ceva, să fi venit şi Dumnezeu din ceruri, era zadarnică orice împotrivire. Ştia să plîngă, să geamă, să blastăme, să se tragă de cap; ştia să ţipe, să batjocorească, să rîdă şi să înţepe cu răutate; şi cînd îşi desfăşura în linie de bătaie toată armata aceasta, nu era chip să nu iasă

dumneaei biruitoare. Pentru odorul ei ar fi răsturnat cerul şi pămîntul.

Cuconul Gheorghieş, gîndindu-se la toate acestea, oftă plin de năduh. Apoi păşi pînă la fereastra aburită, făcu o pată luminoasă cu dosul palmei şi prinse să privească afară.

In ogradă, argaţii umblau forfota în toate părţile, se speteau cu treaba.

Boierul începu să-i urmărească cu ochii. Privirile, de la o vreme, i se opriră asupra unui flăcău sprinten, rumân la faţă, care ţesela un harmasar. Din harmasar ieşeau aburi cenuşii în aerul îngheţat, din pieptul flăcăului ieşeau aburi, — şi amîndoi, plini de viaţă şi de putere, înghiţeau mulţămiţi aerul tare.

Cuconul Gheorghieş privi multă vreme pe flăcău şi clătină trist din cap. Buba cea mare şi cea dureroasă aceasta era. Băietanul cel rumân şi plin de putere era sînge din sîngele lui. Un copil care s-a născut dintr-o greşală, la o margine de drum, şi care era menit să rămîie slugă urgisită, fără să simtă vreodată îmbrăţişarea mamei, şi vorba bună a tatălui.

De ce *celălalt* avea parte de avere şi de bunătăţi? Unul va fi slugă şi unul va fi stăpîn şi, cu toate acestea, sînt fraţi. Acuma pare că vede cuconul Gheorghieş mai bine decît oricînd amărăciunea împrejurărilor vieţii.

Bătrînul, căzut pe gînduri, alunecă cu mintea înspre trecut. Se lăsă într-un jîlţ şi începu să se gîndească la tinereţă, la anii pentru totdeauna prăpădiţi.

Afară, din nourii de cenuşă, începură să curgă rar flori argintii, mari, de omăt. Şi florile pluteau uşoare în văzduh, se încrucişau în tremurături de undă şi se lăsau leneşe pe covorul alb, sclipitor. Pe dealuri, spre

asfinţit, pădurile, cufundate în liniştea de iarnă bogată, ţineau pe vîrfurile arămii pete mari de ceaţă fumurie.

De la o vreme, pădurile şi întinderile sclipitoare, şi zăpada uşoară începură să joace într-o amestecătură ciudată de lumini şi umbre.

Se face vară, e linişte de asfinţit şi mirosul livezilor te-adoarme. Flori albe plouă din cireşi pe părul castaniu al unei zîne cu ochi verzi ca unda. Şi boierul se vede tînăr, numai într-a treizecea primăvară, — şi livezile sînt pline de miros şi de linişte, şi inima i-i plină de focul tinereţii, şi florile de cireş se scutură peste dragostea din a treizecea primăvară.

Cuconul Gheorghieş zîmbeşte cu amărăciune.

De mult, de mult s-a stîns dragostea cu fata de ţăran. Ochii ei duioşi de mult s-au închis şi gura care nu ştia să spuie cuvinte înflorite de mult a amuţit. S-a dus fata cu ochi verzi de mult în aşternut rece de humă şi multe flori de iarnă au căzut de-atunci peste dragostea de primăvară!

Dar în urma ei a rămas rodul iubirii, a rămas copilul care trebuia să crească horopsit prin uşile oamenilor, ca un cîne al nimănui.

Prin mintea lui cuconul Gheorghieş, acum, nu trec nici gînduri de dreptate, nici păreri mari de rău. Viaţa e aşa cum este şi nimeni nu poate s-o facă altfel. Totuşi sluga e sînge din sîngele lui şi, măcar că boierul nu simte nici dragoste, nici avînturi mari, mila îi înmoaie inima. Uite un om care n-a greşit cu nimic şi pe care fratele său din acelaşi tată îl va bate, şi-l va scuipa, şi-a va pune pe grumaz călcăiul dispreţului. De ce?

La întrebarea aceasta, boierul nu se simte în stare să răspundă. Dar o pornire mare de milă îl hotărăşte să jertfească, să facă ceva şi pentru copilul nenorocit.

Se uită iar pe fereastră. — Flăcăul, acum, adăpa calul, şi era voinic şi tare ca un brad bine crescut, şi în puterea de viaţă care clocotea în el de bună-samă că nu intra nici un dram de nemulţămire.

Pe boier îl cuprinde o înduioşare repede. Se scoală ameţit şi bate în geam. Apoi strigă :

— Ioane ! vină pînă sus. Am să-ţi spun ceva.

Flăcăul lasă altui argat calul şi porneşte fuga spre casă.

Nu trece mult. Uşa se deschide şi trupul mlădios năvăleşte în odaie, odată cu miros de aer îngheţat.

— Aici-s ! Ce poruncesti, cucoane Gheorghieş ?

Boierul se uită la flăcău, nedumerit. Vrea să spuie ceva, ochii i se aprind. Apoi rosteşte, cu greutate :

— Ascultă, Ioane... Uite ce e... A !... du-te şi pune caii la sanie... Adică nu, stai, nu-i mai pune ; m-am răzgîndit. Te-oi chema pe urmă, poţi să te duci...

Flăcăul, după ce ieşi, ridică nedumerit din umeri şi se gîndi : Oare ce-o fi avînd boierul ? — Se duse de-şi luă calul şi-şi căută de treabă.

Iar cuconul Gheorghieş, rămas singur, se gîndi ce putea să spuie argatului. La urmă, văzu că nu putea să-i spuie nimic. Deschise casa de fier şi se puse să pregătească banii pentru celălalt

MOȘ SIMION

De cîtăva vreme, moșneagul ducea o viață foarte amărîtă, departe de lume, în ruinile *Cetățuii*. Prietinii de altădată, rudele, cunoscuții dintr-un sat cu el, toți, nu mai erau. Unii se duseseră pe ceea lume, alții rămăseseră pe la căminurile vechi; numai el, fără nici un sprijin în viață, fusese mînat de multe vînturi și acum își aștepta sfîrșitul acolo, în ruinile de la marginea Iașului.

Acum era bolnav. Auzea, noaptea, glasuri care-l chemau în întunericul de-afară al gangurilor. Sta cu ochii deschiși în lumina slabă din odăiță, se ridica în capul oaselor și asculta. Prin podul vechi treceau duruituri grăbite, apoi o voce jalnică chema în tăcerea adîncă: Simioane! Simioane!

Bătrînul își ținea răsuflarea și-și ațintea urechea. Inima slăbită bătea mai tare. Apoi gura cu buze uscate se deschidea, se strîmba dureros, îngîna:

— Cumătră Anică... cumătră Anică...

Nimeni nu răspundea. Și moșneagul murmura, după un răstimp:

— Doarme... Cumătră Anică... cumătră Aniiică!

Cumătra Anica mormăia, somnoroasă:

— Ce-i ? Iar n-ai liniște ? iar ți se năzare, moșneag nebun !

— Cumătră Anică, l-am auzit iar...

— Bine, bine... l-ai auzit : vine să te stringă de gît!

— L-am auzit... îngîna moșul, sfios.

— Da, știu, l-ai auzit... Culcă-te mai bine și te liniștește... Nu-i chip să se hodinească oamenii din pricină-ți...

— Nu te supăra, cumătră Anică... Eram treaz, bun treaz... și l-am auzit, cum te aud... Mă striga pe nume : Simioane ! Simioane ! Pe urmă a tăcut. Nu te supăra, cumătră Anică !

— Bine-bine, culcă-te. Nu mă supăr.

Baba, mormăind nemulțămită, se întorcea cu fața la părete, trăgea cațaveica peste cap și se ghemuia în țolinci.

Iar moșneagul sta în lumina candelei, în capul oaselor, cu gura căscată, cu ochii țintiți în necunoscutul care-l chinuia. Barba rară, pîrlită, părul în șuvițe lungi, împresurau un obraz galben și doi ochi arzători în orbite negre. Stătea nemișcat, cu mînile puse peste genunchi, pe pătura zdrențuită.

Baba adormea curînd, răsufla regulat, ofta și suspina în somn. În tăcerea ruinilor se auzea țîrîitul tremurător ai greierilor. Apoi iar trecea un duruit depărtat pe sus și glasul slab suspina : Simioane ! Simioane !

Moșneagul îngîna fricos : — Cumătră Anică ! — Apoi tăcea. Prin noaptea de afară a ruinilor, pași ușori treceau, se auzeau fîlfîiri de aripi, scîrțîiri încete.

— Cumătră Anică ! of ! cumătră, cumătră ! și moșul ofta greu.

De cînd auzea, noaptea, glasuri și zgomote, moș Simion slăbise și mintea i se întunecase. Ziua, nu

mai lucra nimic ; şedea în soarele care încălzea ruinile Cetăţuii bătrîne, într-un ungher al zidurilor, şi părea că se gîndeşte. Dar mintea lui năcăjită nu gîndea nimic şi ciolanele trudite n-aşteptau decît liniştea mormîntului.

Cîteodată, cu paşi grei, umbla prin ruina domnească, pe care rămăseseră urme şterse de sfinţi zugrăviţi ; şi paşii îl duceau, prin soarele auriu, tot spre ungherul zidurilor, la banca vînătă de brad. Printre dărîmături şi printre petele de pajişte verde, umblau liniştite găinile pestriţe ale babei ; cîteodată, în gura tainiţelor părăsite, cînta cucoşul, deştepta liniştea de sihăstrie şi bolţile subpămîntene prin care trecuseră, cu glasuri de vifor, tragediile trecutului.

Moşneagul slăbea. Într-o noapte, treaz fiind, pe ferestruia zăbrelită dinspre asfinţit pătrunseră razele lunii şi vărsară o baltă de argint pe duşamelele negre.

Sufletul moşului se însenină şi se linişti puţin şi ochii arzători, lunecînd pe rîul de lumină, ieşiră din ruini, se întoarseră cu sufletul îndărăt şi începură călătoria în anii depărtaţi şi prăpădiţi.

Simion cel de odinioară era bărbat ca toţi bărbaţii şi trăia cu nevasta cum trăiesc toţi oamenii cu femeile lor. Toată săptămîna muncea, umbla ba încolo, ba încoace ; duminica, trebuia să cinstească la crîşmă, altfel nu era în rînd cu ceilalţi gospodari.

Nu-i vorbă, se ducea şi la biserică, pentru că aşa-i frumos, să se mai închine omul din cînd în cînd, dar de la crîşmă nu putea lipsi. Se ducea cu nevasta : cinsteau cu rudele un pahar, două, mai multe, pomenind numele tuturor morţilor. După aceea se întorceau acasă. Altmintrelea trăia bine.

Numai într-un rînd a prins în patul nevestei pe vechil. L-a ciomăgit bine şi i-a dat drumul, iar pe

nevastă a judecat-o c-o bîtă zdravănă de corn : să ţie minte cît a trăi. Dar s-a trecut asta. Pe urmă se ducea la biserică, la crîşmă, la tîrg. O desmierda pe Ilinca cînd era cu chef şi o bătea cînd era trăsnit : ca omul cu nevasta lui !

Au fost vremuri şi mai bune şi mai grele. Erau vremuri bune cînd se făcea păpuşoi şi pîne, cînd avea cu ce cinsti şi petrece, iarna. Dar, după întîmplarea cu vechilul, a început o prigoană amarnică.

A prins Simion să se zbuciume. Umbla după lucru la cîmp, sămăna pămînt în şesurile Iaşului, se chinuia în soare arzător vara întreagă. Toamna, se întorcea mulţămit, cu şirurile lungi de cară. Poposeau, noaptea, la hanuri singuratice, aprindeau focuri în mijlocul taberii şi prindeau a povesti întîmplări în care furnicau nălucile şi duhurile necurate.

Vara, scurma greu şi stropea cu sudori pămîntul negru. Iarna, sta tolănit lîngă vatră, în bătaia focului şi petrecea cîştigul verii, pe cînd satul şi cîmpiile adormeau sub blana albă de omăt, în cîntecele vînturilor.

Aşa a trăit cu nevasta cinsprezece ani. Copii au avut, dar i-au pus în pămînt. După cinsprezece ani, îi vin Ilincăi hachiţele : o prinde omul cu un băietan care de-abia scăpase din oaste : fusese sergent. Nici nu mai rămîne vorbă, — i-a tras o bătaie de-a zăcut pe coaste două săptămîni. Dar cu femeia nu te poţi pune : îi scoţi şase draci, dar al şaptelea tot rămîne !

A trăit atîta vreme cu dînsul, au mîncat dintr-o strachină, au dormit într-un pat şi, dintr-o dată, uite, şi-a luat muierea lumea în cap ; a pus mîna pe ce era mai bun în casă, a luat părăluţele strînse cu mare trudă şi s-a tot dus cu ibovnicul : femeie stătută, cu un băiat !

A rămas Simion singur, ruşinat şi amărît. Cum s-a făcut, cum s-a dres, de Ilinca n-a mai auzit. Singur s-a dus la crîşmă, singur s-a întors acasă; a muncit fără tragere de inimă şi fără nădejde, ani lungi după ani lungi.

A dus-o greu. Bătrîneţa a venit degrabă după viaţa chinuită. Apoi a ajuns un biet om la care nu se mai uită nimeni, pe care nici un suflet nu-l cercetează. Acu, la urmă, s-a îndurat cumătra Anica să-l ţie şi să-l îngrijească pînă ce i s-a împlini sorocul; şi pe urmă să-i rămîie ei casa şi pămîntul de-acolo, din sat...

Stă cu dînsa aici, la marginea Laşului, în chiliile risipite. El gogeşte toată vremea. Cumătra Anica îşi petrece viaţa vînzîndu-şi în oraş ouăle, găinile şi verdeţurile.

Moş Simion sta cu ochii în lună şi greierii tulburau somnul casei vechi. Icoane de mult uitate izvorau din trecut, veneau, se duceau pe rîul de lumină.

Şiruri lungi de cară trec încet, pe drumuri cotite. Se opresc în poieni negre; un foc se aprinde în întunericul codrilor; lumina rumână învăluie oameni şi cară, cu o pînză tremurătoare.

Pe urmă, întoarcerile de la vii în mijlocul toamnei, cu buţile pline de must tulbure. O lumină dulce de lună... Oamenii tot drumul cearcă cu trestiile gustul vinului nou, apoi încep a cînta în tăcerea cîmpiilor. Fîneţe cosite se întind la dreapta şi la stînga şi stogurile de fîn par colibe adormite în depărtări. Scîrţîitul duios al osiilor, cîntecele trăgănate ale căraşilor, sclipirile depărtate ale iazurilor, toate par din altă lume, în pacea şi lumina de basm a lunii.

Clăcile cu poveştile, minciunile şi înfiorările lor; nunţile cu petreceri, cîntece şi larmă; anul nou cu

bătrînele lui obiceiuri, — toate vin așa de șterse, așa de slabe, ca ultimele chemări de bucium, toamna.

Toată viața curge de la început pînă la sfîrșit, fără bucurii, doruri și dureri mari. Iată o viață întreagă, din care nu s-a ales nimic! Femeia i s-a dus, — bătrînețea amară și desnădăjduită a venit și glasul slab și adînc izvorăște iar din tăcere: Simioane! Simioane! — Se apropie sfîrșitul.

Lumina de lună se șterge, întunericul se întinde; fîlfîiri de aripi trec pe afară, scîrțîiri încete și oftări jalnice. Bătrînul e aţipit și neliniștit și se învîrte în culcușul lui.

— Cumătră Anică! îngînă el cu frică, cumătră Anică... Dormi?

Ascultă un răstimp.

— Cumătră Anică, e adevărat oare c-avem să ne vedem pe ceea lume? — Cine știe! Dormi, cumătră Anică? — Doarme. — Dumnezeu știe!

Moșneagul se întoarce mormăind în pat, apoi, după o bucată de vreme, începe iar:

— Cumătră Anică, oare mai trăiește Ilinca? — O fi murit! — Din pricina ei am ajuns eu așa... — Ba la urma urmei, nici ea nu-i de vină... — Nimeni nu-i de vină... Cumătră Anică — Dormi? — Da, doarme. — Iaca, eu nu pot să aţipesc...

Bătrînul mormăi pînă într-un tîrziu, apoi adormi cu mîinile pe piept.

In zilele care urmară, moș Simion coborî în orașul pestriț și strălucitor din vale. De-abia își ducea bătrînețele amărîte. Cobora anevoie coasta repede; trecea prin cîmpia arsă a Bahluiului, pe care stăteau nemișcați în soare cai slabi și bătrîni; se uita nepăsător la cetele de țigănuși în zdrențe, la cîrdurile de gîște care umpleau de puf apa neagră; intra pe la

Trei-Calici şi urca spre oraş cu pas scurt şi nesigur, bătînd pietrişul cu cîrja-i de corn. Trecea încet prin liniştea şi colbul uliţilor, prin tăcerea bătrînei cetăţi în agonie.

Se oprea la hală. Acolo mulţimea se frămînta într-o larmă surdă ca un muget prelung, prin pulberea luminoasă a verii. Olteni grăbiţi treceau zvîrlind ţipete puternice, cu cobiliţa pe umeri; ovrei, în caftane, se opreau şi-şi vorbeau de aproape de afaceri, amestecîndu-şi bărbile; săteni liniştiţi îşi duceau boii de funie. Şi moşneagul se rezema de un zid, la o parte, privea freamătul acestei vieţi pentru el neînţeleasă, — părea că-i treaz, părea că dormitează şi parcă aştepta ceva.

Tîrziu, pornea îndărăt spre ruinile lui, prin cîmpia înecată de lumină a Bahluiului. Urca greu dealul, intra în curtea tăcută şi se aşeza pe banca lui de brad. Îşi punea mîinile pe genunchi şi rămînea visînd, cu ochii înainte, asupra Iaşului pestriţ, cu turnuri strălucitoare, deasupra cărora plutea, în amurgul de vară, o pulbere luminoasă de aur.

Cumătra Anica, rotofeie şi rumână, îl certa.

— De ce te chinuieşti atîta? ce cauţi acu la tîrg, — cînd de-abia îţi porţi picioarele?...

— Nu te supăra, cumătră Anică; n-am linişte... mă mai iau... Într-o noapte, am visat pe baba mea şi acu nu mai am linişte...

— Nu ţi-i greu să vorbeşti? Cine ştie dacă mai trăieşte!...

— Adevărat... cine ştie... Poate sufletul ei mă caută. Astă noapte iar m-a strigat: Simioane! Simioane!

— Iar începi?

— Nu te supăra, cumătră Anică... nu te supăra!

Dar într-o zi, după nopți bintuite de zgomote, murmure și glasuri, moș Simion, coborînd la haltă, dădu peste o arătare ce venea, rătăcind parcă, din trecutul neguros.

Era într-o duminică și bătrînul, rezemat în colțul lui, privea în neștire o ființă care stătea pe gînduri lîngă o magherniță : o babă adusă de șele, slabă și tăcută.

Moșneagul tresări și mormăi :

— Eu parcă cunosc pe femeia asta...

Începu s-o privească cu luare-aminte pînă ce baba își ridică ochii șterși asupra lui. Atunci se lămuri totul în mintea moșului. Și viața întreagă, trăită cu zeci de ani în urmă, viața nici prea bună, nici prea rea, îi veni în minte foarte ștearsă, — și moș Simion nu simți nici bucurie, nici mîhnire.

—...Asta-i baba mea... Ilinca...

Bătrîna pornise. Moșneagul se uită curios la dînsa cîteva clipe încă, apoi se mișcă înainte, întinse brațul și o atinse ușor cu vîrful cîrjei.

Baba se întoarse. Moșneagul se puse în fața ei, apoi vorbi domol :

— Ilincă... mă mai cunoști ori ba ?

Bătrîna se uită țintă la moș, cu gura căscată, apoi zise deodată :

— Tu ești, Simioane ? Iaca, numai după glas te-am cunoscut ! — Tu ești ?

— Eu sînt ! răspunse moșneagul.

Prin jurul lor trecea grămădindu-se mulțimea în fierbere și soarele își tremura lumina deasupra zbuciumului.

Baba zise :

— Doamne, moșnege, cum am îmbătrînit noi !

Bătrînul răspunse :

— Iaca, din pricina ta am ajuns eu așa zile!

Femeia tăcu și-și coborî ochii osteniți în pământ. Apoi murmură:

— Și pe mine m-a lăsat răul cela chiar de-atunci...

Bătrînul nu răspunse și baba nu mai zise nimic. Stăteau ca doi străini față în față.

După un răstimp mare, moșul zise domol:

— Apoi Dumnezeu a vrut așa. Eu mă duc. Umblă sănătoasă...

Un val de norod trecu, îi despărți. — Și bătrînul porni spre ruinile lui, prin mîhnirea Iașului bătrîn. Nu era nici supărat, nici bucuros; nu mai dorea nimic; își ducea greu la deal ciolanele trudite, care n-așteptau decît liniștea mormîntului.

LUPUL

Era, domnule, o zarvă în mahalaua *Pîrăul Morii* şi o fierbere, — ceva strașnic! De cum venise zăpada sărbătorilor de iarnă şi pîclele, un lup, o dihanie de lup, pripăşit dracul ştie de unde prin zăvoaiele din văi, se strecura în fiecare noapte în gospodăriile de la margine şi răpea ba un purcel, ba o oaie, ca dintr-ale lui.

Era o adevărată pacoste. Femeile certau pe bărbaţi întruna, pînă ce-şi scuipau, săracii, sufletul de năcaz, îşi îndesau căciula peste urechi şi se duceau la crîşma lui Avram. Acolo, începeau să se tînguie. Unuia i-a furat purcel îngrăşat, altuia i-a rupt dihania godac de un an, altuia i-a încolţit oaia, — toţi aveau cîte-o pagubă. Avram asculta zîmbind, aducea băutura şi spunea, răsucindu-şi perciunii :

— Trebuie să-l împuşcăm... aşa să trăiesc eu!... Să mai aduc o litră ?

După ce se mai mîngîiau, plecau acasă. Acolo, femeile iar săreau cu gura. Bieţii oameni, amăriţi, puneau mîna pe ceva şi începeau să dea, şi dă-i! şi dă-i! pînă ce se săturau. Copiii urlau de spaimă, de nu s-auzea nici în cer, nici în pămînt; mîţele, îngro-

V.D.4885

zile, săreau cu capu-n geamuri; cînii băteau pe afară ca la hingher; mă rog, era o muzică de-ţi venea s-apuci cîmpii!

Ce era de făcut? Să-l împuşte! — Se puneau oamenii, noaptea, la pîndă; unii cu puşti, alţii cu şpăngi, alţii cu pari rupţi din garduri... Dar era o negură ş-un întuneric de se păleau cap în cap. Stăteau zgribuliţi pe sub garduri, prin gropi, pe după porţi, şi aşteptau pe tălhar. Şi venea tălharul, dar venea aşa de încet, că nu-l simţea nimeni. Şi deodată se auzea coviţînd, — cînii prindeau a lătra şi gospodarii a răcni: «Lupu, măăăi!» Chiuiau, descărcau puştile, izbeau cu parii în hambare, pe urmă, după ce se făcea linişte, se adunau la Avram. Unul zicea:

— A furat purcica lui Berbeliţă!

Gospodarii răspundeau:

— Al dracului lup!

Altul răcnea:

— Ei, cum nu putem noi să-l prindem! Nu-i chip, domnule, şi pace!

Iar Avram venea cu băutura şi-şi răsucea perciunii:

— Trebuie să-l împuşcaţi, aşa să trăiesc eu!

— Cum să-l împuşti, domnule? tuna Berbeliţă, sculîndu-se în picioare; cum să-l împuşti? Fură şi se duce! Să te văd pe dumneata, cum ai să-l împuşti pe o negură ca asta? Iaca puşca!

— Eu? nu-l împuşc! ţipa Avram, trăgîndu-se repede înapoi.

Aşa viaţă nu mai era de suferit. Femeile umblau cu vînătăi pe la ochi; bărbaţii erau zgîriaţi, parcă se bătuseră cu pisicile; unii copii aveau *ducă-se pe pustii*. Era rău de tot. Mai rămăseseră cîteva zile pînă-n Crăciun şi se gîndeau cu jale, sărmanii oameni, că nici sărbătorile n-au să le ticnească.

Miercuri însă, cu două zile înaintea Naşterii Mîntuitorului, — domnul Costache Cîrlan, omul cel mai înalt şi cel mai de samă din mahala, omul cu cele mai lungi mustăţi şi cu vocea cea mai groasă, se hotărî să scape gospodăriile de pacoste. Dumnealui era negustor de mere şi n-avea vreme să se ocupe cu fleacuri de acestea, dar acuma, băgînd de samă că-i atîta zarvă, se înduioşă, ca bun creştin ce era, şi trimese pe Fănică, băiatul cel mai mare, în Negreşti, peste deal, la o zvîrlitură de băţ, să poftească la tîrg pe cumătrul Manole.

— Să vezi, a zis domnul Costache; Manole e un puşcaş cum nu găseşti în toată *Evropa*. La urma urmei... hm! mai sînt şi alţii... ştii dumneata... la nevoie, aş putea... dar tot mai bine să vie Manole!

Cumătrul Manole a venit. Era un romîn mijlociu, bărbos şi cu ochii foarte vioi. Cîrlan îi lămuri toată afacerea şi-i mărturisi, de la început, că era hotărît, fie ce-o fi, să scape lumea de o fiară răpitoare.

— Bine! zise Manole, cu glas moale; om face ce s-a putea...

— Nu aşa! mugi domnul Costache; *eu*, dacă am spus, — e sfînt! Trebuie să împuşcăm dihania.

— O puşc, numai s-o zăresc! răspunse romînul. Acum nopţile sînt neguroase. Te-nhaţă lupul de picior şi nici nu-l vezi...

— Te-ai stricat, Manole! strigă înfierbîntat Cîrlan. Te credeam mai *veteaz!*

Săteanul se scărpină în cap. Apoi vorbi:

— Nu, pe negură nu-i chip. Dar dacă vreţi, eu vă prind lupul, — fără puşcă...

— Fleacuri! răcni domnul Costache; eu, cu puşca mea, dacă nu l-oi împuşca, să nu-mi zici mie pe nume!

Bine. Pînă în sară, s-au pregătit. Fănică s-a dus după praf, după halice, după petiți. Domnul Cîrlan și-a șters pușca, a încărcat-o, a ieșit afară, a dat un foc. Cînii au început să urle și gospodarii de prin-prejur, cu neveste, cu copii, veniră să fie față la pregătirile celui care avea să-i scape de năcaz.

Fănică mai făcu două călătorii la Avram, în colț. Oamenii cinstiră, vorbiră. Cinsti și vorbi și Manole și făgădui, cu tot rîsul batjocoritor al lui Cîrlan, că el va prinde lupul fără să aibă nevoie de pușcă.

— Tu, cu meșteșugul tău; eu cu al meu! zise domnul Costache.

Manole, cam cherchelit, porni cu Berbeliță, cu Pîntaru, cu Pungă și cu alți păgubași, ca să facă pregătirile trebuitoare. Apoi trecură pe la Avram, și, cînd se întoarseră, tocmai asfințea soarele. Dumneaei, *cucoana* Săftica a lui Cîrlan, puse masa și cumetrii ospătară. Apoi domnul Costache își trase cizmele cele mari de iuft pe care le lua de obicei la drum; își învăli trupul uriaș cu un pieptar de piele; se îmbrăcă pe deasupra cu mantaua cea mare de șiac; își turnă în cap o căciulă cît o oboroacă; își trecu torba pe după gît; luă pușca, tuși și zise:

— Gata! De-acu mergem...

Își făcură cruce și porniră, pe un frig de crăpau pietrele. Zăpada scîrțîia sub picioare. Cum înseră, o pîclă lăptoasă umplu văzduhul și acoperi pămîntul. Gospodarii se strecurau de prin ogrăzi, cu armele vechi, și măreau ceata.

După ce ieșiră la margine, Cîrlan zise:

— Ian să-ți vedem meșteșugul, Manole...

Porniră cu toții. Cîmpia era tăcută; numai un guițat jalnic de purcel se auzea prin ceață.

La o bătaie de pușcă se opriră.

— De ce guiță purcelul ? întrebă Costache.

— Aici e capcana... răspunse Manole și începu să arate cumătrului meșteșugul. O groapă adîncă de un stînjen; împrejurul gropii, două țarcuri de nuiele. Prin șanțul făcut de țarcuri, — șanț acoperit bine cu spini și paie, — umblă coviținď purcelul. Lupul aude țipetele, se apropie, dă tîrcoale, apoi sare, ca să ospăteze din godac, și dă în groapă...

— Asta-i toată filosofia ? întrebă rîzînd Cîrlan.

— Asta-i ! răspunse cumătrul Manole.

Și cu toții se strecurară la marginea mahalalei, prin întuneric. Domnul Costache se așeză cu cumătrul Manole subt un șopron bine îndosit. La cîțiva pași se piti Berbeliță, gros ca un țuhal, c-o ghioagă nestrujită în mînă. Mai încolo, subt un gard scund cu streșina mare, sta Costache Pungă, nalt și subțire, rezemat într-o pușcă cu cremene. Pe urmă, Pînțaru spînul; pe urmă, Dorobanțu, prietinul cel bun al lui Avram, și mulți alții, care cu lănci, care cu pari, care cu furci, fiecare cu ce putuse.

Noaptea era așa de neguroasă, încît nu se vedea la doi pași. O liniște mare domnea pretutindeni. Guițatul jalnic al purcelului sfîșia tăcerea. Din mahala, izbucnea în răstimpuri cîte un lătrat de cîne. Și era ger, și era pîclă — iar cîmpia, neagră ca păcura și nemișcată, se întindea înainte ca o genună plină de spaima necunoscutului.

Din vreme în vreme, cîte un glas înăbușit răzbătea :

— Bre... Berbeliță... n-auzi ?

— Ce-i ? se auzea răspunsul, în șopot.

— Nu mai vine, bre Berbeliță !

Urma tăcere. Și în cîmpie, purcelul coviță cu disperare.

Domnul Cîrlan, de la o vreme, începu să se plicti-

seacă. Scoase din torbă clondirul de rachiu de drojdie şi zise cumătrului Manole.

— Pînă ce-a veni dihania, noi putem să mai tragem cîte-o duşcă. Altfel amorţim.

— Amorţim, da ! şopti Manole.

Traseră cîte-o duşcă bună. Apoi iar se puseră să asculte.

— Comedie, domnule ! murmură supărat Costache; e un întuneric de-ţi dai cu degetele în ochi. Încă n-am văzut aşa ceva de zilele mele !

— Întuneric, da ! grăi încet Manole.

— Ştii, cînd e întuneric... îţi vine aşa, nu ştiu cum.

— Ba mie nu mi-i frică deloc ! zise cumătrul.

— Imi pare rău ! răspunse Cîrlan. Parcă eu zic că mi-i frică ? Dar ştii, aşa.... ţi-i oarecum.

— Da, aşa ceva... şopti săteanul.

După un răstimp, Costache Cîrlan mugi iar :

— E frig al dracului ! Ar fi bine să ne mai încălzim oleacă...

O voce se auzi, în apropiere :

— Grozavă pîclă, domnule Costache...

— Iţi dai cu degetele în ochi, frate... Cine-i ? A ! dumneata eşti, Berbeliţă ?

— Eu sînt.

— Dă-te mai încoace.

Alt glas adînc izvorî din întuneric :

— Şi eu îs aici !

— E Dorobanţu... zise Berbeliţă.

Iar domnul Cîrlan grăi moale :

— Zi şi celorleţi să vie !

Apoi, cînd toţi se strînseră la un loc sub şopron, şipul cu rachiu începu a umbla din mînă în mînă. Vorbeau încet şi cinsteau. Se pipăiau cu mînile şi se cunoşteau după glasuri, — de văzut nu se vedeau.

Cînd se auzeau lătrături mai tari de cîni, tăceau, își întorceau urechile spre cîmpie și ascultau, ținîndu-și răsuflarea. Dar afară de țipătul de fierăstrău al purcelului, nu se auzea nimic; și iar începeau a șopti, și garafa gîlgîia. După aceea, cînd băutura se sfîrși, unul se strecură pînă la Avram și se întoarse înapoi. Vremea trecea. Lupul nici gînd n-avea să vie.

Intr-un tîrziu, domnul Costache începu a se veseli și a face haz în întunericul șopronului.

— Ha-ha-ha! cumătre Manole... cumătre Manole... ai făcut și tu o treabă cît o nucă!... Să știi că deaceea nu mai vine dihania... îi dă de veste purcelul...

O frămîntare se iscă și un glas zise:

— Incet, încet, domnule Costache... dai peste noi!...

— Voi sînteți? murmură Cîrlan; bine! dar lupul, — unde-i?

— Are să vie! zise Manole.

— Nu mai vine! strigă Cîrlan. Purcelul tău e de vină!

— Taci... șopti țăranul; nu răcni, că s-aude cine știe de unde!

— Cum să nu răcnesc? Ba am să răcnesc! Ura! Uraaa!

— Psss! Astupați-i gura! gemu Manole.

Se zbătură cîtăva vreme prin întuneric. Apoi unul izbucni: «I-auzi!» și frămîntarea conteni dintr-o dată. Prin gerul și pîcla deasă a nopții, țipetele godacului se auzeau tari, ascuțite, sfîșietoare; cînii începură a lătra din toate părțile și a urla prelung.

Manole zise:

— Lupul!

Iar domnul Costache gemu:

— Unde-i?

Nimeni nu-i răspunse. Toți ascultau. Dinspre țarc, venea un zgomot neobișnuit : mugete, izbituri, schelălăituri răgușite.

— Gata ! s-a prins ! vorbi Manole, cu liniște. Iar glasul lui Cîrlan izbucni disperat :

— Unde-i, domnule ? Și prin noapte, două fulgere țîșniră, unul după altul, cu bubuituri asurzitoare. «Uraaa ! dă-i la cap ! pe dînsul, măi !» iar oamenii se poticneau în toate părțile, subt izbiturile uriașului.

Nimeni nu îndrăzni, deocamdată, să se apropie de groapă. Manole numai se duse și se întoarse. Zise :

— Dihania a căzut în capcană...

Cîteva lumini scăpărară. Apoi felinarele porniră în zigzaguri prin pîclă, ca niște focuri rătăcitoare pe iaz. Și deodată țarcul se lumină și umbre negre îl împresurară.

Purcelul se zbătea covițind în șanț, iar în fundul gropii icnea fiara. Cînd simți pe oameni, prin întuneric, se opri. Ochii îi scînteiau în negură ca doi licurici.

— Pe dînsul, măi ! strigă cu glas mare Cîrlan. Și felinarele începură a alerga în jurul gropii. Cîteva puști bubuiră; șpăngile și furcile începură a izbi spre fundul gropii, ghioagele băteau surd; și fiara țipa urla înspăimîntată, sărea, se svîrcolea, nebună de groază, — apoi începu să geamă înfiorător, cu durere, pînă ce tăcu, doborîtă în sîngele-i înghețat.

După aceea, gospodarii plecară la Avram și toată noaptea chefuiră, cîntară și bătură cu cizmele în podele.

A doua zi, se strînse toată mahalaua : bătrîni, copii, neveste, bărbați, la marginea gropii, ca să privească pe dușmanul ucis. O grămadă de carne și de

sînge, amestecate cu bucăți înroșite de zăpadă. Era veselie și vorbă, iar cînii dădeau tîrcoale, urlînd.

O femeie scoase purcelul din țarc. Covița moale și răguşit și era slab, numai pielea și ciolanele.

Veni și domnul Cîrlan, ținînd de după cap pe cumătrul Manole. Era foarte vesel. Se repezi din mulțime la marginea gropii și începu să răcnească la leșul lupului, dînd din mîini și cumpănindu-se.

— Hoțule! așa ți-a trebuit! Ai să mai vii să furi?

Oamenii îl luară de brațe și-l traseră deoparte. Dar dumnealui se smunci și se năpusti iar la marginea gropii, bălăbănindu-și brațele:

— Așa ți-a trebuit! Purcei ai vrut? purcei ai găsit!...

Și oamenii îl apucară iar și-l traseră îndărăt. El se zbătea, mugind ca un taur. Iar lumea era bucuroasă că bietul lup a fost ucis și toți se gîndeau că vor petrece cu mulțămire sărbătorile de iarnă.

RUINI

De cînd s-au sculat, lustrei tac.

Pe bătrîn îl cheamă Irimia Popovici, dar toată lumea îi zice moş Irimia, simplu, — de Popovici nu ştie nimeni. Iar dacă vor să-i zică altfel, îi zic *Ţapul*. Şi chiar au de ce să-i zică aşa : moşneagul e amarnic, nimeni nu se poate înţelege cu el ; afară de aceasta, are o bărbuţă albă şi lungă, curat barbă de ţap. E mijlociu, ciolănos, şi are nişte ochi ce strălucesc ca oţelul ; merge dîrz şi vorbeşte îndesat, din gît.

Pe babă o cheamă Mărioara, e voinică încă şi frumoasă, cumpenele au trecut peste ea fără s-o zdrobească. Are o leacă de mustaţă şi toată ziua e cu ţigara în gură, toată ziua stă la cinste şi la taclale cînd e linişte în cocioabă.

Iar pe tovarăşul de nevoi îl cheamă Gheorghe Şoric. Mititel, uscat, de-l dă vîntul jos ; obrazul lui negru şi boţit parcă e un zbîrciog ; ochii sînt aproape albi, fără de nici o coloare ; n-are fir de păr pe faţă ; şi e aşa de slab, încît straiele pe el par flendurile aninate pe o momîie pusă în mijlocul grădinilor ca să spărie vrăbiile. — De cînd îl ţin oamenii minte umblă cu o

pălărie mare, pleoștită ca un clopot, care-i trece peste urechi, cu niște pantaloni care au fost cărămizii odinioară, dar care acuma-s pestriți din pricina petecelor. Surtuc nu poartă, și cămașa e turcatcă pe el: o leapădă cînd nu se mai poate ține petec de petec. Incalte moș Irimia tot are o jiletcă albastră și o redingotă roșcată, rămase din vremurile bune.

Tustrei tac.

Moș Irimia și Gheorghe Șoric stau sus, pe patul de scînduri, între calupuri și ciubote stricate, pe scăunașele lor cizmărești. Lucrează: împung cu sula și trag sforile ceruite.

Mătușa Mărioara stă pe scaun, lîngă vatră. Focul de trei lemne arde leneș deasupra cenușei, dar la foc nu fierbe nimic. Soarele dimineții de vară intră galben prin ochiul colbăit de sticlă, care ține loc de fereastră.

Tac. De multă vreme, de o săptămînă, e liniște în căsuța săracă, și tăcerea asta nu prevestește lucruri bune. Baba bate tăciunii, fumează și privește gînditoare flacările. La foc nu-i nimic: baba de-abia așteaptă să izbucnească. Moș Irimia trage din cînd în cînd cu coada ochiului la bătrînă, o privește ciudat, cu un zîmbet răutăcios deasupra bărbii de țap. Astăzi bate mai îndesat cu ciocanul și strînge sfoara ceruită mai tare. Gheorghe e ca totdeauna: de-abia își poartă mîinile, privește neclintit la ciubotă, cu ochii lui spălăciți și plini de somn și se zguduie cînd bate cu ciocanul. Rareori își ridică capul și privirile se plimbă o dată de la moșneag la babă, la foc, pe urmă la moșneag, și iar se coboară la ciubotă. Știe el bine ce are să se întîmple.

Trece o bucată de vreme și deodată moș Irimia trage, strîngînd fălcile, un ciocan în ciubotă, cît ce

poate, zvîrle apoi ciocanul, zvîrle și ciubota, zvîrle și piedica și zice îndesat, uitîndu-se țintă la ușă :

— Ia să mă scol eu și să pun o oală cu apă la foc, că văd... că...

— Hm ! mormăie baba trăgînd adînc din țigară.

Gheorghe Șoric se face mai ghebos deasupra ciubotei. Moș Irimia se dă jos de pe pat, face cîțiva pași pînă la prag, acolo se oprește și zice iar, cu ochii țintă la ușă :

— Ce ? e mare lucru să pun eu o oală cu apă la foc? e mare lucru adică ?

— Hm !

— Că văd eu că... nu-i mare lucru... he-he ! văd eu că...

— Ce vezi ? ce vezi ? strigă deodată bătrîna zvîrlind țigara și repezindu-se în sus ; ce vezi, ha ? spune, ce vezi, Țapule, ce vezi ?

— He-he-he ! rîde îndesat bătrînul, tot cu ochii la ușă ; văd eu că baba mea azi n-are gust de treabă. Adică ce ? e mare lucru să pui o oală cu apă la foc ? adică ce ? să ardă focul de sufletul dracului ?

Acu baba s-a mîniat tare.

— Apoi bată-te Dumnezeu să te bată, Țapule, și n-ai mai ajunge ! De ce să pun oala cu apă la foc ? de ce s-o pun ? spune, că te trăsnesc ! Ce ? faci pe boierul ? vrai să te duci tocmai desară în tîrg, iar pînă atunci să ne chiorăie mațele de foame ?

— He-he-he ! ce desară ?... nici nu mă duc azi în tîrg, ce desară ? N-ai spus tu să nu mă duc în tîrg, că... he-he-he !

— Ce rîzi ? ce rîzi ? spune de ce rîzi, că-ți scot ochii ca la dracu ! Bătrîna sare și pune mîna pe clește. — Apoi da, să nu te duci, că dacă te duci n-ai altă grijă decît să faci cu ochiul fetelor și nevestelor,

ticălosule! Mi-ai mîncat tinerețele, prăpăditule, mînca-te-ar temnița pămîntului și viermii cei neadormiți! Da, să nu te duci, că-ți faci de cap, ghiujule!

Ghiuj! valeu! Bătrînul Șoric a pus liniștit ciocanul și sula deoparte și a ridicat capul. Știe el că dacă s-a spus vorba asta, apoi e rău. Se uită neliniștit la ceilalți doi și gura uscată i s-a strîmbat într-un fel de zîmbet fricos.

Moș Irimia s-a întors repede și s-a așezat dîrz în fața babei. Vorbește și mai îndesat.

— Cum? ce-ai zis? ghiuj! eu ghiuj? Apoi nu ți-i rușine obrazului? nu te vezi? Ce? nu te vezi adică?

— Ce să văd? poate nu ești ghiuj? ba ești ghiuj păcătos, na! o căzătură și tot umbli după muieri; iaca, omul ista ne-aude...

— Ce s-aud? zice umilit Șoric bătrînul; eu n-aud nimic; eu știu ce știu eu și bine fac că nu spun!

— Ce știi? strigă moș Irimia repezindu-se la moșneag și apucîndu-l de mînă: ce știi? spune, ce știi de mine, ha? — Și-l trage de pe pat. Bătrînul lasă ciubota și chinga și se prăvălește moale de pe pat, după brațul lui moș Irimia.

— Nu știu nimica de dumneata, nu știu, zău nu știu... murmură moșneagul umilit.

— Da' de cine știi? țipă baba.

— De cine, de cine... îngînă moșul liniștit; eu știu ce știu eu...

Ochii lui se uită fără să spuie nimic cînd la babă, cînd la moș Irimia.

Acuma s-a mîniat baba pe dînsul:

— Poate vrei să zici că știi de mine? așa? vîri *intrică* între noi? vra să zică așa?

— Vra să zică așa? zice și moș Irimia; vîri *intrică*? Afară! afară! că-ți sparg capul!

Şi moş Irimia şi baba sar la bătrîn, îl trag, îl întind, îl ghiontesc, deschid uşa şi-l zvîrl răcnind afară.

Iar Gheorghe Şoric iese cu capul plecat, din odaia săracă şi întunecoasă, face doi paşi într-o săliţă şi mai întunecoasă şi se reazemă apoi de părete, lîngă uşă. Ascultă. Ştie el bine ce are să se întîmple.

A ştiut ce are să se întîmple şi ştie ce are să se întîmple şi de acum înainte.

In casă au urmat cîteva clipe de linişte, pe urmă glasurile bătrînilor au izbucnit iar, mai îndîrjite.

— Ticălosule ! ghiujule ! mi-ai mîncat tinereţele, ai să mă omori !...

— Ghiujule ? iar ghiujule ? na ! ghiujule...

Şi s-aude ceva înăbuşit, o pălitură în plin.

— Valeu ! valeu ! săriţi, oameni buni, hoţul mă omoară ! Valeu ! ticălosule ! hoţule ! ai să mă vîri în pămînt. La ocnă, mînca-te-ar holera, pahonţule !

Uşa se zguduie de-o pocnitură.

A zvîrlit în el cu calupul, gîndeşte bătrînul Gheorghe.

— Aşa ? zvîrli cu calupul ! Cine-i mai mare în casă ? Ia să-ţi arăt eu, madamo ! Ghiuj ? na, ghiuj ! la ocnă ? na, ocnă ! hoţ ? na, hoţ !

După fiecare na !, se aud bătăi înăbuşite. Şi bătrîna strigă ca-n gura morţii :

— Ooof ! săriiiţi ! mooor !

Şi poc ! poc ! apoi s-aude zuruind cleştele, zurrr...

Bătrînul Şoric a auzit destul. Porneşte şi dă să iasă din sală la lumină. In casă tot se aud răcnete, sudălmi şi bubuituri înăbuşite. El porneşte uşor prin săliţă şi împinge o uşă de-abia întinată. Un val de lumină slabă, fumurie, intră şi în lumina fumurie se văd în săliţă mulţime de cioveie zvîrlite într-un colţ claie peste grămadă : o tărăboanţă cu roata fără ciolane, o piuă

mînjită de var, o frigare, oale, farfurii şi tingiri sparte, fierării ruginite, calupuri rupte.

După ce ieşi din săliţă, bătrînul dădu de un loc gol împresurat de pereţi în ruină. Aceasta era vechea casă a maistrului Irimia. Din coşcogeamite hardughie nu rămăsese acum decît odăiţa pitită colo, într-un colţ, joasă şi urîtă, subt o pînză sănătoasă de acoperiş. Din hogeagul scund, fumul vînăt ieşea leneş şi se împrăştia în toată ruina.

Bătrînul îşi plimba ochii spălăciţi primprejur. Cei patru pereţi mari rămăseseră în picioare, dar în coastele lor se deschideau, ca nişte răni, găuri adînci. Varul căzuse, tencuiala cădea şi ploile lăsaseră pe aceste rămăşiţi de ziduri zugrăvelile lor ciudate. Ferestrele fără geamuri atîrnau numai în cîte-o balama, ca nişte capete întristate. Sus, acoperişul spart dădea drumul ploilor; vîntoasele mînioase rupeau totdeauna din el draniţele putrede şi le purtau în undele lor ca pe nişte paseri negre. Uşile de mult se prefăcuseră în cenuşă. Prin colţuri, gurile sobelor se căscau negre, somnoroase şi plictisite. Vrăbii şi rîndunele sfătuiau pe sus, prin ungherele pline de cuiburi. Şi prin toate părţile perdele mari, colbăite şi afumate, ţesute de painjeni. Un miros greu de fum, de mucegai şi de ruină plutea între pereţii pustii, clocea acolo, apăsat de o jale adîncă.

Bătrînul Şoric, cu paşi scurţi, clătinîndu-se de slăbăciune şi bătrîneţă, se îndreptă spre o fereastră. Acolo se opri, îşi vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor lui pestriţi, pe urmă ridică capul şi începu să-şi plimbe pe sus privirile albului şi adormite.

Stătea aşa nemişcat, înţepenit ca o momîie, prin ochii lui nu trecea nici o licărire de viaţă, prin mintea lui părea că nu trece nici o licărire de gînduri.

In dimineaţa liniştită de vară, rîndunelele chiscuiau vesele şi treceau ca nişte săgeţi negre prin lumina ferestrelor şi a spărturilor; raze piezişe de soare străpungeau fumul liniştit care umplea ruina. Sus, prin spărtura cea mare a acoperişului, se vedea o pată mare de cer liliachiu; dungi subţirele de nouri, ca pîcle albe, treceau leneşe pe pata de cer. Şi moşneagul stătea nemişcat, numai ochii lui adormiţi se plimbau cercetînd în neştire ruina. În tăcere, veneau ca de departe răcnetele şi ţipetele moşnegilor rămaşi cu mînia lor în întunericul căsuţei.

Pe bătrînul Şoric nu-l mai miră nimic din întîmplările zilei. Nu de cîte ori pe an, dar de cîte ori pe lună nu se petrec aceleaşi lucruri! S-a obişnuit, săracul! De cînd maistrul Irimia a pierdut în petreceri toată averea, şi de cînd au rămas ei trei, — viaţa aşa a trecut. Casa s-a ruinat şi s-a prăpădit, ei s-au ruinat şi s-au prăpădit. Sufletele celorlalţi doi bătrîni s-au cam schimbat în vremea asta, numai el, Şoric, a rămas cum a fost. El nu şi-a schimbat liniştea, a rămas tot cu filosofia lui: «Eu ştiu ce ştiu eu, da' bine fac că nu spun!» De cîte ori bătrînii ceilalţi se iau la harţă, el murmură liniştit vorbele acestea şi totdeauna se alege cu pumni şi înjurături. Şi totdeauna în furtunile acestea se îndreaptă liniştit spre aceeaşi fereastră a casei ruinate, înţepeneşte acolo, lîngă fereastră, cu mîinile-n buzunare şi cu capu-n sus şi se uită în neştire la toate din jurul lui. Şi vara şi iarna se petrec la fel, nici căldura nu încălzeşte, nici frigul nu răceşte mai tare pielea lui sfărogită.

Iată, aşa stătea moşneagul în lumina fumurie, căldura verii creştea încet, vuietele înfundate din odaia moşnegilor slăbiseră, încetaseră, o linişte tristă stăpînea ruina. Rîndunelele nu mai săgetau prin lumina

spărturilor, acum se astîmpăraseră şi ele şi sfătuiau prin ungherele negre de sus, cu glasuri subţirele. Un vînt cald, de-abia simţit, trecea ca un oftat încet pe la urechile moşneagului; perdelele prăfuite şi afumate ale painjenilor se clătinau uşor. Bătrînul Şoric înţepenise cu ochii duşi. Credeţi poate că se gîndea la tinereţa lui fericită, la vremurile calde de odinioară? Nu ştiu. Dar se poate ca o bătrîneţă aşa de dureroasă, care-şi duce zilele în lipsă, în sudălmi şi bătăi, să se gîndească la o tinereţă luminoasă? A avut tinereţă Gheorghe Şoric? De cînd îl ţin minte oamenii, aşa îl ştiu, cu pielea boţită şi arsă şi cu pălăria ca clopotul pe capul plecat, blînd şi trist ca un cîne horopsit. Nimeni nu l-a văzut rîzînd, şi zîmbetul lui înseamnă durere. Eu mai degrabă socot că nu se gîndea la nimic moşneagul, că se simţea mulţămit oarecum, dacă putea şi el avea mulţămire, să stea acolo în lumină, ca un lemn, ca o piatră, să n-audă nimic, să nu vadă nimic!

Şi ar fi stat el multă vreme încă acolo, dar bătălia din odăiţa întunecoasă încetase şi bătrînul Gheorghe auzi un fel de zbierăt. Sfatul rîndunelelor conteni, iar moşneagul îşi scoase mînile din buzunare şi porni spre odăiţă, trist, cu capu-n piept. Şi acuma ştia ce are să se întîmple.

În odăiţă era linişte. Bătrîna sta culcată cu faţa spre părete, pe patul de lîngă horn; ofta şi gemea greu. Moş Irimia se plimba cu mînile la spate prin casă; din cînd în cînd îşi freca cotul mînii stîngi şi privirile lui ca oţelul lunecau spre mătuşa Mărioara. La foc stătea o oală mare de lut; flacările galbene îi încingeau pîntecele.

Gheorghe Şoric părea că nici nu vede nimic. Se sui cu greutate pe patul de scînduri, îşi luă cu nepă-

sare ciubota, sula, ciocanul și ața ceruită și începu, cioc-cioc, să se cutremure pe scăunașul cu trei picioare.

Iar moș Irimia se plimba prin casă cu mîinile la spate și bătrîna gemea greu, ofta și murmura printre oftări:

— Of-of-of! m-a omorît moșneagul meu, of! și scotea cîte un suspin de părea că-i iese și sufletul odată. — Of-of-of! coastele mele! of! spatele meu! Irimie, Irimie, tare m-ai zdrobit! Am să mor, am să mor! Tu m-ai pus în pămînt, moșnege, am să mor!... Of! coastele... coastele... — și iar suspina, de ți se rupea inima. Dar moșneagul multă vreme păru nesimțitor.

Însă oricum, nu-i de piatră inima omului, și mătușa Mărioara tare mai suspina, săraca! După un răstimp bătrînul se opri în mijlocul casei, își lăsă mîinile în lungul trupului și se uită lung-lung la bătrînă.

— Of! Irimie, Irimie, tare m-ai zdrobit!

Moșneagul dădu încet din cap, își mîngîie barba de țap, dar nu zise nimic babei. Se întoarse spre Șoric și grăi:

— Hai, dă-i mai iute, că eu mă reped pînă în tîrg, să tîrguiesc cîte-oleacă...

Acum baba ofta și gemea și mai tare; iar bătrînul Gheorghe nu răspunse nimic, dar nici nu dădu mai grabnic din mîini.

Moș Irimia scoase dintr-un cotlon un cortel alb, popesc, își turnă o pălărie mare pe ceafă, luă de pe patul ciubotăriei o pereche de botine tocmite, cotrobăi pe sub pat și scoase nu știu de unde un clondir mărișor. Baba gemea tare și îndesat, dar se oprea cîte-oleacă, ca să asculte.

După ce bătrînul ieși cu pași îndesați, baba își con-

leni gemetele. Gheorghe Şoric împungea cu sula, trecea aţa ceruită prin găuri şi bătea cioc-cioc, cu ciocanul. Baba se liniştise. Prin ochiul colbăit şi galben, care ţinea loc de fereastră, intra lumina şi punea o pată lungă în mijlocul casei. In linişte, în răstimpurile de tăcere, bîzîiau muşte mari, albastre, şi se păleau de ochiul de sticlă.

Odăiţa dormită multă vreme în linişte, numai din cînd în cînd bătrîna, ca-n somn, scotea cîte-un suspin uşor. Apoi, într-o vreme, se auziră paşii lui moş Irimia, îndesaţi şi scurţi. Şoric nu-şi conteni mişcările grele şi regulate, dar mătuşa Mărioara începu să geamă iar din greu:

— Of-of-of! coastele mele! of! spatele meu!

Inainte de a intra, moşneagul se păli de cioveiele grămădite în săliţă. Sudui:

— Da-v-aş dracului! Tuşi şi intră în odăiţă. Era mai rumân la faţă şi ochii îi sticleau veseli: zîmbea. Intr-o basma mare, roşie, aducea ceea ce tîrguise: carne şi pîne; iar la subsuoara stîngă ţinea strîns clondirul. Se opri în mijlocul casei, se uită la babă, — baba gemea greu, — apoi se întoarse spre Gheorghe Şoric:

— Ia mai lasă bocîncii ceia, că m-am săturat! Tot cioca-cioca, cioca-cioca! Lehamete!

Şoric puse pe rînd ciocanul, sula, sfoara şi ciubota deoparte şi rămase nepăsător pe scăunaşul lui.

Moş Irimia aşează basmaua pe marginea vetrei şi clondirul jos, apoi se apropie de babă. Se opri lîngă pat şi dădu încet din cap. Deodată se întoarse spre Gheorghe.

— Ce stai acolo, ha? Dă-te jos, mai pune un lemn, două pe foc, şi zvîrle carnea în oală, că doar n-avem să stăm flămînzi toată ziua...

Bătrînul Şoric se dădu cu greutate jos şi se apropie de vatră ; dar în treacăt îşi întoarse oleacă capul, numai oleacă, spre clondirul plin.

Moş Irimia se alătură de babă şi-i puse mîna pe umăr.

— Valeu ! of ! gemu bătrîna mai tare.

— Ei, ce-i, ce ai, ce te doare ? întrebă cam luător în rîs moş Irimia.

— Of ! Irimie, coastele şi spatele ; Irimie, tare m-ai zdrobit !

— Te-am zdrobit ? Hm ! lasă ! nu-i nimica. Are să-ţi treacă.

— Nu, nu, se tîngui baba, nu-mi trece, nu...

— Taci, că-ţi trece, o mîngîie moşul ; iaca am adus pîne, iaca am adus carne şi am adus şi şpirt... ha ? Întoarce-te oleacă, hai... Unde te doare ? Spune : să te frec c-o leacă de şpirt. Are să-ţi treacă, n-ai grijă. Întoarce-te !

Baba se întoarse gemînd şi oftînd mai încet şi-şi desfăcu polca. Şoric pusese carnea nespălată în oală şi acum se năcăjea cu focul. Moş Irimia destupă clondirul, turnă şpirt în palmă şi prinse a freca cu luare-aminte pe bătrînă.

— Valeu ! răcnea mătuşa Mărioara ; mai încet, îf !... îf... acolo mă ustură...

— Ei, ţi-i mai îndămînă acuma ? zise vesel moşneagul ; aşa că ţi-i mai îndămînă ? Ce ţi-am spus eu ? Cu şpirt îndată-ţi trece.

— Da, cu şpirt îndată-ţi trece, suspină bătrîna mai liniştită.

— Bun. Acuma să-i cercăm şi gustul... He-he-he he ! e bun oare ? ce zici ? — Şi privea clondirul în zare. — Şoric, ia mai lasă focul şi dă încoa o ceaşcă de cafea...

Moş Irimia întoarnă rachiul şi întinse babei ceaşca:

— Hai! ia de bine şi nu te uita la ce s-a întîmplat, că moşneagul tot e bun...

Baba luă ceaşca, dar tot se tîngui:

— Tare m-ai stîlcit! Pe urmă dădu spirtul de duşcă.

Moş Irimia umplu iar ceaşca şi zise:

— Mărioară, spune drept, m-ai iertat?

— Nu, nu te-am iertat, vorbi cu întristare baba, că tare m-a mai usturat!

— Te-a usturat tare?

— Tare m-a mai usturat!

— Şi nu vrei să mă ierţi? Uite colea! iaca, îmi plec şi eu capul... Unde te-a usturat? La coaste? la spate? Hai! dă şi tu în mine, dă, haide, numai să nu te ştiu mînioasă! Dă şi tu în mine!

Baba zîmbi şi începu să tragă pe moş de cap şi de barba lungă de ţap, pe urmă începu să-i care cu pumnul.

— Aşa, zise bătrînul, îndreptîndu-se; acu să trăieşti! şi dădu şi el ceaşca peste cap. Apoi o umplu şi o dădu lui Şoric:

— Ia şi tu de bine, şi uită...

Inainte de a bea, gura uscată a lui Şoric se strîmbă în obişnuitu-i surîs fricos.

Intr-un tîrziu, moş Irimia şi baba Mărioara, ameţiţi, se culcară; iar Gheorghe Şoric ieşi în ruină şi se cinchi pe pămîntul înflorit cu muşchi verde, lîngă aceeaşi fereastră.

Era cald şi roiuri de muşte se jucau în lumină. Din cînd în cînd, în mîhnirea care stăpînea liniştea casei dărîmate, veneau frînturi de zgomote depărtate. Glasuri pierdute, adînci, sunau la urechea adormită a bătrînului ca un bîzîit subţire de ţînţar.

Cînd se deşteptă şi intră iar în căsuţa întunecoasă, soarele era aproape de toacă. Baba şedea la vatră; scosese cu lingura o bucată de carne fiartă din oală şi acum o mesteca încet, ajutîndu-se din cînd în cînd cu ceşcuţa.

Moş Irimia dormea. Bătrînul Şoric se apropie şi el de vatră şi bătrîna-i scoase şi lui o bucată de carne şi-i frînse pîne.

După întîmplarea aceasta a trecut o zi, două, mai multe, liniştite. Moş Irimia şi cu Şoric ciocăneau toată ziua, bătrîna şedea la vatră cu ţigara în gură şi bocănea cu cleştele în lemne. Oala cea marc forfotea lîngă flacări. Mătuşa Mărioara povestea o mulţime de lucruri, pe care le povestise de o mulţime de ori; moş Irimia o întrerupea din cînd în cînd şi rîdea îndesat, pe cînd barba de ţap tremura:

— He-he-he!

Numai Şoric tăcea toată vremea: el ştia ce ştia el, dar bine făcea că nu spunea la nimeni. Pe urmă, într-o zi, focul începu iar a arde fără oala cea mare şi tăcerea iar veni, ca înaintea unei furtuni. Şi Şoric iar ieşi brîncit afară şi se duse de se aşeză liniştit la fereastra lui, în lumina dimineţii, — pe cînd în urmă, în căsuţa întunecoasă, tresăreau bubuituri surde şi gemete.

In acest chip trecea bătrîneţa celor trei, în ruina de la marginea tîrgului. Nimenea nu-i băga în samă, nimenea nu-i cerceta, fără decît numai lumina soarelui, ploaia, noaptea şi vînturile. Vuietele tîrgului ajungeau în ruină obosite, stînse. Moş Irimia şi baba se certau şi se împăcau. Gheorghe Şoric tăcea şi-şi ducea bătrîneţa tristă şi dărăpănată pînă la fereastra ruinii şi înapoi; din ruină nu ieşea el, se temea parcă să păşească prin brîul de ierburi ce împresura casa

veche. Toate supărările celorlalți doi moșnegi se revărsau și asupra lui în pumni și sudălmi; el tăcea și răbda ca un cîne. Ce să facă altceva? Toată viața a tăcut și a răbdat ca un cîne. Mînca bătăile cu aceeași liniște cu care mînca și bucățica amară de pîne. De era vară, de era iarnă, moș Irimia ieșea cu cortelul lui mare, alb, și cu basmaua roșă, — și cu pași îndesați intra în tîrg, uitîndu-se cu luare-aminte la toți trecătorii; de era iarnă, de era vară, bătrînul Șoric ieșea în ruină și se așeza nemișcat la fereastra lui. Baba stătea totdeauna la foc și fuma.

Așa a trecut viața bătrînilor pînă la vremea cînd începe povestirea noastră. De la această vreme încolo, s-a shimbat întrucîtva. Certurile au venit mai des să tulbure melancolia ruinii și Șoric a prins a se purta mai cu greu...

Pielea zbîrcită a prins a se încreți și mai tare și liniștitele lui ceasuri de tăcere, în lumina verii, păreau mai degrabă oboseală și somn. Se încovoiase tare din grumaji și, cînd îl înjurau și-l pumneau ceilalți doi, prin ochii lui părea că trece o undă slabă de lumină, o rugă tristă. Dar ce le păsa celorlalți doi! Cu cît pumneau mai tare pe bătrînul Șoric, cu atît mai des cinsteau băutura gălbie din clondir; și în somnul lor greu, niciodată nu auzeau oftările pieptului uscat din care viața se călătorea.

Așa a trecut vara și toamna.

Frumusețea verii umplea totdeauna ruina de melancolie; fumul leneș dormita și-n lumina soarelui, și-n umbra amurgurilor. Prin crăpăturile ruinii, în apus, se vedeau bucăți rumene de cer, ori nouri vineți în care soarele înflăcărat se cufunda; se vedeau păduri sub piele străvezii, sate pestrițe, din mijlocul cărora

se ridicau bisericile albe. În tăcere, vuietele tîrgului se auzeau ca prin vis.

Toamna, ruina rămase umedă şi pustie, fără sfaturile rîndunelelor. Buruienile crescute pe sus prinseră a se îngălbeni; strigătele vrăbiilor sfîşiau tăcerea ca nişte chiote. Cînd ploua subţire şi rece prin ceaţa toamnei, ruina se umplea de o mîhnire de cimitir; ploaia mocnită se scurgea pe pereţii înnegriţi, în şuviţe dese, pătrundea prin toate colţurile, poleia cărămizile, poleia muşchiul, pămîntul negru, şi în clipirea mohorîtă, în şoapta monotonă a picuşurilor, casa veche părea un mormînt, iar bătrînii parcă erau îngropaţi dedesubt, subt umezeală şi pîclă. Bătrînul Şoric, corogit, sfîrşit, trecea cîteodată ca o arătare şi-şi tîra prin hlei picioarele ca plumbul.

În vremea asta bătrînii trăiau cu bătăile, cu gemetele şi cu împăcările lor. Ei nu erau nici trişti, nici veseli; ei se sfădeau şi beau. Ce le păsa lor de vară? ce le păsa de iarnă? De fleacurile acestea s-au bucurat şi s-au întristat ei în tinereţa lor, dar acuma îs bucuroşi sau trişti, cînd au ori n-au cu ce cinsti. Iar bătrînul Şoric părea că trăieşte pentru că se mai putea purta; dar dacă l-ai fi pus în sicriu şi l-ai fi îngropat, cred că nici n-ar fi gemut. Se purta din ce în ce mai greu: cînd ieşea, după sudălmile şi după pumnii moşnegilor, afară, găsea cu anevoie uşa prin întunericul săliţii, — şi prin umezeală, ajungea la fereastra lui sprijinindu-se de pereţii uzi. Cînd, după cinste, moş Irimia şi baba Mărioara adormeau, şi cînd era prea frig afară, el sta între calupurile lui ceasuri întregi şi se uita într-un singur loc, de multe ori la flacările focului. Sara, se culca sus, pe patul cizmăriei, între botine, între unelte, între calupuri, şi se învălea cu nişte flenduri; se scula cu noaptea în

cap și umbla prin casă ca o nălucă. Dacă se întîmpla să fie baba trează, îi zicea :

— Iar te-ai sculat, strigoiule ? Mă bagi în toate boalele, bată-te Dumnezeu !

El tăcea.

Iarna a fost lungă, viscolele plîngeau prin casa veche cu glasuri dureroase, se înfundau prin hornuri, șuierau a pustiu și trînteau omătul alb cu bubuiri surde în cocioaba săracă. Vînturile se alungau chiuind prin cîmpiile din preajmă, de multe ori prin vijelie veneau urlete și era o jale și un bocet în toate părțile de te treceau fiorii. Atunci baba Mărioara aprindea țigară după țigară la vatra focului și povestea întîmplări grozave cu glas așezat și moale.

Trecu iarna, trecu și primăvara, și vara veni iar. Șoric bătrînul slăbise tare, de-abia umbla ; cu toate acestea din vorbele lui nu ieșea :

— Eu știu ce știu eu, da' bine fac că nu spun...

Totdeauna bătrînii săreau asupra lui și-l mîngîiau cu pumnii răcnind :

— Ce știi, ha ? ce știi ? spune, că-ți sparg capul !...

Afară, în lumina verii se așeza liniștit la fereastra lui, sta acolo nemișcat și se uita cu gura căscată la rîndunelele care treceau prin lumina spărturilor ca niște fulgere negre. Dar slăbea din ce în ce, — și ce era viața lui ?

Într-un rînd, după ce-și spuse liniștit vorbele, ceilalți doi moșnegi, ca totdeauna, îl ghiontiră și-i deschiseră ușa. Moș Șoric se împiedică de prag și se izbi cu capul de celălalt perete al săliții. Moș Irimia rîdea răutăcios în urmă. El porni prin întuneric, trist, cu capul plecat ; se împiedică de cioveiele care stînjeneau trecerea de ani și ieși la lumină.

Păși încet-încet pe lîngă peretele coșcov și umed

și cu mare greutate ajunse la fereastra lui. Acolo nu putu sta în picioare, se lăsă încet pe mușchi, se cinchi lîngă părete, își trase pălăria pleoștită bine pînă la urechi, și își puse palmele pe genunchi. Pe urmă își ridică capul și-și îndreptă în sus ochii stînși. Rîndunelele ciripeau în preajma cuiburilor pestrițe, painjenii coborau la vale pe perdelele afumate, și o pace dulce stăpînea lumina fumurie și mîhnirea care izvora din toate colțurile ruinii. Soarele năvălea în suluri mari prin spărturi; sus, cerul era siniliu și limpede. In liniștea tristă bătrînul Șoric ședea nemișcat, cu palmele pe genunchi. De la o vreme, încet-încet, ochii lui îndreptați asupra cuiburilor de rîndunele prinseră a se coborî odată cu capul; se lăsară asupra gurilor negre și somnoroase de sobe, asupra mușchiului verde de pe zid; pe urmă tot mai jos, pînă ce capul se apropie de genunchi.

Și moșneagul rămase așa, liniștit, foarte liniștit, cu mîinile negre, zbîrcite și ciolănoase puse frumos pe genunchi, cu pălăria pleoștită trasă pînă peste urechi. Rămase cu ochii lui fără coloare țintiți asupra pămîntului, — părea că ascultă un glas care venea din adîncuri și care-l chema acolo unde nu-i nici bucurie, nici durere, nici întristare.

Așa s-a stîns bătrînul Șoric.

In urma lui, ceilalți doi bătrîni se simțiră mai singuri și, cu toate că nu mai aveau asupra cui să-și ridice întăi brațele, certurile se iscară mai des. Clondirul ieșea de multe ori din ruină și, cînd se întorcea, se cobîlțîia totdeauna sub brațul moșneagului; ochii lui moș Irimia sclipeau mai tare la întoarcere și zîmbetul era mai șters. La împăcare, baba îl trăgea avan de cap și-i căra la pumni de răcnea moșneagul.

Așa și-au mai dus viața prin luminile și pîclele

toamnei, prin zgomotele de vînt ale începutului de iarnă, prin bocetele întristătoare ale lui ghenar. Cînd se trezea mătușa Mărioara în zori-de-ziuă, ca totdeauna, încă buimăcită de somn, își întindea urechea și asculta ; de multe ori chiar întâi striga :

— Iar te-ai sculat, strigoiule ? și pe urmă asculta.

Dar moșneagul Șoric se odihnea în tărînă, subt omăt, și baba, înfiorată, se gîndea la vorba *strigoi*, asculta bocetele vîntului și se grămădea lîngă moș Irimia, dar nu putea să doarmă.

Moșneagul ciocănea singur toată ziua și babei îi plăcea acum să povestească istorii urîte cu strigoi și cu draci. Focul de trei lemne ardea leneș în cenușă, baba povestea și pufăia din țigară, moș Irimia mocoșa pe scăunașul cu trei picioare.

Cînd, plictisiți, se ciondăneau și se băteau iar, baba gemea mai tare și nu se scula cîte două zile din pat. Numai cînd moșneagul ieșea pe afară, ea se trezea, săruta gura clondirului și scotea cîte o halcă de carne fiartă din oală. Pe urmă, cînd îi venea și moșneagului poftă și cînd se dădea jos și cotrobăia prin oală, numai ce striga :

— Cine Dumnezeu a umblat aici ? Da-l-aș dracului ! Și baba se prefăcea că doarme și gemea mai tare în somn ; iar cînd venea rîndul clondirului, atunci se deștepta.

Dar iarna era tare și moșneagul umbla numai cu fumul în cap ; lucrul nu mergea deloc ; lemnele începură a lipsi ; clondirul venea numai pe jumătate. Din pricina asta moșnegii nu se împăcau decît pe jumătate ; iar cînd clondirul venea gol, atunci nu se împăcau deloc. Tăceau ca niște moroi toată ziua în întunericul căsuței, pe cînd afară vînturile țipau dis-

perate prin ruină. Baba sta gînditoare, şi ţigara nu se mai da jos din colţul gurii mustăcioase.

Cînd era singură, scormonea prin cenuşa din cuptor cu cleştele şi scotea un colţun roş. Începea să numere frăncuşori şterpeliţi de prin buzunarele moşneagului, strînşi săptămînă cu săptămînă, lună cu lună, an cu an. După ce-i număra, cercetîndu-i cu de-amănuntul, îi îngropa iar în cenuşă şi rămînea mai gînditoare decît totdeauna. Cînd intra moşneagul în casă, începea să se certe numaidecît cu el:

— Mi-ai mîncat tinereţele, ghiujule, mi-ai mîncat tinereţele!

— He-he-he! că bune tinereţe ai mai avut!

— Taci, mînca-te-ar holera, cel puţin dă-mi pace, nu începe iar sfada, ghiuj păcătos!

Moş Irimia punea îndată mîna pe piedică:

— Ia să-ţi arăt eu, cine-i ghiuj păcătos; ia să-ţi arăt eu cine începe sfada!

Şi afară era o mînie a lui Dumnezeu, de ţi se încreţea carnea pe trup. Cum să ieşi pe vremea asta cu clondirul? Dar dacă nu ieşi cu clondirul, trebuie să te sfădeşti toată ziua. Şi se sfădeau toată ziua.

Aşa, într-o seară de viscol, s-a întîmplat ceva la care nu se aşteptau moşnegii, dar care a bucurat tare pe baba Mărioara.

Vînturile bubuiau, ţiuiau şi se boceau în ruină; în căsuţă o lampă mititică ardea şi împrăştia o lumină vecină cu întunericul; focul pîlpîia albăstriu, se sfîrşea; tresărea numai cînd se înfundau suflările viscolului pe hoarnă. Moşneagul lucra încă, baba fuma ca totdeauna.

Deodată se auzi un zgomot în săliţă: trîntituri grele. Se scutura cineva de omăt. Bătrînii răsăriră şi se uitară unul la altul. Cine să fie? Paşii se apro-

piară ; cineva bombănea cu ciudă ; o trîntitură mai tare : s-a izbit de cioveie ; o înjurătură înăbușită ; o mînă fîșîi pe ușă, căutînd clampa.

Baba căsca ochii mari ; moșneagul încremenise cu sula în aer, cu ochii asupra ușii. Insfîrșit, ușa, smuncită, se deschise.

In prag se propti un zdrahon mustăcios, îmbrăcat c-o manta militărească ruptă și c-o capelă răsfrîntă peste urechi. Nasul și obrajii îi erau roșii ca sfecla, ochii mititei, duși în fundul capului, licăreau ca argintul viu. După ce închise ușa în urma lui, străinul își smulse capela din cap și se uită în jur, apoi prinse a vorbi cu glas cam răgușit :

— Aha ! bună sara ! eu sînt ! vagmistrul Alexa, liberat ! Să nu vă fie cu supărare, am văzut lumină și am intrat. Ha ? Ce ziceți ? Bucuroși de oaspeți ? O leacă de găzduire pe noapte, o leacă de mîncărică... mai cu samă mîncare... știi, frigul ăsta te stoarce ca dracului ! Cum ? ce-ai zis ?

Nimeni nu zisese nimic. Moșneagul înțepenise cu sula-n mînă, baba se uita cu luare-aminte la vagmistrul Alexa, liberat.

Văzînd că nimeni nu-i răspunde, străinul mai făcu un pas și-și zvîrli capela pe pat, apoi se întoarse spre babă și începu iar, răsucindu-și mustața :

— Nevestică dragă, răspunde macar dumneata, nu te uita la cheagul cela morocănos ! — Baba se uită pieziș la moșneag și cu mulțămire la vagmistrul Alexa, liberat. — Bucuroși de oaspeți, hai ?

— Bucuroși, zise însfîrșit mătușa Mărioara, cu glas dulceag.

— Hm ! mormăi bătrînul, împungînd deodată ciudos cu sula.

— Foarte vă mulțămesc, zise oaspetele vesel către

măluşa Mărioara, făcînd cu ochiul semn spre moşneag.

Moş Irimia tuşi îndesat şi se uită cu coada ochiului la vagmistrul Alexa. Bătrîna întrebă :

— Dincotro vii dumneata ?

— Eu ? strigă străinul descheindu-se la manta şi aşezîndu-se pe un scăunaş ; eu vin de departe tare, hei ! de departe ! M-am liberat din oaste.

— Şi de unde anume ?

— De unde ? he-he ! eu sînt... adică am fost vagmistru... vin de la Galaţi !

— Hm ! mormăi iar moşneagul împungînd a doua oară cu sula, aşa de tare încît parcă voia să zdrobească ciubota.

Alexa făcu iar cu ochiul ; baba se întoarse spre moşneag, privindu-l aspru.

— Ce te uiţi aşa la mine ? strigă moş Irimia. Ce te uiţi la mine ? Nu ştii că sîntem saraci ? Cum să primeşti străini ? De ce să-i primeşti ?

— Taci, barbate, răspunse baba cu glas ascuţit ; după ce mi-ai mîncat tinereţele, acum mai ai gust de vorbă ? Iaca, aista, zise baba către Alexa, mi-a mîncat mie tinereţele !

Vagmistrul Alexa, liberat, se uită ameninţător la moşneag, ca şi cum ar fi vrut să-i zică :

— De ce i-ai mîncat tinereţele, hai ?

Moş Irimia pipăi piedica şi scrîşni, fulgerînd cu ochii pe babă :

— Acuşi îţi arăt eu tinereţă ! Apoi iar se repezi cu sula asupra ciubotei.

Vagmistrul se sculă încet de pe scaun, îşi dezbrăcă mantaua şi rămase într-o tunică jerpelită, pe care se cunoştea urma galoanelor, şi în nişte cizme mari, milităreşti. Acuma se putea vedea mai bine fruntea în-

gustă, mustățile lungi, stufoase, nasul mare, roș, și ochii mititei îngropați sub frunte.

— Ia păzește-ți treaba, bătrînule, zise el; nu-i mai arăta nimic nevestei... c-apoi... uită-te la mine, mă-nțelegi...

Moș Irimia rămase uimit, cu gura căscată.

— Adică ce? crezi că am să-ți mînînc comîndul? grăi vagmistrul Alexa, liberat; crezi că n-am mai avut eu de-la face cu de-alde tine? Iaca, ascultă ce-a zis nevasta asta, ea are inima mai bună decît tine!

Baba plecă ochii în jos, apoi zise lui Alexa:

— Nu faci o țigară mai întăi?

— Cum nu? cum să nu? mai ales.

Și vagmistrul își desfăcu genunchii și se așeză ca un pașă alăturea de nevastă, după ce zvîrli moșneagului o privire îngrozitoare, care parcă zicea: «Da' cine ești tu, mă?» Iar bietul moș Irimia își pierduse tot cumpătul, se uita cu gura căscată la el.

După ce începu să fumeze cu poftă, uitîndu-se zîmbitor la femeie, vagmistrul vorbi iar, mîngîindu-și mustățile lungi, roșcate:

— Da' de gustat... adică... ce-ai să-mi dai? mă-nțelegi... înainte de culcare...

Moșneagul tuși înăbușit și izbuti însfîrșit să grăiască și el:

— Chî-chî! De culcat s-a găsi unde să te culci... da' de mîncare... n-avem de unde; sîntem saraci...

— Cum? saraci? țipă baba, sprijinită de privirea vitează a lui Alexa. Nu ți-i rușine, omule? (Acum nu-i mai zicea *moșneag*). Numai Ucigă-l-crucea e sarac! Ce vorbești? Adică n-om putea găsi noi un ou, două, și o bucățică de slănină, să facem un scrob? Parcă vorbești într-aiurea, omule!

— ...Dacă zici tu că sînt ouă, bine... murmură moşneagul, umilit de privirea vagmistrului Alexa, liberat.

După aceea baba zise iar :

— Omule, du-te la fina, colea la margine, şi împrumută tigaia... Şi pe deoparte, adică să nu vadă oaspetele, puse lîngă moşneag clondirul.

— Cum să mă duc eu ? Du-te tu, babă !

— Adică altfel nu-mi poţi zice ? Ptiu ? ucigă-te-crucea ! Dacă-i vorba pe aceea, fă cum te-a tăia capul ! *Babă !*... parcă altă vorbă n-ai ?

Moşneagul, disperat, sări deodată în sus şi înşfăcă piedica, dar vagmistrul întinse mîna şi-i făcu semn cu degetele să se liniştească. Apoi întrebă scurt :

— Care se duce ?

Moşneagul pufni, nu răspunse şi începu a repezi în toate părţile, cu picioarele, ciubotele de pe pat. Alexa, ameninţător, îşi puse mîinile în şolduri şi-şi întinse picioarele în laturi :

— Adică ce, moşnege, ai să-ţi baţi joc de mine ? Nici nu răspunzi ? Mă-nţelegi, eu sînt... adică am fost vagmistru, ostaş, mă-nţelegi... Ştii ce-i *aia* ostaş ? Ştii ori nu ? Anafora şi pogribania ! Uite ici, la mine ! De ce să nu te duci s-aduci tigaia de la fina ? — Pe cînd zicea vorbele acestea, se uita la clondir. — De ce să nu te duci ? Vrei să se ducă o femeie pe vremea asta ? Ce crezi, că am să las eu pe nevastă să iasă acum în viforniţă ? Să te duci tu, mă-nţelegi... Repede, ai auzit ? pleacă şi adă tingirea de la fina, mă-nţelegi !

Moş Irimia o sfeclise, mă-nţelegi. Cu vagmistrul nu era de glumit. N-a mai zis, săracul, nimic ; şi-a luat ceva pe dînsul, şi-a tras căciula pe urechi, a înşfăcat clondirul şi a ieşit.

— Aşa... zise Alexa vagmistrul, cu mulţămire. Acuma, nevestică dragă, vezi de-mi găteşte scrobul...

mă-nțelegi... că pe urmă om vedea ce-o fi! — Și făcu cu ochiul.

— Indată, îndată, răspunse baba sărind în sus ca o nevestică tinerică. Da' poate mai poftești o țigară?

— Cum nu? cum să nu? mai ales!

Pe urmă baba a prins a se învîrti prin casă ca o sfîrlează. Din cînd în cînd ofta și murmura:

— Mi-a mîncat tinerețele omul ista... dar nu mai trăiesc cu el, cît lumea!

Și Alexa, vagmistrul liberat, tușea și trăgea lavan din țigară.

Cînd mătușa Mărioara puse lemne pe foc, dădu cu cleștele prin cenușă și se uită, oftînd mulțămită, la colțunul roș, plin cu frăncușorii moșneagului.

— Ce crede el? mormăi ea, ca și cum și-ar fi vorbit sie-și; crede că n-am cu ce trăi singură? He-he! Mărioara, sanaca, să fie sănătoasă!

Tigaia ceea adusă de la fina a fost nenorocirea moșneagului.

Alexa vagmistrul a mîncat, — și cinstind, s-a împrietinit cu moș Irimia. Și așa de bine s-a împrietinit, încît el s-a mulțămit numai cu cîteva păhărele, iar pe moșneag îl îndesa cu ceșcuța, ca pe un bun și vechi camarad. Supărarea bătrînului s-a dus. Bietul moșneag a adormit între calapoduri și nici n-a băgat de samă că vagmistrul și cu iubita lui babă se puseseră la glume și la povești. Vînturile mînioase bubuiau prin ruină și legănau pe moșneag în amețeala lui. De aceea chiar nici n-a auzit el oftări, și șoapte, și rîsete prin vîjîitul vijeliei.

Da, tigaia de la fina a adus nenorocirea bătrînului! A doua zi, într-un tîrziu, cînd s-a sculat, n-a mai văzut în căsuță pe Alexa, vagmistrul liberat; dar nici pe babă n-a mai văzut-o. In vatră, cenușa era răsco-

lită tare. — Iată ce poate face o ţigaie adusă de la fina, mă-nţelegi!

Niciodată moşneagul n-a mai văzut-o pe babă şi iarna aceea a petrecut-o într-o mîhnire cumplită. Slăbise tare şi ieşea des din ruină. Cu paşi îndesaţi şi scurţi intra în tîrg, se abătea la cea dintăi crîşmă, la domnul Ionică, şi acolo cerca să se mîngîie. Noaptea nu putea să doarmă; ziua, n-avea cu cine să se sfădească. Era supărat şi ameţit totdeauna. Aşa l-a apucat primăvara.

Acuma era slab, o arătare, dar tot se ţinea bine. Intîmplarea care-l scosese din făgaşul obişnuit îl zdruncinase tare. Ceasuri întregi stătea nemişcat şi se gîndea la baba lui. Oare ce face ea? unde-i? Nu se poate să nu-i pară şi ei rău după viaţa lor liniştită (acuma viaţa trecută i se părea liniştită); nu se poate să nu se întoarcă!

Întreaga mahala mărginaşă ştia de păţania lui: se poate să nu-şi verse omul amarul la un pahar dulce? Şi celor care-l întrebau din vreme în vreme de babă le răspundea trist:

— Nu se poate să nu vie Mărioara mea; trebuie să vie, să ne iertăm înainte de a muri!

Şi după ce-şi potolea aleanul cu un păhărel, bietul moşneag pornea mîhnit spre ruină.

Dar baba nu se mai întorcea şi durerea lui moş Irimia creştea. Ceasuri întregi umbla ca un hăbăuc prin cocioaba lui şi cerceta lucrurile rămase pe urma celei ce fugise. Un şip verde, o cană roşă, o farfurie zugrăvită aşa, una altfel, toate îi aminteau de lucruri vechi şi-i dădeau nădejde că are să mai vadă pe Mărioara lui.

Într-un rînd, pe cînd cotrobăia într-o ladă înflorită braşovenească, dădu de un flaut rămas din vremurile

bune. — He! cîtă vreme a trecut din tinereţă! Pe-atunci trăia bine cu Mărioara lui, din bielşug; flautul e de pe-atunci... Se uită mirat la lemnul negru, pipăi găurile şi cercă să scoată cîteva sunete. Mulţi ani au trecut din vremea cînd cînta el Mărioarei lui din flaut!

Cîteva săptămîni ruinile umede răsunară şi se umplură de ţipetele flautului. Pe urmă ţipetele se îndulciră şi moşneagul văzu bucuros că un cîntec vechi răsună acuma ca şi odinioară.

Durerea lui moş Irimia se mai potoli. Nu mai umbla năuc ca o curcă beată, în toate părţile. Cum însera, desfăcea flautul, şi-l înfunda în buzunarele redingotei roşcate, pe urmă intra în tîrg.

Se oprea la crîşma lui Ionică şi cerea o litră de vin, pe urmă mai cerea una. Cînd fumul vinului i se urca la cap, prindea a povesti celor de primprejur, oamenilor, meselor, scaunelor, paharului, cît de bine a trăit el cu baba lui! Încet-încet se înduioşa şi ochii îi jucau în lacrimi. Într-un tîrziu suspina:

— Sarăca baba mea! cum s-a dus şi m-a lăsat ea pe mine singur şi amărît!

După aceea scotea bucăţelele de flaut, le îmbina şi prindea a cînta trăgănat şi moale o romanţă bătrînă: *Pasere nevinovată*. Uneori pleca flautul şi începea a îngîna din gură, cu glas tremurător:

Pasere nevinovată,
Tu să-i spui că am murit...
Dar să nu-i spui niciodată
Care mînă m-a zdrobit!...

Scotea după asta basmaua mare, roşie, îşi sufla cu zgomot nasul şi-şi ştergea ochii.

Tîrziu pornea spre casă. Notele limpezi de flaut zburau prin noaptea liniştită, pătrundeau în case prin ferestrele deschise şi trezeau oamenii din somn.

— Ian auzi !... ziceau supăraţi gospodarii ; iar trece cheagul cela de Ţap. I-auzi cum urlă după baba lui !

Cîteodată se aşeza în ruină, la fereastra lîngă care se stînsese Şoric. Cînta acolo *Pasere nevinovată.* Ruina părea că-l ascultă, părea mai întristată decît totdeauna. Umbrele amurgurilor intrau prin spărturi, prin colţurile ruinii se făcea întuneric şi umezeala părea mai rece. Rîndunelele tăceau, perdelele painjenilor unduiau, suspinele flautului slăbeau din ce în ce, şi în liniştea înserării se auzea un oftat adînc :

— Of-of-of ! Mărioară... cum te-ai dus şi m-ai lăsat !

Intr-un tîrziu se oprea şi stătea neclintit, ascultînd. Vîntul fişia melancolic prin buruienile crescute sus, pe creasta zidurilor, şi cîte-o bucată de cărămidă umedă se desprindea din rănile pereţilor şi cădea cu vuiet înăbuşit pe pămîntul rece.

PETREA STRĂINUL

I

Într-amurgul, cînd porniră înapoi, începu să ningă. Văzduhul era închis; sunetele se stîngeau înăbuşite ca într-o odaie îmbrăcată. Fulgi mari cădeau, ca nişte bucăţi de scamă.

Săniile încărcate cu fîn lunecau încet, boii păşeau liniştiţi, cumpănindu-şi capetele la dreapta şi la stînga; oamenii mergeau pe lîngă ei, învăliţi în sumane, pe dedesubt cu cojoace.

Cîmpul întins, alburiu, începu să se îngusteze, fulgii prinseră a se micşora şi a se îndesi; crîngurile şi pădurile de pe dealuri dispărură în măcinarea aceasta tăcută.

Părintele Miron dădu un bici calului, făcu pe alăturea cu săniile şi trecu înainte.

— Să ne vedem cu bine, oameni buni, zise el rîzînd şi scuturîndu-şi barba mare cît o mătură; acasă vă aştept cu rachiu şi cu vărzări, să ştiţi.

— Ei, că nu-i mult, părinte, răspunse un moşneag, acuşi ajungem...

Părintele porni înainte, umbra săniei scăzu în vîrtejul vînăt de fulgi, apoi nu se mai văzu deloc; numai clopotele sunau sfios, ca pierdute departe. Cele zece

sănii cu fîn rămaseră în urmă, înşirate pe pîrtia albă, ca nişte moşiroaie mari mişcătoare.

In adînca şi tainica tăcere a cîmpiilor şi a văzduhului, întunericul veni ca un fior prelung. Indată tăcerea se posomorî; cîteva suflări răzlețe de vînt stîrniră suluri de omăt prin noapte. Cîmpiile cufundate în întuneric părură a se deştepta în zgomote ciudate. Fulgii mărunţi prinseră a fîşîi ca năsipul ; trîmbe mari de viscol se deslănţuiră.

Calul părintelui Miron mergea în galop pe drumul drept, sania zbura prin roate de fulgi. Barba mare şi neagră a sfinţiei sale se înfundase de omăt; pleava măruntă pătrundea pe sub gulerul giubelei şi-i aducea fiori. Părintele îndemna cu glas tulburat calul şi necontenit îl biciuia. De la o vreme, roibul începu să sufle greu.

— Hm! a ostenit! mormăi popa. Incepe a se îngreuia calea. Să-l las mai domol oleacă... Dar, după cîteva clipe, biciul căzu iar : Hi, Mocanu!...

Viforul se întări ; clopotele prinseră a vibra cu sunet schimbat.

— Nu-i nimica, mormăi iar popa, cunosc eu drumul ; într-un ceas am ajuns. Se plecă şi privi cu luare-aminte pe deasupra calului. Nu se zărea nimic : negru, pretutindeni. — Hi, Mocanu!

Viforul venea din stînga; şi, cînd venea mai tare, izbea în coastele săniei şi ale calului, răpind sunetul clopotelor.

Imprejur, noapte apăsătoare şi vuiet de vifor ; suflările aspre strecoară frica în sufletul neliniştit. Popa s-a plecat şi bate în cal; nu ştie încotro merge, a uitat de unde vine ; la urechi îi sună plînsetele vîntului şi murmurele clopotelor par a veni de departe. Acum, parcă-l mînă vîntul; viscolul vine de la spate.

Calul s-a oprit, sforăind. Popa ascultă prin viscol; se pleacă și caută să pătrundă cu ochii întunericul. S-a dat jos din sanie, se uită, s-apleacă, ascultă.

— Unde sînt? bombănește el, răcit de fiori; aici pare a fi o văgăună de pîrău. În drum spre Lunca nu-i văgăună de pîrău...

Întoarce repede calul în loc și se suie în sanie. «Încotro să pornesc? Hi, Mocanu!». Mocanu face cîțiva pași, dar popa-l oprește. «Încotro să mă îndrept?». Ascultă iar. Pare că a auzit, departe, o hămăitură înăbușită de dulău. Slavă Domnului!...

Vîră mîna în îîn sub cergă și scoate un șip cu rachiu. Îl destupă cu greutate și trage cîteva înghițituri.

— A! parcă m-am mai desmorțit, mormăiește părintele, scuturîndu-și barba plină de țurțuri; ce vreme a Satanei! Oi fi apucat alt drum... Doamne, milostivește-te de drumeț rătăcit! Să vedem: încotro apuc? Hi, Mocanu! Se oprește iar, ascultă și aude din nou zăpăitura depărtată a dulăului. Apucă într-acolo. Hm! bine că dau de o casă de creștin... Dacă mai întîrzii, e cam greu, încep a umbla dihăniile...

Din vreme în vreme, popa Miron se oprește și ascultă. În noaptea și în pustiul dimprejur, hămăiturile înăbușite par glasurile mîntuirii. Vîntul spulberă răscolind mormane de omăt, ridicînd trîmbe dese, cu foșnet trist. Mocanu umblă acum la pas; clopotele sună rar, obosite.

S-aud hămăituri tari. Părintele s-apropie; se coboară și ia calul de căpăstru. Încă nu vede nimic; apoi deosebește un morman negru.

— O stînă, murmură părintele; trebuie să fie stîna de la Blăgeni...

— Cine-i acolo? răcnește un glas adînc,

— Eu, preotul Miron din Lunca...

— Sfinția ta ești, părinte?...

Părintele e bucuros că aude glas de om. Se apropie, ciobanul îl păzește de cîni și-i ajută să puie calul la adăpost, în dosul perdelei.

Prin șuierul și gemetele vîntului, se aude o behăitură înceată, duioasă, și murmure de tălăngi.

— Dar dumneata, cine ești? întreabă popa, uitîndu-se de aproape la om și cuprins, așa deodată, de o mare fericire.

— Eu sînt Neculai Axinte; aici e stîna Blăgenilor.

Popa nu cunoaște pe Neculai; dar s-a bucurat tare cînd l-a auzit vorbind iar.

— Aha! Neculai Axinte! te știu eu; cum să nu te știu, bade Neculai?

Îi vine să-l sărute. Dar apoi se gîndește, se apropie de sanie și scoate șipul cu rachiu din fîn, de sub oergă.

— Poftiți înăuntru, părinte...

Înlăuntru, un foc mare ardea în mijlocul stînii. Trei oameni stăteau în jur. Unul tînăr, băietan, se sculă cînd văzu pe popă intrînd; al doilea, un moșneag, baciul, rămase linștit la locul lui și zise îndesat:

— Bine ai venit, părinte, sărutăm dreapta!

— Bună vremea! zise preotul intrînd, ce vreme, ce vreme! parcă-i iad!

— Adevărat, părinte! răspunse baciul, n-am fost acolo, dar așa trebuie să fie.

Al treilea om, care sta jos, lîngă foc, părea o momîie.

Era mic de stat, cu fața zbîrcită, pe care zbuciumări și dureri cumplite lăsaseră semne adînci. Sta în capul oaselor nemișcat. Păru că nici nu bagă în samă în-

trarea popii; se uita cu luare-aminte la foc, ochii negri luceau neclintiți.

— Poftim, șezi, părinte! grăi Neculai Axinte și puse lîngă popă un budăi cu fundul în sus.

Popa se simțea încălzit de voie-bună și de o bucurie ciudată. Puse alături șipul și începu să tragă încet țurțurii din barbă.

— Poate rătăcesc de patru ceasuri prin viscol, oameni buni! zise el, oftînd. Bine c-am dat de oameni. Trebuie să fie tîrziu!

— Da' de unde, părinte? răspunse baciul bătrîn; de-abia a înserat; nu de mult s-au culcat oile...

— Aș, ce vorbești, moșule! Dar de cînd umblu eu rătăcind și de cînd aud eu urlînd lupii. Pot să zic că am avut mare noroc... Am pornit de la Dealul Lung, cu fîn... Ce-i! o palmă de loc, și iaca, m-am rătăcit! Cu noaptea nu te poți pune. Mare cumpănă era să trag. Mulțămesc lui Dumnezeu că m-a adus la lumină, între oameni. Cum te cheamă pe dumneata, moșule?

— Pe mine? Gheorghe Baciu, părinte... Is baci de vreo patruzeci de ani. Aici, la Blăgeni, îs de ast' primăvară. Ne-a apucat, iaca, iarna, cu nepusă-masă. S-a pus pe nins și dă-i! Mă tem să nu ne-astupe aici, cu tot cu oi.

— Nu te teme, moș Gheorghe, zise părintele Miron, mulțămit, mare-i unul Dumnezeu! Dar flăcăul ista, cine-i?

— Un nepot de-al meu, părinte.

Focul întindea limbi mari, roșii, și împrăștia o căldură care te frigea; pe la spate, dinspre ușă, se furișau suflările aspre ale viscolului. Popa își dezgheța barba cît mătura; acum se usca de umezeală și își

încălzea mînile, cu ochii la omul care stătea nemişcat, ca o momîie.

Baciul Gheorghe zise:

— Aista-i un biet om nevoieş; a căzut, sub sară, la uşa stînii, mort de trudă şi flămînd ca un cîne. Dumnezeu ştie de unde vine! De încălzit s-a încălzit, dar de mîncare n-avem ce-i da, vai de capul nostru! De-acu în ziuă, dac-a sta viscolul, să poată răzbate nepotu-meu Vasile în sat, s-aducă ceva de îmbucat. Iaca, aşa stă, nu spune nimica, se uită la foc şi se gîndeşte. Cu mare greutate a rostit cîteva vorbe: Spune că-l cheamă Petre şi că-i pribeag, vine din toată lumea. Trebuie să fie vreun biet om peste care au trecut grele valuri. Dumnezeu ştie!

Străinul nu făcea nici o mişcare; ochii lui negri şi adînci ţinteau focul. De sub căciula neagră curgeau plete cărunte, încîlcite; mustăţile şi barba sălbatice erau şi ele presărate de fire albe; obrazul îi era încreţit şi dureros. Era îmbrăcat cu un suman cenuşiu şi încălţat cu opinci nerase de porc; alături zăcea un ciomag mare de corn, tovarăş de pribegie. Toată înfăţişarea îi era jalnică; dar mai cu samă ochii trişti vorbeau de cumplita suferinţă a pribeagului.

— Vai de viaţa lui! zise iar baciul Gheorghe, coborînd glasul; cine ştie de unde vine! cine ştie de ce rătăceşte! Intăi mi s-a părut că-i nebun, dar nu-i nebun, e un biet om flămînd şi însetat, un biet drumeţ de care mila nu s-apropie; cînii bat la el în sate, gardurile îl înspînă...

Baciul oftă şi dădu din cap, apoi căzu şi el pe gînduri. Un răstimp mare toţi tăcură.

Afară, în cîmpii, se boceau cu durere vînturile. Se auzeau, cînd şi cînd, tălăngi murmurînd încet afară, în perdea, şi behăituri dulci şi duioase de oi.

O clipă bocetele vîntului încetară ; se făcu liniște în văzduh, și-n tăcerea adîncă se auzi deodată un oftat prelung și greu.

— Oftează ! murmură baciul, ca trezit din somn.

Popa zise cu jumătate de glas :

— Să-i dăm ceva să mînînce; am eu merinde în sanie. Om mînca și noi, că frigul ista te stoarce de comedie !

— Ți-a fi pomană, părinte !... răspunse baciul.

Preotul ieși afară, întovărășit de Neculai, și se întoarse, aducînd două pîni, o legătură și cîteva căciulii de usturoi.

— Iaca, aici în legătură am brînză, zise el; usturoi am iar; pîne tot așa; sare ne mai trebuie. —

— Sare avem noi, vorbi baciul.

— Apoi să facem ce-om face ! zise popa, punînd mîna pe garafă; să gustăm întăi de ici cîte o leacă, ca să ne mai înviorăm. Să vă văd sănătoși !

Popa trase un gît bun întăi; apoi garafa trecu la ceilalți. Neculai o așeză cu de-a sila în mînă omului tăcut. Străinul o luă, o puse la gură și sorbi lung, apoi o întinse, fără să se uite la ea.

Începură să îmbuce. La a treia înghițitură, necunoscutul oftă iar, cu o durere sălbatică.

— De unde vii ? întrebă deodată popa.

Străinul nu răspunse deocamdată; după un răstimp, zise rar :

— Din lumea lui Dumnezeu ! N-am sat, n-am casă, n-am pe nimeni...

Glasul îi era răgușit și slab, de-abia se înțelegea. După aceste cîteva vorbe, tăcu, — apoi începu să înghită mîncarea cu lăcomie și cu grabă; se oprea cîteoleacă și gemea, nu ofta, apoi reîncepea. Ochii îi ardeau, fața i se încrețise mai tare, arătînd grelele

suferinți ale trecutului. Popa, uimit și înduioșat, tăcea; îi punea dinainte pîne și brînză și-l cinstea des cu rachiu.

Deodată, necunoscutul zise:

— De trei zile umblu ca un cîne, nemîncat... Privirile luceau; băutura se suia la cap și-i aducea gust de vorbă. Apoi iar începu: Ai spus bine, moșule: m-au rupt cînii și m-au sfîșiat spinii. Dumnezeu știe de unde vin! un om amărît și fără de noroc...

Începu din nou să mînînce; mai trase un gît din rachiul părintelui Miron și vorbi iar, întunecos:

— Intr-o lună n-am vorbit cît am vorbit în ia-sară!

După ce sfîrși tot ce avea dinainte, oftă și rămase nemișcat, țintind focul cu ochii lui negri. O suflare ghețoasă de vînt pătrunse bubuind în stînă și abătu flacările. Murmură, clătinînd capul:

— Mult m-au bătut și m-au spulberat și pe mine!

Toți rămaseră gînditori; iar afară, cele dintîi vînturi ale iernii buciumau în largul cîmpiilor. Prin crăpături intra omăt, rotindu-se ca pleava vînturată, și se așeza, în dungi albe, în colțurile pline de umbră. Imprejur, pe pereții de scînduri înnegriți de fum, jucau umbrele celor cinci oameni; flacările se învăluiau și bîzîiau, cînd oftările viscolului năvăleau în stînă. Oamenii stăteau tăcuți; în singurătatea cîmpiilor, în adăpostul șubred, plin de fum și de umbră, piepturile lor se încălzeau de fiori și sufletele așteptau întîmplări supraomenești.

Popa nu pierdea din ochi pe străin. Intr-un răstimp, murmură înduioșat, întinzînd baciului garafa:

— Am să-l iau cu mine, la Lunca...

Baciul dădu încet din cap și puse mîna pe șip.

Străinul, la vorbele popii, ridică capul o clipă și șopti răgușit: «La Lunoa l...». Apoi iar căzu în amorțeală.

— I s-a suit rachiul la cap... zise Neculai, zîmbind.

— Vai de capul lui! șopti baciul, ducînd la gură garafa; ce-i pentru el un gît, două de rachiu? — Hm! părinte, mare minune, să știi, ai făcut cînd ai scos garafa asta și ai adus-o între noi. Umblă căldura prin tot trupul... Așa creștin înțeleg și eu... He-he he-he! — Iaca și păcătosul ista străin, s-a mai înviorat parcă... Petrea îl cheamă. Na! măi Petre, mai soarbe și tu un gît. — De ce a rătăcit părintele drumul și a apucat la stînga, spre stîna noastră? Vezi, asta-i puterea Celui-de-sus... Te-a găsit pe unul ca tine, flămînd și trudit. — Ai băut? Părinte, poftim, luați și sfinția voastră! Nu? Să mai sorb eu dar, o leacă; eu, dă, îs mai bătrîn... Bună isousință a avut cel ce-a scornit doftoria asta. Să vezi, bre, era la noi, la Șomuz, un om care venise așa din lume și sta tot așa, ca tine; nu grăia, nu nimica, se uita înainte ca un nebun. Acela era fermecat, saracul! da-da, părinte, nu rîde, fermecat, zău fermecat! Zaharia lui Zadoina îl chema. Sta și se uita țintă la foc și, de la o vreme, începea să cînte încet: cu-cu-rigu! cu-cu-riguuu!... Nimeni nu știa de unde a venit. Într-o zi și-a luat traista în băț și a pornit, — și-apoi de-atunci nu l-am mai văzut. Dumnezeu știe pe unde îi putrezesc ciolanele!

— Și vrei să zici că și-acesta-i fermecat? întrebă popa cu îndoială.

Baciul Gheorghe își umplu luleaua cu tutun, o aprinse și începu să pufăiască.

— Crezi că nu? zise el; cine știe ce pacate îl mînă așa, prin lumea mare! Nu vezi cum l-au purtat și l-au bătut vînturile?

Deodată glasul răguşit al lui Petrea răsună ca un gemăt:

— Sufletul meu, sărmanul... numai Dumnezeu de sus ştie ce-i în el! Nu-i farmec, nu-i nimic. Aşa a fost să fie! Şi cu ochii aţintiţi se grămădi mai aproape de flăcări, se strînse şi păru mai hotărît decît oricînd a se închide în muţenia lui.

Urmă tăcere lungă în stîna singuratică.

Deodată, de-afară, prin viforul care umplea cîmpiile de freamăt, pătrunseră în stînă glasuri omeneşti odată cu hămăituri întărîtate de duhăi.

— Aho-ahooo!

Popa răsări spăriat, ca trezit din somn.

— Ce-i? ce este? — Neculai Axinte ieşi; se auziră glasuri nelămurite, învăluite de vînt, apoi o mulţime de oameni, albi de omăt, cu bărbile şi mustăţile înfundate de ţurţuri, intrară c-o undă aspră de viscol.

— Sărutăm dreapta, părinte, zise unul: cum se poate? şi sfinţia ta ai apucat pe drumul Blăgenilor? Iaca, şi noi am păţit comedia, cu carăle de fîn. Am apucat la stînga prin viforniţă; noroc c-am dat de oameni... De-acu, trebuie să ne întoarcem înapoi o bucată bună. Aci e stîna Blăgenilor... he-he! unde-i Lunca şi unde sîntem noi!

— Iaca şi eu am fost să trag o cumpănă, zise popa mişcat dintr-o dată. Dacă am auzit lupii cum teaud!... Neculai! — şi se întoarse către ciobanul Axinte, — ia du-te şi mai cată, că mai este un clondir în sanie.

Oamenii se grămădiseră toţi pe lîngă foc; suflau greu din gît, îşi întindeau mînile deasupra flacărilor, apoi îşi trăgeau ţurţurii din mustaţă şi din barbă.

Axinte se întoarse cu şipul.

— Mare mînie a lui Dumnezeu! cuvîntă popa, pri-

vînd garafa ; noroc că m-am abătut pe la velniță, și noroc și de focul ista ! Altfel... — Ia hai, mai înviorați-vă cîte-oleacă, mai sorbiți de ici.

Șipul începu să umble din mînă în mînă.

In noaptea de viscol și urlet, tuturora nu li se părea nimic ciudat, și nu se mirau, cum nu te miri de minunile care ți se întîmplă într-un vis. Oamenii tremurau scuturați de fiori și se grămădeau în flacări ; vorbeau rar și puțin, ca oameni care au îndurat multe în viață ; cuvintele curgeau încete, învăluite de o sfială stranie.

Părintele Miron se uita la toți, cu ochii plini de mare mulțămire. Petrea, străinul, rămăsese la o parte tăcut, cufundat în durerea lui neînțeleasă. Iar viscolul zguduia clădirea șubredă țipînd, aducea unde subțiri de răceală și de omăt ; de afară, veneau din vreme în vreme, ca niște mîngîieri, murmurele duioase ale tălăngilor din perdea.

După ce clondirul popii mai făcu cîteva roate, baciul Gheorghe începu să spuie și sătenilor cine-i Petrea. Popa asculta, cu mila care-l năvălise în noaptea aceea de cumpănă și scotea strigăte scurte de mirare. Se descheiase la giubea, în căldura focului ; ochii negri îi sticleau sub sprîncenele dese ; își mîngîia barba neagră, mare cît o mătură, și dădea din cap des la cuvintele moșneagului.

II

După miezul nopții, viforniță se mai liniști. Săniile cu fîn porniră iar agale prin noapte ; părintele Miron venea în urmă, calul mergea la pas. Viscolul ofta rar, aducînd cele din urmă pînze subțiri de pulbere albă.

Noaptea părea că cere pace, după un zbucium uriaș; cîmpiile se linișteau din ce în ce, larma cumplită scăzuse, fiorii de groază se stînseseră. O părere de lumină vînătă începu a lămuri cîmpia.

Oamenii mergeau liniștiți pe lîngă boi; numai Petrea, străinul, slab și amețit, sta cucuiat deasupra unei căi de fîn. În urmă, clopotele calului sunau după pas, rar și limpede, în noapte. Stîna se pierduse în urmă; unda ei de lumină scăzuse, cucerită de întuneric, se stînsese.

Se auzi, din urmă, glasul popii:

— S-a mai luminat oleacă parcă...

Și o voce răspunse, din întuneric:

— A răsărit luna, în dosul norilor!

— Aha! zise altcineva, a răsărit luna, da.

— Ce vifor, vorbi iar popa; cum urlau lupii! mare cumpănă eram să trag!

— Puterea lui Dumnezeu...

Înaintau greu. Pe unele locuri, pe unde drumul se încovoia, omătul se suia la genunchii boilor. Oamenii luptau alături cu vitele, tăcuți, încordați. Popa stătea grămădit în săniuța lui, cu nasul în blana giubelei; parcă-i era somn; sunetul clopotelor îi răsuna la urechi slab, de departe, ca o îngînare de cîntec.

Aproape de ziuă vremea se liniști, norii se risipiră, deschizînd ferestre luminii dulci a lunii.

Frigul crescu; aerul începu să înghețe. O lumină de basme se întinse pe cîmpiile albe; în fund de zări se arătau, din vreme în vreme, șiruri de plopi, ca niște linii drepte, negre, vrîstînd un petec mai luminos de cer. La cotituri de drum răsăreau crînguri pestrițe; crengile încărcate de omăt atîrnau obosite. Cîteodată umbre negre vîșcau pe omătul alb, se înfundau sub bolțile ninse.

Au mers **așa multă** vreme.

Popa plutea în aceeași legănare de somn. Deodată, ca-n vis, văzu ceva curios. Din sania din urmă Petrea se lăsase la vale, din vîrful clăiei, și căzuse alăturea cu drumul, pînă la piept în omăt. Nimeni nu băgase de samă.

Popa se gîndi mirat: De ce s-a dat jos din sanie? Apoi tot el murmură: De unde pot ști eu?

Mai merse o bucată bună de drum, apoi șopti iar: «Să văd, vine după noi?». Voia să se întoarcă și nu putea; nici glasului nu putea să-i dea drumul. Un fior ascuțit îl deșteptă. Gîndi: Poate-a murit!

Se întoarse greu și se uită în urmă. Umbra neagră a lui Petrea ieșea din troian. Se mișcă puțin pînă în mijlocul drumului, apoi se făcu una cu omătul, rămase nemișcată pe luciul alb.

Popa se opinti deodată și răcni spărios:

— Stați! s-a întîmplat ceva!

Îndată oamenii opriră boii.

— Ce este, părinte?

— A căzut Petrea din vîrf.

— Care Petrea?

— Cel pe care l-am luat de la stînă. Uitați-vă colo, în lungul drumului, o pată neagră. Moare! să știți că moare, saracul; haideți după mine; e creștin ca și noi!

Popa întoarse calul și se îndreptă spre străin; oamenii se luară după el.

— Iată-l, șede nemișcat, cu fața în jos; să știți c-a murit!

Părintele Miron se dădu cu greutate jos din sanie, cuprins de o milă nespusă. Se apropie de necunoscut și-l atinse. Zise, cu glas mișcat:

— Petre, măi Petre! scoală!...

Unul din oameni şopti :

— Era slab, a băut cam multişor, a stat nemişcat în sanie şi a amorţit. Poate pe urmă a vrut să se dea jos, ca să se mai poarte ; a căzut şi acum nu se mai poate mişca... — Petre, scoală, bre omule, iaca te strigă părintele, bre !

De data asta un mormăit se auzi şi Petrea făcu o mişcare.

— N-a murit, saracul, îngînă popa şi-şi simţi ochii umezi. N-ai murit, frate ; scoală şi hai cu noi ; nu mai avem mult pîn' la Lunca, scoală, hai ! — Ia puneţi mîna ici, să-l sculăm şi să-l punem în sanie...

Cînd simţi mînile oamenilor, străinul începu să bolborosească :

— Lăsaţi-mă !... lăsaţi-mă !... e cald pe cuptor, daţi-mi pace...

— Hai şi l-om ridica ! şopti popa, făcînd cu mîna semn oamenilor.

— Lăsaţi-mă ! gemea Petrea ; aici, pe cuptor e cald; cine ştie... Este şi o vacă albă, la soare...

Se strînse ghem pe omăt.

— Hai, sus ! îndemnă iar popa, făcînd semn ca să-l ia şi să-l aburce în sanie.

Oamenii îl luară încet de jos, pe braţe, şi-l duseră în sania popii. Petrea scîncea ca un copil. Apoi, în sanie, păru că se deşteaptă, ridică o clipă capul, se uită în jur, după aceea se ghemui, fără de nici un cuvînt, în fîn.

— Bine, bine ! zise popa Miron suindu-se în sanie; de-acu a scăpat. Hm ! dar cum am băgat eu de samă că a căzut ! Ei, dacă rămînea el acolo, în omăt ? Murea, nici vorbă că murea ! — Saracul, toate pacatele cad pe capul lui ! Mare milă mi-i de omul ista ; pare că a fost chinuit mult în viaţa lui...

Săniile porniră iar, încet. Frigul creştea odată cu lumina. Printre grămezi de nouri, se vedea luna în aburi violeţi.

Clopotele calului sunau rar şi trist; popa se alătură cu giubeaua de Petrea, ca să-i ţie cald, apoi se grămădi şi el în blană şi începu să se gîndească la întîmplările nopţii. Simţea o bucurie mare că a scăpat viaţa unui om. Din cînd în cînd ridica încet capul şi privea la Petrea. In lumina lunii, obrazul nenorocitului era galben, ca de mort.

Cînd se opriră la marginea satului, la casa părintelui Miron, — se revărsa de ziuă. Pletele şi bărbile tuturora erau argintate de promoroacă; boii suflau aburi deşi în lumina dulce, cenuşie. O linişte adîncă stăpînea satul, casele stăteau tupilate sub glugile lor albe. Şi-n răsărit, o undă roşă de văpaie năştea.

Petrea era amorţit, nu-şi venise încă în fire; fu dus de subsuori în casă. Oamenii traseră carăle în ogradă şi dejugară boii, apoi, după ce le puseră sub boturi cîte un braţ de fîn, intrară şi ei în bucătăria caldă, mare, unde încă stăpînea căldura nopţii.

Preoteasa Irina aştepta. La zgomotul de-afară, ieşi în prag, în cataveica-i de vulpe.

— Vai de mine, părinte! zise ea cu grijă, cînd dădu cu ochii de popă; tare m-am înfricoşat! Ce noapte cumplită! Tare mai tremura inima în mine şi eram scîrbită cît nu se mai află! Pînă acu am aşteptat.

— He, nu ştii nimica, începu popa cu glas aşezat; cîte am pătimit, numai Cel-de-sus ştie! Şi lupii i-am auzit cum te aud; puteam chiar să nu mai fiu acuma; dar a avut milă de mine Domnul! Şi un om am scăpat de la moarte, preoteasă; da, un om, preoteasă! Iată-l, chiar aista care-i de faţă... Da, preoteasă, da, un sărman; iată-l!

Popa se dezbrăcase de giubea, se descălțase și se așezase lîngă sobă. Un sătean descurcă și pe Petrea de hainele-i sărace și-l grămădi la căldură. Nenorocitul făcea mișcări domoale, încurcate, ca un om beat; ochii, pe jumătate închiși, păreau învăluiți de durere posomorîtă pe fața palidă ca de mort.

Preoteasa sta înlemnită în mijlocul casei, cu mîinile subpuse; se uita cînd la popă, cînd la străin, și clătina nedumerită din cap; însă în ochii ei căprii, umbriți de gene lungi, pe fața ei rumănă și blajină, se oglindea mulțămirea, după atîta așteptare și îngrijorare.

O lampă săracă împrăștia lumină roșcată pe pereții îmbrăcați cu scorțuri și în odaia plină de buclucuri, ca o cutie. Pe peretele de la răsărit, icoane îmbrăcate în argint străluceau în rumeneala unei candele, ca într-o taină de zori.

— Da-da, preoteasă, zise popa, rășchirîndu-și barba mare cu degetele; mare cumpănă!... Ce te uiți așa la Petrea al nostru?

— Petrea-l cheamă?

— Da, Petrea. Și eu mă uitam dintru-nțăi așa la dînsul, în stînă...

— Care stînă?

— Ei, apoi nu știi nimica; stăi să-ți spun de la capăt cum a fost cu viforul, cu stîna... Să vezi...

— Ăra, părinte, eu stau și mă uit ca o proastă... Ți-o fi fiind foame, ți-o fi fiind sete, să-ți aduc ceva să pui la inimă... Pe urmă vin s-ascult... Și, fără să mai aștepte răspuns, preoteasa ieși.

— Hm! ce are să se mai mire! mormăi popa, uitîndu-se gînditor la străin. Petre, Petre, te-ai mai desmorțit? Nu. Mare cumpănă am tras, frate!...

Preoteasa intră cu friptură rece și c-o cană cu vin. Le puse popii dinainte și se așeză alături.

— Să vezi cum a fost... Am pornit pe sub sară.

— Da' *el* nu mînîncă ? întrebă în șoaptă preoteasa.

— Nu. Nici n-aude ; adică nu că n-aude, dar așa-i el ; stă mut ca o momîie... Petre, bre Petre, vină și îmbucă ceva... Nu vezi cum se uită înainte ? — Să vezi... Și după ce am pornit, unde a început, bre, o viforniță... da' viforniță nu glumă ! Nu se vedea, nu se auzea nici în cer, nici în pămînt ! Și urlau lupii, preoteasă, urlau lupii într-o dumbravă lîngă o fîntînă... Popa se opri deodată și întrebă încet : Ce te uiți așa la el ? — Un străin nenorocit... Să vezi cum am ajuns la stînă... A ! da' bun vin... Petre, bre Petre ! Degeaba ! Iaca așa se uita la stînă ! — Să vezi...

Preoteasa privea, ascultînd vorbele popii, la Petrea, străinul. Așa de tristă și de suptă îi era fața, așa de dureroși ochii, stătea așa de ghemuit în căldură, — încît părea că de ani nu simțise mîngîierea focului. Un fior ușor îi scutura carnea uscată. Toată ființa lui horopsită și plină de durere te făcea să te gîndești la un gemăt sfîșietor.

Preoteasa se uita la străin. Popa povestea, îmbucînd și sorbind din cană ; în odaie era cald, vorbele lui cădeau, în tăcere, ca niște fiori. Povesti întîmplările de la stînă, întoarcerea și căderea lui Petrea pe drum.

Pe ferestre intra lumina alburie a dimineții ; în odaia liniștită, glasul popii, obosit, scădea, curgea lin, monoton, ca în apropierea somnului. Apoi se stînse.

Preoteasa tăcea. Și, în semiîntunericul din odaie, tăceau tustrei. Popa era moleșit de căldură. Preoteasa se uita cu ochii mari, plini de gînduri, la Petrea. Iar

străinul tot neclintit sta, scuturat din cînd în cînd de fiori uşori, cu ochii drept înaintea lui, în necunoscut.

— Irină, Irină ! zise popa, deodată ; mare cumpănă am tras !...

Un fior mai tare scutură pe străin. Întoarse încet capul şi ochii lui negri şi dureroşi se ţintiră asupra preotesei.

— Irină, mare cumpănă ! Dar a vrut Domnul aşa, să scap şi un nenorocit de la moarte !...

Pe preoteasă o străpunse o săgeată rece la privirea adîncă a lui Petrea ; nu înţelegea de ce, dar privirea aceea îi făcea rău. Se sculă, trecu la icoane, se întoarse spre uşă, — ochii dureroşi ai străinului o urmăreau, se învîrteau sub sprîncenele stufoase şi se ţineau de dînsa, pe cînd faţa încreţită şi tristă sta nemişcată.

III

Popa i-a zis Petrea Străinul şi Petrea Străinul i-a rămas numele. Se potrivea porecla cu înfăţişarea lui tristă, cu ochii dureroşi care veşnic stăteau cufundaţi în gînduri necunoscute.

Multă vreme, după noaptea de groază, Petrea a stat zdrobit de amorţeală. Anii de zbucium şi de amar parcă-l sfărîmaseră, şi acum trupul sărman cerea odihnă lungă. Stătea la gura sobei, cu ochii la flăcările focului ; moleşala căldurii îl cuprindea, ochii i se închideau pe jumătate ; pe buze i se isca un zîmbet de durere : venea în el trecutul ca un venin.

Viaţa se strecura liniştită, în monotonia zilelor de iarnă. O lumină dulce, moale, stăpînea odaia înfloritâ, în vremea zilei. Pe ochiurile mici de fereastră,

se vedeau bucăți de tablouri departe, zugrăvite pe fundul limpede al cerului : un arbore singuratic în mijlocul șesului alb, în mijlocul singurătății și al tăcerii ; vînturile îl scuturau, fulgii îl înfloreau ; șiruri de sănii pe drumurile lungi ; — linii întinse de corbi aplecîndu-se pe lunci...

In odaie era tăcere. Popa cetea cu glas moale, într-un colț de masă, povești religioase ; întorcea încet filă unsuroasă după filă unsuroasă și ofta din vreme în vreme.

Cîteodată cetea cu glas mai tare. Străinul părea atent ; preoteasa asculta cuvioasă ; și simplele și duioasele povești bătrîne curgeau în inimi, în mijlocul tăcerii, în miros de flori uscate și de tămîie.

Preoteasa torcea sus, pe pat, cu picioarele pe un scăunaș. Fusul sfîrîia dulce, trăgînd firul din caier; preoteasa îl urmărea atentă, cu genele plecate. Nu-și ridica ochii asupra Străinului ; ziua, în clipele acestea de tăcere religioasă, ochii lui Petrea stăteau ațintiți, ca de sticlă, fioroși, asupra ei. Și ea nu zicea nimica; se simțea urmărită, spionată pas cu pas de ochii lui negri ; o frică ciudată o cuprinsese, pășea sfioasă, prin casă, nu-și îndrepta ochii asupra sobei. Dar, în clipe rare, tot întîlnea săgeata privirilor Străinului ; atunci simțea o căldură în piept și inima i se bătea mai tare. Nu înțelegea nici ea sfiala aceasta.

Amurgul umplea odaia după zile senine și, în semiîntunericul fumuriu, plutea o liniște dulce, o tăcere cuvioasă, ca după un basm bătrîn.

Numai focul rupea cu o pată vioaie întunecimea odăii, și pe fundul rumân se vedea profilul dureros al străinului, ca zugrăvit cu cărbune.

Veneau, cîteodată, nopți sunătoare de vijelie. Atuncea părintele Miron aducea o cană de vin și începea

să-şi amintească de întîmplări trecute. Dar mai cu samă îşi aducea aminte de întîmplările din urmă, de rătăcirea lui şi de popasul de la stînă.

— Auzeam lupii cum te aud... De mare cumpănă am scăpat, zău aşa... Era întuneric, şi vînt, şi viscol, mînia lui Dumnezeu...

Sorbea vin din cană, cinstea cu Petrea şi se învîrtea în jurul povestirii lui iubite, deşteptînd înfiorările trecute.

— ...Ajung la stînă, un moşuroi mare, negru; sar cînii la mine şi încep să latre. Aud un glas: — Cine-i? Răspund. Apoi duc calul la adăpost în dosul perdelei... Auzeam sunetele tălăngilor şi mă bucuram c-am scăpat.

Şi iar sorbea părintele din cană; picături groase se prelingeau în lungul bărbii mari; se ştergea cu mînica anteriului şi iar îşi dregea glasul. Afară, viscolul izbea pulbere mărunţă ca năsipul în geamuri, şuiera, gemea şi intra horcăind în sobă, deşteptînd focul adormit sub blăniţa brumărie de spuză.

Petrea Străinul toată vremea sta la gura sobei, cu ochii în flacări, cînd era singur; cînd era şi preoteasa, ochii i se aţinteau asupra ei, plini de foc şi de chin. Abătut, sfîrşit, amorţit, de-abia se tîra prin casă; de afară intra totdeauna tremurînd.

Uneori Părintele Miron se ducea cu treburi. Rămînea preoteasa singură cu dînsul., Schimbau cîteva vorbe rari, încete; tăceau; apoi, iar, glasurile sfîşiau tăcerea pentru două cuvinte. Glasul lui Petrea cădea, în mijlocul liniştii, trist, slab, răguşit, cu oftări adînci.

Trecu Crăciunul, trecu şi Sfîntu-Vasile, — sărbători bătrîneşti, la care se mînîncă şi se bea bine. Părintele, în zilele acestea sfinte, avea totdeauna o cană

plină alăturea. I se aducea mămăliguța caldă, și într-un hîrb, — plăcerea părintelui, — veneau, sfîrîind în untură, costițele de purcel. Părintele își sufleca mînicile, întingea mămăliguța în untură, apoi în brînză, lua o costiță de purcel în mîna stîngă... La zilele acestea sfinte, barba lui mare și neagră a suferit mult.

Petrea Străinul se mai învioră. Incepu să se miște cu o părere de viață în el. Incepu să vorbească. Dar întreba numai; despre trecut nu spunea nimic; o noapte grea plutea în urma lui. Acuma asculta cu luare-aminte poveștile religioase; spunea, pe ici pe colo, cîte-o vorbă; uneori și popa împingea cartea înainte, răspundea, și începeau să vorbească de cîte-n lună și-n stele. Dar de cîte ori încerca părintele să aducă vorba despre trecut, glasul Străinului tăcea, ochii se întunecau și se îndreptau cu îndărătnicie asupra focului.

Intr-o după-amiază, părintele Miron porni la iarmaroc, în tîrgul de-aproape. Petrea rămase singur la gura sobei. Sta cu coatele pe genunchi, cu ochii asupra focului. Pentru a suta oară curgea trecutul pe dinaintea ochilor lui aținți, trecut de jale, trecut de groază, care-i înghețа inima.

Se deschise ușa și intră preoteasa Irina. Ca niciodată, Petrea nu-și ridică capul și nu-și aținti privirile asupra ei. Rămase cufundat în gînduri, învăluit de negura trecutului.

Preoteasa se așeză pe patul înalt; începu a toarce în tăcere; din vreme în vreme, privirile îi lunecau asupra feței chinuite a Străinului.

In casă era tăcere adîncă; afară era tăcere adîncă; fulgi nu cădeau, soare nu era; o lumină închisă dădea

putere de jale tăcerii. Fusul de-abia se auzea sfîrîind, ca o ființă vie.

Și deodată preoteasa, fără să-și dea sama, vorbi:

— La ce te gîndești?

Petrea tresări și-și ridică spre ea ochii osteniți. Apoi zise, cu glasu-i moale, răgușit:

— La nimic... — După o tăcere, adăogi: — La... multe... mă gîndesc la multe lucruri...

Urmă un răstimp de liniște, în care ochii lui se ațintiră asupra preotesei; apoi rosti iar, cu glas mișcat:

— E mult de-atunci... tare mult!

Preoteasa zise:

— Ai îndurat multe!... Așa-i că n-ai nici rude, nici prietini?

Străinul răspunse aspru:

— N-am pe nimeni!

Preoteasa Irina zise iar:

— Unii oameni au așa sufletul: rătăcesc în lumea mare, își lasă rudele și pămîntul. La noi, demult, a fost unul... A lăsat pămînt, casă, prietini, — s-a dus! Cine știe pe unde va fi acum!

— Unde să fie? rosti întunecos Petrea; în peșteri umede, în ocne, ori pe drumuri singuratice, flămînd și însetat, ori la un pod, cu mîna întinsă...

— Nu, nu! zise repede preoteasa, poate l-o fi ferit Dumnezeu!

— De ce ți-i milă de el? A fost un ticălos!

Preoteasa începu iar să toarcă; ochii lui Petrea o țineau plini de foc mistuitor. Pe fața lui durerea se încreți se, buzele stăteau strînse, stăpînind un răcnet parcă.

— Doamne, șopti preoteasa Irina; iartă-mă dacă mă mai gîndesc la tinerețea mea! Dar cîte lacrimi am văr-

sat eu în urma pribeagului aceluia ! — Ş-acuma, toată lumea l-a uitat, numai eu îmi mai aduc aminte de el !

Preoteasa oftă, dădu tristă din cap, pe cînd două lacrimi tăcute se iveau la colţurile genelor lungi, castanii. Se ridică şi ieşi încet din odaie.

In urma ei, străinul mormăi răguşit :

— Toată lumea l-a uitat, numai eu îmi mai aduc aminte de el ! Doamne-Dumnezeule !

Ochii îi ardeau cumplit şi un răcnet se stînse în gîtleju-i uscat.

— Oi ! Doamne-Dumnezeule !

Rămase zdrobit cu ochii la flacările albăstrii, încovoiat, împovărat de o durere înspăimîntătoare.

IV

In ceasurile chinuite, cînd stătea cu ochii ţintiţi în lumină, Petrea Străinul se gîndea la noaptea din urmă. Din trecutul lui, veneau cumplite suflări de durere care-i îngheţau sufletul ; năluci se ridicau din noapte, ca bulbuci pe luciul iazului, pluteau din negura trecutului spre slaba şi trudita lui viaţă de-acum. Viaţa lui din urmă a fost ca o noapte adîncă în care urlă vijelia ; întuneric, jale pretutindeni ; numai în fund, departe, o zare slabă, ca un asfinţit şters.

De-abia îşi mai aduce aminte de zilele cînd toată lumea îi zicea Petrea Vornicului.. Pe atunci, în Lunca, — în acelaşi sat în care acum îşi tîrîie cele din urmă clipe, — tinereţa lui se dezvălea la soare, ca tinereţa unui stejar. Cît de departe-s luminile de asfinţit, petrecute pe malul apei, în lunci... Doi ochi frumoşi, căprii, deasupra cărora se arcuiau sprîncene îmbinate, castanii, îi spuneau multe pe-atunci, în taina înserării.

Oh ! ş-acuma cum s-aprinde vifor în slăbitul lui piept, cînd vede aceiaşi ochi, cînd vede aceeaşi fiinţă, după atîta vreme, învîrtindu-se străină în jurul lui !... Vijelia care i-a mînat spre necunoscut viaţa, care l-a frămîntat, l-a zdrobit, l-a tîrît în nenorociri şi-n desnădejde, — l-a zvîrlit pentru cea din urmă oară pe ţărmurile tinereţii ; şi acum vijelia a stat ; mintea lui e plină de spaimă ; sufletul geme şi nu înţelege această din urmă pedeapsă.

Dragostea lui cu Irina a dunat o primăvară. Luncile scuturau flori în calea lor ; vînturi de dragoste le aduceau mirosmele luncilor. Apoi deodată s-a văzut Petrea Vornicului luat la oaste. Nu-şi mai aduce aminte bine de vremurile acelea ; asupra lor pluteşte o pîclă greoaie de toamnă.

Viaţa de cazarmă ! Umilirile în tăcere, scrîşnirile de măsele într-ascuns, beţiile, noaptea, cu gradaţii, cînd avea panale, — iată toate amintirile lui nelămurite din întăiul an de oaste ! În concedii, cînd venea acasă, trîntea capela pe-o ureche, se afuma bine, se învîrtea ca un nebun în hori şi umbla toată noaptea prin sat.

Irina lui privea întristată. I-a spus odată :

— Vorba mea e una, Petre, eu te-aştept să găteşti oastea...

De vorbele acestea de-abia acuma îşi dă el bine sama şi de-abia acuma pricepe toată ticăloşia vieţii din urmă.

În alţi ani, s-a cufundat pe de-a-ntregul în mocirlă. În Iaşi, oraş mare, cu mahalale multe şi cu uliţi înguste şi pline totdeauna de noroi, sufla desfrînarea cum suflă vîntul într-o gură de peşteră umedă şi întunecoasă. Vîntul acela l-a dus în întuneric, l-a mînat tot mai tare, mai aprig, — a crescut, s-a făcut furtună şi l-a prăbuşit în adînc.

In crîşme murdare, se petrecea pînă la ziuă. Femei ameţite răcneau în fumul acru al crîşmei, de gît cu bărbaţi vineţi la faţă de beţie. Lăutari somnoroşi scîrţîiau prin colţuri; tromboane străvechi hîrîiau, răgeau, de-ţi spărgeau urechile. Petrea Vornicului petrecea cu doi sergenţi, prietini, care ţineau mult la punga lui. Beau vin cu nemiluita, se prindeau cu femeile pierdute de după cap, pînă ce şi în mintea lor prindea să plutească fumul care umplea crîşma. In zori-de-ziuă, ieşeau zgribuliţi, clătinîndu-se, se îndreptau pe străzi dosnice spre căzărmi, pe cînd în urechi tot mai bubuiau răgetele aspre ale trombonului. Banii trimeşi de acasă şi prietinia cu sergenţii l-au prăpădit. A fost un suflet slab.

A căzut şi mai jos. In dosuri întunecoase, noaptea, într-o baratcă scundă, îndărătul unei popicării, se aprindea un felinar sărac. In slaba lumină roşă, se grămădeau feţele răvăşite de patimă ale jucătorilor. Bani de aramă şi de argint sunau, se strecurau printre degetele tremurătoare. Glasuri răguşite gemeau. — Se începea jocul: *cu nucile*. Bancherul se aşeza pe vine la capătul scîndurii, apuca în mînă cele opt bombiţe de lemn, le pipăia, le aşeza, privea la grămada de gologani dinaintea lui, şi le repezea pe scîndură, către gaura din capăt. Dacă intrau *nuci* cu soţ în *tioc*, cîştiga bancherul. Cu mîni tremurătoare aduna cîştigul pe cînd în juru-i priviri pătimaşe ardeau ca ochi de fiare. Dacă pierdea bancherul, cei din jur se repezeau asupra grămezii de bani ca nişte sălbatici, se frămîntau, înjurau, se tăvăleau prin colb. In semiîntunericul lugubru, privirile scăpărau, se auzeau scrîşniri de măsele şi vorbe potolite în care clocotea mînia. Şi prin vizuniile acestea ale pa-

timilor a trecut Petrea, s-a adăpat din veninul ticăloşiei şi n-a simţit cum, încet-încet, se prăpădeşte dragostea pentru satul lui, pentru trecutul senin, pentru tot. Acolo s-a întovărăşit cu oameni cu un singur ochi, în care se aprindea mai multă ură decît într-o mulţime mînioasă; acolo s-a făcut frate-de-cruce cu ticăloşi care scrîşneau din măsele şi într-ascuns strîngeau mînerele cuţitelor, cu oameni cu capete zbîrlite şi cu priviri rătăcite, cu toate paserile de pradă care fug de lumina zilei şi de poliţie.

Cînd s-a libenat din oaste, nu s-a mai uitat îndărăt; vîntul l-a dus tot înainte. A început, ca dus de nebunie, viaţa de haimana. Din ce trăia? — În vizuinile unde sunau banii, era destul să aibă mînă ageră şi îndrăzneală: banii treceau din buzunarele altora într-ale lui şi ale tovarăşilor lui.

Era frate-de-cruce cu doi: unul era poreclit *Crapu*, avea buza de sus mare, lată de două degete, împresurată de un păr roş, aspru ca o coamă de porc; pe celălalt îl chema *Boïeru*, era din neam mare, orfan sărac, zvîrlit pe drumuri de rude din pricina ticăloşiilor şi a destrăbălărilor. Avea o frunte mare, bombată, mai umflată în stînga şi mai lată; din pricina aceasta, sprînceana stîngă era mai sus decît cea dreaptă şi-i da o curioasă înfăţişare de gînditor. Între trupurile slabe ale acestor doi, între figurile galbene, pline de fiere, trupul voinic al lui Petrea părea un brad între doi spini.

Tustrei dormeau într-un bordei întunecos şi plin de fum, la marginea oraşului. În bordeiul acela, de multe ori se petreceau beţii înspăimîntătoare de rachiu; cei doi tovarăşi ai lui Petrea se schimbau în fiare cu ochi sîngeroşi; Petrea se schimba într-un animal murdar în care a murit orice simţire. Femei

pierdute, pustiite de boli și desfrîuri, luau de multe ori parte la destrăbălările lor. Nimic omenesc nu era în strînsura aceasta de bestii; viții dezgustătoare își vărsau otrava, mergeau mai departe decît bate închipuirea și simțul omenesc.

Așa au trecut ani de nopți pline de vifor, de neguri, de ploi. Petrea Vornicului cădea tot mai jos, sufletul murea pustiit. A trecut, pentru tălhării, prin închisori; s-a întors mai rău și mai prăpădit. Și în furtuna de patimă care-l mîna înainte, niciodată nu s-a întrebat ce blăstăm îl prigonește, de ce a zdrobit atîtea inimi în jurul lui.

Întîmplările l-au dus, cu tot cu tovarăși, în portul Galaților.

Într-o noapte, Boieru veni gînditor în cocioaba lor. Petrea sta întins jos, în tină, tehui de somn și de beție; Crapu fuma dintr-o lulea știrbă. Boieru se așeză pe o cofă fără fund, își puse capu-n palme, coatele pe genunchi și rămase gînditor. O lumînare de seu sfîrîia în gîtul unei gărăfi, împrăștiind fum și miros urît. Nici pat, nici masă, nimic; numai murdării și clondire zvîrlite, care sticleau în lumina săracă. Pe sus, pînze afumate de painjeni tremurau la cele mai ușoare suflări ale vîntului de-afară.

— De ce stai așa? strigă deodată Crapu, scoțîndu-și din gură luleaua și scuipînd negru; ce stai așa? Iar mai clocești vreo prostie în capul tău cît o stamboală?

— Hm! mormăi de jos Petrea, capul lui cît o stamboală! și începu să rîdă prosteşte.

— Ce gîndești? răcni iar Crapu, înjurînd cumplit. Mai bine ne-am pune pe treabă... Vai de capul nostru! iaca vine iarna și noi tot goi pușcă sîntem.

— ...Iarna... şi noi tot goi pușcă... rînji Petrea.

Crapu mai înjură o dată, apoi începu să tragă greu din lulea. Vîntul vîjîia afară pe uliţi pustii şi strîmte.

— Fraţilor! strigă deodată, vesel, Boieru, zvîrlindu-se în sus; mare bucurie, fraţilor! să vă pup fraţilor! bani mulţi, fraţilor! aur...

— Ho-ho! ticălosule! răcni Crapu, apucîndu-l de piept; mai încet.

— Ho-ho! gemu şi Petrea de jos.

— Spune, ce este? întrebă Crapu, trăgînd jos, lîngă el, pe Boieru...

— Spune...

— Bani, fraţilor! aur, fraţilor! urlă Boieru dînd din mîini şi zbătîndu-se în braţele buzatului.

— Taci din gură! Ce-i? Vino mai aproape, Petre! beţivule! tîrîie-te mai aproape!

Tustrei se alăturară, cap lîngă cap; şi Boieru începu să descînte în colţul întunecos al bordeiului, pe cînd vînturile toamnei buciumau pe afară. Din cînd în cînd, Crapu grohăia cu mulţămire. Vornicului şi Boierului le sticleau numai ochii.

De întîmplarea aceasta, de vorbele schimbate, de ceea ce s-a petrecut mai tîrziu, Petrea îşi aducea aminte ca de nişte întîmplări care s-au petrecut ieri. Multă vreme pierdute, învăluite în ceaţa trecutului, au răsărit deodată ca o lumină sîngeroasă. In noaptea aceasta, Petrea a coborît cea din urmă treaptă spre pierzanie.

Au ieşit afară tîrziu, — trei umbre negre. Vîntul şi pîclele toamnei i-au învăluit. Nouri grei, plumburii, căptuşeau pretutindeni bolta; vîntul se zvîrlea ca din genuni, vîjîind, cu valuri mari de umezeală.

Păşeau tăcuţi prin dosuri, pe străzile înguste ale portului. Intr-o înfundătură strîmtă, licărea o stea. Umbra cea mai subţire, a Boierului, se desprinse de celelalte două şi înaintă spre lumină. Peste puţin se întoarse. Şopti:

— Grecul e tot acolo... Mai sînt doi jucători îndîrjiţi... O să-i stoarcă şi pe aceia. Are, pe masă, înaintea lui, un moviloi ia aşa de mare de aur, argint şi hîrtii !

Tăcură şi se lipiră de zid. Tremurau de încordare. Fiori grei de căldură le alergau prin tot trupul şi se opreau la inimă. Stătură mult aşa. Valuri de vînt în două cu pîclă treceau.

Insfîrşit, două umbre îndoite de mijloc trecură ; ieşiră deodată într-o roată roşă de lumină, apoi se cufundară în întuneric.

— Felinarul cela ne-ncurcă ! şopti Boieru. Se strecură pînă la stîlp, se agăţă de el şi deschise portiţa. O undă de vînt se înfundă şi stînse lumina. «Aşa... treaba merge strună !». Petrea îşi aduce aminte de toate vorbele.

Trecu iar un răstimp ; apoi o şoaptă înăbuşită trecu, ca un fior de spaimă. «Iată-l !»

Grecul venea încet, cu capu-nfundat în gulerul mare al mântălii. In mîna dreaptă ţinea o geantă.

Cu cît se apropia, cu atît cei trei tremurau mai tare. Petrea vedea roş înaintea ochilor, suflarea i se tăiase.

Insfîrşit ! Parcă a repezit de pe piept un bolovan care-l înăbuşea.

S-au prăvălit tustrei asupra grecului. Nenorocitul ridică braţul stîng şi-şi acoperi faţa ; în aceeaşi clipă voi să răcnească; se lăsă moale din genunchi...

Ca un mai îi căzu pumnul lui Petrea în creştet, apoi braţe încordate îi cuprinseră gîtul. In mijlocul

uliţii strîmte, în noroi, prin ceaţă, cele patru umbre începură a se zbate cu furie. Un răcnet sîsîietor, sălbatic, scurt, izbucni deodată; — apoi vîntul trecu gemînd jalnic prin ulicioară, cu învăluiri de pîcle.

După noaptea aceasta, amintirile se întunecă iar, pînă ce răsar fioroase cele patru ziduri mari ale închisorii din Tîrgu-Ocna şi bolţile răsunătoare ale ocnelor de sare.

Douăzeci de ani de muncă silnică, douăzeci de ani, douăzeci de veacuri. Încep clipe aspre şi chinuite. Douăzeci de ani: noapte cumplită de dureri, în care chinurile au curs picătură cu picătură în sufletul lui, l-au pătruns, l-au limpezit, l-au zdrobit şi l-au dus, mai amărît decît totdeauna, într-un pustiu care se cheamă pocăinţa.

Mutre ciudate l-au înconjurat din ziua întîia. Capete tunse, figuri rase, ochi scînteietori în care dormea noaptea cu spaimele ei. Mulţimea aceea de ocnaşi l-a înghiţit deodată, ca o vîltoare.

Castelul stă pitit sub munţi, la marginea orăşelului. Între cele patru ziduri, poporul desmoşteniţilor se mişcă greoi în soarele de vară; dar razele calde nu mai pot duce lumină în întunericul sufletelor. Ici, cîţiva condamnaţi lucrează; sînt meseriaşi. Dincolo, cîţiva bătrîni se încălzesc la soare, cu capetele în piept, ca nişte animale obosite; pe feţele lor tăbăcite, negre, a adormit şi bucuria şi suferinţa; nimic nu-i mai mişcă. Mai departe, un foc arde subt un ceaun. Cîţiva mai tineri fac mîncare, vorbind.

Petrea umblă printre ei. Se opreşte la aceştia mai tineri; intră în vorbă. Un ţigan voinic, stricat de vărsat, îl întîmpină rîzînd:

— Ce vînt te-a adus printre noi, logofete?

Petrea se așază oftînd lîngă ei; ar vrea să zîmbească, să se arate tare, dar nu poate.

— Ce să mă aducă?... pacate!...

— Pacate? rînjește țiganul; ba prostia te-a adus! Ce-ai făcut?

— Am omorît, frate!

— Ai omorît? Asta se întîmplă des, nu trebuie să te scîrbești așa de tare! Zi mai bine că ai vrut să te îmbogățești și n-ai avut parte, logofete!

Ceilalți doi, tovarășii țiganului, se uită cu luare-aminte la el; îl cercetează; Petrea se simte stînjenit sub privirile lor ascuțite.

— Am omorît, zice el cu greutate, am fost trei, am pîndit pe un grec care aducea o geantă cu bani și l-am gîtuit!

— Cine l-a gîtuit?

— Eu. Ceilalți doi m-au ajutat, dar au dat toată vina pe mine; eu trag pacatul tuturor; ei au scăpat cu mai puțin.

— Așa sînt oamenii în lumea asta: mișei! zice cu convingere unul din tovarășii țiganului.

— Așa... murmură oftînd Petrea; și m-au dat pe douăzeci de ani...

— A da Dumnezeu și-i scăpa! zice iar tovarășul țiganului; scapă omul și de-aici.

— Și de unde aducea grecul banii? întrebă țiganul.

— De la joc de cărți. Ținea o casă de joc, într-o mahala din Galați.

— Bani de haram! Să știi că n-ai pacat! aceia nu erau banii lui; erau bani răpiți pe nedrept.

— Dar l-am omorît, frate! murmură Petrea.

— L-ai omorît... Ei și? Și pe un cîne îl omoară oricine și nu ia nici o pedeapsă. Crezi că este vreo dreptate pe lumea asta? Las' c-om mai vorbi noi.

Ni-i istorisi cum a fost. — Hai şi-i îmbuca ceva de ici. N-ai avut noroc, băiete. Se cunoaşte că ai fost om de ispravă, dar ai avut tovarăşi nişte *lichele*. Cu noi, ai să te împaci, n-ai grijă!

Petrea s-a împrietinit cu cei trei. Pe ţigan îl chema Toader Burlacu. Unul din cei doi tovarăşi ai lui era ardelean: era scurt, lat în spate şi vînjos, cu fălcile mari. Al treilea era nalt, cu fruntea senină de învăţat.

Sara, în dormitor, Petrea s-a trezit vecin cu cei trei. Au prins să vorbească în şoaptă. O lumină tristă şi săracă împrăştia jale pe pereţii goi. Condamnaţii stăteau pe paturi lungi, acoperite cu rogojini.

— Eu am omorît un căprar în armată, începu să povestească ţiganul. Să vezi cum a fost. Era la noi în escadron un biet băiat năcăjit, de care-şi băteau toţi joc. Dar mie îmi era milă de el, săracul; dacă era străin şi-l înjurau şi-l băteau toţi! Mai ales un căprar, — unul Neagu, — nu-l mai slăbea din bătăi. Şi la noi, la roşiori, erau bătăi straşnice, pe cînd eram eu; te bătea cu trăgătorile pînă ce ţîşnea sîngele. Da' mie îmi era milă. Pe urmă, mă *contrasem*, de la o fată, cu Neagu, şi de şase luni îmi era sabia ascuţită.

Eu eram fruntaş; şi într-un rînd, făceam de serviciu pe grajduri. Iaca, sara, vine Neagu căprarul beat şi începe să ia la bătaie pe băiat: Năstase îl chema. «Domnule căprar, zic, dă-i pace, nu-l bate degeaba, că-i destul de amărît; nu-l mai bate!». El a început a rîde şi a îmblăti cu trăgătoarea. Mi-a venit aşa, nu ştiu cum, că de mult i-o coceam eu... Am scos sabia şi am dat. I-am dat la cap; l-am umplut de sînge; a căzut jos, pe urmă i s-a tras moartea din asta.

Ardeleanul fălcos, Pîrvu, începu să povestească şi el:

— Eu mi-am omorît nevasta, zise el liniştit. Trăiam bine cu ea şi-mi era dragă; dar cu socru-meu nu mă împăcam de la nişte pămînt. Într-un rînd, am prins a ne certa, eu şi cu socru-meu. M-am mîniat, am tras cuţitul de la chimir şi m-am repezit la el. Nevastă-mea a sărit să-l apere. Am dat în ea şi am omorît-o. Pe urmă, am tăiat şi pe socru-meu.

În lumina tristă, în liniştea dormitorului, povestirile acestea simple curgeau cu linişte şi te înfiorau, ca o prăpastie tăcută al cărei fund nu se vede.

Pasul sentinelei de pe coridor suna rar şi regulat; cîteodată, în tăcere, glasul ei izbucnea spărios:

— Cine-i ? Cine-i ? — Stăi ! se auzeau murmure înăbuşite, apoi zgomotele se depărtau prin ganguri şi, iar, pasul sentinelei răsuna rar şi regulat.

Se auzi cornul sunînd stîngerea, prelungă şi duioasă, ca o părere de rău. Lumina lămpii fu micşorată, tăcerea castelului crescu. Dar glasurile condamnaţilor iar prinseră a şopti.

Toader Burlacu zise, arătînd pe cel cu fruntea mare şi senină:

— Încă noi tot am făcut ceva, de-am fost aduşi aici. Dar omul ăsta, iată-l: — Florea, — a venit pe nedrept. Cum nu ştii dumneata pentru ce l-a condamnat, aşa nu ştie el vina.

Petrea se uită mirat la Florea. Osînditul sta cu faţa în sus, cu ochii aţintiţi, şi părea cufundat în gînduri mari. Trecu un răstimp după vorbele ţiganului, apoi Florea se întoarse pe-o coastă, spre Petrea.

— Cum nu-mi ştiu vina ? zise el rîzînd încet. Nu m-au condamnat pentru că mi-am ucis nevasta ? Mă plimbam cu ea la marginea oraşului şi a căzut, săraca, într-o fîntînă părăsită. Ce-s eu de vină ? De unde puteam şti de ce i s-a găsit capul despărţit de trup ?

Tăcu cîtăva vreme ; fruntea lui de învățat se încreți ușor. Apoi urmă, cu un zîmbet grozav :

— Crezi că toți cei care zac aici și se chinuiesc în ocnele de sare sînt haimanale ? Cea mai mare parte sînt oameni, domnule ! Afară de asta, pe onoarea mea, jumătate sînt nevinovați. He-he ! eu am fost funcționar, am învățat carte, domnule ! Ce crezi ? Este vreo dreptate în țara asta ? Tu om cinstit, îți cauți de treburile tale ; deodată vin călăii, te înșfacă, te judecă cum socot ei, te chinuiesc, nu-ți dau voie să te aperi. Un procuror, care toată noaptea a jucat cărți și a benchetuit, îți cîntărește sufletul, te străpunge cu vorba și cu ochii ; oameni care nu înțeleg nimic, și dorm toată vremea, vorbesc despre pericole care amenință omenirea, se sfătuiesc să dea un exemplu strălucitor și te condamnă, mă-nțelegi, cu circumstanțe atenuante, la douăzeci de ani de ocnă... Cu circumstanțe *atenuante !* Pe urmă, procurorul, cu conștiința împăcată, sara se duce iar la benchetuit și la cărți, iar jurații, mulțămiți că au dat un *exemplu strălucitor,* își freacă mînile cu bucurie. Și aici, între ziduri înalte, și dincolo, în răcoarea ocnelor, se pocălesc acei care au fost condamnați de legile omenești ! Ah-hah ! dreptate ! ce mai dreptate !...

Mai întăi de toate, urmă Florea, cu vioiciune, nimeni nu-i vinovat ; sînt cărți care dovedesc asta ! Sînt împrejurări, dureri... De ce unii sînt meniți să fie săraci și nenorociți ? He-he ! cărțile spun multe.

— Bine, întrerupse Petrea, dacă faci un pacat, trebuie să-l ispășești...

— Să-l ispășești... hm ! să-l ispășești !... De ce să-l ispășești, dacă nu ești vinovat ? Procurorul te osîndește și pe urmă se duce de petrece... iar noi putrezim aici... Dar n-o să murim noi ! oi scăpa eu vreo-

dată ! Atunci o să mă socotesc eu cu procurorul care m-a trimes *să mă răcoresc !*

— Procurorul și primul-jurat, mugi Burlacu.

— Procurorul și primul-jurat ! zise Florea. Pentru asta m-am chinuit și o să mă chinuiesc ! Dar o să scap și o să le zdrobesc capetele ! Pentru asta trăim noi toți !

Florea tăcu ; se întoarse cu fața în sus și începu iar să se uite în bagdadie, cu ochii mari deschiși asupra necunoscutului.

— Ce crezi ? șopti țiganul ; crezi că aici avem oameni proști ? Asta a fost un om învățat, nu vezi cum vorbește ?...

Petrea tăcu, buimăcit, și căzu pe gînduri. Crima și viața trecută răsăriră în lumină sîngeroasă dinaintea ochilor lui ; viitorul, ocna, necunoscutul îl înfiorară ca o suflare de gheață. Vorbele tovarășilor lui îi aduseră o noapte tulbure în suflet. Ce-l așteaptă ? Douăzeci de ani de ocnă ! Caută să răzbată grozăvia viitorului cu mintea. Douăzeci de ani !...

Aceste trei cuvinte, figurile tovarășilor lui, vorbele lor l-au chinuit toată noaptea. Și acuma, după trecere de atîta amar de vreme, noaptea aceea tot îi stă deslușită în minte.

Încet-încet, condamnații adormiră ; răsuflările lor grele începură să șuiere în tăcere. Pasul sentinelei suna rar și regulat în gang. Din vreme în vreme se auzeau, afară, în tăcerea nopții, răcnete : La numărul patru, — bineee ! — La numărul șapte, — bineee !... Și vuietul valurilor Trotușului răzbea slăbit în tăcerea dormitorului.

Zile cumplite au început să curgă.

Intre cele patru ziduri ale închisorii, rătăcea zadarnic printre ocnași, ascultînd uneori povestiri gro-

zave de i se încrîncena carnea pe trup. Sara, Florea învățatul începea să povestească întîmplări senine din viața lui trecută; cîteodată izbucnea și iar începea blăstămul contra societății care îl zvîrlise în noapte și osîndă. Toate sufletele acestea pline de rele se ridicau contra omenirii libere. Începeau să dezvălească răni, patimi cumplite, toată răutatea și viținl în care crescuseră și care-i pierduse. Erau și ei vinovați, dar vinovată și păcătoasă e toată lumea. Erau vinovați, societatea îi trimesese la ispășire; ei mărturiseau că nu simțesc nici o remușcare pentru crimele lor. Erau în dreptul lor să facă ce au făcut; oamenii nu puteau să-i judece, pentru că erau tot așa de păcătoși ca și ei. — Cinismul ocnașilor l-a înspăimîntat mai întăi; pe urmă s-a obișnuit, a început să se bălăcească în el, ca într-o baie caldă.

Cînd erau cereri de sare, pornea, cu convoiul, la ocne. Ieșeau din închisoare, porneau într-un cerc mare de baionete sclipitoare, pe străzi înguste și dosnice; lanțurile sunau.

Ocna neagră îi sorbea în adîncimea ei răcoroasă. Parcă intrau în altă lume. Bolți răsunătoare ridicau în toate părțile ganguri largi de sare vînătă. Lumina electrică pîlpîia; și în creșterile și scăderile luminii, grupurile ciocănașilor luau înfățișări fantastice. Iată un grup de doisprezece. Desprind o stîncă de sare. Ciocanele se ridică odată și odată cad, cadențat, împrăștiind prin bolți adînci ecouri întreite: *tac*-ta-a-a! *tac*-ta-a-a! Se ridică și cad, se ridică și cad regulat, ca purtate de o mașină, deșteptînd răsunetele peșterilor. Deodată, o lampă pălește, apoi cerne o lumină dulce violetă; și ciocanele cad, împrăștiind ecouri; în painjenișul violet, în pîlpîirile ușoare, ca palpitările unor aripi de fluture care se odihnește, umbrele

ciocănaşilor cresc, scad, se întunecă, se luminează, ca nişte fantasme în lumi de visuri.

Ganguri adînci se întind, pline de umbră, iar în fundul lor licăriri de lămpi se arată, ca răni de lumină. Pe sus, pînă la înălţimi ameţitoare, cerdacuri săpate în sare, cu stîlpi vineţi şi lucioşi. Pretutindeni, o pulbere măruntă şi moale, ca fulgii de păpădie. La margine, o cupolă uriaşă, ca de biserică, se înalţă, pînă ce se deschide sus în vîrf, într-un ochi de lumină mic, alburiu, ca un ochi de fereastră: acolo-i gura ocnei vechi, în lumina zilei.

Şi sub bolţile răsunătoare ciocanele cad. Ocnaşii umblă prin lumina rece, ies din umbră ca nişte fantome; glasurile răsună ca răcnete, trec unduind ca plîngeri de valuri.

Muncă amară şi cumplită, fără rază de nădejde! Sara, acelaşi convoi, între aceleaşi baionete, trece pe străzi înguste, în sunetul slab şi trist al lanţurilor.

A doua zi, aceeaşi ocnă, aceleaşi figuri rase, cu ochii de oţel, aceeaşi lumină, aceleaşi glasuri trecînd prin peşteri ca plîngeri de valuri. Sara, aceleaşi convorbiri, aceleaşi blesteme contra societăţii care i-a zvîrlit în întuneric şi osîndă. — Primăvara, vara, toamna, iarna, acelaşi soare, de care nu se mai poate bucura amărîtul lor suflet.

In anul întîi a slăbit ca o scîndură. In primăvară, după şase luni de ocnă, cînd văzu o femeie în pulberea de lumină şi cînd simţi că pentru totdeauna a murit o parte din viaţa lui, — o disperare nebună îl cuprinse şi doruri de lume îi biciuiră simţurile cu şfichiurile lor de foc. Incătuşat, gemea noaptea ca un rănit, se frămînta ca-n janatic pe salteaua-i de paie, muşcînd-o.

Pe urmă, anii curg grei, dureroşi, plini de chinuri

fără saman. S-a amestecat cu mulțimea dimprejuru-i, care suferea ca și el ; a suferit și a gemut mai mult ; toată ființa lui se umplea de venin clipă cu clipă.

L-au năcăjit și gînduri de fugă. Cu cei trei tovarăși ai lui, a plănuit scăparea. Șoaptele pe-ntuneric, planurile, pregătirile, s-au înecat în neguri. In visurile la gura sobei, n-a rămas decît clipa din urmă, clipa cînd el și cu tovarășii și-au făcut cruce și au apucat spre lumină, pe scări întortocheate către gura ocnei vechi. Strîngeri de inimă, răsuflări scurte, călduri și răceli, pînă în clipa cînd s-a dat alarma. Din clipa aceea, icoanele se întunecă iar. Apoi se trezește în spital, negru de bătăi, pe moarte...

Ani de chinuri și de gemete trec. In sufletul lui își fac loc spaimele ; trupul i se istovește ; nu-l mai încălzește soarele, nu-l mai răcoresc vînturile.

Ani mulți și dureroși ! In ochi, în palpitările luminii violete, se mișcă ca o umbră, ridică și lasă ciocanul ca împins de o putere pe care n-o pricepe ; mînîncă cînd mînîncă alții, se culcă odată cu alții. Pe drum, în convoi, mișcă greu picioarele încătușate. Intră fără simțire pe poarta mare, se grămădește în colțuri, nu se gîndește la nimic.

Numai în nopțile de vînturi și de viforă, cînd urechea și simțurile se deșteaptă, vin cîteodată nălucirile trecutului. Atunci stă, ascultă, vede, într-o lumină tragică, sate pustii după sate pustii și, în fund, o ruină — satul lui ! Chipul Irinei răsare jalnic, cu genele plecate ; pe fața blajină trece o lumină de moarte. Satul lui ! Știe că e satul lui, dar nu-l mai cunoaște, nu-l mai știe cum a fost odată ; Irina lui, logodnica lui, dar chipul i-i șters... Umbre și lumini de jale răsar din trecut ; vînturile gem afară, înfundîndu-se în ganguri, și sufletul lui e cucerit de o

mîhnire de moarte. Viața de altădată se depărtează, se stînge, *simte* că totul s-a sfîrșit! Atuncea stă zdrobit, năuc, cu ochii duși. Totul s-a sfîrșit! totul s-a sfîrșit!

Ani de amar curg. Și ruinile acestea ale trecutului, rămășițele acestea de icoane, se șterg și ele. Nimic n-a mai rămas; sufletul e gol ca o peșteră neagră, numai noaptea adîncă domnește în el; numai noaptea adîncă și disperarea adîncă care par fără început, fără sfîrșit. Nici o rază nu străbate în noapte: în peștera sufletului său gem vînturi spărioase, fără pricină, fără rost... Totul s-a stîns! totul s-a sfîrșit!

Și totuși... o amintire... ceva... nu știe ce... o lumină slabă, dulce, de zori, o părere, departe... — cea din urmă rămășiță, cea mai cumplită durere!

In ceasurile chinuite, cînd stătea cu ochii țintiți în lumină, Petrea Străinul se gîndea la noaptea din urmă. Din trecutul lui veneau cumplite suflări de durere, care-i înghețau sufletul; năluci se ridicau din noapte, ca bulbuci pe luciul iazului, pluteau din negura trecutului spre slaba și trudita lui viață de acum. Viața lui din urmă a fost ca o noapte adîncă, în care urlă vijelia: întuneric, jale, pretutindeni; numai în fund, departe, o zare slabă, cu un asfințit șters.

Totul se sfîrșise!

V

In ceasurile de durere la gura sobei, Petrea Străinul se gîndea și la cele dintăi clipe de libertate.

Porțile s-au deschis și i-au dat drumul în lumea care l-a pedepsit. A intrat tînăr și voinic; a ieșit uscat și îmbătrînit, cu barba căruntă și sălbatică. A ieșit

toamna, cînd cad frunze arămii în lunci. A prins a-şi tîrî picioarele în neştire prin colbul drumului. Nici o mişcare sufletească spre lumină, spre viaţă. A ieşit cu acelaşi suflet pustiit de vînturile desnădejdii, gol ca o peşteră neagră. Işi tîra încet picioarele atîta vreme prinse în cătuşe. Şi acuma-i păreau strînse de fier, şi cîteodată se oprea, mirat că n-aude zgomotul lanţurilor.

Porţile s-au deschis, i-au dat drumul, s-au închis în urma lui. A pornit, a trecut pe străzi pline de lume; priviri piezişe îl săgetau. S-a suit pe culme, s-a uitat fără de scîrbă spre castelul în care zăcea îngropată viaţa şi tinereţa lui; s-a întors, a pornit înainte prin colbul drumului, încovoiat, tot cu simţimîntul condamnatului. Castelul a rămas zugrăvit negru pe fondul de lumină al apusului; el păşea străin prin frunzele toamnei, mai amărît decît oricînd.

A început cumplita rătăcire a pribeagului. A adormit pe margini de drum, pe paturi de frunze, în lunci; noaptea, deasupra lui, în albastru, călătorea aceeaşi lună a tinereţii, polcind cu argint frunzele bătute de bruma toamnei; şi aceleaşi cîntece de vînt treceau prin bolţile sărăcite de frunze... Dar el nici luna n-o vedea, n-auzea nici murmurele vîntului. In sufletul lui gol nu mai pătrundea nimic din natură şi nimic din lume.

Purta pe frunte pecetea infamiei parcă. Oamenii se fereau de el. La poarta satelor, cînii îl lătrau; privirile păreau că-i zic: «Ce cauţi aici, străinule?» — Nicăieri adăpost, nicăieri milă.

Incepură lungile şi mocnitele ploi de toamnă. Zdrobit, ud pînă la oase, căta adăpostul cînilor, se bătea cu ei de la ciolanele aruncate în gunoi. Păşea încovoiat, plin de tină, prin apă şi prin ploaie; zdrenţele

se tîrau după el, oamenii îl ocoleau ca pe un animal murdar. Noaptea, rătăcea pe căi pustii; adormea lîngă ziduri, rezemîndu-şi barba în ciomag. Şi împrejurul lui, vînturile toamnei se jeluiau prin întuneric, ploaia ţîrîia; el tremura, se strîngea în zdrenţe, apăsat de dureri sfîşietoare.

Şi, deodată, se trezi la altă viaţă, la alte chinuri. Vijelia care i-a mînat spre necunoscut viaţa, care l-a frămîntat, l-a zdrobit, l-a tîrît în nenorociri şi în desnădejde, — l-a zvîrlit pentru cea din urmă oară pe ţărmurile tinereţii; — şi-acum vijelia a stat; mintea lui e plină de spaima vînturilor; sufletul geme şi nu înţelege această din urmă pedeapsă.

El, niciodată, în pribegia lui, nu s-a gîndit să se întoarcă în locurile luminate de soarele copilăriei. Nu s-a mai gîndit niciodată la părinţii lui, la Irina lui, la atîtea ceasuri dulci prăpădite în noianul trecutului. Sufletul lui era gol de toate, nu cerea decît pace, nu cerea decît să fie piatră, să nu mai sufere!

Şi acum, iată-l, deodată, în faţa Irinei lui! Aceeaşi faţă blajină, aceiaşi ochi umbriţi de lungile gene castanii... Se uită multă vreme la dînsa, lung-lung, buimac, prostit. Incet-încet, în sufletul, în mintea lui, prind să clocotească amintirile; ceasuri întregi se uită la dînsa, o străpunge cu privirile lui dureroase.

Şi iată că ea singură a vorbit:

«Toată lumea l-a uitat; numai eu îmi mai aduc aminte de el!...».

După oftările sfîşietoare, Petrea stă şi se gîndeşte. O lumină arzătoare îi năvăleşte în suflet şi în minte.

Părinţii i-au murit; casa bătrînă s-a dărîmat; din tot trecutul, n-a rămas decît Irina, şi Irina e a altuia! L-a aşteptat, l-a aşteptat; după aceea, plină încă de durerea licăloşiei lui, a cercat să uite: s-a măritat apoi

cu un preot cinstit. A trăit viață multă în pace. Deodată răsare ca o nălucă el, nenorocitul, ocnașul, mortul! Ea nu bănuiește nimic; nu-și închipuie că fericirea ei stă aproape de prăpastia sufletului lui!

Ce-i de făcut? Afară, vînturile primăverii sunau în livezi înflorite, ca șuiete de ape. Petrea sta prăpădit în locul lui, la gura sobei, cu mîinile în păr, cu coatele pe genunchi; în ochii lui, toată desnădejdea sufletului; pe față, durerea anilor de întuneric. Vîntul de-afară gemea odată cu furtuna din sufletul lui.

Ce-i de făcut? Sufletul gol se umpluse deodată de orbitoarea lumină a tinereții. Revolte adînci zguduiau firea lui adormită.

Fulgerări din nebuniile trecutului îi arătau pe popă sub genunchii lui. Tot se mai găsea vlagă în trupul lui istovit; se va mai găsi un colț de lume care să-i adăpostească măcar această fericire atît de tîrzie și atît de arzătoare! Irina e frumoasă și tînără încă!

Dar un gînd își făcu loc ca un șarpe rece în sufletul lui: Dacă Irina iubește pe popă? Se sculă și începu să umble năuc prin casă, înfrigurat. Nu se poate, asta nu se poate! A spus ea singură că nu l-a uitat pe cel rătăcit.

Bine, — dar preotul Miron l-a scăpat de la moarte, l-a adăpostit ca pe un prietin; preotul Miron e singura ființă care de atît amar de vreme a avut milă de el.

Gîndurile se ciocneau ca fulgerele în negura norilor. Se opri în mijlocul casei, cu mîinile în păr. Ș-apoi el e *ocnașul*, e nelegiuitul! și popa Miron i-a luat pe Irina, i-a zdrobit fericirea! Cu ochii mari, vedea pe popă în sînge, zbătîndu-se la picioarele lui. Cu trupul înfierbîntat de unde de foc, cu dinții clănțănind, se apropie de fereastră. Gîndul din urmă îi rămase în

minte cu o limpeziciune grozavă. Păru că se liniștește, ca după o hotărîre mare, și privi afară pe fereastră. Austrul se zbuciuma în livezi, ca pe o mare întărîtată de întuneric, și-n zbuciumul mării aceștia, pe ici, pe colo, copaci înfloriți păreau grămezi mari de spumă.

În căsuța din ogradă se zărea lumină.

Acolo e Irina *lui*. Chipul ei îi răsări în minte luminos ca *altădată*.

Și nopțile cu porniri vijelioase, de acum douăzeci de ani, după ce văzuse o femeie în pulberea de lumină, — se întoarseră toate, într-o cumplită zguduire.

Zbucium amar porni în odaia tăcută, în vuietul de valuri al austrului. Omul nenorocit gemea înăbușit, din adîncul ființii lui, și-și mușca pînă la sînge buzele. Amare ceasuri, în care, ca vînturi de groază, treceră dorinți de moarte și de omor, odată cu freamăte calde, cu doruri de viață, cu lacrimi arzătoare!

Austrul gemea în livezi, venea la ferestre și le zguduia, parcă voia să intre înlăuntru. La răsărit, pe părete, luceau icoanele argintii într-o rumeneală dulce, ca într-o taină de zori.

Tîrziu, se liniști vîntul. După această ultimă izbucnire, se liniști și vulcanul sufletesc, — pentru totdeauna! Sufletul trudit începu să se cufunde adînc, tot mai adînc, în noaptea de unde izbucnise la lumină și la viață. Trupul sfărîmat de durere adormi asudat, rece.

A doua zi dimineață, cînd intră preoteasa Irina în odaia zbuciumului, Petrea era galben ca un mort, prostit ca și în noaptea de iarnă cînd fusese adus de preot, pe moarte. Ochii lui fără lucire o întîmpinară sfîșietori, umpluți de o rugă, de o jale nespusă. Păreau ochii unui cal trudit care se prăbușește sub povară și bice.

Preoteasa se așează subt icoane, tăcută, cu mîinile subpuse. Într-un răstimp întrebă:

— Ce ai dumneata, de ești așa galbăn? Ești bolnav?

— Nu! răspunse cu durere Străinul. Apoi deodată prin ochii lui trecu o lucire, buzele tremurară ca în apropierea lacrimilor și, cu o silință mare, gemu:

— Vorbeai ieri de cel care a plecat în lume și pe care nu l-ai uitat.

— Da, zise preoteasa, liniștită; de dumneata n-am de ce mă teme; pari a fi om bun... Nimănui pînă acum n-am vorbit de *Petrea*.

Buzele lui Petrea iar tremurară.

— Ce-ai zice, murmură el deodată, ca și cum s-ar fi zvîrlit într-o prăpastie, dacă Petrea s-ar întoarce?

Preoteasa răsări, apoi zise repede:

— Nu, nu se mai întoarce, nu se poate să se mai întoarcă! Petrea a murit.

Străinul fu străpuns de un fior. Preoteasa privea pe fereastră, la primăvara de-afară. O mîhnire mare domnea în odaia tăcută, ca în urma unui mort. Soarele dimineții intra pe ferestre și punea pîlci de lumină în umbra plină de miresme și tămîie și de flori uscate de cîmp.

O înfiorare rece scutură carnea uscată a Străinului; ochii lui adînci erau plini de disperare. Pe buzele lui albe o vorbă mare sta gata să nască.

Preoteasa zise iar, cu greutate:

— Nu, nu mai vine. L-am așteptat multă vreme, nu l-am uitat; dar inima îmi spune că Petrea a murit acolo, pe unde s-a zbuciumat, în străini. Cine știe sub ce brazde și sub ce cruce zac oasele lui! Cine știe!...

După vorbele acestea, rostite cu jale, două lacrimi luciră în colțul genelor ei castanii. Ochii lui Petrea se umplură de foc. In sufletul lui gemînd, mărturisirea, *vorba mare,* născu, izvorî prin ochii înfrigurați: buzele tremurară, purtate de un freamăt dureros, — dar vorba rămase în adîncuri, se stinse.

Și preoteasa își șterse lacrimile, se ridică și ieși oftînd.

CRÎȘMA LUI MOȘ PRECU

ȘI ALTE CÎTEVA POVESTIRI

1904

I

Crîşma lui moş Precu

Demult, eram eu copil, moş Precu ţinea crîşmă între tîrgul Şomuz şi între satul Broşteni, drept la jumătate de cale. Satul şi tîrgul erau aproape, o zvîrlitură de băţ, şi oamenii găseau crîşma moşului destul de bine aşezată: aproape tîrgul, aproape satul, tocmai bine pentru orice afaceri. Cînd porneau, dimineaţa, spre dugheni, cinsteau ceva, acolo, la o masă de brad, căci le era ruşine să treacă numai cu buna-dimineaţă pe dinaintea pîntecelui rotund al lui moş Precu, de obicei nedeslipit din prag. Cînd se întorceau acasă, iar era greu să nu se oprească, — mai ales cei în căruţe n-aveau chip: toţi caii se dăduseră după Roaiba părintelui Dumitru, poreclit Tărăboi, — şi toţi se opreau, cu botul spre pămînt, lîngă stîlpul din faţa crîşmei. Acuma şi bieţii oameni nu se mai puneau de price, se dădeau jos şi întrebau pe bătrîn de sănătate.

Crîşma era o casă veche, acoperită cu şindrilă. Din faţă se înălţa un şopron între doi nuci bătrîni care dădeau umbră. In geamuri, clondire cu apă boită şi covrigi tari cremene. Tejgheaua, înlăuntru, luase un lustru negricios din frecatul mînilor, a hainelor, şi

din revărsările paharelor. De o parte și de alta a gurii pe care bătrînul dădea drumul gologanilor, luceau țintuiți doi pitaci de cîte zece bani, descîntați cu năvalnic și meniți să tragă la saltar arama și argintul.

Moș Precu era un romîn înalt, adus puțin din spete: le late; își rădea barba cu o custură de brici făurită de el dintr-o frîntură de coasă; mustața răsucită și albă ca omătul; pleteie de-abia cărunțind, unse totdeauna cu unt — obicei de pe cînd fusese cioban, — cădeau în șiredele dese pe umeri. Mîinile mari: cu o palmă și un bivol ar fi răsturnat; picioarele groase, cu niște labe ca de urs: se cutremura crîșma cînd dupăia odată, la vreo mînie. Era așa de voinic încă bătrînul, încît nimeni nu cuteza să facă gît subt acoperișul lui. Cum se cucoșea careva, moșneagul își încrunta sprîncenele deasupra ochilor verzi și punea mîna, — și-apoi, după aceea, nici mielul nu se făcea mai blînd decît cel care se oțărîse.

Baba moșneagului, mătușa Anghelina, era firește mititică, cu ochii albaștri, cu obrazul zbîrcit, — și bună, și bună, de nu-i găseai pereche în toată țara Moldovei. Vorbea blînd și parcă-și cînta cuvintele, așa le lungea și le îndulcea. Umbla îmbrăcată cu fustă creață de lînă, țesută cu flori chiar de mîna ei, cu cămașă albă de bumbac, încinsă cu brîu verde și îmbrobodită cu casîncă nohotie. Pentru iarnă avea o mîndră cațaveică cu blană de *hulpe*.

Moș Precu purta chimir lat, plin de carboave cu zimți, pieptar vechi și unsuros de piele de oaie, cizme cu turetcile răsfrînte, ițari și cămașă ca ghiocul cel mai alb.

Așa ieșeau și duminicile, cînd se duceau la biserica din sat, să se închine cu cruci mari pornite din

creştet, pe cînd popa Dumitru cînta şi mormăia pe nas; aşa se învîrteau şi în crîşmuţa lor, cinstindu-şi muşteriii cu băutură şi cu vorbe bune.

Bătrînul avea un trecut destul de neguros, nimeni nu-i cunoştea tinereţa. Doar el singur, cîteodată, lăsa să se priceapă unele lucruri. Aşa, dădea a înţelege că pe lîngă ciobănie a mai făcut şi hoţie prin ţinuturile nemţeşti, cu Buracinschi, cu Piele-Verde şi cu alte feţe. «Asta o făceau mulţi voinici pe vremea mea! — zicea el — nu-i nici o ruşine...» Şi de pe acele timpuri, pesemne, ştia el o mulţime de cîntece, pe care le gîlgîia şi le tremura pe nas, cînd erau muşterii mulţi şi cinstea mai mult ca de obicei. De unele îmi mai aduc aminte:

Boticica cea de tei
Scoate sulele de lei...
Cel cu bota-mi tot ciuta,
Cel cu banii suspina,
Suspina şi număra...

Cînd zicea asemenea cîntec, zîmbea poznaş, pe sub mustaţă, şi făcea cu ochiul, de stîrnea veselia tuturor. Uneori se întuneca şi cînta pe gînduri:

Alelei, dragă răchită,
Mult eşti neagră şi pîrlită!
De te-aş vedea înfrunzită,
Să-mi pun curaua la tînţă...

Ori:

Primăvară, mama noastră,
Suflă bruma din fereastră
Şi omătul de pe coastă —
Să mă las iarăşi la vale
Cu durdă şi cu pistoale...

Și le zicea ei, versurile acestea, într-un anumit fel, de te-ajungea la inimă. Cînd ofta adînc : «Alelei », te pătrundea o înfiorare.

Uneori cînta lucruri vesele, era un fel de izvor nesecat, sac fără fund, cum îi ziceau prietinii. O lua și pe băbătia lui la vale :

> Tinerel mă însurai,
> Tinerică îmi luai
> Numai de-o sută de *ai*,
> Nu poate roade malai...

Mătușa Anghelina, după tejghea, rîdea cu bunătate, descoperindu-și dinții mărunți ca mărgelele.

Acuma trăiau bine moșnegii, se liniștiseră. Dar mai nainte-vreme bătrîna multe îndurase. Moș Precu fusese crai mare și citeodată, pe atunci, nu dădea peacasă cu săptămînile. Numai ce-l vedeai că încalecă, îmbrăcat ca de sărbătoare, și pe ici i-i drumul ! Mătușa Anghelina știa unde și la cine se duce, și murea de ciudă... De multe ori cinstea fini și fine și-i punea la cale să întîmpine la un colț de uliță pe *scorpie* și să-i tragă un pui de bătaie s-o ducă cu țolul acasă. Și multe femei frumoase zăcuseră pe coaste din pricina ei. Iar cînd venea craiul acasă, Anghelina, săraca, zăvora ușa și începea pe la ferestre : «Ardă-te-ar para focului ! Acu-mi vii ? Du-te unde-ai petrecut, cu muierile ! Ucigă-te sfînta Vineri de azi și toate zilele cele mari ! Bată-te-ar să te bată trei dumnezei, că unul nu-ți vine de hac ! Trăsni-te-ar și te-ar detuna ! Cum îmi frigi tu inima și mă lași singurică, femeie tînără, și tu petreci și-ți faci de cap, mînca-te-ar viermii cei neadormiți !...»

Iar Precu decît să moară nu alta ! Se sfărma peafară suduind și bufnind în pereți și scuturînd gra-

tiile de la ferestre, de socoteai că dărîmă casa. După asta, femeia dădea drumul şi mînca o bătaie ca aceea, de ţipa ca-n gură de şarpe. La urmă se împăcau şi, o bucată de vreme, trăiau ca doi însurăţei.

Către bătrîneţă au mai fost zile rele, din pricină că n-aveau copii, şi Anghelina de multe ori a dormit pe sub garduri, bătută şi alungată, ca vai de ea, pînă ce a trecut şi viforul acesta ; — şi acuma vieţuiau în pace în căsuţa lor, la gospodăria lor.

Aceştia erau moşnegii. În bătrîneţele tihnite, se bucurau de linişte şi de avere. Aveau doi cai pentru nădăşanca vopsită verde şi înflorită cu roş şi cu negru, doi cai roibi mărunţi, dar tari şi plini de vînj ca doi zmei. Aveau o văcuţă cu lapte ; aveau vreo treizeci de oi în stîna satului, care se vedea dincolo de iazul din vale, pe dealul Halmului ; aveau pămînt de arat, aveau livadă întinsă în dosul casei, şi-n livadă cincizeci de stupi, — erau, mă rog, oameni chiaburi. Botezuri şi nunţi se petrecuseră prin casa lor fără număr, aveau fini şi cumetri, cît nu le mai ştiau numărul. De la poarta lor nici un sărman nu plecase nemiluit. Orice străin căzut la uşă, asupra nopţii, era găzduit ca un frate.

Se dusese vestea bătrînilor şi a crîşmei peste nouă sate, — şi de cînd îmi aduc eu aminte, vara, sub şopron, la umbra nucilor, totdeauna era chef şi gălăgie ; iar iarna, în odăiţa scundă, în lumina gazorniţelor, nici o noapte nu trecea fără chefuri. Finii şi cumetrii, de pe unde se găseau, veneau în păr la moş Precu. Era un fel de datorie. Las' că şi vinul părea mai bun, băut sub privirea blajină a moşului şi în glumele lui felurite.

Din fața crîșmei se întindeau pînă sus, pe vîrful dealului, ogoare și livezi: era un amestec de colori, de la pămîntul cafeniu la verdele deschis al sălciilor, cu pîlcuri roșii și galbene de flori, de ți se pierdeau ochii. Prin livezi păștea vite albe, și sunau ici-colo tălăngi nevăzute. De sus, din vîrful dealului, se deschidea dincolo, spre asfințit, dintr-o dată, pe o întindere nemăsurată, valea Moldovei, presărată de sate, de zăvoaie și de șuvițele de apă, care licăreau în soare ca niște sfărîmături de oglinzi. Și mai departe, albăstreau munții în cerul limpede, rostogoliți în neorînduială unii peste alții, — așa de șterși, așa de departe, ș-atît de plini de taină!

La spatele crîșmei, spre răsărit, iar livezi și crînguri, în care fluierau mierlele și se îngînau grangurii toată vara. Din arbori atîrnau mănunchiuri de fructe, mere rumene, pere verzi și prune albăstrii. Și era o liniște și o mireasmă ca-n cuprinsurile unei chinovii de călugări. Din livezi privirea, coborînd în vale, dădea peste pînza iazului Zadoinei, împresurat de papură și de stuh, în care foiau popoare de sălbătăciuni aripate. Dincolo de iezătura întărită cu sălcii se ridica moara neagră a Zadoinei. Se auzea în tăcerea zilei fîșîitul de matasă al opustului.

Peste iaz urca drept în sus dealul Halmului, pe care-și aveau fînețele oamenii din Broșteni. Spre toamnă, culmea se umplea de moșiroaiele căpițelor de fin, iar cositorii, în întinderi, păreau niște stropituri de var.

In cuprinsurile acestea sălășluia crîșma lui moș Precu. Drumul trecea drept pe dinainte, ieșind din văgăuna în care era vărsat în neorînduială satul, și trecînd spre miazăzi, la tîrgul Șomuzului, plin de ovrei și de colb.

II

Povestea babei cîrne

Într-un rînd, vara, sub şopron la moş Precu, băutorii adunaţi vorbeau ba de una ba de alta. Insera, şi trecătorii pe şleah păreau văzuţi printr-o pînză fumurie de painjen.

Moş Precu sta pe prispă, pe un lăviceer vrîstat, ţesut de mătuşa Anghelina. Era cu capul gol, cu mînile înfipte între chimir şi cămaşă. Asculta certurile şi îmbunările finilor şi cumetrilor şi zvîrlea cînd şi cînd şi el cîte-o vorbă, ca un filosof ce era.

Cîteodată un glas striga :

— Nînaşule! mare pacat îţi faci cu noi! Ne laşi cu cana goală!

Atunci bătrînul se scula de pe prispă, nalt şi spătos, se ducea şi lua cana, intra în crişmă şi ieşea aducînd vinul, — vin cu nume bun : «poţi să bei ş-o vadră şi nici nu te simţi!»

Uneori se arăta în prag şi trupul mărunt al mătuşii Anghelina. Bătrîna asculta vorba şi gălăgia de-afară un răstimp, cu mîna la gură, apoi intra înlăuntru.

Printre finii şi cumetrii de sub şopron, era amestecat şi moş Gherasim, o amarnică fire de creştin, totdeauna cu pilda pe buze şi gata să brăzdeze în toate felurile pe cei mai tineri. Şi chiar avea el aşa o înfăţişare răutăcioasă, după faţă, căci umbla cu barba ţăpoasă păscută parcă de gîşte, şi cu mustaţa tuşinată drept deasupra buzei subţiri. Ochii vioi parcă sfredeleau pe cel asupra căruia se ţinteau şi glasul cam pe nas nu ştiai cum cîntă : a batjocură ori a mîngîiere? Moş Gherasim ştia multe : era vînător, era pescar la iazul din vale, era doftor, mai ales pentru sclintituri şi oase rupte, ba

era şi solomonar. Zice că cei cărora le dădea mîna îl chemau şi-i spuneau numai două vorbe :

— Moş Gherasime, îţi dau atîta şi atîta, să-mi aperi moşioara de piatră...

Şi bătrînul, de cuvînt. Cum se înălţau norii alburii de la munţi şi prindeau a striga clopotele în toate părţile zării, îşi lua seulele şi-şi făcea treburile : îndrepta toată grindina într-un ţarc de nuiele de stătea acolo netopită cîte-o săptămînă, iar în tot cuprinsul celălalt cădea ploaie ca orice ploaie şi scăpau holdele netocate de cernerea gheţii. Unii îl văzuseră şi pe balaur : zice-că era într-un amurg, iar moşneagul sta încălecat pe grumazul dihăniei ; cu stînga o strunea c-un frîu ca toate frîiele, iar cu dreapta învîrtea un harapnic de foc, şi o îndrepta în pustiurile pietroase ale munţilor. Moş Gherasim ştia să oprească şi cucoarele : îşi înfingea custura din brîu în pămînt şi numai trei vorbe roslea, — şi paserile începeau să se rotească ţipînd în văzduh. Numai de milă le da drumul, căci, dacă ar fi vrut, pe toate le putea coborî acolo la cuţit. Moşul ştia multe bazaconii. Iar între toate avea una mai bună : nu putea suferi pe Ucigă-l-crucea. Totdeauna, cînd îi venea la îndămînă, îi făcea de petrecanie, de fugea acum diavolul, de moşneag, puşcă, ca de tămîie, parcă-i punea cineva ardei sub coadă.

Toată lumea îl privea şi se purta cu el, din pricina asta, cu oarecare sfială. Chiar moş Precu, cît era el de moş Precu, nu prea se punea împotriva lui Gherasim. Altfel omul era destul de bun la inimă şi, cu toate darurile şi puterea lui, umbla îmbrăcat ca vai de el, cu un suman rupt, c-o căciulă roşcată şi bortelită şi cu nişte opinci nerase de porc, în care îngrămădea atîta obială, încît picioarele păreau nişte dihănii. Şi cu toată înţelepciunea lui, avea o sete ca aceea : bea

de stîngea, parcă numai pentru asta îi dăduse mă-sa drumu-n lume.

Acuma, sub şopronul lui moş Precu, gura lui umbla ca un clopot. Spunea atîtea lucruri minunate, de hohoteau toţi ca nişte nebuni, şi vinul se scurgea din pahare pe gîturi cu o iuţeală deosebită : era o adevărată minune !

— Eu nu pot să sufăr vinul în gură ! zicea moş Gherasim, — îi dau numaidecît drumul pe gît...

— Asta ce fel de pildă-i, Gherasime ? întrebă rîzînd moş Precu, de pe prispă.

— Creştinească, cusere, cum să fie ? răspunse Gherasim. Ce să-i faci ? dacă nu-i mai trăi din pilde, din ce să trăieşti ? Saracul fierbe două oale : una sacă şi una goală ; ori în care îi vîri lingura, tot un drac. Mai bine o pildă ca asta ! — Şi moşneagul puse mîna pe pahar şi-l ridică în zarea lînarului.

Toţi începură a rîde şi se înghesuiră la paliciuri.

— Ho-ho ! strigă repede Gherasim, mai hodiniţi-vă oleacă. Lăsaţi-mă să-l gust eu întăi, să văd tot de acela-i ?

— Bată-te să te bată ! cuvîntă rîzînd moş Precu, că tare mai eşti hazliu !

— Ştiu că-ţi dă mîna să rîzi de mine ! rînji Gherasim. Noi bem cu gura, dumneata bei cu punga. He-hei ! aşa mi-ar da şi mie mîna !

Iar începură încrucişări de vorbe, şi rîs mare, şi moş Precu se mai sculă o dată, rîzînd încă, şi mai aduse o cană de vin.

Sara se întindea peste ogoare şi livezi ; dinspre tîrg clipeau cîteva lumini. Era linişte mare în împrejurimi şi luna răsărea de după Halm întreagă, roşă ca jaraticul. Poamele coapte ale lui august trimeteau pe boarea subţire mirodenia lor dulce.

Un călăreț trecu dinspre sat, spre tîrg, și calul își țăcănea potcoavele pe prundul drumului. Trecu ca o umbră. Toți tăcură.

— Cine să fie ? întrebă după un răstimp un glas.

— E Zaharia lui Zadoina... grăi moș Precu.

— El trebuie să fie, zise și Gherasim. S-a întors iar.

— De unde s-a întors ? întrebă iar unul.

— Parcă poți ști de unde ? răspunse moș Precu. Bietul Zadoina, bătrînul, în moara lui, numai supărări a avut cu feciorul acesta...

Un răstimp de tăcere. Gherasim își scoase luleaua, și-o îndopă cu tutun, o aprinse cu un chibrit, și-o vîrî în colțul gurii și începu : pîc-pîc.

— Numai Calul-dracului e de vină ! mormăi el, și scuipă într-o parte. I-am făcut eu o mulțime de meșteșuguri, și degeaba ! Așa farmece cu greu se desfac.

Moș Precu se sculă de pe prispă, se apropie și se rezemă de un stîlp al șopronului.

El știa de povestea babei cîrne, — dar voia să-l facă pe solomonar s-o mai spuie o dată. Zîmbi poznaș :

— Nu, fără șagă, Gherasime, am auzit eu de-o pățanie a lui Zaharia... da' poate tu știi mai bine din ce pricină s-a smintit...

— Hm ! or fi știind ei mulți ceva, dar chiar cum a fost nimeni nu știe. Numai eu știu. Ai auzit că acuma vorbește într-aiurea, șede la foc cînd n-are ce face, se uită la jaratic și numai ce începe : cucuri-guuu... cucuri-guuu... și cîntă drept ca un cucoș răgușit, de cei turcești... Apoi aici e lucru curat ? Hm !

— Nu-i lucru curat ! răspunse de lîngă el Toader a Oanei.

— Apoi nu-i, firește ! Și moș Gherasim scuipă iar cu ciudă.

— Ei, şi cum a fost? întrebă moş Precu. Dacă ştii, spune!

— Spun, firește! strigă Gherasim. Luă un pahar şi-l sorbi foarte lin, apoi îşi şterse mustăţile tunse, cu mînica sumanului.

— Să vedeţi cum a fost, zise el, ceva mai liniştit. Zaharia era cărăuş, era adică argat la un gospodar, şi căra scînduri. Bine. Într-un rînd se opreşte cîrdul de cară la o crîşmă, în marginea unei păduri.

Aho! aho! stau toţi şi intră în crîşmă să tragă cîte-un ciocan de rachiu. Era aşa înspre sară.

— Bună vremea, bună vremea!

— Mulţămim dumilorvoastră.

Crîşmăriţa era o babă cîrnă.

— Cu ce să vă cinstesc?

— Apoi cu ce? Ia dă-ne şi nouă cîte-un pahar de rachiu.

Bine. Baba toarnă pe rînd, oamenii beau, dau cîte-un gologan, iau cîte-o bucată de pîne şi ies. Erau ei vreo douăzeci; ies toţi. Iaca şi Zaharia lui Zadoina, la urmă.

— Măi Zaharia, să nu cumva să te încurci cu baba, zice unul; iaca, noi pornim.

Ista rîde şi s-apropie de tejghea.

— Ia dă-mi şi mie un pahar...

— Iaca îndată, zice Calul-dracului...

Da' era cîrnă, măi oameni buni, şi hîdă, şi hîdă să nu-nserezi cu ea în casă... Doamne, bre, ferească Dumnezeu de belea! Baba zice lui Zaharia:

— Mai dulce să fie, ori mai tare?

— Ba mai tare, zice omul, că-s ostenit.

— Bine, ţi-oi da şi mai tare, da' pe ales, că văd că eşti romîn zdravăn şi fudul...

Ista şi-a întors capul, că baba se rînjea la el, cu chip

că rîde. În vremea asta, carăle se urnesc — scîrț-scîrț — și carul lui Zaharia pornește cu celelalte.

— Iaca, voinice, grăiește baba și aduce din casă o ulcicuță, bea de ici: mai bun și mai tare... Îmi ești drag, de aceea îți dau mai pe ales.

Bun. Carăle au plecat. Zaharia bea și pune ulcica pe tejghea; baba o ia și o duce în casă. Ista se uită năuc în toate părțile; baba vine; el o vede, începe a rîde, se repede la dînsa ș-o sărută, țoc-țoc! Ei, vezi dumneata... baborniță afurisită! Pe urmă bietul om s-a culcat. Vine un cărăuș.

— Unde-i Zaharia?

— S-a dus, zice baba rînjind; doar nu era să steie cu mine.

Omul iese. Baba închide crîșma și se duce de se culcă. Și iaca așa a fost. Cînd s-a sculat cela, nu și-a mai adus aminte nici de cară, nici de tată, nici de mamă, nici de nimic. Săruta pe babă ca un nebun și credea că-i frumusețea lumii. Ați auzit, bre, de așa comedie? Și-au trăit ei așa cinci ani, și lui Zaharia tot mai frumoasă i se părea baba. Dar iaca, dă Dumnezeu într-un rînd de cade cîrna la pat. Azi of! mîni of! moare baba în scurt. Da' în gura morții, zice lui Zaharia:

— Dragă bărbățele...

— A dracului babă! mormăi minunat Toader a Oanei.

— Stăi să vezi! Dragă bărbățele, iaca, să nu uiți să pui în sicriu, cînd m-or îngropa, ulcica din horn. Să cauți într-o bortă, acolo, ș-ai s-o găsești. Să nu uiți, ș-acu iartă-mă!

Bietul Zaharia urla de prăpădenia pămîntului și-și smulgea părul din cap, că-i moare nevasta lui cea

frumoasă ! Iaca așa! După ce piere cîrna, se gătește totul. Au scăldat-o babe, i-au cetit popi; iaca vine și ziua îngropării. Da' Zaharia numai se bocea și se trăgea de cap. O scot pe babă din casă, și Zaharia după ei, cu capul gol. Cînd să intre în biserică, iaca își aduce aminte de vorbele babei ! Hm ! Ia mai dați, bre, un chibrit că iar s-a stîns luleaua asta. Bun. Își aduce aminte. Stați, oameni buni, zice, că iaca așa ș-așa, trebuie să aduc o ulcică, s-o pun în sicriu: așa a lăsat nevasta cu limbă de moarte ! Oamenii se uită la el dînd din cap și bagă pe babă în biserică; iar Zaharia o ia la goană spre crîșmă. Intră în casă, caută în horn, găsește ulcica — ulcica din care băuse el rachiu —, pornește tot în goană spre biserică și, cînd să treacă în fugă pragul pridvorului, se împiedică, cade și ulcica-i scapă din mîni și se face bucăți. Oamenii se strîng buluc.

— Ce-i ?

— Vai de mine, oameni buni ! iaca am stricat ulcica și s-au vărsat doftoriile...

Strînge el, strîng oamenii hîrburile, și se apropie de sicriu, cînd colo... he ! Cînd vede Zaharia pe babă, odată prinde a răcni :

— Unde mi-i nevasta ? unde mi-ați dus femeia ?

— Iacătă-o, măi omule, asta-i ! zic oamenii.

El — nu, începe a urla :

— Cine i-a mîncat nasul ? Vai de capul meu ! unde mi-i nevasta ?

Și iaca, mă oameni buni, așa a fost. Să ferească Dumnezeu ! Era să moară bietul Zaharia; pe urmă și-a mai venit în fire și, ce-a făcut, ce-a dres, a nimerit acasă, — și-acuma l-ați văzut, și-l știți, — și eu numai un pahar de vinișor vreau să beau, și m-am dus !

După povestea lui Gherasim, adevărat că numai cîte un pahar de vin au mai băut cumetrii și finii lui moș Precu și s-au urnit spre casă, pe-o lună ca ziua.

Moș Gherasim era cu chef. Se tot cumpănea, pălea cu umărul în tovarăși și începea să cînte pe nas, glasul al optulea :

Două văi și-o vale-adîncă !...

Apoi mormăia :

— Bre, eu m-am trecut cu șaga !... Ts ! asta nu-mi place !

Și iar pălea pe unul cu umărul și striga :

Două văi și-o vale-adîncă !...

Mai mult nu zicea. Dar el era mulțămit și cu atîta. Și multă vreme, prin livezile poleite de lună, mormăi și stătu de vorbă cu copacii despre cele două văi și-o vale-adîncă.

III

Zaharia lui Zadoina

Flăcăul Zadoinei, Zaharia, era un bărbat voinic de treizeci de ani, cu mustața neagră și cu ochii scăpărători. Era frumos și chipeș, umbla totdeauna curat îmbrăcat, cu cămașa și cu ițarii albi și cu un ilic negru, cu căptușala roșă, pe deasupra. Demult, se spunea că avusese un păcat : pornea în lume, ș-apoi nu mai dădea pe-acasă cu lunile, pînă ce într-o bună zi cădea la pragul morii, rupt, tîrîndu-și flendurile, prăpădit și flămînd ca un cîne al nimănui. Sminteala nu se știa bine din ce-i venise. Așa, vorbeau oamenii

multe, şi mai ales povestea lui Gherasim era de mulţi crezută, — alţii ziceau că dintr-o dragoste i se trage rătăcirea, dar cine putea să ştie adevărata pricină?

Altfel, de obicei, era om ca toţi oamenii şi aducea mult cîştig bătrînului. Era, ca şi Gherasim, pescar pe iaz. Umbla cu ciobaca, întindea măistriile; — după căderea cosorului la fund, tocmea oameni şi trăgea cu năvodul, şi bătrînul Zadoina desfăcea bine peştele la tîrg, în Şomuz, şi-şi umplea chimirul cu mulţi zimţi sunători.

De multe ori flăcăul îşi lua în luntre şi puşca, o vechitură cu două ţevi, cu petiţe. In cercetările lui prin luminişurile bălţii, dădea peste cîrduri întinse de raţe. Asta o făcea însă rar, vara. La vînat pe iaz umbla mai ales iarna, luînd cu un cîne ciobănesc al lui, Hoţu, urmele iepurilor şi vulpilor. Ba de multe ori dădea şi de lupi, prin pădurile de trestii. Se aţinea şi la produfurile făcute în gheţuşul verziu, ca să poată răsufla peştele. In zori-de-zi, la ochiurile acelea de apă, cercau vidrele şi Zaharia simţea o plăcere deosebită să le fărîme capul cu un glonte.

Vara, se soula dis-de-dimineaţă, cînd de-abia se zărea geană de ziuă în răsărit. Atunci trezea şi pe oamenii care dormeau pe sub carăle încărcate, în bătătura morii, şi ridica şi stavilele de la lăptoc. Apa, pînă atunci liniştită, deodată se întindea, se repezea sclipind întunecos în moară şi dădea, şiroind, o izbitură mare în spetezele roţilor. Butucii scîrţîiau şi se urneau, pe cînd valurile dădeau năvală. Fusurile prindeau a se răsuci, rîşniţele hîrîiau — şi grăunţele de păpuşoi se revărsau ca o apă pe gurile coşurilor. Oamenii aprindeau focul în moara afumată şi se aşezau împrejur, pe cînd apa se învolbura vîjîind la roţile

78

de-afară şi pe cînd înlăuntru hadaragul toca regulat în teică, tac-tac, tac-tac.

Zaharia îşi pregătea clobaca, îşi rezema puşca în colţul de dinapoi, lua prăjina, o rezema în mal, se opintea şi, după ce plutea în voie, rămînea drept, în picioare, şi începea să se strecoare, ajutîndu-se cu prăjina, prin cărările de apă deschise prin papură şi trestii.

La răsărit se înflăcăra zarea şi ciocîrlia îşi începea cîntecul, nevăzută, în înălţimi. Ochiurile de apă luau coloarea rumână a zorilor; o ceaţă fumurie plutea peste pămătufurile roşcate ale trestiilor. Clobaca, strecurîndu-se deodată în luminiş, stîrnea pîlcuri de raţe, care înotau printre florile albe de cosor şi printre frunzele late de nufăr. Băteau din aripi fărîmînd undele, măcăiau şi se înălţau într-un şirag lung în limpezimea aerului.

Zaharia se oprea lîngă semnul obişnuit: un băţ care ieşea de-o palmă din apă. Se pleca, apuca băţul, îl ridica, prindea capătul reţelei de sfoară şi începea să tragă măistria în luntre. La capăt se zbăteau peştii scînteietori: crapi, ştiuci, lini şi costraşi. El îi deşerta în despărţitura de dinainte, aşeza iar capcana şi pornea mai departe. Peştii se zvîrcoleau licărind în cele dintăi sulitări ale soarelui, şi luntrea luneca lin pe cărările întunecoase de apă, printre trestii.

Odată cu soarele, începeau cîntecele bălţii. În lumina mare de aur, porneau cîrcîiri, măcăituri, ţipete spărioase, într-o amestecătură fără şir, care creştea odată cu căldura. Apoi conteneau — şi pe iazul înecat de lumină se întindea liniştea. Se auzea numai deasupra Halmului ciocîrlia; şi dincolo, dinspre livezile din deal, din jurul crîşmei lui moş Precu, adiau

fluierăturile mierlelor şi sunetele joase ale pupăzelor: pu-pu-pu, pu-pu-pu.

Cînd se înfiora, Zaharia dădea pe lîngă zăgazul întărit cu sălcii. Opustul îşi ciuruia undele într-un zvon molcom. Pe drumul dintre răchiţi treceau care încărcate, scîrţîind spre moară. Pe sub ramurile verzi, pe ici, pe colo, stăteau cinchiţi pescari cu undiţele, cu ochii aţintiţi asupra plutelor de pe apă. Erau plini de luare-aminte şi încordare. Cîte-o plută, pe alocuri, începea să tremure, stîrnind cercuri pe luciul neclintit: o ţicnea peştele. Omul punea mîna pe vargă, îşi îndrepta pieptul şi aştepta. Deodată pluta, smuncită, se cufunda uşor. Braţul se încorda ridicînd nuiaua, sfoara întinsă tremura ieşind din apă, şi deodată zvîcnea deasupra luciului şi chiticul, zvîrcolindu-se şi scînteind ca un bulgăraş de argint în lumină.

La moară era zgomot şi larmă. Oameni mulţi. Unii intrau cu sacii în spate, alţii ieşeau, ninşi de fulguirea făinii. Moş Neculai Zadoina, bătrînul, cu pipa în colţul gurii, vorbea din gît şi scuipa într-o parte negru, pe lîngă ţeava lulelei. Era mărunt, îndesat, spătos, cu părul, barba şi mustăţile albe, şi cu nişte ochişori negri ca de guzgan, sub sprîncenele zbîrlite. Bătrîna, mătuşa Casandra, naltă şi osoasă, fusese mîndră femeie în vremea ei. Acuma, deşi zbîrcită şi cu pielea arsă, tot îi mai rămăsese ceva: ochii limpezi, căprii, care aveau o lucire de mare bunătate.

Prin vuietul apei şi al glasurilor, Zaharia şi moş Neculai umblau împăcînd pe toată lumea. Zaharia aducea peştele. Oamenii cumpărau chitici, după gusturi. Se dădeau pe lîngă foc şi-i frigeau pe jaratic; iar mătuşa Casandra aducea ceaunul cel mare şi se

făcea o mămăligă frumoasă, galbenă ca aurul, împrejurul căreia se așezau toți și ospătau cu poftă.

De cîtăva vreme bătrînii, morarul și morărița, erau foarte mulțămiți; nu numai pentru că le mergeau treburile minunat, dar mai ales pentru că rătăcirile și pribegiile lui Zaharia erau din ce în ce mai rare.

Cîte nu făcuseră bieții oameni, pe la ce babe și doftori nu fuseseră! Degeaba! Nu era nici un chip! Toată lumea zicea că-i un făcut și pînă nu s-o găsi o babă meșteră să înțeleagă și să-i poată desface faptul, pînă atunci băietanul n-are să-și vie în fire.

Cîte babe erau în ținut, toate descîntaseră; cîte țigănci cu șatrele trecuseră pe lîngă moară, toate fuseseră oprite, toate își dăduseră buruienile, unsorile și sfaturile. Vremea trecuse fără să vie lecuirea de istov. La urmă iată că venise și Gherasim și grăise:

— Să știți că baba cea cîrnă e de vină...

— Care babă cîrnă, creștine? întrebaseră bătrînii.

— Care babă cîrnă! Cum, nu știți? Și a început să le spuie povestea cu hîrbul cu farmece. Și atunci au aflat și bătrînii adevărata pricină, — căci ei, săracii, crezuseră că dintr-o bătaie cu flăcăii din Roșcani rămăsese Zaharia așa, — mai ales că, înainte de bătaia aceea, băiatul fusese teafăr ca oricare. Ei, dar dacă zice Gherasim așa, așa trebuie să fie. El știe multe, de ce n-ar ști-o și pe asta?

L-au lăsat pe solomonar să facă ce-a ști el. Și zice-că s-a dus el acolo, unde fusese crîșma babei, că diavolul o răsluise de pe fața pămîntului, a luat pămînt de acolo; a fost și la groapa babei, acolo unde a fost ea îngropată (parcă cine putea să știe unde?), — a făcut ce-a făcut și a adus o mulțime de bozgoane și de leacuri — și l-au îndopat pe bietul Zaharia cu toate.

Pe urmă iată că vine și părintele Dumitru, poreclit Tărăboi, din Broșteni, și zice:

— Să mă lăsați să-i cetesc eu, numai de nouă ori...

Și i-a cetit. Fiecare știa că părintele, cu toate păcatele lui, are dar de la Dumnezeu. Pe mulți îi tămăduise el cu cetanii. Poate-a avea parte să însănătoșească și pe Zaharia.

Și leacurile, și cetaniile, toate le-a plătit cu bani buni moș Neculai Zadoina; — după aceea au așteptat să se întîmple minunea. Și iată că trece multă vreme și lui Zaharia nu-i mai vin fierbințelile pribegiei. Nici ochii parcă nu-i scînteiau așa. Începea și el să fie om ca toți oamenii. Vorbea, sfătuia, se purta ca tot creștinul, nu-i lipsea nimic.

Toată lumea se bucura, căci flăcăul era vrednic și muncitor și era păcat să rămîie așa, cu sminteală, pentru o babă cîrnă. Numai că, la urmă, se iscă o neînțelegere. Vrăjile lui Gherasim, ori cetaniile părintelui au făcut minunea? Nimeni nu putea zice: așa ori așa, — pînă ce, la urmă, se înfurie părintele și grămădi pe Gherasim în fundul șopronului lui moș Precu și de atunci nu mai striga solomonarul că el l-a tămăduit pe Zaharia. Pe ascuns însă, al dracului! spunea că degeaba! nici nu și-a venit flăcăul în fire, farmecele babei tot farmece au rămas! Ba chiar i-i mai rău după cetaniile popii; că acuma șade la foc și cîntă cucoșește, — o mulțime de blăstămății, de care auzise morarul, auzise și Zaharia și juruiseră amîndoi romînului o bătaie ca aceea! — Acuma, din pricina asta, de mult nu dăduse Gherasim pe la moară și nu umblase pe iaz și o ducea, calic, ca vai de capul lui, cu toate puterile și fărmăcătoria cu care se lăuda.

Eu coboram de multe ori la iaz și făceam, în luntrea lui Zaharia, multe călătorii în împărățiile apei.

Îmi era drag de flăcăul lui Zadoina : vorbea puțin și cumpănit și zîmbea cu blîndețâ. Mai ales zîmbetul lui îmi plăcea : îi lumina tot obrazul și-i umplea ochii de soare.

Zaharia mă învățase să undesc, îmi arătase toate meșteșugurile unui adevărat pescar. Mă lăsa pe o plavie, unde trăgea peștele și nici o aburire de vînt nu încrețea luciul ; el se ducea și eu zvîrleam undițele.

Stăteam așa, și mă pîrlea soarele. Băgam de samă și la plute, băgam de samă și la întinderea verzie-negricioasă a iazului, pe care se arătau cîrdurile de lișițe și rațe, pe deasupra căreia fîlfîiau bîtlanii și pluteau vulturii. Citeodată, nu departe de mine, răsărea capul moțat al unui cufundar, mă privea spăriat o clipă și dipărea sub luciu. Cîte un guzgan de apă trecea înot, clipotind, de la o coșcovă la alta, lăsînd în urmă o dîră subțire de crețuri.

Era o liniște adîncă pe iaz, în văzduh și pe dealuri, — și parcă mă scălda soarele în razele lui. De departe, de departe se auzeau abia tălăngi ori clopote de la turme picurînd, uneori cînta cine știe unde un fluier, și eu stăteam acolo singur.

Venea Zaharia și mă lua, cînd socotea el că mi-i foame. De obicei aveam de un borș de pește și, cum eram un derbedeu fără pereche, nu mai dădeam pe acasă, în tîrg : ospătam la moară din vînatul meu și dintr-o mămăligă făcută din fruntea făinii.

Uneori îl întrebam pe Zaharia de una de alta. Zîmbea și-mi răspundea foarte liniștit. L-am întrebat și de vorbele care rătăceau printre oameni despre boala lui. El a stat pe gînduri, apoi a zis :

— Eu nu pot să știu ce-am avut, dar poate să fi fost și cum spun oamenii. Cred că de cînd am avut o bătălie cu niște flăcăi la Roșcani, mi s-a tras mie asta...

— Și de ce te-ai bătut?

— Ne-am luat de la o fată.

Vorbele astea le-a spus fără să zîmbească, apoi a rămas multă vreme pe gînduri, uitîndu-se pe întinderea iazului. După o bucată de vreme șopti:

— Parcă ce pot să știe oamenii? Gherasim e un prost. Ei cred că nu ești om dacă nu te duci la crîșmă și la horă. De ce să mă duc la crîșmă și la horă?

Și mă privi drept în ochi.

Eu nu știam ce să-i răspund. El începu să zîmbească, scuipă în palme și, apucînd lopețile, îndreptă luntrea spre larg.

IV

Botezul

În crîșma lui moș Precu venea fel-de-fel de lume: și mai bogați, și mai săraci, de toate soiurile. Dar cel mai de samă și cel mai credincios muștériu era părintele Dumitru Tărăboi.

Sfinția sa în fiecare zi trebuia să plece la tîrg. Uneori știa dis-de-dimineață ce afacere anume are în Șomuz, alte ori nu știa, și atunci zicea:

Pe drum, ori la moș Precu, mi s-a lumina mie mintea ș-oi ști ce afaceri am azi în tîrg...

Și pornea. Și adevărat că se lămureau de multe ori afacerile; cîteodată însă ședea părintele pînă în sară la crîșmă, și degeaba! tot nu afla ce are de făcut în Șomuz. În zilele acelea se întorcea cam supărat acasă

şi mormăia tot drumul, arzînd necontenit cu iuşca pe Roaiba.

Părintele era roş la păr de felul lui, cu ochi albaştri cam şterşi. Fuma ţigări groase cît degetul şi în răstimpul cît nu fuma îşi rodea capătul bărbii. Era om foarte ambiţios : spunea, cînd avea chef de vorbă, că e preşedinte de republică. Iar republica era satul lui, Broştenii.

Un oarecare creştin pravoslavnic îl preamărise astfel pe părintele Tărăboi :

Ci-că la început a fost cuvîntul, şi cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era cuvîntul. La început şi la sfîrşit părintele Tărăboi este, şi printr-însul toate se fac şi fără de sfinţia sa nimic nu se face în Broşteni. — Eu sînt stîlpul Broştenilor ! strigă părintele. Adevăr grăieşte. Sfinţia sa este stîlpul Broştenilor. — Eu sînt stîlpul bisericii ! Adevăr, adevăr. Părintele este stîlpul bisericii şi stîlpul crîşmei lui moş Precu. Adevăr, de trei ori adevăr : Dacă te iei după muscă ajungi la băligar, dacă te iei după sfinţia sa ajungi la crîşma lui moş Precu ; şi unde sînt doi, cu părintele fac trei, şi cînd zice cuvioşia sa muiere, parcă zice miere.

Alţii îl preamăriseră şi în alte feluri. La crîşma moşului se auzeau multe şi mărunte, care de care mai cu moţ. Aşa, se zicea că de douăzeci de ani de zile, de cînd cuvioşia sa a intrat între drept-credincioşii Broştenilor, cu cuvîntul s-a ţinut mai mult de Dumnezeu, iar cu fapta de diavolul. Pe toţi poporănii i-a prigonit cu şfichiul limbii sale ; pre cei tari i-a îngenuncheat, pre cei răi i-a doborît, cu cuvîntul Domnului şi cu ciomagul omului. S-au bătut oamenii ei între ei şi pe urmă au venit şi au sărutat dreapta părintelui,— şi oriunde era o dihonie, părintele o trăgea de coadă.

Gurile rele spuneau multe, căci altceva ce aveau de făcut? Iar părintele Dumitru își căuta de treabă. Și nici cel mai mare dușman al lui nu putea să nu mărturisească că, cu toate păcatele, părintele avea darul cetitului. Pe mulți creștini îi tămăduise el și din multe femei scosese cei șapte draci.

În sat la Broșteni mai era un preot, negru ca pămîntul și cu o barbă cît un măturoi, un fel de haiduc în rantie: bărbosul și întunecosul părinte Manoil. Nu-i vorbă, nu erau tovarăși numai la biserică ei, cu tot cu dascălul Luca, erau și mușteriii lui moș Precu, lucru care bucura foarte mult pe moșneag, căci toți poporănii urmau calea fruntașilor.

Între preoți era cînd ceartă, cînd vreme bună, cum da Dumnezeu. Umblau mînioși pe cărări deosebite, erau mînioși la biserică, la primărie; — la moș Precu însă se împăcau. Avea ceva crîșma ceea mititică: într-însa nu intra omul decît cu voie-bună, cu inima curată și cu zîmbetul pe buze.

Într-un rînd, părintele Dumitru a avut un gust și și l-a făcut.

— Am eu un gust, da' am să mi-l fac!

A avut gust să ia pe popa Manoil în brișcă, să dea cîteva bice Roaibei, să pornească la tîrg și să treacă pe lîngă crîșma lui moș Precu fără să se oprească. Toată lumea era mirată.

Dar mult nu trecu și frații întru Hristos se întoarseră. Nu știu cum însă se făcu, dar Roaiba părea amețită, nu ținea drumul drept, umbla din șanț în șanț. Nu era chip să ajungă cu așa cal netrebnic pînă în sat. Trebuiră să se oprească la jumătatea drumului.

La moș Precu era lume multă. Părintele Manoil își scutură bărboiul și năvăli pe ușa crîșmei cu capul

înainte, zvîrlit ca de o vîntoasă. Iar popa Dumitru își legă iapa de belciugul stîlpului, o lăsă să mînînce stîlpul dac-o putea, iar sfinția sa își dădu c-un lat de palmă pălăria pe ceafă și păși și el, rar, în crîșmă.

Acolo, moș Precu, cu multă smerenie față de așa obraze cinstite, îi întrebă cum merg cu sănătatea. Apoi îndată sfințiile lor se treziră față în față, cu coșcogeamite cană de vin pe masa dintre ei și cu cîte un pahar de o parte și de altă a cănii. Oamenii din crîșmă sărutară pe rînd mînile preoților, apoi își căutară de treabă.

— Bun! a! bun vin! strigă popa Manoil făcînd semne cu ochii și scuturîndu-și barba.

— Na-ți-o bună! cum n-a fi bun? răspunse părintele Dumitru, rîzînd pe nas. Doar e de la moș Precu! Hn-hn-hn! Cum n-a fi bun? Doar e sîngele Domnului. Hn-hn-hn!

Cana se deșertă curînd și părintele Manoil bătu haiducește în masă și gemu:

— Moș Preculeee! îîî... umple cana, moș Precule, că dai de dracul!

— Sărut mîna, părinte, se umple, cum nu, îndată se umple!

Și într-adevăr, cana îndată sosește plină și e pusă cu grijă între preoți. După ce vine cana, și paharele se umplu repede.

Iată că sosește și notarul Broștenilor, domnul Ifrimescu. De-abia a descălecat și intră plecîndu-se pe ușă, cu harapnicul trecut pe după umărul stîng și înnodat sub coastele din dreapta.

— Am onoarea să vă salut, părinte!

— Bine-ai venit! zice părintele Dumitru și prinde a rîde: Hn-hn-hn! Ce mai faci, domnule notar? Pof-

tim, nu bei un pahar de vin de-al lui moș Precu? Hn-hn-hn!

Moș Precu rîde și el la o parte și mai aduce un pahar.

Domnul notar e cu ochii alburii și, ca totdeauna, își trage cu degetele răschirate caierele mustăților, și smîrcîie din nas.

In urma lui intră și moș Luca dascălul. E cu chef ca totdeauna și răcnește oprindu-se și bătînd cu piciorul drept în podele:

— Eu sînt Luca din vechime, măăă!

Rîde fericit cu un ochi deschis, licăritor, și cu pielea de pe obraz boțită sub celălalt, dreptul, stîns și închis. Își înalță gîtul lung și tresare dintr-un umăr. Apoi se apropie și el de masa preoților.

Indată se încinge un chef ca acela.

Obrazul părintelui Tărăboi începe să se aburească. Semn bun. Își apucă cu dreapta capătul bărbii și și-l aduce la gură. Prinde a vorbi în pilde:

— Iisus Hristos la Cana a prefăcut apa în vin; noi la moș Precu, prefacem paralele în vin, na-ți-o bună! hn-hn-hn!

Notarul smîrcîie și pune mîna pe pahar, iar dascălul își întinde gîtul și strigă subțire și răgușit:

— Eu sînt Luca din vechime!

Deodată părintele Manoil înșfacă un pahar și, după ce-l toarnă repede pe gît, îl trîntește cu putere pe masă:

— Moș Precule! îîî... umple cana, moș Precule!

Și bătrînul iar se mișcă de lîngă mătușa Anghelina și de lîngă taraba plină de oale și pahare, trece printre oamenii grămădiți la celelalte mese, prin fumul de tutun, și aduce iar oala plină. Și încet-încet, pahar după pahar e înghițit, părintele Dumitru din ce în ce

are mai mult gust de vorbă, Manoil tot mai gros vorbește și geme. Numai notarul bea și tace, cu fața galbenă, cu ochii alburii.

De pe caierul roș al popii Tărăboi picură din cînd în cînd lacrimi de vin. Deodată buzele se răsfrîng într-un zîmbet de batjocură.

— Moș Luca, ce mai zici, moș Luca? Și ochii părintelui se îndreaptă spre notar.

— Ce mai faci, breee! geme și popa Manoil holbînd ochii. *Chischi-fe?*

— Eu sînt Luca! urlă dascălul gîtuit. Luca bea, Luca plătește, nimărui nu datorește!

— Hn-hn-hn! rîde părintele Dumitru. Bine! Dar cu politica cum merge? Și iar se uită la notar.

Notarul smîrcîie:

— Treaba mea, asta-i treaba mea!

Apoi rămîne cu ochii la pahar.

Iar Luca știe el ce știe și pricepe că părintele Dumitru are un gust și vrea să și-l facă.

— Treaba mea! urlă și el. Măăă! Eu sînt Luca din vechime!... Eu sînt un venetic, mă! — Și părintele Dumitru începe a rîde: Hn-hn-hn!, ochind pe notar. — Eram un calic de cinci ani, mă, și m-a adus tătuca în desagi, măăă!...

— Ian auzi! Ce zice, domnule notar? întreabă holbînd ochii popa Manoil, și-și scutură barba și începe și el a rîde gros: Ho-ho-ho! Ho-ho-ho-ho!

— Hn-hn-hn! rîde și părintele Tărăboi.

Iar notarul smîrcîie:

— Și-apoi ce? Ei, și-apoi ce? Asta-i treaba mea!

Moș Precu știe că asta-i politică, nu s-amestecă. El rîde pe sub mustață și umple iar cana cu vin.

Deodată popa Dumitru tresare: are o *idee*. Se ridică în picioare și cuvintează:

— Na-ţi-o bună! Să vă spun ceva!

Notarul nu-şi ridică ochii de la pahar.

— Să vă spun ceva! Hn-hn-hn! Oameni buni... na-ţi-o bună... Moş Precu crede că vinul lui e bun numai la băut... Moş Precule!... Omule păcătos...

— Homule păcătooos!... se holbează părintele Manoil.

— Hn-hn-hn! urmează popa Dumitru, nu crede! Vinul tău are să slujească Domnului! Pricepi? Oameni buni! Se poate să lăsăm noi... să trăiască păgîni şi păgîne în preajma noastră şi să nu-i aducem la lumină?... Sanacii! Ei stau în întuneric şi-i aşteaptă urgia... Se poate să nu-i spele botezul de păcate? Bine e să-i lepădăm de Satana!

— Sa-ta-na! clămpăneşte, fluturîndu-şi barba, Manoil. Să-i le-pă-dăm!

— Să mergem s-o botezăm atunci, zice dulce părintele Tărăboi. Moş Precule! Umple cana!

— Moş Precule! Umple cana, moş Precule! izbucneşte şi celălalt părinte în barba-i tufoasă.

— Atunci să mergem!

— Unde să mergem? întreabă nedumerit popa Manoil holbînd ochii.

— Să botezăm păgîna...

Manoil începe a-şi juca ochii, îşi scutură barba, dar tot nu pricepe.

— Care păgînă?

— Hai cu mine. Hn-hn-hn! Na-ţi-o bună! Adă cana, moş Precule. Dascăle Luca, domnule notar, haidem la botez!

Părintele Dumitru ia din mîinile bătrînului cana de două oca, se scoală şi iese pe uşă. Ceilalţi se ridică şi ei şi pornesc după el, pe cînd dascălul Luca răcneşte:

— Cînd eram în vremea mea, cîntam ca o păsărea ! Eu sînt Luca, mă !

Popa Manoil e încă nedumerit şi cu ochii holbaţi. Notarul se repede şi el pe o coastă, merge cum poate creştinul ; iar oamenii, minunaţi de clătinăturile, de silinţele celor patru de a se ţinea bine pe picioare, de vorbele lor, ies afară şi ei, luînd înainte în îmbulzeală, şi pe moş Precu, şi pe mătuşa Anghelina.

Părintele Tărăboi, cu cana în mînă, se opri înaintea Roaibei. Ţapa sta liniştită, cu capul lîngă stîlp şi se uita cu ochi cuminţi la popă.

— Unde mergem, părinte ? întrebă Manoil.

— Hn-hn-hn ! Na-ţi-o bună ! Am ajuns... nu vezi ? Avem să botezăm pe Roaiba, pe păgîna...

Popa Manoil se înţepeni deodată, se uită în sus, se uită în jos, căscă ochii, căscă gura, pe urmă dădu din barbă şi prinse a rîde cumpănindu-se : Ho-ho-ho-ho ! Se opri, şi izbucni cu glasu-i cumplit :

— Bravooo ! — Şi se întoarse spre Luca : Ian auzi, moş Luca, botezăm pe Roaiba...

Luca nu se miră deloc ; îşi repezi în sus umărul drept şi răcni :

— Eu sînt Luca din vechime !

Notarul nu pricepea. Îşi vîrî ţigara în gură cu capătul aprins, apoi o scuipă cu amărăciune, prăvălindu-se pe-o coastă.

Botezul începu. Naşul era părintele Manoil, care apucă pe ţapă de urechi. După ce mormăi rugăciuni neînţelese, popa Dumitru întrebă tare pe Roaibă :

— Te-ai lepădat de Satana ?

— M-am lepădat ! răcni Manoil.

— Te-ai lepădat de Satana ?

— M-am lepădat de Satana !

— Lepădatu-te-ai ?

— Lepădatu-m-am !

— Lepădatu-te-ai ?

— Lepădatu-m-am !

Şi tot aşa înainte. La urmă, părintele Tărăboi rosti Crezul şi părintele Manoil suflă în cruce asupra capului păgînei. Apoi amîndoi apucară cana şi turnară vinul în capul iepei, cuvîntînd într-un glas :

— Botează-se roaba lui Dumnezeu Roaiba, în numele Tatălui, şi-al Fiului şi-al Sfîntului Duh !

— Amiiin ! răspunse moş Luca şi, înghiţind, adăogi îndată : Cînd eram în vremea mea, cîntam ca o păsărea ! Luca bea, Luca plăteşte, nimărui nu datoreşte !

Aista-i una dintre multele întîmplate la crîşma lui moş Precu. Alte minciuni de acest fel ştia multă lume ; şi se spuneau întîmplări şi din alte părţi, căci sfinţii părinţi ori pe unde se duceau lăsau cîte-o amintire de trecerea lor.

Mai ales baba Maranda, a lui Chichiuţă, ştia atîtea, de-ţi puneai mînile în cap. Şi le spunea minunîndu-se, cu mîna la gură şi clătinînd din cap, ca pe nişte fapte petrecute pe alte tărîmuri.

Aşa, cînd am auzit-o eu vorbind întăi cu mătuşa Anghelina, şedea afară pe prispă şi spunea despre o întîmplare cu un potcap, o întîmplare firească tot a părintelui Tărăboi.

— Doamne, jupîneasă Anghelină, zicea baba Maranda, mare comèdie ! Ci-că s-a dus părintele la crîşma din sat, la Sura, şi s-a pus să bea rum. Şi-a băut, şi-a băut, şi la urmă n-a avut cu ce să plătească şi-a lăsat potcapul zălog...

— Alei !

— Zău aşa ! Dacă-ţi spun ! Şi după ce-a lăsat potcapul zălog, jupîneasă Anghelină, s-a dus şi n-a mai

dat două săptămîni pe la crîşmă. Şi jidauca tot striga, cînd îl vedea trecînd prin capătul uliţii: Părinte! Părinte! Vin' de-ţi scoate potcapul! Dar părîntele îşi îndesa pălăria pe ochi şi se ducea glonţ înainte... Şi să vezi ce-a fost. Dac'a văzut Sura şi-a văzut că nu mai vine preotul, s-a apucat şi-a pus ouă în potcap.

— Nu mai spune, Marandă!

— Să crăp, na! Şi-a ţinut ouă în potcap, pînă ce cînele lui Ilie Balan, cotilînd pe după teighea, a dat de ouă şi le-a înfulicat pe toate, că javra ceea are năravul ista. Pe urmă zice-că a venit părintele şi l-a scos...

— A scos potcapul?

— Da, a scos potcapul...

Şi cînd povestea, baba Maranda făcea nişte ochi, şi încreţea buzele, şi se bătea cu palma peste gură, şi şoptea, şi dădea drumul cuvintelor c-o taină mare, — părea o minune.

— Da' la biserică, jupînească Anghelină...

— Ei, ce-a fost la biserică?

— Comèdie ş-acolo. Se tăiau în cuţite...

— Cine, femeie?

— Vai de mine! D-apoi cine? Părintele Dumitru şi cu părintele Manoil. Mă rog, duminică, slujeau în biserică...

— Ei-ei...

— Şi dascălul Luca cînta la strană, cum e obiceiul. Părintele Dumitru sta lîngă dascăl, iar celălalt preot slujea. Şi numai ce zice părintele Dumitru către dascăl: Ci-că, moş Luca, strașnic mai boncăluia ieri buhaiul satului... Asta era în pilda celuilalt. Iar părintele Manoil, după evanghelie, scoate capul pe uşa

altarului şi zice încet, tot dascălului: — Moş Luca, ce-ţi mai face cînele cel roş? — Doar şi dumneata ai fost la biserică. N-ai auzit?

— Da' de unde, femeie, n-am auzit. Mare poznă!

— Mare, — zău aşa!

După aceea baba Maranda a lui Chichiuţă prinse a se minuna şi despre alte lucruri:

— Să vezi, jupîneasă Anghelină, azi am fost la tîrg cu moşneagul meu şi ne-am abătut pe la doftor, că Gavril, ştii dumneata, de-o bucată de vreme tot gogeşte. Şi să vezi, jupîneasă Anghelină, ce cucoană mîndră are doftorul! Albă-albă, parcă-i văruită, şi poartă la gît o coadă de dihanie, şi îmbrăcată numa-n mătăsuri...

— Ei, dă, zise mătuşa Anghelina, aşa-s cucoanele.

— Şi să vezi cum vorbeşte, aşa, înalt, nici n-o pricepi. Şi iese la plimbare, jupîneasă Anghelină, şi are un cîne lung şi slab, parcă-i bolnav de jigaraie, şi-l tîrîie după dînsa c-o frînghiuţă... Doamne, fereşte şi apără!

Baba Maranda se bătu peste gură, închise ochii şi clătină din cap. După un răstimp dădu din umeri, pufni iar cu minare şi-şi duse pumnul la bărbie:

— Mult mă minunez eu de ce ies cucoanele sara pe uliţă. Se plimbă de colo pînă colo, — ci-că la *şpaţir*, — se uită una la alta şi tot dau din cap...

— Asta-i a cucoanelor... grăi Anghelina.

— Hm! mormăi baba Maranda şi căzu iar pe gînduri.

Bătrînele sfătuiră după aceea înainte; iar pe drum treceau, în lumina scăzută a amurgului, cară goale de la tîrg, spre sat. Unele se opreau şi sătenii intrau în crîşmă să mai întrebe de sănătate pe moş

Precu. Munții erau învăluiți într-o ceață albastră, — și dincoace, aproape, în livezi, licăririle cele din urmă tremurau printre trunchiurile copacilor și printre ramuri.

V

La moară

De-o bucată de vreme, cam de multișor, între Zadoina morarul și moș Precu era vreme rea. Moș Neculai nu se mai ducea duminica să cinstească la jumătatea drumului dintre tîrg și sat, între livezi; iar crîșmarul uitase de cînd nu-și trimesese căruța cu păpușoi la moară.

Și nu erau ei de vină, săracii. Ei, ca bărbații, își căutau de treburi. Zavistia pornise de la femei. Ele ce treabă au? Să-și vîre nasul în toate, să afle ce face cutare, că mîncă cutare, cum se poartă, pe unde umblă, — și așa, pentru niște vorbe care porniseră din deal spre vale, și pentru altele care urcaseră coasta, cearta a fost gata. — Mătușa Casandra, mai ațoasă, s-a și zvîrlit pînă în deal, la ușa crîșmei lui Moș Precu, și-a pus mînile în șolduri și a prins a judeca pe mătușa Anghelina. Astălaltă, neștiindu-se vinovată nici cîtu-i negru subt unghie, a început și ea să întrebe, blăstămînd, că de ce-i tulbură liniștea casei și umblă cu război. Și de aici, vrajbă între babe, decît să se ia în unghii, nu alta. Iar bărbații, ca bărbații, n-aveau nimic de împărțit, — totuși nu mai stăteau în drum de vorbă, își dădeau așa, bună-dimineața, ori bună-sara, în treacăt, și-și vedeau de drum.

După sfadă, iaca și baba Maranda, cum îi era obiceiul: prinde a-și vîrî coada, ca și cumătru-său Aghiu-

ţă, într-amîndouă gospodăriile. — Cînd n-avea făină, o pornea devale la iaz şi începea să spuie cîte-n lună şi-n soare morăriţei, minunîndu-se şi bătîndu-se pesfe gură. Că duşmanca a vorbit aşa şi pe dincolo, de rămînea pe gînduri biata mătuşa Casandra. Mai ales o vîra în boale cu *faptul*. Zicea că crîşmăriţa cheamă babe, mai ales unguroance de peste deal, din valea Moldovei, şi că s-a pus pe atîta: să-i răpuie capul.

Morăriţa rămînea, amărîtă şi înfricoşată, pe gînduri.

Iar baba Maranda, după ce punea în traistă făina şi slănina dobîndite la moară, o pornea în deal, spre crîşma lui moş Precu, ca să agonisească şi băutura. Şi se punea pe prispa mătuşii Anghelina, şi-i împuia şi ei capul cu toate minunăţiile.

Şi-ntr-o bună dimineaţă, găsea morăriţa în bătătură o broască cusută cu aţă roşă la gură. Larmă şi spaime. Aista-i faptul! Repede la desfăcătoare, că nu-i de chip!

Şi-n altă dimineaţă, iaca şi la uşa crîşmei o căciulie de usturoi, plină de ace înfipte într-însa. Mare comèdie! Repede la unguroanca de la Lespezi! Şi dă-i cu descîntece, şi dă-i cu desfăcături, de se puseseră pe gînduri bieţii moşnegi.

Toate erau numai din pricina babei Maranda. O cam bănuiau, şi morăriţa şi mătuşa Anghelina, că umblă cu *poşta* de la o casă la alta, dar frica-i din rai. Se putea să fie şi adevărat.

Şi numai din pricina certurilor acestora au alunecat bătrînele spre păcat. S-au făcut în amîndouă părţile tot felul de bozgoane, unele fără voia, altele cu voia părintelui Dumitru, care zice-că era mai bun la Dumnezeu.

Aşa, una s-a dus la biserică cu nouă lumînările de ceară şi le-a lipit de un sfeşnic la Maica Domnului,

cu lumina în jos. Şi bătea mătănii blăstămînd : cum se topesc luminările de ceară, aşa să se topească vrăjmaşa !

Alta a vrut să puie pe unguroancă să facă pe ursită. Să se ducă vrăjitoarea în pădure, în pielea goală, la un copac gros, tăiat, să bată nouă pene în inima lemnului şi să descînte, fie ei acolo. Şi cum or intra penele în inima copacului, — aşa intră şi moartea în trupul urîtei. Dar asta-i vrajă cu primejdie : poate să-ţi moară o soră, ori o rudă, care are tot un nume cu duşmanca. De aceea şi mătuşa Anghelina s-a dus mai bine la biserică, s-a spovedit, a dat o leturghie şi a scăpat de ispită.

La urmă, după multe trăgăneli şi vorbe, au ostenit şi ele şi au prins a se domoli.

Atunci s-a gîndit şi părintele Dumitru, că nu-i nici un folos să stea două gospodării certate : s-a pus şi el pe atîta, să le împace. S-a coborît în vale, s-a suit în deal, mînînd cu iuşca pe Roaiba cea botezată, şi greu n-a fost, — femeile erau bune la suflet, de vină erau alţii, care umblaseră cu vorbe. — S-au împăcat într-o duminică, la biserică, după slujbă, şi s-au cinstit cu inimă bună la moş Precu. Mai ales bărbaţii erau bucuroşi, şi-au închinat pahar după pahar, pînă ce moş Precu a prins a cînta de-ale lui. La urmă s-au sărutat, doar erau prietini vechi.

Şi-ntr-o bună zi, în luna lui brumărel, moş Precu coborî la moară c-o căruţă plină cu saci de păpuşoi.

Iazul era încreţit la adîncuri de o suflare uşoară de vînt, numai în ochiurile adăpostite de coşcove şi trestii, apa lucea neclintită, ca undelemnul. Un fîşîit slab venea din pădurile de stuh.

Moş Precu apucă printre cele două rînduri de sălcii, trecu peste opustul care şuroia vine de apă peste

N. — 26. — 5550

o horbotă de spumă şi ajunse la moara de scînduri negre, aşezată pe taraşi voinici, zguduită de fierberea apelor, vuind şi scîrţîind.

Două cară încărcate cu ţuhali suiau drumul iezăturii, din bătătura morii. Boii se opinteau, oamenii răcneau, împingînd cu umerele la leuci.

Înlăuntru, sub grinzile negre, plutea liniştit fumul. La foc, sub cujba gheboasă, sta spînzurat un ceaun, şi flacările îi lingeau fundul. Mătuşa Casandra şedea cinchită alături şi se gîndea în lumina aceea fumurie de amurg.

— Ai mai venit pe la noi, cuscre Pricopi ? întrebă ea ridicîndu-se şi păturindu-şi cu palmele fusta de lînă.

— Da, răspunse moş Precu, am adus ceva de măcinat. Acasă-i Neculai ?

— Acasă. Şi bătrîna se întoarse spre podul morii : Neculai !

— Hău ! răcni moşul de sus şi, dupăind greu, scoborî scările cu pipa-n gură.

— Noroc ! strigă el. Ai mai venit pe la noi, măi frate ?

— Am venit ! răspunse moş Precu.

Ieşiră amîndoi afară. Cele din urmă cară urcau în drum, într-o larmă mare de glasuri. Morarul păşea greu, clămpănindu-şi bocîncii.

— Iaca, zise el, ai nimerit bine. Tocmai acu am gătit de măcinat la oamenii iştia...

Dădură sacii jos şi-i tîrîră în moară. Turnară grăunţele pe coşuri, coborîră şi-şi îndopară lulelele cu tutun ; luară cîte-un cărbune, ieşiră iar, moş Precu deshămă calul şi-l vîrî sub şopron ; apoi amîndoi suiră în şosea, deasupra lăptocului.

— Am mai venit pentru ceva, măi cuscre... cuvîntă liniştit moş Precu.

Morarul tăcu.

— Mîne-i duminică, zise iar crîşmarul. Am trimes după Icuţă, la Roşcani — şi, dacă ne-a ajuta Dumnezeu, facem o leacă de clacă... că am adus păpuşoii din Valea Vişinului.

— Ai cules păpuşoii ?

— I-am cules. Poftiţi şi dumneavoastră.

— Apoi dac-om putea, om veni, cum nu, că tot e sărbătoare mîni şi moara nu macină...

Amîndoi tăcură şi, fumînd, priviră pe întinderea apei, în care se învolburau jucînd luminile asfinţitului. Vîntul contenise, apele stăteau neclintite, negre cît ţinea umbra trestiilor, şi mai luminoase în larg. Prin răchiţi se alungau stoluri de vrăbii, — şiraguri mari de rîndunele se învăluiau gătindu-se de ducă.

— De-acu s-a călătorit vara... rosti încet morarul pîcîind din pipă.

O fetiţă de zece ani, desculţă, bălaie, cu ochii albaştri, trecu peste lăptoc, ducînd în poală grăunţe.

— Ai dezghiocat păpuşoi ? întrebă moş Neculai zîmbind.

— Da, tată-bătrîn ! răspunse fata şi, plecîndu-şi ochii, o apucă la fugă.

Bătrînii se uitară o clipă, zîmbind, după ea, apoi porniră pe drum, printre sălcii, pînă ce zvonul roţilor se stînse.

Deodată răsări din trestii botul unei luntri. Îndată se arătă şi Zaharia, vîslind de o parte şi de alta cu lopata. În urma lui licărea o cărare mişcătoare şi luminoasă de valuri scurte, iar lopata plescăia încet în tăcerea apelor.

Şi, ca printr-un farmec, cu toţii rămaseră ascultînd: bătrînii cu pipele între dinţi, Zaharia cu lopata în mînă, plutind abia, drept şi nemişcat.

Un bîzîit slab ca de albină răzbătea prin văzduhul liniştit, foarte de departe. Era o melodie ca-n vis şi parcă venea de deasupra — într-un murmur, într-o vîjîire dulce. Nu se ştia ce este. Pe urmă murmurul crescu încet-încet într-un cîntec limpede de scripcă şi într-un bombănit moale de cobză. Şi dintr-o dată sus, pe drum, în vîrful Halmului, se arătară două umbre negre, — şi pe dată şi melodia crescu umplînd valea iazului sîngerat de soare.

— E Icuţă, vorbi moş Precu luminat. Vine din Roşcani, la clacă. Bată-l să-i bată că mîndru cîntă!

— Mă miram eu! mormăi morarul. Apoi strigă, înălţîndu-se din umeri, spre iaz: Zaharie, bre! Ai auzit?

— Cum nu, tătucă! răcni flăcăul de pe apă. E Icuţă, nu-l vezi?

— Ba-l văd, cum nu? răspunse moş Neculai.

Zaharia cufundă lopata în apă, vîsli şi se îndreptă spre moară. Ajunse cu luntrea la mal, o priponi, ieşi în drum cu reţeaua plină de peşte în dreapta şi cu lopata în stînga, şi intră sprinten în moară.

VI

Clacа

Moş Precu îşi încărcă ţiganii în căruţă şi se duse acasă. Insera şi flăcăii şi fetele începeau a veni dinspre Broşteni, chiuind şi ţipînd prin umbra livezilor. Icuţă îşi începu cîntecele lui vestite în ţinut.

Țiganul era amarnic de fudul. Îl chemau toți din toate părțile, din toate satele de primprejur, și el nu-și mai încăpea în piele. Umbla c-o redingotă roșcată, care de-abia îi ajungea pînă la mijloc căci el era malt, lung și slab. Deasupra obrazului osos, cu mustățile și barba pîrlite ca matasa păpușoiului, deasupra ochilor negri, scînteietori, se înălța o pălărie tare, rotundă ca un ceaunaș. Și avea țiganul și mănuși de piele de căprioară, rupte și unse ca vai de ele, dar mănuși. I le dăduse cucoana doftorului, cea care tîra cu îrînghiuța cînele după dînsa.

Cucoana ceea avea o mulțime de gusturi, de se minuna tot tîrgul Șomuzului. Doftorul era cam bătrîn și o lăsa în plata Domnului, să-și facă mendrele. Așa, ea avusese gust să cheme pe Icuță și să-l puie să-i cînte de dragoste. Atunci îi dăduse și mănușile, să cînte cu ele pe mîni, ca la boieri. Și de atunci Icuță începu să-și uite și limba și cîntecele vechi. Vorbea ca boierii, c-așa-i *fasonul la modă,* și urla cît ce putea :

Cu înfocare eu îl iubesc
Și pentru dînsul eu mă *julfesc !*

Totuși, la moș Precu își venea în fire, căci spinarea lui putea să mărturisească multe taine. Lăsa boieria la o parte și zicea țărănește.

Tatu-său Hasanache, tovarășul lui cu cobza, rămăsese tot prost, ca în vremile vechi : cu căciula ruptă, cu sumanul peticit cu roș, și c-o barbă aspră și zbîrlită de băga în boale pe toți copiii. Cea mai mare bucurie a lui era la Sfîntu-Vasile, cînd se ducea în sat și cînta colinzi pe la ferestre, zdrăngănind din cobză. Oamenii îl cinsteau cu carne de porc cîteodată, și întotdeauna cu cîte-un pahar de rachiu. De aceea moș

Hasanache de la o vreme prindea să mîrîie numai, pe la ferestre, de se minunau oamenii, ca de alte-cele. Pînă în capătul celălalt al satului n-ajungea niciodată: se culca în paie la jumătate de cale, undeva într-o şură, mormăind fericit un cîntec pe care nimeni nu-l mai înţelegea. Atîta se ştia că era vorba în el de *hlănină* şi rachiu.

Icuţă şi Hasanache începură a cînta:

Lelea albă cum e caşul
Se iubeşte cu mînaşul...

Moş Precu anină un fînar mare de un căprior al şurii de lîngă livadă şi, în lumina slabă, flăcăii şi fetele făcură roată printre glugile cu strujeni. Se auzeau glume înăbuşite, chicote, şi fetele, pişcate pe ascuns, ţipau ascuţit:

— Hîu! Ardă-te focul să te ardă!...

Veneau şi gospodari mai stătuţi. Veni şi moş Neculai Zadoina, cu mătuşa Casandra şi cu Zaharia; veni şi baba Maranda cu moşnegelul ei Chichiuţă, mititel, cu obrazul sbîrcit; veni şi Gherasim, şi Ion Răduţu, pîndarul Halmului, cu nevăstă-sa Anica, o femeie voinică şi frumoasă cu ochii căprii. Bărbatu-său Răduţu, un hoţoman cît un munte, îi făcea multe zile fripte, o bătea şi o chinuia mai rău decît un păgîn.

Şi pe cînd lăutarii cîntau cu foc, oamenii dezbrăcau păpuşoii galbeni de pănuşi şi-i zvîrleau în mijloc. Deocamdată vorbă multă şi veselie nu prea era. De aceea moş Precu şi cu mătuşa Anghelina începură a umbla cu rachiul printre clăcaşi.

După cei bătrîni, veni rîndul tinerilor. Moş Precu turnă un pahar şi-l întinse vatamanului flăcăilor, lui Toader a Oanei.

— Ia, fine, de ici, un păhărel, de te mai desmorțește...

— Da' las', moș Precu...

— Ia, omule, că nu-i otravă ; hai, ia de ici !

Flăcăul luă paharul și închină :

— Sărut dreapta, mînașule, sărut dreapta, mînașă ! Apoi se întoarse spre ceilalți bătrîni. Sărut mîna, moș Neculai, și mătușă Casandră ! Să trăiești, biță Ioane și dumneata moș Gherasime... Apoi către ceilalți : Noroc să dea Dumnezeu, și spor !

Duse paharul la gură și-l sorbi pe jumătate.

— Da'ia de bine, băiete ! strigă moș Precu.

Flăcăul dădu paharul peste cap. Bătrînul și mătușa Anghelina trecură mai departe și se ciorovăiră și cu ceilalți. Toți se apărau ; apoi închinau și sorbeau băutura. Fetele mai țipau, se mai otărau, dar mătușa nu le da răgaz :

— Da bea, fată hăi ! ăăă... ia uite la dînsa : parcă-i o vrabie...

Pănușile, trase repede, scrîșneau ascuțit ; în jurul desfăcătorilor se grămădeau mormane albe și roata galbenă de păpușoi creștea, pe cînd oamenii vorbeau de una de alta, flăcăii și fetele șăguiau cîte-oleacă, iar scripca cînta limpede în liniștea nopții.

Deodată moș Precu strigă :

— Măi Toader a Oanei, măi fine ! Cinel-cinel : mănăstire-ntr-un picior, — gîci, ciupercă, ce-i ?

Și, în hohotele de rîs, cimiliturile începură.

Baba Maranda se ținea cu vorba de mătușa Anghelina și de morăriță : se temea să le lase singure acuma, după împăcăciune. Se minuna clătinînd din cap și le povestea despre nevasta lui Ion Balan, care trăgea să moară :

— Mare comèdie, zău așa! Are-un pîntece mare-mare, ia așa, parcă-i îngreunată, — și i-i greață, și i-i greață, de-i vine să se pulе jos și să moară...

— Și ce să aibă oare? întrebă morărița.

— Eai! Comèdie, ce crezi? șopti baba tainic, cu mîna la gură. I-a dat dușmanca cenușă de solomîzdră în rachiu!

Morărița se minuna, uimită; iar mătușa Anghelina zise:

— Și eu am văzut una așa: am văzut-o cum a vărsat, de față cu mine, vreo două sute de gîngănii. Numai așa a scăpat. Alt leac nu este, fără decît scrob cu untură de țap...

Moș Gherasim spunea flăcăilor că fiecare om își are ursul său:

— Da-da, zise el, nu mai țipați afîta, așa-i. Dacă n-oi ști eu, cine are să știe? Omul cu noroc are un urs slab și jigărit de-l dă vîntul jos. Vezi c-acela umblă și se zbuciumă ca vai de el, de adună pentru stăpînul lui. Iar cel fără noroc are un urs gras și leneș care toată ziua doarme și nu face nimic...

— Ei, Gherasime! zise moș Precu, ursul tău de-abia trebuie să umble; eu cred că se sparge de gras!

— Nu rîdeți! Nu rîdeți! strigă solomonarul. Așa trebuie să fie, ce să-i faci! Eu n-am noroc, dar altfel îs om bun, să mă pui la rană...

— Cum nu? Blînd și dulce ca un mănunchi de ghimpi!

Toți prinseră a hohoti. Apoi, cînd se mai potoliră, un flăcău scăpă un șoarece nevăzut printre fete. Răcnete, țipete ascuțite și-un foșnet de pănuși prin care se izbeau suratele grămădindu-se unele în altele, mai mult de-a dracului ce erau, decît de frică.

În lumina slabă a fînarului, obrazurile păreau gal-

bene, pierdute ca într-o pîclă; şi Icuţă zicea cu foc, şi glasurile curgeau umplînd de freamăt livezile tăcute. Păpuşoii plouau sunînd în grămadă, mormanele de pănuşi creşteau, îngropînd grămezile de clăcaşi.

Zaharia şedea, desfăcînd, lîngă Anica Răduţului. Schimba din cînd în cînd cu dînsa cîte-o vorbă. O cunoştea de mult, de cînd tot o vedea suind Halmul pe la moară, ca să ducă de mîncare hoţomanului de bărbat. O ştia năcăjită. Într-un rînd chiar văzuse pe Răduţu mîniat, după ce ieşise de la moş Precu, oprindu-se în drum, răcnind, apucîndu-şi nevasta de cap, trîntind-o, izbind-o şi fărmînd-o cu călcăiele.

Acu o întreba cum o mai duce.

— Cum s-o duc? răspunse Anica uitîndu-se la el şi zîmbind în silă; şi mai bine, şi mai rău, — cum dă Dumnezeu!

— Se poartă rău Ion cu tine... şi-i pacat.

— De ce să fie pacat? zise femeia. Dacă mi-i barbat...

— Barbat, rosti Zaharia, — dar eu femeia nu mi-aş bate-o degeaba...

Anica oftă şi nu răspunse. Ar fi putut spune multe, dar mai bine tăcea. Că de-ar fi zăpsit-o Răduţu vorbind încet cu flăcăul Zadoinei, i-ar fi tras pe drum o bătaie s-o ţie minte cît a fi şi-a trăi. Mai ales că auzise el că Zaharia se cam uită lung după Anica.

Printre vorbe şi glume, pătrunse deodată glasul subţire al unei fete:

— Oare ce să fie acolo? Uite un foc pe vîrful Halmului...

Zarva se potoli şi ochii se întoarseră spre dealul care acum, prin întunecimea nopţii, nu se vedea. O lumină roşă pîlpîia departe, departe. Cîteodată slăbea, se stingea, apoi iar se aprindea, ca un luceafăr vioi.

— Nu cumva-s oamenii la încărcat fîn ? întrebă un glas.

— Nu, răspunse Toader a Oanei ; din sat de la noi nu s-a dus nimeni pe Halm.

Gherasim ridică şi el capul şi se uită spre lumină. Zise :

— Hm ! Văd. Cine ştie... Apoi, după ce se gîndi o clipă, adăogi : Ce crezi ? Parcă-s curate dealurile acestea ?

Toţi tăcură pe dată. Icuţă îşi conteni cîntecul.

— Nu-s curate, moş Gherasim ? se miră un glas.

— Ei, curate ! Ce ştii tu, măi băiete ! Fireşte că nu-s curate. Cîte comori nu s-au îngropat pe-acolo pe vremea turcilor !

— D-apoi cum ! mormăi baba Maranda.

Toţi se gîndeau, în tăcere ; apoi îşi ridicară capetele pe rînd şi se mai uitară o dată la focul din întunericul Halmului.

— Ş-apoi cum, întrebă Toader flăcăul, nu se poate apropia nimeni, să le ieie ?

— Să le ieie ! Pe dracul ! mormăi solomonarul. Crezi că-i tot aşa de uşor, cum mînînci mămăliga, măi băiete ? Ehe-he ! Parcă eu n-am vrut să dezgrop o comoară ? Eram flăcău, aşa ca tine, — şi lucram cu tata la schiţe. Şi numai văd spre sară, de pe deal, venind o lumină. Şi venea, venea, venea... — Gherasime, zice tătuca, te uiţi ? — Mă uit ! zic. — Dacă te uiţi, du-te şi pune semn, zice. Şi cum eram cu barda şi cu schiţa-n mînă, — m-am dus şi-am bătut schiţa cu barda, semn, drept unde văzusem arzînd focul cel albastru...

— Era albastru ?

— Albastru. Şi m-am dus a doua zi, să dezgrop

comoara. Ei, — nu era să-mi ieie Necuratul o mînă? M-am dus peste cap într-o rîpă, de nu mi-a mai trebui comoară cît oi fi ş-oi trăi! Degeaba, bre, orice comoară cu stăpînul ei. Cînd vine stăpînul, se deschide, ş-atunci a lui e, o poate ridica şi cu degetul cel mic...

Toţi tăceau. Moş Gherasim zise iar:

— Nu mai departe, la cetate, la Neamţ, că ştiţi unde-i... Acolo nu sînt nouă poloboace cu galbeni? Ei, ş-apoi! Şed acolo, de cînd or fi şezînd Dumnezeu ştie, şi nimenea nu le poate atinge!... Chiar împăratul rusesc a venit cu ghinărari, şi cu oaste, şi cu tunuri, — şi ce crezi? Numai mîna a întins-o şi ţapăn a rămas! Cît e el de-mpărat, da' era s-o păţească hăt şi bine! Şi şed comorile acolo, ş-au să mai şadă mult, pînă ce le-a veni stăpînul...

Bătrînii începură să mormăiască, drept mărturie; iar fetele şi flăcăii, cu gurile căscate, foarte încredinţaţi, se gîndeau la minunile şi comorile cetăţii Neamţului.

— Ş-apoi cine le-a îngropat acolo?

— Cine? Vrăjitorii... Necuratul!

— Ferească Dumnezeu! şopti baba Maranda, şi-şi făcu o cruce mare.

— Deac! Drac mai mare decît omul singur nu-i nimeni! zise cu încredinţare morarul.

— Aş! Parcă nu-i şi Ucigă-l-crucea? strigă moşneagul Chichiuţă. Dacă l-am văzut cum vă văd... Eram cu căluţul meu... Şi prinse a rîde încet, scărpinîndu-se în cap.

— Apoi da! grăi moş Precu. Şi eu l-am văzut, şi încă de-aproape... Şi drăcoaice încă, frumoase, frumoase... Da' asta-i altă poveste...

— Spune-o, nînaşule, strigară unele din fete. Cum a fost? Ian spune-o.

— V-o spun, drăcoaicelor, cum să nu v-o spun?... Fetele chicotiră și se strînseră una în alta. Pănușile foșniră. Toți se așezau mai bine, ca s-asculte. Focul din noaptea Halmului se stînsese. Și moș Precu începu să povestească. Glasul lui curgea domol în întuneric, dar nu știai dincotro vine.

— Apoi eram, ca să nu spun minciuni, băiețandru, așa de vreo nouă ani... Era tot pe vremea clăcilor. Și știi cum îs dracii, nu s-astîmpără cît îi picul, cum îi argintul cel viu... M-am luat la joacă încă cu vreo doi și iaca ne-a apucat noaptea la niște vecini.

Da' noi să nu ne astîmpărăm, să nu facem zece pași pînă acasă, — ce ne vine nouă, pesemne și Dumnezeu așa a vrut, intrăm tupiluș într-o casă și țuști pe cuptor... In casă întuneric, beznă... Pe cuptor, ne aciuăm printre niște țolinci. Hm! Cînd îmi aduc aminte... Acolo, șu-șu-șu, șu-șu-șu, am început a spune la năzbîtii, ca băieții, ș-a rîde de parcă eram la noi acasă.

— Măi, zic eu, cine șede aici?

— Ileana, văduva Rusului, zice unul.

— Văduvă, măi? Saraca văduvă! Eu am auzit pe lița Catrina zicînd că are vreo trei barbați, măi...

Da' celalalt de colo:

— Da' nu-i pacat, măi, să ție trei barbați? Și Neculai, cel mai mare dintre noi, numai ce-a început a rîde:

— Că tare mai sînteți proști, măi! Parcă popa știe? Da' eu am auzit pe mămuca zicînd că și popa vine s-o blagoslovească...

Iaca, îmi aduc aminte ca de ieri... Dracii! Ce crezi? Pe urmă tot așa am boscorodit noi acolo, pînă s-a făcut întuneric de-al binelea. Atunci glasurile au prins a se muia și băieții unde nu mi s-au pus să se întindă, de le pîrîiau toate ciolănelele... Numai ce văd

pe unul că închină capul şi-i asfinţesc ochii ; celalalt tot aşa... S-au lungit prin flenduri ş-au adormit, da' ştii cum dorm copiii, nici nu s-aude cînd suflă. Numai eu nu ştiu ce Dumnezeu aveam că nu puteam aţipi în ruptul capului. Stam şi ascultam cum ţiuie o aţă de vînt printr-o crăpătură a hornului, îmi era frică nu ştiu cum, şi pe dinaintea ochilor parcă mi s-aprindeau lumini verzi. Doamne, măi băieţi, multe vede omul cît trăieşte! Stam eu aşa, prin întuneric şi mă gîndeam: cum nu-s eu acu acasă, la lumină şi la mîncare !... Şi cum stam aşa, gîndindu-mă, într-un tîrziu aud un vuiet de paşi. Mi-a sărit inima din loc. Am auzit şopote, pe urmă o opaiţă s-a aprins şi, prin lumina ceea roşă, am văzut trei femei: nu le-am putut cunoaşte, da' am priceput, după trup şi după vorbă, că-s femei în toată puterea vîrstei, cînd e viaţa mai dulce... Măi ! gîndesc eu, ce dracul au de gînd să facă? Şi stam tupilat în dosul hornului, îmi ţineam răsufletul şi mă uitam la dînsele...

Bătrînul scoase luleaua şi şi-o îndopă cu tutun.

— S-a stîns focul! şopti un glas sfios.

— Psss! Taci, fa!... gemură cîţiva flăcăi.

— Şi cum vă spun, zise moşneagul scăpărînd şi aprinzînd; mă uitam la dînsele. Deocamdată s-au aşezat pe laiţă şi s-au pus la sfat. Au sfătuit ele ce-au sfătuit, că eu de pe cuptor n-auzeam, pe urmă numai ce le văd că încep să se dezbrace... Pînă la piele s-au dezbrăcat!... Aşa-aşa, nu chicotiţi degeaba, pînă la piele... Şi eu mă uitam minunat la dînsele. Ce Dumnezeu au de gînd să facă ?

Numai ce văd că una scoate o letcă de sub pat, se suie în horn şi prinde-a descînta. Da' mie mi se părea că tremură cuptorul cu mine... Pe urmă, aceea s-a coborît şi s-au suit şi celelalte pe rînd. Dumnezeu

știe ce-au boscorodit, eu nu știu, că de-abia îmi țineam sufletul de frică. Atîta știu c-au strigat mai tărișor cîte-un nume de barbat: Toadere! Ioane! Gheorghe! Asta știu.

Doamne! Hm! Ferească Dumnezeu de muierea ticăloasă... Să vedeți... Cea dintăi, așa cum era în pielea goală, a încălicat pe cociorvă și s-a așezat în prag. Una a apucat o lopată și se făcea că rînește tot în prag; alta sufla în patru vînturi... Și numai ce văd că cea calare pe cociorvă se urnește și, dup-dup, o aud făcînd ocolul casei. După ce ocolește casa, se oprește la ușă. Cea care sufla, întreabă:

— Ci-că ce macini, moară de piele?...

Cealaltă răspunde: Minte și cuvinte!

— Hi! Moară, 'nainte! zice iar cea dintăi... Și iar dup-dup, dup-dup...

Moșul se opri din nou.

— Doamne, ferește și apără! rosti iar baba Maranda făcîndu-și cruce. Mare minune!

Flăcăii și fetele ascultau cu luare-aminte.

— Așa-așa, zise moș Precu, cum vă spun... Iar a înconjurat casa o dată... A doua oară a întrebat-o ceea ce rînea cu lopata.

— Ce macini, moară de piele?

— Minte și cuvinte!

— Hi, moară, 'nainte!

Și iar: dup-dup, dup-dup... A treia oară s-a oprit ș-a întrebat cea cu cociorva pe celelalte două:

— Ci-că ce faceți, morarilor?

— Facem loc măcinătorilor!...

Și iar a pornit... Și tot așa, pînă la nouă ori...

Da' eu de colo, de după horn, nu mai știam pe ce lume-s. De cînd maica m-a făcut n-am văzut așa poz-

nă, da'cred că nici n-am să mai văd! Mi se făcuse inima cît un purice.

După ce-au sfîrşit asta, s-au îmbrăcat şi iar au început să boscorodească, să deie din mîni. Şi iar am auzit: Toadere! Ioane! Gheorghe! Pe urmă şi-au făcut semne şi s-au aşezat pe laiţă.

Vreme multă n-a trecut la mijloc. Numai ce-aud aşa, ca un vînt greu, în văzduh, afară, şi, deodată, zdup! pe prispă... Pe urmă, am auzit strigînd: Apă! Atunci au sărit şopotind femeile — şi îndată le-am văzut intrînd c-o mîndreţă de flăcău de-ţi era mai mare dragul să te uiţi la el. Numaicît era galbăn ca un mort şi ochii îi ţinea neclintiţi, ca de sticlă. L-au aşezat pe laiţă, l-au rezemat între perne şi ele s-au dat, tăcute, la o parte.

Nu trece mult şi iar aud ca un vînt, dar un vînt mai greu! Venea, venea... şuiera parcă! Şi iar — zdup! pe prispă; şi: Apă! Cînd l-au adus, mi s-a arătat un barbat nalt şi spătos, cu un cuţit la brîu, de parcă era un hoţ de cei de demult... L-au aşezat şi pe acesta alături cu cel dintăi.

A trecut el aşa un răstimp. Cei veniţi dormeau parcă. Deodată, măi oameni buni, aud un vaiet lung, departe, părea că vine un vînt nemilostiv dezrădăcinînd copacii... Aud: Mor! Apă! Apă!

Femeile au sărit spăriate. Au prins a şopti: Repede! Repede! Lapte pe la ţîţîna uşii! Vine de departe, de la munte!

Au ieşit afară. Cînd s-au întors, duceau de subsuori un mocan zdravăn, îmbrăcat c-o tohoarcă miţoasă, lungă de-i ajungea pînă în călcăie... Da' era ostenit, saracul! de mult drum ce făcuse pe sus, ce crezi? Şi l-au pus şi pe dînsul cu ceilalţi alături.

Pe urmă văd că aprind muierile foc mare în vatră... Scot după aceea din poliți găini fripte, bre, și rachiu, și vin, toate bunătățile pămîntului... Și cum s-a făcut, s-au deșteptat și ibovnicii...

N-am mai văzut ce-au făcut, că era lumină mare și-mi era frică să nu mă zăpsească, c-atîta-mi trebuia! M-am ghemuit și eu cum am putut prin tolinci. Ca prin vis am auzit glasuri încete, rîsete înfundate... Se drăgosteau și chefuiau. Pe urmă, am adormit.

Iaca așa. A doua zi, cînd m-am trezit cu tovarășii, casa goală... Am șterpelit-o și noi cum am putut. Da' eu am tăcut chitic multă vreme; chiar multă vreme am crezut c-am visat... Uite-așa am văzut eu cum au venit pe prăjină coșcogeamite oameni cît munții...

Se auzea scîrțîitul pănușilor, păpușoii galbeni zburau în grămadă. Oamenii tăceau îngropați în foile albe, în lumina puțină a fînarului. Un stol de rațe trecu vîjîind peste livezi spre iazul din vale.

Izbucni un glas:

— Măi Toader a Oanei! Ia așa are să te aducă Ileana pe tine: calare pe prăjină!

— Așa, jupînească? strigă Toader repezindu-se în sus. Și apropiindu-se de Ileana, începu s-o tămîrjească pe obraz și prin sîn c-un tăciune de păpușoi. Fata răcni înspăimîntată, zvîrcolindu-se prin pănuși, — și cînd ridică fața în lumina slabă, toți porniră a rîde în hohot: era neagră ca fundul ceaunului.

Claca merse strună pînă-ntr-un tîrziu, cu povești și cu glume. Apoi, după miezul-nopții, Icuță prinse a zice de joc, — și, pe cînd moș Precu cinstea pe cei bătrîni, flăcăii și fetele se prinseră de brîie și traseră un danț fierbinte prin mormanele de pănuși. Ș-așa, cu Icuță în cap și cu Hasanache, după ce sparseră

claca, porniră spre Broşteni prin marginea livezilor întunecoase.

Scripca cînta limpede, cobza bombănea pe gînduri şi moş Hasanache o îngîna pe nas mormăind: «Pe lîngă drum, pe lîngă drum...».

Din vreme în vreme chiuiau flăcăii, umplînd văile şi ponoarele de clocote; — fetele mergeau grămadă înainte, uneori una îndrăznea să ridice glasul; — şi pînă într-un tîrziu se înălţă în cerul limpede melodia din ce în ce mai slăbită a scripcii lui Icuţă.

Apoi, departe, în văi, tăcu.

VII

Sfatul

La crîşmă, la moară, pe Halm, în sat, afacerile mergeau plin. Toată lumea culegea roada de pe ogoare; o parte se petrecu în tîrg, şi cu banii dobîndiţi se făcură cîteva chefuri la moş Precu; o alta, păpuşoii, coborî în căruţe la moară şi se prefăcu în făină aurie.

Erau veseli toţi; — mai ales părintele Tărăboi. Pentru sfinţia sa tot satul ieşise la claca, ca să-i strîngă roada de pe cîmp, ş-acuma ce-i păsa? Punea potcapul pe-o ureche, se suia în brişcă, ardea cu iuşca pe Roaiba, şi la tîrg! Bineînţeles că întăi se oprea la jumătatea drumului.

Biata preoteasa Mărioara, slabă şi bolnavă, rămînea singurică acasă, că de copii n-avusese parte: pe toţi i-i înghiţise pămîntul. Rămînea singură şi-şi plîngea zilele amărîte. Căci de-o bucată de vreme părintele o ducea numai în chefuri şi pozne, care de care mai cu moţ. Se îngrozise şi satul. Dar ce putea să-i facă? Era preot, şi fiecare îi săruta mîna, căci da-

rul de la Dumnezeu e dat! De multe ori oamenii îl găseau ud și plin de tină, trîntit într-un șanț și gemînd. Ei știau că Roaiba s-a dus singură acasă și de ea nu se mai îngrijeau. Luau pe sfinția sa pe brațe și-l purtau ca pe un bolnav.

— Ei, dă! Părintele... ce să-i faci? Are și el, săracul, o patimă!

Oamenii, ca oamenii, răbdau toate. Mai degrabă începură să zbîrnîie cei care se duceau mai rar la biserică, adică notarul Ifrimescu, ajutorul de notar Costică Pipirig și Ilieș, chiabur și cinstit pe cît poate fi un *comersant*, cum își zicea el.

Ifrimescu, om cu ochii șterși, cu mustățile lungi, și smîrcîind întruna din nas, era demult notar în Broșteni. Fecior de răzăș vechi, nu putea firește să se poarte decît în straie nemțești. Era băutor strașnic și tăcut. Numai cîteodată se înălța, urla scurt: Vivat! — Dădea de dușcă vinul și bătea de trei ori cu paharul în grindă. Altfel, de obicei nici nu se urnea de la locul lui, și cînd plecau toți, trebuiau să-l ia și pe dînsul, pe sus. Uneori, cînd era vorba mai aprinsă, după chefuri, zicea și el: «Asta-i treaba mea!», dar asta se întîmpla rar. Tatăl său, Gheorghe, avusese oarecare stare, dar o părăduise tot cu beția. Și-acela avea una. Cînd era trăsnit rău cu leuca, prindea să rupă straiele de pe dînsul, zbucnea afară, sfărma cana de pămînt și țipa: «Eu sînt *baștard* de-al lui Ștefan cel Mare!» Acuma cine-i vîrîse lui în cap înrudirea asta nu se știe, — dar a murit încredințat că-i os sfînt.

Costică Pipirig, băiatul răsfățat al celor cîteva cucoane din sat, avea oarecare carte. Mai ales cele dintîi patru clase le dovedea cu patalama în regulă. Pe celelalte, gimnaziale, mai puțin, — dar de învățat

învățase timp de șapte ani de zile și chiar ajunsese, dobă de latinește și franțuzește, pînă în a treia clasă. De-aici n-a fost chip s-o urnească mai departe și a legat și el cartea de gard. La urma urmei, de ce să-și strice omul mintea cu atîtea prostii? În loc, însă, de atîtea și atîtea vorbe și iar vorbe, din atîtea și-atîtea cărți, a învățat el, că nu era prost, o știință cu mult mai înaltă.

Cînd profesorul bătea cîmpii, he-hei! unde erau gîndurile lui Pipirig! Gîndurile lui, ca niște paseri, cutreierau cîmpiile Italiei, pe unde au sălășluit Rinaldo Rinaldini, «cel mai mare haiduc al Italiei», și Altaverde tovarășul său. Buzunarele băiatului totdeauna erau pline de cărți de acestea și sufletul i se întorcea cu dezgust de la această țară jalnică, în care aventurierii nu mai au nici un rost, și se înturna spre țărmurile cu nume sunătoare, unde oamenii poartă mantii negre, pălării cu borduri largi pe ochi și într-o clipă anumită își leapădă mantiile și trag săbiile de la cingătoare. Nopți întregi ochii înflăcărați urmăreau isprăvile lui Don Paez din *Treptele tronului* sau *Cavalerii nopții*, și ziua albă venea, flacăra luminării se ștergea în lumină și Costică, cu fascicula în mînă, cu privirile în nesfîrșit, striga cu maurii din siere: «Regele a murit, trăiască regele!» Și cînd, înfiorat, se învălea în plapomă, i se părea că e însuși Don Paez învălindu-se în mantie, nesimțitor la dragostea veșnică a sultanei maurilor.

Costică Pipirig trăia în altă lume! Ce-i păsa lui de școală! Se simțea mai fericit cînd, cu pistolul în buzunar, cutreiera luncile și livezile dintre Șomuz și Broșteni, privind la toată lumea cu ochii încruntați. Avea și tovarăși, cavaleri ca și dînsul, — și cu toții sufereau nedreptățile lumii și aveau nota 3 la

latină. Cu toate acestea au fost vremuri fericite acelea!

S-au trecut, însă, frumoasele zile de la Aranjuez! Şi iată-l pe Costică, orfan, căutînd zadarnic milioanele marchizei, ori tezaurul misterios. S-a mulţămit şi el la urmă, dacă a văzut că n-are înnotro, cu cincizeci de franci pe lună, ca ajutor de notar în Broşteni.

Ceva din mireasma visurilor trecute îl urmări şi în viaţa aceasta nouă, mai ales de cînd cucoana Liza, nevasta negustorului Ilieş, îi aprinsese sufletul cu lumina ochilor ei mari şi negri.

De-atunci Costică purta o mustaţă răsucită, care înţepa inimile tuturor celorlalte cucoane din sat, — şi făcea poezii. In ele vorbea de toamnă şi de mormînt:

Iar teii scutura-vor în toamnă a lor floare
Peste mormîntul meu!

Uneori era mai vesel:

Ah! s-a dus, s-a dus departe
Scumpa mea copilărie,
Fluturii de mine zboară,
Nu-i mai prind sub pălărie!

Cucoana Liza plîngea totdeauna, cînd cetea poeziile acestea.

Negustorul Ilieş era un bunduc cu ochii mititei, om bun şi minunîndu-se de toate cele; făcea parale bune în satul acela revărsat într-o vale ca-ntr-o strachină, cu oamenii vrednici şi necîrcîogari.

Mai erau şi alţi pantalonari în sat: perceptorul, casierul, învăţătorul, — dar aceia îşi căutau de afacerile lor, nu se amestecau în politică. Numai aceştia trei erau nedespărţiţi, mai ales în crîşma lui moş

Precu, şi vorbeau multe şi mărunte, în taină, pe sama părintelui Dumitru.

Într-un rînd, după ce băură bine, Costică Pipirig zise:

— Eu am să vă spun ceva... o taină. Să mergem acasă; la mătuşa Mafta sîntem în siguranţă...

Cam greu le venea celorlalţi să se deslipească din crîşma scundă şi prietinoasă a lui moş Precu, — dar la urmă n-avură ce face, se hotărîră.

Afară era o vreme urîtă de toamnă, cu pîclă şi cu ploaie mocnită, care-i umplu de răceală. De aceea la cucoana Mafta, mătuşa lui Pipirig, văduva notarului vechi, le prinse bine cîte-o cană de vin bun, fiert cu piper şi cu scorţişoară.

Cum se întîmplase, acolo mai găsiră şi pe cucoana Olga a Ifrimescului, spoită şi cu nişte ochi mititei deasupra cărora sprîncenele erau făcute cu plută arsă, şi pe cucoana Zoiţa, preoteasă văduvă, care acuma se lăsase de modă şi sta trîntită pe scaun ca un sac plin, cu mîinile încrucişate în poală. Acestea două erau cele mai înverşunate vrăjmaşe ale părintelui Tărăboi. Pricina nu se ştia, mai ales că într-o vreme trăiseră amîndouă în deplină înţelegere cu preotul.

Erau deci tocmai bine adunaţi, — şi după ce Ilieş se sui pe un divan dintr-un colţ, în umbră, şi notarul se aşeză pe un scaun la masă, — Costică Pipirig începu să se plimbe prin odaie cu mîinile la spate. Din cînd în cînd îşi ridica dreapta şi-şi răsucea pe gînduri sfîrcurile mustăţilor.

Lampa sfîrîia în părete şi perdelele astupau bine ferestrele.

Costică se opri în mijlocul casei şi se uită cu îngrijorare la toţi:

— Eu, drept să vă spun, să fiu în locul dumneavoastră...

La vorbele acestea, cucoana Olga şi preoteasa Zoiţa parcă luară foc. Indată tăbărîră asupra părintelui Dumitru, sfîrticindu-l în toate felurile. Toate păcatele văzute şi nevăzute erau aduse acolo, de faţă, răsucite şi întoarse într-un potop de vorbe.

— Asta nu-i nimica! coviţă deodată, la urmă, cucoana Olga, răsucindu-se pe scaun. Să vă spun eu, ce mi s-a întîmplat asară...

— Poftim, zise Costică, alta!

— Să vedeţi, strigă nevasta notarului. Iaca, barbatu-meu e de faţă: să spuie şi el dacă nu-i aşa! — Ifrimescu mormăi nemulţămit. — Asară, ne duceam la cumătrie la Zaharia... Da' era o ploaie ş-un frig! Intrăm noi în casă, — lume multă! Eu zic lui Nicu: Nicule, zic, lume multă, mă-năbuş. Să stăm oleacă de politeţă şi pe urmă să ieşim, zic, că nu mai pot! — Bine, zice Nicu. Şi stăm noi aşa, ca vreun sfert de ceas, cinstim un pahar de vin, pe urmă ieşim. Cînd ieşim pe poartă, iaca popa Tăraboi! Incotro? zice. — Săruţ mîna, părinte, ne ducem acasă. — Nu, zice, că să vă-ntoarceţi. Da' Nicu-i dă...

— Treaba mea! mormăieşte, în colţul lui, Ifrimescu.

— Chiar aşa! Treaba mea! Noi ne-am făcut datoria de creştini, — pricepi mata, musiu Costică... ş-acuma ne ducem acasă.

— Nu! zice popa, că să vă-ntoarceţi! Doamne fereşte şi apără, că mi-oi face cruce. Părintele nostru de-abia se ţinea pe picioare şi de-abia bleştea. Acuma ştiţi că de-o săptămînă tot într-o băutură o ţine, parcă i-a dat cineva pe gît de naţă! Şi era îmbrăcat cu scurteica ceea a lui, pe care o poartă în zilele

de beție. — Nu! Că să vă-ntoarceți! Că de nu vă-ntoarceți, iaca mă dezbrac aici, în fața voastră! — Vai de mine, părinte, da' cum se poate una ca asta? — Iaca, se poate! — Și nici una, nici două, creștină dragă, hai! scurteica de guler și trage, și-ntinde, și-i rupe bumbii și se dezbracă de scurteică...

— Cum dracu, bre! strigă din umbră, Ilieș, plesnindu-se cu palma peste genunchi. Ha-ha-ha-ha! Cum se poate!

— Daa... și, să vezi, zice: Mă dezbrac pîn' la piele, iaca na!

— Ei, cum se poate! cum dracu!

— Și v-ați întors? întreabă cucoana Mafta.

— Ne-am întors... ce era să facem?

— Ne-am întors... mormăie Ifrimescu.

— Era frumos să-l lăsați să se dezbrace! strigă cu veselie Costică; atuncea ar fi fost frumos!

— Bre-bre-bre! Cum dracu! strigă din umbră Ilieș.

— Iaca așa.

— Ar fi fost minunat, zice iar Pipirig, să-l fi lăsat. Să vedem, se dezbrăca?

— Crezi că nu se dezbrăca? izbucnește negustorul.

— Ba se dezbrăca!... suspină preoteasa Zoița, cu mîna la gură.

— Măi-măi-măi, strigă iar Ilieș, bătîndu-se cu palma peste genunchi; ei, cum dracul, bre! Auzi dumneata! Phiii!

Costică Pipirig, cu fața întunecoasă, își puse mînile în buzunar și, cu coatele în laturi, se opri crăcănat în mijlocul casei.

— Cînd vă spun... mă rog, nu-l știu eu? Ia să fiți, colo, oameni unul și unul, și să vă uniți... — mă rog, scurt! să-i luați apa de la moară, să vedem i-ar mai da lui mîna să facă ce-a făcut? Și azi, alta!

S-a suit în căruță și s-a dus în deal la Tanasă potcovarul, să-i firitisească țiganca, că azi e ziua ei... Și a dus cu el un clondir ia așa de rachiu s-a îmbătat pe țigan turtă, — iar pe țigancă zicea că vrea s-o facă preoteasă.

— Așa-așa... suspină preoteasa Zoița cu jale, clătinînd din cap: a ajuns rău de tot!

— Nu-i de chip! strigă Pipirig. Trebuie să facem ceva!

— Ei, da' ai oameni de înțelegere? zice liniștit Ifrimescu, căscînd.

— Asta-i! Da' ia să se sfătuiască odată...

— Să se sfătuiască! Da' mai întăi ai oameni de înțelegere?

Costică Pipirig pufnește și-și trece repede mîna dreaptă prin păr.

— Mă rog, ia ascultă, domnule Ifrimescu, pînă cînd să-și bată joc așa de lume? Ce-i el? Popă, ori ce-i?

— Așa-i! oftează cucoana Mafta.

— Da' de popă n-are-ncotro! țipă deodată cucoana Olga.

— Măi-măi-măi! mîrîie, din umbră, Ilieș.

Tînărul Pipirig se plimbă de cîteva ori în sus și-n jos prin casă. Apoi iar se oprește și-și mîngîie, cu dreapta, mustățile. Zice cu pătrundere:

— Mă rog, ce credeți dumneavoastră! E ceva nemaiauzit! Nici într-o țară nu s-a pomenit așa destrăbălare! Eu am cetit mult și știu multe lucruri, dar așa ceva, spun drept, n-am auzit! Mă rog, unde s-a auzit să boteze un popă o iapă!

— Poftim! dă din cap cucoana Olga.

— Mă rog, unde s-a pomenit... spuneți... Mie, drept să vă spun, mi-i groază...

Mîna lui Ilieș se ridică din umbră și cade pe genunchii îmbrăcați cu aba:

— Ei, cum dracu, bre! Cum dracu i-a venit lui în minte să facă una ca asta! Ț-ț-ț-ț!

— Parcă eu nu m-am minunat ca și dumneata?

— Bre-bre-bre! Cum dracu!

Cucoana preoteasa tăcea, cu ochii în pămînt, ceilalți rîdeau tăcuți. Pipirig se apropie de geam, dădu la o parte perdeaua și privi afară cu fereală. Apoi se întoarse zîmbind, cu mînile la mustăți:

— Ei, vă place? Spuneți! Așa-i că nu vă place?

— Ce dracu să faci, dacă nu-i înțelegere? murmură notarul smîrcîind.

— Ce să faci? Știi că ai haz? Iaca, eu i-aș veni de hac, pe onoarea mea! Mă rog ce? Mare lucru? Ii ațin doi barbați voinici calea într-o noapte... Scurt! Părinte, prea ți-ai făcut de cap! Și, fără vorbă: unul îl ține, — și unul îl tunde și-l rade...

— Ha-ha-ha-ha! Cum dracu, bre? Să-l radă! Asta-i frumos! Ha-ha-ha-ha!

Cucoanele rîd și ele, minunate, întorcînd ochi fierbinți către Costică. Numai Ifrimescu găsește de cuviință să mormăiască nemulțămit.

— Cum? Crezi că popa-i slab? Să-l ții și să-l razi așa, țac-pac? Doi oameni nu fac nimic.

— Să zicem trei, să zicem patru! strigă vesel Pipirig întinzînd mînile în laturi. Să vedeți, pe urmă-i mai dă mîna? N-are să scoată capul jumătate de an din casă.

— Ușor de zis, mîrîi notarul, dar popa are să cunoască pe cei care l-au ras, și pe urmă ce-am înțeles? Popa-i al dracului, crezi c-așa?

— Ei, de asta nici o grijă să n-ai, domnule Ifrimescu, numai oameni de înțelegere să fie... Are să-i

cunoască zici ? Cît îi cucul ! Mă pun rămăşag că n-are să-i cunoască ! Mare lucru ? — Stăi ! Îşi pun măşti pe obraz... ce ? Iaca ! Cînd îţi spun eu, că numai unire să fie !

— Măşti ? zice Ilieş, ei cum, bre ? Ar fi chiar frumos !

— Ţ ! face nemulţămit notarul; uşor de zis, — dar cine s-apucă de una ca asta ?

— Da' ce, mare lucru ? ţipă cucoana Olga. Auzi, musiu Costică, zice că n-are să se găsească oameni ! Ba are să se găsească !

Costică stă pe gînduri, cu ochii în pămînt, şi-şi răsuceşte mustaţa. Ifrimescu întăreşte:

— Îţi spun eu că degeaba ! N-ai oameni, domnule...

Dar Costică face cu mîna un semn de nerăbdare şi strigă:

— Stăi ! — Cucoana Zoiţa răsare. — Altceva: mai frumos ! Ceva fain ! Smîcul !

— Smîcul ? ţivleşte cucoana Olga holbînd ochii; cum smîcul ?

— Care smîc ? şopteşte înfiorată şi preoteasa Zoiţa.

— Stăi să vezi ! strigă deodată Costică, cu veselie. Ceva straşnic ! Vra să zică nu ştiţi ce-i aceea smîc ?

— Eu unul nu ştiu, murmură Ilieş, curios.

— Hei ! E frumos ! Asta-i bună doctorie pentru părintele Tărăboi. Mare lucru nu-i. Într-o înghesuială, te-alături... i-l strecori în caierul cel roş — şi gata ! Pe urmă aleluia ! Trebuie să-şi taie popa barba.

— Ei, da' de unde smîc ? grăieşte cu neîncredere notarul.

— Cum de unde ? Asta-i frumos ! Dumneata nu ştii pesemne ce-i aceea smîc ?...

Cucoana Olga ruşinează c-o căutătură lungă pe bărbatu-său.

— Apoi mai uşor lucru nici că se poate! zice Costică. Mă rog, mătuşică, poate ai mata o bucată de sfoară. Aşa că ai? Ai. Bun. Acu ştii că posed şi eu un cortel stricat: adă şi cortelul cel stricat, — să vezi că îndată-i gata smîcul...

Cucoana Maîta iese. Pipirig se mai abate oleacă pe la geam.

— Asta-i chiar mai bună decît orice, şi decît tuns, şi decît ras... zice el, pe cînd mătuşă-sa intră furişîndu-se în casă cu cortelul prăfuit şi c-o bucată de sfoară subţire.

— Iaca, nu-i mare lucru. Îndoi arcul, pui sfoara-n două şi o legi de capetele arcului. A! Da' un cui aveţi? Nu! Iaca o surcică. Să vedeţi... Uite ici...

Toţi se scoală cu grăbire şi se adună împrejurul băiatului.

— Mai întăi, urmează Pipirig, vîri surcica între cele două sfori şi prinzi a învîrti, iaca aşa, şi-nvîrteşti, şi-nvîrteşti... — Stai! da' mai trebuie ceva, — ca să pricepeţi mai bine... Aha! Mătuşică, adă mata un caier de cînepă. Să vedeţi, că-i frumos.

Cucoana Maîta iese, pe cînd celelalte cucoane se uită ca la o minune la Costică.

— Eu, cînd eram copil făceam smîcuri şi le aruncam în bărbile jidanilor. Să fi văzut cum strigau ghevalt şi s-apucau cu mînile de caiere... şi fugeau cu barba încîlcită... Cîte de-acestea n-am făcut eu! Mă rog, lasă! Dacă nici aşa nu-i venim de hac popii, zic şi eu amin! şi beau un pahar de vin.

— Ba ai să-i vii de hac, musiu Costică! oftează cucoana notarului.

Pe cînd Pipirig își mai aruncă o dată tainic ochii pe fereastră, printr-un colț de perdea, mătușica intră c-un caier cît lumea de mare.

Toți tac și-așteaptă. Costică, dîndu-și în sus manșetele cu vîrfurile degetelor, ca un boscar, ia frumos caierul, se apropie în vîrful picioarelor de perdele, scoate un bold din clapa surtucului și anină valul de cînepă de lăvicerul de lînă dintre ferestre.

Tușește. Toți își întind capetele așteptînd, bărbații plecați din șele, cu mînile pe genunchi, cucoanele cu palmele la gură. Costică Pipirig începe:

— Gata! Uite cum e. E noapte, de pildă, și îmbulzeală. Eu, de pildă, am smîcul... Nu eu, — știi — da' cel ce vrea să-l puie în barba popii. Treci pe lîngă popă și i-l strecori frumușel în caier, — ia așa... sfrr! gata!

Cu o gingășie mare, Costică dă drumul smîcului în caier, și sfoara, desucindu-se, învîrte surcica, care învăluie caierul și-l face boț.

— Ei, cum dracu, bre! strigă Ilieș. Asta-i frumos, he-he-he! Și-i ușor lucru!

— Da' ai cu cine? zice smîrcîind Ifrimescu și se trage cu nemulțămire în colțul lui.

Cucoanele s-au apropiat, rîd, ating caierul și smîcul cu mîna, țipă, apoi bat din palme, își întorc ochii peste cap și mărturisesc lui Pipirig că așa ceva n-au văzut de cînd maica le-a făcut. Ilieș scoate din cînd în cînd cîte-o izbucnire silită de rîs.

— Un lucru! zice deodată Costică, întunecîndu-se. Să nu cumva să se afle... Știi, lumea e rea...

— Vai de mine, musiu Costică, ce vorbă ai spus mata acu! se indignează cucoana Olga.

Și după proba asta, cucoana Mafta mai aduse un rînd de ulcele cu vin fiert cu scorțișoară și piper, —

și multă vreme, pînă tîrziu, puseră la cale dărîmarea unei măriri. Ilieș era cam îngrijat de toată afacerea, notarul bău pînă ce tăcu cu totul, — numai cucoanele, cu ochi dulci, se învîrteau în jurul lui Costică.

Iar popa Dumitru, săracul, nu știa nimic de toate acestea. El umbla prin ploaie, în brișcă, cu Roaiba lui, din tîrg la moș Precu, de la moș Precu acasă, și iar la moș Precu. Cinstea cu toată lumea, păscîndu-și barba roșă, — și nu-i păsa de nimeni, nici de Mitropolitul, dar încă de Dumnezeu!

Acasă, preoteasa Mărioara bolea singură, flămîndă, însetată și plină de frig, — dară popa Dumitru avea alte afaceri mai grabnice, nu se-ncurca el numai pentru niște tînguiri de muiere!

VIII

Antca

Între certurile și împăcările de la crîșmă, între daraverurile de la moară și între toate bucuriile și durerile celorlalți oameni, răsări, în preajma iazului, o dragoste, ca o flacără.

Zaharia, în rătăcirile lui tăcute pe baltă, se gîndea la multe. Se gîndea, așa, la o iubire veche din întăia lui flăcăiie, după care pătimise atîta și rămăsese multă vreme neom. Toată lumea îl crezuse un timp smintit, și poate chiar nici nu era în toate mințile, — dar prăpastia din sufletul lui nimeni nu i-o putea lumina, fără decît numai unul Dumnezeu! După așa dragoste, după așa bătaie de la zece flăcăi, după trei ani de oaste, îi rămăsese ceva negru în inimă, o rană adîncă,

în fața căreia mintea se pierdea. Și tăcerile, și durerea stăruiră îndelung, pînă ce se prefăcură în obișnuință.

Așa trăi el multă vreme pe iaz, prinzînd pește și vînînd, — și deodată băgă de samă că soarele tot mai avea ceva din lumina tinereții de altădată. Anica, femeia pîndarului de pe Halm, suind cu mîncare pe la moară, îi dădea regulat, zîmbind fricos, bună-ziua. Uneori se oprea, și amîndoi schimbau cîte-o vorbă două, — după care el își lua lopata și pornea pe apă, iar ea își vedea de drum, spre coliba din vîrful dealului. Dar Zaharia o urmărea cum suie cărarea vînătă, și-și oprea ciobaca într-un ochi de apă, petrecînd departe cu ochii umbra tot mai mică a femeii.

La claca lui moș Precu, stătuseră alături, în pănuși. Simțise căldura trupului, pe care ghiogarul de Răduțu îl sfărma după orice chef. Vorbiseră chiar, puțin, — și pe Zaharia îl pălise mila pentru suferințile ei.

După noaptea aceea, flăcăul Zadoinei își simți sufletul înfierbîntat.

Știa el bine ce are și se pricepea și ce era de făcut.

Ceva mai sus de moară, într-o încovoietură a Halmului, se deschidea o prisacă prin care trecea cu larmă o șușăniță de pîrău spre iaz. Din pricina apei aceștia zgomotoase, locul se chema Prisaca Duruitoarei.

Acolo se hotărî Zaharia să spuie Anicăi ce avea de spus.

Și-ntr-un rînd, la amiază, pe-o vreme limpede de toamnă, flăcăul ieși în calea femeii la opust și, după ce-i dădu bună-ziua, o opri :

— Te duci în Halm, Anică ?

— Da, cu mîncare, răspunse femeia, întorcîndu-și ochii spre culmea dealului.

— Te uiți într-acolo? zise Zaharia; nu te teme, că nu te vede nimeni. *El* toată ziua doarme, buimac de băutură...

— Ce să facă și el? grăi Anica.

Tăcură un răstimp. Anica își întoarse ochii și zîmbi. Întrebă:

— Azi n-ai fost pe baltă?

— Ba am fost...

Și deodată Zaharia zise:

— Uite ce-i, Anică. Să vii desară, într-amurgul, în Prisaca Duruitoarei. Barbatu-tău atunci îi ca totdeauna la moș Precu, la crîșmă...

— De ce să vin? întrebă femeia și zîmbi iar.

— Ii vedea atunci! zise scurt flăcăul.

Femeia porni. El rămase în loc, petrecînd-o cu ochii, pînă ce fusta ei de lînă vișinie, și casînca neagră, și scurteica cu vulpe se șterseră, în lumina amiezii.

Cînd soarele dădu-n asfințit, Anica pătrunse în prisacă. Acolo, pîrâul scînteietor ca argintul sărea în copce, se fărma în bulgări limpezi, cu un fîșîit de vînt prin sălcii. O roată mare de mesteceni, drepți și albi ca niște lumînări, încununa vălceaua. Pletele lor cu frunzele pălite atîrnau spre iarba mătăsoasă și licăreau în focul asfințitului de toamnă.

Femeia cunoștea locurile: vara toată pajiștea se rumenea de fragi. Se uită în dreapta, se uită în stînga și dădu cu ochii de Zaharia, într-o adîncătură a malului, unde mestecenii erau mai deși. Se îndreptă într-acolo. După ce ajunse, se opri și întrebă:

— De ce m-ai chemat?

Zaharia răspunse:

— De multe ori am vrut să te-ntreb, Anică, de ce te horopsește așa ticălosul cela de barbatu-tău. Cînd

a mai pune mîna pe tine, să știi că are de-a face cu mine...

— Tot în capul meu au să se spargă toate! zise Anica încet. Apoi deodată începu a plînge: Ce să fac, dacă m-a făcut mama fără noroc! De-acu așa am să mor...

— Nu, — zise flăcăul, am să-i rup coastele.

— Să nu faci una ca asta, grăi Anica, că mă omoară și el pe mine....

Prin mesteceni și în izvor pătrundea de la asfințit o lumină dulce. Aerul era cald și frunzele fluturau ușor. Zaharia zise:

— Am vrut să-ți spun, Anică, că de mult îmi ești dragă. Numai atîta am vrut să-ți spun.

Iar femeia își șterse lacrimile și nu răspunse.

Din sara aceea se întîlniră des. Ion Răduțu habar n-avea. El, cu ticăloșiile și cu Halmul lui, nu da cu săptămînile pe-acasă.

Ceilalți doi veneau în Prisaca Duruitoarei, în seri răcoroase, c-o lună limpede care poleia desișurile și apa. După aceea, cînd vremea se răci și sosiră ploile, Zaharia trecea cu luntrea iazul pînă dincolo, în coasta Broștenilor, suia culmea și se lăsa în valea satului la casa Anicăi. Oamenii erau grămădiți prin case, la vetrele cu jaratic, și nimeni nu-l vedea pe Zaharia, nici cînd intra, nici cînd ieșea tîrziu, pe la miezul nopții.

Acuma rujele femeii îi veniseră iar în obraji, cu toate că bărbatu-său era același și-o bătea și o schingiuia, cînd se întorcea beat de la crîșma lui moș Precu. Se mirau vecinele, ce să aibă. Se scula cîntînd, își pieptăna părul lung castaniu, se îmbrăca cu cămașă curată, albă ca omătul, și se încingea strîns peste fusta de lînă. Și avea în ochii căprii o lumină de

bucurie, şi vorbea mai blînd parcă. Se împăcase cu toate femeile cu care se sfădise şi ducea liturghii la biserică.

Acolo, părintele Dumitru îi cetea rugăciuni pentru moartea celui urît; şi ea plătea din ce avea şi se întorcea cu o nădejde mare acasă.

Nu trecu însă mult şi porni o zvoană printre muieri: Anica se are bine cu flăcăul morarului. Asta tot baba Maranda o aflase; şi prin glod, şi prin ploaie, cutreierase toate ulicioarele satului, se apărase pe la toate porţile de cîni şi răspîndise vestea.

Ea o aflase într-un rînd, la moară, cînd trecea Anica spre Halm. Baba o văzuse oprindu-se şi vorbind cu Zaharia, — şi-atîta i-a trebuit!

Cu toate acestea, strecurările flăcăului, prin întuneric, de la marginea iazului pînă la casa nevestei, nu fură băgate în samă pînă într-un tîrziu, — pentru că fiecare aştepta să-l vadă pe la jitărie, intrînd pe drumul din mijlocul satului.

Aşa merse dragostea, fără ştirea bărbatului. Iar într-un rînd, pe la Sfîntu-Dumitru, baba Maranda îşi luă cîrja şi se duse pînă la crîşmă, la mătuşa Anghelina.

Acolo, ca totdeauna, chef şi bucurie. Era şi părintele Dumitru, era şi barba popii Manoil, era şi notarul, şi moş Luca, şi Răduţu. Icuţă cînta în fund, cu Hasanache alături. Moş Precu îşi purta trupul mare de ici, colo, tropăind cu ciubotele grele, unse cu răbuială, — şi mătuşa Anghelina şedea la tejghea în dosul covrigilor, a paharelor şi ulcelelor, cu un zîmbet binevoitor pentru toţi.

Baba se strecură pînă la mătuşa Anghelina. Acolo, se aşeză pe un scăunel şi începu să foarfece din gură. După multe şi mărunte, întrebă:

— Ara, jupînească Anghelină, da' ai auzit de Anica Răduțului ?

— N-am auzit nimica ! răspunse cu grijă crîșmărița.

Baba Maranda își duse mîna la gură, se uită spre grămada care se frămînta în jurul paharelor la o masă și unde era și Răduțu, apoi se aplecă spre mătușa Anghelina, cu taină :

— Jupînească Anghelină, trăiește cu Zaharia...

— Cu care Zaharia ?

— Cu Zaharia lui Zadoina...

— Nu mai spune, femeie ! șopti spăriată crîșmărița.

— Dacă-ți spun ! I-am văzut eu, într-un rînd, la moară. Acu știe tot satul.

— De-aceea umblă așa de gătită ! suspină luminată mătușa Anghelina.

— De-aceea, creștină, de-aceea ! Și baba, cu ochii la Răduțu, prinse a șopti și a scorni tot soiul de minciuni despre Anica și despre Zaharia.

Dincolo, Icuță cînta răgușit, cu ceaunașul pe ceafă, și tatu-său îl întovărășea mormăind pe nas și scărpinîndu-și, cu pana de gîscă, cobza. Cîntau de inimă albastră de răsuna crîșma :

Ș-apoi frunzuleană lanuri verzi
Vină, puică, de mă vezi
Pîn'ce sînt grîiele verzi...

Iar Răduțu începu să chiuie :

— Iii-huu ! Zi-i, mă, că mă arde la inimă ! Și umplu paharele cu vin. Apoi, după ce ciocni, dădu băutura de dușcă și trînti paharul pe masă :

— Așa mă ! Frumos, măi ! Și se lăsă, pe spate, în-

tinzîndu-şi picioarele în laturi, cît era de lung, şi vîrîndu-şi mînile în brîul verde.

— Aista-i un om şi jumătate! gemu gros părintele Manoil, făcînd cu ochii şi scuturîndu-şi măturoiul.

— Hn-hn-hn! prinse a rîde înăduşit popa Tărăboi.

— Eu? strigă Răduţu repezindu-şi bărbia în piept. Apoi îşi răsfrînse buzele cu greaţă şi scuipă într-o parte. Scoase dreapta din brîu şi dădu un pumn straşnic în masă de zăngănire paharele. Iaca cine-s eu!

— Ura! strigă scurt notarul şi dădu drumul paharului pe gît ca pe-o leică.

— Ia stăi, mă! zise lui Icuţă, Răduţu. Pst! Fără vorbă!

Icuţă îşi rupse scurt cîntecul, pe cînd cobza lui Hasanache zdrăngănea încă.

— Vină-ncoace! grăi pîndarul, şi-i făcu semn din mînă, cu palma-n jos.

Ţiganul se apropie cu umilinţă.

— Cine-s eu, mă?

— Să trăieşti! suspină lăutarul. Nu mă pun eu cu unul ca dumneata!

— Apoi dacă nu te pui, ia de ici un pahar, şi să-mi cînţi un cîntec, mie, la ureche.

— Să fii sănătos! rînji Icuţă.

După ce bău paharul, începu să ţîrîie încet din scripcă.

— Nu aşa, mă! Ştii tu care-i cîntecul meu?

— Ştiu, cum nu! şopti ţiganul, oprindu-se şi înălţînd fricos din umeri.

— Apoi dacă-l ştii, cîntă-l, că te trăsnesc!

Ţiganul începu iar. Dar pîndarul era nemulţămit. Injura şi bătea cu pumnu-n masă, apoi se răstea şi se uita, peste umăr, urît la scripcar. Ţiganul, galben,

clipea din ochi şi-ntindea, rînjind cu frică, o gură pînă la urechi. Şi după multe trăgăneli gîci cîntecul omului şi prinse a i-l scîrţîi la ureche.

Notarul tăcea, cu ochii la pahar. Popii se întreceau în gîlgîit. Moş Precu umplea gărăfile cu voie-bună şi c-o lumină de rîs în ochi.

— Iaca şi Hotrocol! strigă deodată Răduţu. Apoi lui Icuţă: Stăi, mă; altul! Zi-l cel de mai nainte! Şi după ce lăutarul se strecură lîngă tatu-său, pîndarul se întoarse spre cel care intrase: Noroc! Ce mai faci, mă?

Hotrocol era afumat bine, cu ochii împainjeniţi, şi se cumpănea puţin.

— Eu, ce să fac? Bine!

— Hn-hn-hn! porni părintele Dumitru. Cum merg jalbele?

— Perfect! strigă Hotrocol repezindu-şi înainte pieptul.

— Atunci ia de ici! tună Răduţu şi-i întinse un pahar.

Pe Hotrocol, la tîrg, în Şomuz, îl chema Ionescu. Tatu-său fusese plugar, dar el dase plugul pe covrigărie, şi-acuma umbla în straie strîmte prin preajma judecătoriei, făcea pe advocatul şi scria jalbe. Altfel, un beţiv numărul unu.

— Ce? strigă el, după ce bău paharul. Cu banii mei n-am voie să mă-mbăt? — Am!

— Ţibă, căţelule! mormăi părintele Manoil.

— Pardon! răcni omul. Asta-i şagă şi nu-mi pasă! Azi n-am avut cu unul o afacere? Dacă mă potriveam, nu-l făceam fărîme? — Îşi mîngîie mustăţile date după oală, şi-şi repezi c-o sfîrlă pălăria tare pe ceafă. — Să vedeţi! Îi fac eu o jalbă, — şi el se ridică de colo: Nu-i bună, măi covrigarule! — Covrigar tat'tu! zic. El, de

colo, trosc! o palmă. Da' ce palmă! Şi cînd mă ridic, pliosc! alta. Mămulică! Am văzut stele verzi. Straşnice palme, ca nişte ciocane! Bre-bre-bre! De cînd sînt, aşa-ceva n-am văzut! — Ei şi? urmă el rînjind. Eram să mă pun cu dînsul? Ducă-se dracului!

— Ura! ţipă notarul şi sorbi scurt paharul.

— Da' ce palme! strigă cu admiraţie Hotrocol; şi era foarte fericit, parcă nu mai putea de bucurie. Moş Precule! Adă ici o ocă. Fac cinste!

Se încinse un chef şi o zarvă de se auzea bubuind crîşma cine ştie de unde.

Iar într-un tîrziu, baba Maranda izbuti să se strecoare pînă lîngă Răduţu. Ceilalţi vorbeau şi ciocneau paharele, Icuţă urla şi Hasanache mormăia, iar baba se alătură de pîndar şi începu a-l căina:

— Ce om de treabă şi vrednic eşti tu, măi băiete! Pacat că n-ai parte de-o femeie cumsecade...

— Ce femeie? mormăi Răduţu, cu ochii pierduţi. Eu îs tata ei! Ştiu eu cum s-o muştruluiesc!

— Ei, da! Cum nu? Da' ai auzit ce grăieşte satul? Tare nu-i frumos, dragul mătuşii...

— Ce să grăiască satul? zise Răduţu, scuipînd cu greaţă. Mie puţin îmi pasă!

— Dragu mătuşii, îşi aduce hatalău-acasă...

— Ce hatalău, mătuşă... Las' că ţi-o muştruluiesc eu! Cînd oi răcni odată, intră-n pămînt! Ştii ce frică are de mine? Tea! Lucru mare...

Răduţu era cu chef şi nu voia să ştie nimic; baba se alese numai cu un pahar de vin. Iar ţiganii cîntau, în fumul de tutun şi-n învălmăşala de glasuri.

Cînd ieşiră, spre sară, Răduţu avu gust să încarce pe toată lumea în căruţa lui. Cei doi cai mărunţi, roibi, şedeau cuminţi în drum, cu capetele plecate. Răduţu sui întăi pe tovarăşii lui: pe popi, pe notar, pe Hotro-

col și pe baba Maranda, apoi mai răcni la doi săteni, care treceau, să se suie și ei :

— Mă ! Suiți ici, că pornim cu trinu !

Oamenii se cățărară și Răduțu apucă hățurile și biciul. Dar iată că mai izbucniră doi creștini din crîșmă, bălăbănindu-se în toate părțile. Tot atunci își aduse aminte și părintele Tărăboi de Roaiba lui.

— Hai și voi, mă ! urlă pîndarul. Apoi se întoarse spre preot : Imi pare rău, părinte ! Stăi acolo, că-ți aduc eu brișca... și dîndu-se jos cu greutate, se cumpăni pînă în bătătura crîșmei, apucă pe Roaiba de căpăstru și o trecu podețul, în șleah.

— Așa ! grăi el grămădindu-se cu pieptul în capul iepei ; Roaiba-i cuminte, merge singură în urma căruței noastre... După aceea se întoarse spre ceilalți doi oameni : Ce stați, bre ? Nu vă suiți ? Acuși vin la voi !

— Taci, bre ! zise unul, cu noi se fac zece. S-or speti caii...

— Cum ? Știi tu ce cai am eu ? Zmei, bre ! Hai, suiți, că m-apuc cu voi de piept... Vă găsiți beleaua cu mine !...

Se urcară și aceștia doi, — și Răduțu se crăcănă dinainte, pe crucea oiștei.

— Ei, acu să vedeți voi minune ! strigă hoțomanul și învîrti biciul. Hi-vi, băăă ! Hi, Balan ! Hi ! Roibule !... — și caii se opintiră, încovoindu-și spinările, și urniră căruța încărcată de oameni. Brava, mă ! urlă pîndarul și prinse a chiui : Iiii-huu ! — biciuindu și pe rînd fugarii.

Caii mergeau repede, cu pași mărunți, pe șosea, și în amurgul limpede de sfîrșit de toamnă căruța huruia, împînzind răsunete în cîmpiile și-n livezile goale.

Roaiba pornise în trap în urmă și venea cuminte privind harmalaia dinaintea ei cu ochi mari și umezi.

Cînd apucară la vale, spre Broşteni, toţi prinseră a urla : «Hiiii ! Ura, măăă», iar Răduţ slobozi frînele şi căruţa se prăbuşi ca o furtună pe drumul aplecat. Răcnetele umpleau valea şi treceau pînă în dealul de dincolo, pe deasupra căsuţelor de jos pitite în livezi desfrunzite şi prin pîcla uşoară de fum care plutea deasupra văii.

In sat, căruţa se goli. Ion Răduţu ţinu tot o goană pînă acasă, prin hîrtopurile ulicioarelor şi pe dinaintea porţilor la care hămăiau cînii întărtat. La poarta casei lui, opri scurt roibii şi răcni :

— Măi Anică, măi ! apoi începu să suduie mînios.

Femeia ieşi repede şi deschise poarta. Ion năvăli cu căruţa în ogradă, strigînd :

— Aşa-mi ieşi tu înainte, jupînească ? Las' că te muştruluiesc eu !

Deshămă caii şi se năpusti în casă, în urma Anicăi.

— Unde eşti ? vorbi el răguşit, oprindu-se în prag în cumpănă şi cercetînd cu ochii, prin întunericul înserării care umplea odaia. Unde eşti, ha ? Taci ? Puţin îţi pasă !

— Aici-s, omule ! zise încet femeia, de lîngă vatră.

— Te-ai aşezat la sobă ? rînji Răduţu ; şi eu să-ţi aduc toate de-a gata, la picioare ? Drepţi ! Nu vrei să te scoli ? Ia stăi tu !

Se poticni în prag şi se prăvăli pe-o coastă, spre nevastă. Mai întăi o plesni peste obraz cu pumnul, apoi o apucă de păr, trase şi-i desfăcu cozile. Femeia ţipă o dată ascuţit şi prinse a se zbate trăgîndu-se spre patul din fund, unde era grămădit aşternutul şi albea pînza care acoperea culmea. Dar Răduţu n-o slăbi. O trînti jos lîngă pat şi prinse a-i trage cu pumnul izbituri surde care vuiau înăbuşit, pălind în plin.

Apoi, suduind cumplit, o frămîntă cu picioarele încălțate cu ciubote, — și femeia țipa și gemea, grămădită asupra pămîntului și tresărind la fiecare trîntitură.

IX

Iarna

In sat, în Broșteni, numai unei singure femei i se putea jelui Anica, și aceea era bolnavă și nu mai avea nici o putere, mai degrabă ei îi trebuia mîngîiere și ajutor. Femeia aceea era preoteasa Mărioara a părintelui Dumitru.

De cîte ori o dureau coastele pe Anica, se tîra pînă la paragina de casă unde se adăpostea biata mînașă-sa și începea să-și căineze amara viață. Preoteasa tăcea ascultînd-o, apoi rămînea uitîndu-se lung la fața rumănă a nevestei și nu rostea nici o vorbă. Incepea să plîngă și-i curgeau lacrimile pe obrajii veștezi, și Anica pricepea că mînașă-sa nu mai are mult și nu mai poate zice nimic. Se scula și se ducea și ea acasă, și se gîndea că nu mai are pe nimeni în lume decît pe omul care-i era drag. Cu el însă era greu să se întîlnească: odată cu vremea rece și Răduțu coborîse Halmul și se aciuase la gospodăria lui.

Uneori nu mai putea răbda, lua la subsuoară un tăbultoc de grăunțe și cobora la moara Zadoinei. Acolo, mătușa Casandra o privea pieziș, ca pe una ce-i smomise și-i scosese din minți feciorul; dar n-avea ce se face de Zaharia, care era de față totdeauna și ședea acolo lipcă. Ba încă trebuia să se ducă și după treburi, chiar fără voie, mînată de flăcău, și să-i lase singuri. Spre sară, moara era singuratică și oa-

menii plecaţi spre case. Se urcau amîndoi în podul morii, unde erau îngrămădiţi, din merticuri, tuhali peste tuhali. Făina măcinată risipea un miros duice; ei vorbeau cu glasuri potolite; priveau prin ochiurile podului spre iazul pe care-l cucerise toamna, arzînd verdeaţa; apoi deodată un fior îi încălzea şi le apropia piepturile.

Săptămînă după săptămînă se strecura. Prisaca Duruitoarei era pustiită de suflarea toamnei, Halmul era mort, livezile negre. Reţelele de verdeaţă ale bălţii căzuseră la fund de mult, pădurile de trestii sunau uscat la cele mai slabe aburiri ale vîntului.

Şi iată că într-o zi, pe după Sfinţii-Arhangheli, un vînt aspru aduse nouri albi ca nişte troiene şi, după ce căptuşi cerul cu ei, prinse a curge din văzduh neaua, în fulgi mari. Şi ninse, şi ninse, — şi a doua zi toată lumea era albă, parcă îmbătrînise.

După aceea îngheţă iazul, — şi la moară trebuia să lucreze Zaharia, cu oamenii, în fiecare dimineaţă, cu topoarele, ca să desprindă sloiurile de la roţi. Lupii intrară în stuhuri, şi umblau noaptea în preajma morii, urlînd, şi suiau şi dealul spre crîşma lui moş Precu şi spre coasta Broştenilor.

Pe nopţile cu lună, ieşea Zaharia cu puşca, la vidre. Omătul înăsprit de ger scîrţîia sub tălpile botforilor. Inspre Şomuz şi-nspre sat scînteiau ca nişte stele ferestrele caselor nevăzute şi sus, pe coastă, plopi înşiraţi se înălţau ca nişte turle prin negura nopţii. Gheaţa sticlea, şi pe luciul ei tremura lumina lunii şi focul stelelor.

Ziua, treceau oamenii spre tîrg cu săniile încărcate. Mustăţile şi bărbile tuturor erau pline de ţurţuri şi de promoroacă, şi caii şi boii suflau aburi deşi, cenuşii.

Era o tăcere adîncă pretutindeni, în cîmpiile şi livezile amorţite de ger.

Satul trimetea nenumăraţi stîlpi de fum auriu în lumina soarelui, spre cerul albastru. Pe costişe se dădeau copiii cu săniuţele într-o gălăgie strașnică. În bătătura crîşmei lui moş Precu aşteptau sănii multe, pe cînd înlăuntru vinul şi rachiul încălzeau trupurile rebegite.

Cîteodată treceau boierii din tîrg spre Broşteni, cu sănii trase de cai iuţi într-o larmă subţire de zurgălăi. Cucoanele erau îmbodolite pînă la ochi şi cu vîrfurile nasurilor roşii. Iar sătencile, pe jos, cu traistele trecute pe după umeri, îmbrobodite şi înfăşurate în cojocele, grăbeau spre tîrg, sau se întorceau spre case, păşind greu cu ciubote mari, şi schimbînd, la întîlnire, cîte două vorbe :

— Ai mai fost la tîrg ?

— Da.

In vremea asta grea, părintele Tărăboi chefuia mai mult, ca să se încălzească. Sania îl purta ca vîntul la afaceri şi la crîşmă ; şi cînd se întîlnea cu duşmanul lui, părintele Manoil, şi cu notarul, şi cu alţi muşterii buni de-ai lui moş Precu, nu-l puteai urni de la masa cu băutură nici cu boii. Intruna avea gusturi, pe care şi le pecetluia cu sîngele-Domnului.

Mai ales de cînd aflase că duşmanii vor să-i răpuie capul, nu era zi să nu se afume. Îşi făcea *coraj* şi, ca la o adevărată primejdie, lua totdeauna cu el un cumătru, pe unul Iordache, om cu femeia tînără şi frumuşică. Iordache purta o furcă cu trei ţăpuşe, şi părintele n-avea nici o grijă. Drept răsplată, îl cinstea pe cumătru toată ziua, aşa că, de la o vreme, Iordache, cînd voia să treacă de la crîşmă în sanie, trebuia să se sprijine în furcă. Sara, cînd ajungea acasă la el cu

părintele, era așa de ostenit, că nici nu mai putea vorbi, și biata femeie de-abia îl putea grămădi sus, pe cuptor, cu ajutorul cumătrului.

Aproape de sărbătorile Crăciunului, veniră iar viscole cumplite ; și-n una din nopțile de viforniță, se răspîndi vorba prin sat că preoteasa Mărioara își așteaptă sfîrșitul.

In vremea asta, părintele își făcea vacul chefuind.

X

Preoteasa Mărioara

Casa părintelui Dumitru era în fundul unei hudiți și pînă la dînsa trebuia să treci printre două garduri nînse și uscate de gerurile iernii. Vifornița dinaintea Crăciunului trecea prin livezi pustiite, scuturînd flori de omăt, și cînta cu glasuri felurite.

Porțile casei în care zăcea preoteasa Mărioara erau trîntite în laturi, deschizînd drum larg popii, care de multe nopți nu dăduse pe-acasă. Alături, portița putredă, se ținea numai într-o balama și se zbătea țipînd în vîntul serii. Ograda, în jurul casei, era pustie ; o cumpănă se ridica în mijloc și prăjina fără găleată se bălăbănea deasupra ghizdelelor.

In tindă, frig ca și afară. In odaia de după dînsa, printr-o fereastră spartă,vînturile aduseseră umezeală și scuipaseră trîmbe de omăt. Iar în fund, în cea mai mică odăiță, era mormîntul unei mucenice.

Acolo, candela împrăștia o lumină tainică de vis, și preoteasa, mai slabă, mai prăpădită decît oricînd, sta întinsă pe lavița de subt icoane, învălită c-o pătură pînă la bărbie. Pe vatră, licăreau în spuză cîțiva cărbuni, pe care îi înviau suflările vîntului ce se strecura

fluierînd şi gemînd pe hoarnă. Şi-n odăiţă era tăcere, numai din cînd în cînd răbufnelile viforniţei aduceau ţipetele portiţei; iar în răstimpurile de linişte adiau oftările şi suspinele bolnavei.

Din cînd în cînd tresărea candela în odăiţa îmbrăcată în scorţuri. Preoteasa sta cu ochii mari aţintiţi în bagdadia neagră. Fruntea-i era lucie, ca osul lustruit, buzele subţirele şi albe ca ceara.

Visa.

Un biet suflet amărît şi singur, care-şi petrecea cele din urmă clipe, înturnînd din anii pierduţi o întreagă viaţă de dureri. A vrut să fie soţie, a vrut să fie mamă, şi n-a avut parte. A suferit, au ars-o veninurile şi răutăţile, i-au ars trupul şi sufletul, şi nimănui nu s-a plîns. S-a învălit cu durerea şi a tăcut. N-a avut sufletul ei clipă de bucurie; o scînteie n-a licărit în noaptea chinurilor ei; fiecare ceas i-a adus otravă, la fiecare ceas a călcat în spini. Acuma, în liniştea sfîrşitului, visa.

Icoane din viaţa năcăjită a trecutului se desfăşură, trăiesc, şi ochii văd, şi inima simte, de şi zvîcneşte tot mai rar.

Se face parcă într-o casă mohorîtă şi săracuţă, noaptea. Vîntul iernii chiuie pe-afară. O fetiţă de şapte ani şade ghemuită într-un colţ de laiţă, lîngă sobă. Preoteasa Mărioara o cunoaşte pe copilă bine. Cei cinci fraţi ai fetiţei dorm care încotro, — şi-n lumina săracă de gazorniţă, singură ea veghează tremurînd cu genunchii la gură şi ascultă glasurile vîntului de iarnă. Glasurile acestea totdeauna o înfioară. De multe ori, după ce-o bate maică-sa, ori fraţii, înainte de culcare, îşi opreşte în răstimpuri suspinele şi-şi simte parcă sufletul mîngîiat de cîntecele de-afară. — Iată, acum, şi-n ceasurile din urmă aceleaşi glasuri cîntă, dar n-o

mai mîngîie, ci-i amintesc cu cruzime de nopţile trecutului.

Şi altă icoană se întrupează. Copila ghemuită în acelaşi loc, ascultă tînguirile unei femei măhăloase. Femeia aceasta e maică-sa, preoteasa. Copila o ascultă cum se tînguie unei cumetre. O aude: e bolnavă, slabă, de-abia o ţin picioarele. Vai de capul ei! Copiii aceştia îi scot sufletul, popa îşi face de cap, toată ziua se tăvăleşte prin crîşme, bea şapte zile din săptămînă. Ea se chinuieşte în viermătul de ploduri şi nu mai are hodină. Vai de sufletul ei! Să fi ştiut ea c-a ajunge viaţa asta, se dădea cu capu-ntr-o fîntînă.

— Of! cumătră dragă, tare-s amărîtă! Şi cumătra o mîngîie:

— Lasă, lasă... c-are să fie bine!

Copila închide ochii şi de-abia îndrăzneşte să sufle.

Şi iar aude blesteme: copii i-a trebuit, mînca-i-ar anghina şi vintrea! Îşi stupeşte sufletul cu ei, i-au făcut capul cît o stamboală, n-ar mai ajunge şi i-ar lua dracul!

— Vai de capul meu, cumătră! Nici duşmanii să n-ajungă zilele mele!

Cumătra o mîngîie: Are să fie bine; aşa-i viaţa!

Copila tremură şi deschide o clipă ochii.

— Ce te boldeşti aşa la mine, vierme neadormit?

Închide ochii, se strînge tăcută în colţul ei; simte palme, ghionturi, — tace şi-şi înăbuşă suspinele. Dar tot nu poate dormi. Într-un tîrziu, cînd crapă iar pleoapele, vede pe maică-sa, roşă la faţă şi asudată, cinstind băutură galbenă din păhăruţe groase, verzi. Şi aude:

— Of-of-of! cumătră dragă, numai aşa mă mai pot ţinea pe picioare. Tare-s bolnavă: vătămătura şi capul...

Ațipește. Într-un tîrziu, răsare: țipete, bubuituri înăbușite. A intrat popa, tatăl, cu ochii morți, pămîntiu la față, strîmb din șele. Se brănțăluiește cu preoteasa. Cîrja se învîrte prin casă, cad strachini și oale din polițe în răcnetele disperate ale femeii, — și copiii se deșteaptă plîngînd.

Amintirile despre părinții ei i-au rămas copilei adînc săpate și-n suflet, și pe trup.

Și icoanele se strecoară, una după alta, și viața trece așa, fără de nici o lumină de bucurie mare. Și nu-și aduce aminte cînd a fost bătută pentru cea din urmă oară de tată, nici cînd întăia oară de bărbat.

Schimbări mari în viața ei n-au fost. A răbdat sudălmile și pumnii bărbatului, cum a răbdat sudălmile și pumnii părinților. Trec zile de grijă și durere. Tresare la toate zgomotele nopții: de multe ori Roaiba vine fără stăpîn și se izbește cu hlubele în poartă — boaf! — Totdeauna, atunci, preoteasa simte ca o bătaie de ciocan în piept. Popa vine a doua zi, pe brațele oamenilor, mînjit, cu hainele rupte.

Și tot mai mult o doare trupul, și tot mai ascuțit o doare inima, — dar rabdă și tace. Nu se tînguiește nimănui, numai ochii mari și-i îndreaptă spre candelă și-nspre Maica Domnului. De-atîta durere oarnea s-a topit pe trupul ei, ciolanele i s-au zdruncinat din încheieturi. A răbdat luni după luni, ani după ani lungi, s-a tîrît în brînci, pînă ce-a căzut, nu s-a mai putut urni din pat. Ș-acolo, în patul durerii, zace trupul atît de horopsit și sufletul atît de amărît.

Așa visa preoteasa Mărioara și sta nemișcată, mută, cu privirile în bagdadie. Afară trecea prin livezi viforniță cu freamăt de valuri.

— Of-of! suspină deodată bolnava și ochii i se umplură de lacrimi.

La căpătăiul ei nu era nimeni în ceasul izbăvirii, şi lacrimile i se scurgeau încet pe obrajii arşi în gura uscată şi amară şi pe perna rece.

Cărbunii din vatră amorţiseră sub spuză. Candela tresărea, şi pe obrajii preotesei umbrele pîlpîiau ca nişte aripi. Ochii sticleau adînci, plini de noaptea care se apropia, şi prin trupul uscat se strecurau fiori.

Dar într-un răstimp de domolire a furtunii, se auziră afară paşi mărunţi. Bolnava îşi duse mîna slăbită la obraji şi-şi şterse lacrimile; trase lăvicerul bine sub bărbie şi-şi întoarse faţa spre uşă. Bănuia cine vine.

Paşii răsunară în tindă, în odaia viscolită, clampa sună, — şi Anica Răduţului intră zgreburită într-un suman nins.

— Sărut mîna, nînaşă..

Îşi scutură sumanul şi se apropie încet de patul pe care zăcea preoteasa, apucă mîna lungă şi albă şi o sărută.

— Ce mai faci, nînaşă! — Bolnava zîmbi cu durere. — Cam frig afară, dar nici aici nu-i mai acătării... Şi-i întuneric. Ia să facem o leacă de lumină...

Anica scoase din sîn o lumînare de ceară, trase un chibrit pe horn şi o aprinse. Apoi întrebă:

— Aşa-i că n-ai văzut azi pe părintele, nînaşă Mărioară?

— Nu l-am văzut... murmură preoteasa. Fina clătină din cap.

— Nici n-ai gustat azi nimica, — nu-i aşa?

— Nimica... dar nici nu mi-i foame... O leacă de apă numai aş vrea să beau.

— Cum nu! Îndata-mare!

Femeia, cu lumînarea în mînă, începu a umbla prin casă şi-a cotrobăi, căutînd cofa, — iar pe pereţi umbla umbra ei uriaşă.

— Aha ! Iacătă-o. Da' ce Dumnezeu ! S-a prins pojghiță de gheață !

Aduse o ulcică de apă și ajută preotesei să bea.

— Doamne ! Tare mai ești slabă, nînașă !... Ș-aici e frig. Ia să facem o leacă de foc !

Lipi lumînarea de prichiciul hornului, cotrobăi în cotruță, scoase cîteva surcele și aiță lumina deasupra fărîmăturilor de jar rămase. Se întoarse după aceea spre pat :

— Și zici că nu dorești nimica ? Am adus o leacă de brînză, o leacă de pîne...

— Nu, nu mi-i foame ! suspină preoteasa.

Anica Răduțului puse lemne pe foc, se sculă și se așeză la căpătăiul bolnavei. Stătură tăcute amîndouă, pe cînd focul izbucnit se frămînta bîzîind, învăluit de vînt.

Intr-un tîrziu, femeia întrebă :

— La ce te gîndești, nînașă Mărioară ?

— Acuma nu mă mai gîndesc la nimic, oftă preoteasa. Aștept sfîrșitul.

Și iar tăcură un răstimp.

— Doamne, nînașă, grăi apoi femeia, rău face părintele că te lasă astfel. Așa mă chinuiește și Ion al meu. Mult m-am rugat și l-am blăstămat !

— Ba eu n-am blăstămat, Anică, zise bolnava, nici nu m-am tînguit nimănui. M-a bătut, m-a ținut flămîndă și însetată ; nopți întregi îl așteptam cu moartea-n suflet.. Iaca, acuma au să se sfîrșească toate.

— Adevărat ! toate-au să se sfîrșească ! îngînă femeia.

In tăcerea care urmă, ascultară țipetele portiței și izbiturile cumpenei care se bălăbănea. Vîntul purta șuvoaie de plîngeri și de cîntece prin livezi, și bol-

nava, cu ochii negri, aţintiţi, părea că se gîndeşte, şi răsufla din ce în ce mai greu.

Deodată zise:

— Eu mă duc, Anică!

Femeia se sculă, apucă lumînarea de ceară şi o puse în mîna uscată şi rece a preotesei. Apoi aşteptară. Şi iar zise bolnava:

— Iartă-mă, Anică...

— Dumnezeu să te ierte, nînaşă! răspunse femeia încet şi începu să plîngă în tăcere.

Mîna care ţinea lumînarea se îngreuie şi preoteasa se stînse.

Intr-un tîrziu, vîntul conteni. Şi dintr-o dată se auziră paşi grei, fără şir, prin ogradă. Un glas încurcat, cam pe nas, răzbătu pînă-n casă:

— Iordache! Hm! Tu eşti, Iordache? Iaca chiar acu am fost pe la tine... na-ţi-o bună! Stăi oleacă!...

Paşii grei se apropiară, răsunară în tindă, în odaia viscolită, o mînă fîşîi pe lemnul uşii şi pipăi clampa. Glasul se auzi bombănind:

— Hm! Drăcia dracului! Da' unde Dumnezeu e clampa? Na-ţi-o bună! Şi ţigara s-a stins... Stăi... s-aprind un chibrit... Ei, comèdie! Unde dracu am pus chibriturile?

— Stăi! Iacătă-le! Ba nu! Aici o sudalmă lungă întovărăşi vorbele părintelui Tărăboi. — Cum dracu să nu te mînii, domnule? Iordache! Hei, Iordache!

Paşii fără şir se depărtară; glasul se auzi din ogradă:

— Iordache! Bre! — Cum, ce-i?... Ei, asta-i! Unde-am lăsat eu, bre, chibriturile? Na-ţi-o bună! De unde-ai să ştii! Cum să nu ştii? Imi pare rău! — Ce-ai zis? Unde mergem? Ai să vezi tu, n-ai grijă! Nu mori tu cu popa, măi! Cum? Gata? Ai înhă-

mat? Bun, stăi, că vin îndată... Adică stăi, dacă-i gata... bun, taaare bun! Da' chibriturile, bre, — naţi-o bună! Nu ştiu, bre, unde-am pus chibriturile...

Paşii se depărtară, — şi preoteasa se odihnea în casă.

XI

Sărbătorile

Iarna fu aspră. În sărbători, cîteva zile de-a rîndul curse zăpadă măruntă din sita văzduhului. Oamenii, strîmtoraţi, se duceau cine ştie unde, pe unde a înţărcat dracul copiii, în pădurile de la Valea Adîncă, şi pe ningăul acela încărcau săniile cu lemne şi le duceau la Şomuz, — ca să mai iasă ceva parale. Treceau pe şleah ca printr-o fumegare, — şi cum se lăsau la vale, printre dugheni, cum începeau să-i tragă şi să-i întindă pantalonarii din toate părţile.

Şi prindeau să se bălăbănească. Cît cei? Cît dai? Stăteau în drum, se măsurau din ochi. Ţăranul şfichiuia cu linişte omătul, iar ovreiul dădea repede din mîini, apoi îşi îndesa cuşma peste urechi şi se făcea că se duce. Dar îndată se oprea şi se întorcea, întinzîndu-şi barba-n furculiţă spre sătean:

— Iei aşa?

— Mai pune o bucată de franc, jupîne...

Negustorul se apropia şi număra în palmă creştinului: unu-doi-trei-patru-cinci, — atîta!

— Mai pune-o jumătate, jupîne.

— Aşa să trăiesc eu cît face mai mult!

Şi iar îşi îndesa cuşma şi pornea; însă la zece paşi îşi întorcea din nou barba peste umăr.

Toată lumea furnica pe uliţi, ca-n apropierea sărbătorilor. Veneau şi femei din Broşteni, cu ouă şi cu

găini, şi pretutindeni erau vorbe, certuri şi răcnete: mai ales precupeţele, cu şalurile tîrîş după dînsele, se ploconeau dînd din amîndouă mîinile, şi gura, împroşcînd, le umbla ca o meliţă.

Către amiază, uşunaţi şi cu bani în brîu, porneau sătenii spre case glumind şi îndemnîndu-şi boii. Dinaintea crîşmei lui moş Precu toţi strigau: Ahooo! Şi se coborau să se mai încălzească.

In sat, băieţii parcă se înmulţiseră. Umblau în cîrduri şi se anvoneau pentru Sfîntu-Vasile. Iară sara boncăluiau în toate părţile buhaiurile, sunau dobele, pocneau harapniccle şi răsunau glasuri tinere, care învăţau urăturile.

Ici-colo, în dimineţi liniştite, coviţau pe moarte porcii înjunghiaţi, de clocotea văzduhul, şi fumurile dese ale focurilor de paie şi strujeni se înălţau drept în sus.

Pe urmă, veni ajunul Crăciunului, şi părintele Dumitru într-o parte, părintele Manoil în alta, cu dascăli şi cu cîrduri de copii, cutreierară casele poporănilor, cîntară pe nas, pe cînd băieţii, îngrămădindu-se, se băteau prin tinzi strigînd: Chiraleisa!; ciupiră din *pelincile-Domnului*, turte cu miere şi miez de nucă, şi pretutindeni gustară din rachiu tare, pregătit anume şi dres cu săcărică şi cu mintă.

Apoi veni sara lui Sfîntu-Vasile şi se umplu satul de zgomote răsunătoare. Icuţă cu doi tovarăşi cîntară toată noaptea, pe la toate casele, irozilor. Tatu-său Hasanache îşi începuse mormăirile, zdrăngănind pe la ferestre din cobză. Capra clămpănea în toate părţile, repezindu-se după fete, calul necheza şi-şi suna clopoţelul, iar ursul mormăia înfiorător, legănîndu-se greoi în cîntecele ţigăneşti şi-n bumbăirile dairalei.

Şi pocnete de harapnice, şi sunete de tălăngi şi clopote, şi mugete neîntrerupte de buhaiuri, — părea că fierbe satul, într-o viaţă ca-n poveşti.

După aceea, pînă la Bobotează, umblară, cu stelele, pe la toate casele, ţinci numai de-o şchioapă, încotoşmănaţi în haine grele, cu căciuli mari pînă la ceafă, răsturnînd capul pe spate ca să privească la oameni, şi cu vîrfurile nasurilor roşii ca ardeiul.

Intrau prin case plini de frig şi de omăt şi prindeau a cînta cu glasuri subţirele, cu ochi mari asupra icoanelor. Unul trimetea luceafărul spre candelă, spre copii, pe cînd femeile şi fetele ascultau şi priveau tăcute, cu ochii aţintiţi înainte, ca într-o taină.

La Iordan se strînse tot satul în jurul mesei şi crucii de gheaţă; se înghesuiră, se brînciră şi-şi sparseră şipurile la agheazmă. Apoi, sărbătorile fiind sfîrşite, toată lumea se strînse în case.

Dormitau toată ziua pe lîngă sobele calde, vorbeau puţin, sara povesteau grozăvii şi întîmplări felurite şi aşteptau să vie lumina de aur a primăverii. Pînă atunci, dormeau şi ei, ca şi pămîntul care-i hrănea, subt omăt.

Numai din cînd în cînd izbucnea, în tăcerea uliţilor şi a locuinţelor învălite în glugi albe, larma cu chiote şi împuşcături a nunţilor din cîşlegi. Săniile treceau în goană cu flăcăii rumeni şi cu fetele îmbujorate, în cataveici, cu capul gol, frumos pieptănat şi înflorit, prin gerul iernii.

In vremea asta crîşma moşului trăia o viaţă foarte bogată, răsufla fum şi aburi, şi noaptea nu închidea ochii pînă tîrziu. Prietinii ei cei mai de samă şi cei mai credincioşi erau, fără îndoială, sfinţii părinţi şi surtucarii de la primărie.

Şi erau nişte jocuri mărunte, cu mîna la ceafă, şi erau nişte cîntece ţîrîite de-ale lui Icuţă, şi era un trai, — lucru mare!

Sara, sau noaptea tîrziu, cînd ieşeau şi porneau, Roaiba părintelui Dumitru umbla din şanţ în şanţ sforăind şi intrînd pînă la piept în omăt, popa Manoil urla de clocoteau văile; iar Răduţu, lăsîndu-se spre casă, îşi alunga caii în goană turbată cîntînd gros:

Ci-că — foaie verde bob năut, măi,
Vineri maica m-a făcut!
Sîmbătă m-a botezat,
Duminică m-a-nsurat!...

Cumătrul părintelui Tărăboi umbla ca totdeauna cu furca cu trei ţăpuşe, ca să apere trupul sfinţiei sale de duşmani. Amîndoi călătoreau cînd încolo, cînd încoace, toată ziua erau pe drumuri. Spre sară capul omului se cumpănea în toate felurile.

Ce mai creştin era cumătrul! Pe lîngă că era cam într-o parte, apoi îl mai chema şi Iordache, şi-avea şi nevastă frumoasă! Şi se suia şi pe cuptor!

Preoteasa Mărioara dormea subt omăt în ţintirimul bisericii. Casa rămăsese goală, şi părintelui îi era groază să mai dea printr-însa. Dormea pe unde-l apuca vremea, de se cruceau bieţii romîni: popă fără casă cine dracu-a mai văzut?

Şi făcea o mulţime de năzbîtii, tot mai multe.

Cumpărase un cal, Ivan, îl despotcovise, îl vîrîse în grajd, îl hrănea bine şi-i da în fiecare zi cîte-o ocă de vin. Zicea că are să-l ţie aşa nouăzeci şi nouă de zile, după care are să-l înhame la săniuţă şi are să se suie cu el la Dumnezeu. Asta o spunea cînd era cu chef. Treaz însă nu era niciodată.

Într-o noapte, au trebuit să-l oprească oamenii: avea de gînd să cucerească Bucovina! Ce? zicea. Cînd a pune pe Ivan la sanie şi cînd a porni, nici oaste nu-i trebuie! Cutreiera hotarul, scoate toţi stîlpii şi-i duce pe unde-au fost ei odată! Au trebuit să-l împiedice oamenii sărind asupra calului, căci părintele, dintr-un salt, se ridicase pe zarea dealului şi pornise spre ţara *leşinaţilor,* prin hîrtoape, la întîmplare.

Iar ceilalţi, cu Pipirig în frunte, nu mai puteau face nimic. Avusese dreptate notarul: nu erau oameni de înţelegere, domnule! Afacerea cu smîcul cutreierase tot satul şi ajunsese şi la urechea popii. Şi de-aici, prigoană! Umbla părintele după Costică şi zi şi noapte, se ţinea de el ca scaiul de oaie, — şi unde-l ajungea, dă-i, şi dă-i, întruna îl ardea cu şfichiul limbii, decît să turbe băiatul nu alta!

Cerca el să scape, dar nu era chip. N-avea parte nici de cucoana Liza, căci popa îşi pusese cumetrii la pîndă şi-şi temea omul coastele, îi era mai mare frica să se strecoare, cum avea obiceiul, pînă la fereastra luminată, în dosul căreia îl aşteptau dorul şi dragostea.

Toţi ceilalţi oameni îşi căutau, pe lîngă chef, de treburi. In duşmăniile părintelui nu se amestecau, îşi temeau cojocul.

Iar cucoanele, cu vorbele şi cu pălăriile. Adusese cucoana Liza modă de la tîrg şi le băgase pe toate în spărieţi. Toate îşi puneau pe foc bărbaţii, să le facă fasoane şi să le cumpere pălării cu fel-de-fel de verdeţuri pe ele, că dacă nu le-or cumpăra, viaţă bună nu duc cu ele. Bieţii oameni se scărpinau în cap, oftau, îşi vindeau vitele şi pînea şi făceau gusturile nevestelor.

Acuma prinseseră de la tîrg şi alte maraifeturi. Îşi făceau guna rotundă, îşi umflau nările şi-şi plecau pleoapele, grăiau subţire şi mult, înghiţind repede aerul, dădeau în toate felurile din mîini şi nu-şi mai găseau loc pe scaun. Luau totdeauna vorba de vreme şi de mîţe, şi pe toate le durea stomahul ori ficatul, din care pricină se plîngeau că nu pot mînca decît foarte puţin, ca nişte paseri. Se sărutau cu veselie cînd se întîlneau, iar pe din dos se cleveteau. Şi toate aveau o mare suferinţă ascunsă: mîinile roşii şi noduroase, pe care zadarnic le frecau cu cărămidă şi le ungeau cu tot soiul de alifii.

XII

Mătuşa Casandra

În moara Zadoinei vîjîiau apele limpezi, repezindu-se de sub podişul de gheaţă în roatele grele, încărcate de sloiuri. Rîşniţele hîrîiau şi oamenii îşi aşteptau rîndul cinchiţi lîngă foc. Moş Neculai tropăia cu ciubotele-i mari suind şi coborînd scările, iar mătuşa Casandra gogea zgreburind şi umblînd tăcută, învălită într-o tohoancă miţoasă.

Zaharia se dădea în vînt în toate părţile. El lucra cu toporul la roţi, el dădea drumul şerpilor înţi de apă, el deschidea produfuri peştilor pe sticla iazului, el cutreiera întinderile albăstrii ale omătului, cu puşca, după vînat.

Şi în toate treburile grele, în toate rătăcirile lui se gîndea la Anica. Întîlnirile cu dînsa erau rare. Zilele şi nopţile-i păreau nemăsurat de lungi, un foc mare îi cutreiera trupul, şi sta cu ochii mari aţintiţi, cu gîndul la cea care-i era dragă.

Femeia venea cînd putea să înșele bănuielile bărbatului. Se furișa pînă în preajma morii și aștepta pe flăcău. El o zărea, înfrigurată și îmbodolită, de departe, și dădea curînd drumul oamenilor. Pe calea curățită ibovnica intra și el o petrecea din urmă, cu inima bătînd, prin umbra amurgitului care umplea moara. Lăsa stavilele, — un șiroit de apă alungată, apoi țîrîiri subțirele urmau, apoi tăcerea, și ei se apropiau unul de altul în întuneric, pe dibuite, și se cuprindeau, în mirosul ușor de fum și de făină al podului. Se întrebau despre năcazuri cu glasuri stăpînite, se bucurau de clipa întîlnirii, și se iubeau cu o dragoste mare și simplă.

Într-un tîrziu, scoborau, ieșeau din moara cufundată în tăcere. Afară era o lună gălbie de-abia lucind prin negura care acoperea iazul și cîmpiile. Luminile tîrgului nu se vedeau, nici ale satului, și-n liniștea adîncă de-abia se auzea cine știe unde hămăind un cîne. Uneori pîrîia gheața de ger; un fîșîit trecea pe sus, ori o umbră se strecura spre pîlcurile de trestii și Zaharia, cu pușca în spate, o petrecea pe Anica pînă la marginea satului, apoi se întorcea singur la moară, pe gînduri, cu sufletul încărcat de bucurie. A doua zi lucra mai cu spor și mai cu tragere de inimă. Numai cîteodată se oprea și se uita înainte, în gol, zîmbind.

Moșneagul Neculai Zadoina și baba știau de toate acestea. Bătrînul se făcea că nu vede, habar n-are; mătușa Casandra, însă, nu-și mai afla locul de ciudă și mormăia și căuta pricină flăcăului întruna. Acuma, după ce tot gogise, căzuse la pat; altfel s-ar fi repezit într-un suflet pînă-n sat — cum de multe ori o bătea gîndul, — s-ar fi oprit la ușa Anicăi ș-ar fi început o batjocură, să se scoale tot satul în gura ei.

Dar din pat nu se putea mişca. Sta cu fruntea încreţită şi cu ochii bolnavi şi se gîndea, şi nu mai putea să priceapă cum de mai adie dragostea prin moara ei, cînd ea de mult a uitat de aşa-ceva.

Afară de asta, cum veni postul, slăbi mai tare, şi felurite gînduri i se războiau în cap. Bietul moşneag aduse un doftor neamţ cu ochelari de aur pe nasul roş, care totdeauna fluiera uitîndu-se pe sus: doftorul tîrgului. Ş-acela o cercetase, i se uitase în gură, îi scosese limba, o bătuse pe spate şi pe piept — de se îngrozise ca de alte-cele biata mătuşă Casandra. La urmă, neamţul întrebă:

— Asta nu muncat carne?

— Nu! strigă moşneagul scuturîndu-şi pletele. Nu se cade: — post!

— Aber prost nu se pote, zise doftorul uitîndu-se peste ochelari. La dinsul trebui carne mult.

Baba se uita la el spăriată. După ce-l văzu c-a ieşit, întrebă încet:

— Ce-a zis, moşnege? Să mînînc carne multă?

— Cam aşa.

— Da' unde se află, omule? Mă trăsneşte Celde-sus. Cum să mă spurc eu la bătrîneţă?

Veniră apoi babe şi o sfătuiră în toate felurile: să ia *salcie* cu rachiu, ori rădăcină de spînţ cu rachiu, şi alte multe buruieni, tot cu rachiu. Îi stînseră, ursărite, fiarele în apă neîncepută, o frecară cu usturoi, o descîntară, îi desfăcură, dar boala stăruia.

Într-un rînd veni la moară mătuşa Anghelina. Intră în odăiţa caldă unde zăcea bătrîna, se aşeză la căpătăiul ei şi începu s-o întrebe ce are şi de ce boleşte atîta.

— De ce, de ce, cuscră Anghelină, prinse a se tîngui baba Casandra. Iaca, de inimă rea, ce crezi? Ticăloasa ceea de Anica Răduțului mi-a scos flăcăul din minți și pace! Ard-o focul s-o ardă! Cum îmi frige ea mie inima! Iaca, numai din pricina asta am să intru-n pămînt!

— Ara! Taci din gură, femeie, zise crîșmărița, să nu cumva să vorbești într-un ceas rău! De ce n-ai adus doftorul? Iaca neamțul cela m-a pus pe picioare acu doi ani, cînd am crezut că n-am să mă mai scol.

— Unde se poate, Anghelină? Zice că să mînînc carne.

— Apoi îi mînca, ce să faci? La o întîmplare de boală și Dumnezeu iartă!

— Mare vorbă ai spus, cuscră! Da' uite, acu să știu că mă scol și-ntineresc, și pacatul ista nu-l mai fac. Toi pățitu-i priceput. Să vezi ce mi s-a întîmplat acu cinci ani... Iaca și dintr-aceea poate mi se trage mie acum...

Babei îi ardeau ochii în obrazul uscat ca o smochină. Iar mătușa Anghelina își duse mîna la gură și începu și ea a se pătrunde de adevărul păcatului.

— Uite, se împlinesc cinci ani în postul ista, începu morărița, grămădindu-se lîngă sobă cu genunchii strînși și trăgîndu-și tulpanul peste gură. Zaharia nu era acasă. Moșneagul meu toată ziua fusese la tîrg, că era într-o duminică, și cînd a venit acasă era flămînd, saracul, de-abia vedea înaintea ochilor.

— Măi nevastă, zice, ia să-mi frigi niște costițe de porc. Mor de foame.

Mie, de colo, parcă mi-au zburat mințile. Uitasem că tocmai în ziua aceea intram în săptămîna albă.

— Bine, zic, să frig.

Şi de cuvînt. Mă sui în pod, tai vreo cîteva costiţe afumate şi le pun ici, la foc, în hîrbul cela de ceaun, că-l vezi : îi colo, după sobă. Mestec mămăliga, o răstorn pe fund şi ne punem să mîncăm.

Şi nu ştiu dac-am luat mai mult de-o înghiţitură, cuscră dragă, — da, numai o înghiţitură am luat, şi parc-am luat foc în gură, parc-am luat otravă, aşa m-a ars ! Deodată îmi trece prin minte că-i pacat. Am lasat acolo şi mîncare şi tot s-am ieşit afară. Parcă eram nebună. Dau cu ochii de nişte oameni.

— Ce-aţi mîncat azi ? zic.

— Ce să mîncăm ? îi dă unul. Ia nişte fasole, nişte verze, ca omul...

Nici nu ştiu ce-am mai spus. Ici, în piept, mă ardea îmbucătura ca un bulgăre de foc.

Şi peste noapte, dragă Anghelină, n-a dat *bala* la purcică ? Că aveam o purcicuţă irumuşică şi grăsuţă, de-ţi era drag să te uiţi la dînsa. Şi ţipa, saraca, parcă zicea : săriţi de mă scăpaţi ! Iar omul meu dormea să tai lemne pe el. Degeaba-l scuturam şi răcneam la el. Parcă era de piatră. Şi s-a dus lupul cu purcica.

La anul, nu ne-a murit un mînz ? Pe urmă n-a căzut Neculai bolnav ? Ş-acu nu-i altă pacoste cu flăcăul ista ? Pedeapsa Celui-de-sus, ce crezi ? Da' să ştiu că mor şi nu mă spurc !

Mătuşa Anghelina nu mai zicea nimic. Ce putea să mai spuie ?

Cînd intră moşneagul, baba iar blăstăma pe Anica şi-l căina pe Zaharia.

— Măi *fumeie* zise morarul năcăjit, lasă băietu-n pace ! Ce treabă ai tu cu viaţa lui ? Măi-măi-măi ! Mi-ai făcut capu călindar !

Iar morărița își sui tulpanul pînă peste nas și suspină din adînc, plină de năduh.

Și zile, și săptămîni trecură. Morărița gemea, bătrînul se suia și se scobora pe scări, grăia și rîdea cu oamenii care soseau cu carăle încărcate, moara hîrîia și hadaragul toată ziua pocănea în teică, apele vîjîiau năvălind din scoc și Zaharia de-abia aștepta să treacă vremea, ca să-i vie dragostea.

Apoi sosiră, în luna lui faur, unele ceasuri cu rîs de soare ; vremea prindea să dea în moină. Toată ziua cînta cucoșul în moară. Pe coasta Halmului și dincolo, spre livezile din dosul crîșmei lui moș Precu, munții de omăt se întindeau în valuri și așteptau vînturile calde și zilele cu soare arzător.

XIII

Șuvoaiele

Zilele cu soare fierbinte veniră dintr-o dată. Zăpada se muie ca ceara, scăzu și dădu drumul izvoarelor de apă.

Pămînt bătînd în verde prinse a se arăta ici-colo, pe costișe. Apoi prin hîrtoape se năpustiră șuvoaiele săltînd ca pe niște trepte, frămîntîndu-se și spumegînd. Iazul se umflă și ieși din matcă. Bătrînul și Zaharia ridicară toate stavilele de la opust. Valuri tulburi creșteau amestecate cu pale de fîn, cu strujeni și cu găteje. Se roteau fierbînd la gura larg deschisă, apoi odată se cufundau sunînd într-o cădere uriașă, într-un freamăt asurzitor, în nenumărate raze scînteietoare, într-o volbură de spumă.

In ziua întăia, spre sară, apele suindu-se pînă la o palmă de drum, moșneagul începu a se îngrija. Noap-

tea, tatăl şi feciorul nu putură să închidă ochii. Umblau ca nişte umbre, cu fînarele, vărsînd dungi mari de sînge pe valurile negre.

Dimineaţa, nu mai era chip. Zaharia încălecă şi intră în Broşteni ca să caute oameni de ajutor; apoi, printre sătenii grămădiţi în toate părţile şi deşteptaţi de zvonul primejdiei, îşi rupse cale pînă la casa Anicăi. Intr-un tîrziu, cînd coborî cu oamenii la zăgazuri, găsi pe bătrîn scoţîndu-şi baba din moară. Pe ici, pe colo, pînza de apă se înălţase în şosea şi se strecura în şerpi, furişîndu-se, spre clinul de dincolo.

Şi deodată crăpă o parte din iezătura de lîngă opust. Apa clipoti într-un talaz mare, urni îngrămădirea de pămînt, sălciile se clătinară, se lăsară într-o parte, se cufundară încet, iar undele, sfredelindu-se în surpături, horcăind în goluri, se adunară ca pentru o luptă, se înălţară într-o izbire, ca un grumaz înoordat, — şi, scurt, malul şi opustul se prăbuşiră. Apele răzbiră în urmă, într-un şuier de furtună, şi duseră la vale grinzi şi scînduri, şi sălcii învăluite care se zbăteau în vîltori cu rădăcinile în sus ca nişte capete îngrozite cu pletele vîlvoi.

Oamenii se frămîntau împrejurul morii. Scoteau în drum şi tîrau spre deal boclucurile gospodăriei şi ţuhalii cu uium. Strigau şi chemau, se îndemnau şi se purtau încolo şi-ncoace, pe cînd baba, sus pe costişă, în şleah, între boclucuri, sta ca o arătare şi se ruga făcîndu-şi cruce. Moş Neculai privea cu linişte mînia apelor, priveghea şi îndemna pe săteni.

Şi iată că undele răzbătură peste şosea şi dincoace, la lăptoc. Cuprinseră bătătura şi intrară în moară.

Era, în ziua aceea, un cer limpede ca lacrima şi soarele umplea lumea de lumină.

Peste tîrg, peste livezi negre, peste sat, odihneau aburi uşori. Şi apele veneau din ce în ce mai mari pe iaz, adunate ca într-un jgheab din toate rîpele şi de pe toate dealurile depărtării.

Şi cum se zbuciumau toţi oamenii în jurul gospodăriei risipite, a vitelor care mugeau, a cailor care rînchezau şi se frămîntau, — iată că o femeie se arătă venind în fugă din tîrg spre opust, cu părul despletit.

Zaharia, din moară, de departe o cunoscu şi se repezi.

Învălui cu paşi mari apa, îşi îndesă căciula în cap, trecu repede drumul pînă la ieşătura dărîmată şi acolo se opri. Întrebă tare, prin larma valurilor:

— Ce-i, Anică ?

— Vai de mine ! strigă femeia. A aflat Ion că ai fost ast'dimineaţă la mine şi m-a bătut, m-a ucis, iar acu umblă după mine cu cuţitul ! Noroc că l-au poprit oamenii la crîşmă...

Se lăsă în drum, cu mîinile la urechi, şi prinse a se boci. Iar Zaharia sta pe mal şi privea cu ochii încruntaţi la vîna groasă de apă tulbure, care-l despărţea de scheletul negru al opustului dărîmat.

Şi în lumina aceea de aur, pe drumul prăvălatic al tîrgului, se arătă dintr-o dată Răduţu. Venea, naît şi voinic, cumpănindu-se, cu căciula pe ceafă. Cum zări pe femeie se opri. Apoi porni în goană, prăvălindu-se parcă spre dînsa.

Oamenii din preajma morii se opriseră din frămîntare şi priveau. — Hoţomanul se apropia. Zaharia stătu o clipă în cumpănă. După aceea se plecă pe marginea dărîmăturii şi se repezi. Căzu în spuma zgomotoasă, se ridică deasupra şi se căţără de un taraş al opustului. De la acela se trase cu luare-aminte spre şchelele risipite, şi prin apă, pînă la brîu, de pe grindă pe grindă,

se strecură pînă dincolo prin cernerea stropilor, prin împroşcarea bulgărilor argintii, prin zarvă şi spumegare.

Oamenii priveau de departe. Şi văzură, dincolo, pe Răduţu tăbărînd asupra nevestei şi turtind-o în ţărînă cu pumni grei, care cădeau unul după altul. Văzură şi pe Zaharia înălţîndu-se şiroind de apă în şosea.

Apoi cei doi oameni, ca într-un fulger, răsăriră faţă în faţă, plecaţi, gata să treacă unul prin altul. Ş-odată se prăpăstuiră, se izbiră. Căzură, zbucniră iar în picioare, se trăsniră cu pumni bolovănoşi în cap, iar se izbiră unul în altul şi, ca luaţi de o suflare viforoasă, se răsuciră într-o clipă pe marginea golului şi se prăbuşiră în adînc.

Apa-i duse ca pe o roată neagră la vale. Cînd un obraz, cînd altul se arăta în lumină; apoi o mînă se înălţă în sus, scuturînd parcă ceva, şi apa spintecată deschise loc unui cap. Omul, Zaharia, se înălţă pe valuri şi începu a-şi zvîrli braţele în înot voinicesc spre mal, întăi vijelios, apoi tot mai domol, pînă ce undele parcă-l zvîrliră, cît era de lung, pe iarba arsă, presărată de colţi verzi, a malului.

Imi aduc aminte că l-am văzut într-amurgul, galben, cu obrazul plin de sînge şi de vînătăi, — iar Anica se trăgea de cap şi urla ca o nebună împrejur. Oameni, femei grămădindu-se şi vorbind, faţa blajină a lui moş Precu şi a mătuşii Anghelina, părintele Dumitru cu Roaiba lui... O mulţime de icoane, o mulţime de vorbe...

. . . . . .

Şi de-atuncea au trecut ani după ani. Mormintele celor care au murit nu se mai cunosc, şi o lume nouă se încălzeşte la soarele care a luminat odată crîşma lui moş Precu. Amintirile vin risipite, în neorînduială,

cu luminile şi întunericul lor; şi umbrele vechi care s-au zbuciumat în jurul copilăriei mele se arată şi se strecoară tăcute, — oameni altădată buni, ori răi, veselindu-se şi suferind.

Uitarea i-a troienit pe toţi, şi acuma ştiu bine că dintre cei răi nici unul nu era vinovat.

VÎNTUL

— Poveste de Crăciun —

În noaptea de Crăciun, Vîntului îi veni toana să tragă o raită prin capitala noastră.

Felinarele ardeau în cearcăne sidefii, prin roirile de fulgi care se înfundau vîrtej pe străzi, intrau fîşîind în ganguri goale şi se purtau ca nişte aripi mari, albe, prin muţenie şi singurătate.

Rari trecători ieşeau o clipă în roţile slabe de lumină, zgreburiţi, cu gulerele paltoanelor ridicate, cu mîinile şi cu bastonul în buzunar, apoi intrau în marea de umbră, se pierdeau prin dosuri, ca nişte năluci negre. Prin geamurile îngheţate pătrundeau lumini roşii.

Vîntul porni murmurînd întâi încet; apoi ridică un val mare de zăpadă măruntă sus, deasupra oraşului întunecat, unde pare că pluteşte un fum luminos, şi-l repezi bubuind peste casele negre şi peste luminile pîlpîitoare. După aceea prinse a cînta pe gînduri, rătăcind pe căile goale.

Îşi scutura din cînd în cînd barba mare, albă, ca o învăluire de vifor, şi pletele cărunte care pîrîiau biciuind ziduri reci; ochii licăreau ca două stele de fosfor şi trupul străveziu se înmlădia în vîrtejuri

nalte şi alerga învăluit în pînzele-i albe, ca o fantasmă.

— Ia să vedem, — îşi şopti Vîntul în barbă, — ce mai ala-bala prin cetatea asta romînească? — Ce-i aici? Palatul!...

Se furişă pe lîngă ziduri, apoi năvăli asupra sentinelelor, le învălui în roţi de viscol şi trecu pe lîngă ele. Glasul lui pătrunse ca o cîntare moale pe sub bolţi. Singurătate şi tăcere pretutindeni. Numai de departe, dintr-un colţ, părea că vine, ca în vis, un zvon melodios.

— Aici e locul cel rîvnit? murmură Vîntul. Da, ăsta-i palatul tăcerii şi-al gîndirii. Aici locuiesc fiinţe care au suferit mult. Vai de sufletele lor!

Vîntul ieşi suspinînd, zvîrli snopi albi de nea asupra străjilor tăcute şi trecu înainte.

Pe Calea Victoriei, scînteiau lumini la geamuri mari şi prin cernerea luminoasă a fulgilor treceau siluete elegante de femei. Gomoşi în paltoane cu umere uriaşe mergeau îndărătul lor, făceau paşi mari şi întindeau capetele şoptind şi zîmbind.

— Prostii! zise Vîntul. Apoi se opri.

— Dar aici, ce-i? Teatrul Naţional! Ei, bravo, aici este ce este. Să vedem!

Un gulerat deschise uşile pe rînd ca să iasă afară, şi bătrînul se strecură înlăuntru.

Staluri goale. Ici-colo, pe scaune, dormitau umbre singuratice. Şi-n lumina vioaie a lămpilor, pe scena uriaşă, un cavaler în haine brodate, c-o spadă lucitoare în mînă, ţipa cu jale şi se uita înspăimîntat în jurul lui, la scena goală şi la stalurile goale.

—Vai de capul lor! — oftă Vîntul, furişîndu-se afară. Altădată, pe vremea asta, ce veselie şi ce chef era pretutindeni! *Premelege!* mare ticăloşie!

Mormăind, Vîntul dădu pe bulevarde, şi deodată o porni chiuind în lungul lor.

Trecea prin colţuri întunecoase, zvîrlind sarcini grele de zăpadă, se ridica pe sus, umbla pe casele tăbluite, care vuiau sec, striga pe coşuri, se lăsa în lungul zidurilor, zvîrlea pumni de viscol în geamuri şi trecea înainte. Intonările lui aici erau melodii de jale, aici erau hohote de rîs; cîteodată scădeau în bombăniri duioase, se prelungeau în suspine mîhnite ca nişte plîngeri de vioară, creşteau gemînd în strigări de bucium, scădeau în note joase de flaut, în murmurări adînci.

Cetatea era pustie; pe căile ei fugeau umbre încovoiate.

Deodată Vîntul se opri la un colţ, rîzînd încet.

Un cetăţean venea greu pe strada dosnică. Se oprea cîteodată şi mormăia vorbe nedesluşite, apoi pornea repede, şovăind, către un felinar. Acolo se oprea brusc, îmbrăţişa stîlpul, îşi pleca trupul şi capul înainte, vorbind duios. Era îmbrăcat cu un pardesiu rupt şi ponosit şi în cap avea un joben desfundat, plesnit cam pe-o ureche.

Vîntul ieşi de după colţ şi prinse a glumi cu dînsul. Îi suflă prin coatele pardesiului întăi, apoi răsfrînse în laturi dintr-o dată pulpanele fără bumbi.

— A dracului treabă! mormăi omul, dă-mi pace, domnule! Acum vrei să-mi iai şi baltonul? Ai spus că-mi dai pă datorie!... Lasă baltonul, nenişorule!

— Cum te cheamă, frate? şopti Vîntul.

— Cum mă cheamă? Asta-i! acum nu ştii cum mă cheamă! răspunse omul lăsînd felinarul şi repezindu-se pînă în cealaltă margine a stradei; eu sînt om mare, domnule, om mare! Lasă baltonul! te pui cu

mine? ştii cu cine ai a face? Pe mine, nenişorule, mă cheamă Cinste Politică!...

— Bravo ţie, bre! vorbi Vîntul. Bravo ţie, Cinste Politică, ţine bine baltonul!

Domnul Cinste apucă cu amîndouă mînile pulpanele pardesiului, dar bătrînul îi umflă jobenul spart şi i-l zvîrli cine ştie unde, apoi îi rîse în nasul roşaprins, îl învălui într-un vîrtej albăstriu şi-l repezi înainte.

— Musiu, nu mă ofensa! strigă domnul Cinste; dă-mi pace măcar în noaptea asta, că destul sînt eu necăjit tot anul! Dă-mi jobenul, domnule!

Dar pălăria zbura ca o pasere neagră prin viscol, şi domnul Cinste începu a alerga după dînsa bălăbănindu-se în toate părţile şi călcînd de sus, ca din pod.

Vîntul trecu repede înainte şi pătrunse în curtea unei case boiereşti, odată cu pălăria.

Privi pe ferestre: oameni sclivisiţi şi falnici dădeau din mîni şi se zbuciumau; era larmă mare înlăuntru, discuţie cu răcnete, de nu se mai auzeau rîsetele de-afară ale moşului.

— Aha! aici e sfat mare politic, murmură Vîntul rînjind. Să-l trimet şi pe domnul Cinste aici... Şi pe cînd se deschidea mare o uşă şi izbucnea lumina în noaptea de-afară, bătrînul zvîrli jobenul spart în salonul sfatului, apoi înşfăcă de ceafă pe cetăţean şi-l repezi după jobenul său.

Se făcu o larmă nemaipomenită în sfat:

— Afară! afară! afară calicul! daţi-l afară!...

In vreme ce izbucnea furtuna de răcnete asupra domnului Cinste, Vîntul porni hohotind înainte, învăluindu-se în pînzele-i albe.

In negura străzilor îl întîmpinau troiene de zăpadă;

el le răscolea, făcea suluri şi le zvîrlea în noapte. Pe ici pe colo, copaci singuratici se ridicau; el îi scutura, trecea prin ei ca un zvon de cascadă, lua cele din urmă frunze uscate şi le purta în undele răsuflării lui.

— Hu-hu-hu-hu! prinse a rîde bătrînul; ia să văd şi tinereţa ce face... Tinereţă plină de viaţă, hu-hu-hu!, tinereţă, dragoste şi poezie!

Se opri în mijlocul unei grădini, la geamurile unei căsuţe. Răsuflă odată adînc şi duhul lui trecu ca un şuiet de val prin ramuri uscate şi printr-un brad singuratic, apoi îşi ţinu sufletul şi se piti la fereastră.

O fată sta la masă şi cetea la lumina lămpii. Genele lungi, plecate, puneau o umbră uşoară pe obrajii străvezii. Cetea, dar se cunoştea că gîndurile-i sînt călătoare. Vîntul o privi o clipă în tăcere, apoi oftă şi bătu în geam. Fata tresări, îşi ridică ochii plini de visuri şi rămase ascultînd. Moşul prinse a îngîna pe nas o melodie de dragoste, apoi ciocăni iar în geam. Copila se ridică şi păşi încet spre fereastră.

— Tu eşti, moşule? întrebă ea.

— Eu sînt.

— Tare mi-e dor, moşule, de El! — şi-şi puse mîna pe inimă. Du-te şi-i spune că mă gîndesc la dînsul şi mi-e drag cum nu se poate spune!

— Bine, bine, murmură înduioşat Vîntul, mă duc, draga moşului, nu te teme!

— Mîngîie-l, Vîntule, sărută-l din partea mea!

Bătrînul porni. Trecu peste grădini pustiite, peste case reci şi întunecoase, prin ganguri negre, prin care se strecura nenorocirea, trecu deşteptînd cu glasul lui multe suflete şi multe dureri, — şi departe, departe, la marginea oraşului, se opri la fereastra poetului sărac.

— Aici e poezia, aici e gloria țării... mormăi supărat Vîntul și privi pe geamul înghețat.

Poetul sta la masa de brad, tremurînd de frig și de foame poate. In vatra rece, în cenușă, nu licărea nici o steluță. In toată odaia mohorîtă își împrăștia lumina mîhnită un capăt de lumînare, care se topea pe sfîrșite pe un colț de masă.

Poetul scria. Din cînd în cînd își ridica în tavanul sur ochii bolnavi, își apropia de gură pumnii și sufla în degetele înghețate.

— Aici e bucuria țării!... mormăi bătrînul. Hai, moșnege, du-te și-i spune vorbe bune. Hai să-l încălzim cu mîngîieri. I-a trimes fata dor și sărutări.

Și Vîntul se năpusti în fereastră, sparse geamurile, intră în odaie c-o dîră lungă de viscol, își flutură barba și stînse lumînarea, și-și puse sărutarea înghețată pe fruntea poetului.

Apoi suflă spuza din vatră, lăsă odaia săracă în întuneric și tăcere și ieși cîntînd pe hoarnă. Prinse a alerga înainte, prin cetatea plîngerii, înmlădiindu-se în vîrtejuri nalte, scuturîndu-și barba mare și biciuind cu ea ziduri reci. Ochii lui scînteiau ca două stele de fosfor; glasul lui deștepta durerea, țipa chinuit și viforos ca un arcuș pe vioară, cobora în murmurări duioase. Trecu pe străzi pustii, se opri la geamuri mohorîte, cîntînd încet, cu jale, și intră pe coșuri oftînd în casele săracilor; cîntă copiilor nașterea Mîntuitorului, bătrînilor le îngînă romanțe din vremuri fericite, — și tuturora, acum ca și într-atîtea sute de ani, le aduse mîngîierea că răsare luceafărul Nădejdii, pentru vremuri mai bune.

MOȘUL

Moș Andrei, un frate al bunicului, era singurul rămas dintre *cei vechi*. Părea că trăiește într-o lume a lui, o lume apusă, pe care și-o evoca singur în tăcerea odăii bătrîne, între mobilele de sute de ani și între portretele întunecoase ale străbunilor.

In jurul lui, printre noi cei tineri, era o necontenită mirare. Hainele lui străvechi, lustruite și trainice, ciubucul lung și filigenele de cafea, lungile și tăcutele meditații, plimbările singuratice în luncile Siretului, toate, de zeci de ani aceleași, ne puneau încă în uimire.

Eram și noi acuma, dragă Doamne, cu mustață, intrasem în lume; cu toate acestea, o sfială ciudată ne cuprindea în fața strămoșului.

Ochii aprigi sub sprîncene cărunte; gura dureros aplecată în colțuri; mustățile albe, mari; durerea veche care-l împresura ca o negură, — toate, întotdeauna, ne făceau să trecem în vîrful picioarelor pe lîngă dînsul.

La petrecerile de familie nu lua parte decît foarte rar și atunci chema, în povestirile lui, viața altui veac.

Mai cu samă în seri de iarnă, cînd vînturile aduc în parcuri vuiete de valuri şi ţipete omeneşti, glasul lui avea o întunecoasă putere de evocare. Legendele străbune, pe pămîntul acesta stropit cu bură de sînge şi lacrimi, de multe ori ne zguduiau pînă în adîncuri.

Şi multă vreme n-am pătruns taina care-i acoperea trecutul. Tîrziu, către sfîrşitul vieţii lui, într-un amurg de vară, bătrînul a povestit o întîmplare din tinereţă, şi atunci am priceput totul.

Stăteam în jurul lui, în cerdacul casei, în liniştea ce stăpînea curtea boierească. Înaintea noastră se întindea cîmpia Siretului pînă în asfinţitul înflăcărat. Prin livada mare din coasta casei, trecea un susur slab ca de izvor depărtat, şi de departe, din imaşurile întinse, veneau murmurele tălăngilor.

Bătrînul vorbea cu glas încet, cu ochii duşi, şi noi stăteam tăcuţi, ca într-o biserică.

— Era odată... începu bătrînul; era odată, măi băieţi... o zînă... Ce vă spun eu, e poveste ca toate poveştile... Era o fată, frumoasă coz. Şedea departe de locurile acestea, şi e mult de-atunci! — Dar ce frumoasă era, dragii moşului!... Avea doi ochi mari, negri, ca două flori întunecoase; sprîncene codate, sub care fulgerau ochii; şi o gură, o gură... parcă atunci era crestată cu pumnalul în pieliţa albă ca laptele...

Moşul se opri deodată, îşi trecu mîna prin păru-i alb ca neaua, îşi mîngîie mustăţile tufoase şi se lăsă pe speteaza moale a jîlţului, cu ochii duşi, cu faţa plină de un zîmbet foarte dulce şi foarte trist.

Deodată, în tăcerea care se întinsese, — în sat, începu să sune toaca, întăi rar, apoi din ce în ce mai repede, cu înmlădieri de cîntec. După aceea, clopotele prinseră a vibra: cele mici subţirel, ca o muzică tînără;

cel mare amărît, plin de jale. Plînsul lui grav umplea casa bătrînă, livada și cîmpia mare cu un prelung bubuit melodic.

Clopotele mici tăcură dintr-o dată. Cel mare dăngăni încă de trei ori, — apoi în aer rămase multă vreme, plutind, freamătul arămii.

Tăcerea se întinse. Moș Andrei suspină, tulburat de amintirile-i depărtate, după aceea iar începu să vorbească. Pe cîmpie, se întinsese o umbră ușoară; departe, un copac pitic și, alături, scheletul unei cumpene de fîntînă se zugrăveau cu negru pe cerul roș.

Moșul începu iar a vorbi, pe cînd lumina scădea încet-încet. Amurgul se întinse. O lumină trandafirie mai rămăsese deasupra asfințitului; pîcla fumurie umplea șesurile.

Și moșneagul rostea o poveste nespus de tristă. Glasul lui ne pătrundea ca un fior. Sara veni; cîteva lumini albe scînteiară sus, pe boltă; gangurile vechi oftară, deșteptate de vîntul serii. În jurul bătrînului umblau umbrele trecutului. El le vedea, le urmărea și glasul lui duios povestea durerile de altădată.

Moșule, moșule, cît de tare îți tremura glasul!

Noi totdeauna ne-am mirat de ce ai trăit așa de singuratic, fără dureri și bucurii mari. Dar n-am știut, moșule, că, în trecutul tău îndepărtat, au ars doruri mari și au curs lacrimi de foc. Nu știam pe atunci că, odată și odată, glasul tău a cîntat de dragoste, că ochii tăi senini au oglindit un chip adorat; nu știam că ai suferit și te-ai zbătut, pentru că femeia iubită era a altuia!

Încălecai pe murgul tău încordat; alergai, noaptea, prin ploi și vînturi, pînă la curtea ei. Ce vremuri erau acelea, moșule, cînd erai tu cu părul ca pana

corbului şi cu braţul de criţă ! Îţi ascundeai dragostea la marginea unei păduri, în bordeiul unui pădurar. Cîte sărutări, cîte oftări şi cîte hotărîri ! Pînă ce, într-o noapte, aţi auzit, în tăcerea iubirii voastre, tropote şi glasuri străine...

Ţi-ai luat draga în braţe, ai încălecat şi ai dat drumul fugarului în noapte. Zburai prin întuneric ca o nălucă ; braţele iubitei se încolăciseră pe după gîtul tău ; în urmă, se auzeau tropote, şi tu îţi sîngerai calul cu pintenii şi spintecai vîntul.

Deodată, la o cotitură, saltă pe cărare o namilă : un ţigan care-ţi ieşise înainte, aruncîndu-se în prăjină... Tragi pistolul din coburi, dobori namila la pămînt, şi înainte ! Dar la un pod ţi se zvîrle, din vîrful prăjinii, altul în cale ; de cealaltă parte altul ; din urmă altul. Tragi hangerul, înţepi fugarul în coaste, treci, — dar s-aud bubuiri în urmă, — tresari... Braţele moi ale iubitei te strîng tare, gura ei te caută gemînd, te sărută, o dată te mai sărută lung, de cea din urmă oară !

Moşule, moşule, n-am ştiut că ţi-ai îngropat inima aproape de tot, în livadă ; n-am ştiut că în multe nopţi a curs izvor cald de lacrimi pe groapa moartei ; nu ţi-am înţeles viaţa de tăcere şi de gînduri ; dar cînd te-am auzit povestind, am înţeles !

Cît de tare îţi tremura glasul, şi cum îţi luceau ochii !

— Zîna s-a dus, dragii mei, şi anii au trecut. Murgul a îmbătrînit şi a căzut ; i-au putrezit şi oasele... Hamgerul tinereţii ruginește în cui... Eu sînt altul, dragii mei, sînt umbra celui de altădată... şi nu înţeleg de ce mai trăiesc...

In tăcerea serii, glasul moşului conteni. Vîntul se strecura trist prin jurul casei bătrîne, ca un suflet

rătăcit ; prin gangurile boltite şi prin odăile mari se deşteptau umbrele celor duşi. Stele mari ardeau sus : păreau nişte crini de aur, pe o apă albastră. Şi din nemărginirea cîmpiei, din necunoscut, prinse a izvorî tînguirea de bucium, slabă, de abia simţită, ca o adiere melodioasă.

Moşul se sculă încet, coborî cu greutate treptele negre şi intră în livadă. Se aşeză subt un frasin bătrîn, pe o bancă de piatră. Îşi plecă fruntea în palme şi rămase nemişcat, pe cînd vîntul uşor aducea înmlădierile dureroase ale buciumului. Barba şi părul de argint scînteiau în umbră. Şi noi ne uitam la moşul care stătea lîngă mormîntul inimii lui, — şi tăceam.

UN VITEAZ

Moşneagul îşi rupse o clipă firul vorbei, prinse, cu mîna-i aspră şi păroasă, un cărbune din jaraticul ce-i pîlpîia dinainte, şi-l aşeză cu măiestrie în lulea ; pufăi de cîteva ori, pîc-pîc, apoi îşi coborî ochii către ţigan.

Dinu, cu pîntecele pe iarbă, cu bărbia rezemată în palme, privea încordat. Pletele lui sclipeau ca păcura, în bătaia focului; ochii neliniştiţi urmăreau fulgerători fiecare mişcare a bătrînului.

Era într-o noapte caldă de iulie ; luna încă nu răsărise. Un freamăt domol, ca-n vis, venea din lunca ce înnegrea sub coastă ; încolo, tăcere adîncă plutea pe fîneţele mirositoare.

— Ei, tătuco, pe urmă ?

Şi băiatul se tîrî pe pîntece mai aproape de moşneag.

Moş Ion îşi scoase pipa din gură, scuipă într-o parte, apoi îşi mîngîie liniştit barba albă.

— Apoi, măi Dinule, aşa cum îţi spun : hai-hai, tupiluş, uşor, parcă ne temeam să nu ne simtă cineva, am apucat pe la capătul ogoarelor, prin tufe. Puşca, o vezi : tot asta care zace lîngă mine, — o strîngeam cu nădejde la piept. Mă gîndeam : Cine ştie ! poate

dăm de cei cu boclucul! Da' era o noapte, bre, fără lună, întunecoasă, beznă; îţi era mai mare groaza; dădeam în gropi, ne izbeam cap în cap... putea să te trăsnească unul de la doi paşi, fără să-l vezi.

Intr-un răstimp, grăieşte Vasile, de lîngă mine:

— Măi Ioane, zice, oare ce i-o fi trăsnit boierului prin cap, să ne mîie prin ogoare, pe o vreme ca asta? Păi, dacă-i pe-aceea, de hoţi nu te poţi feri. Zgîrcit e, bre! nu se mai satură de atîta bănărit! — Taci, măi, zic eu de colo, aşa avem poruncă, aşa să facem! Hai şi ne-om aciua ici, pe iarbă, în tufe.

Şi ne-am aşezat noi acolo, la capătul ogoarelor, în tufe de porumbrei.

Trece aşa vreme de un ceas, — numai ce auzim, pe carare, pîş-pîş... Venea cineva; dar de văzut, nu vedeam nimic. Mi-a sărit inima din loc!

— Măi Vasile, acu-i acu!

Ceia, de-abia sufla. Ce socoţi? De aprigi ce eram, bătea inima în noi, ca o vrabie, cînd o prinzi ş-o ţii în mînă.

— Ştii ce? şoptesc, să-i lăsăm, — să vedem ce-au să facă...

Şi parcă, nu ştiu cum, mi se ridica un nod în gît şi asudasem la rădăcina părului. Ceia se apropiau, prin întuneric; îi auzeam vorbind în şoaptă. Apucasem pe Vasile de braţ. Cînd au fost drept noi, odată m-am încordat: «Acu!» Şi cînd am strigat, parcă mi s-au rupt băierile inimii. Am slobozit puşca şi m-am repezit!...

Ţiganul izbucni:

— Aoleo, tătuco, aoleo!... Pă urmă?

Se sculase pe brînci şi, cu gura căscată, cu ochii mari, stătea înaintea bătrînului, să-l mînînce, nu altceva.

Focul pîlpîia; cele din urmă găteje se îndoiau, pîrîind. Moş Ion îşi dădu căciula pe ceafă şi mai pufăi de cîteva ori, cu ochii la botul pipei. Ţiganul aştepta.

— Pe urmă, vorbi moş Ion, m-am simţit cuprins de gît. Nu mai ştiam pe ce lume-s. Am ridicat stratul puştii şi am dat, am dat cu sete! Nu ştiu ce-a mai fost. Am auzit un răcnet, după aceea am lunecat pe iarbă.

Cînd m-am desmeticit din ameţeală, Vasile suduia şi mormăia. Il scrijilase unul cu cuţitul.

— Da' talharii? scînci ţiganul.

— Talharii? S-au dus!

— Aşa?

— Aşa!

Dinu se lăsă iar pe pîntece, întinzîndu-se ca un şarpe care se discordează. Se scărpină în cap, apoi vorbi, cu glas tulburat:

— Moş Ioane, e mult de-atunci?

— Mult! eram de sama ta.

— Şi de-atunci tot păzitor ai rămas?

— Fireşte.

— Şi-au mai venit vreodată?

— Au venit, cum nu?

Ţiganul se gîndi o clipă, apoi grăi tainic:

— Moş Ioane, ce-ai zice dac-ar veni în noaptea asta?

— N-aş zice nimic. Acu am eu ac pentru cojocul lor!

— Aşa?

— Aşa.

Flăcăul tăcu şi se lăsă dus pe gînduri. Nu-i plăcea liniştea măsurată a bătrînului. Ar fi vrut să stea la pîndă mai cu pază, să răsufle şi el din greu, să se ia la încăierare, s-audă scrîşniri de măsele...

Sus, pe bolta întunecată ardea drumul robilor ca un prundiș de foc. Un vîjîit repede, un zbor de paseri negre, trecu pe deasupra.

Focul tremura pe sfîrșite, într-o pînză albăstrie. Moșneagul pufăia visător din lulea și cărbunele, înviorat, îi lumina barba și nasul rumân. Țiganul era frămîntat de gînduri și se uita țintă în jaratic. De la o vreme, se întoarse pe o coastă și închise ochii.

Prin întunericul și liniștea cîmpiilor începu să pătrundă de departe un zgomot, ca o cădere de apă. Cîteodată se auzea mai tare, pe urmă slăbea, apoi iar creștea, umplînd de ecouri văi depărtate. Țiganul deschisese ochii și asculta, moșneagul sta nepăsător.

Vuietul se apropia. Crescu ca o furtună ; și, dintr-o dată, izvorîră de sub coastă două lumini roșii, mari, rotunde, și, odată cu ele, un șir de focuri albe care alergau după cele roșii, într-un zgomot viforos de roate de fier și de lanțuri. În trecerea lor, copaci răzleți izvorau din noapte, în săgetări de lumină, și iar dispăreau, înghițiți de întuneric.

Uraganul de zgomote trecu, se auzi departe, ca o cădere de apă, apoi se stînse. Moșneagul mormăi ceva, își scoase luleaua stînsă din gură și o scutură de pliscul opincii. Dinu închise iar ochii.

Icoane începură să-i treacă din nou prin minte. Un cal tarcat, cu coama în vînt ; o țigancă cu salba de arginți și cu dinți albi ; o roată de flăcăi pe malurile Siretului ; — apoi, dintr-o dată, se trezește într-un tufiș de porumbrei, pe iarbă moale și umedă. Aici stă el la pîndă și hoții trebuie să se strecoare pe colo, pe la capătul ogoarelor.

Moșneagul doarme ; el trage oțelele puștii, — așteaptă. Colo, — hoții : pîș-pîș-pîș-pîș, se furișează. El se face ghem. Vor trece pe lîngă el și se va încinge

o luptă pe viață și pe moarte... Chiar se luptă... Unul scoate un cuțit lung-lung; el se repede, pune mîna pe gîtul hoțului, ridică pușca...

Deodată simți o zguduitură puternică. Sări spărios în picioare.

— Ce-i? gemu el.

— Pst! nu crîcni!

— Iaca, nu crîcnesc... Dar ce-i, tătuco?

Moșneagul nu răspunse. Îl trase jos lîngă el, apoi își pregăti pușca în liniște.

Focul se stînsese de mult. Totuși, ici colo, prin spuză, licărea cîte-o steluță. Prin desișul crîngului, pe coastă, o geană de foc se arăta. Luna. Împrejurimile se rumeneau; lunca, fînețele, lanurile se vedeau ca într-un painjeniș de raze.

Bătrînul întinse mîna. Umbre se mișcau prin pulberea lunii.

— Uite colo... vezi?

Dinu înțelese. Voi să vorbească: bătrînul îi făcu semn să tacă. Se lăsă pe glezne, cu ochii mari îndreptați asupra fînețelor. Picioarele îi slăbeau.

Moș Ion aștepta într-un genunchi, liniștit, cu pușca în mînă.

— Ascultă, Dinule, zise el, cînd or ajunge ici, după dîmb, să stai gata. Ți-oi spune cînd să sai...

Flăcăul cerca zadarnic să se stăpînească; ochii îi ardeau ca două limbi de opaiț.

Talharii se apropiau încet și cu grijă. Drumul le era îndreptat chiar pe lîngă dîmbul în dosul căruia sta bătrînul.

— S-au dus, moș Ioane?

Dinu prinse să tremure, se lipi de moșneag și-l prinse de pulpana sumanului.

Trecură cîteva clipe; inima ţiganului bătea grăbit şi ochii îi ardeau peste măsură de mari. Aştepta, fără răsuflet.

Deodată bătrînul se smunci şi se repezi peste dîmb, chiuind:

— Acu, Dinule! pe dînşii! Pe dînşii, băieţi!...

Văicelele se deşteptară la detunătura armei şi se umplură de ecouri. Zgomote repezi de paşi porniră.

Dinu căzuse, cît era de lung, pe iarba umedă, apoi se ghemuise acolo, cu ochii holbaţi.

Bătrînul coborî dîmbul şi zise:

— Aista-i leacul meu... Îi spării...

Ţiganul se ridică într-un genunchi şi privi împrejur. Apoi întrebă:

— S-au dus, moş Ioane?

— S-au dus... răspunse bătrînul.

— Aoleo, moş Ioane, că n-am pus eu laba pe dînşii! Le-arătam eu!...

Moşneagul prinse a rîde încet şi se puse să-şi încarce puşca.

Tăcerea iar stăpînea cîmpiile şi luna roşă zîmbea mirată prin mestecăniş.

LUNA

În amurg, domnișoara Eugeniţa căzu pe gînduri. Sta în cerdacul larg, în dosul cununilor de iederă, și privea visătoare, cu ochii aţintiţi, un singuratic nour trandafiriu, care sta nemișcat deasupra răsăritului. Umbrele răcoroase ale înserării năvăleau și o împresurau, odată cu mirosul dulce de tei.

Domnișoara Eugeniţa e frumoasă, ba chiar e foarte frumoasă așa, în coroana de păr lucios și negru, care împresoară fruntea boltită și lucie ca fildeșul și cei doi ochi minunaţi, negri, adînci. Și ce bine-i stă în rochia liliachie, fină, care ascunde trupu-i mlădios și subţire; și ce bine-i stă în poziţia de visătoare, cu cotul mîinii stîngi proptit în spatarul scaunului, cu obrazul rumân în palma stîngă, cu dreapta lăsată a lene în lungul trupului și cu ochii ţintiţi în singuraticul nour trandafiriu!

Domnișoara Eugeniţa e singură; maică-sa, cucoana Aglaia, s-a dus peste drum la cucoana Frosa, să mai vorbească de una, de alta.

Ah! cît îi displac fetei conversaţiile neroade, în care e vorba de copii, de slugi, de bucate, de găini și

de păcatele celorlalte cucoane! Nu le poate suferi. Mai bine a rămas singură acasă, să viseze în pace; ea e fată cu suflet ales, ea are alte aspiraţii, alte idealuri. De pildă acum, în umbrele parfumate ale serii, îi vine aşa un dor să aibă aripi, să se înalţe sus, să plutească, să zboare spre norul trandafiriu care se topeşte treptat în întunericul străveziu al serii de primăvară.

Unde-s visurile ei de pension! Ah! au zburat, s-au risipit, şi acuma, în atmosfera aceasta greoaie de târgusor de provincie, îşi aduce aminte de ele cum îţi aminteşti şi-ţi răsună în suflet dimineaţa, după o noapte de bal, dulcoasele acorduri ale valsurilor.

Mai bine stă singură acasă. — «Fată înţeleaptă! zice de bună-samă cucoana Aglaia vecinelor, în clipa aceasta; fată înţeleaptă şi bine crescută, un odor de fată cuminte şi cu suflet ales!»

Domnişoara Eugeniţa zîmbeşte amar.

Ce-i foloseşte ei buna creştere, sufletul ales şi înţelepciunea, dacă n-are noroc!

Prin minte-i trec eroinele romanelor pe care le-a sorbit în nopţi de nesomn, la flacăra lumînării pîlpîitoare. Ah! maică-sa a fost mulţămită totdeauna că fata nu-şi strică mintea şi sufletul cu romanţuri! — Domnişoara zîmbeşte cu milă: Ce ştiu ei, sărmanii!...

Mai bine a rămas singură acasă. In întunericul fumuriu, Eugeniţa se îndreaptă, răsuflă greu, din adînc, îşi vîră degetele fine în corsajul liliachiu şi scoate o hîrtiuţă îndoită. O priveşte prin întuneric şi o desface.

Ce copilării! Cine o fi necunoscutul care şi-a ridicat ochii asupra ei? — Din fluturii care se rotesc în preajmă-i, ca în jurul unei flori, nici unul nu pare a fi cel trimes. S-au trecut vremurile iubirilor adevărate!

Da, da, s-au trecut! Dar, la urma urmei, cine știe! Adevărat, cine știe?

Ochii luminoși se pleacă asupra hîrtiei și, cu toate că întunericul s-a lăsat deplin, domnișoara vede. Măcar că a cetit-o în fiecare colț de odaie și de grădină, o recitește încă o dată, — vorba vine că o recitește, — o recitează!

— Stimată domnișoară! — Ah-ah! stimată domnișoară... nu-ți pare cam așa, nu știu cum... Stimată domnișoară! — Parcă *iubită domnișoară,* e mai nobil... A! dar *iubită*... nu, nu, e mai convenabil *stimată.* Hm! stimată domnișoară! sună bine... Stimată domnișoară...

Să vedem: «Stimată domnișoară! de cînd te-am văzut întăia oară, un soare mai luminos a răsărit pe cerul vieții mele...».

Domnișoara Eugeniţa zîmbește cu îngăduință.

«... Pe cerul vieții mele... De-abia îndrăznesc a mărturisi că am avut cutezarea să-mi ridic privirile spre acel soare, spre acea imagine dumnezeiască, care m-a înfășurat într-o mreajă de farmece!»

Domnișoara gîndește: Oare cine să fie? Vărul Leon nu e, el nu e-n stare să scrie așa de frumos; pe urmă, el poate ar fi îndrăznit să vorbească, căci se văd aproape zilnic. Și el nici nu poate fi alesul... Nu e el!

«Nu îndrăznesc să sper că voi ajunge să simt revărsîndu-se în simțurile mele fericirea neasemănată, să simt în sufletul meu că am fost înțeles și că vreodată îți vei coborî și spre mine privirile pline de farmece...»

Stil de poet. *Trebuie* să fie poet cel ce-a scris. Poate e tînărul palid care a venit în tîrgușorul acesta la începutul vacanței... A auzit că e student, dar nu-l cunoaște.

«Nu mă cunoşti...»

Adevărat, nu-l cunosc, el trebuie să fie...

«Nu mă cunoşti, dar, dacă vreo scînteie de milă s-a aprins în gingaşu-ţi suflet pentru suferinţa mea, atunci...»

Domnişoara Eugeniţa zîmbi mîndră şi-şi clătină capul, în semn de împotrivire.

«... atunci, te rog, duminică sara, pe la 10, vino pînă la colţul de la vale al grădinii matale... Ne va despărţi grilajul, dar poate voi putea spune prin cuvinte ceea ce nu e posibil să spun prin litere !»

Prin cuvinte, ceea ce nu e posibil să spun prin litere ! Întorsătură de poet ! — Dar... *imposibil !* Scînteie de milă s-a aprins în pieptul mic şi cald al domnişoarei, dar... imposibil !

Cucoana Aglaia zice către oricine că are fată înţeleaptă şi simţitoare. Ei, ce ar spune lumea dacă fata cuminte şi simţitoare s-ar lăsa înduplecată de visuri ? Pe urmă, — cine-i ? Un necunoscut. «Nu mă cunoşti...» Adevărat, nu-l cunoaşte ; un motiv mai mult...

De la orologiul din apropiere al catedralei veniră în tăcere vibraţiile adînci şi răsunătoare a două bătăi ; apoi deodată, ca prin farmec, în răsărit, pe dealul de peste iazuri, se aprinse o cunună rumână şi luna roşă izvorî din adîncuri, mare, printre cîţiva arbori singuratici, care se zugrăveau negri pe fondul ei de aur.

Nouă şi jumătate, gîndi domnişoara, sculîndu-se, şi mama nu mai vine de la cucoana Frosa !

Se îndreptă cu mişcări mlădioase şi intră într-o sală strîmtă.

E întuneric în casă, tăcere şi singurătate. Acuma ce frumoasă trebuie să fie grădina în lumina lunii ! Pînă ce-a veni mama, ar fi bine să se mai plimbe prin grădină.

Aici, domnişoara zîmbeşte. — Ce-i?... La zece o aşteaptă. Ah-ah! ce are a face! A şi uitat pe acel care o aşteaptă; da, l-a uitat. E domnişoară bine crescută şi mai cu samă înţeleaptă. — Dar cine-o fi tînărul? Ce-i dreptul, ce scrisoare sentimentală! Se cunoaşte că o iubeşte.

In grădină, în lumina de basm a lunii, florile împrăştiau un miros îmbătător. Pe cărare, pietrişul scrîşnea sub pantofii de satin; şi domnişoara Eugeniţa, visătoare în coroana de păr negru, cu ochi scînteietori şi minunaţi, păşea prin lumină şi printre flori, aşa de subţire, aşa de mlădioasă, ca o nălucă.

Prin desişurile nemişcate şi întunecoase ale copacilor se strecura pulberea lunară, argintie, bătînd în vioriu, şi însemna, în verdeaţa neagră de dedesubt, stele de lumină.

Trei bătăi răsunară domol în noapte. — Zece fără un sfert!

Ce scrisoare sentimentală! In adevăr, nici nu se poate să nu fie pornită din suflet. Cît o iubeşte atunci şi cît sufere! Un suflet se stinge în apropierea ei, se stinge de dorul ei... şi cu toate acestea, nu se poate!

Ce lumină dulce şi fermecătoare! Uite, numai cîteva stele albe pîlpîie în adîncimile de sus, pălesc, aproape se sting în puternica văpaie argintie. Ş-un miros aţîţător de trandafiri, de micşunele, de crini, de tei înfloriţi... Şi ea e aşa de singură în lumina şi-n tăcerea grădinii şi parcă-i vine aşa un dor să aibă aripi, să se înalţe sus, să zboare ca o nălucă albăstrie prin lumină. Se pleacă ameţită între florile umede, aspiră parfumul otrăvit al crinilor care atîrnă plecaţi într-o parte, ca nişte măiestre cupe de argint. Se ridică, îşi înalţă ochii spre luna albă şi strălucită; îşi simte sufletul uşor...

O clipă i se pare că se face străvezie, ca un fum albăstriu...

Păşeşte în neştire pe cărare şi pantofii de satin scrîşnesc pe prund.

Deodată orologiul catedralei prinse a vibra iar. — In tăcere sunară sferturile, apoi zece bătăi adînci.

Domnişoara Eugenița îşi simți inima zvîcnind în pieptul mic şi cald. Se opri şi se întoarse în loc. I s-a părut, ori într-adevăr a strigat-o maică-sa ? Nu, n-a strigat-o nimeni ; i s-a părut.

Fără voie, ochii cercetează colțul de la vale al grădinii. Nu se vede nimic ; dar un fîşîit slab de pas furişat ajunge pînă la dînsa. Un zîmbet şiret trece pe buzele rumene.

Şi mirosul florilor e aşa de îmbătător şi de dulce, şi noaptea de primăvară e plină de atîta poezie, şi sufletul domnişoarei e aşa de neliniştit ! Fără voie, paşii o duc spre colțul grădinii.

Dar se opreşte o clipă. A auzit lămurit paşii. — A ! nu e vorba de dragoste, dar măcar să vadă *cine-i !*

Şi se apropie uşoară, înmlădiindu-se prin farmecul lunii.

CÎNELE

Strada era de obicei tăcută. Ferită de cursul birjelor, de năvala carălor din sate și de glasurile precupeților, șapte zile din săptămînă o ducea, mai ales vara, într-un fel de moleșală, ca un om care de-abia stă de somn.

Doar spre sară, cînd slujbașii trebuiau să se întoarcă de pe la *cantelerii*, cucoanele cu treburile și mîncările isprăvite îndrăzneau să înainteze pe la porți, și acolo puneau la cale politica tîrgului așteptîndu-și soții.

Erau și copii puțini, fiindcă familiile se înțelegeau asupra punctului că «astăzi, dragă, viața e grea, nu mai e ca odinioară, cînd te duceai cu un sorocovăț în piață, cumpărai cît puteai duce în spate și te întorceai și cu *cusur*». Copii erau puțini, și cîți erau, creșteau în frica lui Dumnezeu și a lui sfîntul Neculai din cui. N-aveau voie să se joace cu băieții «mahalagiilor» pe sub garduri și pe maidanuri, n-aveau voie să-și rupă hainele și să-și zvîrlă pălăriile în colb, trebuiau să fie ca niște fete mari, să mînînce puțin, să se poarte cuviincios, că astăzi viața-i grea. Glasurile lor se auzeau numai sîmbăta sara, ca niște țipete de

moarte, cînd mamele săreau asupra lor, îi dezbrăcau, îi făceau albi de săpun şi-i vîrau cu capul în albiile cu leşie.

Altfel, pe strada aceasta, a Prefecturii, stăteau numai familii cumsecade de funcţionari. Numai în capăt, spre marginea tîrgului, rămăsese din vechi un om de rînd, un fanaragiu. Îl chema Dorobanţu. În amurg pornea, cu scara trecută pe umărul stîng, ca să aprindă luminile tîrgului, şi se întorcea stingîndu-le la miezul nopţii. Le stingea şi cînta încet, cumpănindu-se şi sprijinindu-se în scară:

Foileana bobului —
Pe malu Siretului
Paşte mînzu Iorgului...

Cînd se suia să stingă flacăra, nasul lui mare sclipea roş în bătaia felinarului.

Acasă, Dorobanţu se certa cu Huza, nevastă-sa; ba uneori ieşeau în puterea nopţii trăgîndu-se de cap, chiuind şi tăvălindu-se prin şanţuri. De altminteri Huza, femeie grasă şi voinică, era destul de vrednică şi spăla, cu ziua, toate rufele murdare ale boierilor din strada Prefecturii.

Cel mai cu vază locuitor sălăşluia de bună-samă în casa cea mai mare. Cuconul Vasile Teodoreanu, poliţaiul. Trăia numai cu cucoana Adela, erau singuri, fără copii, şi amîndoi mărturiseau că sînt foarte fericiţi. Dumnealui era scurt şi gros, chel, cu un nas mare pornit în jos, către barba şi mustăţile cărunte; dumneaei era uscată, cu obrajii supţi şi cu un nas lung, care privea spre cer. Cucoana Adela avea o pisică roşă, Floricica; cuconul Vasile un copoi mare, Osman; şi cînd Osman lua la goană lătrînd pe Floricica, care fugea de-şi scotea ochii, scuipînd, cu coada înfoiată

cît un măturoi, — dumnealor se luau la ceartă: cucoana ridica țipînd ascuțit mînile și nasul către cer, boierul înjura gros cu nasul întors amenințător spre pămînt. Pe urmă se împăcau și dădeau vecinilor lămuriri:

— Ce să facem? dacă n-avem copii...

Dintre vecini, prietinul de aproape al polițaiului era cuconul Gheorghieș Horga, directorul prefecturii, mijlociu, sprinten și mare *amatior* de cucoși și de găini. Ograda lui era plină de tot soiul de cobăi, și dimineața domnul Horga se scula cel dintăi, ca să vadă bătăliile dintre cucoși. Peste zi povestea prietinilor asalturile și vitejiile împintenaților săi, cu amănunte și înfloriturî.

Cucoana Caliopi era acuma sură pe la tîmple și tot nu se mai săturase de dragoste. Cetea romane și cînta, sara, cu glas tremurat, melodii arzătoare; cînd vorbea, întorcea ochii pe dos, dădea din cap, își umfla nările și își subția buzele; dar cuconul Gheorghieș nu vroia să știe de fleacurile acestea: după ce-și bea cafeaua, adormea în jilț gîndindu-se la galițele lui colorate.

Alți vecini erau: Th. Th. Gavrilescu, grefierul, care totdeauna, după ce lua leafa, se întorcea în trăsură cu capu-n piept; Ioniță Mărculescu, secretarul primăriei, care era mai disprețuit dintre toți, din pricină că la dînsul în casă cînta găina, adică cucoana Frosa, subțire, frumușică și iute ca un spiriduș; cuconu Toader Lascarache, *ofițerul* stării civile, însurat la tinereță cu bătrînețea moașei Maria, unguroaică de neam, care-l bănuia totdeauna că umblă după *muieri*, și se tînguia tuturora de necredința lui *Todere*, — și alții mulți mai mărunți și mai neînsemnați slujbași.

Toți trăiau într-o liniște și o înțelegere desăvîrșită, în casele curate, împrejmuite de grădini și livezi. De

multă vreme o duceau așa, Dorobanțu aprinzînd și stîngînd felinarele, Teodoreanu repezindu-și nasul în pămînt, cucoana Adela înălțîndu-l spre cer, Horga aținîndu-și cucoșii, cucoana Caliopi spăriind cu cîntecele ei vietățile împrejurimilor, — și se simțeau foarte la locul lor.

Dar într-un rînd o spaimă mare a burzuluit toate sufletele.

Era într-amurgul. Cucoana Frosa stătea la zăbrea, frumos pieptănată și privea gînditoare la rarii trecători; cucoana Adela era în balcon; cucoana Caliopi la poartă, privind în lungul drumului și așteptîndu-și odrasla cea mai mare, trimeasă la pitărie după pîne.

Băiatul, Costică, venea încet cu pînea la subsuoară, privind cu luare-aminte pulberea pe care o stîrnea valuri, tîrîndu-și botinele.

Din balcon, cucoana Adela își înalță nasul și întrebă:

— Ai mai ieșit la poartă, soro?

— Da, dragă. Aștept să-mi vie diavolul de băiet cu pînea. Acuși trebuie să pice și dumnealui de la cancelarie. — Apoi începu să țipe ascuțit: — Dar hai, *dimone,* mai repede! ai să-ți strici botinele tîrîindu-le prin colb...

Zărind pe Frosa la geam, îi făcu din cap un compliment și-i surîse cu dulceață.

In vremea aceasta, boierii întorseseră colțul stradei și ajunseseră pe Costică înaintea casei lui Mărculescu. Acolo se opriră o clipă urmîndu-și vorba începută încă de la birou, pe cînd nevestica secretarului se retrăgea roșă și grăbită de la geam.

Costică se plecă și ridică de jos o piatră: un biet cîne ogîrjit, alb, cu coastele ieșite, intrase în uliță, cu coada între picioare, și mușluia pe sub garduri. Era

așa de umilit și așa de amărît, — și vîntul de-ar fi bătut, l-ar fi dat jos.

Cînii mahalalei îl simțiră și dădură năvală în uliță, care strecurîndu-se pe sub porți, care sărind peste garduri. Erau de toate neamurile și de toate mărimile: creți și înoși; zbîrliți, cu păr aspru în jurul botului; bocși grași cu nasurile turtite; copoi sprinteni; dulăi cu hămăituri răgușite, — și toți dădură năvală în jurul veneticului. Piatra copilului porni și pocni într-un gard, — străinul își încovoie în sus spinarea, își ridică buzele și-și arătă dinții, pe cînd hămăiturile celorlalți umpleau strada de larmă.

Unul, mai îndrăzneț, se avîntă. Veneticul se întoarse ca fulgerul clămpănind din dinții albi, apoi porni încet, cu ochii la pîndă. Cînii ceilalți, însă, dînd un iureș, îl întoarseră. Costică repezi altă piatră, și javra, izbită, icni, făcu două copce și trecu arsă pe alături. Băiatul răcni o dată ascuțit și se plecă spre picioare, boierii îl împresurară cu întrebări feluri te, iar cucoana Caliopi din poartă lăsă să-i scape un țipăt ascuțit:

— Haah! l-a mușcat cînele!...

Din balcon, cucoana Adela începu a striga cu nasul spre cer:

— Vasile! Vasile! ieși afară! un cîne turbat pe uliță! A mușcat pe Osman!

Și cuconu Vasile dădu buzna afară spăriat, privi o clipă cu ochi uimiți furtuna din stradă, oamenii și femeile care ieșeau de pretutindeni întrebîndu-se, repezindu-se, izbindu-se, — se întoarse, năvăli iar în casă și ieși numaidecît cu pușca.

— Haah! țipă iar cucoana Caliopi, un cîne turbat!...

Și cînii lătrau, și oamenii se prăbușiră în toate părțile și se întoarseră cu ce putuseră apuca, cu ciomege,

cu bastoane, cu ostreţe rupte din garduri, doi servitori se arătară cu furcile, — şi începură goana.

Cînele străin se strecura rînjind prin şanţ, pe sub garduri; din cînd în cînd clămpănea la năvălirile prea înaintate ale duşmanilor care-l lătrau furioşi; apoi, cînd răcnetele şi fîşcîiturile oamenilor îl împresurară, o porni ceva mai repegior, cu coada mai strînsă pe pîntece. Era foarte umilit şi parcă nu cerea decît să fie lăsat în plata Domnului.

Dar o piatră îl ajunse, apoi alta. Din urmă veneau mînioşi şi cuconul Gheorghieş Horga, şi grefierul Gavrilescu, şi Mărculescu, şi Lascarache, şi toţi locuitorii şi slugile străzii, învîrtind arme ucigaşe. Cuconul Vasile se opri o ţîră, ridică puşca, ochi, şi odată cu bubuitura asurzitoare, un fum des învălui grămada. Cînele o porni în fugă spăriată şi urmăritorii se răsfirară răcnind şi chiuind.

Din strada Prefecturii cotiră în uliţa Ştefan cel Mare. Acolo oamenii, înspăimîntaţi de atîta larmă, săriseră în păr şi se băteau cap în cap.

— Ce-i, frate, ce s-a întîmplat?

— Domnule! strigă poliţaiul bălăbănindu-şi puşca; e turbat!

— Cine-i turbat?

— După el, domnule, nu sta la vorbă! ordon, domnule, ordon! Cîne turbat! După el!

Şi alergau toţi după *el*.

Cînele fugea îngrozit de strigătele sălbatice şi bătut de bolovanii care alergau, sărind pe drum, în urma lui.

— A muşcat un băiet!

— Pe cine l-a muşcat?

— Un băiet al lui Horga, de zece ani...

— Ce spune? Ce zice că a muşcat? Pe cine?

— Nu ştiu!... aud că a muşcat zece copii...

Şi goană, şi ţipete, şi fluierături, — şi iată că uliţa deşteptată în capătul celălalt se ridică în picioare ca un singur om şi opreşte fuga urmăritului cu o grindină repede de pietre. Cînele se întoarce, dar de-n coace duşmanii s-au înteţit şi printre răcnete răzbate o vorbă spăimîntată : «Turbat ! E turbat ! Cîne turbat!» Şi vin cu mînie, îşi bălăbănesc ciomegele, furcile, bastoanele, nu mai este chip de scăpare, şi pribeagul începe a urla înfiorător, stă o clipă în loc, apoi se repede şi se strecoară subt un podeţ.

L-au împresurat. Cuconul Vasile, de departe, trage al doilea foc asurzitor, bolovanii pornesc, se izbesc şi se înfundă pe gura neagră a podeţului, mulţimea se apropie fierbînd. Dar deodată se răsfrînge în laturi îngrozită, unii cad pe spate, alţii se rostogolesc spre laturi... Cînele a zvîcnit ca un bulgăre de zăpadă de sub pod şi, prin şanţul pe care l-a croit spaima înaintea lui, sfîrîie ca o arătare. Dar ciomegele l-au ajuns ; l-au îngrămădit subt un gard.

Izbit, sfîşiat, zdrobit, începe iar a urla cu sălbătăcie, cu ochii căscaţi de spaimă aţintiţi asupra lumii care-l împresoară şi care-l ucide. Gemetele slăbesc înăbuşite; sîngele năvăleşte pe gură, iese ca nişte flori pe blana albă, printre coaste, — şi ochii se rostogolesc ca nişte globuri crunte, apoi rămîn neclintiţi, plini de lacrimi şi sînge, şi parcă întreabă ceva cu groază şi cu durere.

Mulţimea se mişcă, se împrăştie. Şi boierii intră pe strada Prefecturii, vorbind zgomotos. Cine a dat întăi ? Cine l-a sfîrşit ? Fiecare a dat lovitura cea din urmă.

Cucoanele aşteaptă neliniştite. Ce-a fost ? Cum a fost ? Costică nu-i muşcat, nu-i muşcat nici Osman, dar putea să se întîmple mare comèdie. Praful uliţii,

ca niciodată, se ridică des şi scînteiază ca o pulbere de aur în luminile asfinţitului, peste casele curate şi peste livezile verzi.

Şi deodată o cucoană îşi aduce aminte că mîncarea se răceşte, — şi toţi îşi aduc aminte că n-au cinat încă, şi se grăbesc spre case. Poftă bună, bun apetit, praful se potoleşte, lătrăturile contenesc, sara coboară peste liniştea oamenilor.

CEI DOI STRĂINI

Într-o zi de vară cu soare mult, doi oameni străini coborîră dintr-o teleagă la marginea satului. Unul vîrî mîna-n briu, scoase punga şi plăti ovreiului, apoi amîndoi intrară în sat, pe cînd căruţaşul se învîrtea împrejurul calului slab, privindu-l cu luare-aminte ca şi cum voia să-i numere coastele.

Casele albe, ridicate ici-colo în mijlocul verdeţii grădinilor şi livezilor, păreau că dorm tăcute şi singuratice: oamenii erau la cîmp, la praşila a doua a păpuşoiului. Numai pe alocuri o feţiţă mai răsărită se măcăjea pe cărăruşile alburii, ca o cloşcă, cu un cîrd de frăţiori numai în durligi, nemulţămiţi şi plîngînd cu pumnii în ochi.

Străinii mergeau pe drumul din mijlocul satului, — spre crîşmă. Erau îmbrăcaţi ca *ploieştenii* iarmaroacelor moldoveneşti: cu *năd*rag*i* largi, cu briie late, cu ilicuri lustruite, cu pălării moi înguste-n bouri. Aveau gente mari, pline şi grele, la şolduri. Mergeau repede, stîrnind cu ciubotele colbul drumului, şi vorbeau, înturnîndu-se la fiecare clipă unul spre altul şi dînd din mîni, o limbă încurcată şi răstită.

La crîşmă dormitau muşteriii obişnuiţi : Ion Săcăreanu, vătăjel la primărie, care striga tuturor că are leafă şi nu mai pune cît lumea plugul în pămînt, şi Ion Bosînceanu, nalt şi slab, scriitor, care umbla învesmîntat ca la tîrg, vorbea cu cuvinte *tehnice,* se îmbăta în fiecare zi, şi după chefuri se *recomanda* Ion Brăteanu. Unul se rezema de un stîlp al casei, pe prispă, cu mîinile amîndouă pe ciomag şi grămădite în barbă. Celălalt, pantalonarul, sta lîngă uşă, pe bancă, şi din vreme în vreme îşi înălţa nasul şi ochii somnoroşi, încreţind obrazul la pişcăturile muştelor, cu o mutră zbîrcită, cu gura căscată, parcă tot voia să strănute. Scăpase jos vărguţa de alun cojită pe care în mers o tremura în mîna dreaptă, şi acum îi era lene să o mai ridice. In răstimpuri îşi scăpăta capul spre genunchi, apoi brusc îl înălţa, pălindu-l de părete.

Străinii trecură, bocănind cu cizmele, peste podeţ şi, cu larma glasurilor lor întărîtate, deşteptară pe cei doi slujbaşi.

Săcăreanu strigă : «Ha ?» şi se ridică în picioare. Bosînceanu îşi crăpă încet pleoapele, apoi deschise ochii şi închise gura. Alungă cu mîna, suspinînd adînc, musca care-l năcăjea, se plecă şi-şi ridică vărguţa. Căscă lung închizînd ochii, şi-şi întinse braţele în laturi, îşi împinse după aceea, pe dinapoi, pălăria pe ochi şi strigă răguşit :

— Domnu Gavril !

Inlăuntru se auzi un bombănit şi o trîntitură de scaun : se trezea şi domnul Gavril, crîşmarul, care dormise pînă atunci cu capul pe tejghea.

Cei doi necunoscuţi îşi conteniră vorba, se opriră şi ziseră, ridicînd mîinile la pălării :

— Bună ziua!

— Bună ziua! răspunse Bosînceanu înălțînd vărguța spre cap.

Crîșmarul ieși în prag cu părul zbîrlit, frecîndu-se la ochi, și zise și el: Bună ziua!

Necunoscuții se așezară pe cîte un scaun la masa din umbra streșinii. Amîndoi erau negricioși și sprîncenați, cu mustățile mari, oameni în puterea vîrstei. Unul avea nasul ascuțit și repezit în jos; la celălalt buza de sus, crăpată în partea dreaptă și roșă, descoperea cîțiva dinți albi și lungi.

— Adă un kilogram de vin! zise cel cu nasul lung, apoi se întoarse spre tovarășul său și voi să înceapă iar vorba. Atunci se apropie Bosînceanu:

— Dumneavoastră aveți vreo afacere pe-aici?

— Nimic! răspunse scurt cel cu buza ruptă.

— Îmi dai voie? urmă scriitorul, punînd mîna pe-un scaun.

— Cum nu?

Bosînceanu se așeză. Oamenii prinseră a vorbi deodată tare în limba lor neînțeleasă. Crîșmarul veni cu vinul și cu două pahare. Ei le umplură, le deșertară, și, fără să bage în samă pe tovarășul nepoftit, începură a bate cu pumnul în masă și a-și vîrî degetele în ochi, răcnind tot mai tare unul la altul. Domnul Gavril îi privea rezemat de ușorul ușii, vătăjelul se dăduse mai aproape și se uita fără să priceapă; Bosînceanu, cu capul rezemat în palma stîngă, își bătea pantalonii cu vărguța, oam nerăbdător.

Cîțiva oameni tăcuți, copleșiți de căldură, se opriră în drum la tunetele glasurilor celor doi. După ce stătură o vreme la îndoială, trecură și ei în bătătură, se alăturară de Săcăreanu, îl întrebară încet. Vătă-

jelul dădu nedumerit din umeri; ei se așezară pe prispă și așteptară.

Străinii băură vinul și mai cerură o garafă. Bosînceanu tușea, căuta să pară liniștit în frămîntările lui pe scaun, — degeaba! străinii nici nu voiau să știe. Vorba lor era din ce în ce mai aprinsă. Uneori răcneau amîndoi odată, alteori unul tăcea și celălalt se înălța cu amîndouă mîinile asupra lui, parcă voia să-l zdrobească. Pe urmă se așeza acesta și se repezea în sus celălalt. Insfîrșit, după ce deșertară și garafa a doua, săriră amîndoi în sus și prinseră a-și repezi capetele unul la altul, gata să-și le ciocnească. La urmă, cel cu buza spintecată trînti un pumn în masă și răcni două cuvinte mai tare decît totdeauna, cu disperare. Celălalt, în semn de înțelegere, plecă adînc nasul, parcă voia să și-l înfingă în pămînt, — și se domoliră după aceasta în scurt.

Chemară pe domnul Gavril, îi plătiră, își duseră mîinile la pălării și porniră. Bosînceanu se făcu că nici nu-i vede. Era mînios. Mormăi, ca să-l audă toți:

— Dă-i dracului! Niște *farmazoni!*

Cei doi, în uliță, iar prinseră a răcni. Mergeau, hămăind, pe drumul care duce la podul Siretului. Lăsară în urmă casele albe și livezile verzi ale satului și apucară printre ogoare.

În zăpușala după-amiezii, în văzduhul dogoritor se roteau puncte de foc. Cît cuprindeai cu ochii se întindea pînza verde a porumbiștilor, în care lucrau, ici-colo, pîlcuri de prășitori. Săpau încovoiați, cumpănindu-se repede înainte. Uneori un bărbat se ridica, cu capul înfășurat în frunze de brusture, și privea lung în întinderi. Se auzeau undeva cîntecele tră-

gănate ale fetelor. Incolo, o liniște întinsă și o lumină orbitoare.

Oamenii merseră repede prin praful moale ca vata al șoselei. Trecură pe lîngă podar, care dormea cu gura căscată, pe spate, în umbra colibei, și se opriră pe podul de lemn. Apa scăzută a riului curgea limpede între malurile năsipoase. Se vedeau de sus peștii argintii jucînd pe lîngă tarași. La malul de dincolo se odihnea cireada de vaci culcată la marginea luncii de sălcii. Doi băiețandri zvîrleau și trăgeau undițele și urmăreau cu ochii, încordați, fuga pe unde a penei.

Străinii, la mijlocul podului, prinseră iar a răcni și a-și vîrî sub nasuri pumnii. Apoi își traseră de la șolduri gentele. Iar urlară, iar se opriră, și deodată își vîrîră mînile pînă în cot în tăștile de piele, le ridicară și aruncară bani albi, de argint scînteietor, peste parmaclîcul podului. Apa clipoti, tresări ca subt o ploaie veselă. Și străinii iar vîrîră mînile în gențe și iar aruncară, — și din ce în ce mai repede azvîrleau grindina sclipitoare de argint în undele care jucau și scoteau bulbuci.

Cei cu undițele, pe malul de sub zăvoi, rămaseră uimiți, fără de nici un cuvînt, privind cu ochii mari ca la o minune. Și stătură mult așa, pînă ce străinii conteniră și porniră, bocănind tare cu cizmele pe pod. După un răstimp, băieții, ca să se încredințeze, se strecurară în drum și de acolo petrecură cu ochii pînă departe pe necunoscuți, pe sub streșinile luncii. După ce nu-i mai zăriră, se repeziră iar pe mal, își lepădară cămășile, iițarii și curălușele într-o clipită și se năpustiră în valuri spre stîlpii de la mijlocul podului. Prin stropi de lumină înotară — și, după ce ajunseră, se cumpăniră și se dădură afund cu capu-n

jos. Ieşiră pe luciu sforăind, luară vînt, şi iar se cufundară; după aceea, unul după altul, tăiară cu zgomot undele spre prund.

Acolo se îmbrăcară şi se puseră să cerceteze cu luare-aminte banii de argint. Unul găsise două *carboave* şi unul trei.

— Piarale bune! zise unul. Al dracului! Hai să chemăm pe bîţa Toader...

Alergară pe pod şi, de-acolo, înălţîndu-se în vîrfurile picioarelor, prinseră a ţipa, cît îi ţinea gura, amîndoi odată:

— Biţă Toadereeee!... Bădiţăăă-i! Biţă Toadereee!...

— Ce v-o pălit, măi ticăloşilor? gemu podarul ridicînd capul, somnoros.

— Măăăă... răcniră iar băieţii. Biţă Toadereeee!...

Podarul se sculă suduind şi ridică bota:

— Ce-i, mă?

— Nu-i nimica, zise unul, chemăm pe bădiţa.

— Aşa? Ia staţi voi că vă arăt eu, talharilor!

— Huuu-măăă! urlară diavolii. Bădiţă Toadereeee...

Un glas slăbit de depărtare răspunse cine ştie unde, de pe ogoare:

— Ce-i, măăă?...

Moşneagul, podarul, îşi învîrti ghioaga pe deasupra capului şi se repezi. Flăcăuaşii prinseră a lepăi cu picioarele pe lemn, scoborîră podul şi porniră în fugă spre vite. Se opriră. Unul zise:

— Ce, moşule? Ce ai cu noi? Am să te spun la bădiţa.

Bătrînul scoborî înjurînd pe mal şi prinse a fugi după băieţi cu paşi scurţi, cu ciomagul înălţat. Unul o zbughi în zăvoi, unul se opri. Podarul îl ajunse şi-i

dădu una peste pulpele picioarelor. Băieţandrul se lăsă pe prund ţipînd înfiorător:

— Valeu! Mă omoară! Săriţi!...

Şi iată că de pe ogoare începură a porni în fugă oameni, cu sapele în spate, pe cînd dincoace, cel căzut parcă se zbătea în gura morţii.

Curînd sătenii de la praşilă năvăliră pe pod.

— Ce-i? Cine moare? Cine s-a înecat? Iar băieţii dădură năvală spre bădiţa Toader, un flăcău malt, cu ochii scînteietori.

— Ce-i, mă?

— Uite colea!

Oamenii se grămădiră şi priviră banii mari de argint în palma flăcăului.

— Unde i-aţi găsit, bre?

Şi cu glasuri repezi copiii prinseră a spune întîmplarea cu cei doi *ploieşteni*. Cei veniţi porniră a se frămînta, pe cînd podarul, uimit, se avînta cel dintăi spre coliba lui, ca să se dezbrace.

Şi într-o larmă de glasuri minunate, de strigăte de mirare, de întrebări, de îndemnuri, — bădiţa Toader îşi zvîrli acolo pe pod straiele de pe el, se înălţă pe parmaclîc, îşi făcu vînt, căzu drept în picioare pe luciul apei şi se cufundă ca o săgeată.

Bani, — erau bani ca toţi banii, de-un leu, de doi şi de cinci. Flăcăul Toader se cufunda des, se înălţa, îi sticlea între degete deasupra luciului, apoi îi vîra rîzînd în gură. Şi toţi cei veniţi prinseră a se dezbrăca în pielea goală, şi la fiecare săritură apa bufnea şi zvîrlea gloanţe şi raze luminoase în toate părţile.

Vestea, răspîndită ca fulgerul, aduna ca sub harapnic pe toţi oamenii şi femeile de la prăşit. Era un vuiet de glasuri, rîsete, răcnete, ţipete, — undele

spumegau în locul cu noroc și trupurile se frămîntau în toate felurile ca la o *comèdie*.

Apoi într-un tîrziu șiraguri de oameni se îndreptară chiuind spre sat.

Săcăreanu și Bosînceanu, la crîșmă, se deșteptară uimiți; domnul Gavril, zvîcnind îngrozit dinlăuntru, se păli cu fruntea de pragul de sus, — iar oamenii umplură umbrarul, bătură în mese și zăngăniră carboavele.

A fost ceva strașnic! Și-acuma își mai aduce aminte satul de cheful acela! Au cîntat lăutarii și a curs băutura ca de pe o gîrlă. Se încingeau sîrbe întinse în chiote și strigări, și lanțurile de oameni colindau, jucînd, ulițile satului în cîntecele ascuțite ale scripcilor și în zumbăirile cobzelor. Iar Bosînceanu, bătîndu-și cu vărguța pantalonii, de-abia putea să mormăiască cu paharul în mîna stîngă:

— Eu! Eu... mă! I-am văzut... m-am uitat la dînșii... Hhhh!

Cerea să chiuie și nu putea; cerea să *danțeze* și se prăvălea pe-o coastă.

Iar satul juca și bea ca la o nuntă împărătească. Femeile, în zilele care urmară, se duceau cu ulcicuța după bani, ca după pește. Se sfîrșea un chef și ise începea altul.

De-abia într-un tîrziu, după ce se desmeticiră, popa și primarele prinseră a întreba și a cerceta pe oameni. Nimeni nu spunea decît ce știa și Bosînceanu cu vătăjelul și cu crîșmarul, și ce mărturiseau și cei doi băieți care păzeau vitele la marginea zăvoiului. Se minunară toți, — vorbe umblară despre o cucoană omorîtă și prădată la Botoșani, despre niște hoți vestiți fugiți din închisorile nemțești, despre multe, — dar la un capăt nu se ajunse niciodată.

Toți însă se înțelegeau la asta : că au fost bani de haram, și cum au venit, așa s-au dus, fără nici un folos.

Bosînceanu vreme multă a suspinat după acele zile fericite, și la chefuri povestea cum au venit *ei* la crîșmă, și vorbeau o limbă care, parcă, era franțuzească.

— Să vedeți, zicea, pe mine mă tot năcăjea o muscă...

Iar oamenii, ascultîndu-l pentru a suta oară, se gîndeau la cei doi străini care au trecut prin sat și au zvîrlit atîta bănet în baltă.

DOUĂ FIRI

Un om, trecut prin suferinţi mari, mi-a povestit odată multe lucruri interesante. Mi-a vorbit despre munca din ocnă şi despre unii din tovarăşii de suferinţă care aveau suflete deosebite. Mai ales îşi aducea aminte, cu oarecare plăcere, despre unul, Mîndru.

Să vezi — îmi spunea povestitorul — cum l-am cunoscut după cea dintăi zi de muncă în ocnă.

Cărasem toată ziua bolovani de sare, din gropi în vagonete, şi către sară tremura de trudă toată carnea pe mine, parcă voia să se desprindă de pe oase bucăţică cu bucăţică. Credeam că o să cad în brînci, nu mai puteam, cînd deodată un glas adînc răscoli ca o învăluire de vînt peşterile:

— Staţi!

Cele din urmă bătăi ale ciocănaşilor căzură răzleţe în adîncimi, lumina electrică începu să pîlpîie ca o aripă şi prin văpăile viorii răsăreau la gura tunelului chipurile rase şi palide ale ocnaşilor.

Glasul răcni iar:

— Trecu şi ziua asta!

Şi un uriaş cu fruntea mare, cu orbite adînci, în fundul cărora ochii scînteiau ca doi licurici, cu nasul ca un plisc de şoim, îşi făcu loc prin mulţimea tovarăşilor mei. Era cu capul mai nalt decît toţi.

— De-acuma la cuşcă, iar! — zise el cu mînie.

Nimeni nu răspunse. El adăugă:

— Oare ce mai face Toma?

— Rău o fi făcînd, Mîndrule, răspunse un bătrîn de lîngă mine. O să-i puie în pămînt gherla!

Mîndru încruntă din sprîncene. După un răstimp mormăi:

— Nu mai merge. O să intru într-un pacat!

Buzele rase ale bătrînuiui se întinseră într-un zîmbet trist. Zise:

— Eşti tînăr, Mîndrule, o să te domoleşti şi tu!

— Fleacuri! gemu uriaşul. Voi nu mă cunoaşteţi!

Acesta era Mîndru: auzisem eu multe de el. Auzisem şi de Toma, care sărise la un gardian şi zăcea acuma bolnav pe iespeziile gherlei. Îmi spuseseră unii din tovarăşi că e frate-de-cruce cu Mîndru, tot aşa de straşnic la înfăţişare şi tot aşa de voinic.

Mă apropiai de uriaş. Şi dintr-o dată ochii ni se întîlniră. Mă privi lung, apoi mă întrebă cu glas mai domol:

— Tu eşti cel nou?

— Eu sînt! răspunsei.

— Hm! Se cunoaşte că eşti om trăit bine.

Eu zîmbii, zîmbi şi el. Apoi mi se plecă la ureche şi-mi şopti:

— Ai ceva bani, de-o cinste?

— Am.

— Bun. Pari a fi băiet bun. Desară fac eu să vii la noi; mai stăm de vorbă.

Se auzi în tunel țipătul ascuțit și prelung al mașinii, apoi se lămuri gîfîitul ei greu. Intrarăm sub podul scund, ne grămădirăm tăcuți în vagonete, mașina țipă iar și porni. Prin întuneric trecea un vînt umed și repede, luminile electrice fugeau îndărăt, rămîneau în urmă ca niște steluțe, în întunericul de mormînt al tunelului.

Șuierul mașinii tresări iar: gura peșterii se zărea departe ca un geam alburiu. Afară, din văzduhul vînăt, țîrîia o ploaie măruntă și rece de toamnă; ofițerul de serviciu și slujbașii așteptau zgreburiți și morocănoși, în mantalele presărate cu pulbere umedă.

Furăm repede numărați: două sute; apoi porțile se deschiseră și ieșirăm în șosea. Cornistul de la avangardă sună înaintarea convoiului și pornirăm prin mîzga lunecoasă, între scînteierile baionetelor.

Cornurile cîntau din cînd în cînd dulce, fără sunet, în ziua mohorîtă. Și cum mergeam, deodată îmi veniră în minte icoane din trecut, icoane de toamnă, și simții ceva din luminosul *odinioară* adiind în mine, ceva foarte duios, ceva din copilărie, din tinereță, ceva din dragostea de care n-am avut parte. Parcă de-abia atunci, în ziua aceea urîtă, îmi dădeam bine sama că nu murisem cu totul.

Nu știu cum, disperare n-am simțit cînd am intrat în *Castel*. Nu simțeam nimic puternic zguduindu-mă, gîndul nu se oprea stăruitor asupra viitorului, cum nu se oprește de pildă în om multă vreme gîndul morții. Mergeam așa prin viața chinuită ca prin întuneric, n-așteptam ziua de mîini nici cu spaimă, nici cu dezgust. Știam că va veni, și nici n-o doream, nici nu mă întrebam ce-mi pregătește. De cînd sufletul mi se zdrobise, de cînd îmi ucisesem logodnica pe care o găsisem în brațele omului pe care-l disprețu-

lam mai mult, — de atunci, trecut dincolo de granița disperării, prea puțin îmi păsa de viața aceasta. Eram într-o stare de nesimțire, pe care numai o durere supraomenească o poate aduce. Și, cu toate acestea, suflarea melancolică a toamnei, cărările de foc pe coama pădurilor de pe costișa muntelui, mîhnirea adîncă a naturii care-și pregătea mormîntul somnului, — în ziua aceea îmi zguduiră sufletul amorțit.

Rămăsei oarecum uimit, cînd băgai de samă că mi se deschid ochii din nou pentru ceea ce mă mișcase odată și că un freamăt îmi trece prin suflet, ca o adiere de vînt peste spuza unui jar adormit.

Pentru prima oară mă mai interesa ceva printre ocnași: Mîndru.

Desigur că între mine și el nu putea să fie nimic asemănător. El părea o fiară setoasă de libertate, eu eram un om zdrobit, care nu-așteptam absolut nimic. Ori acolo unde eram, ori afară, în lumea liberă, nu era tot atît? Totuși Mîndru era ceva, o curiozitate.

Mă uitam la el, suind pe drumul îngust spre Castel, pe sub zaplazuri ude. O bisericuță se înalță prin umezeală în mijlocul unui pîlc de copăcei rari. În dosul ei, cîteva cruci strîmbe. Acolo era cimitirul ocnașilor. Poate acolo era și locul meu. Convoiul trecu pe alături. Unii din tovarășii mei se descopereau și-și făceau cruce în tăcere.

La poartă, furăm din nou numărați, apoi intrarăm între zidurile cetății și porțile, după ce ne înghițiră, se închiseră asupra noastră ca niște fălci uriașe.

Sara, după ce regularăm cinstea, intrai în dormitorul lui Mîndru și mă așezai între el și moș Biță.

Fără multă vorbă, uriașul mă întrebă cum s-a întîmplat *cazul* meu. Și eu i-l spusei foarte simplu. Cum eram profesor într-un orășel, în provincie; cum mă

logodisem c-o fată bună și frumoasă, după o dragoste mare despre care se putea scrie un roman întreg; cum în ajunul nunții îmi prinsei logodnica cu o canalie, cum pe dînsul l-am scuipat și l-am dat afară, iar pe dînsa am ucis-o ca pe un pui de găină.

Mîndru mă ascultă în tăcere. Apoi zise:

— Și o iubeai mult pe fată?

— Foarte mult. Dar acum nu mai simt nimic.

— Ciudat! murmură el; mie nu mi-a fost dragă niciodată așa, o femeie. Eu am fost altfel de om, urmă el zîmbind. Și acuma nu-ți pare rău?

— Nu știu. Acuma nu mă mai gîndesc la nimic. Nu-mi pare rău după nimic.

— Ești om tare! șopti Mîndru. Și eu sînt om tare la suflet!

Nu-i răspunsei. N-ar fi priceput niciodată că o lume se dărîmase în mine și că tăria mea nu mai avea nici o legătură cu viața care clocotea în el.

Un răstimp tăcurăm. Deodată Mîndru întrebă pe moș Biță:

— Care ce face Toma?

— Nu știu, Mîndrule, răspunse moșneagul, dar nu l-au scos din gherlă.

— Poate i-i mai bine... rosti uriașul pe gînduri.

Cei treizeci de tovarăși ai noștri stăteau întinși pe rogojinile care acopereau de jur împrejur paturile late de scînduri. O lampă împrăștia de sus o lumină tristă. Prin roata tăiată în mijlocul ușii ferecate, se zărea cînd și cînd profilul palid și visător al sentinelei. Pașii sunau rar în tăcerea gangului.

Mîndru era ghemuit în ungher, lîngă mine; moș Biță ședea grecește și pufăia pe gînduri din lulea. Vîntul de toamnă pornise odată cu sara și murmura pe afară în tăcerea curții goale.

— Poate n-a murit! zise deodată Mîndru.

— Cine? Toma? Da, poate n-a murit! răspunse pe gînduri moşneagul.

Un ocnaş chel se ridică în capul oaselor. Pe faţa lui uscată trecu o licărire ştearsă, un zîmbet amar.

— Mai bine să moară! — şopti el. Mai bine să moară, decît să zacă pe piatră. Nimeni nu-l vede, nimeni nu-l aude. Geme şi-şi aşteaptă sfîrşitul... şi sfîrşitul nu vine...

— Dascăle Neculai! murmură Mîndru, cum crezi? Moare?

— Poate l-a strînge Dumnezeu! oftă bătrînul.

Pe coridor, pasul sentinelei conteni, se opri la uşă, şi chipul palid se arătă la ferestruică.

— Măi bădiţă, zise uriaşul domol, nu ştii tu ce face Toma? Cel care-i la gherlă...

— Nu ştiu! răspunse soldatul înăbuşit şi se trase de la uşă. Pasul lui porni prin gang.

După o tăcere scurtă, Mîndru grăi:

— Greu de tot. Eu n-aş putea să mor aici, în osîndă şi ticăloşie...

Afară, în noaptea umedă de toamnă, cornul cîntă stîngerea înăbuşit şi greu în singurătatea zidurilor.

Glasul uriaşului tresări iar:

— Moş Biţă, Toma poate să moară aici, dar eu nu! Niciodată! Eu nu pot răbda. M-a răcorit vîntul şi m-a încălzit soarele: e pacat să mor aici ca un cîne!

— Ai să te domoleşti! mormăi moşneagul. Şi noi am cercat şi ne-am zbătut la început, dar pe urmă s-a potolit focul!

— ...S-a potolit, da!... şopti cu durere Dascălul. Apoi se sculă, se coborî greu de pe rogojină în odaie şi micşoră lumina lămpii.

Mîndru zise încet, cu răutate, pe cînd moşneagul se suia iar pe pat:

— S-a potolit? Fleacuri! La mine nu se potoleşte. Eu sînt altfel de om!

Uriaşul oftă şi se ghemui în colţul lui. Mă alăturai de el. Şoptii:

— Mîndrule, tu te temi de moarte...

— Nu! gemu uriaşul, dar mi-e dragă tare viaţa!

O bucată de vreme tăcu, apoi începu să-mi istorisească viaţa lui.

Imi vorbi despre un om mînios, totdeauna cu ochii crunţi şi totdeauna clătinîndu-se. Acela era tatăl lui.

Işi aduse aminte de o femeie năcăjită, care muncea ca o roabă în furnicarul unui tîrg murdar, şi de un copil încăpăţînat, care a crescut în năcazuri, băgat în spaime de tată şi bătut totdeauna de mamă.

Deodată, într-o noapte, copilul văzu pe maică-sa moartă într-o baltă de sînge, apoi văzu pe taţă-său, cu ochii crunţi, zbătîndu-se în braţele unor oameni gălăgioşi care-l legau cu funii.

Şi a rămas singur, strengar alungat din poartă în poartă, năcăjit şi rău; suferind şi împietrindu-şi inima. Apoi deodată se deschise o zare nemărginită, izbucni o lumină mare, năvăli o undă curată de aer.

In mijlocul unor oameni aspri, care dormeau ziua şi lucrau noaptea, la hotarul rusesc, se petrecu tinereţa lui. Vîntul se strecura cu un val uşor de murmure, cerul era ţintuit cu aur şi nemărginirea se întindea în toate părţile. Acolo a trăit, acolo a păcătuit şi a dat drumul sîngelui. Şi de acolo a intrat în ocnă.

Mîndru visa, povestindu-mi viaţa din trecut, şi în sufletul lui gemeau înlănţuitele doruri vechi.

In gang se auzi zgomot de glasuri scurte. Schimbul trecu cu paşi îndesaţi pe dinaintea uşii, o mînă fîşîi pe lemn, doi ochi se arătară în deschizătură. De departe veni un strigăt melodios de cucoş, pe vîntul nopţii. Tîrziu. Schimbul al doilea.

Odaia era îmbîcsită de miros greu. Se auzeau oftări şi suspine în somn.

Stăturăm mult pe gînduri. Intr-un tîrziu uriaşul murmură :

— Oare Toma mai trăieşte ?

Sta cu ochii aţintiţi şi nu putea să doarmă. Asculta parcă glasurile tînguioase ale vîntului, care rătăcea ca o fiinţă vie prin ploaie şi întuneric, pe sub streşini vechi, prin ganguri şi ateliere goale.

Incepui şi eu să mă gîndesc la viaţa mea din trecut, la mama care de mult se odihnea sub pămînt, la lumina nemărginită a tinereţii, la dragostea care-mi zdrobise inima.

Iar a doua zi dimineaţă, în paraclisul rece, fu adus Toma într-un sicriu alb de scînduri. Fu aşezat în mijlocul bisericuţii. Pleoapele cădeau negre peste ochi, în fundul orbitelor adînci. Oasele însemnau colţuri puternice sub pielea arsă de durere. Şedea lung şi slab în cutia de brad, cu crucea de ceară şi cu banul vămilor între degetele deşirate. La strană, în lumina leşietică, Neculai Dascălul murmura pe gînduri *rugăciunile morţilor.*

Cînd veni Mîndru repede, spăriat, eu, din umbra din fund, ştiam ce are să se întîmple. Se opri cu ochii arzători, cu sprîncenele încruntate. Se clătină, se trase îndărăt şi se rezemă de părete, cu ochii la faţa neclintită a lui Toma.

Ceva se dărîmase parcă în el.

Toată ziua umblă rătăcit prin ocnă, răcni răstit la

tovarăşi, îi ameninţă cu ciocanul, şi era în sufletul lui o greutate, un nour din care trebuia să izbucnească fulgerul.

Spre sară mă opri şi-mi zise:

— Ştii tu cine-s eu? Apoi începu a rîde şi mă bătu prietineşte pe umăr: La revedere! La revedere! Şi nu mă uita! Şi eu sînt om tare!

Se sui cel dintăi în tren şi porni în rîndul din frunte în convoi.

Mie îmi era inima strînsă şi aşteptam izbucnirea.

Şi s-a întîmplat tocmai lucrul de care mă temeam. In dreptul bisericuţii, cum suiam spre poarta Castelului, uriaşul rupse şiragul şi se năpusti în vale, spre Trotuş.

Ce-a fost? — Stăi! Jos! La pămînt! Soldaţii armează, ocnaşii îngenunche, cornul zvîrle spăriat alarma în văi şi un pîlc de soldaţi suie pe muche. Se aud strigări scurte, apoi o salvă pîrîie — şi-atît.

Pe Mîndru l-au adus ud de apă şi de sînge, ciuruit de gloanţe, din valurile Trotuşului. Era cu ochii mînioşi şi crunţi. L-au pus şi pe el într-un sicriu alb de scînduri.

Pe omul acesta n-am putut să-l uit, sfîrşi povestitorul meu. Eu am răbdat, am suferit şi am scăpat. El n-a putut să sufere. Cîteodată mă întreb: Cine a fost mai tare? Eu socot că tot el a fost mai tare, cu toate că unii n-ar crede tot aşa.

UN MANUSCRIPT NEISPRĂVIT

Toamna aduce cu ea multe amintiri. Foile rătăcite deșteaptă fiori în suflet ca pe o apă lucie și pe nesimțite se urcă din trecut lumini sfioase, figuri, întîmplări. Și toate închid în ele melancolia crîngurilor care visează, a apelor care curg mai încet, a văzduhului prin care se strecoară cocoarele.

Într-o toamnă, m-a pălit un dor mare de casa și de grădinile unde am copilărit o vreme. Tinerețea are multe ciudățenii de acestea. M-am suit în tren ș-am plecat. M-am coborît străin, urmărit de privirile curioase ale slujbașilor noi, și, pe jos, m-am îndreptat spre curtea boierească. Cunoșteam locurile, cu toate că se făcuseră oarecare schimbări.

Suii costișa trăgănată, pe drum pietruit, pe sub vechii castani sălbatici. Cădeau frunzele roșcate și soarele, strecurîndu-se printre ramuri, tremura o horbotă de lumină pe pietrișul înverzit de umezeala anilor mulți. Sus, se ridica poarta ferecată de stejar, zaplazuri nalte împrejmuiau grădina întinsă, căzută în paraginǎ; printre copacii bătrîni se arăta curtea albă, cu ferestrele boltite, cu balconul de piatră înnegrită.

Nici o ființă nu mă mai aștepta acolo, nici o ființă dintre cele de altădată, toți ai mei se petrecuseră din lumea aceasta. Un om străin, un arendaș, care-mi aducea regulat banii pentru petrecerile tinereții, sălășluia într-o casă mai mică, alăturea de curte; el trebuia să mă întîmpine cu obișnuitul zîmbet umilit, cu vorbe lingușitoare, cu tînguirile de lipsă și de sărăcie. Cu toate acestea, îmi bătea inima apropiindu-mă de locașul pe care-l văzuseră ochii și-l cutreieraseră pașii copilăriei mele.

Arendașul mă întîmpină, zîmbind cu multă dulceață și zvîrcolindu-se în toate felurile:

— Bine-ați venit la noi, cucoane Alecule!

— Bine te-am găsit, Marcule... Ce mai faci?

— Eu?... întrebă disperat ovreiul, punînd mîna pe inimă, eu? Eu merg bine pe amîndouă picioarele, mulțămesc lui Dumnezeu; dar afacerile merg greu, greu de tot...

— Bine, Marcule, doar, slavă Domnului, pîne s-a făcut destulă...

— S-a făcut? șopti el privindu-mă cu coada ochiului; așa s-ajung să am eu bine dacă s-a făcut! Slab, slab, cucoane Alecule; vremurile grele și cîștig puțin...

— Ei lasă, te știu eu, nu-mi vorbi mie fleacuri. Care dintre noi cîștigă mai mult?...

Ovreiul mă privi spăriat. Se temea să nu măresc arenda. Începu a se bate cu pumnii în piept și a se jelui.

— Pămîntul a slăbit, oamenii sînt răi, nu ies la lucru, astă-iarnă au vrut să mă omoare... Vai de viața mea, cucoane Alecule! Dacă cîștig eu o sută de franci pe lună să fiu cîne, și muncesc ca un rob de dimineață pînă în sară...

Eram plictisit de atîta vorbă. Zisei, pornind spre scările de piatră :

— Hai, conteneşte. Nu te teme, că nu măresc cîştiurile... caută-ţi de treabă...

Faţa lui Marcu se lumină pe loc şi colţurile gurii se răsfrînseră în sus, spre urechi. Începu să-şi frămînte mînile şi să se ploconească :

— Cucoane Alecule, ai să poftești ceva gustare ? Rebeca mea a făcut azi expre pentru dumneavoastră nişte mîncare să-ţi lingi buzele: gîscă cu miere, colţunaşi cu dulceţi, *zupă* cu tocmagi...

— Lasă, Marcule, nu trebuia să te superi pentru atîta lucru...

— Nu, cucoane Alecule, zise iute Marcu, e deja gata...

— Bine. Dă cheia...

— Indată !

Cheia nu era la el. Se scoborî repede pe scări, cu pălăria tare dată pe ceafă, voinic şi sprinten în hainele-i strîmte de şiac. La ferestrele căsuţei lui îşi turteau nasul de geamuri, zgîindu-se la mine, Rebeca, sprîncenată şi pieptănată cu colţuri pe tîmple, şi două fetiţe cu părul cîrlionţat.

După ce Marcu aduse cheia, după ce-i făgăduii că, sara, o să-l cinstesc şi o să poftesc la cina pregătită de Rebeca lui, după ce mă lăsă singur, vîrîi cheia în broască, o întorsei şi deschisei uşa de stejar.

Un miros de odăi închise mă izbi. Cu toată lumina care pătrunsese odată cu mine, sala era întunecoasă. Gîcii mai mult decît văzui pe pereţi cîteva litografii prăfuite. Cuierele erau goale. Imi aninai pălăria în unul din ele şi intrai în întăia odaie : salonul. Intuneric şi miros de vechime. Deschisei o fereastră şi desfăcui obloanele : o pată mare de lumină se întinse pe co-

voare, — şi-mi izvorîră înainte, ca din pămînt, jilţurile şi canapelele de atlas portocaliu cu flori mari violete, măsuţele de mahon acoperite cu horbote lucrate de mîni delicate, colţarele încărcate cu scoici mare, jucării de bronz şi de piatră moale, scrumelniţi şi cristaluri mărunte. Un candelabru cu lumînări pe jumătate arse cobora din tavan. O regulă şi o curăţenie rară se ghicea pretutindeni cu toată abureala de colb pe care o aşezase vremea.

Imi adusei aminte de bunici, de tata, de mama şi de toţi respectabilii şi tacticoşii boieri graşi şi cucoane vorbareţe din vecinătate. In salonul acesta puneau ţara la cale, se tînguiau împotriva vremurilor nouă şi disprefuiau pe ţărani. Mă simţeam mişcat, ca în faţa unor morminte.

Intrai în altă odaie. Aici, lumina îmi descoperi un birou mare de stejar pe care stăteau rînduite cu regulă catastifurile de venituri şi cheltuieli. Cumpărături multe de la Ghiţă Bacalu, (cine-o fi fost acest Ghiţă Bacalu?), bani daţi la zugravi, la zidari, la croitori, la cizmari, lei daţi la popi pentru agheazmă şi moliftă, plăţile slugilor, toate amănuntele unei vieţi liniştite la moşie. In biblioteca de stejar găsii cărţi vechi bisericeşti legate în scoarţe tari de piele şi romane franţuzeşti de pe la începutul veacului trecut. In *Faptele Apostolilor*, cîteva însemnări cu chirilice groase, scrise cu pană de gîscă:

«Azi în 3 iuli 1850 la 4 ceasuri s-a născut nepotul meu Alecu.

Azi la 20 mai 1851 Alecu a stat copăcel.

Azi la 30 iunie 1852 Alecu a zis bunicu.

Azi la 1 septemvrie 1852 nepotul meu a căzut de pe scări.»

La o altă pagină, cugetări scrise de aceeaşi mînă:

«Omul este o chimeră, o machină infernală...
Dragostea oamenilor, ca mirosmele florilor...»

Şi văzui pe bunic stînd în jîlţul lui, la masă, cu ochelarii pe nas, trăgînd cu greutate slove groase, cu pana de gîscă care scîrţîie pe hîrtia zgrunţuroasă. Are barba albă şi ochii negri. Eu vin îmbrăcat cu rochiţă roşă şi-i aduc cu greutate ciubucul. Bunicul mă iubeşte foarte mult, mă ia în braţe, mă aşază pe genunchi şi începe a mă întreba despre o mulţime de afaceri ale neînsemnatei mele vieţi.

Icoana aceasta limpede trece, — ş-acuma intru în altă odaie. Un divan uriaş cuprinde aproape jumătate de părete. Peste plapomele şi pernele clădite e aruncată o cuvertură de damasc roş. Scrinuri, garderobe, un sipet legat în fier, o oglindă mare în care mă văd de sus pînă jos, portrete în oloi, ale bunicilor, al tatii, al mamei, ale mătuşelor mele, care au murit fete mari tot în aceste încăperi.

Încep a căuta urme din viaţa dispărută. Găsesc horbote neisprăvite, bucăţi de panglici şi multe alte nimicuri, prin saltare. Caut şi mă gîndesc la toţi. Văd pe bunica grasă, sufiînd greu, tînguindu-se de toate boalele din lume şi îndopîndu-mă cu mîncare ca pe un curcan ; văd pe tata nalt şi slab, cu mustaţa trasă cu cărbunele parcă pe obrazul palid, tăcut şi foarte aspru ; văd pe mama, rumănă, cu flori în păr, rîzînd, plîngînd, îmbătîndu-se cu şuvoaie de cuvinte ; văd pe mătuşele mele pieptănate cu *bandoane*, cu păr negru, cu sprîncene arcate, cu gene lungi, cu ochii negri, foarte frumoase, cu feţele ofilite parcă de o suferinţă ascunsă. Văd o rudă depărtată, un ofiţer cu chivără, cu mustăţi mari, cu pantaloni largi ; văd un prietin al tatii venit din străinătate, ras, cu păr lung, cu cilindru, vorbind mult şi înflorit. Mă mişc în mijlo-

cul lor, prin muţenia care-i împresoară, pe dinaintea obrazelor lor încremenite.

Şi iată că într-un colţ, într-o odaie, dintr-un fund de saltar se înalţă o mireasmă fină de flori uscate: dumitriţe, toporaşi, margarete, trandafiri, o grămadă de flori care altădată s-au dezvălit şi au strălucit în lumina bogată a soarelui.

Subt ele, un pachet mare de scrisori de toate mărimile, pe toate felurile de hîrtie. E legat cu o cordea albastră şi are un fionc înnodat cu mare îngrijire.

Le desfac. Şi, ca şi din florile uscate, se înalţă din scrisori, ca un parfum, o dragoste mare, o dragoste pasionată care a ars două suflete. Scrisorile *lui* sînt pline de putere şi de viaţă; ale *ei* plîng şi rîd, învinuiesc şi cer iertare, au melancolii şi amărăciuni; — şi toată dragostea aceasta de altădată izbucneşte ca o flacără, mă orbeşte, îmi aprinde sufletul.

Cine, dintre cei pe care amintirile i-au ridicat în picioare şi le-au dat viaţă, a fost iubit aşa de fierbinte? Care-i femeia ce a suferit şi a iubit aşa de mult?

Şi iată că umblu singur, bîntuit de simţiri şi de gînduri ciudate, prin odăi şi prin coridoare. Şi dintr-o dată mă izbeşte lumina mare a zilei. Din balconul de piatră înnegrită privesc parcul părăginit, apoi mă scobor în el, rătăcesc prin bolţile lui.

Ici, foile rotunde ale unui plop tremurător fîşîie; dincolo, dintr-un păr cad frunze roşii; cireşi, nuci, o pădure întreagă, pe care un freamăt uşor o poartă; şi în toate părţile e o lumină dulce, slabă, ca cernută printr-o sită de aur.

Rătăcesc la întîmplare şi bucăţi întregi din scrisori îmi vin în minte. Cunosc bine că pe aici în multe amurguri şi în multe nopţi dragostea i-a adus pe cei doi, o viaţă mare a înfiorat tufişurile, şi privighetoa-

rea pentru el de multe ori a cîntat, şi vîntul de multe ori le-a mîngîiat obrajii alăturaţi. Dar cine-au fost?

Şi era o lumină frumoasă în ziua aceea de toamnă şi sufletul îmi era plin de atîtea lucruri, şi parcul răsufla uşor, ca într-un vis; flori sălbatice împrăştiau miresme, — şi peste toate plutea ceva nedesluşit din dragostea aprinsă de odinioară...

. . . . . .

NOTE

Vieţuind în umbra iubitului meu maestru şi părinte, — căruia de copilă i-am fost entuziastă ucenică, confidentă şi secretară, am avut norocul să cunosc mai bine decît oricare altul tot ce-a gîndit şi-a pus pe hîrtie şi să surprind în intimitatea lui procesul de creaţie a multora din operele sale. Îmi fac o plăcere şi o datorie în a dezvălui cititorului curios cîte ceva din cele ce-am surprins, am aflat întîmplător ori am tras cu cleştele din gura tăcutului moldovean, — nădăjduind în acelaşi timp că poate unele din notările mele vor fi cîndva de folos celor ce vor urmări dezvoltarea literară a scriitorului, alcătuind studii critice.

Volumul de faţă porneşte de la anul 1904, dată cînd au apărut exploziv pe piaţa literară patru volume ale tînărului Mihail Sadoveanu : *Povestiri, Şoimii, Dureri înăbuşite* şi *Crişma lui moş Precu.*

Istoria procesului său literar însă — după cum mărturiseşte şi scriitorul în volumul său biografic *Anii de ucenicie* — porneşte cu mult înainte, încă de pe băncile liceului, şi multe din versurile, schiţele şi povestirile scrise între 1898—1904 apăruseră în diferitele publicaţii şi foi ale timpului.

Ar fi preţios şi interesant să putem lumina deplin acest haos al începutului, în care nici scriitorul nu se mai regăseşte. Să poţi urmări toate ezită-

rile, elementele nouă, cuceririle, șovăirile. Să simți cum crește experiența, cum se limpezește stilul, cum devine tot mai sigură povestirea. Încă un pas. Încă o prăpastie sărită. Încă un munte trecut. E atacat și romanul, pe urmă părăsit. Începătorul reia povestirile, cu mai mult epic și mai construite. Iarăși roman, acum dus la un sfîrșit. Și munca stăruie, cu încordare, cu credință și mai ales cu sinceritate, pînă apar primele lucrări demne de publicat. Din nefericire, însă, cele mai multe din încercările începutului au fost conștient și malițios distruse de către autor, iar unele teme reluate și redactate din nou. Dacă ni s-ar fi păstrat, am fi putut confrunta artistul din cele dintăi cu cel din cele de mai tîrziu. Așa, ne mărginim la cele ce-am putut afla de la autor și la mărturia datelor din bucoavnele Academiei.

Cea dintăi încercare, de care au mai vorbit și alții, s-a produs prin 1893, pe cînd Sadoveanu era băiețel în clasa 2-a gimnazială, la Fălticeni. Cetitor și admirator al acelor haiduci pe care căuta să-i imite în huciurile Oprișeniler cu tovarășii de joacă, s-a trezit într-o bună zi cu pornirea să scrie și el o carte mai mare decît acelea pe care le cumpăra cu cîțiva gologani de la librarul Iancu Reis. A compus-o *(Haiducul Florea Corbeanu)* și a și ilustrat-o, plănuind-o în patru volume și atribuind eroului cîmpuri întinse de activitate națională. Cartea a circulat în manuscris, prin clasă, pînă cînd domnul Stino, profesorul de franceză, a prins-o asupra faptului, poprind-o la cancelarie. Făptașul n-a fost pedepsit, s-a ales doar c-o dojană părintească și cu sfatul să nu-și mai piardă vremea cu asemenea zădărnicii.

Nu mult după aceea, în sărbătorile de iarnă ale anului 1894, autorul lui *Florea* a prins a face poezii. Lipsit încă de personalitate, primele versuri sînt covîrșite de Alecsandri, autor favorit la acea vreme:

Bate vîntul cu turbare,
Fulgii de zăpadă zbor,
Păsărelele-ntristate
Nu mai ciripesc cu dor.

Se chema *Iarna.*

A mîzgîlit destulă hîrtie cu asemenea *Pasteluri*, pînă ce a căzut sub influența lui Eminescu, cu poeziile căruia începuse să doarmă sub căpătîi. Natural, abundența și ușurința i se împuținează îndată. Dintre versificațiile acelor ani, autorul își aduce vag aminte de un fel de poem romantic intitulat *Don Paez* și care cuprindea cîteva zeci de strofe. Nu i-au mai rămas în amintire decît versul al doilea și al patrulea din prima strofă:

. . . . . .

De prin ramuri se aude ciripitul de cintez

. . . . . .

Îmbrăcat în mantă sumbră cavalerul Don Paez.

Tot la vremea asta, înainte de a părăsi gimnaziul din Fălticeni, scrie o povestire mai lungă, *Cu arcanul*, pe care o cetește dascălului său de limba romînă, Neculai Apostol. Bucata e apreciată, dar autorul e sfătuit să nu se grăbească cu publicatul. Nuvela nu s-a păstrat.

Anul 1897 îl găsește la Iași, la Liceul Național, într-un mediu superior celui pe care îl părăsise. Deschide ochii asupra comorilor îngrămădite în bibliotecile unora din colegii săi, care îi vor deveni tovarăși de discuții, duhovnici și public ascultător. Acum începe o perioadă de frămîntări și de zbucium. Scrie învălmășit — și versuri și proză: drame, comedii, traduceri versificate din clasicii latini și francezi, schițe, povestiri, eboșe de romane, poeme, versuri umoristice...

Autorul afirmă că cele dintăi două schițe ale lui, alcătuite în minte, frază cu frază, sînt: *Dușman* și *O domnișoară bine crescută.* Însă prima lucrare publicată e *Domnișoara M*** din Fălticeni*[1], semnată *Mihai din Pașcani.* O tipărește revista umoristică *Dracu*, publicație inferioară avînd următorul catren pe frontispiciu:

[1] *Dracu*, 1897, 20 aprilie, nr. 18, p. 3.

Dracu-apare-n Capitală
Unde-i multă îmbulzală
Şi se vinde zece bani
La boieri şi la golani.

La 20 aprilie 1897, apare schiţa de mai sus, avînd următorul început:

„A! Bună ziua, d-le Drace, ce mai faci?

Eu am sosit peste noapte şi acum am venit să-ţi recomand pe blînda domnişoară M*** din Fălticeni."

În numărul următor al aceleiaşi reviste apar primele versuri ale tînărului debutant, intitulate *Homo*[1], avînd ca motto o strofă din *Hristos a înviat* a lui *Vlahuţă*, în care e vorba de un tînăr care:

Aşa-i de sfînt şi de cucernic
Că te-ndoieşti de-i muritor:
Pe faţa lui aşa de blîndă
Ceteşti un zîmbet iubitor!

Retras într-o chilie şi devenit fratele Isidor, eroul poemului se îndrăgosteşte odată cu venirea primăverii; dar clopotul şi toaca mănăstirii îl aduc la realitate şi cu jale renunţă la visul lui de iubire.

În anul următor începe colaborarea la revista *Viaţa nouă*, semnînd pentru întîia oară M. Sadoveanu. Apar versurile: *Oriental*[2] *Cîntăreţii*[3] şi *Amurg*[4] şi schiţele: *Duşman*[5], *Bine crescută*[6] şi *O frază nimerită*[7]. Versurile, frumos lucrate, continuă să fie influenţate de poezia timpului, pe cîtă vreme proza e personală. Bucata *Duşman* a fost reluată mai tîrziu de autor şi tipărită sub titlul *Duşmanii; Bine crescută*, care e ca o continuare a schiţei *Domnişoara M*** din Fălticeni*, a fost şi ea transformată şi figurează în volumul de faţă sub titlul *Luna*.

---

[1] *Dracu*, 1897, 30 aprilie, nr. 10, p. 2.
[2] *Viaţa nouă*, 1898, 15 martie, p. 30.
[3] *Ibidem*, 1898, 5 aprilie, p. 37.
[4] *Ibidem*, 1898, 19 aprilie, p. 45.
[5] *Ibidem*, 1898, 15 februarie, p. 11.
[6] *Ibidem*, 1898, 19 aprilie, p. 44.
[7] *Ibidem*, 1898, 10 mai, p. 55—56.

Cum în unul din numerele revistei apare o notiță cu laude la adresa lui M. Sadoveanu, Iuliu Dragomirescu și Grigore Pișculescu (Gala Galaction) în care se spune: „sînt tineri de talent și plini de un viitor brilliant", tînărul nostru liceian se hotărăște să publice o serie de bucăți, iscălind *M. S. Cobuz*, căutînd o verificare a laudelor prea ușor acordate, după părerea lui, de către *Viața nouă*. Astfel, începînd din 1899, trimite la revista *Pagini literare* versuri și proză, unde au apărut: *De prin străini*[1], *La pîndă*[2], *Necredinciosul*[3], *Cîntece de primăvară*[4], *Un nenorocit*[5], *La sfîrșit*[6], *Tatăl*[7], *Locuri scumpe*[8], *Povestea lui Ion*[9], *Mama*[10], *Dorința din urmă*[11], *Fiul pierdut*[12], *Mîhnit*[13], *Un viteaz*[14], *Moarta*[15], *Doi copii*[16], *Cîntecul vrăjitoarei*[17], tradusă din Wildenbruch. De asemeni în *Revista modernă*, 1901: *Solul*[18] versuri, *La pîndă*[19], *Crăiasa apelor*[20] versuri.

Mama e poate cea mai bună poezie din cele scrise în acea epocă. Scriitorul își amintește cu plăcere de primele versuri:

---

[1] *Pagini literare*, 1899, nr. 3, p. 6—7.
[2] *Ibidem*, nr. 6, p. 6.
[3] *Ibidem*, nr. 10, p. 3.
[4] *Ibidem*, nr. 11, p. 4 și nr. 13, p. 7.
[5] *Ibidem*, nr. 18, p. 3.
[6] *Ibidem*, nr. 20, p. 3; nr. 32, p. 4; nr. 33, p. 3; nr. 34, p. 5; nr. 35, p. 5.
[7] *Ibidem*, nr. 22, p. 5—6.
[8] *Ibidem*, nr. 28, p. 5.
[9] *Ibidem*, nr. 30, p. 7.
[10] *Ibidem*, nr. 13, p. 6.
[11] *Ibidem*, 1900, nr. 40, p. 4.
[12] *Ibidem*, nr. 44, p. 5.
[13] *Ibidem*, nr. 46, p. 4.
[14] *Ibidem*, nr. 48, p. 2—3.
[15] *Ibidem*, nr. 49, p. 6.
[16] *Ibidem*, nr. 51, p. 2.
[17] *Ibidem*, nr. 52, p. 5—7.
[18] *Revista modernă*, 1901, nr. 14, p. 4
[19] *Ibidem*, nr. 25, p. 2—3.
[20] *Ibidem*, nr. 30, p. 1.

Frumoșii ani pierduți, Părinte bun, redă-mi-i...
Pribeagul intră-n sat în vuietul arămii;
Se lasă ostenit pe vechile poteci,
Căsuța albă-n fund, în flori de lilieci,...

Tot la acea vreme scrie o poemă eroi-comică, *Tragediile Galatei,* care s-a păstrat prin copiile luate de către prietini; originalul a fost distrus.

Incercase și un roman: *Suflete pierdute,* din care lucrase doar cîteva capitole și se gîndea intens la o *Viață a lui Ștefan cel Mare,* pe care nu avea s-o realizeze decît cu patru decenii mai tîrziu.

Incepînd din 1897, dată cînd a scris *Dușman* și *Luna,* toți anii care urmează, pînă în 1904 cînd publică cele dintăi patru volume, sînt bogați în prefaceri și dezvoltare. E acea epocă de formație de care spune autorul că-i *incubația* boalei lui de scriitor. Acuma ia ființă tot ce-a reunit în *Povestiri, Șoimii, Dureri înăbușite, Crișma lui Moș Precu:* pe de o parte poeme lirice, pe de alta povestiri realiste ori momente fugitive covîrșite cele mai adeseori de tainica natură atotstăpînitoare.

*

Legat de adîncurile pitorești ale Miorițel prin mama sa care era coborîtoare din ciobani de la munte (bunicul său după tată era originar din Gorj), copilărind pe malurile romantice ale Siretului, Mihail Sadoveanu de cînd s-a trezit la lume a iubit tot ce era taină a firii. In sufletul lui se răsfrîngea natura cu toate ale ei văzute și nevăzute, înfiorînd coarde ce nu erau numai ale sale, ci și ale strămoșilor din veacuri. C-o putere de val uriaș se ridică într-însul durerea și bucuria generațiilor de înaintași ce încă nu spuseseră tot ce avuseseră de spus. Intăi sub formă de visărie și dragoste de singurătate, poezia asta milenară cerca să se salte din adîncuri și să facă glas. Poetul își căuta mediu prielnic, se izola cu grijă, hrănindu-se cu lunci părăsite, cu cîmpii dezolate, cu povești de-ale vînturilor, cu cîntece de paseri,

cu înțelepciunea izvoarelor, cu melancolia toamnelor veștejite și patima primăverii veșnic reînnoite. În același timp, strămoșii crunți ai veacurilor se frămîntau în el, cerînd dreptate și ascultare. Și curînd cele două porniri se împletiră, se amestecară. Și eroii timpurilor afunde prinseră a rătăci prin lunci și cîmpii, pe malul apelor Moldovei, adăpîndu-se cu amintiri, regrete, dor de pribegie, taine ale necunoscutului.

Așa s-au născut poemele tînărului scriitor, — avînd ca preocupare *dorul de pribegie, regretul pentru trecut, taina morții și-a scurgerii vremurilor,* — poeme care nu-s puse în versuri și n-au rime, dar sînt compuse după un ritm și-o muzicalitate ce sună ca un cîntec; *unele din ele* fiind alcătuite în minte, vorbă cu vorbă, ca *Luna, Moarta, Zîna Lacului.*

Și iată-l pe Sadoveanu, pe ulița Rădășeni din marginea Fălticenilor, în casa lui Vasile Fieraru de la nr. 43, unde locuise și Ion Creangă într-o vreme de frumoasă amintire. Șade la o măsuță modestă. Sub fruntea boltită ca un acoperiș sumbru, ochii albaștri visează lăuntric; mîna de copil grăsuliu aleargă necontenit pe hîrtie. De șapte zile scrie întruna.

— Nu *mai* lași o clipă, Mihăiță?

Cucoana Maria a intrat c-o cafeluță. I-o pune lîngă hîrtii. Dă îngrijată din cap. Iese. Și-abia după aceea vine răspunsul, în urma ei:

— Mai am o zi și-am isprăvit.

Povestirea se chema *Frații Potcoavă*[1] și era scrisă la persoana întîia:

„Mă cheamă Radu Suliță, tovarășii mei sînt..." Așa începea și urma la fel, în același ton, pînă la urmă. Nu exista nici prolog, nici epilog. Povestirea lua sfîrșit cînd Potcoavă pleacă în Ucraina, după ce vine Botgros și-i istorisește cum s-a stîns jupînița Ilinca, la curtea din Dăvideni.

Sub titlul *Șoimii*[2], în forma nouă, a apărut în foiletonul *Voinței Naționale,* în 1903. Transformarea romanului se datorește în parte lui V. Pîrvan, care i-a

[1] *Pagini alese,* 1902, nr. 1, p. 7—9; nr. 2, p. 9—12; nr. 3, p. 7—10; nr. 4, p. 9—12; nr. 5, p. 9—11; nr. 6, p. 10—12.

[2] Foiletonul *Voinței Naționale,* 1903; Edit. Minerva, 1904.

dat cîteva note relativ la faptele istorice. Asta l-a făcut să revie într-un prolog şi-un epilog cu completări pe care le-a crezut necesare, schimbînd şi forma de povestire — lucru pe care autorul pare că l-a regretat.

Să afle cetitorul că Popa Ciotică a existat într-un sat de răzăşi de pe apa Moldovei, Miteşti, şi că l-a botezat pe autor; iar istoria cu *„ciotorosul"* i-a fost povestită scriitorului de către mama sa.

Evenimentele vieţii lui intime nu-i tulbură de loc din lucru. În toamna anului 1901 se însoară, în 1902 face armata la Tg. Ocna. El scrie, scrie întruna.

Plimbîndu-se cu paşi rari şi grei prin cerdac, îşi aminteşte de povestea ciudată a unui unchi al lui, aflată de la tatăl său şi scrie *Ivanciu Leul*[1]. Ori de altă istorisire tragică auzită de la mama sa, după care imaginează *Cîntecul de dragoste*[2]; bucata a cetit-o la o şezătoare din Fălticeni, cu mult succes, — ba chiar Săftica Millo, o doamnă în vîrstă şi cultivată, a venit la dînsul şi i-a spus vorbe de încurajare, încredinţîndu-l că va face literatură bună. Rătăcind cu puşca pe malul iazurilor vede ştima apelor şi-şi alcătuieşte în minte, ca pe-o poezie *Zîna Lacului*[3]. Îşi revede prietinul de copilărie Nunchevici, şi din dragoste pentru polonii blînzi şi primitivi, pe care îi cunoscuse aşa de bine în Paşcani, scrie *Pribegii*[4]. Rămăşiţă din vechea simpatie a lui Mihai din Paşcani pentru „haiduci", bucata *Cozma Răcoare*[5] e o fantezie romantică, pe jumătate cîntec hîtru bătrînesc. *Moarta*[6] e cea mai veche din bucăţile ce alcătuiesc *Povestiri;* şi pe asta o ştie pe dinafară, ca şi pe *Duşman* şi *Luna,* scrise cam la aceeaşi epocă. *Năluca*[7], *Necunoscutul*[8], *Ionică*[9], *Ha-*

---

[1] *Pagini alese,* 1902, nr. 7, p. 2—7.
[2] *Sămănătorul,* 1903, p. 599—606; 615—621.
[3] *Sămănătorul,* 1903, p. 710—714; *Calendarul Minervei,* 1904.
[4] *Sămănătorul,* 1904, p. 70—73.
[5] *Revista modernă,* 1902, nr. 46, p. 1—3.
[6] *Pagini literare,* 1900, nr. 49, p. 6.
[7] *Revista modernă,* 1901, nr. 42, p. 2—4.
[8] *Sămănătorul,* 1903, p. 226—229.
[9] *Ibidem,* 1904, p. 5—8.

nul Boului[1], *Intr-un sat odată*[2], *Un țipăt*[3], *Regretul*[4], scrise în 1901—1902, sînt brodate pe impresii culese din drumurile pe care obișnuia să le facă autorul în împrejurimile Fălticenilor. *Răzbunarea lui Nour*[5], scrisă în 1903 tot la Fălticeni, n-a apărut în nici o revistă.

Singură bucata *Cei trei*[6] e scrisă la București, în 1904. Autorul povestește că se întîlnise dimineața cu St. O. Iosif, care-i ceruse manuscript pentru *Sămănătorul*. După-amiază a scris bucata și sara i-a și cetit-o. Lui Iosif i-a plăcut nespus de mult. S-au plimbat pe străzi, au mai intrat la un pahar de vin, petrecînd o „noapte albă".

Dimineața, cînd răceala și foamea i-au cuprins, au intrat la Cafeul Bulevard, să ia o gustare. Acolo dau de Ilarie Chendi care-și bea, ca de obicei la ora aceea, cafeaua cu lapte.

Iosif, bine dispus și plin de căldura prietiniei pe care i-o cumunicase bucata *Cei trei*, spune lui Sadoveanu, arătînd pe Chendi care sta întunecat și grav :

— Aista-i Oarță...

*

Incă din 1900, pe cînd se afla în București ca student, împărtășind o cameră cu Neculai Dunăreanu, care făcea și el versuri, înțelesese că prea plinul sufletului său și simpatia omenească ce-l frămînta în adîncuri trebuie să și le-ndrepte spre tot ce-i specific poporului nostru. Revelația aceasta îi venise pe cînd lucra la o tragedie în versuri după subiectul lui Euripide *Hecabe*. Mărturisirea împrejurărilor în care s-a făcut acea revelație s-a păstrat într-o scrisoare, datată 15 fevruarie 1901 :

---

[1] *Pagini alese*, 1903, nr. 18, p. 2—4.
[2] *Sămănătorul*, 1903, p. 261—267.
[3] *Revista modernă*, 1902, nr. 48, p. 3—4 ; *Sămănătorul*, 1904, p. 36—40.
[4] *Sămănătorul*, 1904, p. 89—92.
[5] *Minerva*, 1904.
[6] *Sămănătorul*, 1903, p. 790—796.

„Intr-o noapte, ce-mi vine mie? — «Măi, zic, ce-mi pasă mie de Hecabe și de durerile ei, cînd sînt oameni care trăiesc și care sînt mai chinuiți și mai năcăjiți? De ce să nu scriu durerile lor?» Vorbele astea mi le-am zis după clipa în care mi-a fulgerat prin minte nenorocitul Ion Ursu cu întregul lui convoi de nenorociri. Și m-am sculat, dragă prietine, din pat, așa dezbrăcat, și-am rupt în două jumătatea de tragedie transcrisă, și-am dat-o pe foc. Lui Ionescu [1] îi venea să înnebunească; a băgat mîna în foc s-o scoată și s-a fript, iar eu m-am trîntit în pat, năcăjit și amărît și de a doua zi am început pe *Ion Ursu* [2]". (Colecția E. Furtună).

A pus în nuvela asta, pe care a lucrat-o vorbă cu vorbă în minte, o parte din viața pe care o trăise oarecum în tîrgul său natal, Pașcanii. De copil cunoscuse lumea pestriță a cartierului muncitoresc din gară, polonii cu inimă bună care își ușurează punga la crîșma lui Barbălată, duminicile pe malul Siretului, zilele de toamnă plumburie sfîșiate de chemarea tragică a fabricii. Îi rămăseseră în minte și ogoarele inundate de apa cotropitoare a Siretului și chipurile chinuite ale gospodarilor nevoiași.

Pe Ion Ursu îl asemuise c-un unchi de pe mamă, care își lăsase la fel ogorul sărac ca să caute cîștig bun la Atelierele Pașcani. Pe Hleba îl întîlnise adesea, și-i privise de multe ori fața bălaie luminată de un zîmbet blajin.

De bucată fusese destul de mulțămit. Avea dar temei să nădăjduiască în puterile sale, acuma de cînd știa unde să-și găsească mediul lucrărilor viitoare.

Astfel, la Fălticeni, în 1901, 27 ianuarie, vestește pe prietinul rămas la Iași:

„Acuma mă ocup cu adunarea de note și de date asupra unei bucăți de umor și de satiră pe care o voi scrie cu Beldiceanu; dar deocamdată e în stare de proiect numai. Scene sătești și moravuri sătești". (Colecția E. Furtună).

[1] Neculai Ionescu-Dunăreanu.

[2] *Revista modernă*, 1901, nr. 35, p. 3—4; *Dureri înăbușite*, Minerva, 1904.

E vorba de *Crișma lui moș Precu*. Cunoștea bine viața Rădășenilor, tipul popii Dumitru Tărăboi, al popii Manoilă, al morarului, primarului, jandarmului; — întîmplările cu smîcul, botezul Roaibei și altele... Unele capitole urma să le scrie Nicușor Beldiceanu, care copilărise în acele locuri, și altele el. Colaborarea, însă, se vede că nu prea mergea, căci, la 25 martie al aceluiași an, Sadoveanu scria:

„Tot romanul va fi umoristic afară de trei capitole tragice... ...Titluri? (din romanul nostru viitor *Popa Tărăboi*) ascultă: „Un nod în papură și un nod în barbă...", „Trei focuri de revolver...", „O noapte vijelioasă" etc. etc." (Colecția E. Furtună).

Popa Tărăboi rămîne baltă — o încercare neizbutită, hibridă.

Abia în 1904 Sadoveanu se gîndește să se slujească de notele adunate cu trei ani înainte. Introduce pe moș Precu, pe mătușa Anghelina, pe Chichiuță, Zaharia Zadoina și Ileana, scriind într-o săptămînă *Crișma lui moș Precu*[1]. Și într-o sară, cald încă de emoția creației, cheamă pe Beldiceanu, St. O. Iosif, Scurtu, Vasile Savel la el acasă, în strada Toamnei 89, și le-o cetește.

Scriitorul își întemeiase un cămin între timp. Îndată după aceea, pe iarna cumplită din 1902, își începe și serviciul militar. În vremea verii aceluiași an, pleacă în garnizoană la Tg. Ocna, unde e adînc impresionat de cei care își fac munca silnică, tăind sare. Legînd acest puternic sentiment de milă față de nenorocitele ființe omenești căzute așa de jos cu pierzania ce pîndește pe flăcăii veniți la tîrg pentru armată și senzația trăită a izolării la stînă pe-o iarnă viforoasă, încheagă povestea lui *Petrea Străinul*[2], în toamna anului 1902, se pare; în orice caz știm cu certitudine că în februar 1903 bucata era scrisă și apare în foile timpului.

*

[1] *Sămănătorul*, 1904, p. 806—813, un fragment intitulat „Claca".
[2] *Revista idealistă*, 1903, nr. 7, p. 173—209.

De multe ori un firav pretext slujește ca punct de plecare. Unele dintre bucăți au pornit de la simple impresii fugitive, formînd acorduri muzicale sau fantazii care uneori se transformă în momente dramatice. Așa e *Vîntul* [1], în care viscolul pe străzile goale ale Bucureștiului, într-o sară de iarnă, a dat naștere unei viziuni ușor umoristice.

Vîntul, soarele, ploaia, — elementele naturii și tot ce ne domină în anumite clipe sufletul — au putut fi prilej de inspirație. În *Două vieți*[2] și în *Dușmanii*[3] punctul de plecare e cîntecul. Cea dintăi e numai o clipă în care curgerea neașteptată a unui cor trezește inima împietrită a unui bătrîn și împacă cele două vieți singuratice: bunicul și nepoțelul. În cea de-a doua, puterea tainică a clopotelor din noaptea Invierii, îmbinată cu întoarcerea pe înserat cu carul prin pădure, a dat naștere unui moment dramatic plin de mișcare.

Dar și o simplă scrisorică de dragoste într-un manuscript, printre hîrtoage, pe cînd copia ceva la Biblioteca Academiei, poate fi punctul de plecare al unei bucăți, *Un manuscript neisprăvit* [4], în care sentimentul de taină a unei iubiri arzătoare e romantic plasat în muzeul casei părintești, către care te întorci cu melancolie din cînd în cînd.

Pretutindeni găsește motive pentru povestirile sale. *Moșul* [5] e o întîmplare veche auzită de la tatăl său, — scrisă mai ales pentru a pune în ea meșteșugul țiganilor de a sări cu prăjina ca să ajungă la cotitură și să cadă dintrodată asupra celor urmăriți. *Epilogul* [6], un impuls la dorința unui prietin, vechiul publicist Ion Teodorescu, de a vedea pe Sadoveanu scriind și proză adevărată, nu numai poezie. Bu-

[1] *Pagini alese*, 1902, nr. 16, p. 34, sub titlul *Poveste de Crăciun*.

[2] *Lumea*, 1899, nr. 1, p. 2—4, sub titlul *Doi copii; Pagini literare*, 1900, nr. 51, p. 2.

[3] *Viața nouă*, 1899, p. 11, sub titlul *Dușman; Mișcarea literară și artistică*, 1901, nr. 3, p. 7—9, sub titlul *Dușmanul*.

[4] *Crișma lui moș Precu*, Edit. Minerva, 1904.

[5] *Sămănătorul*, 1903, p. 230—232.

[6] *Făt-frumos*, 1904, p. 35—40.

cata a plăcut amicului, dar cu mult mai puțin autorului. In *Doi feciori*[1], l-a preocupat nu atîta momentul dramatic, cît priveliștea de iarnă și tabloul pitoresc al flăcăului cu mînzocul.

Două firi[2], prezintă amintiri de la salinele Tîrgu-Ocna, unde scriitorul a stat în garnizoană în timpul stagiului său militar. Peisaj, oameni, cortegiu de ocnași, atmosferă, totul corespunde realității.

Ziua caldă de vară, cu apa Siretului și cu scăldatul copilăriei, — plasată însă la Liteni — o găsim zugrăvită în *Cei doi străini*[3]. Ciudățenia întîmplării, istorisită de Dumitru Andrușca, o cimotie a autorului, cuprinde într-o atmosferă de poveste satul, lumina coaptă, oamenii și priveliștile.

Alte bucăți cuprind drame trăite de însuși scriitorul. Copil fiind, a stat într-o noapte la pîndă c-un paznic bătrîn în vie, înfiorat de frica hoților. In loc de autor, un țigănuș și iată nuvela *Un viteaz*[4].

I s-a întîmplat adesea să fie apucat de furtună, la vreme de noapte, pe cînd se ducea ori se întorcea de la vînat. De aici *Sluga*[5]. Intr-un rînd, pe-o zi de iarnă, pe cînd era încă la liceu, a pornit cu prietinul Nicușor Beldiceanu la vînat; au trecut Bahluiul și s-au suit la Cetățuia. Cercetînd vechile chilii ale mănăstirii, pe atunci încă în ruină, au găsit iscălitura lui Eminescu pe peretele unei încăperi în care acum locuiau o babă și un moșneag. Au stat acolo cu cei doi bătrîni de-au ospătat, s-au odihnit încălzindu-se la foc și așa au aflat povestea lui *Moș Simion*[6].

Tîrgul copilăriei lui i-a slujit de multe ori de cadru; eroina bucății *Luna*[7]: o domnișoară Apostol, se pare, frumușică, brunetă, romanțioasă, a trăit în orașul Pașcani.

---

[1] *Sămănătorul*, 1904, p. 276—279.
[2] *Luceafărul*, 1904, nr. 22—23, p. 374—378.
[3] *Crișma lui Moș Precu*, Edit. Minerva, 1904.
[4] *Pagini literare*, 1899, nr. 49, p. 2—3; *Revista modernă*, 1901, nr. 41, p. 1—3.
[5] *Sămănătorul*, 1904, p. 150—154.
[6] *Revista idealistă*, 1904, p. 694—699, nr. 2, p. 328—334.
[7] *Viața nouă*, 1899, p. 11, sub titlul *Bine crescută*; *Revista idealistă*, 1903, nr. 4, p. 162—166, sub titlul *Luna*.

Fălticenii, — al doilea oraș care-l reclamă ca cetățean pe Mihail Sadoveanu — i-a prilejuit și el destule povestiri. Casa în care-și duceau viața cei trei bătrîni din *Ruini*[1] a existat pe strada Pietrari. Întîmplările i-au fost relatate autorului de o rudă apropiată, doamna Ecaterina Timu.

Pe aceeași uliță de la marginea tîrgului, îndrăznea într-o iarnă un lup să intre, neliniștind gospodăriile oamenilor; istoria cu *Lupul*[2] e adevărată și pe scriitor l-a interesat mai ales capcana cu purcelul, șiretlic aflat de la localnici.

Tot în acel colț al tîrgului, de data asta însă pe strada Ștefan cel Mare, s-a întîmplat drama cu *Cinele*[3] ucis de către mahalagiii înfricoșați care l-au luat drept turbat.

*

Bucățile, reunite în volume, sînt cedate *Editurii Minerva,* pentru cinci ani, pe sume de nimic: *Șoimii* pe 100 de lei, *Povestiri* pe 200 de lei, *Dureri înăbușite* și *Crișma lui moș Precu* pe cîte 300 de lei. Propunerile au fost ale autorului, care n-avea sfătuitori și nu-l preocupa atît cîștigul cît arta. De altfel, pe vremea aceea, scriitorii nu cîștigau din literatură, așa că sumele de mai sus păreau lui Sadoveanu îndestulătoare. Volumele, avînd mare succes, s-au retipărit de mai multe ori; fiind o bună afacere pentru editor, scriitorul a primit apoi numai pentru corectura fiecărei ediții sume egale cu cele din contracte. Abia după al cincilea volum se stabilesc normele obișnuite (procent din prețul de vînzare al volumului), ceea ce aducea autorului cam 1.200 de lei la o ediție, sumă care îi permitea să trăiască, exemplu unic pe atunci în literatura românească.

Apariția noului scriitor stîrnește un viu interes atît în rîndul cetitorilor, cît și în lumea criticilor și a oa-

---

[1] *Revista modernă* 1901, nr. 30, p. 7—9, nr. 31, p. 4—6.
[2] *Sămănătorul,* 1904, p. 182—186.
[3] *Crișma lui Moș Precu,* Editura Minerva, 1904.

menilor de știință. Cel dintâi care vorbește de tînărul prozator atribuindu-i „o energie creatoare care clădește jucîndu-se" e Neculai Iorga, care și numește anul 1904 „anul lui Sadoveanu".

Academia se grăbește să-l distingă trei ani la șir, dîndu-i chiar două premii în același an. In raportul său, I. Bianu îl compară cu C. Negruzzi și Ion Creangă. *Povestiri* e pus la premiul Adamachi; alte două volume: *Șoimii* și *Dureri înăbușite* iau în același an premiul Heliade Rădulescu. Copleșit, Sadoveanu se ferește în anii următori a mai prezenta ceva la premiere:

— Nu vreau să pun Academia în situația de a mă premia necontenit și nici nu vreau să risc a fi refuzat pentru o carte mai bună, — zicea el în glumă.

Elogiile curg de pretutindeni, generoase. Unii totuși, de și îl laudă, îi reproșează scriitorului ușoare neglijențe de stil, spunînd că nu e pretutindeni așa de îngrijit, avînd o oarecare inadvertență în repetarea aceluiași cuvînt.

Observațiile de atunci au fost aplicate de către autor, care a crezut că are dreptul să revie în publicația de față asupra multor inadvertențe și repetiții supărătoare de cuvinte datorite stîngăciei învățăcelului de pe acele vremuri. Neputîndu-se numi această intervenție o modificare propriu-zisă, nimeni — cred — nu va putea face din asta un reproș autorului. Și apoi, cine va dori să cunoască prima formă a acestor bucăți tipărite în acest volum, n-are decît să se ducă la edițiile princeps, deși și acolo n-are să găsească decît tot o variantă din multele pe care le-a chinuit autorul.

Din parte-mi, mi-ar fi plăcut ca textul volumului *Șoimii* ori *Povestiri* să rămînă ca în 1904, cu repetițiile-i năvalnice; dar și așa, autorul rabdă cu greu aceste opere de tinerețe, de care se miră uneori că au fost scrise de dînsul și pe care le-ar desființa cu plăcere.

N-are însă dreptate. Tînărul de douăzeci de ani care scria aplecat pe foaia-i de hîrtie, la măsuța modestă a căsuței pe de strada Rădășeni, era o altă

ființă decît acest Mihail Sadoveanu care a dat publicității pe *Nicoară Potcoavă*. Acela nu putea să scrie decît așa cum a scris și așa-i stătea bine. Acesta de acum s-a desprins de *Șoimii* și nu-i mai poate simți la fel.

PROFIRA SADOVEANU

București, 15 septemvrie 1954.

CUPRINSUL

POVESTIRI

	Pag.
Răzbunarea lui Nour	9
Cîntecul de dragoste	38
Moarta	59
Pribegii	66
Năluca	73
Necunoscutul	82
Ionică	88
Hanul Boului	94
Intr-un sat, odată	101
Un țipet	112
Regretul	120
Zîna Lacului	125
Ivanciu Leul	133
Cei trei	152
Cozma Răcoare	167

ȘOIMII

Prolog.	Despre sfîrșitul lui Ion-Vodă cel Cumplit	181
I.	Cîntecul lui Ion-Vodă	187
II.	La Dăvideni	199
III.	O vînătoare; și o întîmplare a părintelui Ciotică, întîmplare ce întru nimic nu se deosebește de întîmplările din zilele noastre	222

Pag.

IV. Cum se închide o rană și cum se deschide alta. 245
V. Întîmplări la drum 269
VI. Întîmplări în țări străine și în tabăra cazacilor. . 303
VII. Cum se cîștigă un tron și cum se răscoală calicimea 325
VIII. Cum au pierit o mărire și o dragoste 341
Epilog. Cum a pierit un viteaz și cum s-a ridicat altul 363

DURERI INĂBUȘITE

Ion Ursu 371
Sluga 427
Dușmanii 434
Epilogul 441
Două vieți 449
Doi feciori 455
Moș Simion 461
Lupul 470
Ruini 479
Petrea Străinul 506

CRIȘMA LUI MOȘ PRECU ȘI ALTE CITEVA POVESTIRI

I. Crîșma lui moș Precu 553
II. Povestea babei cîrne 559
III. Zaharia lui Zadoina 566
IV. Botezul 573
V. La moară 584
VI. Claca 589
VII. Sfatul 602
VIII. Anica 614
IX. Iarna 625
X. Preoteasa Mărioara 628
XI. Sărbătorile 635
XII. Mătușa Casandra 640
XIII. Șuvoaiele 645

Vintul 650
Moșul 656

Pag.

Un vileaz 661
Luna 667
Cinele 673
Cei doi străini 681
Două firi 690
Un manuscript neisprăvit 699
Note 707

5(3
-98
631

Responsabil de carte: V. Galița
Tehnoredactor: S. Alexandrescu-Toscani
Corector: V. Vasiliu

Dat la cules 04.08.54. Bun de tipar 16.11.54. Tiraj 12.100 ex. Hîrtie velină mată de 65 gr. m.p. Fr. 84×108/32. Coli ed. 31,59. Coli de tipar 22,75. Prețul unui exemplar 1/1 legat 17,60 lei. Ediția I. Comanda 1529. Planșe offset I. A. nr. 02265. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—0

Tiparul executat sub com. nr. 571 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București R.P.R.

[illegible]
[illegible]7